

การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว
ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
วลาวัลย์ อุดมศิลป์

-

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม ๒๕๕๘
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

398 2049591
0347ก
ท 3

การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว
ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

บทคัดย่อ
ของ
วลาวัลย์ อุดมศิลป์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม ๒๕๔๘

h 282671 8 3

วลาวัลย์ อุดมศิลป์ (๒๕๔๘) การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี วิทยานิพนธ์ ศศม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ .
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะกรรมการควบคุม รองศาสตราจารย์
ไพบุลย์ ดวงจันทร์, รองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคม
ไทยพวน และเพื่อศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โดยมีสมมติฐานว่า นิทานชาดกไทยพวนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์
ของชาวไทยพวน ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร ข้อมูลที่ใช้เป็นนิทานชาดกไทยพวนที่ปริวรรตแล้วเรื่อง
สินไซ กับ ท้าวแก้ว และเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ พบว่าเป็นไปตามสมมติฐานกล่าวคือ

ผลการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนพบว่า นิทานชาดก
ไทยพวนมีบทบาทต่อสังคมไทยพวนในด้านให้ความบันเทิง ช่วยให้อารมณ์ดีและมีความสุข เป็นเครื่องมือให้
การศึกษาแก่นคนในสังคม และเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

ด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนพบว่า มีทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ใน
ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ พบว่า ชาวไทยพวนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ทั้งด้านที่อยู่อาศัย การแต่งกาย
อาหารการกิน อาชีพ การคมนาคม การสื่อสาร มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย สำหรับด้านวัฒนธรรมทางจิตใจพบว่า
มีการกล่าวถึงระบบความเชื่อเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล ยังถือปฏิบัติแต่ไมเคร่งครัดนัก เพื่อเป็น
ขวัญกำลังใจและความเป็นสิริมงคล ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาเชื่อว่าทำดีกรรมย่อมคุ้มครอง ความเชื่อเรื่องนรก
สวรรค์ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ทำให้มีมโนธรรมสำนึกเป็นนิจ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเพื่อความความเป็นสิริมงคล ใน
ด้านค่านิยม ยกย่องคนที่มีความกตัญญูกตเวที มีการศึกษา อ่อนน้อมถ่อมตน และมีความซื่อสัตย์ ในด้านประเพณี มี
การกล่าวถึงประเพณีการเกิด ประเพณีการสู่ขวัญ ประเพณีการอุปสมบท ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการทำศพ
ซึ่งปรับเปลี่ยนตามสมัยนิยมเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ ในด้านการใช้ภาษานิยมใช้ความเปรียบอุปมาโวหารเปรียบ
เทียบสิ่งที่เข้าใจได้ยากกับสิ่งที่ใกล้ตัวพบเห็นได้ง่ายในชีวิตประจำวัน และมีการใช้พยางค์สอนเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ

นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมไทยพวนได้มีการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชาวไทยซึ่ง
เป็นชนกลุ่มใหญ่ที่แวดล้อมอยู่ โดยชาวไทยพวนสามารถปรับตัวได้อย่างกลมกลืนเพื่อมิให้เกิดความแปลกแยก และ
เพื่อพัฒนาตนเองให้ทัดเทียมผู้อื่น มีการส่งเสริมบุตรหลานให้ได้รับการศึกษามากขึ้น มีการใช้ภาษาไทยสื่อสารกับผู้อื่น
มีการรับเอาการเล่นดนตรีมโหรีของไทยเข้าในความนิยมของตนเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทั้งนี้ เนื่อง
มาจากการนับถือศาสนาพุทธและการที่มีความเชื่อค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนการได้รวมกิจกรรมได้พบปะกัน
ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ บ่อยครั้ง ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและเกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมกันมากที่สุด

AN ANALYTICAL STUDY JATAKA'S FOLKTALE OF THAIPHUAN
IN BAN MUANGKHAOW TAMBON KHOKPIEP AMPHOR SRIMAHOSOT
CHANGWAT PRACHINBURI

AN ABSTRACT
BY
WALAWAN UDOMSILP

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Arts degree in Thai
October 2005

Walawan Udomsilp 2005 *An Analytical Study Jataka's Folktale of Thaiphuan at Ban Muang Khaow , Tambon Khok Piep , Amphor Srimahosot , Changwat Prachinburi*
A Master's Project M A (Thai) Bangkok Graduate School of Srinakharinwirot University
Advisory committee Associate Professor Phaiboon Duang-chan, and Associate Professor Phakasri Yenboot

The purpose of this study was to analyze the relationship between the moral tales or Jataka's Folktale of Thai Phuan and the social and cultural conditions of Thai Phuan Community at Ban Muang Kaow , Tambon Khok Piep , Amphor Srimahosot , Changwat Prachinburi through two Thai Phuan's namely Sinchai and Taow Pae

The analysis of the relationship showed that Jataka's Folktale of Thai Phuan played a primary role in the community not only as a form of entertainment, but they also helped shape and strengthen Thai Phuan's culture Moreover they often served as a tool to educate people as well as to maintain the society's standards and norms

The two Jataka's Folktale of Thai Phuan revealed that in terms of culture, Thai Phuan people had an unsophisticated lifestyle as seen in the simplicity of their habitation, local professions, communication and transportation There were ,however ,small changes found in Thai Phuan 's way of living nowadays as a result of the advance in technology, for example, their style of dressing and their architecture had become more up-to-date Only the elderly still dressed themselves in traditional clothes and remained in their conventional lifestyle In terms of their spirituality, the beliefs related to individual persons were still found, although they were not as influential as before Most beliefs were a source of moral support and for good luck Generally, Thai Phuan people believe that if one did good deeds, the power of his good deeds would protect him Therefore, they gave great importance on self-reliance The belief in afterlife or the idea of heaven and hell stopped from committing sins as they held the thought that all lives were in the wheel of karma In terms of social values, Thai Phuan people devoted themselves to charity They also valued gratitude, education and honesty Some

Thai Phuan's customs and traditions had been abolished, While some were still continued with small adjustment to make them more up to date In the aspect of language, Thai Phuan people tended to use metaphors derived from what they experienced in their everyday life In addition, they also used Payakumsorn, a kind of local aphorism, in their speech

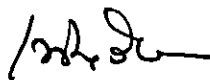
The study of the blend of original Thai culture and Thai Phuan culture indicated that Thai Phuan people tried to adjust themselves to Thai people in the area They wished to improve their status and be like Thais For instance, Thai Phuan people encouraged their children to have a good education They communicated in Thai language They adopted Thai plays and entertainment to their culture A number of them began their faith in Buddhism, sharing many beliefs and values with Thai people The two groups got together in several social occasions and thus, developed a close relationship which led to cultural combination

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ
จังหวัดปราจีนบุรี

ของ
วลาวัลย์ อุดมศิลป์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

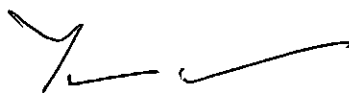

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)

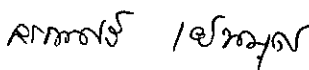
วันที่ ๑๔ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

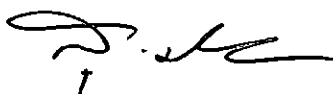
ประธาน

(รองศาสตราจารย์ไพบูรณ์ ดวงจันทร์)

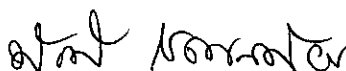
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ผกาตรี เย็นบุตร)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์พัชนี โชติกเสถียร)

ประกาศคุณูปการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ไพบุลย์ ดวงจันทร์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท รองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร กรรมการควบคุมปริญญาโท รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ และอาจารย์พัชนี โชติกเสถียร กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทางวิธีการศึกษาค้นคว้า ให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ทำให้ปริญญาโทนี้สมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออกทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ด้านวิชาการตามหลักสูตรการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ขอกราบขอบพระคุณท่านพระมหาสาร ฉลวยศรี ปธ ๗ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ผู้เป็นอาจารย์ให้คำปรึกษาแนะนำความรู้ด้านพุทธธรรมและเป็นกัลยาณมิตรที่ดีเยี่ยมตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นเจ้าของผลงานวิชาการทุกท่านซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ผลงานของท่านอ้างอิงประกอบการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณอาจารย์ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ ผู้ชี้แนะแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ปริญญาโทสำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ คุณแม่ พี่ ๆ ทุกคน คุณสังวาลย์ อุดมศิลป์ คุณนันทนา อุดมศิลป์ และคุณณัฐวุฒิ มาศจรัสเพชร ที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย ขอขอบพระคุณอาจารย์ไกร เสริมศิลป์ อาจารย์สมบัติ เสริมศิลป์ อาจารย์ประจำกลุ่มสาระวิชาภาษาไทย โรงเรียนปราชญ์กัลยาณี จังหวัดปราชญ์บุรี และวิทยากรชาวบ้านม่วงขาวทุกท่านที่กรุณาให้คำปรึกษาให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและแนะนำนิทานชาดกไทยพวนที่ใช้ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณกัลยาณมิตรสาขาวิชาภาษาไทย รหัส ๔๔ ภาคปกติ ศศ ม และ กศ ม ทุกท่านที่ให้ความห่วงใยเอื้ออาทรปรารณาดีต่อกันด้วยดีเสมอมา

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขออุทิศแด่ พระธรรมทัต พ่วง ผู้จารนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไซและท้าวแก้ว ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

วลาวัลย์ อุดมศิลป์

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
ภูมิหลัง	๑
สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า	๔
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	๔
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๔
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	๔
วิธีดำเนินการการศึกษาค้นคว้า	๕
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	๕
๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา	๑๑
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านม่วงขาว	๑๑
สภาพโดยทั่วไป	๑๑
ที่ตั้งและอาณาเขต	๑๑
ลักษณะภูมิประเทศ	๑๒
ลักษณะภูมิอากาศ	๑๒
การปกครอง	๑๒
ประชากร	๑๒
สภาพทางเศรษฐกิจ	๑๒
การคมนาคม	๑๓
ศาสนา	๑๓
การศึกษา	๑๓
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชนไทยพวน	๑๔
ประวัติความเป็นมา	๑๔
ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	๑๕
๓ ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน	๒๙
ลักษณะของนิทานชาดกไทยพวน	๓๐
ลักษณะของการแต่งและรูปแบบคำประพันธ์	๓๐
การสืบทอดขนบนิยมในการแต่ง	๓๖

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

การนำนิทานชาดกไทยพวนไปใช้ในสังคม	๔๓
การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในงานบุญเข้าพรรษา	๔๓
การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในงานเอือนดี	๔๖
การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในพิธีอุยกรรม	๔๘
ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน	๔๙
นิทานชาดกไทยพวนให้ความบันเทิงและสนุกสนาน	๕๐
นิทานชาดกไทยพวนช่วยให้วัฒนธรรมของสังคมสมบูรณ์และเข้มแข็ง	๖๗
นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในสังคม	๗๕
นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม	๘๙
๔ การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมในนิทานชาดกไทยพวน	๙๕
วัฒนธรรมทางวัตถุ	๙๕
ที่อยู่อาศัย	๙๕
การแต่งกาย	๙๘
อาหารการกิน	๑๐๐
การทำมาหากิน	๑๐๔
การคมนาคม	๑๑๒
การสื่อสาร	๑๑๖
วัฒนธรรมทางจิตใจ	๑๒๔
ความเชื่อ	๑๒๔
ค่านิยม	๑๘๗
ประเพณี-พิธีกรรม	๒๑๒
ศิลปการใช้ภาษา	๒๕๐
การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม	๒๘๗
การขับลำ	๒๙๑
ระบำ	๒๙๓
ปีพาทย์	๒๙๔

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๙๙
สรุปผลการศึกษา	๒๙๙
อภิปรายผล	๓๐๐
บทบาทของนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน	๓๐๐
วัฒนธรรมของชาวไทยพวน	๓๐๑
ข้อเสนอแนะ	๓๐๔
บรรณานุกรม	๓๐๕
ภาคผนวก	๓๑๑
ประวัติย่อผู้วิจัย	๓๒๒

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

“ไทยพวน” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มหนึ่งที่ปัจจุบันกระจายอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย เช่น สระบุรี ลพบุรี เพชรบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และนครนายก ซึ่งเผด็จ บุญหนุน (๒๕๓๐ : ๑๑๐ - ๑๑๘) กล่าวถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ไทยกลุ่มนี้ว่า เดิมมีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองพวน แถบลุ่มแม่น้ำพวน บริเวณที่ราบสูงตรันนินห์ (Tran Ninh) ของเวียดนามในปัจจุบัน จึงเรียกตนเองว่า ‘พวน’ ตามชื่อแม่น้ำ โดยทั่วไปชาวไทยพวนมีอาชีพเกษตรกรรม การตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ราบสูงทำให้การทำมาหากินไม่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาจึงอพยพย้ายถิ่นฐานลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณที่ราบลุ่มฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแขวงเมืองเชียงขวางใกล้เขตเวียงจันทน์ และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำริมใกล้เขตหลวงพระบาง เมื่อเมืองพวนตกเป็นเมืองขึ้นของเวียงจันทน์ชนกลุ่มนี้จึงได้รับการเรียกขานว่า “ลาวพวน” และเมื่อ “พวน” หรือ “ลาวพวน” ถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้กลายเป็นราษฎรไทยโดยสมบูรณ์จึงเรียกตนเองว่า “ไทยพวน”

การย้ายถิ่นฐานของชาวไทยพวนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมี ๒ สาเหตุ คือ การอพยพหลีกเลี่ยงสงครามเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทยด้วยความเต็มใจ และถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยศึก ซึ่งพวกหลังนี้จะถูกส่งไปตั้งถิ่นฐานแถบหัวเมืองชั้นในของไทยที่มีราษฎรไม่หนาแน่น อันเนื่องมาจากอพยพหนีภัยสงคราม และถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกของพม่าเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐

การกวาดต้อนเชลยศึกชาวไทยพวนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน จนในสมัยกรุงธนบุรีเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปปราบเวียงจันทน์ซึ่งก่อกบฏราวปี พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพไทยมีชัยชนะและได้กวาดต้อนเชลยศึกชาวลาวเข้ามาจำนวนมาก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตัดกำลังและอำนาจเมืองเวียงจันทน์มิให้ก่อกบฏได้อีก กอปรกับไทยต้องการกำลังคนมาทดแทนพลเมืองที่เสียชีวิตจากภัยสงคราม และทดแทนแรงงานในการเพาะปลูก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งถิ่นฐานในเขตหัวเมืองชั้นในตามกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งแสดงว่ามีเชลยศึกชาวลาวหลายกลุ่มชาติพันธุ์รวมทั้งไทยพวนอยู่ในเขตหัวเมืองชั้นในของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็มีการกวาดต้อนเชลยศึกชาวลาวเข้ามาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการกวาดต้อนเชลยศึกเข้ามาครั้งใหญ่ เนื่องจากในราวปี พ.ศ. ๒๓๖๔ เจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์ต้องการที่จะรวมกลุ่มคนที่เรียกลาวทั้งหมดให้เป็นปีกแผน จึงหันไปฝึกฝืนญวนและก่อกบฏขึ้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาดัศทิศพลเสพลเป็นแม่ทัพหลวง พร้อมด้วยเจ้าพระยาราชสุภาวดีและแม่ทัพอื่น ๆ อีกรวม

เป็น ๔ ทัพ ยกทัพไปปราบเวียงจันทน์และหัวเมืองรายทางที่เข้ากับเวียงจันทน์ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีอยู่ดูแลความสงบในเวียงจันทน์พร้อมทั้งจัดการกวาดต้อนเชลยศึกลงมากรุงเทพฯ ให้มากที่สุด ซึ่งการกวาดต้อนเชลยศึกครั้งนี้มีทั้งไทยพวน ลาว เวียงจันทน์ ลาวภูคัง และชาวลาวอื่น ๆ ทั้ง ๒ ฝ่ายแม่น้ำโขงโดยเฉพาะฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ด้วยทรงเห็นว่าเวียงจันทน์เป็นกบฏมาแล้วถึง ๒ ครั้ง จึงมีพระราชประสงค์จะมีให้เมืองเวียงจันทน์ตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองได้อีกต่อไป แม้ว่าเวียงจันทน์จะเป็นกำลังสนับสนุนที่ดีของไทยเมื่อไทยทำสงครามกับประเทศอื่น แต่ถ้าเวียงจันทน์เอาใจออกห่างและก่อการกบฏดังเช่นครั้งนี้ ก็จะทำให้ยุ่งยากแก่การปราบปราม ทั้งยังต้องพะวักพะวนห่วงภัยสงครามจากญวนอีกทางหนึ่งด้วย จึงให้กวาดต้อนผู้คนมาให้มากที่สุด หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้วในปี พ.ศ. ๒๓๗๓ ญวนถือโอกาสเข้าครอบครองเมืองแกลง เมืองพวน และหัวพันทั้งห้าทั้งหกของไทย ทำให้เกิดสงครามระหว่างไทยกับญวนยืดเยื้อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๐ (บึงอร ปิยะพันธุ์. ๒๕๒๕ : ๕๔ - ๖๔) หลังจากไทยได้ชัยชนะ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้กวาดต้อนไทยพวนลงมากรุงเทพฯ ให้มากที่สุด มิให้ตกค้างเป็นประโยชน์แก่ญวนได้อีก ซึ่งการกวาดต้อนไทยพวนเข้ามามีครั้งนี้อาจถือเป็นการอพยพเข้ามาเป็นครั้งสุดท้าย เพราะนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาไม่ปรากฏหลักฐานว่ามี การย้ายถิ่นของไทยพวนเข้ามาในประเทศไทยอีกเลย

การย้ายถิ่นของกลุ่มชนไทยพวน ลาวเวียงจันทน์ และชาวลาวกุ่มอื่น ๆ เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนโยบายให้จัดส่งไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองชั้นใน อาทิ สระบุรี ลพบุรี เพชรบุรี ราชบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก เป็นต้น ด้วยทรงเห็นว่าหัวเมืองชั้นในดังกล่าวมีราษฎรไม่หนาแน่นและอยู่ห่างไกลจากดินที่อยู่อาศัยเดิมของกลุ่มชนเหล่านี้ กอปรกับมีภูมิประเทศล้อมรอบด้วยเทือกเขาใหญ่และดงพญาเย็นเป็นกำแพงธรรมชาติป้องกันการหลบหนีกลับไปบ้านเมืองเดิม ทั้งนี้ เพื่อให้กลุ่มชนเหล่านี้เป็นแรงงานด้านการเกษตรทดแทนแรงงานไทย และเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันข้าศึกมิให้โจรโจรเข้าถึงราชอาณาจักรได้เร็วเกินไปได้อีกด้วย รวมทั้งทรงคำนึงถึงด้านจิตใจของเหล่าเชลยศึกที่ต้องพลัดพรากบ้านเมืองมาจึงมีจุดประสงค์ให้ได้อยู่อาศัยรวมกันตามกลุ่มชาติพันธุ์เดิม แต่ไม่ให้รวมกลุ่มใหญ่มากเกินไปเพื่อป้องกันการกระต้างกระเดื่องและสะดวกในการควบคุมดูแล โดยเฉพาะไทยพวนได้จัดส่งไปอยู่แถบหัวเมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา พนมสารคาม และนครนายก ชุมชนไทยพวนแถบนี้จึงประกอบไปด้วยมูลนายและไพร่ เนื่องจากไทยพวนนับถือศาสนาพุทธและเป็นกลุ่มชนที่รักสงบเช่นเดียวกับชาวไทยในพื้นที่ดั้งเดิม ทำให้ง่ายแก่การปกครอง จึงจัดให้มูลนายไทยพวนปกครองตนเองภายใต้การดูแลของขุนนางไทยอีกชั้นหนึ่ง ไทยพวนจึงดำเนินชีวิตสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ จะต้องไม่ขัดกับกฎหมายของไทย ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นชุมชนไทยพวนก็มีการขยายถิ่นฐานออกไป เกิดชุมชนไทยพวนใหม่ ๆ ขึ้นหลายกลุ่ม โดยตั้งบ้านเรือนสลับไปกับหมู่บ้านของคนไทยไปตามที่ราบลุ่มแม่น้ำเพื่อสะดวกในการประกอบอาชีพ ซึ่งศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๒๓ : ๕๕-๖๖) สันนิษฐานว่าชุมชนไทยพวนบ้าน

มวงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นชุมชนที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนไทยพวนแถบพนมสารคามลงมาตามลำน้ำท่าลาด และเกิดหมู่บ้านใหม่ ๆ ขึ้นหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกข้าว บ้านหัวกระสัง บ้านสระข่อย บ้านสระมะเขือ บ้านมวงขาว บ้านโคกปึก เป็นต้น โดยเฉพาะบริเวณบ้านมวงขาวและบ้านโคกปึกมีท่าเรือขนาดใหญ่สามารถติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวจีนในเขตเมืองฉะเชิงเทรา ชลบุรี และออกสู่ทะเลได้ ทำให้พัฒนาการของ ๒ หมู่บ้านนี้เติบโตอย่างรวดเร็ว จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบเทศบาล บ้านโคกปึกได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นตำบลโคกปึก

ด้วยเหตุผลเชิงประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมา ชุมชนไทยพวนบ้านมวงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ในปัจจุบันจึงเป็นชุมชนไทยพวนที่เก่าแก่อายุนานกว่า ๑๗๐ ปี และเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น แม้จะเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน ผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรมมาหลายยุคหลายสมัย ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างไว้ได้อย่างน่าสนใจ เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนในการสืบทอดเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนไว้คือ “นิทานชาดกไทยพวน” โดยเฉพาะนิทานมุขปาฐะ เพราะไทยพวนในอดีตส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ และนิทานมุขปาฐะได้สอดแทรกคำสอน ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ด้วยเสมอ นิทานมุขปาฐะจึงมีบทบาทสำคัญทั้งเพื่อความบันเทิง และเป็นเครื่องชี้นำแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตอีกด้วย ต่อมานิทานมุขปาฐะได้รับการจารลงบนใบลานที่รู้จักกันในชื่อ “หนังสือผูก” หรือ “หนังสือพื้น” เรื่องที่จารส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งมีทั้งพระธรรมวินัยและนิทานชาดก ในส่วนของนิทานชาดกนั้นมีบทบาทต่อสังคมชาวไทยพวนมาก กล่าวคือ ใช้อ่านเพื่อความบันเทิง อ่านในงานงานอันเนื่องดี (งานศพ) พิธีอุยกรม (การอยู่ไฟหลังคลอด) และอ่านในงานบุญเข้าพรรษา ความนิยมในการอ่านและฟังนิทานชาดกในสังคมไทยพวนเป็นไปอย่างแพร่หลายและสืบทอดวัฒนธรรมการอ่านมายาวนาน ทำให้ผู้วิจัยสนใจนิทานชาดกไทยพวนมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุว่า การที่จะเรียนรู้เรื่องราวของกลุ่มชนใดก็ตามย่อมต้องเรียนรู้วรรณกรรมของกลุ่มชนนั้น เพราะวรรณกรรมคือผลผลิตทางวัฒนธรรมของสังคม และสังคมกับวรรณกรรมล้วนส่งอิทธิพลต่อกันและกันนั่นเอง

จากการสำรวจนิทานชาดกของชาวไทยพวนบ้านมวงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่ามีฉบับที่สมบูรณ์และปริวรรตแล้ว ๓ เรื่อง คือ วงยะมาต ท้าวแบ้ และสินไซ สำหรับเรื่องวงยะมาตนั้น อุไร ดีจริง (๒๕๓๐) ได้นำมาศึกษาเป็นปริญญานิพนธ์แล้ว โดยศึกษาพฤติกรรมตัวละคร สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ส่วนเรื่องท้าวแบ้และสินไซ แม้จะได้รับการปริวรรตแล้ว (อุไรวรรณ สุพรรณ และคณะ ๒๕๓๖ , สมบัติ เสริมศิลป์ และอุไร เสริมศิลป์. ๒๕๔๒) แต่ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์มาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนที่ปริวรรตแล้วทั้ง ๒ เรื่องนี้

สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

นิทานชาดกไทยพวน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวน กับสภาพสังคมไทยพวน

๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสังคมไทยพวน รวมทั้งวัฒนธรรมของชาวไทยพวนได้ดียิ่งขึ้น และยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร การเรียนการสอนของท้องถิ่นในอนาคตต่อไปได้อีกด้วย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำขึ้นที่นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

๑ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นข้อมูลเอกสารจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรี ตลอดจนแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ผนวกกับข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติงานสนามในพื้นที่ศึกษา

๒ ข้อมูลนิทานชาดกที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นนิทานชาดกไทยพวนที่จารอยู่ในใบลาน มีสภาพดี ตัวอักษรชัดเจน เนื้อเรื่องสมบูรณ์ เดิมเป็นของพระครูพิสิษฐธรรมวุฒิ เจ้าอาวาสวัด ม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี และเป็นนิทานชาดกที่มีผู้ปริวรรตไว้ แล้ว จำนวน ๒ เรื่อง คือ

- เรื่องท้าวแก้ว เป็นเอกสารใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อย จำนวน ๘๑ ใบลาน ไม่ปรากฏปีที่จาร ผู้จารคือท่ามะหาดพ่วง ผู้ปริวรรตคืออุไรวรรณ สุพรรณ และคณะ (๒๕๓๖)

- เรื่องสินไซ เป็นเอกสารใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อย จำนวน ๓๕๖ ใบลาน จารเมื่อ จุลศักราช ๑๒๘๖ (พ.ศ. ๒๔๖๗) ผู้จารคือท่ามะหาดพ่วง ผู้ปริวรรตคือสมบัติ เสริมศิลป์ และ อุไร เสริมศิลป์ (๒๕๔๒)

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ทำขึ้นที่นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัด ปราจีนบุรี ครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งเอกสารที่ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน และการวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน โดยใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ รวมทั้งศึกษาเอกสารนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ ซึ่งใช้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าโดยตรง

๒ รวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้รวบรวมข้อมูลจาก ๒ แหล่ง คือ

๒ ๑ วรรณกรรม ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ ซึ่งเป็นนิทานชาดกไทยพวนที่ได้รับการปริวรรตแล้ว

๒ ๒ ภาคสนาม ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลสนามด้วยตนเอง ณ พื้นที่ศึกษา โดยรวบรวมความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชนไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสตรีโสทร จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์

๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

๓ ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน

๓ ๒ วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน

๔ สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕ เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ประเภท คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทยพวน ดังนี้

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

๑.๑ เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรม

เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๔ : ๔๘) ได้ให้นิยามไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิต สร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น และการกระทำของมนุษย์ ในส่วนที่รวมเป็นลักษณะเดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

บุญยงค์ เกตุเทศ (๒๕๓๖ : ๒๕-๒๖) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต สามารถสังเกตได้ง่าย เช่น ลักษณะบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ยารักษาโรค เครื่องใช้ไม้สอย เทคโนโลยีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ในสังคมผลิตสร้างขึ้นมา มีการเรียนรู้ สืบทอด สัมพันธ์กันมาจนมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ

วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Culture) คือ แนวคิด ปรัชญา ทศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และสภาพนามธรรมทั้งปวง สิ่งเหล่านี้มีผลต่อสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม มาตรฐานทางสุนทรียภาพ และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดทั้งความเชื่อโดยส่วนรวมในสังคม พฤติกรรมที่วิวัฒนาการมาในรูปของจิตใจนั้นมีตั้งแต่การบูชาบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูชาเทพเจ้า การบูชาพระศาสนา รวมไปถึงความเชื่อ จารีต ขนบธรรมเนียม และประเพณีทั้งหลายทั้งปวงที่ปฏิบัติและวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมา

ในทางสังคมวิทยา วัฒนธรรม หมายถึง การปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ลงไปในสังคมมนุษย์ และเมื่อสิ่งที่ปลูกฝังได้รับการยอมรับก็就会有การสืบทอดต่อ ๆ ไป จากชั่วคนหนึ่งไปสู่อีกชั่วคนหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง (คึกฤทธิ์ ปราโมช. ๒๕๑๔ : ๑)

ในทางมานุษยวิทยา วัฒนธรรม หมายถึง ระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ เมื่อสร้างขึ้นแล้วจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอด เมื่อมนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมก็จะรู้ว่าอะไรคือขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม (อมรา พงศาพิชญ์ ๒๕๓๔ : ๒)

จากความหมายและคำจำกัดความที่นักวิชาการหลายท่านให้ไว้ข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง วิถีชีวิต หรือ สภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนภาษิตและการใช้ภาษา ที่มีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เรียนรู้และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญงอกงามของกลุ่มชนอันจะนำไปสู่ความสามัคคีรักใคร่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข และวัฒนธรรมแบ่งออกได้ ๒ ประเภท ใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ กับวัฒนธรรมทางจิตใจ

๑.๒ เอกสารเกี่ยวกับคติชนวิทยาและมานุษยวิทยา

ในการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคติชนวิทยาและวัฒนธรรมให้เข้าใจละเอียดลึกซึ้งนั้น จะอาศัยวิธีการหนึ่งวิธีการใดเพียงวิธีเดียวหรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงทฤษฎีเดียวมาศึกษา อาจจะวิเคราะห์ได้ไม่ละเอียดสมบูรณ์ตามที่ต้องการ ดังนั้น จึงต้องใช้หลักการทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

กุหลาบ มลลิกะมาส (๒๕๒๘ : ๓๒-๓๖) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคติชนไว้ว่า คติชนมีบทบาทและหน้าที่สำคัญคือ เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิง ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็ง

ขึ้น เป็นเครื่องมือให้การศึกษา และเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม นอกจากนี้ คติชนยังมีอิทธิพลต่อสังคมในด้านการให้การศึกษา เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม และมีอิทธิพลต่อการรับวัฒนธรรมอื่น ๆ ของคนในสังคมด้วย

บาสคอม (Bascom ๑๙๖๕ ๒๗๙-๒๘๘) ได้กล่าวถึงบทบาทของนิทานที่สัมพันธ์กับสังคมในบทความเรื่อง Four Function of Folklore ไว้ดังนี้

๑ ให้ความบันเทิงสนุกสนาน (Amusement) ช่วยให้คนสนุกสนานสำเร็จอารมณ์ในชีวิตประจำวัน ในบางสังคมเรื่องที่แสดงความขบขันมักมีสิ่งซ่อนเร้นแฝงอยู่ การสร้างจินตนาการขึ้นใหม่จึงเป็นการช่วยระบายความคับข้องใจและความกดดันต่าง ๆ จากสภาพบางประการให้คลี่คลาย เป็นการหาทางออกและทดแทนหรือชดเชยทางอารมณ์โดยอาศัยคติชน

๒ เป็นตัวเชื่อมพิธีกรรมและสถาบันให้ดำรงอยู่ (Validating culture and Institution) โดยเฉพาะในสังคมดั้งเดิม เพราะคติชนเป็นตัวบันทึกผลผลิตทางวัฒนธรรมและขยายวัฒนธรรมให้ชัดเจนขึ้น ทั้งยังวางแนวทางการประพฤติและแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมด้วย

๓ ให้การศึกษา (Education) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ยังไม่มีตัวหนังสือ นิทานจะเป็นตัวสอนในเรื่องศีลธรรม ทัศนคติต่าง ๆ ตลอดจนช่วยชี้ให้เห็นความผิด-ถูก และเข้าใจไปทัศนคติของสังคม

๔ เป็นกลไกทำให้เกิดความมั่นคงทางวัฒนธรรม (Stability of culture) โดยใช้เป็นพื้นฐานในการอบรมจริยธรรมและประเพณีให้กับเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ให้ประพฤติปฏิบัติตาม และเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

ดันแคนและลิเบอร์สัน (Duncan and Lieberman อ้างในประจักษ์ เข้มมุกต์ , ๒๕๒๑ ๗-๘) กล่าวถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมไว้ว่า โอกาสของการผสมกลมกลืนจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อประชาชนในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างซ้ำ ๆ ไม่มีกำหนดเวลาอันแน่นอน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะ เช่น พวกที่อพยพเข้าไปอยู่ใหม่ ๆ ในสังคมใดสังคมหนึ่งในระยะแรก ย่อมจะประสบกับการดูหมิ่นเหยียดหยามอย่างน่าขมขื่น แต่ขณะเดียวกันเขาก็จะได้สัมผัสกับกระบวนการทางสังคมในลักษณะแปลกใหม่ที่เขาจะต้องพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และแข่งขันกับผู้ที่อาจจะติดตามมาภายหลัง เมื่อนานวันเข้าจากประสบการณ์และความคุ้นเคยจะทำให้ความสัมพันธ์ดีขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นความสนิทสนมและเกิดภาวะการผสมกลมกลืนกันในที่สุดแม้ว่าจะต้องใช้เวลาบ้างก็ตาม

๑.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทยพวน

ประจักษ์ เข้มมุกต์ (๒๕๒๑) ได้ศึกษาปริญญาโทเรื่อง “การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวพวนกับวัฒนธรรมไทย . ศึกษากรณีชาวพวนในตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” โดยสุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน ๒๕๕ คน จากจำนวนประชากร

ทั้งหมด ๕,๐๐๐ คน เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างของชาวพวน ความคิดเห็นของชาวพวนที่มีต่อวัฒนธรรมที่ถูกผสมกลมกลืนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ในแง่ของความคิดเห็นและความเชื่อของชาวพวนต่อประเพณีดั้งเดิม มีทั้งที่ยังคงปฏิบัติอยู่และถูกกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความเชื่อที่ว่า การแต่งงานที่ดาวหรือปิ่น* กันจะทำให้ชีวิตคู่ไม่ยั่งยืนนั้นไม่เชื่อว่าจะเป็นจริง ความเชื่อในเรื่องอาบนํ้าก่อนกา**ว่าเป็นสิ่งที่ดี คาทาสถิตีอยู่ในระดับก้ำกึ่ง การเยา***สวนใหญ่ยังมีความเชื่อถือ การลงขวง**** ก่าฟ้า***** ยังมีการปฏิบัติอยู่ การถามหอยา*****ไม่เคร่งครัดนัก ถ้ามีคนเรียกวาลาวหรือลาวพวนจะไม่พอใจมาก ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันสวนใหญ่ใช้ภาษาพวน ถ้าคนพวนด้วยกันมาพูดด้วยภาษาไทยจะไม่พอใจ และถ้าให้พูดภาษาไทยกับคนพวนหาตเลี้ยวด้วยกันจะรู้สึกอายนมาก การใช้ภาษาไทยมาตรฐานอยู่ในระดับดี ประเพณีที่ชาวพวนยึดถือปฏิบัติจะมีความสัมพันธ์กับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ ผู้ที่ยึดมั่นในประเพณีอย่างเคร่งครัดจะถูกผสมกลมกลืนน้อย ผู้ที่ไม่ค่อยยึดมั่นในประเพณีจะถูกผสมกลมกลืนได้มาก ผู้มีการศึกษาระดับสูงจะถูกผสมกลมกลืนได้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำและไม่มีการศึกษา ผู้ที่ใช้ภาษาไทยได้ดีจะถูกผสมกลมกลืนมากกว่าผู้ที่ใช้ภาษาไทยได้ไม่ค่อยดี การทดสอบปรากฏผลว่าไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญคือ ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันและระดับการศึกษาต่อการลงขวงและความรักสามัคคีในหมู่คนพวนด้วยกัน ปัจจัยสำคัญที่มีผลสนับสนุนให้การผสมกลมกลืนเป็นไปได้ดียิ่งขึ้นคือการอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

กิ่งแก้ว เพ็ชรราช (๒๕๒๘) ได้วิเคราะห์นิทานมุขปาฐะไทยพวนในปริญญาณิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์นิทานไทยพวน ตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” เพื่อวิเคราะห์ลักษณะ

* ดาว หรือ ปิ่น หมายถึง การแต่งงานกันของหนุ่มสาวซึ่งมีความเกี่ยวพันกันอันเป็นที่ต้องห้าม คือ เกี่ยวพันเป็นญาติพี่น้องกัน หรือมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน

** อาบนํ้าก่อนกา หมายถึง การอาบนํ้าที่แม่น้ำในเวลาเช้าวรวันที ๑๓ เมษายน หรือวันมหาสงกรานต์ของทุกปี เพื่อความเป็นสิริมงคล

*** การเยา หมายถึง การเลียงทายว่าคนไฉ่จะหายเป็นปกติหรือตาย โดยการเข้าทรงสอบถามเทวดาผู้รู้เกณฑ์ชะตาชีวิต

**** การลงขวง หมายถึง การที่หญิงสาวลงทำงานที่ลานบ้านในเวลาค่ำคืน ลักษณะงานที่ทำงานเป็นงานเบา ๆ เช่น ปั่นฝ้าย ทอผ้า จักสาน เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกันโดยอยู่ในสายตาผู้ใหญ่

***** การก่าฟ้า หมายถึง การหยุดหรือละเว้นไม่กระทำในสิ่งต้องห้ามในวันขึ้น ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ และ ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี เพื่อคอยฟังเสียงฟ้าร้องและทำนายว่าฝนฟ้าของฤดูกาลนั้นจะเป็นอย่างไร

***** การถามหอยา หมายถึง การแจกหอยา (ยาเส้น) ไปยังหมู่ญาติพี่น้องเพื่อบอกกล่าวให้รู้กำหนดงานแต่งงานของหนุ่มสาว เมื่อญาติพี่น้องได้รับก็จะตอบหอยาโดยการหอยา (หรือ ของกินอื่น ๆ ส่งกลับคืน เพื่อเป็นการรับทราบขาวมงคล

ที่เป็นสากลของนิทานและศึกษาบทบาทของนิทานที่มีต่อสังคม ผลของการศึกษาพบว่าเนื้อหาของนิทานเป็นไปตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของเอกเซล โอลริก (Axel Olrik) ทำให้เห็นลักษณะที่เป็นสากลของนิทาน และบทบาทสำคัญของนิทานที่มีต่อสังคมสะท้อนให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยวหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาบันครอบครัว การเลือกคู่ครองต้องได้รับความเห็นชอบจากบิดามารดา การประกอบอาชีพมีทั้งการทำนา ทอผ้า และค้าขาย ความเชื่อมีทั้งที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเวทมนตร์คาถา ค่านิยมของคนในสังคมนิยมยกย่องบุคคลที่มีสติปัญญา มีความรู้ และจิตใจโอบอ้อมอารี

อุไร ดีจรรย์ (๒๕๓๐) ได้ศึกษาพฤติกรรมของตัวละครเพื่อวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมไทยพวนในปริญญาณพนธ์เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานเรื่องวงยะมาด อำเภอลำดวน จังหวัดปราจีนบุรี" ผลการศึกษาพบวานิทานเรื่องวงยะมาดสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมตัวละครมีทั้งพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา พฤติกรรมตัวละครบ่งชี้ว่าสังคมให้ความสำคัญต่อคุณธรรมมากน้อยเพียงใด เห็นได้จากตัวละครได้รับรางวัลและถูกลงโทษอย่างสมมูลกับพฤติกรรมเสมอ นอกจากนี้ นิทานยังสะท้อนให้เห็นการมีชีวิตที่สมบูรณ์โดยอาศัยความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของคนในสังคมเป็นแนวทางการปฏิบัติ ความประพฤติของตัวละครจึงเป็นแบบอย่างความประพฤติของบุคคลซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับของคนในสังคม ดังนั้น นิทานเรื่องวงยะมาดจึงมีคุณค่าในฐานะที่สะท้อนรูปแบบแห่งพฤติกรรมที่พึงงามอันจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในสวนตนและสวนรวม

กนกพรรณ แสงเรือง (๒๕๓๒) ได้ศึกษาความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวนว่ามีผลต่อความสามัคคีและความร่วมมือกันระหว่างลาวพวนมากน้อยเพียงใด ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวน" โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จำนวน ๓๓๕ คน ผลการศึกษาพบว่าความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของลาวพวนยังเหลืออยู่แม้ระยะเวลาที่ผ่านมายาวนาน ความเข้มข้นหรือความมากน้อยของความสำนึกขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายประการ เช่น วัย ระดับการศึกษา และการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก การพยายามรักษาเอกลักษณ์ของลาวพวนมีผลให้เกิดการรวมตัวของลาวพวนในท้องถิ่น ความรักสามัคคีในกลุ่มชน และส่งผลต่อสังคมสวนรวม คือก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างลาวพวนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (๒๕๓๔) ได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานไทยพวนและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมไทยพวนกับสังคมของไทยพวน อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "วรรณกรรมไทยพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม" ผลการศึกษาพบวาวรรณกรรมนิทานไทยพวนมีทั้งโครงเรื่องไม่ซับซ้อนและโครงเรื่องซับซ้อนตามประเภทของนิทานและความยาวของเนื้อเรื่อง วรรณกรรมนิทานลายลักษณ์ไทยพวนมีกลวิธีในการเปิด-ปิดเรื่องคล้ายวรรณกรรมลายลักษณ์ทั่วไป ส่วนวรรณกรรมนิทานมุขปาฐะได้ปรับเปลี่ยนกลวิธีการเปิด-ปิดเรื่องอย่างง่าย ๆ ตามจุดประสงค์ของผู้เล่าและกลวิธีของผู้เล่า แนวคิดของเรื่องสวนใหญ่เกี่ยวกับบุรพกรรม การ

บำเพ็ญทานบารมี ความรัก การแบ่งปัน และคุณธรรม โดยสะท้อนจากพฤติกรรมของตัวละคร เป็นสำคัญ ตัวเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นตัวละครในอุดมคติมีชาติกำเนิดสูง และมีความงามเป็นเลิศ ส่วนตัวโกงมีทั้งที่เป็นมนุษย์และอมมนุษย์ เป็นผู้ประพฤติชั่วและจิตใจใฝ่อกุศลมูล ตัวละครผู้ช่วยมีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวเอกให้รอดพ้นจากภยันตราย และช่วยเสริมบทบาทของตัวเอกให้โดดเด่น ด้านความขัดแย้งของตัวละครมักเกิดจากความรัก โลภ โกรธ หลง และความแตกต่าง ด้านฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ในด้านความสัมพันธ์กับสังคมพบวาระวรรณกรรมนิทานไทยพวนมีบทบาทและหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังในงานประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มีส่วนให้การศึกษา และปลูกฝังค่านิยมด้านต่าง ๆ แก่คนในสังคม ช่วยเสริมวัฒนธรรมให้สมบูรณ์และเข้มแข็ง ช่วยรักษาแบบแผนของสังคมและสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของไทยพวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้น คือเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรม แนวคิดทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทยพวน ได้ให้ความรู้ ความคิด และเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนครั้งนี้เป็นอย่างมาก

บทที่ ๒

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา

ในการศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ใด ๆ ก็ตาม จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เพื่อช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นอย่างถูกต้อง ความรู้ดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งในการศึกษาวิเคราะห์นี้ทางชาติกลไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ก็ย่อมต้องเรียนรู้สภาพท้องถิ่นและประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย ดังนี้

๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านม่วงขาว

๒.๑.๑ สภาพโดยทั่วไป

บ้านม่วงขาวเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลโคกปี่ อยู่ห่างจากอำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรีไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กประกอบด้วยประชากร ๒ เขต คือ หมู่ ๕ บ้านม่วงขาว และหมู่ ๖ บ้านต้นโพธิ์ ขึ้นตรงต่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกปี่ และเทศบาลตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพวน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารภายในชุมชนใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาถิ่น และใช้ภาษาไทยมาตรฐานเมื่อติดต่อสื่อสารกับคนต่างถิ่น (สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลโคกปี่ และสำนักทะเบียนอำเภอสรีมโหสถ ข้อมูล ณ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๕)

๒.๑.๒ ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ ๑๓ องศา ๓๕ ลิปดา ถึงละติจูดที่ ๑๔ องศา ๒๗ ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ ๑๐๑ องศา ๐๕ ลิปดา ถึงลองจิจูดที่ ๑๐๒ องศา ๐๗ ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ ๕ ๔๑๒ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับหมู่ ๔ บ้านโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ ๖ บ้านต้นโพธิ์ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่ ๕ บ้านหนองเรือ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านท่าข้าม อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

(ข้อมูลจากสำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ๒๕๔๕)

๒ ๑ ๓ ลักษณะภูมิประเทศ

บริเวณหมู่บ้านม่วงขามมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำปราจีนบุรี มีแอ่งน้ำ ลำราง หรือ ลาดกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ทำให้เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์

๒.๑.๔ ลักษณะภูมิอากาศ

บ้านม่วงขาวอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรีซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตที่ราบสูงติดกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ฤดูฝนมีฝนตกชุก ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างหนาว และฤดูร้อนอากาศร้อนจัด

๒ ๑ ๕ การปกครอง

“บ้านม่วงขาว” เป็นหมู่บ้านหนึ่งในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกปี่ และสำนักงานเทศบาลตำบลโคกปี่ ซึ่งใช้แนวถนนสุวินทวงศ์ ถนนสายหลักของจังหวัดปราจีนบุรีเป็นเส้นแบ่งเขตประชากรเพื่อสะดวกในการบริหารงานครอบคลุมพื้นที่ ๔ หมู่บ้าน คือ

- หมู่ ๑ บ้านสระมะเขือ
- หมู่ ๒ บ้านโคกวัด
- หมู่ ๓ บ้านโคกปี่ (๑)
- หมู่ ๔ บ้านโคกปี่ (๒)
- หมู่ ๕ บ้านม่วงขาว
- หมู่ ๖ บ้านต้นโพธิ์
- หมู่ ๗ บ้านด่าน-บ้านชำหว่า
- หมู่ ๘ บ้านหนองสะแก
- หมู่ ๙ บ้านหนองเรือ

ปัจจุบันนางบุญทิม เอื้อเฟื้อ เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕ บ้านม่วงขาว และนายสำราญ มานะบัง เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๖ บ้านต้นโพธิ์ (ข้อมูล ณ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘)

๒ ๑ ๖ ประชากร

ชุมชนบ้านม่วงขาวมีจำนวนประชากรประมาณ ๑,๔๕๓ คน เป็นชาย ๔๔๓ คน หญิง ๑,๐๑๐ คน จำนวน ๖๑๔ ครัวเรือน ประกอบด้วยกลุ่มชนไทยพวนร้อยละ ๘๐ คนไทยเชื้อสายจีนร้อยละ ๑๐ (ข้อมูลจากสำนักทะเบียนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ๒๕๔๕)

๒.๑.๗ สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการทำสวนผลไม้ อาทิ ทุเรียน เงาะ มะม่วง ขนุน มังคุด ส้มโอ และกระเทียม นอกจากนี้ยังมีการปลูกไผ่แดงและปลูกพริกกันอย่างแพร่หลาย (ไผ่แดง ส้มโอ และกระเทียม ถือเป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดปราจีนบุรี) นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ และประกอบอาชีพการประมงด้วย ด้านอุตสาหกรรมมีการส่งเสริมงานหัตถกรรม ครัวเรือน อาทิ ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ และการทำหมวกใบลาน

๒๑๔ การคมนาคม

ในอดีตการเดินทางไปบ้านม่วงขาวนิยมเดินทางโดยเรือตามเส้นทางแม่น้ำบางปะกง - บ้านสร้าง - ลำซวดหรือลำราง ถึงท่าเรือบ้านม่วงขาวซึ่งอยู่ในบริเวณวัดตันโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ ปัจจุบันเส้นทางดังกล่าวตื้นเขินและแม่น้ำเปลี่ยนเส้นทาง ทำให้การเดินทางทางน้ำไม่ได้รับความนิยม การเดินทางทางบกจึงสะดวกรวดเร็วกว่า และได้รับความนิยมมากกว่า ระยะทางจากกรุงเทพฯ เดินทางโดยทางรถยนต์ตามทางหลวงหมายเลข ๓๓A๑ กรุงเทพฯ - รังสิต - นครนายก - ปราจีนบุรี เข้าสู่ทางหลวงหมายเลข ๓๑๙ (ถนนสุวินทวงศ์) ถึงอำเภอสรีมโหสถ ระยะทางประมาณ ๑๕๕ กิโลเมตร

๒๑๕ ศาสนา

ประชากรในหมู่ ๕ บ้านม่วงขาว และหมู่ ๖ บ้านตันโพธิ์ ร้อยละ ๙๗ นับถือศาสนาพุทธ และมีวัดสำหรับให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติศาสนกิจ ๑ แห่ง คือ วัดตันโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ ประชากรร้อยละ ๓ นับถือศาสนาคริสต์ ส่วนใหญ่เป็นประชากรที่ขยายถิ่นฐานมาจากพื้นที่ใกล้เคียงคือ หมู่ ๒ บ้านโคกวัดซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากมีมิชชันนารีมาตั้งโบสถ์คริสต์เพื่อเผยแผ่ศาสนา

๒๑๑๐ การศึกษา

การศึกษาในเขตชุมชนบ้านม่วงขาวแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา ๑ แห่ง คือ โรงเรียนวัดตันโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ถึงระดับประถมศึกษา (ระดับปฐมวัย ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖)

มีโรงเรียนมัธยมศึกษา ๒ แห่ง คือ โรงเรียนศรีมโหสถวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา (สศ.) จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และโรงเรียนมารีวิทยาศรีมโหสถ ซึ่งเป็นโรงเรียนของเอกชน จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓

นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม ๓) จากนั้นสามารถเลือกศึกษาต่อสายสามัญในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ในโรงเรียนประจำอำเภอและจังหวัด หรือเลือกเรียนสายอาชีพในระดับประโยควิชาชีพ (ปวช.) หรือประโยควิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ได้ที่โรงเรียนพณิชยการปราจีนบุรี โรงเรียนเทคนิคพณิชยการปราจีนบุรี และโรงเรียนเทคโนโลยีนครกบินทร์ จังหวัดปราจีนบุรี

ปัจจุบันเยาวชนในหมู่บ้านม่วงขาวที่เรียนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือระดับอาชีวศึกษา มีโอกาสค่อนข้างสูงที่จะได้รับการศึกษาสูงถึงระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท เนื่องจากมีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หลายแห่ง ได้เปิดศูนย์วิทยบริการเพิ่มเติมในเขตจังหวัดปราจีนบุรี อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ สวนผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น ทางราชการได้สนับสนุน

แหล่งพัฒนาการเรียนรู้หลากหลายในท้องถิ่นจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อให้เยาวชนได้เลือกเรียนรู้ตามกลุ่มสนใจ อาทิ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยสารพัดช่าง และสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ทำให้เยาวชนในหมู่บ้านมวงขาวมีแนวโน้มที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นเพิ่มมากขึ้น

๒.๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชนไทยพวน

๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของบ้านมวงขาวไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าหมู่บ้านนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อใด และชาวไทยพวนกลุ่มนี้ย้ายถิ่นฐานมาตั้งหลักแหล่งในท้องถิ่นนี้เมื่อใด แต่จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์สามารถสันนิษฐานได้ว่า ชุมชนนี้เกิดจากพัฒนาการของชุมชนลาวในมณฑลปราจีนบุรีอันประกอบด้วยเมืองประจิมหรือปราจีนบุรี เมืองนครนายก เมืองฉะเชิงเทรา เมืองพนมสารคาม เมืองพนัสนิคม และเมืองชลบุรี ซึ่งรัฐบาลไทยมีนโยบายให้เชลยศึกชาวลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในแถบมณฑลปราจีนบุรีนี้ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชุมชนดังกล่าวจึงมีประชากรเพิ่มขึ้นและเกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว และมีการย้ายถิ่นไปตั้งหลักแหล่งในชุมชนอื่นที่การทำมาหากินอุดมสมบูรณ์กว่า โดยเฉพาะชาวไทยพวนในเขตพนมสารคามได้ขยายชุมชนไปตามริมฝั่งลำน้ำท่าลาดจนถึงเขตบ้านราชสาส์น และบ้านช่อง ทำให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้นหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกข้าว บ้านหัวกระสัง บ้านสระข่อย บ้านมวงขาว บ้านโคกبيب บ้านสระมะเขือ โดยตั้งบ้านเรือนสลับไปกับหมู่บ้านของคนไทยที่อยู่มาก่อน (บังอร ปิยะพันธุ์, ๒๕๒๕ : ๙๗-๑๐๐) เนื่องจากชาวไทยพวนมีนิสัยรักพวกพ้องและอยู่กันในระบบเครือญาติ จึงเพียงแต่ขยายชุมชนให้กว้างออกไปโดยกระจายกันอยู่ตามที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อสะดวกในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสะดวกในการเดินทางไปมาติดต่อกันกับกลุ่มญาติพี่น้องของตน ซึ่งเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๕๑ เพื่อทอดพระเนตรโบราณสถานที่บ้านโคกขวางนั้น มีราษฎรชาวไทยพวนมารับเสด็จเพื่อชื่นชมพระบารมีเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่ว่า

ชาวบ้านที่มาพบในวันนี้เป็นพวกชาวบ้านเกาะสมอและมวงขาวซึ่งพระศรีมหาโพธิ์อยู่เป็นพื้นเป็นลาว ทั้งนั้น อยู่ข้างเป็นที่จะชื่นชมยินดี ต้องนั่งห้อยดินให้กราบและเอาดินทูนหัว และขอให้ให้พรตามปรารถนา คือ ถ้าท่านก็ขอให้ให้พรว่าให้ท่านได้ข้าวงามดี ถ้าเจ็บเป็นโรคอะไรต้องเลาโรคนั้นให้พังแล้วขอให้ให้พรให้โรคนั้นหาย ต้องให้เฉพาะตัวหรือเฉพาะพวก ที่จะให้ทีเดียวพร้อมกันไปมาก ๆ ไม่ได้ (อ้างใน สนิษุช มหาโชติ ๒๕๔๒ : ๘๔)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าราษฎรชาวไทยพวนบ้านมวงขาวได้ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในเขตพื้นที่นี้ก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว เนื่องจากบริเวณนี้มีการติดต่อดคมนาคมทางน้ำที่สะดวก มีท่าเรือขนาดใหญ่ที่บ้านมวงขาว ทำให้ชุมชนไทยพวนแถบนี้พัฒนาขึ้นจนได้รับการยกฐานะเป็นตำบลโคกبيب และอำเภอโคกبيب(ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสรีมโหสถ) ในเวลาต่อมา

เมื่อกาลเวลาผ่านไปลักษณะภูมิประเทศแถบนี้เปลี่ยนไปมากอันเนื่องมาจากสายน้ำเปลี่ยนทิศทาง และต่อมาได้มีการยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาล ทำให้จังหวัดปราจีนบุรีลดความสำคัญลง แต่ชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ ไมว่าจะเป็น การเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด หรือการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนมาจนถึงปัจจุบัน

๒ ๒ ๒ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวเป็นกลุ่มชนไทยพวนที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน แม้จะผ่านการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมจนทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป แต่พวกเขาก็ยังรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้ได้อย่างน่าสนใจ อาทิ

๒.๒.๒ ๑ ลักษณะครอบครัว

เป็นลักษณะครอบครัวขยาย การสมรสเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว ถือฝ่ายสามีเป็นใหญ่ ในครอบครัว อยู่กันในระบบเครือญาติ เมื่อแต่งงานออกเรือนไปจึงมักจะปลูกเรือนอยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องของตนภายในหมู่บ้าน เพื่อสะดวกในการดูแลญาติผู้ใหญ่และไปมาหาสู่กันได้ง่าย

๒ ๒ ๒ ๒ การแต่งงาน

ชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวจะแต่งงานกันเมื่ออายุประมาณ ๑๕ ปี ขึ้นไป หรือเมื่อจบ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว และมีงานทำสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ โดยญาติผู้ใหญ่ ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวมีโอกาสพบปะทำความรู้จักกันก่อน เมื่อหนุ่มสาว ชอบพอกัน ฝ่ายชายจะให้ญาติผู้ใหญ่ไป “กล่าวโอม” หรือสู่ขอฝ่ายหญิงด้วยวาจาครั้งหนึ่งก่อน เมื่อ เว้นระยะเวลาเพื่อให้ฝ่ายหญิงตัดสินใจพอสมควรแล้วจะไปกล่าวโอมครั้งที่สอง เมื่อฝ่ายหญิงตกลงก็ จะกำหนดศาสนสวดทองหมั้นและหาฤกษ์ยามยามดีกำหนดวันทำพิธีแต่งงาน

ในอดีตชาวไทยพวนมีประเพณี “ลงข่วง” คือ การทำงานในลานบ้านยามค่ำคืนเพื่อ เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกันตามอัธยาศัย เมื่อหนุ่มสาวชอบพอกันจึงจะสู่ขอและ แต่งงานกันตามประเพณี ส่วนใหญ่มักจะแต่งงานกันระหว่างหนุ่มสาวชาวไทยพวนด้วยกัน หาก แต่งงานนอกกลุ่มชนต้องทำพิธี “สมมา” หรือขอขมาก่อน ไม่นิยม “ด่าว” หรือ “ปิ่น” กัน กล่าวคือ ไม่อนุญาตให้หนุ่มสาวที่มีความเกี่ยวพันเป็นญาติพี่น้องใกล้ชิดกัน หรือมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้อง แต่งงานกัน และไม่นิยมให้คู่แต่งงานฝ่ายหญิงมีอายุมากกว่าฝ่ายชาย เพราะเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตคู่ ไม่ยั่งยืน และครอบครัวไม่มีความสุข การแต่งงานมักจะเป็นการแต่งเข้า คือ ฝ่ายชายไปอยู่บ้านฝ่าย หญิง หากครอบครัวฝ่ายชายมีลูกคนเดียวและไม่มีใครดูแลญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายหญิงสามารถอนุญาต ให้ลูกสาวแต่งงานออก คือ ไปอยู่บ้านฝ่ายชายได้

๒ ๒ ๒ ๓ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

ลักษณะของครอบครัวชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวเป็นครอบครัวขยาย เมื่อลูกสาวคน แรกแต่งงานก็ยังคงอยู่รวมกันในครอบครัวฝ่ายหญิง จนกระทั่งลูกสาวคนที่สองแต่งงาน ลูกคนแรก จึงจะแยกครอบครัวไปเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ก็ยังคงปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกันกับพ่อแม่ เมื่อ

คนที่สามแต่งงาน ลูกสาวคนที่สองก็จะแยกครอบครัวออกไปเช่นเดียวกัน ลูกสาวคนที่สามจะเป็นผู้ดูแลพ่อแม่แทนที่ ๆ ต่อไป ดังนั้น สังคมของชาวไทยพวนจึงอบอุ่น ญาติพี่น้องรักใคร่ปรองดองกัน มีญาติผู้ใหญ่คอยดูแลบุตรหลาน อบรมสั่งสอน ตลอดจนปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีให้ยึดถือ ประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องมายาวนาน

ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่สุดในครอบครัวคือ ฝ่ายชาย พ่อบาเป็นหัวหน้าครอบครัว รองลงมาคือลูกชาย ทั้งพ่อบาและลูกชายมีหน้าที่ปกป้องดูแลคุ้มครองสมาชิกทุกคนในครอบครัว สร้างที่อยู่อาศัย ทำงานหนักนอกบ้านไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ทำสวน ทำไร่ หรือเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

ฝ่ายหญิงได้แก่แม่ยายและภรรยา ทำหน้าที่ข้างเท่าหลังคือ ดูแลบ้านเรือนให้เรียบร้อย ปรุงอาหาร เลี้ยงดูลูก ๆ อบรมสั่งสอนความประพฤติ กิริยามารยาท ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม หากมีเวลาว่างก็จะทำงานหัตถกรรมในครัวเรือน อาทิ งานจักสานผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ การสานหมวก การเย็บหมวกฟาง เป็นต้น

ส่วนลูก ๆ ไม่ค่อยมีบทบาทหน้าที่มากนัก เพราะหน้าที่หลักคือการศึกษาหาความรู้ ชาวไทยพวนบ้านม่วงขานิยมให้บุตรหลานเรียนหนังสือเพื่อจะได้มีวิชาความรู้ สามารถทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวต่อไป หากมีเวลาว่างจากการเรียนก็จะช่วยทำงานบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจานชาม ช่วยงานในไร่นา หรืองานหัตถกรรมครัวเรือน

๒.๒.๒.๔ การแต่งกาย

ผู้หญิงไทยพวนที่แต่งงานแล้วหรือมีอายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป มักจะนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อคอกระเช้าเมื่อเวลาอยู่กับบ้าน และแต่งกายตามสมัยนิยมเมื่อไปทำกิจธุระนอกบ้าน ส่วนหญิงสูงอายุ (๖๐ปีขึ้นไป) บางก็สวมเสื้อคอกระเช้า นุ่งซิ่น หรือสวมเสื้อที่มีสีขาว (ผ้าลูกไม้สีขาว) แขนสามส่วน คอกลม ติดกระดุมด้านหน้า นุ่งซิ่น ไปทำบุญที่วัด ส่วนหญิงสาวนิยมนุ่งผ้าไทยตามสมัยนิยม ซึ่งลักษณะการแต่งกายของชาวไทยพวนในอดีตมีปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

ได้ความว่าพวกลาวเหล่านี้ยังคงใช้นุ่งซิ่นอยู่แต่ชั้นแก่ ๆ อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไปทั้งนั้น ผ้าที่นุ่งก็ได้ความลำบากเป็นอันมาก ทอเองก็ไม่ใครจะได้ดี ถ้าจะนุ่งใหม่ต้องคอยพวกมรแห่งลงมาจึงจะได้ซื้อ แต่พวกที่ดำอายุ ๖๐ แล้วไม่นุ่งซิ่น นุ่งผ้าเป็นไทยหมด ไม่ช้าในแถบข้างนี้จะไม่ได้เห็นลาวนุ่งซิ่นต่อไป คนที่มาเป็นอันมากนุ่งซิ่นไม่ถึงร้อยละสิบ (พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕ , ๒๕๐๓ ๑๕ อ้างใน สนิต สุข มหาโชติ , บรรณาธิการ ๒๕๔๒ ๘๔)

ผู้ชายไทยพวนนิยมสวมกางเกงขาสั้นหรือนุ่งผ้าขาวม้า ไม่นิยมสวมเสื้อเมื่อเวลาอยู่กับบ้าน หากมีกิจธุระเดินทางไปทีอื่นจึงจะสวมกางเกงขายาวสวมเสื้อเชิ้ตตามสมัยนิยม ส่วนเด็กชาวไทยพวนจะสวมเสื้อผ้าสมัยใหม่ตามสมัยนิยม

เดิมชาวไทยพวนนิยมทอผ้าใช้เองในครัวเรือน ปัจจุบันยังคงมีบ้างที่ยังทอผ้าอยู่ แต่ผ้าที่ทอมักจะเป็นผ้าขาวม้า หรือผ้าด้ายดิบ ไม่ได้ทอผ้าไหมดังเช่นชาวไทยพวนแถบจังหวัดอื่น ซึ่งผ้า

ด้ายดิบที่ทอเสร็จแล้ว เมื่อจะนำไปตัดเย็บเสื้อผ้าก็ต้องนำไปย้อมก่อน ทำให้เสียเวลาและยุ่งยากทั้งยังได้สีสันทึบไม่สดใสสวยงามอีกด้วย ส่วนใหญ่จึงนิยมใช้เสื้อผ้าที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป

๒ ๒ ๒ ๕ ที่อยู่อาศัย

โดยทั่วไปจะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง หลังคามุงสังกะสี ปูพื้น และฝากระดาน มีหน้าต่าง ช่องลม เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ใต้ถุนเรือนจะโล่งเพื่อใช้พื้นที่เป็นที่เก็บฟืน เก็บผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวโพด ฟักทอง หัวหอม กระเทียม เป็นต้น บ้างครั้งก็เก็บเครื่องมือในการทำมาหากิน เช่น คันไถ คราด เสียม จอบ มีด พร้า เป็นต้น บ้างก็เลี้ยงสัตว์ไว้ใต้ถุนเรือน เช่น วัว ควาย หรือเล้าไก่ บ้างก็ใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนทำหัตถกรรมครัวเรือน เช่น ทอผ้า สานกระบุงตะกร้า สานหมวก เป็นต้น

ภายในตัวบ้านมักจะแบ่งเป็น ๒ ห้อง คือ ห้องพระ ซึ่งเป็นห้องโถงใหญ่เอกประสงค์จัดมุมหนึ่งสำหรับวางโต๊ะบูชาพระ เป็นที่เก็บเสื้อผ้า ที่นอนหมอนมุ้ง และสำหรับพ่อแม่ได้อาศัยนอน อีกห้องจะใช้ผ้ามา่านกันสำหรับลูกสาว เมื่อลูกสาวแต่งงานก็จะใช้ผ้าไม้กันให้เป็นสัดส่วนสำหรับครอบครัวใหม่ด้วย

นอกตัวบ้านจะต่อชานเรือนยื่นออกไปจากตัวบ้านสำหรับทำครัว เป็นที่ใช้ประกอบอาหาร นั่งรับประทานอาหาร และไว้นั่งเล่น

ปัจจุบันเรือนไม้แบบไทยพวนดั้งเดิมมิให้เห็นน้อยมาก เพราะลูกหลานชาวไทยพวนยุคใหม่ปล่อยบ้านให้ผุพังไปตามกาลเวลา และปรับเปลี่ยนเป็นสร้างบ้านตามสมัยนิยมมากขึ้น

๒ ๒ ๒ ๖ อาหารการกิน

ชาวไทยพวนมีความเป็นอยู่เรียบง่าย อาหารการกินมักจะเก็บผัก หาเนื้อ หาปลาในท้องถื่น นิยมปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ สำหรับใช้เป็นอาหารไว้ในบริเวณบ้าน นิยมรับประทานข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า ความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่เครือญาติ ทำให้มีการเอื้อเฟื้อแบ่งปันพืชผักสวนครัวข้าวปลาอาหารแก่กันและกันเสมอ ปัจจุบันชาวไทยพวนรุ่นใหม่นิยมรับประทานข้าวเจ้ามากขึ้น และความสะดวกสบายในด้านการคมนาคมทำให้ไม่ต้องไปหาอาหารตามท้องนาป่าเขา เพราะสามารถซื้อหาทุกสิ่งทุกอย่างได้จากตลาดสดในพื้นที่

๒ ๒ ๒ ๗ ภาษาและหนังสือ

ชาวไทยพวนนิยมพูดภาษาพวนกับคนท้องถิ่นเดียวกัน แต่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างถิ่นจึงจะใช้ภาษาไทยมาตรฐาน สำเนียงไทยพวนจะแตกต่างจากภาษาลาวเวียงซึ่งสำเนียงสั้น ๆ และห้วนกว่า แต่ไทยพวนจะออกเสียง “สระเออ” แทน “สระโอ” เช่น มื้อเหมอ (มื้อใหม่ ในภาษาลาวเวียง) หมายถึง วันใหม่ , ไปสึเลอ (ไปใส ในภาษาลาวเวียง) หมายถึง ไปไหน , เอ็ดผะเหลอ (เอ็ดอียัง ในภาษาลาวเวียง) หมายถึง ทำอะไร , โจ ออกเสียงเป็น เจ้อ , ไกล์ ออกเสียงเป็น เค้อ , ให้ ออกเสียงเป็น เอ้อ เป็นต้น ซึ่งใกล้เคียงกับสำเนียงภาษาชาวไทยที่กระจายกันอยู่ในหลายจังหวัดของภาคอีสาน ผู้ไทยกับไทยพวนจึงจะมีความสัมพันธ์กันในด้านกลุ่มชาติพันธุ์มาก่อนจึงมีภาษาพูดใกล้เคียงกัน ภาษาเขียนของไทยพวนเดิมใช้อักษรไทยน้อยและอักษรธรรม

สมัยก่อนมีคนรู้หนังสือน้อยเฉพาะผู้ที่บวชเรียนจึงจะอ่านออกเขียนได้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ สภาพสังคมและการปกครองเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายมากยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยจึงมีนโยบายผ่อนปรนด้านการปกครองมากขึ้น ได้จัดแหล่งที่ทำกินพร้อมทั้งสนับสนุนให้ชาวไทยพวนตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่ง ให้ผู้นำไทยพวนที่อพยพเข้ามาพร้อมกันปกครองดูแลกันเอง โดยอยู่ในความดูแลของขุนนางไทยอีกทอดหนึ่ง เหตุนี้จึงทำให้ชาวไทยพวนไม่รู้สึกรวาทถูกควบคุมมากนัก เมื่อเห็นว่าการอยู่ภายใต้การปกครองของไทยมิได้เลวร้ายจนเกินไป และความต้องการยกฐานะของตนให้ทัดเทียมคนไทยในพื้นที่ที่อยู่มาก่อน กอปรกับเห็นว่าภาษามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมส่วนใหญ่ ทำให้ชาวไทยพวนหันมาสนใจศึกษาภาษาไทยมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังการประกาศเลิกทาส และรัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน มีการจัดตั้งโรงเรียนตามวัดต่าง ๆ ผู้ชายไทยพวนจึงสนใจบวชเรียนกันมากขึ้น ด้วยเหตุเพราะนับถือศาสนาพุทธ , การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา และมุ่งศึกษาหาความรู้เพื่อเลื่อนฐานะทางสังคมตนเองให้สูงขึ้น เมื่ออักษรไทยได้รับความนิยมมากกว่าทำให้อักษรไทยน้อยและอักษรธรรมเสื่อมความสำคัญลง และไม่มีการสืบทอด ทำให้มีผู้อ่านได้น้อยมาก คงมีเฉพาะผู้ที่บวชเรียนมานานและสนใจเรียนอย่างจริงจังเท่านั้นที่จะอ่านอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยได้ ปัจจุบันภาษาเขียนที่ใช้คือภาษาไทยมาตรฐาน

๒.๒.๒.๘ ค่านิยมและความเชื่อ

ไทยพวนมีค่านิยมยกย่องผู้มีความรู้ ผู้ที่ผ่านการบวชเรียน หรือนักปราชญ์ในท้องถิ่น มักจะได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชุมชน ดังเช่น ในอดีตผู้นำกลุ่มชนไทยพวนย้ายถิ่นมาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่นี้คือพระสงฆ์ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานมั่นคงแล้วได้สร้างวัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ขึ้นสำหรับให้ชาวไทยพวนได้ทำบุญและสืบสานพุทธศาสนาต่อไป นอกจากนี้ยังมีค่านิยมให้ความเคารพแก่ผู้อาวุโส สมณชีพราหมณ์ นิยมยกย่องผู้มีคุณธรรมซื่อสัตย์ และมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

ความเชื่อในกลุ่มชน มีความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีและวิญญาณมาแต่โบราณ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษว่าเป็นผู้คอยช่วยเหลือคุ้มครองให้ลูกหลานปลอดภัยจากภัยอันตราย ตลอดจนปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เมื่อตั้งถิ่นฐานลง ณ ที่ใด มักจะทำพิธีตั้งศาลผีปู่ตาและมีการเซ่นไหว้ในเดือน ๖ หรือ เดือน ๗ ของทุกปี เช่น การไหว้ผีปู่ตาหรือประเพณีเลี้ยงผีในวันเพ็ญเดือน ๖ ซึ่งตรงกับงานบุญบั้งไฟ หลังจากเสร็จพิธีทำบุญเลี้ยงพระในตอนเช้าของวันวิสาขบูชาแล้วจะเป็นงานรื่นเริงและไหว้ผีปู่ตาในตอนบ่าย โดยชาวไทยพวนจะทำบั้งไฟเพื่อจุดฉลอง ความหมายนัยหนึ่งเพื่อเป็นพุทธบูชา อีกนัยหนึ่งเพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ก่อนนำบั้งไฟไปจุดต้องแห่รอบหมู่บ้านก่อนแล้วไปรวมกันที่ศาลปู่ตา ทำพิธีเซ่นสรวงบูชาผีปู่ตาก่อนจุดบั้งไฟ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล วิญญาณผีปู่ตาจะได้คุ้มครองดูแลลูกหลานให้ประสบแต่ความสุข ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์กับอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้าน หากเซ่นสรวงบูชาดี ฝนฟ้าก็จะตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าย่อมอุดมสมบูรณ์ แม้จะเป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติแต่เพื่อความสุขของคนในสังคม จึงมีการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้มาจนถึงปัจจุบัน

๒ ๒ ๒ ๙ ประเพณีและพิธีกรรม

ไทยพวนเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดและยึดมั่นในการทำบุญทำทานจึงมีประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ มากมายที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและความเชื่อของกลุ่มชน และถือปฏิบัติเป็นประจำในรอบ ๑๒ เดือน คล้ายคลึงกับชาวไทย ดังนี้

๑) เดือนอ้าย เป็นช่วงระยะเวลาที่ข้าวกำลังออกรวง ชาวนาไม่ต้องคอยดูแลข้าวกล้ามากนัก ทำให้มีเวลาว่างสำหรับการทำบุญให้ทานจึงเกิดประเพณีบุญข้าวเฒ่าขึ้น

ประเพณีบุญข้าวเฒ่า ชาวไทยพวนนิยมทำข้าวเฒ่ากันขณะข้าวออกรวงเป็นน่านมสามารถนำมาทำข้าวเฒ่าได้ ส่วนใหญ่มักทำกันในเดือน ๑๒ และเดือนอ้าย ซึ่งข้าวกำลังออกรวงเมล็ดไม่แก่จนเกินไป ข้าวรวงแรกจากนาจะนำมาทำข้าวเฒ่าไปถวายพระได้ฉันก่อนเพื่อเป็นสิริมงคลให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ไม่มีเพลี้ย หรือปู มาทำลายต้นข้าว และเก็บเกี่ยวได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหนวยนับเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์อีกพิธีกรรมหนึ่ง

๒) เดือนยี่ เป็นช่วงระยะที่ข้าวแก่พอที่จะเก็บเกี่ยวได้แล้ว ชาวไทยพวนจะลงแขกเพื่อเก็บเกี่ยวข้าวและนวดข้าว เนื่องจากข้าวต้องถูกตีถูกฟาดจากรวงอาจทำให้แม่มโสบตกใจจึงต้องสู้ขวัญข้าว เพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อบูชาแม่โสบ และเรียกขวัญข้าวในลานก่อนนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง

พิธีสู้ขวัญข้าว เป็นพิธีกรรมเพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตของกลุ่มชน โดยชาวไทยพวนจะเตรียมกล่อข้าว ๑ กล่อ ไซตัม ๑ ฟอง ข้าวสุก ๑ ปั้น กล้วยน้ำว่า ๑ ลูก ดอกไม้ รูป เทียน วางบูชาในลานข้าว แล้วกล่าวคำบูชา “มือนี่วันดี วันดีฤพุทธโชค เชิญเอาขวัญข้าวมาสู่ยุ้งฉาง” จากนั้นจะเก็บข้าวเปลือกในลานใส่กระบุง เอาผ้าขาวปิด คอกระบุงกลับบ้านระหว่างทางห้ามพูดกับใครเป็นอันขาดเพราะแม่มโสบจะตกใจจนกวานจะนำข้าวใส่ยุ้งปิดยุ้งให้เรียบร้อย วันรุ่งขึ้นจะเปิดยุ้งถวายเป็นเครื่องบูชาอันได้แก่ เหล้าขาว ไก่ตัว ดอกไม้ รูป เทียน กระเจก หวี ผ้าซิน สร้อยคอ ต่างหู วางประดับหน้ายุ้ง ประแป้งข้างฝายุ้งข้าวให้เป็นรายนัวมือประพรมน้ำอบน้ำหอมให้ยุ้งข้าว จากนั้นกล่าวคำบูชา “แม่มโสบ แม่นภดารา แม่จันทาเทวี มือนี่วันดีทำมิ่งสู้ขวัญ มีขนมต้มแดงต้มขาว มีเหล้าขาวไก่ตัว เลี้ยงลูกเลี้ยงหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ร่ำให้รวย ชื่องายชายคล่อง ก่าโรงาม ๆ” (ผิน ดันแพง. สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) จากนั้นจะช่วยกันขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งฉางเป็นเสร็จพิธีสู้ขวัญข้าว บางครั้งหากไม่ได้ทำพิธีสู้ขวัญข้าวก่อนนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง ชาวไทยพวนก็จะทำพิธีสู้ขวัญข้าวพร้อมกันทั้งหมู่บ้านในวันมาฆบูชา โดยนำข้าวเปลือกใส่หาบไปรวมกันที่วัด มีการประดับประดาตกแต่งหาบข้าวเปลือกด้วยธงทิว ดอกไม้ รูป เทียน และข้าวเกรียบอย่างสวยงาม ในภาคบายพระสงฆ์จะทำพิธีสวดขวัญข้าวก่อนให้ชาวบ้านนำข้าวขึ้นยุ้งฉางของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล ปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญขึ้นการทำนาใช้เครื่องจักรช่วยผ่อนแรงในการเกี่ยวข้าว นวดข้าว และสีข้าว ความสำคัญของแม่มโสบจึงลดลงและจะกระทำเป็นบางปีหรือบางครอบครัวเท่านั้น

๓) เดือนสาม เป็นช่วงระยะเวลาที่วางเว้นจากการงานในท้องไรท้องนา เนื่องจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้ว ชาวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ชาวไทยพวนจึงมีเวลาวางพอที่จะทำบุญสร้างกุศล นอกจากนี้ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ยังเป็นวันมาฆบูชาซึ่งเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนต้องไปทำบุญที่วัด เดือนนี้จึงมีประเพณีพิธีกรรมที่สอดคล้องกับวันสำคัญทางศาสนาหลายอย่าง เช่น

๓ ๑) พิธีกำฟ้า

ทุกปีเมื่อย่างเข้าเดือนสามและได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรก ชาวไทยพวนจะปรึกษาหารือกันเพื่อกำหนดวันทำพิธีกำฟ้า โดยจะกำหนดทำกันในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ทุกคนจะหยุดงานเพื่อไปทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน กัณฑ์ วงศ์วรรณ ผู้อาวุโสชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว อดีตมคณายกวัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ กล่าวถึงข้อปฏิบัติในพิธีกำฟ้าว่า "เมื่อมีมติถือพัว ฟืนไม่ให้ผ่า ไปหาปลากินได้ จะไปผาไปสับ รื้อบ้านปลูกบ้านไม่ได้ ตกเย็นสวดมนต์ไหว้พระ" (สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) พิธีกำฟ้าวันแรกจะหยุดงานตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นไปจนพระอาทิตย์ตกจึงถือว่า "มัม" หรือหมดเขตกำฟ้าทำงานได้ ต่อจากนี้ไปอีก ๗ วัน ในวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ต้องกำฟ้า (ถือปฏิบัติ) อีกครั้งวัน เริ่มตั้งแต่เช้ามืดถึงเพล (ถวายภัตตาหารเพล) ถือว่ามัม จากนั้นต่อไปอีก ๕ วัน คือในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ จะกำฟ้าอีกครั้งหนึ่งเริ่มตั้งแต่เช้ามืดถึงถวายภัตตาหารเช้าถือว่ามัม ในวันที่ถือกำฟ้าชาวไทยพวนจะไม่ใช้แรงงานสัตว์ ห้ามมิให้ขับเกวียนผ่านเข้าออกในหมู่บ้าน ใครฝ่าฝืนหรือมีเหตุจำเป็นจะต้องเดินทาง ต้องทำพิธีขอผ่านโดยจำหรือร่างทรงจะทำพิธีปรับเป็นเงินตามสมควรแก่ความผิดนั้น (ผิน ต้นแพง, สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) ในวันสุดท้ายของการกำฟ้าตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันมาฆบูชา หลังเสร็จจากการทำบุญที่วัดแล้วจะเป็นพิธี "เสียแสงฟืนแสงไฟ" หรือ "เสียแล้ง" ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่าเพื่อให้ไฟไหม้บ้าน แต่น่าจะเป็นอุปมาหมายถึง การนำความทุกข์ร้อน ความลำเค็ญในชีวิต หรือในครัวเรือนไปทิ้งแม่น้ำเสีย เพราะแม่น้ำมีแต่ความเย็นชุ่มฉ่ำ เพื่อให้ครอบครัวรวมเย็นประสบแต่ความสุขต่อไป อนึ่ง ในพิธีกำฟ้าแม้ว่าทุกคนจะหยุดทำงาน แต่ทุกครัวเรือนจะต้องนำข้าวเปลือกที่นวดเสร็จใหม่ ๆ ไปรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีบูชาข้าวก่อนนำข้าวเปลือกนั้นกลับไปใส่ยุ้งฉางเพื่อความเป็นสิริมงคล

๓ ๒) การทำบุญข้าวจี

ก่อนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ชาวไทยพวนจะเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ในอดีตนิยมทำบุญข้าวจี วิธีการทำข้าวจีโดยนำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกปั้นเป็นก้อนกลม เหลาไม้ไผ่เสียบปั้นข้าว นำปั้นข้าวไปย่างไฟจนสุกเกรียมเรียกว่าข้าวจี เสร็จแล้วนำข้าวจีนั้นชุบไขก่อนนำไปย่างไฟต่อจนไขสุกข้าวจีเหลืองเกรียม จากนั้นตำน้ำตาลทรายแดงกับงาคั่ว หรือ ถั่วลิสงคั่วให้เข้ากัน แล้วดึงไม้ไผ่ที่เสียบข้าวจีออกจะเป็นรูตรงกลางยัดใส่น้ำตาลกับงาคั่วเข้าไปแทนขณะที่ข้าวจียังร้อน ๆ อยู่ ความร้อนที่ระอุอยู่ภายในปั้นข้าวจีจะช่วยให้น้ำตาลละลายซึมเข้าเนื้อข้าวทำให้ข้าวจีมีรสหวานและหอมกลืนงาคั่ว จำนวนปั้นข้าวจีสำหรับไปทำบุญมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนคนในบ้าน เสร็จแล้วจะนำไปถวายพระในวันมาฆบูชา ปัจจุบันนิยมทำบุญข้ามหลาม

แทนเพราะชาวบ้านต้องเตรียมทั้งข้าวจีและข้าวหลามเป็นการทำซ้ำซ้อนกันยุ่งยากจึงนิยมทำข้าวหลามแทนเพราะมีวิธีการทำง่ายกว่าและเก็บไว้รับประทานได้นานหลายวัน

๓ ๓) การทำบุญข้าวหลาม

ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวจะเตรียมทำข้าวหลามกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวใหม่แล้วนำข้าวใหม่ที่เก็บเกี่ยวจากนาของตนมาทำข้าวหลาม วิธีการทำข้าวหลามโดยการนำข้าวสารเหนียวล้างให้สะอาด แขน้ำให้ข้าวนิ่มประมาณ ๓๐ นาที ถั่วดำแช่น้ำให้นิ่ม ข้าวข้าวและถั่วดำขึ้นจากน้ำใส่ตะแกรงผึ่งไว้ ผสมหัวกะทิ เกลือ น้ำตาลทราย ให้มีรสหวานมัน นำข้าวและถั่วดำคลุกเคล้ากับน้ำกะทิที่เตรียมไว้ กรอกข้าวใส่กระบอกล้อมไฟที่ล้างสะอาดไว้แล้ว นำกระบอกลงไปเรียงไว้ข้างกองไฟเพื่อเผาและหลามให้สุกต่อไป ในวันรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ชาวไทยพวนจะนำข้าวปลาอาหารและข้าวหลามที่เตรียมไว้นั้นไปทำบุญที่วัดเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันมาฆบูชา และเพื่อระลึกถึงพระคุณแม่โพสพเทพธิดาแห่งความอุดมสมบูรณ์ของท้องทุ่ง ตลอดจนอุทิศส่วนกุศลแก่ผีบรรพบุรุษหรือผีตาแฮกที่คุ้มครองให้การทำนาได้ผลดีเป็นที่นาพอใจ เดิมนิยมทำบุญข้าวจีแต่ภายหลังข้ามหลามได้รับความนิยมมากกว่าจึงปรับเปลี่ยนเป็นบุญข้ามหลามมาจนถึงปัจจุบัน

๓ ๔) การทำบุญข้าวเกรียบ

การทำบุญข้าวเกรียบจะทำพร้อม ๆ กับบุญข้าวจีหรือบุญข้าวหลามในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วิธีการทำข้าวเกรียบโดยนำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาตำผสมกับน้ำตาล งา ไข่ แฉแบ่งเป็นแผ่นกลมบาง ๆ ตากแดดให้แห้งแล้วนำไปย่างไฟจนพองเหลืองก่อนนำไปถวายพระในวันมาฆบูชา นอกจากนี้ชาวไทยพวนยังนิยมใช้ข้าวเกรียบเป็นส่วนประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีสู่ขวัญเสื้อผ้าว พิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิต เป็นต้น

๔) เดือนสี่ เป็นอีกเดือนหนึ่งที่ชาวไทยพวนวางเว้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นแล้ว มีเงินทองจากการค้าขายผลผลิตในไร่นาของตนหนุ่มสาวมีโอกาสนพบปะทำความรู้จักกันมากขึ้น จึงนิยมสืบทอดและประกอบพิธีแต่งงานกันในเดือนนี้ ก่อปรกับการแต่งงานของชาวไทยพวนมักจะเป็นการแต่งงานฝ่ายหญิง เพื่อที่ฝ่ายชายจะได้ช่วยเป็นแรงงานสำคัญในการทำไร่ทำนาในฤดูเพาะปลูกที่จะย่างเข้ามาต่อไป

๕) เดือนห้า เป็นเดือนที่มีอากาศร้อนจัดและว่างเว้นจากการเพาะปลูก ในอดีตถือเอาวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่และวันมหาสงกรานต์ ที่ทั้งชาวไทยและชาวไทยพวนจะไปทำบุญสงฆ์ที่วัดเพื่อความเป็นสิริมงคล และในวันนี้ชาวไทยพวนยังมีพิธีกรรมที่น่าสนใจอื่น ๆ อีก อาทิ พิธีอาบน้ำก่อนนาค และพิธีสู่ขวัญเสื้อผ้าวเพื่อสะเดาะเคราะห์

๕ ๑) พิธีอาบน้ำก่อนนาค

เป็นพิธีอาบน้ำชำระล้างมลทินให้หมดไป จะทำในเดือน ๕ ตรงกับวันสงกรานต์ โดยในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันมหาสงกรานต์ ชาวไทยพวนจะตื่นแต่เช้ามืดนกกากออกหากิน เพื่ออาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเตรียมพร้อมรับวันขึ้นปีใหม่ ส่วนผู้สูงอายุ

ลูกหลานจะตักน้ำใส่ตุ่มหรือถัง ใรด้วยดอกไม้มงคลและขมิ้น บ้างก็นำนํ้ามนต์ที่วัดมาประสมเตรียมไว้สำหรับให้ปู่ตาขยได้อาบน้ำ เพื่อให้จิตใจและร่างกายสดชื่นแจ่มใสต้อนรับวันใหม่ตามความเชื่อที่ว่า เป็นการขับไล่ความเกียจคร้าน โลภภัยไข้เจ็บ ตลอดจนสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ในรอบปีที่ผ่านมาให้หมดสิ้นไป และเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มชีวิตใหม่ในวันขึ้นปีใหม่นั้นเอง ปัจจุบันมีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ชาวไทยพวนที่ยังถือปฏิบัติอยู่ ส่วนคนหนุ่มคนสาวไม่มีการสืบทอดอีกแล้ว แต่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ตามสมัยนิยมแทน

๕ ๒) พิธีสวดเสื่อสุตผ้า

พิธีสวดเสื่อสุตผ้าเป็นพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตซึ่งชาวไทยพวนนิยมทำในเดือน ๕ ตรงกับวันมหาสงกรานต์หรือวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี หลังจากเสร็จสิ้นการอาบน้ำก่อนแล้ว ชาวไทยพวนทุกคนจะเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัด พร้อมกับนำเสื่อผ้าของสมาชิกในบ้านคนละชุด พร้อมดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวเกรียบ ข้าวต้มมัด ใส่กระบุงหอบไปรวมทำพิธีที่วัด การนำเสื่อผ้าไปทำพิธีสวดเสื่อสุตผ้าเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าขวัญของคนเราจะอยู่ประจำในข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยเฉพาะเสื่อผ้าที่ใช้สวมใส่จะมีขวัญของเจ้าตัวสิงอยู่ ดังนั้นจึงนำมาทำพิธีสะเดาะเคราะห์แทนเจ้าตัว โดยพระสงฆ์จะทำพิธีสวดมนต์สะเดาะเคราะห์เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ทุกคนในครอบครัว เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำเสื่อผ้านั้นกลับบ้านไปสวมใส่เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป

๖) เดือนหก เป็นเดือนที่เข้าสู่ฤดูการเพาะปลูก ชาวไทยพวนยังต้องพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติ หากฝนตกต้องตามฤดูกาลปีนั้นข้าวกล้าก็จะอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น จึงมีพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เช่น ประเพณีบุญบังไฟ และพิธีเลี้ยงผีปูด

๖ ๑) บุญบังไฟ

ในวันวิสาขบูชาหรือกลางเดือน ๖ ของทุกปีชาวไทยพวน ทั้งหมู่ ๕ บ้านม่วงขาว และหมู่ ๖ บ้านต้นโพธิ์ จะไปทำบุญที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์โดยพร้อมเพรียงกัน จากนั้นในภาคบ่ายจะทำพิธีจุดบังไฟในบริเวณลานวัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์เพื่อบูชาแด่นขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และจุดถวายเป็นพุทธบูชาโดยมีคนไทยในพื้นที่ร่วมพิธีกรรมนี้ด้วย ซึ่งบริเวณวัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์นี้ มีต้นโพธิ์เก่าแกซึ่งนักโบราณคดีเชื่อว่าเป็นพันธุ์เดียวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาประเทศอินเดีย น่าจะมีผู้นำมาปลูกที่เมืองอรัญประเทศในราวพุทธศักราช ๕๐๐ เมื่อชาวไทยพวนอพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ก็พบเห็นต้นโพธิ์ดังกล่าวแล้ว จึงได้สร้างวัดขึ้นและกราบไว้บูชาต้นโพธิ์นี้มาจนปัจจุบัน ดังนั้น ในวันวิสาขบูชาของทุกปีพุทธศาสนิกชนจะไปทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกันและรวมพิธีจุดบังไฟเพื่อเป็นพุทธบูชากันอย่างสนุกสนาน

๖ ๒) พิธีเลี้ยงผีปูด

ชาวไทยพวนเมื่อไปตั้งถิ่นฐานที่ใดก็ตามแต่ละหมู่บ้านจะสร้างศาลปูดหรือหอบ้านไว้ที่เนินดินทางทิศตะวันออก หรือทิศเหนือของหมู่บ้าน แล้วอัญเชิญผีปูดหรือผีบรรพบุรุษมาสถิตย์ศาล และทำพิธีเลี้ยงผีปูดในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ ของทุกปี ผู้ทำพิธีคือ “จ่า” หรือรอง

ทรงประจำหมู่บ้าน โดยการเซ่นไหว้ด้วยเหล้าขวด ไก่ตัว หมากพลู บุหรี่ ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวเกรียบ เพื่อขออำนาจให้ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว จะทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตาพร้อมกับพิธีบุญบังไฟในวันวิสาขบูชา หลังจากเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้วจะเป็นพิธีเลี้ยงผีและเฉลิมฉลองบุญบังไฟซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน

๗) เดือนเจ็ด เป็นเดือนที่เสร็จสิ้นภารกิจการหวนไถ่ข้าวกล้าในนาแล้ว ก็จะเป็นช่วงที่ว่างงาน ชาวไทยพวนจะเตรียมการบวชลูกหลานเพื่อเล่าเรียนวิชาความรู้ที่วัด จึงจัดพิธีสู่ขวัญพระเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่พระที่จะจำพรรษาในปีนั้น

พิธีสู่ขวัญพระ ก่อนถึงวันเข้าพรรษาชาวไทยพวนจะพร้อมใจกันทำพิธีสู่ขวัญพระ โดยจัดพานบายศรีพร้อมเครื่องคาวหวาน มีหมอขวัญทำพิธีสู่ขวัญพระสงฆ์ เสร็จแล้วถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ที่จะเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญจะต้องเป็นพระที่จะไม่ลาสิกขาในปีนั้น หากพระสงฆ์รูปใดประสงค์จะบวชเรียนเพียง ๗ วัน ๑๕ วัน ๑ เดือน หรือ ๑ พรรษา ในปีนั้นก็จะไม่เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสนับสนุนให้บุตรหลานบวชเรียนอยู่ในบวรพุทธศาสนานาน ๆ ทั้งยังเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจแก่พระภิกษุที่ต้องบวชเรียนด้วย เพราะสมัยก่อนผู้ชายที่บวชเรียนมีทั้งบวชด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และบวชเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อหวังเข้ารับราชการต่อไปในอนาคต ดังนั้น การบายศรีสู่ขวัญพระจึงเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจแก่พระที่ต้องบวชนานนับปี และเป็นสิริมงคลแก่ผู้บวชนั้นด้วย ปัจจุบันประเพณีนี้ยังมีการสืบทอดปฏิบัติอยู่

๘) เดือนแปด เป็นอีกเดือนหนึ่งที่ชาวไทยพวนเสร็จสิ้นภารกิจการหวนไถ่ข้าวกล้าในนา เพียงแต่คอยดูแลน้ำมิให้ท่วมนาข้าว และกำจัดศัตรูข้าวเท่านั้น จึงมีเวลาเพียงพอในการไปทำบุญที่วัดเนื่องในวันเข้าพรรษา

การทำบุญวันเข้าพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันอาสาฬหบูชา และวันรุ่งขึ้นตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันเข้าพรรษา ทั้ง ๒ วัน ล้วนเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวไทยพวนทุกครัวเรือนจะจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน ในตอนบ่ายจะเป็นการถวายข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อให้พระสงฆ์มีข้าวปลาอาหารสำหรับฉันอย่างเพียงพอตลอดระยะเวลา ๓ เดือนที่เข้าพรรษานั้น วันใดที่ตรงกับวันพระ เช่น ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ ชาวไทยพวนจะไปฟังเทศน์ที่วัดในตอนเย็น หลังจากพระทำวัตรเสร็จสิ้นแล้ว จะเป็นการอ่านนิทานชาดกไทยพวนให้ฟังแทนการฟังเทศน์ เป็นการสอนธรรมทางอ้อมโดยสื่อนิทานชาดกไทยพวน ปัจจุบันไม่มีการสืบทอดการอ่านนิทานชาดกในวันเข้าพรรษาแล้ว

๙) เดือนเก้า เป็นเดือนที่ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ข้าวในนาออกรวงเขียวขจี และยังอยู่ในช่วงฤดูฝน อาจมีฝนฟ้าตกหนักทำให้น้ำป่าไหลหลากท่วมข้าวในนาได้ จึงมีการทำพิธีเพื่อบูชาผีบรรพบุรุษบอกกล่าวให้คุ้มครอง ดังเช่น

๔ ๑) พิธีกำเกียง

พิธีกำเกียงเป็นประเพณีถือกำ*ในวันแรม ๔ ,๑๐ และ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ คำว่า “กำเกียง” หมายถึงอะไร ชาวไทยพวนรุ่นใหม่ไม่สามารถอธิบายได้ บอกได้แต่เพียงว่าถือตามปู่ย่าตายายมา พิธีกำเกียงเป็นพิธีกรรมสืบเนื่องมาจากพิธีกำฟ้าในเดือน ๓ เป็นการทำบุญแก้ตัว แต่พิธีกำเกียงจะทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้บรรพบุรุษที่บ้านมีเรือน ชาวไทยพวนจะเริ่มกำเกียงตั้งแต่วันที่ขึ้นของวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ถือปฏิบัติทั้งกลางวันกลางคืนจนถึงรุ่งเช้าวันแรม ๑๒ ค่ำจึงเลิก การถือปฏิบัติในช่วงกำเกียงคือ จะต้องหยุดงานทุกชนิดแล้วไปทำบุญที่วัด “ห้ามตำครกกระเดื่อง ห้ามทำงาน ห้ามหยิบมิดหยิบขวานเข้าป่า ทำไร่ไถนาไม่ได้ ห้ามใช้ของมีคม” (ผิน ดันแพง สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕.) ชาวไทยพวนจะดใช้ของมีคมทุกประเภท และงดใช้แรงงานสัตว์ โดยจะปลดปล่อยวัวควายให้พักผ่อนอย่างอิสระ มีการอาบน้ำให้วัว ควาย ช้าง ม้า หรือสัตว์ที่ใช้แรงงานทุกชนิด เพื่อเป็นการล้างบาป และขอบคุณสัตว์เลี้ยงที่ช่วยเป็นแรงงานแก่ครอบครัว รับภาระงานหนักมาตลอดทั้งปี ในวันดังกล่าวจึงเป็นการขอบคุณสัตว์ที่ใช้แรงงานตามความเชื่อของกลุ่มชน

ในตอนเย็นของวันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ชาวไทยพวนทุกครัวเรือนจะเตรียมทำกระทงกาบกล้วย หรือกระทงหน้าวัว ไม้คานสำหรับหาบ พร้อมมัดฟืน ๑ มัด ปั้นดินเหนียวเป็นรูปคนและรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ฯลฯ อาหารคาวหวาน ใส่ลงในกระทงกาบกล้วยเพื่อวางบูชาผีบ้านผีเรือน ตอนเช้ามีดวันแรม ๑๒ ค่ำ เจ้าบ้านจะถือกระทงพร้อมมัดฟืนเข้าไปในบ้าน ใช้มัดฟืนเคาะฝาเรือนเพื่อไล่ผีไม่มีญาติผีซึ่งเกียดที่แอบอยู่ในบ้านให้ออกจากบ้าน โดยกล่าวคำว่า “ไปเน้อผียาผีเกียดไปกินห่อข้าว ผีนอนหลับไปชะม้อนี่ ๆ ผีอืดผียาก ผีตื่นสาย ผีซัดร้านนอนเว็นไปชะม้อนี่ ๆ ผีตายอืดตายอยากก็ไปชะม้อนี่ ๆ” (ผิน ดันแพง สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) จากนั้นจะรีบคอนหาบกระทงและมัดฟืนไปทิ้งน้ำหรือไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งนอกหมู่บ้าน กลั่นลมหายใจพ่นมีดบนดิน ๓ ครั้ง แล้วหันหลังกลับบ้านทันทีห้ามหันกลับไปมองเบื้องหลังอีก ด้วยเชื่อว่าผีไม่มีญาติเหล่านั้นจะติดตามกลับมาบ้าน

ต่อมาชาวไทยพวนได้เลิกปฏิบัติพิธีกำเกียงในเดือน ๔ แด่นำพิธีกรรมบูชาผีบ้านผีเรือนและขับไล่ผีซึ่งเกียดไปรวมถือปฏิบัติในวันทำบุญห่อข้าวดำดิน หรือวันสารทพวน เนื่องจากพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยพวนถือปฏิบัติใกล้เคียงกันมาก เงื่อนไขในการหยุดงานเพื่อไปทำบุญที่วัดในรอบปีมีมากเกินไปอาจกระทบกระเทือนต่อการทำงานส่งสวกรัฐ ดังนั้น จึงให้รวมพิธีกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรงไปถือปฏิบัติรวมกันกับวันสำคัญทางศาสนา ดังเช่น บุญบั้งไฟและไหว้ผีปู่ตาไปรวมกับการทำบุญวันวิสาขบูชา และการไหว้ผีบ้านผีเรือนต่าง ๆ ไปรวมกับการทำบุญห่อข้าวดำดินหรือวันสารทพวน เป็นต้น

* กำ หมายถึง การงดเว้นหรือไม่ทำในสิ่งที่โบราณห้าม

๙๒) บุญห่อข้าวดำดิน หรือวันสารทพวน

บุญห่อข้าวดำดิน หรือห่อข้าวประดับดิน หรือวันสารทพวน ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ โดยในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ชาวไทยพวนจะเตรียมกวนกระยาสารทซึ่งมีวิธีการทำคือ เตรียมเครื่อง ๙ อย่าง เช่น ถั่วเขียว ถังลิสง งา มะพร้าว น้ำตาล เกลือ แบะแซ กวนให้เข้ากันจะได้กระยาสารทรสชาติกลมกล่อมหวานมัน บางบ้านจะ ทำข้าวต้มมัด ข้าวปาด (ขนมเปียกปูน) จากนั้นจะนำของกินทุกอย่างรวมทั้ง หมาก พลุ บุหรี่ กล้วย อ้อย หอรวมในใบตองเตรียมไว้ประมาณ ๕-๗ ห่อ หรือตามศรัทธา ในวันรุ่งขึ้นตอนเช้ามืดตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ จะนำห่อข้าวที่เตรียมไว้ไปวางในบริเวณวัด เช่น ตามพื้นดิน ฐานพระ ฐานเจดีย์ หรือใต้ต้นไม้ โดยเฉพาะโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่ออธิษฐานสงห่อข้าวให้ผีบรรพบุรุษหรือผีไร้ญาติต่าง ๆ ตามความเชื่อที่ว่า ในวันนี้อยมบาลจะปลดปล่อยสัตว์นรกออกมารับทานจากญาติพี่น้องในช่วงเวลาใกล้รุ่ง พอสว่างก็เรียกกลับนรกภูมิตามเดิม ดังนั้น หากใครไม่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นก็จะอับอายผิดหวัง และอาจโกรธแค้นถึงขั้นสาปแช่งให้ลูกหลานไม่สงบสุข และเป็นบาปกรรมติดตัวลูกหลานไปถึงภพหน้า ดังที่กัณฑ์ วงศ์วรรณ (สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) ได้กล่าวถึงงานบุญสารทพวนว่า “ถ้าไม่ทำมันจะเสียประเพณี ทำมาหากินไม่ขึ้น ไม่มีความสุข อยู่บ้านเราฝากชีวิตให้บุตรปากปักษ์รักษา ความเจ็บไม่ได้ ความไข้ไม่มี ก็ต้องทำบุญทำทานอุทิศให้ท่าน” ดังนั้น ชาวไทยพวนทุกครัวเรือนจึงพร้อมใจกันถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ในวันเดียวกันนี้ชาวไทยพวนจะเตรียมหาบฝ้ายฝ้ายเกียง ประกอบด้วยตะกร้าเกาๆ หรือทำกระทงหน้าวัว ใส่ห่อข้าว หมากพลุ บุหรี่ กล้วย อ้อย รูปปั้นคนชายหญิง ๑ คู่ และสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ทำไม้คานสำหรับหาบ ปลายอีกด้านเป็นมัดฟืน ๑ มัด เมื่อเสร็จจากทำบุญห่อข้าวดำดินแล้ว ชาวไทยพวนจะรีบกลับไปบ้านนำหาบฝ้ายฝ้ายเกียงเข้าไปในบ้านแล้วใช้มัดขอเคาะตามฝาเรือนตามมุมต่าง ๆ เพื่อไล่ผีซึ่งเกียจผีไร้ญาติออกจากบ้าน จากนั้นจะนำหาบฝ้ายฝ้ายเกียงไปบริเวณป่าช้า วางหาบลงแล้วบอกให้ผีที่มากินหาบให้อยู่ที่ป่าช้า กลับลมหายใจพินิจขอเป็นเครื่องหมายจากบาทที่พื้นดินแล้วหันหลังเดินกลับบ้านทันที ห้ามหันกลับไปมองที่ป่าช้าอีกเด็ดขาดเพื่อป้องกันมิให้ผีไร้ญาติทั้งหลายติดตามกลับบ้านได้

หลังจากนำอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัดแล้ว ชาวไทยพวนจะเก็บห่อข้าวในบริเวณวัดตามจำนวนที่ต้องการไปวางบูชาผีหัวไร่ปลายนาของตน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลิตผลจากทุ่งนาตนเอง หากอยู่ในช่วงที่ข้าวในนากำลังออกรวงหรือกำลังตั้งท้อง ก็จะเตรียมของถวาย เช่น กล้วย อ้อย ส้มหรือผลไม้ประจำฤดูกาล และห่อข้าว ไปทำพิธีบูชาแม่โพสพไปพร้อมด้วย จากนั้นเพื่อเป็นการระมัดระวังมิให้แม่โพสพถูกกระแทบกระเทือนจากผู้คน วัว ควาย เหลียง หรือแมลงต่าง ๆ ชาวไทยพวนจะบูชาตาแหลวโดยใช้ไม้ไผ่จักตอกแล้วสานเป็นรูปดารา ๖ เหลี่ยม มีตาอยู่ตรงกลาง นำตาแหลวผูกติดกับปลายเรียวไม้ปักไว้กลางทุ่งนา ชาวบ้านจะนำห่อข้าวไปผูกไว้ที่ตาแหลวพร้อมบอกกล่าว “แม่โพสพเอ๋ย วันนี้มีอาหารคาวหวานมาเลี้ยง เชิญแม่โพสพ แม่นกดารา แม่นางจันทาเทวี ขอเชิญรับห่อข้าว ขอให้ไร่นาอุดมสมบูรณ์ ขอให้ได้ข้าวกละหม้อ

ให้ได้ข้าวกละเกวียน ไม่มีตัวมดตัวแมงมาปลุกมาทวน ให้สุขกายสุขใจบุญคำบุญชู” (ผิน ดันแพง, สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) “เหลว” หรือ “เหยี่ยว” เป็นสัตว์ที่มีสายตาแหลมคม แม้บินอยู่เบื้องสูงก็สามารถมองเห็นเหยื่อตัวเล็ก ๆ เบื้องล่างได้ ดังนั้น ชาวไทยพวนจึงเชื่อว่าเหยี่ยวจะช่วยระแวดระวังแม่มโศพให้ปลอดภัยได้ ปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากการบูชาตาเหลวกียังคงมีถือปฏิบัติบ้างแต่ไม่เคร่งครัดดังเชนอดีต

๑๐) เดือนสิบ เป็นช่วงเวลาที่พระสงฆ์จำพรรษาที่วัดมานานถึงสองเดือนแล้ว เพื่อเป็นการถวายข้าวสารอาหารแห้งให้เพียงพอตลอดพรรษาและเป็นการทำบุญโดยไม่เจาะจง จึงมีพิธีทานข้าวสากขึ้น

ประเพณีทานข้าวสาก หรือทานข้าวสาก จะจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่าประเพณีทานข้าวสาก หรือทานข้าวสาก หรืองานบุญสลากภัตต์ ชาวไทยพวนจะเตรียม “พาข้าว” โดยจัดอาหารคาวหวานใส่ “พา” หรือภาชนะสำหรับใส่อาหารถวายพระที่วัด โดยจะเขียนชื่อนามสกุลของเจ้าของพานั้นพร้อมเขียนอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติตายที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลายลงบนสลากวางไว้ในพานำไปถวายพระโดยไม่เจาะจงว่าจะเป็นพระรูปใด พระสงฆ์จะอ่านสลากนั้นก่อนอุทิศส่วนกุศลถึงเจ้าของนามในสลากที่เขียนไว้ นั้น ในภาคพายัพชาวไทยพวนจะนำข้าวเปลือกหรือข้าวสารไปรวมกันที่วัด เพื่อถวายวัดเป็นพุทธบูชาและอุทิศกุศลผลบุญแก่เจ้ากรรมนายเวรตลอดจนวิญญาณบรรพบุรุษ เมื่อเสร็จพิธีแล้วพระสงฆ์จะเขียนสลากแจกจ่ายให้ชาวบ้านนำกลับไปปิดที่ยุงฉาง ตลอดจนหม้อไหในครัวเรือนเพื่อเป็นเคล็ดว่า “กินบ่บก จกบ่พร่อง” หรือ ให้มีข้าวปลาอาหารเต็มยุงฉางหม้อไหตลอดปีนั่นเอง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวน่าจะเป็นอุบายในการบริจาคทานข้าวสารอาหารแห้งสำหรับพระสงฆ์ให้เพียงพอตลอดระยะเวลาเข้าพรรษานั้นเอง

๑๑) เดือนสิบเอ็ด เป็นช่วงออกพรรษา และเป็นฤดูน้ำหลาก น้ำขึ้นเต็มฝั่ง เหมาะสำหรับการทำบุญพระเวส และพิธีบูชาแม่ฟ้า

๑๑) ประเพณีบุญพระเวส หรือ ฟังเทศน์มหาชาติ

ในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวไทยพวนจะรวมมือกันรับเป็นเจ้าภาพงานบุญพระเวสหรือเทศน์มหาชาติ โดยเจ้าของกัณฑ์ต่าง ๆ พระสงฆ์ และฆราวาส จะช่วยกันตกแต่งศาลาวัดด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ตลอดจนริ้วธงต่าง ๆ จัดเตรียมเครื่องบูชากัณฑ์ซึ่งประกอบด้วยข้าวพันก้อน ธูป เทียน หมากพลู ดอกบัว ดอกป๊อบ อย่างละ ๑๐๐๐ ขึ้นมารวมพิธี ในคืนแรกจะเริ่มเทศน์กัณฑ์มาลัยหมื่นมาลัยแสน จากนั้นจะเริ่มเทศน์มหาชาติ เริ่มจากกัณฑ์ทศพรต่อเนื่องไปจนถึงนครกัณฑ์ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย ขณะที่พระเทศน์กัณฑ์ต่าง ๆ ชาวบ้านจะช่วยกันจุดธูปเทียนบูชากัณฑ์เป็นระยะ ๆ ก่อนรุ่งอรุณชาวบ้านจะพร้อมใจกันแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาวัดก่อนนำไปวางบูชากัณฑ์ ชาวไทยพวนทุกคนมีความเชื่อในการฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียวจะได้อันสืบสร้างแรงเชนเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้วยความหวังว่าจะได้เกิดในยุศพระศรีอาริยเมตไตรยนั่นเอง

๑๑ ๒) ประเพณีไหลเรือไฟ

ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งตรงกับวันออกพรรษาหลังจากเสร็จพิธีทำบุญตักบาตรเทโวที่วัดแล้ว ตกเย็นชาวไทยพวนจะช่วยกันนำต้นกล้วยและไม้ไผาผูกรวมกันเป็นแพประดับประดาด้วยดอกไม้ รูปเทียน และซีโต้ ผูกใส่ปลายไม้ไผ่ประดับทั่วลำเรือ เวลาประมาณเที่ยงคืนจะแห่แห่นเรือไฟไปที่หอบ้านเพื่อกราบไหว้ผีปูด จากนั้นจะแห่เรือไฟไปที่หอน้ำ พราหมณ์จุดรูปเทียนและซีโต้ และทำพิธีกล่าวคำบูชาแมคงคาโดยการตั้งนะโม ๓ จบ พร้อมนำกล่าวคำบูชา “ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธบาทขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อยู่ ณ หาดทรายแม่น้ำนิมมานทีไนด้วยเครื่องสักการบูชานี้ ขออานิสงส์แห่งการบูชาจงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ” (ผิน ต้นแพง , สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๕) แล้วปล่อยเรือไฟลงสู่แม่น้ำ ระหว่างที่ทำพิธีนั้นทุกครัวเรือนจะจุดเทียนบูชาบริเวณหัวบันไดและระเบียงบ้านให้สว่างไสว เพื่อเป็นเคล็ดว่าชีวิตของคนในบ้านจะรุ่งโรจน์สดใสเช่นเดียวกับแสงไฟ

๑๒) เดือนสิบสอง เป็นเดือนสุดท้ายทางจันทรคติ ชาวไทยพวนจึงนิยมทำบุญส่งท้ายปีเก่าซึ่งมีทั้งการสร้างกุศลโดยถวายผ้ากฐินและการทำบุญสะเดาะเคราะห์ เพื่อความเป็นสิริมงคล

๑๒ ๑) ประเพณีบุญกฐิน

เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในเดือนส่งท้ายปีเก่าหรือที่เรียกว่าบุญเดือน ๑๒ ตามความเชื่อว่า หากใครได้ถวายผ้ากฐินจะได้อานิสงส์แรง ในนิทานชาดกไทยพวนก็กล่าวถึงความเชื่อนี้ด้วย เช่น เรื่องท้าวแก้ว นางธรรมมา และนางคำหยาด ชาดิก่อนเคยช่วยกันทอดผ้าถวายพระสงฆ์ในงานบุญกฐิน กุศลผลบุญส่งผลให้นางได้เกิดเป็นธิดาภคินีและเป็นแม่เลี้ยงของท้าวแก้วทั้ง ๒ คน ดังนั้น เมื่อถึงงานบุญกฐินชาวไทยพวนจะพร้อมใจกันจัดอาหารคาวหวานและผ้ากฐินไปถวายพระสงฆ์ที่วัดโดยพร้อมเพรียงกัน

๑๒ ๒) พิธีส่งกระทง

เป็นพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตอีกพิธีหนึ่งที่ชาวไทยพวนนิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ โดยนำกาบกล้วยมาทำกระทงหน้าวัว ทำรูปคนและสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ ใส่ไปในกระทง ปักธงสีรอบกระทง ๔ เส้า ภายในกระทงใส่ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาข้าว หัวยอม กระทียม ผลไม้ทั้งรสหวานรสเปรี้ยว ผู้ทำพิธีคือเจ้าหรือหมอขวัญในหมู่บ้านจะกล่าวคำส่งกระทงสะเดาะเคราะห์ จากนั้นจะนำกระทงไปทิ้งแม่น้ำ หรือนำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งนอกบ้าน เพื่อเสียเคราะห์ ชับไล่อัปมงคล และเป็นสิริมงคลแก่บุคคลที่ต้องการสะเดาะเคราะห์

จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมทั้ง ๑๒ เดือนของชาวไทยพวนล้วนผูกพันอยู่กับการทำบุญทำทาน และพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษ และการบูชาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ล้วนเพื่อให้ช่วยอำนวยให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์และครอบครัวประสบแต่ความสุข นอกจากนี้ยังมีอีกหลายประเพณีที่ชาวไทยพวนยังคงถือปฏิบัติอยู่ อาทิ งานแต่งงาน งานบวช สู่ขวัญพระ ฯลฯ และประเพณีบางอย่างที่ปัจจุบันเลิกทำไปแล้ว เช่น

ประเพณีชูขวัญควาย พิธีสวดคาถาปลาช่อน การอ่านนิทานพระยาคนคาก พิธีแหนางแมว เป็นต้น ซึ่งนาเสียดายเป็นอย่างยิ่ง และปัจจุบันเมื่อโลกพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ความทันสมัยด้านเทคโนโลยีต่างๆ ก็ย่อมเข้ามาทดแทน หากชาวไทยพวนไม่ช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมทั้งงดงาม เหลานี้ไว้ ในวันหน้าเราคงไม่มีโอกาสได้สัมผัสประเพณีที่ดังามเหล่านี้อีกแล้ว

บทที่ ๓

ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน

ชาวไทยพวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ถึงแม้ในอดีตจะเป็นเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา และถูกจัดให้อยู่ในเขตหัวเมืองชั้นในมาตั้งแต่สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อทดแทนประชาชนในพื้นที่เดิมที่เสียชีวิตจากภัยสงคราม และที่ถูกพมากวาดต้อนเอาไปเสียจนเป็นเมืองร้างเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ตาม แต่กลุ่มชนเหล่านี้ก็ทำมาหากินและอยู่ได้บังคับของรัฐบาลไทยด้วยความสงบ เมื่อไทยจัดระบบการปกครองใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศเลิกทาส และออกพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร โปรดเกล้าฯ ให้มีการสำรวจทะเบียนราษฎร และจัดทำสำมะโนประชากรตามแบบอย่างประเทศตะวันตก ชาวไทยพวนจึงได้เป็นราษฎรไทยอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่นั้น และชาวไทยพวนก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนของตนไว้อย่างเหนียวแน่นไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย ภาษาพูด ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านภาษาพูดมีการสืบทอดการใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาถิ่นของกลุ่มชนมาจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยพวนนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย นิยมนำนิทานชาดกมาอ่านและเล่ากันในที่ประชุมชน เช่น ในงานเอือนติ พิธีอยู่กรรม และในงานบุญเข้าพรรษา จากเรื่องเล่าซึ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะมีพัฒนาการสืบทอดกันมาโดยการบันทึก(จาร)ลงบนใบลานและสืบทอดวัฒนธรรมการอ่านนิทานชาดกมาหลายชั่วอายุคน

แนวคิดความเชื่อที่ปลูกฝังกันมายาวนานในกลุ่มชนไทยพวนนั้น นิทานที่มีตัวละครเอกเป็นพระโพธิสัตว์ เช่น เรื่องกาละเกด ท้าวแม่ สิ้นไซ จันทปัตโชติ ท้าวกำกาดำ จำปาสีตัน ฯลฯ ชาวไทยพวนถือว่านิทานเหล่านี้เป็นนิทานชาดกทั้งสิ้น แม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องที่ปรากฏในปัญญาสชาดกหรือนิบาตชาดกก็ตาม การที่ได้ฟังได้อ่านนิทานชาดกดังกล่าวก็เชื่อว่าได้อ่านสิ่งดีเกี่ยวกับการพึ่งตนมหาชาติ ความเชื่อเรื่องนิทานชาดกจึงแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยพวนจะเห็นได้จากการนิยมนำชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ หรือเหตุการณ์ในนิทานชาดกมาผูกพันกับสถานที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้านในเขตอำเภอศรีมโหสถและศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง และมีชาวไทยพวนอาศัยอยู่จำนวนมาก เช่น เรียกเมืองโบราณในบริเวณบ้านโคกวัดวาเมืองพระรถหรือเมืองศรีมโหสถ เรียกลานหินกว้างในเขตบ้านดงน้อยว่าลานพระรถตีไก่ กราบไหวบูชาต้นโพธิ์ซึ่งมีอายุหลายร้อยปีที่อยู่ในเขตบ้านต้นโพธิ์เปรียบเสมือนต้นพระศรีมหาโพธิ์สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เรียกชื่อถนนในหมู่บ้านวถนพระมโหสถ และเรียกหนองน้ำในหมู่บ้านว่าหนองชันหมาก เชื่อว่าเป็นสถานที่นางอมรเทวีและพระมโหสถเข้าใจผิดกันจึงนำชันหมากโยนทิ้งนำไปเป็นต้น

ในด้านการสร้างสรรค์วรรณกรรมลายลักษณ์ของไทยพวน มีลักษณะคล้ายคลึงกับการสร้างสรรค์วรรณกรรมของราชสำนัก ผู้จารหรือผู้แต่งมักจะเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่อ่านออกเขียนได้และลายมือสวยงาม ถือเป็นนักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ของกลุ่มชน อีกทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์หรือหนังสือผูก ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จารไว้เพื่อใช้ในพระพุทธศาสนา การที่ผู้จารเป็นพระภิกษุหรือผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้วย่อมทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้วรรณกรรมมีคุณค่ามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะของนิทานชาดกไทยพวน การนำนิทานชาดกไทยพวนไปใช้ในสังคม และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนในรายละเอียดต่อไปนี้

๓ ๑ ลักษณะของนิทานชาดกไทยพวน

ลักษณะของนิทานชาดกไทยพวน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์กัลปชาติมาเกิดเพื่อชดใช้กรรม เพื่อปราบมาร และสั่งสมบารมี บางเรื่องมีปรากฏในปัญญาสชาดกของล้านนา เช่น เรื่องจันทะปัตโตติ บางเรื่องก็ไม่มีปรากฏทั้งในนิบาตชาดกและปัญญาสชาดก เช่น เรื่องสินไช ท้าวแบ๋ กาละเกด ท้าวลินทอง ท้าวกำกาดำ เต้าน้อยของคำ เป็นต้น และชาวไทยพวนก็เรียกนิทานของตนว่านิทานชาดก ซึ่งมีลักษณะการแต่ง รูปแบบคำประพันธ์ และการสืบทอดขนบนิยมในการแต่ง ดังนี้

๓ ๑ ๑ ลักษณะของการแต่งและรูปแบบคำประพันธ์

๓ ๑ ๑ ๑ ลักษณะของการแต่ง การดำเนินเรื่องคล้ายปัญญาสชาดก ทั้งการเปิดเรื่องกลวิธีการดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง

๑) การเปิดเรื่อง เปิดเรื่องโดยการเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ เป็นการเล่านิทานสั้น ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบโดยไม่มีคาถาแทรก ดังตัวอย่างจากเรื่องสินไช เปิดเรื่องโดยการกล่าวถึงราชธรรมจักรเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองเปงจางู บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ดังความว่า

บัดนี้ยังมี	พะบาดเจ้า	องอาดทำมะจัก
พะก็	ทงนาคอน	เมืองเปงจางูอยู่กะเสมสมส้าง
	ซ้างมิงม้า	ฝูงหมู่วัวควาย
เขาก็	มีคำสุก	ปมีคำฮ้อน
	นักสนม	หนุ่มหน้าหลายพันพอหมื่น
	ฝูงช้อยข้า	หลายล้านอะเนกนอง
		(สินไช ๓)

ส่วนเรื่องท้าวแบ๋ เปิดเรื่องโดยการเกริ่นให้ผู้ฟังทราบว่านิทานที่จะได้ฟังต่อไปนี้ เป็นนิทานชาดก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิด เพื่อให้ผู้ฟังตั้งใจฟังและศรัทธาในนิทาน

ของตน จากนั้นเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงเมืองทุมมาซึ่งเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง ราษฎรมีความเป็นอยู่
กันอยากรมเย็นเป็นสุข ดังความว่า

อันว่า	พุดโทเจ้า	ท้าวละมานปางก่อน
ก็หาก	ทุกหมื่นชั้น	ปะถมเกล้าชัวลง แท้แล้ว
ฟังเยื่อฝูงหมู	สาวชำน้อย	ผมขาวขาวหลอน ฟังเยื่อ
กับทั้ง	ยังอ้างหม้าย	ผัวซ้อนชูคน ฟังท่อน
เยี่ยมจัก	ไซตามพื้น	นิยายพะเจ้ากำว มานั่น
	คนกำวถ้อย	ในพื้นที่สืบมา เจ้าเฮย
บัดนี้ยังมี	เมืองใหญ่กว้าง	เยือกชื่อทุมมา
	อยู่กะเสมสุข	ไฟไท้ทั้งคาย
		(ท้าวแบ้ ๒)

๒) การดำเนินเรื่อง มีการอารัมภบทเลียนแบบปัญญาสชาดก และดำเนินเรื่องไปตาม
เหตุการณ์ ไม่มีการกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุ ไม่มีคาถาแทรก หลังจากเปิดเรื่องแล้วก็เล่าเรื่องไป
ตามลำดับเหตุการณ์จนจบเรื่อง ตอนท้ายมีการประชุมชาดกโดยบอกว่าตัวละครในอดีตชาติคือใคร
ดังเช่น ในเรื่องท้าวแบ้ ท้าวทุมมาคือพระเจ้าสุทโธทนะ นางนาถเทวีคือพระนางสิริมหามายา ดัง
ความว่า

บัดนี้จักกา	ชักชาดท้าว	พายหลังปางก่อน จึงแล้ว
	เป็นแวนแก้ว	เมื่อน้ำลำแยง ก่อนแล้ว
อันว่า	ลาชาเจ้า	ทุมมาตนพ่อ ปางนั้น
ก็หากแมน	พ่อพะเจ้า	ปางนี้โลกลือ เจ้าเฮย
อันว่า	มาดาเจ้า	เทวีเป็นแม่ ปางนั้น
ก็หากแมน	นางสีมะหามายา	แม่พะองเป็นเจ้า
		(ท้าวแบ้ ๔๐.)

ส่วนในเรื่องสินไซ ตอนท้ายประชุมชาดก พระอินทร์ผู้ส่งไชยเทวบุตรมาจุติเพื่อปราบ
มาร และคอยให้ความช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ตลอด คือ พระอนุรุทธเถระ ส่วนสินไซคือเจ้าชาย
สิทธัตถะซึ่งต่อมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังความว่า

อันว่า	สักโกไท้	อำมะลินตนปะเส็ด
ลงเฝ้า	ไชยะลาดท้าว	ปางนั้นบวง

บไซ	โยโสเชื้อ	คนใดคนอื่น
ก็หากแมน	อะนุสุดทะเถนแผ่นแก้วตาแจ้งสองยานหันแล้ว	
อันวา	สินไซท้าว	ลาซาพูระบาด
ก็หากแมน	พระตะกาคะตะแก้ว	องพุดโทตนปะเล็ด จึงแล้ว
ผองผาน	ท่ามะเทดไว้	ทั้งกายล้ำแยง
	เป็นแวนแก้ว	ใสส่องในมะนุด
		(สินไซ ๕๓๒)

๓) การปิดเรื่อง ปิดเรื่องโดยการบอกชื่อผู้จาร และวัน เดือน ปี ที่จาร ดังเช่นในเรื่องท้าวแก้ว ระบุชื่อ “ท่ามะทัดพวง” เป็นผู้เขียนสร้างหนังสือท้าวแก้วไว้ในพุทธศาสนา สำเร็จเมื่อปีกุน เดือนแปด ปือธิกมาส เดือนสอง แรม ๑๒ ค่ำ วันพุธ เวลาบ่ายโมง ดังความว่า

“สาทุ ผู้ข้าชื่อว่าท่ามะทัดพวง เขียนสร้างหนังสือท้าวแก้วไว้ในพุทธศาสนา สี่ ๑ เสดกิจ ปีกุนเดือน ๘ ปีมะชิกมาต เดือนที่สองแรม ๑๒ ค่ำ วัน ๔ เวลาบ่าย ๑ โมง ลิตจะนาเลยแล้ว” (ท้าวแก้ว ๕๑)

ส่วนในเรื่องสินไซ ปิดเรื่องโดยระบุชื่อ “ท่ามะทัดพวง” ได้สร้างนิทานชาดกไว้เพื่อสืบทอดศาสนา พร้อมบอกปณิธานผู้แต่งขอให้กุศลผลบุญช่วยให้ตนเองหลุดพ้นจากสังสารวัฏ สำเร็จเมื่อปีชวด เดือนเก้า ขึ้น ๑๓ ค่ำ วันอังคาร ดอนเช้า ปีพุทธศักราช ๒๔๖๗ ดังความว่า

“สาทุ ๑ ผู้ข้าชื่อว่าท่ามะทัดพวง ได้สร้างชาดกพระตะกาคะแก้วไว้ในศาสนา ขอให้ผู้ข้าได้ตัดแก้สัพพันญะยาน ลิตจะนาแล้วเมื่อปีชวด เดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำวัน ๓ เวลายามเช้า ยามอุตทั้งลาซา พระพุทธะลักกะลาด ๒๔๖๗ พันสา นัตถิดากีบอละบวนแล้วทอนี้ก่อนแล้วเจ้าเอย” (สินไซ ๕๓๔)

๓.๑.๑ ๒ รูปแบบคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ในนิทานชาดกไทพวนมีรูปแบบคล้าย “โคลงสาร” ซึ่งเป็นรูปแบบการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นของชาวอีสาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลอนลำ” เพราะชาวบ้านนิยมนำไปร้องหรืออ่านทำนองลำหรือร้องหมอลำประกอบเครื่องดนตรีคือแคน ซึ่งรัช ปุณโณทก (๒๕๒๕ . ๑๘๒-๑๘๕) กล่าวถึงลักษณะของโคลงสารว่า เป็นคำโคลงโบราณมีบทบัญญัติเช่นเดียวกับโคลงวิษุมาลี บทหนึ่งมี ๒ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคหน้า ๓ คำ วรรคหลัง ๔ คำ อาจมีสร้อยคำเพิ่มได้ในวรรคหน้า ๒-๔ คำ และวรรคหลัง ๒ คำ การกำหนดเอก-โทไมเครงครัดนัก ผู้อ่านมักจะหลงเสียงให้เป็นเสียงเอก-โท ตามตำแหน่งที่กำหนดไว้คือ บทเอก

กำหนดเอก ๓ ตำแหน่ง โท ๒ ตำแหน่ง สอนบทโท กำหนดเอก ๓ ตำแหน่ง โท ๓ ตำแหน่ง ดังตัวอย่างแผนผังโคลงสารดังต่อไปนี้

<u>บทเอก</u>	(๐๐๐๐) ๐๐ ^๐	๐๐๐๐ (๐๐) ---- ๑ บาท	} ---- ๑ บท
	(๐๐๐๐) ๐๐๐	๐๐๐๐ ^๐ (๐๐) ---- ๑ บาท	
<u>บทโท</u>	(๐๐๐๐) ๐๐ ^๐	๐๐๐๐ ^๐ (๐๐) ---- ๑ บาท	} ---- ๑ บท
	(๐๐๐๐) ๐๐ ^๐	๐๐๐๐ ^๐ (๐๐) ---- ๑ บาท	

<u>บทเอก</u>	ขอให้	เสียงม่วนแม้ง	คือตั้งเสียงพรหม	แต่ท่อน
	ขอให้	คิงขาวฟอง	อึ้งเอี๊ยะขาวแจ้ง	
<u>บทโท</u>	ขอให้	ดาตมคิ้ว	คองแวงแวงก๊ว	
	ยามเมื่อ	ดาเหลือดแย้ม	สาวดินด้นดอม	แต่ท่อน

(สินไซ ๑)

ลักษณะสัมผัสของโคลงสารไม่กำหนดแน่นอนมีหรือไม่มีก็ได้ สัมผัสนอกหรือสัมผัสระหว่างวรรค กำหนดให้คำสุดท้ายวรรคที่ ๒ ของบาทแรก สัมผัสกับคำที่ ๑ ของวรรคแรกบาทที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคแรกบาทที่ ๒ สัมผัสกับคำที่ ๑ หรือ ๒ ของวรรคหลัง แดวรรคกรรมนิทานชาดกไทยพวนไม่กำหนดสัมผัสนอกตายตัว อาจมีสัมผัสหรือไม่มีสัมผัสก็ได้ ดังนี้

<u>บทเอก</u>	(๐๐๐๐)๐๐๐	๐๐๐๐ (๐๐)
	๐๐๐	๐๐๐๐
ย่าเอย	เจ้าจงเอาน้ำเต้า	แดงโมหนวยใหญ่
	ไปขายไห	นายค้าแห่งสะเพา

(ท้าวแก้ว ๑๑)

สอนสัมผัสในนิยมเล่นสัมผัสพยัญชนะมากกว่าสัมผัสสระ เพราะทำให้เกิดความไพเราะ แสดงให้เห็นไหวพริบปฏิภาณของผู้แต่ง ผู้แต่งจะไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์เนื่องจากมีความไพเราะทั้งด้านเสียงและความหมายในคำและความอยู่แล้ว เช่น

ทานโตดท่อน	ลูกแอ่วยังอ่อน พะเฮย
ขอกุณา	โผดผายปางนี้ แต่ท่อน

(ท้าวแก้ว ๑๗)

เจ้าก็	เดินดวนตัน	เดินดวนไพหนา
มีทั้ง	ดวงบุบผา	ดอกฮังฮวนฮัง
มีทั้ง	บุบผาผงผาย	กะจุมจีจิบจ่อ
	ดอกช้างนำว	บานแล้งเมื่อแลง

(สินไซ ๑๑๗)

บางครั้งมีการเล่นสัมผัสพยัญชนะที่สัมผัสกันทั้งภายในวรรคและระหว่างวรรค โดยใช้
ชื่อต้นไม้ที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาเล่นคำได้อย่างไพเราะ ใช้คำสั้น ๆ แต่ได้ความหมายตามที่
ผู้แต่งต้องการ ดังความว่า

มีทั้ง	ตบเต่าตัว	มีม่วงนาวากาน ก็มี
มีทั้ง	คำดวนดก	คู่แดงหลายต้น
มีทั้ง	คำดวนตัว	ดำเดี่ยวดูสะอาด
มีดอก	ไม้ช้างนำว	บานพร้อมชูดวง

(ท้าวแก้ว ๘)

บางครั้งมีการเล่นสัมผัสในในคำที่ ๕ และคำที่ ๗ ในบาทเดียวกันเป็นลักษณะการเล่น
คำคล้ายกลบทอักษรสามหมู่ ดังตัวอย่าง

หลังดู	ไม้ล่าวลัม	ลงฮ่อมผาฮ่อม
	บากานเดิน	ผันตามฮอยน้อง
บากี้	เดินทางขึ้น	เขางอนสุดง่อน
	หอมดอกไม้	เลยท้วงลูบทวง
หลังดู	ดวงดอกไม้	ก้านก่องอินทร์กอง
	จอมทองผาย	ฝ้ายซอนชมซ้อน
	พอใจสม	ชื่นชมใบฮ้อย
	พอใจเจ้า	เดินเดียวตันเดียว
	ข้ามป่าไม้	ไปหน้าปาหนา

(สินไซ ๑๓๑)

บางครั้งก็มีการเล่นคำโดยนำคำที่มีความหมายเดียวกันมากล่าวซ้ำในวรรคเดียวกันเพื่อ
เน้นความ ดังเช่น

เมื่อนั้นขุนก็ ยอมมือไหว้

ปะนมกอนกัมกาบ
(ท้าวแบ้ ๘๒)

คำศัพท์

ปะนมกอน หมายถึง พนมมือ,ไหว้

ค่อมว่าแล้ว ถึงทาคุมคา

นางคานสะเกตผมมวยเก้า
(ท้าวแบ้ ๒๕)

คำศัพท์

สะเกต หมายถึง สระผม

ไปถึงเท้า นั้ดทีหลวง
เลยเล่า ไปถึงเท้า
ท้าวก็ หยุดอยู่ยั้ง
เจ้าก็ เขาพายพัก

แม่น้าใหญ่
สวนอาดอุตทยาน
เขาหันพักลง
จอดเกยเฮียงช้าง
(สินไช ๑๑๙)

คำศัพท์

นั้ดที หมายถึง แม่น้ำ ,
หลวง หมายถึง ใหญ่
อุตทยาน หมายถึง สวน
เขา หมายถึง พัก ,หยุดพัก
พาย หมายถึง ช้างตัวผู้

ต่างให้ เห็นทางกว้าง

ชั่วสะพานเที่ยวทอง
(สินไช ๒๕๓)

คำศัพท์

ชั่ว หมายถึง สะพาน

จากการศึกษารูปแบบคำประพันธ์ของนิทานชาดกเรื่องท้าวแบ้และสินไชพบว่า ถึงแม้จะเรียกลักษณะการแต่งคำประพันธ์ว่า“โคลงสาร” แต่ผู้แต่งมิได้ยึดแบบแผนฉันทลักษณ์ของโคลงสารตายตัว ไม่วาจะเป็นการกำหนดจำนวนคำในวรรค การกำหนดเอก-โท และสัมผัสนอก-สัมผัสใน มีเพียงสวนน้อยเท่านั้นที่ตรงตามรูปแบบการประพันธ์ที่กำหนดไว้ แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องที่สำคัญ อันจะทำให้นิทานชาดกไทยพวนขาดอรรถรสโดยสิ้นเชิง เนื่องจากนิทาน

ชาดกไทยพวนมีความไพเราะทั้งรสคำและรสความอยู่ในตัวเอง โดยใช้ความไพเราะด้านเสียงพยัญชนะที่สัมผัสกันทั้งภายในวรรคและระหว่างวรรคซึ่งเป็นที่นิยมมาก ถือเป็นลักษณะเด่นของนิทานชาดกไทยพวนที่ผู้แต่งใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เลือกสรรถ้อยคำที่สละสลวยทั้งคำและความตามลักษณะของภาษาถิ่นไทยพวน และตามลักษณะของความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของชาวไทยพวนนำคำมาเชื่อมโยงกันได้อย่างสละสลวยได้ทั้งสาระและความไพเราะ อีกทั้งกลวิธีการเล่นคำที่หลากหลายก็ช่วยให้ “กลอนลำ” เมื่อนำมาขับลำหรืออ่านเป็นทำนองได้อรรถรสยิ่งขึ้น

๓ ๑ ๒ การสืบทอดขนบนิยมในการแต่ง

นิทานชาดกไทยพวนแม้จะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นแต่ก็มีการสืบทอดขนบนิยมในการแต่งเช่นเดียวกับวรรณกรรมราชสำนัก กล่าวคือ มีบทประนามพจน์หรือบทไหว้ครู ปณิธานกวี บอกจุดประสงค์การจาร บทอรรถวิพากษ์ อารัมภบทเรื่อง บางครั้งมีการระบุเงื่อนไขในการอ่านหรือยืมต้นฉบับไปอ่านไว้ด้วย ในส่วนของการดำเนินเรื่องมีบทชมเมือง ชมพระ ชมนาง ชมธรรมชาติ ตอนท้ายมีการสโมธานหรือประชุมชาดกเช่นเดียวกับนิบาตชาดกและปัญญาสชาดก นิทานชาดกไทยพวนบางเรื่องอาจจะมืองค์ประกอบครบถ้วนและบางเรื่องอาจมีไม่ครบก็ได้ ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในการสืบทอดขนบนิยมในการแต่งนิทานชาดกไทยพวนดังนี้

๓ ๑ ๒ ๑ บทประนามพจน์

เป็นบทไหว้ครูหรือบทนำวรรณกรรมนิทานชาดกไทยพวนที่ ผู้แต่งถือเป็นธรรมเนียมที่จะเขียนไว้ในตอนต้นเรื่อง คล้ายขนบการแต่งของวรรณกรรมราชสำนัก บทไหว้ครูสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ ก่อนลงมือทำกิจการใด ๆ มักจะไหว้พระขอพรทุกครั้งเพื่อให้งานนั้นประสบความสำเร็จดังใจหมาย ดังนั้น การได้ไหว้ครูก่อนย่อมนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้แต่ง เกิดกำลังใจในการมุ่งมั่นทำงานเพื่อใช้ประโยชน์ในศาสนาหรือถวายเป็นพุทธบูชา ผสมผสานกับความเชื่อที่ว่ากล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา จะนำความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่ตัวผู้ ผู้อ่าน ตลอดจนผู้ฟังอีกด้วย ดังตัวอย่างบทไหว้ครูในเรื่องท้าวแบ้และสินไซ ความว่า

	สืลิตทิไชยะ	สุ่มังคะละน้อม
	พะพุตทะบาดนาโก	แห่งโพதியานเป็นเจ้า
บัดนี้ข้าจัก	ประนมกอนไหว้	พะไตแก้วทั้งสาม พ้อมพำ
ขอให้	มาช้อยคำ	ตัวข้าให้อยู่ดี แดท่อน
กับทั้ง	อินพมเจ้า	จัดตุลาทั้งสี่
	เทวะดาตานด้าว	ชมพู่พันฝ่ายสะหวัน
ขอให้	หลิงโลกา	โผดผายตัวข้า
กับทั้ง	คุณนากหน้า	นางนาคทอลสะหนี

ขอให้	ทั้งอีสาน มาขอยัก้า	เมกชะลานางน้อย จัดตั้งปาละมี (ท้าวแบ๋ ๑)
บัดนี้ข้าจัก ขอให้ ขอให้เป็นดัง	ยอเหล็กดาง เทพพะไท้ ดวงดอกไม้	โปลานเขียนขีด ทอละนีชอยชู แดท่อน บุชาเจ้าพะยอดไต แดเน้อ (สินไซ ๑)

จะเห็นได้ว่าขนบนิยมในการไหว้ครูของชาวไทยพวนจะเน้นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา เน้นกล่าวบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของพุทธศาสนามากกว่า การกล่าวสรรเสริญเทพเจ้าตามแบบศาสนาฮินดู เพราะชาวไทยพวนนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับชาวไทยนั่นเอง

๓ ๑ ๒ ๒ ปณิธานของผู้จาร

เป็นการแสดงความปรารถนาของผู้จารนิทานชาดกไทยพวนซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับบทไหว้ครู เพราะการจารนิทานชาดกเป็นการจารไว้อ่านในงานต่าง ๆ รวมทั้งอ่านให้อุบาสกอุบาสิกาฟังในงานบุญเข้าพรรษา เป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม ถือเป็นการสร้างกุศลอย่างหนึ่ง ทำให้เชื่อว่าจะได้อานิสงส์แรง เพราะการจารวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ จะต้องใช้ความอดทนและความเพียรพยายามอย่างสูงสุดในการที่จะใช้เหล็กแหลมเขียนตัวพยัญชนะลงบนโปลานแต่ละตัว แต่ละคำ ระยะเวลาในการจารจึงยาวนานกว่าจะเขียนเสร็จ ผู้จารจึงมักจะอธิษฐานให้กุศลผลบุญช่วยอุดหนุนคำจารให้ตนทำงานสำเร็จดังประสงค์ และมักจะอธิษฐานขอให้มิมีชื่อเสียงปรากฏไปทั่วหล้า ปราศจากทุกข์หรือโรคภัยไข้เจ็บ บางคนอธิษฐานให้กุศลส่งผลให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ได้พบพระศรีอาริยมฤตไตรย์และบรรลุนิพพานตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแบ๋ผู้แต่งตั้งจิตอธิษฐานขอให้ตนมีสติปัญญาฉลาดเฉลียวรอบรู้พระไตรปิฎก ขอให้มิมีรูปงามประกอบด้วยลักษณะของเอกบุรุษที่ดี ๑๐๘ ประการ ขอให้ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน และขอให้ อานิสงส์ผลบุญส่งผลให้เกิดเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ ดังความว่า

อันนิ่งขอให้	ดัดส่องแจ้ง	ด้วยเตดปาละมี แดท่อน
ขอให้	มีบันยา	สองยานไตแก้ว
อันนิ่งขอให้	มีปุริสะลักชนะ	ฮ้อยแปดประการ แดท่อน
ขอให้	มิโสมสี	สิ้นคนทั้งกาย
อันว่า	โผยพาดฮ้าย	อย่าได้เบียดเบียน แดท่อน

ตายชาคนี่	ขอให้ได้	ไปเกิดเป็นเทวะบุตร แดท่อน
ขอให้ได้	เนาวิมาน	ยอดมะนิสะหวันฟ้า
		(ท้าวแบ๋ ๑)

ในเรื่องสินไช ผู้แต่งตั้งจิตปรารถนาให้อานิสงส์จากการจารนิทานชาดกส่งผลให้ตนบรรลุโพธิญาณในอนาคตตามความเชื่อของชาวไทยพวนที่ว่า การจารนิทานชาดกจะได้กุศลผลบุญหรือได้อานิสงส์สูงสุด เพราะเป็นผู้มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแรงกล้า ดังความว่า

ขอให้	ผู้ข้าได้	ตัดแก้สับพันญตะยาน
	ในอนาคตตะกาน	เบื้องหน้าโน้นนึ่งองเก็น
		(สินไช ๕๓๔)

จากการศึกษาปณิธานกวีพบว่า ชาวไทยพวนมีความเชื่อเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ตามแนวพุทธศาสนา จึงเชื่อว่าการเสียสละแรงกายแรงใจเพียรพยายามจารนิทานชาดก เพื่อไว้อ่านสั่งสอนชาวบ้านให้ยึดมั่นในการทำความดีละเว้นความชั่วนั้นจะได้านิสงส์แรง และกุศลผลบุญจะส่งผลให้ตนได้เกิดใหม่ในชาติภพที่ดีกว่าเดิม และจะได้พบพระศรีอารยต์ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมายาวนานในกลุ่มชนนั่นเอง

๓ ๑ ๒ ๓ จุดประสงค์ของการจาร

จุดประสงค์หลักของการจารนิทานชาดกไทยพวนคือ ใช้อ่านเพื่อสอนศีลธรรมแก่คนในสังคมให้เข้าใจหลักธรรมพื้นฐาน สามารถนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตได้ สอนความสนุกสนานเป็นผลที่ตามมาเพื่อมิให้การฟังธรรมน่าเบื่อ ดังนั้น เพื่อเน้นความศักดิ์สิทธิ์ ความเลื่อมใสศรัทธา และความน่าเชื่อถือของนิทานชาดกไทยพวน กอปรกับการจารนิทานชาดกไทยพวนแต่ละเรื่องต้องใช้ความอุตสาหะวิริยะอย่างสูง ผู้แต่งจึงมักจะระบุจุดประสงค์ของการแต่งไว้ว่า แต่งขึ้นเพื่ออ่าน เป็นนิทานอิงธรรมะ ห้ามผู้ใดดูหมิ่นหรือลบหลู่เด็ดขาด เพราะเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์จุติมาเพื่อสั่งสมบารมี และตรัสรู้สัมโพธิญาณ ดังความว่า

อันนี้	ในทำแท้	แปมาไว้อ่าน จึงแล้ว
ไผอย่าได้	ปะมาดแท้	ดวงล้าเลิดปะคุณ เจ้าเอย
ยามเมื่อ	สินไชเจ้า	ทัวละไว้ในโลกา ปางนั้น
	ลิตเตดกำ	เหลือล้นเกิงอิน แท้แล้ว
		(สินไช ๕๒๘)

ในเรื่องท้าวแบ๋ ผู้แต่งระบุว่าเป็นเรื่องที่แปลมาจากคัมภีร์อรรถกถาชาดก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติลงมาเกิดเพื่อสั่งสมบารมี สร้างไว้เพื่ออ่านเป็นธรรมะ เป็นคติสอนใจ

และบอกให้ทราบถึงการนำนิทานไปใช้ในบริบทของสังคม คือ เพื่อไว้อ่านในงานต่าง ๆ คนในสังคม
ทุกเพศทุกวัยล้วนนิยมฟังนิทานชาดกทั้งสิ้น ขอให้ทุกคนตั้งใจฟังอย่างสำรวม เมื่อฟังแล้วควรจด
จำนำคำสอนไปประพฤติปฏิบัติตาม ดังความว่า

ยามเมื่อ	โพธิยานเจ้า	ท้าวละมานปางก่อน
ก็จึง	แปปานไว้	เห็นแจ้งชอุ้น แท้แล้ว
อันนี้	ในทำแท้	แปมาปะสงอ่าน
อย่าได้	ปะหมาด้าน	ค่าน้อยก่าวเตียน ฟังทอน
ฟังเยื่อผ่องหมุ่	สาวสำนอย	ผมขาวแหว่หลอน ฟังเยื่อ
กับทั้ง	หญิงหม้ายฮ้าง	ผัวช้อนชุกคน
เยี่ยมจัก	ไซตามพื้น	นิยายพะเจ้ากาว มานั่น
	ด้านกาวถ้อย	ในพื้นที่สืบมา เจ้าเอย
		(ท้าวแป ๑)

นอกจากนี้ยังเน้นให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของนิทานชาดกไทยพวนว่า มิใช่นิทานที่ใครก็ได้
จะหยิบไปอ่านโดยขาดความเคารพบูชาหรือแสดงพฤติกรรมลบหลู่ได้ เพราะเจ้าของหนังสือผูก
นิทานชาดกมักจะกำหนดเงื่อนไขการอ่านหรือการยืมนิทานชาดกไปอ่านทั้งในหมู่บ้านและระหว่าง
หมู่บ้านไว้หลายประการ เพื่อป้องกันต้นฉบับชำรุดสูญหาย เช่น ก่อนนำไปอ่านต้องบูชาด้วยขัน
๕ อันประกอบด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ๕ คู่ ใส่พานบูชาหนังสือผูกก่อนทุกครั้ง ห้ามดื่มสุรา
ขณะอ่านหนังสือผูกโดยเด็ดขาด ห้ามทำขี้ได้หรือเทียนหยดใส่โบนานเพราะอาจชำรุดเสียหายได้
ขณะอ่านให้วางหนังสือผูกบนพานหรือที่สูง ห้ามวางกับพื้นกระดานหรือพื้นบ้าน เมื่ออ่านเสร็จแล้ว
ให้เก็บไว้ที่โต๊ะหมู่บูชา บนหิ้งพระ หรือบนที่สูงด้วยความเคารพ ห้ามวางไว้บนที่นอนเพราะจะเป็น
บาปกรรมติดตัวบุคคลนั้นไปในกาลภายหน้า เมื่ออ่านเสร็จแล้วห้ามใครยืมต่อ ต้องรับนำส่งเจ้าของ
ทันที ผู้ใดต้องการฟังนิทานชาดกเพื่อเรียนรู้พระธรรมคำสอนหรือเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี
ต่าง ๆ ให้เตรียมขัน ๕ มาบูชา ขณะฟังนิทานชาดกต้องฟังด้วยความสำรวม และจดจำคำสอน
นำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต สามารถฟังได้ทั้งหญิงและชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ ทุกเพศทุกวัย ใครที่
ฟังนิทานชาดกจนจบเรื่องด้วยความตั้งใจเลื่อมใสศรัทธาจะได้อันสืบสืงแรงเช่นเดียวกับการฟังเทศน์
มหาชาติ จะเห็นได้ว่าการอ่านและฟังนิทานชาดกเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวนในการให้ความรู้
ควบคู่ไปกับความบันเทิงแก่คนในชุมชนเพราะการอ่านนิทานชาดกแต่ละครั้งจะมีผู้ฟังจำนวนมากทุก
เพศทุกวัย ดังนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ตลอดจนนักปราชญ์ผู้รู้จึงใช้โอกาสนี้สอนศีลธรรมจรรยาขนบธรรมเนียม
ประเพณีแก่คนในสังคม นับเป็นกุศโลบายในการปลูกฝังความรู้คู่คุณธรรมแก่เยาวชนที่ดียิ่งวิธีหนึ่ง

๓.๑.๒.๔ บทอรรถวิพากษ์

คือการวิจารณ์ผลงานของตนเองซึ่งเป็นชนบททางวรรณศิลป์ที่สืบทอดกันมาทั้งวรรณกรรม
ราชสำนักและวรรณกรรมท้องถิ่น ส่วนใหญ่มักจะประเมินค่าความไพเราะ ความภาคภูมิใจผลงาน

ของตนในลักษณะของการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น ขอให้ผู้อื่นช่วยแก้ไขหากเห็นว
ผลงานดังกล่าวมีข้อบกพร่อง ขณะเดียวกันก็ประเมินค่าผลงานของตนไว้ด้วยวาดีเลิศหรือสูงสง
เพียงใด ซึ่งในวรรณกรรมท้องถิ่นนั้น กวีมักจะตำหนิข้อบกพร่องของตนเองในเรื่องของการเขียน
เช่น ลายมือไม่ดีพอ ตัวอักษรอาจไม่งดงาม หรือมีการเขียนผิด เขียนคำตกหล่นทำให้ความไม
สละสลวย ดังตัวอย่าง

ฟังเยื่อ	นักปาดเจ้า ให้ค่อยทำเพียน	ผู้สะหลาดคองท่า กิดี ผิซ่อยปองคำเผียน
หอนว่า	ตกเสียแท้	เกกาหลังเลก กิดีท่อน
ขอให้	พักไต่ถ้อย	คหนึ่งเจ้าซ่อยเฮียม แดท่อน
	หมดท่อนี้	พะองเจ้าบไซ เจ้าเอย
	นัดถิเสี่ยง	ไซยะโกสุดยอด เสียแล้ว
พันหาก	หมดท่อนี้	หาได้ก็บคือ เจ้าเฮย

(ท้าวแบ๋ ๙๐)

ในเรื่องสินไชผู้จารออกตัวว่าชาตินี้ตน “บุญน้อย” จึงมีสติปัญญาความสามารถแต่งเรื่องได้
เพียงเท่านี้ ซึ่งเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนในอีกลักษณะหนึ่ง ดังความว่า

	นัดถิบั้น	สินไชสุดยอด
บุญหาก	หมดท่อนี้	ทางหน้าก็ปมี
เมื่อจัก	หาไปหน้า	บันยาบมีมาก
	ขาดก่อนพัน	บุญน้อยบ่ถึง ท่านเฮย
ยอยอ	ปะแทลงนิตตั้ง	ก็แล้วท่อนี้ ก่อนแล้ว

(สินไช ๕๓๔)

จะเห็นได้ว่าบทอัตติวิพากษ์ของวรรณกรรมนิทานชาดกไทยพวนแตกต่างจากบทอัตติวิพากษ์
ของวรรณกรรมราชสำนักที่ผู้แต่งมักจะประเมินค่าผลงานของตนไว้อย่างสูงสง ทั้งในด้านความ
ไพเราะและความเป็นผู้มีปรีชาญาณ ดังที่กวีไทยในสมัยอยุธยามักจะกล่าวถึงผลงานของตนไว้ว่า
ไพเราะเกินกว่าจะบรรยาย การเรียบเรียงคำได้สละสลวยราวกับการเรียงร้อยมาลัยเหมาะแก่การ
ประดับหู (การฟัง) อย่างยิ่ง และเปรียบดังมาลาสวรรค์ที่เรียงร้อยอย่างสวยงามยากที่จะหาใคร
เสมอเหมือนได้ ดังความว่า

ไพเราะเรียบบรรยาย	เพราะยิ่ง เพราะนา
สมบลู่เสียงลู้	ล่อเล่าโลมใจ
	(ลิลิตพระลอ)

ค้อมถึมัลย์	เรียบร้อย
เป็นเฉลิมกวีสาร	เสาวนิศ
รัตนมณีมาลย์สร้อย	เชกสร้อยสวมกรรณ
	(ทวาทศมาส)

คือคู่มาลาสวรรค์	ช่อช้อย
เบญญาพิศาลแสดง	เดอมเกียรติ พระฤา
คือคูโหมแสสร้อย	กึ่งกลาง
	(ยวนพ่าย)

อาจเป็นเพราะว่ากวีราชสำนักเหล่านี้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อรับใช้ราชสำนักมิใช่เพื่อประชาชนทั่วไป ผู้สัพยวรรณกรรมคือสังคมของผู้มีการศึกษาสูงผู้เป็นเจ้าของมูลนาย การแต่งวรรณกรรมจึงต้องแข่งขันกันทั้งด้านสำนวนโวหาร การใช้คำต้องมีความอลังการ ผู้ใดสร้างผลงานยอดเยี่ยมก็จะได้รับปูนบำเหน็จรางวัล หรือได้รับการอุปถัมภ์คำชูจากพระมหากษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ หรือบางครั้งพระมหากษัตริย์ตลอดจนเชื้อพระวงศ์ก็ทรงเป็นกวีเสียเอง ดังนั้น กวีจึงมีความอหังการในฝีมือของตนว่าสูงส่งยากจะหาใครเสมอเหมือน ส่วนผู้จารนิทานชาดกไทยพวนเป็นชาวบ้านที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วหรือเป็นพระภิกษุ สร้างสรรค์ผลงานเพื่อสืบสานศาสนา จึงมักจะแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนว่าด้อยสติปัญญาและอ่อนประสบการณ์ และประเมินค่าผลงานว่าอาจบกพร่อง ตัวอักษรไม่สวยงาม มักเขียนผิดทั้งสระและพยัญชนะ หรือตัวสะกดอาจดกหล่น พร้อมทั้งเชื่อเชืงนักรบราชญ์ราชบัณฑิตช่วยติเตียนและแก้ไขเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้สื่อให้เห็นถึงข้อสันนิษฐาน ๓ ประการ คือ ประการแรกสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวไทยพวนซึ่งเป็นกลุ่มชนที่รักสงบ ค่านิยมของกลุ่มชนชื่นชมในความเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อื่น ประการที่สองผู้จารอาจมิใช่ผู้แต่งต้นฉบับ แต่เป็นเพียงผู้คัดลอก หรือผู้รับจ้างวานคัดลอก จึงขอร้องผู้อ่านไว้ล่วงหน้าหากผลงานของตนบกพร่อง และประการที่ ๓ นิทานชาดกไทยพวนเป็นผลงานเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นเรื่องอิงธรรมะ ผู้จารจึงต้องสำรวม อ่อนน้อม และมีสัมมาคารวะ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ในอดีตนิทานชาดกไทยพวนมักจะไม่วะบุชื่อผู้แต่งเพราะเกรงว่าจะเป็นการทำบุญเพื่อเอาหน้า ต่อมาเมื่อมีการยืมกันอ่านในกลุ่มชนมากขึ้นจึงต้องระบุชื่อแสดงความเป็นเจ้าของเพื่อป้องกันต้นฉบับสูญหาย

๓ ๑ ๒ ๕ การอนุรักษ์ต้นฉบับ

จากการศึกษาลักษณะของนิทานชาดกไทยพวนพบว่าเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองของชาวไทยพวนในอดีต เพราะในสมัยก่อนการศึกษายังไม่เจริญทั้งชาวไทยและชาวไทยพวนมีคนรู้หนังสือน้อยมาก เฉพาะผู้ที่ได้รับการบวชเรียนเท่านั้นจึงจะอ่านออกเขียนได้ แดกฉาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะได้รับการยกย่องเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน การเผยแพร่ความรู้ตลอดจนการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จึงสื่อผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะ การสั่งสอนด้วยวาจา และการฝึกปฏิบัติ ดังนั้น นักปราชญ์หรือผู้รู้หนังสือและผู้นำชุมชนจึงใช้นิทานเป็นสื่อสอดแทรกความรู้ตลอดจนจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชนเข้าไปด้วย เมื่อมีการจารนิทานลงบนใบลาน เรื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มชนจึงได้รับการบันทึกลงในตัวบทด้วย กอปรกับผู้จารเองก็เป็นคนในสังคมในขณะนั้น ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมและส่งอิทธิพลต่อการจารวรรณกรรมโดยอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ ดังนั้น วิถีชีวิต ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ จึงได้รับการสืบทอดผ่านวรรณกรรมนิทานชาดก พฤติกรรมของตัวละครตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ในนิทานชาดกจึงเป็นอุทาหรณ์ และแบบอย่างที่ชาวบ้านจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตในสังคม

การจารนิทานชาดกแต่ละเรื่องผู้จารต้องใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถความวิริยะอุตสาหะในการใช้เหล็กปลายแหลมขีดเขียนตัวอักษรลงบนใบลานทีละหน้า ทีละใบ กว่าจะจบเรื่องนับ ๑๐๐ ใบลาน ใช้ระยะเวลาในการจารนานนับเดือน ดังนั้น ต้นฉบับจึงมีความสำคัญมาก เพราะมีจำนวนจำกัด อีกทั้งการคัดลอกก็เป็นไปอย่างล่าช้า บางครั้งจึงต้องมีการหิบบิยมหรือแลกเปลี่ยนกันอ่านระหว่างหมู่บ้านในกลุ่มชาวไทยพวนด้วยกัน เช่น ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี จารเรื่องสินไซ สอนชาวไทยพวนบ้านเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก จารเรื่องกาละเกด ก็จะนำมาแลกเปลี่ยนกันหรือหิบบิยมกันอ่าน การอ่านนิทานชาดกแต่ละเรื่องใช้เวลานานหลายวันกว่าจะอ่านจบ เรื่องใดได้รับความนิยมมากอาจนำมาอ่านซ้ำหลายครั้ง ดังนั้น เพื่อป้องกันต้นฉบับชำรุดหรือสูญหาย ผู้แต่งจึงมักกำหนดระเบียบการยืมหนังสือผูกไว้ว่า หากใครยืมไปอ่านห้ามทำซีไ้และเทียนหยดใส่ หรือประมาท เลินเล่อทำไฟไหม้ อ่านจบแล้วให้รีบส่งคืนทันที ห้ามผู้ใดยืมต่อ ใครฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับเป็นเงิน ๑ ตำลึง ๒ สลึง หรือตามแต่จะตกลงกันระหว่างเจ้าของหนังสือผูก ดังปรากฏในเรื่องกาละเกดของชาวไทยพวนบ้านเกาะหวายที่ว่า

	หนังสือพื้น	ท้าวกาละเกด
ถ้าว่า	บุคนขุนละบุตร	ท่านผู้ใดยืมไปอ่าน
อย่าได้	ให้ซีไ้กะได้	เทียนหยดย้อยใส่หนังสือ
	ของเขาเจ้าข้อย	ทุกคนน้อ
ข้อนี้ไผอย่า	ยืมแล้วอ่านจบ	สำเหร็ดนิทานแล้ว

อย่าให้ไผ่ยมต่อให้คืนเจ้าของ	เสียก่อนแล้วจึงควร
แลถ้า ไผ่ยังดื้อเห็ดไป	ยังเห็นฮอยไฟไหม้
ตีลาคาต่ำลึง ๒	สิ่งดังนี้แล เจ้าเอย

(กาละเกต ๒๘๗)

ความยากลำบากในการจารนั้นหากมิใช่ทำเพื่อสืบสานพุทธศาสนาก็ยากที่ผู้จารจะมีจิตใจที่แน่วแน่ มีความเพียรพยายามอย่างสูงขณะเขียน เพื่อให้ได้วรรณกรรมลายลักษณ์ที่สมบูรณ์ตัวอักษรงดงาม เพราะหากขณะที่เขียนผู้เขียนขาดสมาธิ จิตใจไม่สงบ และรีบร้อนเขียน อาจเขียนผิด เขียนตกหล่น ทำให้วรรณกรรมนั้นบกพร่อง ดังนั้น ด้นฉบับเรื่องหนึ่ง ๆ จึงต้องรักษาไว้ให้ดีที่สุด ให้มีอายุการใช้งานยาวนานที่สุด ผู้จารจึงปลูกฝังความเชื่อมั่นศรัทธาในนิทานชาดกว่าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ผู้ประสงค์จะอ่านต้องบูชาด้วยขัน ๕ ขณะที่อ่านต้องวางบนพาน ห้ามวางบนพื้นหรือบนที่นอน ในการฟังผู้ฟังต้องสำรวมกิริยา เมื่ออ่านเสร็จแล้วต้องวางไว้บนที่สูง เช่น บนหัวนอนหรือหิ้งพระ การเลือกสีศรัทธาและให้ความเคารพบูชาต่อหนังสือผูก ทำให้ด้นฉบับหนังสือผูกได้รับการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ดังเช่นเรื่องสินไซและท้าวแก้วซึ่งจารในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เป็นมรดกตกทอดแก่บุตรหลานชาวไทยพวนมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีใครอ่านตัวอักษรไทยน้อยได้อีกแล้วก็ตาม (ยกเว้นผู้ผ่านการบวชเรียนและเรียนอักษรไทยน้อยอย่างจริงจัง)

๓.๒ การนำนิทานชาดกไทยพวนไปใช้ในสังคม

ความนิยมอ่านนิทานชาดกในสังคมไทยพวนนั้น นอกจากจะอ่านในวัดในงานบุญเข้าพรรษาแล้ว ชาวไทยพวนยังนิยมนำนิทานชาดกไปอ่านในงานเฮือนดีและพิธีอยู่กรรมด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

๓.๒.๑ การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในงานบุญเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นพุทธบัญญัติที่พระภิกษุทุกรูปต้องปฏิบัติตาม โดยจะต้องอธิษฐานอยู่ประจำในวัดไม่เที่ยวจาริกไปยังที่ต่าง ๆ ตลอดระยะเวลา ๓ เดือนในฤดูฝน คือ ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี และเป็นเทศกาลที่พุทธศาสนิกชนปวารณาตัวงดเว้นอบายมุขและกระทำความชั่วต่าง ๆ เพื่อบำเพ็ญทาน รักษาศีล ฟังธรรม และเจริญภาวนา ดังนั้น เมื่อถึงวันเข้าพรรษาในตอนเช้าชาวไทยพวนจะพากันนำอาหารคาวหวาน และผลไม้ที่มีในฤดูกาล ไปทำบุญตักบาตรที่วัด ตอนบ่ายจะนำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสาร อาหารแห้ง ผ้าจีวร และผ้าอาบน้ำฝน ไปรวมกันที่วัด เพื่อถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ จากนั้นจะร่วมกันทำวัตรค่ำ รับศีล และฟังเทศน์ ซึ่งในการฟังเทศน์นี้พระสงฆ์จะเลือกนิทานชาดกไทยพวนมาเทศน์ให้อุบาสกอุบาสิกาฟังแทนการสอนธรรมะโดยตรง เพราะเรื่องราวในนิทานชาดกก็แฝงคติธรรมเป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟังทางอ้อมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้ยึดมั่นในศีล ๕ หรือการยึดหลักธรรมในไตรสิกขาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข ซึ่งหลักธรรม

ดังกล่าวเป็นหลักธรรมพื้นฐาน ง่ายแก่การเข้าใจ และชาวบ้านสามารถจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ดังตัวอย่างคำสอนที่ว่า

อันนิ่ง	อะทินา	อย่าลักเอาของทาน นั้นเนื้อ
	ให้หลีกเว้น	ทาง ๕ อย่าเที่ยว แม่เนื้อ
อันนิ่ง	ทางสามเส้น	จอมนางให้เที่ยวใด แม่เนื้อ
	ให้หลีกเว้น	มาน้ำย ๕ ปะกาน แม่เนื้อ
		(ท้าวแก้ว ๔๓)

“ทาง ๕” หรือ “มารร้าย ๕ ประการ” หมายถึง หนทางนำไปสู่ความชั่ว ๕ อย่าง ซึ่งทุกคนพึงละเว้น คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดนินทา การพูดปด และการดื่มสุราเมรัย และห้ามยืมดินในศีล ๕ แขนงนั้นก็คือข้อห้าม ๕ ประการ คือ ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤติดนินทา ห้ามพูดปด และห้ามดื่มสุราเมรัย นั้นเอง

“ทาง ๓ เส้น” ก็คือหลักธรรม “ไตรสิกขา” เป็นพุทธธรรมที่ใช้ขัดเกลาหรือชำระจิตใจให้หมดจากความเศร้าหมองอันเป็นอกุศลมูล ๓ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยการปฏิบัติศีล สมาธิ ภาวนา “ศีล” คือการทำกายและใจให้เป็นปกติตามธรรมชาติ สมาธิ คือ การสำรวมจิตใจให้มีความแน่วแน่มิฟุ้งซ่าน “ภาวนา” คือ การใช้ปัญญาใคร่ครวญไตรตรองถึงสัจธรรมอันเที่ยงแท้อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หากใครยึดถือปฏิบัติได้ชีวิตย่อมประสบสุขทั้งในภพนี้และภพหน้า ซึ่งสัมพันธ์กับคำกล่าวของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)(๒๕๔๒ : ๖๑๑) ที่ว่า เมื่อมีความบริสุทธิ์ในทางความประพฤติ เชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตน ไม่หวาดหวั่นต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคูเวรไม่หวั่นใจเสียใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคม ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน สงบ แน่วแน่มิเพ้อฝัน การคิดการพิจารณาการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ก็ยิ่งชัดเจน เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้น ซึ่งหลักไตรสิกขานี้บางครั้งพระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นคำสอนภาคปฏิบัติแบบที่เข้าใจง่าย ๆ มี ๓ ข้อ คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญความดีให้เพียงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส ซึ่งการสอนธรรมโดยอ้อมนี้ผู้ฟังจะไม่รู้สึกว่าตนเองกำลังถูกสอนศีลธรรมอยู่ จึงไม่เกิดภาวะต่อต้าน ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย แต่กลับน้อมรับฟังธรรมะและยึดถือพฤติกรรมของตัวละครไปเป็นเยี่ยงอย่างเพื่อถือปฏิบัติในโอกาสต่อไป เพื่อที่ชีวิตของตนจะได้พบกับความสุขเช่นเดียวกับตัวละครนั่นเอง

นอกจากการสอนหลักธรรมแล้วยังมีการแทรกกุศโลบายในการสืบสานพุทธศาสนาผ่านคำพูดของตัวละครเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาด้วย ดังตัวอย่างการเชิญชวนให้ชาวบ้านใส่ใจในการทำบุญตามความเชื่อที่ว่า การทำบุญตักบาตรเป็นการสั่งสมบารมีเพื่อชีวิตที่ดีในชาติภพต่อ ๆ ไป ดังความว่า

ชาวเขาเฮย
มาเอาบุญ

มาตักบาตทุกคนเขา
สืบเมื่อพายหน้า
(สินไซ ๔๙)

และคำสอนที่ว่า

คนบาบกำ
ฆ่าผู้มีศีล
เอาทั้ง สามะเนน
ทั้งเป้ม้าง
ตัดโพสี
ทั้งฆ่าเจ้า
ทั้งลูกเมีย
กับ มีคำสุก

ฆ่าดีชีพาม
ผูกจำดีข้า
หมูสงเป็นข้อย
พูดทะฮูปเจดี
บาบหนาควนวัน
เอาของมาจ่าย
ข่มเหงเอาข้า
เวดทะนาในหม้อ
(สินไซ ๔๙๐)

ตัวอย่างข้างต้นไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายสมณชีพราหมณ์ การทำลายพระพุทธรูป เจดีย การตัดต้นไม้ซึ่งถือเป็นต้นไม้สำคัญในพุทธศาสนา การฆ่าผู้อื่น และการประทุพติผิดในกาม เป็นพฤติกรรมที่ผิดบาป เป็นการสอนมิให้ทำความชั่วทั้งปวง และเป็นการสอนวิธีประทุพติปฏิบัติแก่คนในสังคมโดยใช้ทานเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้เกรงกลัวการทำบาปเช่นเดียวกับความเชื่อในไตรภูมิพระร่วง เรื่องราวจากไตรภูมิพระร่วงคงแพร่กระจายไปตามความเชื่อทางศาสนาในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงทำให้ชาวไทยพวนเกิดความเชื่อเรื่องบาปกรรมเช่นเดียวกัน ดังความว่า

นรกว่าอันดับอันเป็นคำรบ ๕ ชื่อว่าโลหภูมิภนรกล คนผู้ใดตีผู้สัตว์สมณพราหมณาจารย์ผู้มีศีลใส่ คนผู้นั้นตายไปเกิดในโลหภูมิภนรกลนั้น นรกลนั้นมีหม้อเหล็กแดงอันใหญ่เทากุเขอันใหญ่หลายนัก หม้อนั้นเต็มไปด้วยเหล็กแดงเชื่อมเป็นน้ำอยู่ ผู้ยมบาลจับสองตีนคนนรกลขึ้นขึ้นแลหย่อนหัวลงเบื้องต่ำแล้วแลหุงตัวคนนั้นลงไปในหม้ออันใหญ่นั้น แลสัตว์นั้นร้อนนักหนาดินไปมาอยู่ในหม้อนั้น ทนเวทนาอยู่ดังนั้นหลายคาบหลายคราแล ทนอยู่ว่าจะสิ้นอายุสมสัตว์ในนรกลอันชื่อว่าโลหภูมิภนรกลนั้นแล” (พญาสิทธิ ๒๕๓๕ ๒๖)

การทำลายพระพุทธรูป เจดีย โบสถ์ วิหาร หรือสิ่งอื่นใดในเขตวัดถือว่าเป็นบาปทั้งสิ้น แม้แต่ต้นไม้ก็ห้ามตัดหรือทำลายตามความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ จึงถือต้นไม้เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าในอีกมุมมองหนึ่ง ข้อห้ามตัดต้นไม้ในวัดอาจจะเป็นอุบายที่ดีวิธีหนึ่งในการอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ของชาวบ้านในอดีต และเป็นอุบายในการธำรงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาไว้ แต่ข้อเสียคือรากของต้นไม้สามารถชอนไชไปในพื้นดินเข้าไปทำลายโครงสร้างอาคารตลอดจนวิหารเจดีย ก่อให้เกิดความสูญเสียในระยะยาวได้ แต่ความเชื่อที่ฝังรากลึกมานานในจิตใจ

ของชาวพุทธก็ไม่สามารถลบล้างไปได้ ดันโพจึงเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์และเป็นต้นไม้ต้องห้าม มิให้ลบหลู่หรือทำลายโดยเด็ดขาด

จะเห็นได้ว่าการอ่านนิทานชาดกไทยพวนในงานบุญเข้าพรรษา ชาวบ้านที่ไปฟังได้รับทั้งความสนุกสนานความรู้และธรรมะเพื่อยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิต อีกทั้งตลอดช่วงเข้าพรรษานอกจากไปฟังนิทานชาดกแล้วยังมีการปฏิบัติสมาธิถือศีลภาวนาและสันทนาธรรมที่วัดอีกด้วย โดยเฉพาะอุบาสกอุบาสิกาจะนอนค้างที่วัดจนรุ่งเช้าลูกหลานนำข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัด เมื่อรับศีลรับพรเสร็จแล้วจึงจะกลับบ้าน สมัยก่อนไม่มีมหรสพอื่นให้เลือกชมเลือกฟังมากมายดังเช่นปัจจุบัน ชาวไทยพวนจึงนิยมฟังนิทานชาดกเสมือนหนึ่งการชมมหรสพเพราะผู้อ่านจะอ่านด้วยท่วงทำนองต่าง ๆ มีลีลาการอ่านเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวทำให้เกิดความสนุกสนานน่าสนใจติดตามฟังอย่างต่อเนื่องแม้ว่าบางเรื่องอ่านหลายวันก็จะจบก็ตาม ความนิยมในการอ่านและฟังนิทานชาดกไทยพวนอย่างแพร่หลาย จึงช่วยให้วัฒนธรรมของชาวไทยพวนคงอยู่คู่กับกลุ่มชนมายาวนาน

๓ ๒ ๒ การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในงานเฮือนดี

“เฮือนดี” หมายถึง บ้านที่มีคนตาย เพื่อเป็นการแก้เคล็ดและมีให้เจ้าบ้านโศกเศร้าเสียใจจึงนิยมเรียกให้เป็นมงคลว่า “เฮือนดี” การอ่านนิทานชาดกไทยพวนนอกจากชาวไทยพวนจะนิยมฟังนิทานที่วัดโดยพระสงฆ์เป็นผู้เทศนาสั่งสอนแล้ว ยังนิยมนำนิทานชาดกมาอ่านในหมู่บ้านโดยฆราวาสเป็นผู้อ่าน เช่น ในงานเฮือนดี และพิธีอุยกรรม แทนการชมมหรสพอื่นๆ เจกเช่นในปัจจุบัน ซึ่งปรานี วงษ์เทศ (๒๕๓๑ : ๑๓๗) ได้กล่าวถึงประเพณีการอ่านหนังสือในงานเฮือนดีว่า เมื่อมีคนตายในบ้านใด หลังจากเสร็จสิ้นพิธีทางสงฆ์แล้ว เจ้าภาพจะคัดเลือกนิทานชาดกไทยพวนเรื่องที่นิยมฟังกันและเนื้อเรื่องสนุกสนาน มาอ่านเป็นทำนองให้แขกที่มาไว้อาลัยและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย และอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพบ้านที่ตั้งศพทุกคนได้ฟังกันเพื่อมิให้เจ้าภาพต้องโศกเศร้าเกินไป หลังจากฟังสวดพระอภิธรรมแล้ว หนุ่มสาวอาจจะแยกไปเล่นกีฬาพื้นบ้านต่าง ๆ หรือถือโอกาสพบปะกัน ส่วนคนเฒ่าคนแก่หรือเด็ก ๆ ก็จะจับกลุ่มฟังนิทานชาดกซึ่งเจ้าภาพจะจัดหาพระหรือฆราวาสที่เสียงดีมาอ่าน ผู้อ่านที่มีความสามารถจะมีลีลาการอ่านที่โน้มน้าวใจผู้ฟัง บางครั้งมีการแสดงทาท่างประกอบด้วยก็ยังสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้นจนต้องติดตามฟังกันจนกว่าจะจบเรื่อง ผู้อ่านบางคนก็มีลูกเล่นลูกล่อลูกชนให้ผู้ฟังสนใจ บางครั้งอ่านไปนาน ๆ เกิดอาการเมื่อยล้าหรือคอแห้งกระหายน้ำ หรือต้องการให้ผู้ฟังเปลี่ยนอิริยาบถ ก็จะมีอุบายในการหยุดพัก เช่น ขอน้ำดื่มหรือขอหมากเคี้ยว เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันอีกด้วย ดังเช่น

	ยุตบดไว้	เขาแองเสียดกอน
	อกวูฮ้อน	คอแห้งสแปดตาแค้นา
ขอให้	น้องพันยา	ให้ขันสลายยเย็นแต่แม่
คั้นว่าได้	เคี้ยวหมากแล้ว	พะอวนช้อยก็อ่านไปน้องเอย
		(สินไช ๓๕๗)

ในสมัยก่อนไม่มีการฉดยาศจะต้องเผากายใน ๓ วันเท่านั้น หลังจากเสร็จสิ้นพิธีฌาปนกิจก็จะเป็นการทำบุญฉลองธาตุเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายโดยการอ่านนิทานชาดกฟังกัน นิทานชาดกที่นิยมนำมาอ่านได้แก่เรื่อง สินไซ กาละเกด จำปาสีตัน ท้าวกำกาดำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องยาวอ่านหลายวันจึงจะจบเรื่อง

ในเรื่องสินไซได้สอดแทรกประเพณีการอ่านนิทานชาดกในงานเฮือนดีไว้ด้วยเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชน ตอน สินไซจัดพิธีศพท้าวกุมพนโดยการแปลงศรให้มีการละเล่นต่าง ๆ พร้อมมหรสพตลอดระยะเวลาที่เก็บศพไว้ก่อนทำพิธีฌาปนกิจตามประเพณี ดังความว่า

บังเกิดเป็น	พะสงคะเจ้า	พอล้านสวดมน
	ให้บุนท้าว	กุมพันชักใหญ่
	บุนส่งให้	กุมพันท้าวเกิดสะหวัน
มีทั้ง	หญิงชายพ้อม	ทั้งสาวผู้บ่าว
	จันคาบท้าว	เขาหลินชอบเชิง
บางพอง	ขับลำหลิน	จาสาวหลินม่วน
บางพอง	ขับอินอ้อย	เชิงฟ้าอ่านโคง
บางพอง	ไสโยหลิน	จากันจันคาบกุมพันแล้ว
		(สินไซ ๒๐๗)

“ ขับอินอ้อย อ่านโคง” ก็คือการอ่านนิทานชาดกเป็นท่วงทำนองสุกกันฟังนั่นเอง เป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมไม่น้อยไปกว่ามหรสพอื่น ๆ ของชาวไทยพวนและสืบทอดวัฒนธรรมการอ่านแพร่หลายในหมู่ชาวไทยพวนมายาวนาน

วัตถุประสงค์ของการอ่านและฟังนิทานชาดกไทยพวนในงานเฮือนดี คือ เพื่อช่วยผ่อนคลายอารมณ์มิให้โศกเศร้าจนเกินไป ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลินและแก้แค้นผู้ชั่วเป็นเพื่อนเฝ้าศพ ทั้งยังเป็นบุญกุศลแก่เจ้าภาพและผู้ฟังทุกเพศทุกวัยอีกด้วย สังคมระดับหมู่บ้านชาวไทยพวนมีความรักใคร่ปรองดองกันสูงในวงศ์ญาติ จึงมักจะไปร่วมงานกันอย่างพร้อมเพรียงโดยไม่ต้องรอเจ้าภาพเชื้อเชิญ เป็นการแสดงความไว้อาลัยและอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย (ทั้งยังได้รวมทำบุญทำทานเป็นการสร้างกุศลแก่ตนเองและผู้ตายอีกทางหนึ่งด้วย) ดังปรากฏในเรื่องสินไซความว่า

มีทั้ง	หญิงชายพ้อม	ทั้งสาวผู้บ่าว
	จันคาบท้าว	เขาหลินชอบเชิง
บางพอง	ขับลำหลิน	จาสาวหลินม่วน
บางพอง	ขับอินอ้อย	เชิงฟ้าอ่านโคง
มีทั้ง	อัดถาดั่ง	บังสะกุนทุกเยื่อง

	หลายบน้อย	ปะมาณได้ยอดแสน
เขาก็	เวนอัดตะตั้ง	บังสะกุนทานแจก
	ทั้งเข้าต้ม	เข้าหมมพ้อมแจกทาน
		(สินไซ ๒๐๗.)

ปัจจุบันการอ่านนิทานชาดกในงานงันเฮือนดีไม่มีการสืบทอดแล้วเพราะมีมหรสพใหม่ ๆ ที่ทันสมัยกว่าเข้ามาแทนที่ไม่วาจะเป็นภาพยนตร์ ดนตรี หมอลำ ลิเก ฯลฯ ซึ่งสนุกสนานตื่นตาตื่นใจมากกว่า ทำให้ไม่มีการสืบทอดการอ่านและฟังนิทานชาดกอีกต่อไป นับเป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่ประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์และน่าภาคภูมิใจของกลุ่มชนที่สืบทอดกันมายาวนานหลายชั่วอายุคนต้องสูญหายไปกับการเวลาและความเจริญด้านวัตถุ นิทานชาดกไทยพวนในปัจจุบันจึงเป็นเพียงเครื่องแสดงถึงอดีตอันรุ่งเรืองของชาวไทยพวน และเป็นหลักฐานในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทยพวนไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเท่านั้น

๓.๒.๓ การอ่านนิทานชาดกไทยพวนในพิธีอยู่กรรม

“พิธีอยู่กรรม” หรือ พิธีอยู่ไฟหลังคลอดบุตรของชาวไทยพวน นิยมอยู่ไฟหลังคลอดบุตรคนแรกประมาณ ๓๐ วัน สวนบุตรคนต่อไปจำนวนวันก็จะลดลง ดังนั้น สามีจึงมีหน้าที่ปรนนิบัติดูแลภรรยาหลังคลอด ไม่วาจะเป็นการเตรียมอาหาร ต้มน้ำร้อน ต้มยาหม้อ และทำความสะอาดเสื้อผ้าทั้งของแม่และลูก สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการแสดงออกถึงความรักความเอื้ออาทรที่มีต่อภรรยาซึ่งได้ให้กำเนิดบุตรไว้สืบทอดวงศ์ตระกูลคือ การหาหนังสือผูกหรือนิทานชาดกมาอ่าน หรือหาคนมาอ่านให้ภรรยาฟังขณะอยู่กรรม เพื่อให้ภรรยาและแขกผู้มาเยี่ยมรับขวัญเด็กเกิดใหม่ได้สนุกสนานเพลิดเพลินช่วยคลายเหงา ทั้งยังได้รับความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในนิทานชาดกอีกด้วย

การฟังนิทานชาดกในพิธีอยู่กรรมนอกจากจะช่วยผ่อนคลายอารมณ์แล้ว ยังใช้เป็นมหรสพสำหรับต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมแสดงความยินดีและร่วมรับขวัญเด็กด้วย ผู้ฟังนิทานได้ร่วมแสดงความยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ของชุมชนที่จะเจริญเติบโตแข็งแรงเป็นกำลังที่สำคัญของชุมชนต่อไป บ้างก็นำผลไม้และข้าวปลาอาหารที่เป็นประโยชน์แก่แม่และเด็กไปฝากเจ้าบ้าน บางคนที่เป็นญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือกันก็มักจะมีผ้าผืนไหม แก้ว แหวน เงิน ทอง ตามฐานะของแต่ละบุคคลไปรับขวัญเด็กอีกด้วย ดังเช่น ในเรื่องสินไซตอนนางสมณฑาคลอดบุตร ท้าวกุมพนได้ป่าวประกาศให้ญาติมิตรตลอดจนบริวารยักษ์รับทราบ เพื่มารวมแสดงความยินดีในพิธีรับขวัญเด็ก แม้ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างเมืองไม่สามารถเดินทางมาแสดงความยินดีด้วยตนเองได้ ก็ได้ฝากของขวัญที่เป็นมงคลมารับขวัญเด็กด้วย ดังความวา

	เถ้าแกพ้อม	ชาวบ้านยักไซ
เขาก็	โฮกินเหล้า	น้นเนืองหาซื้อ

	นางนาคน้อย	ลุงป้าสู่ขวัญ
	เงินคำแก้ว	ผ้าเทศเมืองสี
	ของมุงคุณ	ผูกแขนขวัญเจ้า
	ไทพี่น้อง	เชื้อชาดกุ่มพัน
เขากี้	มีของคาม	ฝากหานางน้อย
	มีเสื้อผ้า	แก้วหลากแหวนคำ
	ทั้งกาสา	ฝากมahan้อย
		(สินไช ๒๙)

การอ่านหนังสือผูกหรือนิทานชาดกไทยพวนจึงเป็นมหรสพสำคัญที่เจ้าบ้านจัดหาไว้ต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน ทั้งยังเป็นการตอบแทนน้ำใจเพื่อนบ้านที่มาเยี่ยมอีกทางหนึ่งด้วย ผู้มาร่วมงานก็จะได้รับน้ำใจไมตรี ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้ความรู้เกี่ยวกับคำสอนตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ในนิทานชาดก นับว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมในกลุ่มชนไทยพวนที่เป็นไปตามธรรมชาติในวิถีชีวิตที่แท้จริง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว สามารถสืบทอดวัฒนธรรมได้ดีกว่าการท่องจำเพียงอย่างเดียวเพราะเป็นการซึมซับเข้าไปในชีวิตจิตใจของผู้คน นำไปยึดถือปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อไป ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ “การอยู่กรรม” ในวิถีชีวิตของชาวไทยพวนจะมีได้ถือปฏิบัติอีกแล้วเพราะวงการแพทย์ได้เจริญขึ้น ความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้ ชาวไทยพวนนิยมไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาล การบริบาลแม่และเด็กด้วยวิชาการสมัยใหม่ทำให้การอยู่ไฟหลังคลอดไม่มีการถือปฏิบัติอีกต่อไป รวมทั้งขนบการอ่านนิทานชาดกในพิธีอยู่กรรมก็ไม่มีการสืบทอดด้วยเช่นกัน นับเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ต้องสูญหายไปจากวิถีชีวิตชาวไทยพวนอย่างน่าเสียดาย

๓.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน

นิทานชาดกไทยพวนมีวิวัฒนาการมาจากเรื่องเล่าหรือนิทานมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เมื่อมีการจารวรรณกรรมลายลักษณ์ขึ้นเรื่องเล่าเหล่านี้จึงถูกนำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชน โดยใช้ความสามารถเชิงวรรณศิลป์เรียบเรียงถ้อยคำเกิดเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์นิทานชาดกไทยพวนที่มีความไพเราะสละสลวยทั้งรสคำและรสความ ผู้แต่งพยายามสร้างสรรค์นิทานให้มีรูปแบบอย่างนิบาตชาดกและปัญญาสาชดก ตัวเอกของเรื่องจึงเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเพื่อสั่งสมบุญบารมี ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับ “อดีตชาติ” ของพระพุทธเจ้าในนิบาตชาดก ตอนท้ายของเรื่องมีการสโมธานหรือประชุมชาดกเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้ชนชาดกของตนมีความน่าเชื่อถือและสร้างศรัทธาในกลุ่มชนวานิทานชาดกดังกล่าวเป็น “พุทธวัจนะ” ผู้ใดได้อ่านและฟังจะรู้สึกศรัทธาในจริยาวัตรอันดีงามของตัวละครเอกของเรื่อง และจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติตาม เมื่อทุกคนในสังคมประกอบแต่กรรมดีย่อมส่งผลให้สังคมสงบสุขด้วย ดังนั้น

รัฐบาลไทยจึงไม่ขัดขวางการสืบทอดขนบการอ่านนิทานชาดกของชาวไทยพวน เพราะเป็นการสืบสานพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทยเช่นเดียวกัน รวมทั้งหากชาวไทยพวนใช้นิทานชาดกเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมให้มีความสุข ทุกคนมีใจใฝ่กุศล เกรงครัดในการทำบุญทำทานยอมทำให้ง่ายต่อการปกครอง จึงนับเป็นภูมิปัญญาในการใช้นิทานเพื่อควบคุมสังคมที่ดีวิธีหนึ่ง

ความเชื่อมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาที่ปลูกฝังกันมายาวนานในสังคมไทยพวน ทำให้ชาวไทยพวนเชื่อว่านิทานเรื่องใดก็ตามที่มีตัวเอกเป็นพระโพธิสัตว์ล้วนเป็นนิทานชาดกทั้งสิ้น หากใครได้อ่านหรือได้ฟังจะได้านิสงส์เช่นเดียวกับการฟังเทศน์มหาชาติหรือนิบาตชาดก ดังคำกล่าวของปราณี วงษ์เทศ (๒๕๓๑ : ๑๓๒) ที่กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวไทยพวนต่อนิทานชาดกว่า “นิทานชาดกเชื่อมโยงจิตสำนึกจากอดีตถึงปัจจุบันในฐานะชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย นิทานชาดกจึงเป็นเรื่องจริงในทัศนะของลาว” ดังนั้น ชาวไทยพวนจึงนิยมนิทานและฟังนิทานชาดกทั้งเพื่อความบันเทิงและยังได้อานิสงส์ด้วย ชววิช ปุณโณทก (๒๕๒๕ : ๒๓๖) ได้กล่าวถึงความนิยมในการอ่านและฟังนิทานชาดกไว้ว่า “ผู้คนนิยมฟังเพื่อความบันเทิงและได้อานิสงส์อีกด้วย แก่นเรื่องก็เน้นหนักไปทางด้านสอนจริยธรรมและการดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ การที่วรรณกรรมนิทานเป็นที่นิยมแพร่หลาย มีส่วนช่วยในการควบคุมจริยธรรมของสังคมทางอ้อม ทั้งยังเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในสังคมพุทธศาสนาอีกด้วย” จะเห็นได้ว่าทัศนคติของชาวไทยพวนต่อนิทานชาดกไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงและสอนจริยธรรมแก่คนในสังคมเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทหน้าที่ที่สัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของพวกเขาอีกหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการเสริมวัฒนธรรมของกลุ่มชนให้เข้มแข็ง หรือบทบาทในการช่วยรักษาระเบียบแบบแผนของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางคติชนวิทยาของบาสคอม (Bascom. ๑๙๖๕ ๒๗๔-๒๘๔) และกุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๒๘ ๓๒-๓๖) ที่ว่าคติชนมีบทบาทหน้าที่สำคัญคือ

- ๑ เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงสนุกสนานสำเร็จอารมณ์ช่วยระบายความคับข้องใจต่าง ๆ
- ๒ ช่วยทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น เป็นตัวเชื่อมพิธีกรรมและสถาบันให้ดำรงอยู่
- ๓ เป็นเครื่องมือให้การศึกษา
- ๔ เป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนตามแนวคิดของนักวิชาการทั้ง ๒ ท่าน ดังนี้

๓.๓.๑ นิทานชาดกไทยพวนให้ความบันเทิงและสนุกสนาน

บทบาทหน้าที่ในด้านการให้ความบันเทิงและสนุกสนานมีทั้งความบันเทิงจากการฟังท่วงทำนองการอ่านที่ไพเราะ ความสนุกสนานจากการฟังจากประทับใจ ความสนุกสนานจากเนื้อเรื่องที่มีทั้งความขัดแย้งที่เร้าใจน่าติดตามฟัง เช่น ความขัดแย้งของตัวละครพ้อต่อกับลูกเขย เมียน้อยกับเมียหลวง ความบันเทิงจากมุขตลกต่าง ๆ และการปิดเรื่องอย่างมีความสุข ดังรายละเอียด

๓.๓.๑.๑ ความบันเทิงจากการฟังท่วงทำนองการอ่านที่ไพเราะ

การแสวงหาความบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเคร่งเครียดจากการทำงานหนักมาตลอดวันที่ย่างและใกล้ตัวของชาวบ้านที่สุดก็คือความบันเทิงจากการฟังนิทานหรือเรื่องเล่า ความบันเทิงจากการแสดงพื้นบ้าน ตลอดจนการละเล่นอันเป็นศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น การขับลำ (ลำพวน) การฟ้อนรำ การละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งการอ่านและฟังนิทานเป็นการแสวงหาความบันเทิงที่ง่ายและสะดวกที่สุด และชาวไทยพวนทุกเพศทุกวัยนิยมฟังกันถ้วนหน้า ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนการแสวงหาความบันเทิงของคนในชุมชนโดยชี้ให้เห็นว่า “การอ่านนิทานชาดกก็เป็นความบันเทิงและเป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ของกลุ่มชน ดังความว่า

เขาก็	ขับแขกจ้อย लगคนขับ	ทั้งอ่านโคงสาน อ่านโคงสงวนหลิน (ท้าวแบ้ ๒๖)
บางพ่อง	ขับแขกฮ้อง	ทั้งอ่านหนังสือหา ก็มี (สินไซ ๔๒๑)
บางพอง	ขับอินฮ้อย	ทั้งอ่านหนังสือหา (สินไซ ๔๕๗)

จะเห็นได้ว่าการ “ขับแขกจ้อย” “ขับแขกฮ้อง” “ขับอินฮ้อย” “อ่านโคงสาน” หรือการ ‘อ่านหนังสือ’ ก็คือ การ “ขับลำ” โดยนำนิทานชาดกมาอ่านเป็นทำนองเช่นเดียวกับการอ่านทำนองเสนาะ บางครั้งจะนำมาขับลำประกอบเสียงแคนเรียกว่า “ลำพวน” การขับลำ ฟ้อนโคลง อ่านโคลงสาร ของชาวไทยพวน แสดงถึงความรอบรู้ในการแต่งโคลงกลอนและการชื่นชอบคำคล้องจองของชาวไทยพวนเป็นอย่างดี อันแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านี้มีไว้เพื่ออ่านหรือขับเป็นทำนองเป็นเพลง และเป็นการแสดง ในวิถีชีวิตของชาวไทยพวนถือว่าการอ่านและฟังนิทานชาดกเปรียบดังได้เสพมหรสพชั้นเยี่ยม ที่สร้างสรรค์ความบันเทิงสนุกสนาน เติมความมีชีวิตชีวาแก่ทุกคนที่ต้องเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานในชีวิตประจำวัน เพราะสมัยก่อนไม่มีมหรสพให้เลือกหลากหลาย อย่างเช่นปัจจุบัน อีกทั้งการละเล่นพื้นบ้านอื่น ๆ ของลาวก็ไม่สามารถนำมาเล่นได้เพราะรัฐบาลไทยไม่อนุญาต ซึ่งอเนก นาวิกมูล กล่าวถึงประกาศห้ามเล่นแอ่วลาวว่าสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าคนไทยนิยมเล่นลาวแคนมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดแคนและการเล่นแอ่วลาว ทำให้เจ้านายอื่น ๆ โดยเสด็จด้วยถึงขั้นนำมาเล่นแอ่วดงแขกบ้านแขกเมือง และชาวบ้านก็พากันเล่นลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งจนมหรสพแบบไทย ๆ ถูกละเลย หลังจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯสวรรคต ในปี พ.ศ. ๒๔๐๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จึงทรงออกประกาศห้ามเล่นแอ่วลาว ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษต้องเสียภาษีอย่างหนักดังความตอนหนึ่งที่ว่า “ถ้ามีฟังยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่ จะเรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหนจะให้เรียกแต่เจ้าของที่และผู้เล่น ถ้าลักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ” (อเนก นาวิกมูล , ๒๕๒๗ ๑๗-๑๘) ทั้งนี้ด้วยเกรงว่าวัฒนธรรมประเพณีไทยจะถูกครอบงำจนสูญหายไป และทรงมีพระราชประสงค์ให้ฟื้นฟูการเล่นแบบไทย อาทิ ปี่พาทย์มโหรี เสภาเครื่องทอง ประโคม สักวา เพลงเกี่ยวข้าว ฯลฯ กลับมาสู่ความนิยมอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น ชาวไทยพวนจึงนิยมฟังนิทานชาดกเพื่อความบันเทิง ชดเชยการชมมหรสพอื่น ๆ ดังเดิมของตนที่มีอาจนำมาเล่นได้อีกต่อไปนั่นเอง

๓.๓.๑.๒ ความบันเทิงและความสนุกสนานจากเนื้อเรื่อง

นอกจากชาวไทยพวนจะนิยมนำนิทานชาดกของตนมาขับลำและอ่านเพื่อผ่อนคลายอารมณ์แล้ว ยังได้รับความสนุกสนานจากเนื้อเรื่องที่นำเสนอเรื่องราวเร้าใจไปกับการเดินทางผจญภัยของตัวละครเอก การต่อสู้กับเหล่ามนุษย์ การทดสอบความสามารถของตัวเอง ตลอดจนการพรรณนาความงามของธรรมชาติที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน การพรรณนาความงามของสถานที่ต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยประสบมาก่อน รวมถึงความขัดแย้งหรือปมปัญหาในเรื่องที่น่าติดตามก็ล้วนนำมาซึ่งความสนุกสนานบันเทิงใจ ดังเช่น

๑) การพรรณนาฉากประทับใจ

ฉากประทับใจในนิทานชาดกไทยพวนมีหลายฉาก อาทิ ฉากความงดงามของธรรมชาติที่พบเห็นได้จริงในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นภาพป่าไม้เขียวชะอุ่ม ดอกไม้นานาพรรณ หรือเสียงนกกาเหว่า นกกระทา นกกา สงเสียงร้องก้องไพร สิ่งเหล่านี้ช่วยให้จินตนาการของผู้ฟังชัดเจน ดังความว่า

มีทั้ง	เข้าป่าไม้	เห็นหลากนานา
	หลายพาสา	ป่าดอยดงไม้
	สักกุนีฮ้อง	สักกุนาฮ้องฮ้า
	หลายชำเชื้อ	กาเหว่าฮ้องสงเสียง
	เสียงชะนันฮ้อง	หลายพากพาสา
	สังกาเกียง	แซกกระทาขันท้า
เจ้าก็	ในเกื่อนกอง	ก้องป่าไพสน
	ก๊บบมีฮอยคน	ทอ้งเหียวมาได้
	เดินดวนตัน	ดันต่วนไพหนา
มีทั้ง	ดวงบุบผา	ดอกฮ้างฮวนฮ้าง
มีทั้ง	บุบผาผางผาย	กะจุมจีจิบจ่อ
	ดอกช้างน้ำว	บานแล้งเมื่อแลง
		(สินไช ๑๑๗)

การบรรยายความมหัศจรรย์ของต้นนารีผลในป่าหิมพานต์ ที่มีผลเป็นผู้หญิงและมีความงดงามดั่งนางอัปสร เหล่าคนธรรมชาติมาคอยแย่งชิงกันเพื่อเชยชม ดังความว่า

คือดัง	อักษุปน้อง	อลະอินอินออย
	บุบผาส้อย	นาลิหิมเวต
	โสมแปกหน้า	นางไท่เทบสะหวัน
อันนี้ กลางเหล่า	นาลิล้า	คือหญิงยิถยวด
	มีเพดเพียง	โสมหน้าอุปงาม
มีทั้ง	คิงกมส่วย	แขนแพนคิ้วทอง
	เนื้อแลบเกี้ยง	เสมอดังดั่งคำ
อันว่า	ทอนเทบท้าว	เดินดั่งเวหา
ก็จึง	มาถึงสวน	ดอกนาลิแก้ว
(สินไซ ๑๓๒-๑๓๓)		

การพรรณนาภาพสัตว์ป่าหิมพานต์ที่เข้าไปปรากฏตัวให้ชาวเมืองเปงจางูเห็น เพื่อลวงท้าวกุศราชาว่าเป็นผลงานของกุมารทั้ง ๖ รายเวทมนต์เรียกสัตว์ป่าเข้ามาในเมือง ซึ่งสัตว์ป่าดังกล่าวชาวเมืองไม่เคยเห็นมาก่อน ทำให้ผู้ฟังตื่นตื่นอัศจรรย์ใจไปกับความยิ่งใหญ่ของฉากนั้น ดังความว่า

เขาก็	เสือหมีพ้อม	พึงคะนาในป่า
	ทั้งแฮดช้าง	ลาชะสีอะเนกนอง
	กองกันเข้า	เปงจางคับคัง
	ไหลหลังเข้า	เมื่อแท้ฮอดเมือง
	หัดสะตี่ลิงเข้า	ไปจับไม้ไผ่
อันว่า	หักโคบค่าน	ทะลายไม้มนผง
	กอละวิกนั้น	จับงาโพสี
แต่นั้น	ปากขวานฟัน	มุ่นลงทั้งตัน
	ชาวเมืองย่าน	เฮอนปบพาย
บางพ่อง	จับลูกน้อย	ทั้งฟ้าฮวนเฮ
บางพ่อง	ดัมเข้าไว้	ตีไฟเลยแลนลงเอือนแล้ว
ผัวปะเมีย	เมียปะผัว	พากันไปลี

บ่ห่อนฐู้
หัดสะดีลิ่ง

เนื้อปาลือหลาย
บหอนเห็นก็มาฐู้
(สินไซ ๑๐๘)

ฉากประทับใจเหล่านี้ ล้วนสร้างความพิศวงตื่นตาตื่นใจนาติดตามแก่ผู้ฟังในการสร้างจินตนาการคล้อยตามและเกิดอารมณ์ร่วมไปกับตัวละครเหล่านั้น อันแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้แต่งที่มีความรอบรู้ สามารถสอดแทรกความรู้คู่ความบันเทิงแก่ผู้อ่านและผู้ฟังพร้อมกันไป ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวบ่ ผู้แต่งได้บรรยายภาพต้นนางกายในป่าหิมพานต์ว่า เป็นต้นไม้ที่มีผลวิเศษมีสรรพคุณแตกต่างกันไปในแต่ละกิ่ง และท้าวบ่ได้ใช้ผลของนางกายแก้ไขปัญหาลูกของตนได้ สิ่งมหัศจรรย์เหล่านี้ทำให้ผู้ฟังเกิดความพิศวง ขณะเดียวกันก็เกิดความหวังที่จะแก้ไขปัญหาลูกของตนได้เช่นเดียวกับตัวเอกของเรื่อง ดังความว่า

อันว่า	ง่าไปกำ	หนแห่งวันตก
	สุกหล่นลง	เป็นปาล่องลอยตามน้ำ
อันว่า	ง่าไปกำ	บัวละพาวันออก
	สุกหล่นแล้ว	เป็นเขาลอนใสแจ้งปอดขาว แท้แล้ว
อันว่า	ง่าไปกำ	หนแห่งอุดอน
	กินโสมงาม	ดังอินแบ่งปัน
อันว่า	ง่าไปกำ	หนแห่งหอละดี
	กินเป็นนก	เจ้ายางขาวล้วน
อันว่า	ง่าไปกำ	หนแห่งบัตสิม
	กินเป็นลิง	ไต่โดนปายไม้
		(ท้าวบ่ ๓๖.)

๒) การพรรณนาฉาก

การพรรณนาความสามารถของตัวละครเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์และเป็นตัวละครในอุดมคติ เป็นวีรบุรุษของชาวไทยพวนที่มีความกล้าหาญในการต่อสู้กับเหล่าร้ายตลอดจนมนุษย์จำพวกยักษ์ คนธรรพ์ นาค หรือการใช้เวทมนตร์คาถา อาวุธวิเศษต่าง ๆ ที่น่าตื่นเต้นเร้าใจและจบลงด้วยธรรมชนะธรรม ล้วนสร้างความสนุกสนานพึงพอใจแก่ผู้ฟังทุกเพศทุกวัยจนต้องติดตามฟังกันจนกว่าเรื่องจะจบซึ่งแต่ละเรื่องต้องอ่านกันหลายวันจึงจบเรื่อง ดังตัวอย่างการต่อสู้ของท้าวบ่กับยักษ์กันดารในเมืองมิดิลา ผู้แต่งบรรยายลักษณะของยักษ์ที่มีร่างกายใหญ่โต ถี่อค่อนขนาดใหญ่เท่าต้นตาล ตาแดงเหมือนกองไฟ ฟันซี่ใหญ่เทาขาว และกำลังอดโซ่ไม่ได้กินอาหารมาถึง ๓

วัน ขณะที่ท้าวแบ้เป็นมนุษย์ธรรมดา ผู้ฟังก็จะมีอารมณ์ร่วมตื่นเต้นระทึกใจไปกับตัวละครพร้อมทั้ง
เอาใจช่วยให้ท้าวแบ้มีชัยชนะ ดังความว่า

ยักก็	ถือค้อนด้าม	ประมาณทอลำดาน
	ตามันแดง	เหมือนตั้งไฟกองฮ้า
	คูฟันแซ้ว	คือขวานดวงใหญ่
	ดาเหลือดแยม	แยงซ้ายเหลือดขวา
บได้	กินสังแท้	สามวันท้องเป่า
มันก็	เที่ยวชอกไซ	เล็มแท้กะตุกคน หั้นแล้ว .
ยักก็	ทะยานตนเข้า	ถึงบาบุดตะลาด
มันก็	ตะปากง้า	วันนี้โชกกุแลน้อ
กูก็	หลงหลอมา	แต่สามวันจวบคน จึงแท้
	ยักบ่ซ้า	เฮ้วฮีบไปถึง
	เฮียงบาคาน	บ่ยาเยงย่าน
เมื่อนั้นบาก็	ทะยานจับเก้า	ยักใหญ่ตั้งลง
	ตีนทำคอ	เหยียบลงคงพื้น
ยักก็	โฮย ๆ ฮ้อง	ก้องตายย่านสัน
อันว่า	ชีวิตข้อย	ขอเจ้าเทือเดียว พระเฮย
		(ท้าวแบ้ ๕๐-๕๑)

ในเรื่องสินไช้ก็มีฉากรบที่ประทับใจหลายตอน มีทั้งความตื่นเต้นเร้าใจไปกับการสู้รบ
ฆาตายแล้วฟื้นมาสู้กันใหม่ มีการใช้เวทมนตร์และอาวุธวิเศษผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะระหว่างสินไช้
กับยักษ์ ดังความว่า

บาบุนเจ้า	หลิงเห็นแล้ว	ฝูงผีทำเพด
เจ้าก็	ถอดดาบกำ	ฟันซ้ำขาดคอ
มันก็	บายหัวได้	เอามาติดต่อ
มันก็	ยอยกถิม	ไหน้ำใส่บา
	ท้าวเล่าซ้า	ฟันอีกถึงสอง
	หัวขาดแล้ว	สังท้าวย่ำยี้
	ต๋อบได้	เลยเล่าตายไป
อันว่า	คนมิมน	เกิดเป็นไฟไหม้
	สินไช้ท้าว	เจ็บปวดกายา

	สังทองผาย	ถ่มน้ำลายพม้าย
เลยเล่า	หายเดือดร้อน	ทุกขเวตทะนาจิต
เลยเล่า	เป็นคองคา	ไหลหุมานสงวเสื่อ
เขากี้	ตายดิกน้ำ	คองคาแปวเปา
	สับพะพำพ้อม	งูอ้ายเวือกกิน
		(สินไช ๑๘๗)

การที่ตัวละครเอกมีชัยชนะยอมสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ฟังซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชน และมีความเชื่อวาทกรรมยอมชนะธรรมอยู่แล้ว ขณะเดียวกันการผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ ตัวละครเอกมีทั้งบาดเจ็บและกลับมีชัยเช่นปฤชณทั่วไป ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกแปลกแยกว่าเป็นเพียงนิทาน หรือเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่กลับนำมาบ่งบอกใจตนเองว่าชีวิตมนุษย์ก็มักจะเป็นเช่นนี้ แม้พระโพธิสัตว์ก็ยังมีทั้งแพ้และชนะ หากหมั่นสร้างกรรมดีในวันหนึ่งตนเองก็อาจชนะและมีความสุขเช่นเดียวกับตัวละครก็ได้ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ฟังทางอ้อมอีกด้วย นอกจากนี้การที่ตัวละครเอกมีความเมตตาปรานีต่อตัวละครอื่น แม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นศัตรูก็ให้อภัยกรรมให้และสั่งสอนให้เป็นคนดี เป็นการเอาชนะผู้อื่นด้วยเมตตาธรรม ย่อมทำให้ผู้ฟังชื่นชมในพฤติกรรมของตัวละคร และถือเป็นแบบอย่างที่ดีและปลูกฝังแก่บุตรหลานต่อไป ดังในเรื่องท้าวแก้ว ท้าวแก้วได้ละเว้นชีวิตและสั่งสอนยักษ์ให้อยู่ในศีลธรรม และในเรื่องสินไช สินไชได้ขอละเว้นโทษประหารชีวิตมเหสีท้าวสุทราและกุมารทั้ง ๖ ตลอดจนผู้ร่วมมือทำความผิดทุกคนเหลือเพียงโทษขับไล่ออกจากเมือง การละเว้นชีวิตผู้อื่นนอกจากจะไม่ผิดศีลข้อ ๑ แล้ว ยังเป็นการเอาชนะใจตนเองและได้ขันติธรรม เป็นการสร้างเสริมบุญบารมีอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งนอกจากจะเอาชนะใจตนเอง ชนะใจศัตรูแล้ว ยังสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ฟังนิทานด้วย ดังความว่า

	หมอนเกล้า	จ้งไลหิณะชาด
กับทั้ง	ผีปอบอ้าย	๖ คนนั้นสอซัง
กับทั้ง	หิณะชาด	ผู้บูดตะลาดทั้ง ๖
เขานั้น	คนจ้งไล	มอดเมืองอย่าไว้
กับทั้ง	แมยาแฝด	ผีปอบไพพพาย
	เอาเขาไป	เสียบเสียวอย่าไว้
สูง	ตัดหัวห้อย	แถมชนทั้งท่า
ให้เป็น	เหยื่อกาแ้ง	เขานั้นสงสะกาน
บัดนี้	จักกาเวถึง	สินไชพูระบาด
	ขึ้นกาบไหว	ทูนไ้พอดน

	ทานโหดท่อน ขอกุณา	พะโผดชีวิด โผดผายตัวข้อย
ชะน้อย	ขอโหดไว้ ขอกุณา อดสะไว้ พะบาดเจ้า	พะโผดชีวิด โผดเขาอย่าฆ่า ขันตีดวงปะเส็ด อดได้ก็จึงดี พะเอย (สินไซ ๓๓๙-๓๔๐)

๓) การพรรณนาจากทดสอบความสามารถของตัวละครเอก

การทดสอบความสามารถของตัวละครเอกเป็นฉากที่สร้างความพึงพอใจแก่กลุ่มผู้ฟังหลายกลุ่ม เพราะหลังจากทดสอบความสามารถมักจะติดตามด้วยการอภิเษกสมรสหรือการได้นางผู้ฟังที่มีสถานภาพเป็น “ลูกเขย” ก็จะพึงพอใจที่สามารถเอาชนะพ่อตาได้ ส่วนผู้ฟังที่มีสถานภาพเป็น “พ่อตา” ก็จะพึงพอใจที่ได้เรียกสินสอดทองหมั้นจากวาที่ลูกเขย ทั้งยังได้ทดสอบความสามารถว่าจะคุ้มครองบุตรของตนได้หรือไม่ ผู้ฟังที่เป็นหญิงสาวย่อมพึงพอใจในรูปโฉมและความสามารถของตัวละครเอก และใฝ่ฝันจะได้พบชายในอุดมคติเยี่ยงในนิทาน ส่วนผู้ฟังที่เป็นชายก็เกิดความมานะพยายามในการเอาชนะพ่อตาลอตจนเอาชนะใจหญิงสาวที่ตนพึงพอใจและใฝ่ฝันอยากมีความสามารถเฉกเช่นตัวละครเอกในนิทาน ซึ่งการทดสอบความสามารถตัวละครเอกนอกจากจะแสดงออกถึงความเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีสามารถเลี้ยงดูภรรยาได้แล้ว ยังเป็นเกียรติยศศักดิ์ศรีแก่ฝ่ายหญิงอีกด้วยที่ได้ชายที่มีความสามารถเป็นสามี ในเรื่องท้าวแก้ว ท้าวแก้วอยู่ในร่างของสัตว์ถือว่าต่ำศักดิ์กว่าฝ่ายหญิง ถึงแม้ว่าจะมีพอบุญธรรมเป็นพ่อค้า แต่หากเจ้ากรุงจีนจะปฏิเสธการแต่งงานยอมทำให้เสียไมตรีต่อกัน ดังนั้น ทางออกที่ดีที่สุดคือเรียกสินสอดทองหมั้นที่สูงค่าเกินกว่าคนธรรมดาจะหามาได้ หากไม่สามารถทำได้ก็ไม่ได้แต่งงาน ดังความว่า

ทวา	สินสู้ให้ได้	พอฮ้อยก็จึงเอา ท่านเฮย
เฮาก็	คาดค่าน้อย	ตามแต่บุญลาน
	ตามคองเมือง	แต่ปางปัตถมเก่า
อันนี้	เงินค่าได้	พอแสนดาซัง
	ช้างม้าได้	พอฮ้อยชูตัว
อันนี้	ข้าหญิงพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
	หาให้ได้	ปานนั้นก็จึงเอา เจ้าเฮย
อันนี้ให้ท้าว	สร้างขัวเงินพ้อม	ขัวค่าเกาะกาย
สร้างแต่	ทางทาพูน	ถึงเท้าฮอดเฮาแท้เนื้อ

อันนี้	ให้ท้าวปลูกกล้วย	เคื่อเงินพร้อมเคื่อคำแถม
ปลูกแด	ทางทำพันธุ์	ถึงเท้าฮอดโฮง
ก็จึง	สมกะสัดให้	บานุนตนปะเล็ด
คั่นว	หาให้ได้	ปานนั้นก็จึงเอา หั้นท่อน
(ท้าวแบ๋ ๑๗)		

การกำหนดค่าสินสอดทองหมั้นเป็นการทดสอบฐานะของฝ่ายชายทางอ้อมว่ามีฐานะ มี การงานทำเป็นหลักแหล่ง และมีสถานภาพสูงส่งเหมาะสมกับลูกสาวของตนหรือไม่ ส่วนการสร้าง สะพานเงินสะพานทอง ปลูกกล้วยเครือเงินเครือทอง เป็นการทดสอบวิชาความรู้ ทดสอบปัญญา ความเฉลียวฉลาดของผู้ที่จะมาเป็นเขย การเอาชนะลูกเขยได้ยอมทำให้พ่อตาพึงพอใจที่ได้เป็น ใหญ่ในบ้านแต่เพียงผู้เดียว ส่วนลูกเขยหากสามารถหาสินสอดทองหมั้นครบถ้วนตามข้อเรียกร้อง ของฝ่ายหญิงย่อมเป็นความภาคภูมิใจที่ตนสามารถเอาชนะพ่อตาได้ครอบครองนาง ดังนั้น จาก ทดสอบความสามารถจึงเป็นฉากประทับใจที่สร้างความพึงพอใจแก่กลุ่มผู้ฟังนิทานชาดกไทยพวน

๔) การพรรณนาภาพความขัดแย้งในครอบครัว

ถึงแม้ว่าเรื่องราวในนิทานจะเป็นเรื่องราวจากจินตนาการของผู้แต่ง แต่นิทานก็เป็น ผลผลิตทางวัฒนธรรมจึงย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่บางประการในวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ แฝงอยู่ โดยเฉพาะการเป็นทางออกให้กับคนในสังคมในการลดความกดดันหรือความคับข้องใจของคนใน สังคม ดังที่ศิริพร จิตะฐาน ณ ถลาง (๒๕๓๗ : ๑๗) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่ปรากฏในนิทาน จักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยว่า มักจะสะท้อนความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างพ่อตากับลูกเขย เมีย หลวงกับเมียน้อย เนื่องจากครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขยายและครอบครัวซ้อน การแต่งลูกเขย มักจะแต่งงานเข้าบ้าน ลูกเขยจำต้องยอมรับอำนาจของพ่อตาผู้เป็นใหญ่ในบ้าน ส่วนพ่อตาก็หวงเกรง ลูกเขยผู้ร่อจะเป็นใหญ่ในบ้านแทนตน ด้านความขัดแย้งระหว่างเมียหลวงกับเมียน้อย ตัวละคร เองก็มีทั้งที่เป็นเมียหลวงและเมียน้อย ซึ่งต่างหึงหวงแย่งชิงความรักจากสามี ใครคลอดลูกเป็นชาย เป็นทายาทสืบสกุลผู้นั้นจะได้รับความรักมากกว่าอีกฝ่ายจึงต้องกำจัด ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้ล้วน สอนองความพอใจแก่คนหลายสถานภาพสามารถเลือกฟังได้ตามความพอใจ

ชาวไทยพวนก็มีวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนโครงสร้างทางสังคมคล้ายคลึงกับไทยและ เมื่อมาอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่จึงยังมีความผสมกลมกลืนกันมากขึ้น ดังนั้น ความขัดแย้งใน ครอบครัวจึงเป็นไปในทำนองเดียวกัน ในการฟังนิทานชาดกไทยพวน ผู้ฟังสามารถเลือกฟังเรื่องที่ ตัวละครสวมบทบาทเดียวกับตน ไม่ว่าจะเป็นพ่อตา ลูกเขย เมียน้อย หรือเมียหลวงเพื่อ ตอบสนองความต้องการทางจิตใจของตน ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแบ๋ เจ้ากรุงจีนต้องการเป็นใหญ่ เหนือท้าวแบ๋ซึ่งเป็นลูกเขย แต่ชาวเมืองกลับชื่นชมสรรเสริญท้าวแบ๋มากกว่าเพราะท้าวแบ๋มีใจ เมตตากรุณา ทำบุญบริจาคทานเป็นนิตย์ เจ้ากรุงจีนจึงหาทางกำจัด ดังความว่า

	บัดนี้	จกกลาวถึง
	โพธิสัตว์ให้	เทียมนางนงดาว ก่อนแล้ว
พระก็	ตกแต่งให้	ทานแท้ช้วน
ฝูงหมู่	คนทุกไ้	ผู้ชมอดชื่นใจ
พระก็	เอาคำทาน	ให้เขาคนฮ้อย
กับทั้ง	ชาหักห้าน	เป็นคะย้อมองข้อ
บาก็	ทานทอดให้	คำฮ้อยใส่มือ
ก็จึง	ลือชาท้าว	ขงขอบกงจีน
เขาก็	มาขอทาน	ช้วนมิแล้ว
กับทั้ง	ข้ามะลาดเจ้า	ฝูงหมู่ไทยใน
เขาก็	มาขอทาน	ฮักหุ้มบาท้าว แท้แล้ว
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงตนพ่อ
พระก็	ซังแจ่มเจ้า	บาท้าวลูกเขย แท้แล้ว
		(ท้าวแบ้ ๒๗)

ท้าวแบ้เป็นนิทานอิงธรรมะเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเกี่ยวกับศรัทธาจากชาวเมืองที่มีต่อตัวละครเอกที่เป็นเลิศทางคุณธรรมจริยธรรม ส่วนความขัดแย้งระหว่างเมียหลวงเมียน้อยซึ่งขัดต่อธรรมเนียมชาวไทยพวนที่นิยมผัวเดียวเมียเดียวนั้นไม่ปรากฏ เพราะนางธรรมมาและนางคำหยาดซึ่งเป็นเมียหลวงและเมียน้อยในเรื่องปรองดองกัน ซึ่งผู้แต่งอ้างวานางทั้งสองเคยทำบุญรวมกันมา ดังความว่า

อันว่า	สองนางน้อย	โสมงามเสมอปาก กันแล้ว
ตั้งหาก	งามยิ่งย้อย	สองเจ้าแปลกกัน หั้นแล้ว
อันว่า	ชาดก่อนก็	ได้เป็นลูกเสดถิหลวง
ยามเมื่อ	สังคะลาดเจ้า	จำวัดสาเลยออกมาแล้ว
เสดถิกี้	ตกแต่งให้	กันดินพ้อมทอดทาน
ก็จึง	ทันลูกน้อย	นางนาคทั้งสอง
	พากันมา	แสวสนยังผ้า
อันว่า	สองนาคน้อย	หนีบพอไตนึง ได้แล้ว
	สนแสวผ้า	กันดินพ้อมบ่บาน
แล้วเลา	มาทานทอด	ให้สังคะเจ้ามอเบเวน
เป็นแด	บุญโกสนเจ้า	ทั้งสองนาคนาค
	ได้สนแสวเอาผ้า	กันดินนั้นแต่หลัง

ชาตินี้	สองก็ได้	เกิดพ้อมดอมกันเชียงฮ่วม
ก็จึง	ได้เป็นหนุ่มหน้า	เมียท้าวฮ่วมกัน เจ้าเฮย
		(ท้าวแบ๋ ๖๑)

คำอธิบายดังกล่าวนอกจากจะลดความขัดแย้งในครอบครัวและความขัดแย้งด้านประเพณีแล้ว ยังสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ฟังที่เป็นชายด้วยเพราะเป็นการทดแทนความต้องการมีภรรยาหลายคนและต้องการให้ภรรยาปรองดองกันเพื่อความสงบสุขของครอบครัวแต่ไม่สามารถกระทำได้เพราะสังคมไทยพวนเคร่งครัดและไม่นิยมพฤติกรรมดังกล่าวนั่นเอง

ส่วนเรื่องสินไซได้นำเสนอความวุ่นวายจากการมีภรรยาหลายคนเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจผ่านพฤติกรรมของท้าวบุตรราชที่มีมเหสีถึง ๘ องค์ คือ นางนาฏจันทาและบุตรของเศรษฐีเมืองจำปาทั้ง ๗ นาง แม้ว่ามเหสีรองทั้ง ๗ องค์จะเป็นพี่น้องกันก็ยังมีจิตริษยากันเพียงเพื่อให้โอรสของตนได้เป็นใหญ่เหนือผู้อื่น ดังความว่า

	หลายวันล้ำ	ละดูเดือนแถมถาย มาแล้ว
	๖ แจ่มเจ้า	เขานั้นฮ่ำคะนิง
คั่นว่าเฮา	ปะสุดลูกน้อย	เป็นยอดบุตรดา
	สองนางเขา	เกิดเป็นชายแท้
มันจัก	มาชิงยาด	เอาเมืองเสียเปล่า
เฮาควน	มากำจัด	เสียหนามอย่าไว้
		(สินไซ ๗๕.)

จะเห็นว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งในเรื่องลัษนตอบสนองความพึงพอใจแก่ทั้งผู้อยู่ในสถานภาพเมียหลวงและเมียน้อยไปพร้อมกัน เพราะนางนาฏจันทาและนางปัทมมาเป็นชายาที่ท้าวบุตรราชรักมากที่สุด สอนมเหสีทั้ง ๖ ซึ่งเป็นพี่สาวนางปัทมมาเกิดความหึงหวงและพยายามแย่งชิงความรักจากสามีเพื่อให้ลูกของตนได้ขึ้นครองราชย์ ความขัดแย้งดังกล่าวล้วนสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ฟังที่เป็นทั้งเมียหลวงและเมียน้อย แล้วแต่กรณีว่าผู้ฟังจะพึงพอใจสวมภพบาทตัวละครใดและยังเป็นการระบายความกดดันหรือความคับข้องใจของตนได้อีกด้วย ขณะเดียวกันก็สร้างความพึงพอใจแก่ฝ่ายชายด้วย ซึ่งในวิถีชีวิตจริงเจ้าตัวไม่สามารถกระทำได้เพราะขัดแย้งกับวัฒนธรรมประเพณี การอ่านและฟังนิทานชาดกจึงได้ทั้งความบันเทิงและเป็นการลดความเครียด ระบายความคับข้องใจที่ดีวิธีหนึ่ง

๕) การพรรณนาภาพความสนุกสนานเกี่ยวกับการละเล่น

การบรรยายความสนุกสนานเกี่ยวกับการละเล่นในนิทานชาดกไทยพวนประกอบด้วย การละเล่นของหลวงและของราษฎร การละเล่นของหลวงที่หาดูได้ยาก เช่น โขน ละคร ระบำรำ

พ่อน หนึ่งใหญ่ มโนราห์ เป็นต้น คราวใดที่ทางราชการเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่จัดให้มีขึ้น ชาวบ้านจึงจะมีโอกาสได้ชมมหรสพเหล่านั้น ส่วนการเล่นของราษฎร เช่น เล่นลิขณ แมวไลหนู หม่าไล่แสน(ตะกวด) ฯลฯ การเล่นเหล่านี้เป็นการเล่นบทบาทสมมติเป็นสัตว์ต่างๆ ที่ผู้ฟังผู้อ่านรู้จักเป็นอย่างดีในชีวิตประจำวัน ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การใช้คาถาอาคมรวมทั้งความเชื่อในเรื่องการทรงเจ้าเข้าผีทำให้ชาวไทยพวนเชื่อว่าผู้ที่สวมบทบาทนั้นๆ มีวิชาอาคมเก่งกล้าช่วยให้เกิดความตื่นเต้นสนุกสนานในการชมยิ่งขึ้น รวมทั้งในการอ่านนิทานชาดกผู้อ่านมักจะแสดงท่าทางประกอบการอ่านด้วย ทำให้ผู้ฟังสร้างจินตนาการเรื่องราวตามผู้อ่านอย่างสนุกสนานเสมือนกำลังชมการเล่นดังกล่าวด้วยตาตนเอง ในเรื่องสินไซ งานแต่งงานของท้าวนาโคและนางสีสุพันก็มีการเล่นบทบาทสมมติเป็นสัตว์ต่าง ๆ มากมาย ดังความว่า

	บางพองปิ่น	เอาหัวต่างย่าง
บางพ่อง	สอนค่างเดิน	ปายไม้ย้ายคอน
บางพ่อง	สอนตัวเม่น	ตัวเห็นเดินได้
บางพ่อง	ขึ้นต้นไม้	หัวปิ่นตัวลง
บางพ่อง	ทำตัวให้	คือละองทั้งละมั่ง
	ปากสังข์	ทั้งข้าอาณโคง
บางพ่อง	ทำตัวขึ้น	เป็นเสือสางหา
	อ้าปากเคี้ยว	คือก็กินกินแท้แห่งคน
		(สินไซ ๔๕๗)

นอกจากนี้ยังมีการบรรยายถึงการเล่นของชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นอดีตอันรุ่งเรืองด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยพวน ไม่ว่าจะเป็นขบวนแห่บรรเลงดนตรีปี่พาทย์มโหรีของไทยพวนซึ่งมีเครื่องดนตรีหลากหลาย อาทิ แด เห็น ปี่ แคน ได้ ปี่พาทย์ กลองแขก ดังความว่า

มีทั้ง	พวกเสบน้อย	ดีด้อยสวนไล
	ทั้งแตรเห็น	ปี่แพนแคนได้
	ทั้งปี่พาด	กองแขกดีสูง
	ทั้งละบำ	เคื่องสะหวั่นมาแท้
		(สินไซ ๓๓๒)

บางฉากก็มีการบรรยายเกี่ยวกับเล่นที่ผสมผสานกันทั้งการเล่นของไทยและไทยพวนเนื่องจากอยู่ในสังคมเดียวกันย่อมมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เช่น การเล่นละเม็ง

ละคร โขน หนัง กาลอดบวง ลำแพน ลำพ็อน เล่นไต่หนัง อ่านโคลงสาร การขับลำพวน ดัง
ความว่า

	บางพองหลั่น	ละเม็งมามาย
	บางพองหลั่น	หลากลาวหัวตั้งย่างไป
	บางพองเอา	สิงโชนมามาย
	บางพองพ็อน	เมาเหล้าเกือกไป
	กาลอดบ่วง	ลำแพนพ็อนแอ่น
บางพอง	โตนไต้แอ้ว	ทั้งข้าไต่หนัง
บางพอง	ขับแขกฮ้อง	ทั้งอ่านหนังสือหากมี
บางพอง	ปากก่าวตัน	หัวจิ้นหยอกสาว
		(สินไซ ๔๒๐)
	เดือนปาวให้	เขาหลั่นเสบงันหันแล้ว
กับทั้ง	ฝูงโชนพ้อม	มะโนลาพ็อนแอ่น
เขาก็	มาพ่าพ้อม	กันหลั่นชูเชิง
		(ท้าวแป้ ๗๔)

จะเห็นได้ว่าการละเล่นต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนล้วนแสดงออกถึง
ความสงบสุขและรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวไทยพวนอวสานหวนหาในขณะที่ยังมีชีวิต
จริงต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองมาอยู่ต่างแดนไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในแบบเดิมได้อีกต่อไป สิ่ง
ที่ช่วยให้จิตใจชุ่มชื่นคือการได้รับความสุขในการฟังการกลาวถึงเรื่องราวความรุ่งเรืองในอดีตจาก
นิทานชาดกเท่านั้น ดังนั้น จึงต่างพึงพอใจในการได้ฟังเรื่องราวดังกล่าวเป็นการทดแทนความ
สูญเสียทางวัฒนธรรมที่ขาดหายไปจากสังคมนั่นเอง

๖) ความบันเทิงสนุกสนานจากมุขตลก

การเล่าเรื่องตลกขบขันแทรกในเรื่องก็เป็นการสร้างความสนุกสนานและความสัมพันธ์
อันดีระหว่างผู้อ่านและผู้ฟังอีกวิธีหนึ่ง เพราะความตลกหรืออารมณ์ขันเป็นความรู้สึกทางอารมณ์
และเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๒๘ : ๘๒) ให้คำจำกัดความ
เกี่ยวกับอารมณ์ขันไว้ว่า

อารมณ์ขันคือคุณสมบัติประการหนึ่งในวรรณคดีซึ่งเป็นเครื่องผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์
และสร้างความบันเทิงได้ดียิ่ง คำว่าอารมณ์ขันในทางวรรณคดีหมายถึง อารมณ์ที่ทำให้มนุษย์มีความสุข
สนุกสนาน หรือทำให้ยิ้มหรือหัวเราะได้อย่างราเริง ในการแต่งวรรณคดีอารมณ์ขันจะมีปรากฏในการใช้
ถ้อยคำในสภาพการณ์ตามเนื้อเรื่อง ในลักษณะตัวละคร หรือในพฤติกรรมของตัวละครนั้น ๆ”

ในหนังสือ *Joke and Their Relations to the Unconscious* (๑๙๐๕) ฟรอยด์ (Freud) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความขบขันว่า

ความขบขันเกิดจากความดูหมิ่นความบกพร่องของผู้อื่นแต่ตัวผู้ฟังเองมิได้เป็นผู้เสียหาย เช่น ได้รับความยุติธรรม ความทุกข์ และอื่น ๆ อาจได้รับความพอใจจากอารมณ์ขัน (humorous Pleasure) ในขณะที่บุคคลซึ่งไม่เกี่ยวข้องหัวเราะด้วยความพอใจจากสิ่งตลก (comic pleasure) ฟรอยด์อธิบายว่า ความพอใจอย่างแรกเกิดจากการปลดปล่อยจากสภาพจิตใจซึ่งไม่ได้เกิดขึ้น คือ เกิดจากการประหยัดในการใช้พลังงานต่ออารมณ์ (Sigmund Freud อ้างถึงในสุธา ศาสत्री ๒๕๒๖ ๙)

การสร้างความตลกในนิทานชาดกไทยพวนก็มีการสร้างความตลกที่หลากหลายโดยการนำเรื่องราวตลกขบขันที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาสร้างความตลก มีทั้งตลกแบบไม่หยาบโลน และหยาบโลน ดังนี้

๖ ๑) ตลกไม่หยาบโลน

มักจะเป็นเรื่องตลกเกี่ยวกับบุคคลทั่วไปหรือพระสงฆ์และสามเณรที่ประพฤติปฏิบัติหรือมีอกาภิริยาผิดแผกไปจากความเป็นจริงและมาตรฐานของสังคม เช่น เรื่องของ “ชาวลีอ” ที่มักจะโงะเขวกันไปอยู่ในฝูงชนอย่างรวดเร็ว และชาวเมืองตาก็รีบร้อนไป “มุง” ดูวาทะเท็จจริงเป็นอย่างไร ความตลกจากอกาภิริยาของผู้คนที่รีบร้อนแย่งชิงกันไปดูสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์เป็นกิริยาอาการที่แสดงออกโดยไม่รู้ตัว ไม่ว่าจะเป็นความตลกที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวจากรูปร่างหน้าตาและข้อบกพร่องของคนล้วนสร้างความตลกขบขันแก่ผู้ฟังเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหากความตลกขบขันนั้นมิได้เกิดกับตัวเองและตนเองมิได้เป็นผู้เสียหาย บุคคลที่มักจะถูกนำมากล่าวถึงด้วยความตลกขบขัน ได้แก่ ผู้หญิง คนแก่ คนพิการ สมณชีพราหมณ์ ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแป้ มีการบรรยายภาพชาวเมืองแตกตื่นไปชมโฉมท้าวแป้ทั้งดงมากกว่าเดิม เมื่อชาวลีอแพร่ไปทั่วเมืองว่า ‘โสมบาท้าวเสมออินทร์ลงหลอ บัดแต่ได้ลุ่มฟ้าลือท้าวผู้เดียว’ นั้นทำให้ชาวบ้านตางลืมหันหันแย่งชิงกันไปขึ้นชมบารมีกันถ้วนหน้า ไม่เว้นแม้กระทั่งคนแก่ หญิงสาว คนพิการ สมณชีพราหมณ์ ดังความว่า

เขาก็	แซว ๆ ท้วง	บาคานดาสนั่น
เขาก็	ปบปวงฟ้าว	มาเยี่ยมเบิ่งบา หันแล้ว
เขาก็	เซ่งซว่าเว้า	เทาทั่วทั้งเมือง
लगคน	ดาบอดเบื่อง	บ่เห็นสูงงวมงว
	ตีนดำตอ	แลนชนกอไม้
लगคน	นหมยานเท้า	ลงเถิงท้องออน
ยังเล่า	ปบปวงเต็น	นมเกี้ยวฮอบดิ่ง แท้แล้ว
लगคน	หูนวกฮ้าย	บฮู้เมื่อทางใด

มันก็	เค็ง ๆ คาง	ถือหอกโดนทั้งฟ้าว
คองวา	เนื้อตื่นเต้น	มานี้หอกชี้แทง วานา
	ลางสาวฟ้าว	โดนเหือนสิ้นเคีย ไปแล้ว
สินก็	เกาะแยกชั้น	คันไถไ่ว้ขาดทาง
เขากี้	แซว ๆ ท้วง	เห็นเตาหลังชน
	ชุยชวยชน	ไปฮูแปนไ่ว้
ลางคน	หลังชดกัม	ดมดินฟ้าวแลน ไปแล้ว
เขาวา	เถาชี้แห้ง	มาช่ากิดทาง แท้น้อ
ลางคน	ฟ้าวกินเข้า	จ้ำแจวดำดั่ง ก็มี
มันก็	จามฟงฟาย	แลนไปหาน้ำ

(ท้าวแบ้ ๓๘)

บางพอง	ยังกินเข้า	ปะไปวางเสีย
	วางพางาย	ปะไปเสียโดนเด่น
บางพ่อง	ชาหักห้าน	เที่ยวทานดุกเตื่อง
บางพ่อง	เป็นคอมเบี้ย	เขานั่นค่อยคาน
บางพอง	สิ้นเหียนฮ้าย	ปากก็คอเหนียงก็มี

(สินไซ ๓๓๗)

จากข้อความข้างต้นผู้แต่งบรรยายภาพให้ผู้อ่านเห็นภาพคนตาบอดมะงุมมะงาหราวิ่งชนตอไม้เพื่อต้องการไปชมโฉมท้าวแบ้ทั้ง ๆ ที่ตามองไม่เห็น เห็นภาพผู้หญิงไมสวมเสื้อหรือห่มสไบเพราะความรีบร้อน บางคนหูหนวกเห็นผู้คนวิ่งแตกตื่นนึกว่ามีเนื้อเข้ามาในหมู่บ้านก็เตรียมหอกจะแทง สุนัขเหินสาวรีบร้อนลงจากบ้านจนผ้าถุงพันหัวบันไดผ้าขาดหลุดลุ่ยก็ไมรู้ตัว บางคนกำลังกินข้าวอยู่ก็จิ้มผัดจิ้มถูกส่งข้าวเข้าจุกแทนเข้าปาก บ้างก็ละทิ้งข้าวปลาอาหารเพื่อวิ่งไปดู บางคนหาพิการก็ยังพยายามคลานไป ภาพเหล่านี้เป็นภาพที่เกิดขึ้นและอาจพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน แต่มักจะไม่มีผู้ใดเคยสังเกตหรือเห็นสภาพรีบร้อนวุ่นวายของตัวเองเลย เมื่อใดที่มีผู้ชี้แนะหรือมีผู้เลาให้ฟังอีกครั้งจึงจะเกิดอารมณ์ขันและสนุกสนานในการจินตนาการเห็นภาพตามผู้เล่านั่นเอง

นอกจากล้อเลียนบุคคลทั่วไปแล้วยังมีมุขตลกล้อเลียนพระสงฆ์และสามเณรที่ไม่สำรวมตนปล่อยให้ความอยากรู้อยากเห็นเข้าครอบงำจิตใจ ทำให้ขาดสมาธิขาดสติสัมปชัญญะสร้างความขบขันแก่ผู้พบเห็น ไม่ว่าจะเป็นอาภักปกริยาที่ชิงกันโลดแล่นไปชมโฉมท้าวแบ้ถึงขั้นกระโดดออกทางหน้าต่างกุฏิจนหกหล่นขาเคล็ด ผ้าจีวรปลิวไปเกี่ยวเสารั้วจนขาดหลุดลุ่ยซึ่งผิวิสัยของสงฆ์จนเป็นที่ขบขันแก่ผู้พบเห็น ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแบ้ ดังความว่า

ฝูงหมู	สังกะเจ้า	ทงท่าในสูด กัด
ยังเล่า	โตนปองเยียม	ชาชั้นลากไป หันแล้ว
	ฝูงสามะเนนน้อย	ชิงกันฟ้าवल่น
อันวา	ผ้าคุมแจมเจ้า	เกาะแยกชอกตาฮั่ว
ยังเล่า	ปบปวงฟ้า	บมีเหลียวหลังเบิง
ก็เพื่อว่า	อยากเห็นแจมเจ้า	บาท้าวฮูปงาม แท้แล้ว
		(ท้าวแบ้ ๓๘)

การล้อเลียนสมณชีพราหมณ์ถือเป็นการระบายความคับข้องใจของคนในสังคมวิธีหนึ่ง เพราะในวิถีชีวิตจริงชาวไทยพวนจะให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบศาสนา พระสงฆ์ยอม ต้องสำรวมอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย ชาวบ้านไม่ลบหลู่สมณชีพราหมณ์ แต่การล้อเลียนที่ ปรากฏในรูปของนิทานและมุขตลกกลับถือว่าไม่ผิด สามารถพูดหรือฟังได้โดยไม่รู้สึกละอาย และยัง เป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าเพื่อความตลกขบขันเท่านั้น ซึ่งสัมพันธ์กับหลักการทาง คติชนวิทยาของบาสคอม (๑๙๖๕, ๒๕๗-๒๕๘) ที่ว่า

ในบางสังคมเรื่องที่แสดงความขบขันมักมีสิ่งซ่อนเร้นแฝงอยู่ การสร้างจินตภาพขึ้นใหม่จึงเป็นการ ระบายความคับข้องใจและความกดดันต่าง ๆ เป็นการหาทางออกและทดแทนทางอารมณ์วิธีหนึ่ง ไม่ ว่าจะเป็นเรื่องของลูกเขยล้อเลียนพอดา แม่ผัวกับลูกสะใภ้ พี่เขยกับน้องเมีย หรือสามเณรกับหลวงพ่อ ซึ่งในวิถีชีวิตจริง สิ่งเหล่านี้ไม่อาจประพาดปฏิบัติได้เพราะสังคมไม่ยอมรับ แต่ถ้าแสดงออกในเรื่องของ มุขตลกก็จะไม่ใช่สิ่งที่น่าละอาย ทุกคนยอมรับฟังอย่างสนุกสนาน

๖ ๒) มุขตลกแบบหยาบโลน

มุขตลกแบบหยาบโลนส่วนใหญ่มักจะปรากฏในนิทานมุขปาฐะมากกว่านิทานลายลักษณ์ เพราะผู้จรรอาจเห็นว่าไม่สมควรที่จะนำมาเขียนไว้ให้ผู้อื่นอ่านอย่างโจ่งแจ้ง ดังนั้นจึงเลี้ยงที่ จะเขียนถึงอย่างหยาบโลนคงมีเพียงบางส่วนที่ใช้คำสองแง่สองงามหรือกลาวพาดพิงถึงโดยใช้ สัญลักษณ์อื่นแทน เพราะถึงแม้ว่านิทานชาดกไทยพวนจะเป็นนิทานอิงธรรมะแต่ในการจรรดัวบทผู้ แต่งก็มีได้นำเสนอเฉพาะเนื้อหาธรรมะล้วนๆ เพราะจะทำให้ผู้ฟังเบื่อและไม่สนใจฟังสาระสำคัญของ เรื่อง ดังนั้น จึงเน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินผสมผสานกันไปกับธรรมะเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งสาระ และความบันเทิงไปพร้อมกัน บางครั้งผู้แต่งจึงแทรกบทตลกขบขันที่หยาบโลนใช้ภาษาสองแง่สอง ง่ามแฝงนัยทางเพศไว้ด้วย และมักจะออกตัวว่าเพื่อ “แก้ววง” ซึ่งผลดีทางอ้อมคือแฝงการสอน จรรยา มารยาท สอนการรู้จักวางตัวรู้จักสำรวมกิริยาไม่หลงไหลลึ่ล่สมมติ และสอนให้รู้จักระมัดระวังตน ในทุกโอกาสแก่ผู้ฟังด้วย เช่น สอนผู้หญิงให้ระมัดระวังและสำรวมกิริยามารยาทมีสติรอบคอบในทุก โอกาส มิเช่นนั้นนั้นอาจสร้างความอับอายแก่ตนเองโดยไม่รู้ตัว ดังความว่า

ยังเลา	นางสาวฟ้า ปบปวงเต็น ฝูงเขาท้วง	โดนเหือนสินเคี้ย ไปแล้ว ไปแท้แตตัว หั้นแล้ว เลยหัวชีชัว
ตั้งหาก แต่นั้นมันจึง	มาหน่ายเต ถือจิตได้ เลยฟังฟ้า	หิโตเตาสกุล นันนา งมหาผ้าผ่อน คินเข้าสู่เหือน (ท้าวแบ้ ๓๗)
บางพอง มันก็ เขาเลา เขาก็ มันก็ ยังเล่า	ไปอาบน้ำ วางอาพอน เห็นหญิงสาว แซว ๆ หัว ฮู้เมื่อแล้ว เอามือมบ เดินมาบ้าน	บทันสวยสีโค ก็มี ปะไปตัวมาลา ปะตัวมาลา วาอินายเป็นบ้า หมอบนั่งทั้งอาย แลนคินหาซิน ผัวมันซ้ำดา
มิ่งนี้ มิ่งนี้ มิ่งลังก็ไป	คนทีเคียว หาเสียหน้า ปะเตาน้อย	แล่นไปหาแบ้น ลุงดาพอแม กางบ้านให้เพื่อนหัว (สินไช ๓๓๗)

แม้แต่การไปรับบริจาคทานในงานสมโภชท้าวแบ้ขึ้นครองราชย์ก็มีการบรรยายความ
ตลกจากการเข้าหยอกกันระหว่างหนุ่มสาวที่แฝงนัยหยาบโลนไว้ ดังความว่า

ทั้งเล่า ยังมี นางคน นางคน ยังเลา เขาก็ นางคน สาวก็ ลังจี นางคน วาจัก	ก้มชอกไซ้ ทั้งชายโง่ จับจองทีน หักไม้ไผ่ ปบตีนท้วง แซว ๆ ฮ้อง คว้ามือจับ ววย ๆ ฮ้อง มาบย่าน จับแอวเต้ง วัดแกงแก	เงินเจ้าหวานทาน แท้แล้ว พ้อมปบมาชิงยาด ดินสิ้นไปแปน หั้นแล้ว มาแหยสาวฮาม ก็มี ชะเต็นข้ามไขวขึ้น หัวอะเหียนนเื่อง กอดคอสาวน้อย ดาวยวายเสื่อคูด มิ่งเฮย บายหลั่นมือเวน น้เด ยอขาปดเตียว เขาท้วงฮีบวาง หั้นแล้ว

นางคน	มัวฟางคัน	นมสาวกวนบีบ ก็มี
อันว่า	ฝูงเงินคำ	ก็บ่ออ้อม จึงแท้
มีแต่	มัวเมาหลั่น	ตามันซอนชอก ไปแล้ว
	มือเหนียวยื้อ	หาถิ่นหยอกสาว
	มันบได้	ก็กุมคั่นแตนม แท้แล้ว
แต่นั้น	สาวดาป้อย	เสือกินข้างเหยียบ มึงเฮย
สั่งว่า	มาหยอกพัน	ทำหน้าบอาย นี่เด
	นางคนฟ้าว	ชุนกันหัวแตก ก็มี
	ผ้าเคี้ยวแล้ว	แปนเนื้อบ่คอยแท้แล้ว
ก็เพื่อ	คิดหยากได้	ยังแห่งของท่าน
	แปนโตปะ	ปอยเสียมลิ้มเนื้อ
สาวก็	แซวๆท้วง	หัวขวันชีชวา
อันว่า	ปากอั้ง	บ่ข้งไว้ออกมา หันนา
บาวก็	จับผ้าได้	คว่ำคี่ฮีบนุ่ง
มันก็	เอ็ดชะเมียบเกี้ย	เมินหน้าบ่อาย หันแล้ว
นางสาว	หักไม้่น้อยๆ	เยียวยื้อแหยห้า หันแล้ว
(ท้าวแป้ ๗๔-๘๐)		

ตามปกติหากมีใครใช้คำพูดสองแง่สองง่ามแฝงนัยถึงเรื่องเพศในที่ประชุมชนมักจะได้รับคำตำหนิจากคนรอบข้าง แต่หากเป็นการพูดถึงในรูปแบบของมุขตลกคนในสังคมจะยอมรับฟังได้มากกว่า เพราะทั้งผู้พูดและผู้ฟังต่างได้รับความสุขจากการได้ยินได้ฟังเรื่องที่มีนัยทางเพศได้โดยไม่รู้สึกอาย ถือเป็นการระบายความคับข้องใจของคนในสังคมอีกวิธีหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าชาวไทยพวนใช้นิทานชาดกของตนเพื่อความบันเทิงผสมผสานไปกับการสอนธรรมะได้อย่างดียิ่ง เพราะสร้างความสนุกสนานน่าสนใจได้มากกว่าการฟังธรรมะล้วน ๆ และการสอนที่สอดแทรกข้อคิด ข้อควรปฏิบัติโดยอ้อม มักจะได้ผลดีกว่าการสอนธรรมะโดยตรง กอปรกับความเชื่อเรื่องนิทานชาดกที่สืบทอดกันมาแต่อดีต ทำให้ชาวไทยพวนนิยมอ่านและฟังนิทานชาดกด้วยความสนุกสนานเช่นเดียวกับการชมมหรสพ จึงนับเป็นการแต่งเพื่อการอ่านที่ตอบสนองความบันเทิงของสังคมโดยรวมและเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

๓ ๓ ๒ นิทานชาดกไทยพวนช่วยให้วัฒนธรรมของสังคมสมบูรณ์และเข้มแข็ง

ชาวไทยพวนมีทัศนคติที่ดีต่อนิทานชาดกของตนอยู่แล้ว จึงปลูกฝังและสืบทอดการอ่านและฟังนิทานชาดก ตลอดจนอนุรักษ์ต้นฉบับนิทานชาดกไทยพวนไว้ด้วยแรงศรัทธาของกลุ่มชน โดยการนำมาอ่านในที่ประชุมชนเพื่อสอนคุณธรรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ แก่ชาวไทยพวนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การฟังเทศน์นิทานชาดกในวันเข้าพรรษา การปลูกฝัง

วัฒนธรรมผานประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยให้วัฒนธรรมของชาวไทยพวนสมบูรณ์เข้มแข็งสืบทอดกันมายาวนาน ดังนี้

๓.๓.๒.๑ การพึ่งเทศน์นิทานชาดกในวันเข้าพรรษา

เมื่อถึงวันเข้าพรรษาชาวไทยพวนทุกคนจะไปทำบุญที่วัด ซึ่งปกติต่างก็ทำบุญตักบาตรทุกวันอยู่แล้ว แต่ในวันสำคัญทางศาสนาทุกครัวเรือนจะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัดกันถ้วนหน้า วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ชาวไทยพวนมารวมกลุ่มทำกิจกรรมมากที่สุด ในวันเข้าพรรษานอกจากจะถวายภัตตาหารและถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์ตามประเพณีแล้ว ตอนเย็นยังมีกิจกรรมการพึ่งเทศน์นิทานชาดกไทยพวนอีก หลังจากพระสงฆ์ทำวัตรเย็นและสนทนาธรรมตามสมควรแล้ว พระสงฆ์จะเลือกนิทานคติธรรมต่าง ๆ มาเทศน์สั่งสอนประชาชน นิทานชาดกที่นิยมนำมาเทศน์ได้แก่เรื่อง กาละเกต สินไซ ท้าวแบ๋ จันทะปัดโชติ ลินทอง จำปา สี่ตัน ท้าวกำกาคำ เป็นต้น การที่พระสงฆ์เลือกนิทานดังกล่าวมาเทศน์ นอกจากจะเป็นเรื่องที่สื่อความเข้าใจกับชาวบ้านได้ง่ายแล้ว ยังเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของชาวบ้านมากกว่าการฟังธรรมะล้วน ๆ เพราะมีความสนุกสนานแฝงคติธรรมต่าง ๆ ผานพฤติกรรมตัวละครที่ชาวบ้านสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตามอีกด้วย การที่พระสงฆ์เป็นผู้เทศน์หรืออ่านนิทานชาดกยังสื่อให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ของนิทานชาดกด้วยเพราะทำให้ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธานิทานชาดกและน้อมรับฟังคำสอนโดยคุชฎี ผลที่ตามมาคือพุทธธรรมคำสอนซึมซาบเข้าสู่จิตใจของผู้ฟังโดยไม่รู้ตัว ดังตัวอย่างการสอดแทรกความเชื่อและสร้างความตระหนักในเรื่องของบาปกรรมแทรกในนิทานชาดก เช่น ตอนที่เจ้ากรุงจีนและธิดาทั้ง ๖ วางแผนฆ่าท้าวแบ๋และแย่งชิงของวิเศษซึ่งถือเป็นการกระทำที่ผิดบาป ผลกรรมได้ตอบสนองทั้งในชาตินี้และชาติหน้าโดยต้องกลายร่างเป็นลิงและนกกระยางเพื่อชดใช้กรรมในชาติปัจจุบัน และต้องตกนรกเวจีในชาติหน้า พฤติกรรมของตัวละครดังกล่าวเป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟังจากรูปธรรมสู่นามธรรมได้เป็นอย่างดี ดังความว่า

ฝูงนี้เขาหาก	เห็ดبابเจ้า	บาวาวโพิกสัตว์
	เวนนำทัน	แหงเขาฝูงนั้น
เนื้อ ๆ	เจ้าทั้งหลาย	จำจ้อเอาท่อน
ไผผู้	เห็ดبابเจ้า	พุดโทแท้บดี เจ้าเฮย
	ตายไปไหม้	อะวีจิมจอม
		(ท้าวแบ๋ ๔๒)

การสอดแทรกความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศตามแนวพุทธศาสนาเพื่ออบรมสั่งสอนปลูกฝังให้ชาวบ้านใส่ใจในการสร้างกุศลหมั่นทำบุญทำทานเพื่อสั่งสมบารมีไว้ชาติหน้า เกิดชาติภพใหม่จะได้มีวิถีชีวิตที่ดียิ่งขึ้น โดยสอนผ่านพฤติกรรมของนางธรรมาและนางคำหยาดในเรื่องท้าวแบ๋ ในอดีตทั้งสองเป็นลูกสาวของเศรษฐีแต่ต่างมารดากัน ได้ช่วยกันทอผ้ากฐินเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาใน

วันออกพรรษา กุศลผลบุญน้อมนำให้ทั้ง ๒ เกิดในตระกูลสูงศักดิ์และได้เป็นมเหสีของท้าวแก้ว ดัง
ความว่า

ยามเมื่อ	สังคะลาดเจ้า	จำวัดสาเลยกออกมาแล้ว
เสดถีกี้	ดกแต่งให้	กันดินพ้อมทอดทาน
ก็จึง	ทันลูกน้อย	นางนาคทั้งสอง
	พากันมา	แสวสนยังผ้า
อันว่า	สองนางน้อย	หนีบพอไตนึง ได้แล้ว
	สนแสวผ้า	กันดินพ้อมบนาน
แล้วเลามา	ทานทอดให้	สังคะเจ้ามอบเวน
	เป็นแต่กุศล	เจ้าทั้งสองนางนาค
เนื้อ ๆ	เจ้าทั้งหลาย	จื่อจำเอาเนื้อ
ไผผู้	ทานทอดให้	กะดินปะเสดดี เจ้าเอย
บพ่อน	ดกดำค้อย	ผู้ชั่วสามาน เจ้าเอย
เป็นแต่	บุญหลังชัก	ส่งถึงกายหน้า
		(ท้าวแก้ว ๖๑)

การสอดแทรกความเชื่อเรื่องการทำบุญกุศลนั้นจะได้อันสงส์แรง เป็นการปลูกฝัง
วัฒนธรรมประเพณีการทำบุญเนื่องในวันออกพรรษาแก่คนในสังคมให้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา
ทางอ้อม นับเป็นภูมิปัญญาในการสอนจากรูปรธรรมไปสู่นามธรรม โดยการเปรียบเทียบให้เห็นจริง
โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนที่จะเลือกประพฤติปฏิบัติตาม กอปรกับ
การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญร่วมกันย่อมมีवासนาดอกกัน อันจะส่งผลให้ได้พบกันอีกในชาติ
ภพหน้าดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแก้วข้างต้นก็เป็นภูมิปัญญาในการไขข้อข้องใจที่ว่าชาวไทยพวนนิยมมี
ผัวเดียวเมียเดียวในการครองเรือน จะไม่นอกใจหรือประพฤติผิดทำนองคลองธรรม การที่ท้าวแก้วมี
มเหสี ๒ องค์ย่อมผิดจารีตประเพณีและเป็นพฤติกรรมที่ไม่สมควรเอาเยี่ยงอย่าง ดังนั้น ผู้แต่งจึง
ต้องแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องให้สังคมยอมรับได้อย่างสมเหตุสมผลโดยนำเสนอทางออกไว้ ๒
ทาง คือ ชาติกอนนางเป็นพี่น้องกันและทำบุญสร้างกุศลรวมกันมาโดยการช่วยกันทอดผ้าไตรจีวร
ถวายในงานบุญกุศล กุศลผลบุญจึงผูกพันกันได้ร่วมสามมีเดียวกันและรักใคร่ปรองดองกันดังพี่น้อง
รวมอุทรไม่มีพฤติกรรมครอบครัวแตกแยก และในประชุมชาดกก็อ้างวานางธรรมาและนางคำหยาด
คือ พระนางพิมพายโสธราแบ่งภาคลงมาเกิดนั่นเอง จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ชาวไทยพวนยอมรับ
พฤติกรรมของท้าวแก้วได้ ส่วนในด้านพุทธธรรมก็มีการนำคำสอนที่ชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติได้
จริงในชีวิตประจำวันมาสอดแทรกไว้ในนิทานชาดกอย่างแยบยล เช่น การสอนไม่ให้ละเมิดศีลธรรม

ชั้นพื้นฐานโดยให้ถือศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของครอบครัวและสังคมโดยรวม ดังตัวอย่าง

อันหนึ่งนั้นให้เจ้า จำสิน ๕	พวระนาทุกเช้าค่ำ
บุญชอยคำ	นำเจ้าหากก็ขวาง แท้แล้ว
ศีล ๕ นั้น	ปานาตั้งกอง
บให้ฆา	เขานั้นให้ตาย
อย่าได้ฆ่า	สัดมีชีวิต
อย่าให้	แห่งเขาฝูงนั้น
ถ้วน๒นั้น	ท่านให้จำจื่อ เอาท่อน
อย่าได้	เอาของนั้นแห่งเขา
ถ้วน ๓ นั้น	กาเมเป็นแก
อู้วเมียเพื่อนแท้อย่าได้ไก่อ	ให้ควรวุ่นหลักไก่อ
อันหนึ่งอย่าได้	ชាយาเมียทาน
ผัวเพื่อน	อย่าช้อนบ่ดี
ถ้วน๔นั้น	วาจาตัวะล่าย
อย่าได้	เสียแท้บ่ดี
ถ้วน ๕ นั้น	สุลาเป็นใหญ่
อย่าได้ไก่อ	กินท่อนบ่ดี
	(สินไซ ๔๑๘-๔๑๙)

นอกจากในนิทานชาดกจะสอนศีลธรรมชั้นพื้นฐานเพื่อให้คนยึดมั่นในเบญจศีลเบญจธรรมแล้ว ยังปลูกฝังค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวทิต่อบุพการีอีกด้วย หากใครไม่เคารพนับถือพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ มีโทษหนักเทียบเท่าแผ่นดินและแผ่นฟ้ารวมกันยังไม่ถึงครึ่งของความผิดนั้น โดยสื่อผ่านพฤติกรรมของกุมารทั้ง ๖ ในเรื่องสินไซที่เป็นคนอกตัญญูต่อพ่อบังเกิดเกล้า ดังความว่า

	หกลาตน้อย	เป็นอกตัญญู แท้แล้ว
เพินมี	คุณแก่ตัว	เล่าฆ่าเสียจึงแท้
มันจะไปไหม	อะวีจี	บ่มีได้เกิด จึงแล้ว
เขานั้น	ปิตุคาดแท้	บ่มีพ้นจากกำ แท้แล้ว
อันนี้	โตดใหญ่แท้	ปิตุคาดหนักหนา
โตดท้อ	ทอละนี	เก็งดินทั้งฟ้า
		(สินไซ ๓๔๕)

วิถีชีวิตของกุมารทั้ง ๖ ก็มีชีวิตอยู่โดยปราศจากความทุกข์เพราะเป็นคนมีจิตใจชั่วร้าย ทำร้ายพ่อแม่ญาติพี่น้องของตนเอง ทั้งยังปลุกฝังความชั่วร้ายสืบทอดแก่บุตรหลานของตนอีกด้วย ซึ่งท้ายที่สุดพวกเขาก็ทำให้บ้านเมืองตลอดจนผู้คนมากมายต้องประสบชะตากรรมที่เลวร้ายและชดใช้กรรมในนรกภูมิต่อไป

นอกจากนี้ในนิทานชาดกไทยพวนยังสอดแทรกค่านิยมความเชื่อของกลุ่มชน เช่น การแนะนำให้ชาวบ้านสังฆมบุญบารมีโดยการทำบุญตักบาตรทุกวัน สอนมิให้ตระหนี่ในการให้ทานซึ่งถือเป็นยอดกุศลสามารถช่วยให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏในภพภาคหน้าได้ ดังตัวอย่าง

ชาวเขาเฮย	มาตักบาตร	ทุกคนเฮา
	มาเอาบุญ	สืบไปเมื่อพายหน้า
		(สินไซ ๔๔.)
อันหนึ่งนั้น	ทานังให้	มีใจจำจื่อ
	คนชมอดไฮ้	ทานให้แก่เขา
คั้นหาก	จู้ติเมียน	ปันจะขันลตชั่ว ไปนั้น
คั้นวา	บุญช่อยยู้	ฟูขึ้นสู่สะหวัน
		(สินไซ ๔๖๔.)

การเน้นย้ำให้คนในสังคมยึดมั่นในการทำบุญทำทานผ่านนิทานชาดกของชาวไทยพวน นอกจากจะเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่แล้วยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่สังคมไทยพวนมาจนปัจจุบัน และส่งผลให้ชาวไทยพวนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามด้วย สืบเนื่องจากการทำบุญตักบาตรทุกวันของชาวไทยพวน โดยพระสงฆ์จะออกไปบิณฑบาตทุกเช้า เมื่อไปถึงจุดที่ชาวบ้านกำหนดนัดแนะกันไว้พระสงฆ์ก็จะยืนรับภัตตาหาร หากชาวบ้านยังมาไม่พร้อมกัน ผู้ที่มาก่อนแลเห็นพระสงฆ์เดินมาแต่ไกลก็จะตีกะลอ(ตีเกราะ)ที่แขวนไว้ประจำจุดบิณฑบาตเป็นสัญญาณบอกวาพระมาแล้วเพื่อที่ชาวบ้านจะได้มาใส่บาตรทันเวลา จากนั้นพระสงฆ์จะให้ศีลให้พรแล้วเดินไปบิณฑบาตยังจุดอื่น ๆ ต่อไปจนรอบหมู่บ้านแล้วจึงกลับวัด ส่วนชาวบ้านที่ใส่บาตรเสร็จแล้วก็จะเตรียมกับข้าวไปถวายพระที่วัดต่อไป ซึ่งประเพณีดังกล่าวชาวไทยพวนยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในนิทานชาดกไทยพวนยังสะท้อนให้เห็นถึงการปลุกฝังการรู้จักให้อภัยและการตั้งใจทำดีสั่งการนา การปฏิบัติแต่กรรมดีโดยยึดมั่นในศีล ๕ ซึ่งเป็นธรรมะขั้นพื้นฐาน สื่อผ่านตัวละครในเรื่องท้าวแบ คือ ยักษ์กัณดารเข้ามาจับผู้คนในเมืองมิลลาकिनจนกลายเป็นเมืองร้าง ท้าวแบต่อสู้กับยักษ์ได้ชัยชนะแต่ไม่ฆ่ายักษ์ กลับให้อภัยพร้อมทั้งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ยักษ์น้อมนำคำสอนของท้าวแบไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด กุศลผลบุญทำให้บาปกรรมที่ทำไว้หมดไป ได้ไปเกิด

เขาก็ อยู่ทางสร้าง สีนกว้างแดงบุน แท้แล้ว
(สินไช ๔๓๐)

เมื่อ “เขว่หมากแง” หรือ “เขี้ยว” หลุดไปสภาพยักษ์ก็กลับกลายเป็นคนโดยสมบูรณ์เฉก
เช่นคนในสังคมทั่วไป เขี้ยวหลุดจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความชั่วร้ายหรือกิเลสหมดไป
การถือศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไม่ฆ่าสัตว์ ซึ่ง “สัตว์” ในที่นี้จะหมายถึงมนุษย์เป็นอันดับแรก แต่ชาวบ้าน
มักเข้าใจว่าเป็นสัตว์ทั่ว ๆ ไป เพราะการที่มนุษย์ไม่ฆ่าฟันกัน ไม่เบียดเบียนกันและกันถือเป็น
มนุษย์ผู้ประเสริฐ เมื่อสามารถละเว้นชีวิตสัตว์ใหญ่เช่นมนุษย์ได้สัตว์อื่น ๆ ทั่วไปย่อมละเว้นชีวิตได้
เช่นเดียวกัน เมื่อทุกคนในสังคมมีจิตใจเปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งดีงาม
เมื่อนั้นสังคมย่อมสงบสุข ผู้แต่งได้สอดแทรกธรรมะซึ่งเปรียบได้กับกฎระเบียบของสังคมตลอดจน
แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไว้อย่างแยบยลเพราะคนหมู่มากเมื่ออยู่รวมกันย่อมต้องมี
การจัดระเบียบสังคมเพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างปกติสุข ดังนั้น ทุกคนจึงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ
ของสังคมที่วางไว้ ผู้ใดมีความประพฤติแปลกแยกจากคนหมู่มากย่อมได้รับคำตำหนิ หากรู้จัก
ปรับปรุงพฤติกรรมตามมติของสังคมก็จะได้รับการยอมรับและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

๓ ๓ ๒ ๒ การปลูกฝังวัฒนธรรมผ่านประเพณีพิธีกรรม

นอกจากจะเน้นย้ำปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ในนิทานชาดกไทยพวนยังสะท้อนให้
เห็นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมด้วย เช่น พิธีสู่ขวัญซึ่งเป็นพิธีกรรมที่
จัดขึ้นในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ในทุกช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนที่อยู่
อาศัย การเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลเพื่อเตรียมพร้อมในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ เป็นการสร้างขวัญ
และกำลังใจเป็นสิริมงคลแก่บุคคล ดังเช่นในเรื่องสินไช เมื่อนางสุมนทาและนางสีสุพันเดินทางกลับ
มาถึงเมืองเปงจางญ ท้าวภูธรราชได้จัดพิธีสู่ขวัญให้เพื่อเป็นสิริมงคลและขับไล่ความชั่วร้ายทั้งปวงให้
หมดสิ้นไป ซึ่งผู้จารได้บรรยายพิธีกรรมสอดแทรกไว้ดังความว่า

	พาขวัญตั้ง	พาขาวเลียนฟ่าง
	ไหเหล้าตั้ง	กำซ้องไขว่ขวิน
	เงินคำแก้ว	แขวนใสกายา
	ทั้งพาหวาน	เฮียกขวันมาเต้า
	พามมะนาเข้า	ถวายพอนสองออน
	นบนอบนิ้ว	วันนีวาคี
	สี ๆ สิตทิเต้า	มือนีวามือดีแลวันปอด
	มือปะกอบแท้	ฝูงข้าเฮียกขวัน
มาเย้อ	ขวันหน่อแก้ว	แมลูกเข้าป่าไฟสอน
อย่าได้	ไปหลงหลออยู่	ดงดอนปาไม้

มาเย้อ	ขวันหน่อไ้	เจ้าอนทั้งสอง
อย่าได้	ไปอยู่ปน	หมูผีสงเลื้อ
	เจ้าอย่ากะสัน	อยู่ดอมผีฮ้าย
อย่าได้	หลงไปกว้าง	ดงดอยหิมมะเวด
ขวันเฮย	เจ้าอย่าได้	อยู่เขตด้าวผีเชือกักโข
	ขวันแจมเจ้า	ทั้งสองน้อยอ่อน
	มาอยู่ล้าง	เมืองบ้านสำลาน
	มาอยู่หมั้น	เทาขบพันวัดสา
	ให้สองเจ้า	เทียบละคายยุติยืนหมั้น
		(สินไช ๒๖๑)

ในพิธีสู่ขวัญจะประกอบด้วย พาชขวัญ พาหวาน และ พาขาว เพื่อบูชาและเรียกขวัญ กลับสู่กาย “พาชขวัญ” คือ ภาชนะที่จัดทำขึ้นเพื่อเรียกเอาขวัญ โดยการนำใบตองมาเย็บเป็นชั้น ๆ ๓ - ๕ - ๗ หรือ ๘ ชั้นตามความเหมาะสม ในพาชขวัญจะมีข้าวสาร ข้าวสุก ดอกไม้ เทียน ผ้าผืน แพรขาว กล้วย อ้อย เหล้าโรง ไข่ต้ม แก้วหวานเงินทอง เส้นด้ายเพื่อผูกข้อมือ “พาหวาน” คือภาชนะที่ใส่ขนมหวานต่าง ๆ เช่น ข้าวต้ม ขนมนาง ขนมห้วยหรือขนมหวานต่างๆ ที่เป็นมงคล “พาขาว” คือภาชนะที่ใส่ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ นั้นเอง การจัดเตรียมพาชขวัญ พาหวาน และพาขาวอย่างสวยงามครบถ้วนก็เพื่อจูงใจให้ขวัญกลับมานั่นเอง เมื่อเตรียมการพร้อมแล้วหมอ ขวัญประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้สู่ขวัญหรือสู่ขวัญ ในการสู่ขวัญหมอขวัญจะกล่าวถึงแต่สิ่งดีงามอวย ชัยให้พรและเรียกขวัญเข้าสู่ตัวผู้เข้าพิธีตามความเชื่อที่ว่าขวัญมักจะออกจากร่างไปท่องเที่ยวตาม ปาเขาลำเนาไพร หรืออาจหลงทางไปสิงสู่อยู่กับภูติผีปีศาจยักษ์มารจึงต้องเรียกขวัญกลับคืน ใน เรื่องสินไชนางสมณฑาถูกท้าวกุมพันลักพาตัวไป ส่วนนางสีสุพันต้องไปเป็นมเหสีของท้าวนาโคที่ เมืองบาดาลเนื่องจากพ่อเสียพนันสะกาแก่ท้าวนาโค ในการเรียกขวัญจึงต้องใช้หลักจิตวิทยาเรียก ขวัญกลับมา เพื่อให้เจ้าของขวัญเกิดความอบอุ่นใจเชื่อมั่นว่าตนปลอดภัยกลับมายู่พร้อมหน้าญาติ พี่น้องที่พร้อมจะปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายให้ ดังความว่า

มาเย้อ	ขวันหน่อไ้	เจ้าอนทั้งสอง
อย่าได้	ไปอยู่ปน	หมูผีสงเลื้อ
	เจ้าอย่ากะสัน	อยู่ดอมผีฮ้าย
อย่าได้	หลงไปกว้าง	ดงดอยหิมมะเวด
ขวันเฮย	เจ้าอย่าได้	อยู่เขตด้าวผีเชือกักโข
	อันหนึ่งขวันเจ้า	สีสุพันน้อย
อย่าได้	หลงไปหลิน	ในป่าเหวผา

อย่าได้	หลงไปหา	แม่นัดที่วังน้ำ
อย่าได้	กัตติง	ดอมนากนาโค
บแม่น	พาสาโต	เงือกโงในน้ำ
	ขวันแจ่มเจ้า	ทั้งสองน้อยออน
	มาอยู่สร้าง	เมืองบ้านสำลาน
	มาอยู่หมั้น	เทาขวบพันวัดสา
	ให้สองเจ้า	เทียบละคาอยู่ดียืนหมั้น
		(สินไช ๒๖๑.)

พิธีสู่ขวัญถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญและผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทยพวน ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการสู่ขวัญคน อาทิ สู่ขวัญเด็ก สู่ขวัญผู้ใหญ่ สู่ขวัญนาคน สู่ขวัญพระ สู่ขวัญคู่บ่าวสาว ไปจนถึงสู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย ซึ่งเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน ดังนั้น การสวดแทรกพิธีกรรมการสู่ขวัญในนิทานชาดกจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการสืบสานวัฒนธรรมของชาวไทยพวน

จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ของนิทานชาดกไทยพวนนอกจากจะให้ความบันเทิงสนุกสนานแล้ว การสวดแทรกวัฒนธรรมการอ่านนิทานชาดก สอดแทรกค่านิยมเกี่ยวกับทำบุญทำทาน การยึดมั่นในศีล ๕ และปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา ตลอดจนการสวดแทรกประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ในนิทานชาดก ล้วนมีส่วนช่วยให้วัฒนธรรมของชาวไทยพวนสมบูรณ์และเข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมทั้งการที่ชาวไทยพวนนิยมอ่านนิทานชาดกเสมือนหนึ่งการเสพมหรสพ ตลอดจนแก่นเรื่องของนิทานชาดกก็เน้นหนักไปในทางสอนหลักธรรมตามความเชื่อทางพุทธศาสนาอยู่แล้ว จึงยิ่งส่งผลให้ชาวไทยพวนเลื่อมใสศรัทธาในนิทานชาดกของตนมากยิ่งขึ้น นิทานชาดกจึงมีส่วนช่วยจรรโลงพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย

๓ ๓ ๓ นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในสังคม

สังคมไทยพวนในอดีตผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษามักจะเป็นผู้ชายโดยการบวชเรียนที่วัดและมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านการปฏิบัติศาสนกิจ และเป็นสถานที่พบปะทำกิจกรรมรวมกันของกลุ่มชน พระสงฆ์เป็นทั้งผู้สืบศาสนาและผู้นำชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชนไว้เพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความศรัทธาในการทำบุญ และความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด ทำให้ชาวไทยพวนพร้อมใจกันเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอจนเกิดการรวมตัวกันอย่างมั่นคง อีกทั้งความรู้สึกร่วมกันภายในใจที่ตนเคยเป็นเชลยศึกก็มีส่วนช่วยให้ชาวไทยพวนยึดมั่นในกลุ่มชนของตน และร่วมมือร่วมใจกันสืบทอดเอกลักษณ์ของกลุ่มชนโดยการสั่งสอนทั้งด้วยวาจา และปลูกฝังด้วยการฝึกปฏิบัติในครอบครัว สิ่งที่จะช่วยให้ความรู้และช่วยสืบทอดเอกลักษณ์ของกลุ่มชนให้ดำรงอยู่ก็คือ “นิทานชาดก” ซึ่งผู้แต่งได้สอดแทรกความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนคติธรรมต่าง ๆ ไว้อย่างแนบเนียน โดยมีให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นว่าเป็นการสอนโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดความติดต่อด้านหรือเบื่อหน่ายในการอ่าน

และฟังนิทานชาดก ความเชื่อที่มีต่อนิทานชาดกที่ปลูกฝังกันมายาวนานทำให้ชาวไทยพวนยอมรับความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้น และนำไปประพฤติปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิต การใช้นิทานเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาและปลูกฝังวัฒนธรรมแก่ชุมชนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ กุหลาบ มลลิกะมาส (๒๕๒๘ : ๓๒-๓๖) ที่ว่า “ในสังคมที่ยังไม่มีตัวหนังสือ นิทานจะเป็นตัวสอนเรื่องศีลธรรมทัศนคติต่าง ๆ ช่วยชี้ให้เห็นความผิดถูกและเข้าใจปทัสถานของสังคม” ซึ่งชาวไทยพวนก็ใช้นิทานชาดกเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในสังคมเช่นเดียวกัน ดังรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๓.๑ สอนการดำรงชีวิตในครอบครัว

การดำเนินชีวิตของชาวไทยพวนบนผืนแผ่นดินใหม่ที่จำต้องเข้ามาอยู่อาศัย ทำให้ชาวไทยพวนยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณีของตนอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้ เริ่มจากสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะค่านิยมในการครองเรือน ผู้หญิงชาวไทยพวนมักจะมีบุคลิกลักษณะสุภาพอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ต่อสามี เป็นภรรยาที่ดี รู้การบ้านการเรือน รู้จักปกครองผู้คนในบ้าน ดูแลอบรมสั่งสอนบุตรให้เติบโตเป็นคนดี ขณะที่ผู้ชายไทยพวนจะเป็นฝ่ายทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ชีวิตครอบครัวจะมีความสุขได้เพราะทุกคนรู้หน้าที่ของตนและปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด ส่วนใหญ่ผู้ชายมักเป็นผู้ได้รับการศึกษา ดังนั้น การอบรมสั่งสอนผู้หญิงและเด็กที่ดีที่สุดก็คือการสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีผานิทานชาดกซึ่งยอมรับได้ผลดีกว่าการสอนโดยตรง ความรู้จากการฟังนิทานชาดกผสมผสานกับคำสั่งสอนของญาติผู้ใหญ่ ทำให้ชาวไทยพวนรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้ได้ เช่น ค่านิยมด้านการครองเรือนที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน การให้อีวาทลูกสาวก่อนออกเรือนโดยสื่อผ่านตัวละครในเรื่องท้าวแบ๋นางเมืองสั่งสอนนางธรรมาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในฐานะภรรยาที่ดีเมื่อติดตามสามีกลับบ้านเมือง แม้ว่าตนจะมีอำนาจวาสนาสองฝั่งเพียงใดก็จงอย่าลืมตัว ให้รู้จักปกครองคนด้วยความเมตตา ให้เกียรติเคารพนับถือสามีผู้เป็นใหญ่ในบ้าน ไม่ใช้อารมณ์ รู้จักประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีและปฏิบัติบุญทานเป็นนิจ ชีวิตการครองเรือนก็จะประสบแต่ความสุข ดังความว่า

อันนิ่งหลอนวา	บุญมีได้	สะเหวยเมืองเป็นพะยาใหญ่ กิติ
ให้เจ้า	ทำเพียนอัก	ไฟเมืองทั้งข้า
อันนิ่ง	ท้าวโกดให้	ฝูงหมูเสนาก็ดี
ให้เจ้ามี	คำขอทอด	โพยเขาฝูงนั้น
เขาจึง	ยินดีย่อง	เทวีเป็นแม่เมืองหลวง
	ฝูงไฟน้อย	ยอยองชูคน แมดาบ
อันนิ่ง	อะทินนา	อย่าลักของทาน นั้นเนื้อ
	ให้หลีกเว้น	ทาง ๕ อย่าเที่ยว แม่เนื้อ
	ให้หลีกเว้น	มารฮ้าย ๕ ปะการ แม่เนื้อ
		(ท้าวแบ๋ ๔๓)

คำสอนดังกล่าว นอกจากจะสอนการครองตนแล้วยังสอนการครองคนอื่นด้วย กล่าวคือ ต้องไม่ลืมเอาใจใส่ดูแลข้าทาสบริวารในปกครองให้มีความสุขด้วย การครองคนที่ดีจะต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ หากช้างเท้าหน้าเป็นไพร่ถอน ช้างเท้าหลังจะต้องเป็นน้ำเย็นขโลมใจ จึงจะผูกใจผู้ใต้ปกครองให้จงรักภักดีตลอดไป และหากผู้ปกครองตั้งมั่นในศีลธรรมผู้ใต้ปกครองยอมถือเป็นเยี่ยงอย่างถือปฏิบัติตามซึ่งจะนำไปสู่ความสุขแก่ทุกฝ่าย คำสอนดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ในเรื่องสินไชก็แทรกคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนว่า เมื่อแต่งงานแล้วต้องรู้จักอดทนอดกลั้น มีจิตใจมั่นคงซื่อสัตย์ต่อสามี รู้จักถนอมน้ำใจกันและกัน และตั้งอยู่ในทำนองคลองธรรม เพื่อลดความขัดแย้งในครอบครัว ชีวิตสมรสก็จะยืนยาวครอบครัวเป็นสุข ดังความว่า

เจ้าจง	เอาตัวน้อม	ดอมผัวอย่าได้เสียด
อย่าได้	เบียดไผ่น้อย	เสนาเฝ้าแห่แหน นั้นเนื้อ
อันนิ่งอย่าได้	มีใจเข้ม	โกทาแก้วโกด
อย่าได้	ทำโทฮ้าย	ผัวเจ้าบ่ดี
อย่าได้	ยินดีด้วย	ยอกหม่มคนชาย
เขาจัก	มาปากเว้า	เย้าหลินคำสะเหน่
	จิตเวลา	เจตตะนาเขาเย้า
ให้เจ้า	ทงเพดเพียง	ดั่งเขาสุเมน
แม้ว่า	วาโยกวัด	แกว่งไปบ่มีเดื่อง
อย่าให้	แคนเคื่องแคน	แคนใจทดชะลาด
ให้เจ้า	คิดฉลาดฮู้	ดูเยื่อนฮิตคอง
		(สินไช ๔๕๕.)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นลักษณะของกุลสตรีในทัศนะของชาวไทยพวน คือ ต้องเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะอ่อนหวาน มีใจโอบอ้อมอารี จิตใจหนักแน่นมั่นคง มีความซื่อสัตย์ ฉลาดรอบรู้ และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามจึงจะได้รับการยกย่องจากคนในสังคม

นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะของภรรยาที่ดีที่สามีทุกคนพึงปรารถนาสื่อผ่านตัวละครในนิทานชาดกไทยพวนเพื่อสอนผู้หญิงว่า เมื่อออกเรือนแล้วจะต้องปรับตัวเข้ากับครอบครัวฝ่ายชาย รู้จักปรนนิบัติสามี และเคารพนับถือบิดามารดามีตั้งบิดามารดาของตน ดังความว่า

เจ้าอย่า	ได้เบียดถ้อย	สัดจิงจำจื่อ
เจ้าอย่า	ได้โลบเลี้ยว	เชิงชูแงงอน พ่อเนื้อ

อันนิ่ง	ปิดตาให้	มาดาพ่อแม่ผัวนั้น
ให้เจ้า	ฮักยิ่งล้ำ	เสมอเพียงพ่อคิง นั้นแน่
อันนิ่ง	สามโกนั้น	ผัวแพงจอมมึง
เจ้าอย่า	คิดโลบเลี้ยว	มุส้านบตี
อันนิ่ง	อย่าได้มีใจ	เหิงผัวแข็งขม
อันนิ่งเจ้าจง	บัวละบัดแท้	สามโกผัวมึง
	ผมเกดเก้า	พะนางเจ้าเซ็ดดิน
อันนิ่ง	สามโกเข้า	ไสยานอนก่อน
เจ้าค่อย	เยาะย่องเข้า	นอนแท้อย่าให้เพียง
	เอาหัวไว้	เพียงแฉวพูะบาด
คั้นว่า	เจ้าตื่นแล้ว	ปะสงห้างเคื่องทาน
	ทั้งเข้าน้ำ	โพชนะาอาทาน
	อันใดมี	ทอดทานอย่าด้าน
		(สินไช ๓๕๘-๓๕๙)

ภรรยาที่ดียอมต้องเคาะพรักพ่อแม่สามีประคองพ่อแม่ตัวเอง มีความซื่อสัตย์ ไม่แสดงความหึงหวงจนเกินงาม ไม่ยกตนข่มท่าน ให้รู้จักปรนนิบัติรับใช้สามีด้วยความรัก อาทิ กอนนอนให้เอาผมเซ็ดเท้าสามี ไม่เข้านอนก่อนสามี เมื่อเข้านอนไม่ให้นอนเสมอระดับเดียวกันกับสามี ต้องนอนต่ำกว่า ต้องตื่นนอนก่อนสามี เตรียมข้าวปลาอาหารไว้ให้พร้อมก่อนสามีตื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้หญิงชาวไทยพวนต้องเรียนรู้ก่อนแต่งงานโดยญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้สอนให้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ เพื่อจะได้รู้จักการบ้านการเรือนเป็นกุลสตรีที่เพียบพร้อมเหมาะที่จะเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีต่อไป

สังคมชาวไทยพวนผู้ชายไม่นิยมมีภรรยาหลายคนเพราะไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว การมีภรรยาหลายคนมักจะเกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นเพื่อเรียกร้องความรักจากสามี ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและครอบครัวขาดความสุข ดังนั้น ในวรรณกรรมนิทานชาดกไทยพวนจึงสอดแทรกปรัชญาชีวิตในการครองเรือนโดยใช้อุทาหรณ์สอนใจจากพฤติกรรมของตัวละครที่มีภรรยาหลายคน มักจะเกิดพฤติกรรมใส่ร้ายป้ายสีชิงดีชิงเด่นกันระหว่างภรรยาหลวงและภรณาน้อย ในที่สุดก็ประสบกับภาวะครอบครัวแตกแยก ดังในเรื่องสินไช พระราชาบุตรราชมีมเหสี ๘ องค์ มเหสีเอกคือนางนาฏจันทา ส่วนมเหสีรองอีก ๗ คน เป็นพี่น้องกัน (คนสุดท้ายชื่อ นางปัทมมา) แต่เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ พี่สาวของนางปัทมมาทั้ง ๖ คน จึงทำเสน่ห์เล่ห์กลใส่ร้ายนางนาฏจันทาและนางปัทมมาว่าเป็นกาลกิณีจนถูกไล่อพยพไปจากเมือง ต่อมาเมื่อพระราชาบุตรราชสำนักผิดและออกติดตามนางนาฏจันทา นางปัทมมา และโอรสกลับบ้านเมือง นางทั้งสองไม่ยอมกลับแต่สินไชซึ่งเป็นโอรสได้เจรจาอร้องให้แม่และป้ากลับเมือง เนื่องจากเห็นว่าพระ

บิดาสำนึกผิดแล้ว และตามประเพณีหากสามีภรรยา มีข้อบาดหมางกันจนต้องแยกกันอยู่ เมื่อสามี มาขอคืนดีภรรยาต้องยินยอมคืนดีด้วยและกลับไปอยู่ภายใต้ปกครองของสามีตามเดิม ผู้แต่งได้ สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับกฎหมายลักษณะผัวเมียให้คนในกลุ่มชนทราบด้วย ซึ่งกฎหมายดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลจากการเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของไทย โดยสะท้อนให้เห็นสถานภาพ ของผู้หญิงในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงต้องอยู่ใต้อำนาจสิทธิ์ขาดของสามี การ แต่งงานเป็นการเปลี่ยนอำนาจบังคับเหนือหญิงจากเดิมอยู่ในความคุ้มครองของพ่อแม่ไปสู่สามี ดัง ปรากฏในพระธรรมนูญไทยที่ว่า “สามีสามารถลงโทษภรรยาของตนได้กรณีภรรยา มีความผิด สามีจะปราบปรามตีโดยหญิง หญิงจะเอาโทษแก่สามีนั้นมิได้ ในกรณีที่แยกกันอยู่ฝ่ายชายมีสิทธิ์ กลับไปอยู่กินกันเช่นเดิมได้ทุกเมื่อ ดังคำกล่าวที่ว่าเรือนท่านเคยอยู่ อุทานเคยนอน หมอนท่านเคย เรียง”(นิติ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๔๑ : ๓๗) กฎหมายดังกล่าวสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมไทยพวน ที่ว่าผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วย่อมอยู่ใต้บังคับของสามี สามีมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแลและเลี้ยงดู ภรรยา ดังปรากฏในเรื่องสินไซ ราชากุศราฐไปอนง้อขอโทษนางนาฏจันทาและนางปัทมมาแต่ นางไม่ยกโทษให้ สินไซได้ขอร้องให้แม่และป้ายอมรับคำขอโทษและกลับบ้านเมืองโดยอ้ำจืด ประเพณี ดังความว่า

อันว่า	เป็นคนล้าง	โกสนยากยิ่ง แม่เฮย
อย่าได้	มีโกทา	ฆ่าเสียจึงแท้
ก็จึง	ได้เมื่อเกิด	ชั้นดาวดึงสา ดอมเพื่อน
คันทา	ฆ่าโกทะบได้	บ่เห็นแทยอดสะหวัน แม่เฮย
อดเอาทอน	ชาติที่โกทานี้	พาตัวจุมจุม แม่เฮย
เจ้าหาก	อดเอาได้	เทวายังยอดคน แท้แล้ว
ชาติที่	เป็นพลียานี้	เอาสามีเป็นใหญ่
	สินสอดให้	เป็นแก้วมึงเมีย
	เป็นผัวซ้อน	ผิดเถียงวิวาด
	ผัวขาดแท้	หนีได้แต่ตัว
ผัวหาก	ตามไปแท้	บ่ขัดหนีหลีก ได้แล้ว
ไผหาก	ขัดหลีกแท้	ลงพื้นแผ่นแดง
แม้ว่า	สามีโกฆ่า	ตายเสียบ่มีโทษแม่เฮย
	สินสอดให้	ไถ่เอาไว้เป็นฮีตบุลาน
	ปิดตาทั้งมาตา	มอบขายเอาค่า

(สินไซ ๓๑๕-๓๑๖.)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกฎหมายลักษณะผัวเมียตลอดจนค่านิยมในการครองเรือนให้ผู้หญิงได้รับทราบ เพราะผู้หญิงไทยพวนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเหมือนผู้ชายจึงไม่มีความรู้ด้านกฎหมายบ้านเมือง แต่ผู้แต่งได้ใช้ความรู้เชิงวรรณศิลป์นำเสนอกฎหมายบ้านเมืองผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาผูกเป็นเรื่องราวเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนผู้หญิงว่า หญิงใดหากไม่เคารพเชื่อฟังสามี ย่อมเป็นบาปโทษหนักถึงตกนรกอเวจี หากปล่อยให้โมหะโทสะครอบงำจิตใจย่อมไม่มีวันได้พบพระศรีอารย์ เมื่อออกเรือนแล้วต้องนับถือสามีผู้เป็นใหญ่ในบ้าน สามีภรรยาทะเลาะวิวาทกันถึงขั้นแยกกันอยู่ หากสามีไปขอคืนดีด้วยยอมมีอาจขัดขืนได้ หากใครขัดขืนโทษหนักถึงตกนรกภูมิ หากภรรยามีความผิดสามีปลั่งมือฆ่าภรรยาตายก็ไม่ถือว่าสามีผิด เนื่องจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงรับสินสอดจากฝ่ายชายไปแล้ว ถือเป็นสิทธิขาดแก่ฝ่ายชาย ดังเช่นในเรื่องสินไซ นางทั้ง ๖ พี่สาวนางปัทมมาทำความผิดต้องโทษประหารชีวิตท้าวสุคราฐได้แจ้งข่าวให้เศรษฐีเมืองจำปาซึ่งเป็นบิดาของนางทราบว่านางทำความผิดโทษมหันต์จักให้ทำประการใด ซึ่งเศรษฐีแม้จะรักลูกเพียงใดแต่ความผิดที่ลูกกระทำรวมทั้งตนได้ยกสิทธิ์ขาดแก่สามีของลูกแล้ว จึงทำได้เพียงขอละเว้นโทษตาย ให้เนรเทศออกจากเมืองเท่านั้น ดังความว่า

เมื่อนั้น	เสดถีเถ่า	ทูนถวยพูะบาด
ก็หาก	ลูกออกท่อง	มาแท้เที่ยงจึง
มันหาก	เหลือแองแล้ว	คำดีสอนยาก
คำถอยนี้	มันทำแท้	ใส่ตัวแท้แล้ว
	ทานโตดทอน	พะโผดชีวีต
เขานี้	คนโทโส	บ่ดีจึงแท้
เขาฝูงนี้	เป็นโตดฮ้าย	ควนถิกปลาซิก แท้แล้ว
ผู้ข้า	จักเอาคินเมื่อ	ก็ยอมววยเฮือนย้าว
เอาแด	ปาละมี	พะโผดชีวัง เขาทอน
โตดหาก	คอขาดแล้ว	ก็โผดป่อยเขา ดังนั้น
	ฝูงเทวา	ก็เล่ามีคำย่อง
คั้นว่า	เขาผิดแลน้อย	โตดบ่ถึงตาย ดังนั้น
	ข้อยเถ่ามา	ทูนขอโตดก่อน ดอมแท้
อันนี้	โตดใหญ่แท้	ปิดตุคาตหนักหนา
โตดท้อ	ทะเลนี้	เก็งดินทั้งฟ้า
ไผบ่	ดกแต่งให้	เขาเลาทำเอา
คิดว่า	วังสุกย่อน	ก็เอาโพยแถมไผ
เขาหาก	ทำแท้ ๆ	ตามพะองก็โผด เขาทอน

(สินไซ ๓๔๕)

สิ่งต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ล้วนเป็นการสอดแทรกความรู้ด้านกฎหมายผ่านนิทานชาดก โดยใช้ตัวละครเป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟัง นับเป็นภูมิปัญญาในการให้ความรู้ตลอดจนการสอนคนในสังคมทางอ้อมที่ดีวิธีหนึ่ง

๓ ๓ ๒ สอนการดำเนินชีวิตในสังคม

สังคมจะสงบสุขได้สมาชิกในสังคมต้องตระหนักถึงหน้าที่ของตนและต้องพึงพาอาศัยกัน สังคมจึงจะอยู่รอดและสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองต้องตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีมีเมตตากรุณาต่อผู้ใต้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต้องตั้งมั่นอยู่ในศีลไผ่ในการให้ทาน หรือการเป็นผู้มีน้อยต้องเคารพผู้ใหญ่และผู้ใหญ่ก็ต้องให้ความรักความเอ็นดูผู้น้อย และการที่คนในสังคมไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณีและค่านิยมซึ่งเป็นปทัสถานของสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะการใช้คุณธรรมข้อ “สัจจะ” เป็นปทัสถานของสังคม เช่น ด้านการปกครองเน้นให้ผู้นำสังคมตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมรักษาสัจจะเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ดังความว่า

ชาติที่	เป็นพระยานี้	สัจจึงเป็นที่เพ็ง
สัดบ่	มีพอก้อย	เมืองเจ้าก็หม่นหมอง
อันว่า	สัจจึงนี้	เทียมตัวให้เที่ยง
	อย่าเบี่ยงถ้อย	เสียแท้จ้อจำ
คั่นว่า	เสียสัดแล้ว	ดกอับบายทั้ง ๔
	คิงเปื่อยเป้	ไปไหม้แผ่นแดง
	ชีวหาลิ้น	ได้โยดยาวปาย
	ไฟลามลุก	หมื่นแปวแผ้วไหม้
	หนอนไหยแท้	ตัวทอล้ำตาน
มันจัก	มากวนกิน	เวดทะนាប់มีแล้ว
		(สินไช ๓๔๑.)

เป็นการสอนให้เห็นว่ามนุษย์ต้องยึดมั่นในสัจจะโดยเฉพาะผู้นำหรือกษัตริย์ต้องยึดถือสัจจะเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ ผู้ที่รักษาवासัตย์เหนือสิ่งอื่นใดย่อมได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “สจจํ เว อมตา วาจา” หมายถึง คำสัตย์เป็นคำพูดที่ไม่ตาย “สจเจณ กิตติ ปุคโล” หมายถึง บุคคลย่อมได้รับเกียรติเพราะคำสัตย์ (ธรรมสภา . ๒๕๔๔ : ๑๐๕-๑๐๖) โดยยกอุทาหรณ์สอนใจว่าผู้ใดปราศจากคำสัตย์ยอมเป็นผู้ผิดบาปได้รับโทษชั้นตณกรกช้นอบายภูมิ ได้รับทุกข์เวทนาร่างกายถูกไฟนรกเผาไหม้ ถูกยมบาลลากลิ้นออกมายาวนับโยชน์ มีหนอนตัวใหญ่เท่าต้นตาลกัดซอนโซลันได้รับทุกข์เวทนาจนกว่าจะสิ้นกรรม การบรรยายภาพที่น่ากลัวเป็นการลงโทษด้านจิตใจวิธีหนึ่งและเป็นการสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม เมื่อคนในสังคมเกิดความเกรงกลัวตอบาปยอมไม่กระทำความผิด และเมื่อทุกคนต่างยึดมั่นถือมั่นในสัจจะสังคมก็จะสงบสุข

การที่ชาวไทยพวนเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศีลธรรมน้อมนำศีล ๕ ไปประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น คานิยมของคนในสังคมจึงศรัทธาเลื่อมใสในผู้มีวาจาสัตย์ ชาวไทยพวนถือว่าบุคคลที่ซื่อสัตย์ยอม ได้รับเกียรติในสังคม เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ จึงปลูกฝังคานิยมนี้ลงในนิทานชาดกของตนเพื่อใช้สั่งสอน และเป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟังทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังเช่นในเรื่องท้าวแบ้ ได้นำเสนอ พฤติกรรมของผู้ที่ไม่ตั้งอยู่ในความสัตย์ผ่านตัวละครโหรหลวง ซึ่งกล่าวเท็จทำนายดวงชะตาของ ท้าวแบ้ว่าเป็นกาลกิณี ดังความว่า

	หมออุแล้ว	นึกอยู่ในใจ
อันนี้บ่ใช่	คนถ่อยฮ้าย	ผู้ชั่วสามาน เจ้าเอย
ตั้งแม่น	สับพันญ	หน่อพุตโทเป็นเจ้า
เมื่อจัก	ทวายดีให้	พุทอนเลี้ยงต่อไปแล้ว
มันจัก	เบียดไพน้อย	คนไอ้ข่มเหงแท้แล้ว
แต่นั้น	หมอก้าวถ้อย	ลวงลายพุทอน
	ความดีหมอ	บ่ทวายอำไว้
ตั้งแมน	คนขวงแท้	อย่าหลอนเลี้ยงต่อไป หันท่อน
คั่นว่าพะหาก	ยังเลี้ยงไว้	เมื่อนำบ่ดี แท้ตาย
	ควนคาดห้าง	แพใหญ่ไหลเสีย ชอบตาย
อย่าให้	กาย ๓ วัน	บ่ดีเมื่อนำ
		(ท้าวแบ้ ๕.)

เมื่อโหรหลวงผู้เป็นปราชญ์ที่ทุกคนยกย่องเชื่อฟังเบี่ยงเบนคำทำนายจากดีเป็นร้าย จึงทำให้ท้าวทุมมาและชาวเมืองหลงเชื่อ จำต้องลอยแพท้าวแบ้ออกจากเมืองไปเพื่อเป็นการเสียเคราะห์ บ้านเมือง เพราะเกรงว่าหากไม่ทำตามคำทำนายบ้านเมืองจะล่มจม และท้ายที่สุดผลกรรมจากการกล่าววาจาเท็จได้ส่งผลให้โหรหลวงต้องตาบอดทุกขุทรมานแสนสาหัส ดังความว่า

อันว่า	หมอโหนด้า	หูลาดตบียง ปางนั้น
	บาปแต่งให้	ตาช้ำบอดเสีย หันแล้ว
		(ท้าวแบ้ ๙๐.)

ในเรื่องสินไซได้สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับการยึดมั่นในวาจาสัตย์ว่า ผู้ที่ไม่ยึดมั่นในวาจา สัตย์เปรียบดังแก้วที่แตกแล้วยากที่จะกลับดีดังเดิม ไม่มีผู้ใดเชื่อถืออีก และเปรียบคำพูดที่กล่าว ออกไปนั้นประดุจน้ำลายที่ถ่มทิ้งไปแล้วยอมไม่มีใครจะกลืนกินได้อีก ดังความว่า

อันนิ่ง	จาละจาต้าน	สัดจามันเที่ยง
	อย่าเบี่ยงถ้อย	อย่าปิ่นบ่ดี
แมนวา	หินแตกแล้ว	ก็มาจอดเอาคืน ได้ลือ
แม่นว่าเขลา	ตกถ่มแล้ว	เสียห่อนก็กินกินได้
ชาติที่เป็น	กะสัดนี้	ให้มีสัดจาอันเที่ยง ดีนา
	สัดบ่มี	ติดตัวแลน้อย
		(สินไซ ๒๓๓)

นอกจากใช้คุณธรรมข้อ ‘สัจจะ’ ควบคุมสังคมแล้ว ในนิทานชาดกไทยพวนยังมีการสอดแทรกพุทธปรัชญาอื่น ๆ ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดระเบียบสังคมเพื่อให้คนในสังคมดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เช่น

๑) การปลูกฝังค่านิยมเรื่องกฎแห่งกรรม

ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตลอดจนความเชื่อเรื่องบาปบุญ นรกสวรรค์ล้วนเป็นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งการสอดแทรกความเชื่อในเรื่องดังกล่าวในนิทานชาดกนอกจากจะทำให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพระธรรมคำสอนแล้ว ยังส่งผลต่อพฤติกรรมของชาวไทยพวนให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีด้วย ชาวไทยพวนเป็นกลุ่มชนที่รักสงบเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี พวกเขาเชื่อว่าพระโพธิสัตว์ในนิทานชาดกต้องเผชิญวิบากกรรมต่าง ๆ นับครั้งไม่ถ้วน ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองเช่นเดียวกันกับพวกเขา แต่พระองค์ก็ยังสามารถต่อสู้เอาชนะอุปสรรคและหลุดพ้นจากวิบากกรรมได้ หากตนมีความอดทนก็ต้องเอาชนะอุปสรรคได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงเกิดค่านิยมในกลุ่มชนว่าบุคคลใดมีความอดทนและมีความเพียร ชีวิตย่อมประสบความสำเร็จ ดังเช่นพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในนิทานชาดกในเรื่องท้าวแบ้ว ท้าวแบ้วในชาติก่อนเคยเป็นนายพรานจับสัตว์มาถลกหนังไปขาย ในชาตินี้จึงต้องเกิดในร่างแบ้วหรือแพะ และต้องถูกลอยแพพลัดพรากจากบ้านเมืองเพื่อชดใช้กรรม ดังความว่า

อันว่า	ชาติก่อนก็	เจ้าเกิดเป็นคน ยาแล้ว
เจ้าก็	เอาสัดมา	ลอกหลังกางบ้าน
เป็นแต่	เวนหลังท้าว	นำมาหลายชาติ จิ้งแล้ว
		(ท้าวแบ้ว ๑๐)

สวนในเรื่องสินไซ แม้มิได้บอกวาท้าวสินไซมีวิบากกรรมอะไรจึงต้องถูกลอยแพพลัดพรากจากบ้านเมือง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อชดใช้กรรม และปราบมารให้สิ้นแผ่นดิน เป็นการทำความดีชดใช้กรรมและสั่งสมบารมีพร้อมกันไป ดังความว่า

แต่นั้น	โกสิจ้า	เล็งดูตรงที่
ควรที่	เจ้าแกนเหง้า	หนอพูดทั้งเจ้าลวงลง
กับทั้ง	ทเวะลาดเจ้า	ตนวิเสด
	มีลิตเตด	กำแข็งแท็บกัว
ท่ที่ว่า	เวนยังแท้	ก็ให้ลงไปใช้ชาด
คั้นว่า	หมดเวลา	จึงค่อยมา จึงแท้
ให้เจ้า	ไปเกิดกำ	ในมนุสสะโลกชมพู
อยู่ใน	เมืองเปงจาน	แห่งพะยาเมืองนั้น
กับทั้ง	พะหนอเหน้า	โพธิลาดลงไป
	ข้าอะมาน	แผ้วทางเสียเสี่ยง
		(สินไช ๗๑)

การปลูกฝังความเชื่อเรื่อง “การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครเป็นสื่อให้เข้าใจง่ายที่สุด ดังเช่นในเรื่องท้าวแก้ว ท้าวกรุงจีนและนางเอื้อยทั้ง ๖ พี่สาวของนางธรรมา คิดร้ายต่อท้าวแก้วและนางธรรมาหลายครั้ง จนท้ายที่สุดต้องกลายร่างเป็นลิงและนกกระยางชดใช้กรรมที่ตนกระทำ ดังคำว

ฝูงนี้เขาหาก	เห็ดบายเจ้า	บาย่าวโพธิสัตว์
	เวนหน้าทัน	แห่งเขาผุ่กัน
เนื้อ ๆ	เจ้าทั้งหลาย	จำจ้อเอาท่อน
ไผ่ผู้	เห็ดบายเจ้า	พูดโทแท้บ่ดี เจ้าเอย
	ตายไปไหม้	อะวีจีจุมจุม
	จมอยู่พื้น	ในหม้อแผ่นแดง เจ้าเอย
		(ท้าวแก้ว ๔๒)

๒) การปลูกฝังค่านิยมด้านการศึกษา

การปลูกฝังความรู้ของชาวไทยพวนในอดีตมักจะเป็นการอบรมสั่งสอนกันด้วยวาจาและการฝึกปฏิบัติจากญาติผู้ใหญ่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง คนที่มีโอกาสได้เล่าเรียนสวนใหญ่เป็นผู้ชายโดยการบวชเรียนที่วัด ซึ่งก็เป็นไปตามค่านิยมของสังคมที่ให้ลูกชายบวชเรียนเพื่อตอบแทนพระคุณบุพการี ตัวอักษรที่ใช้สื่อสารคืออักษรไทยน้อย ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการปฏิรูปการศึกษาและจัดทำสามะโนประชากร การเรียนการสอนจึงเปลี่ยนจากอักษรไทยน้อยมาเป็นอักษรไทย เพราะชาวไทยพวนซึ่งเดิมเป็นชนกลุ่มน้อยในชนกลุ่มใหญ่และมีฐานะเป็นไพร่ก็ได้เป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ จึงต้องการยกฐานะตนเองให้ทัดเทียม

ผู้อื่นด้วยการศึกษาหาความรู้ หากใครมีความรู้ย่อมสามารถทำงานรับราชการได้ เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ทำให้ชาวไทยพวนนิยมเรียนภาษาไทยซึ่งเป็นภาษามาตรฐานจึงไม่มีการสืบทอดการเรียนภาษาไทยน้อย ทำให้มีผู้อ่านออกและเขียนอักษรไทยน้อยได้มีจำนวนจำกัด ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนหนังสือ แต่ค่านิยมทางสังคมที่ถือปฏิบัติกันมายาวนานก็ยังคงนิยมให้ผู้ชายได้รับการศึกษามากกว่าผู้หญิง ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยผานนิทานชาดกจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่นอกจากจะสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างคนในสังคมแล้วยังช่วยปลูกฝังค่านิยมด้านการศึกษาไว้ด้วย อีกทั้งผู้แต่งยังได้แทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ไว้ในนิทานชาดกเพื่อให้อ่านถายทอดความรู้แก่ประชาชนทั่วไป เป็นการส่งเสริมให้ผู้ฟังรักในการแสวงหาความรู้โดยสืบทอดพฤติกรรมของตัวละคร สังคมไทยพวนนิยมยกย่องผู้มีความรู้และผู้มีความรู้มักจะได้เป็นผู้นำชุมชน และนำความรู้นั้นไปปรับปรุงวิถีชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น ค่านิยมด้านการศึกษาที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไซ โดยนำเสนอผานท้าวสุทราษ ถึงแม้จะเป็นบุคคลสูงศักดิ์ก็ยังไม่การเรียนรู้ เมื่อนางสมณทาหายสาบสูญไปท้าวสุทราษเสียใจมากและต้องการติดตามน้องสาวกลับมาจึงออกบวชเพื่อเรียนรู้ศาสตราคมจะได้ติดตามน้องกลับมาและมอบหมายให้นางนาฏจันทาปกครองเมืองแทนชั่วคราว ดังความว่า

กูจัก	ไปเขียนอุ	สาดตะเพตอาคม
	เขียนมนต์	ผาบมานทั้งคาย
กูจัก	ไปผาบมัง	ฝูงเพดยักษ์
	เอานางมา	อยู่เย็นเสียอัน
กูจัก	เดินไปแท้	ทงเพดเป็นพะยา
กูจัก	ไปบวชแล้ว	เลยเสาดินไป
	ในคาเม	ถามชาวพออุ
เมื่อนั้น	สังคะลาดเจ้า	ไต่ยีนคำบาก้าว
เจ้าก็	บวชท่านท้าว	ลาซาเจ้าให้สิน
เจ้าก็	อุปปะทะแล้ว	ทงสร้างสุดเขียน
(สินไซ ๔๑-๔๓)		

ท้าวสุทราษเห็นวาทนเป็นมนุษย์ธรรมดาอยากที่จะติดตามเอาตัวน้องสาวกลับมา หากได้รับการศึกษาสูงขึ้นมีความรู้เรื่องเวทย์มนต์คาถาย่อมมีอิทธิฤทธิ์สามารถติดตามไปถึงเมืองยักษ์ได้ ดังนั้นจึงออกบวชเพื่อเรียนรู้ศาสตราคมต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่าการศึกษามีมาก่อนแล้วผูกพันอยู่กับวัด มีพระสงฆ์เป็นผู้สอน เมื่อเรียนจบจากสถานที่หนึ่งแล้วเห็นควรไปศึกษาต่อก็สามารถจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ได้ ส่วนอีกตัวอย่างเป็นการเน้นให้เห็น

คุณค่าของการศึกษามานุกรมทั้ง ๖ ของท้าวฤทธราชซึ่งให้กุมารทั้ง ๖ เดินทางไปศึกษาหาความรู้เล่าเรียนศาสตราคม เพื่อจะได้มีความรู้ความสามารถและติดตามไปช่วยเหลืออาภักดิ์มาจากเมืองยักษ ซึ่งท้าวฤทธราชไม่อาจทำการได้สำเร็จเนื่องจากไปพบหญิงงามทั้ง ๗ คนในเมืองจำปา ก่อนจึงขอแต่งงานและกลับบ้านเมืองโดยมิได้ออกติดตามน้องสาวอีก เมื่อมีโอรสถึง ๖ องค์จึงเกิดความหวังว่าลูกทั้ง ๖ คงมีคนที่ร่ำเรียนศาสตราคมและสานต่อปณิธานได้สำเร็จ ดังนั้น จึงจัดเตรียมทองคำเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางและการเล่าเรียนให้คนละ ๑,๐๐๐ ชั่ง ดังความว่า

	บิดาเจ้า	ทันอนหาชาย
	มาตามดู	ชูคนตาถ้วน
เจ้าจงเดิน	ประเทศด้าว	เขียนสาดตาเพดอาคม
	เขียนมนคน	ชูคนคำฮู้
พอจัก	จำไปสู้	อะสุลียักใหญ่
มันมา	ลักลอบตัน	อาเจ้าถ้วนหนี
เจ้าก็	ปงคำให้	คนพันวางทอด
	ทั้งอัดสาม้า	คนตัวท้าวขีว
พอให้	เห็นเลกเลี้ยว	อาคมนั้นสิงใด
		(สินไช ๙๖-๙๗)

ปรากฏว่ากุมารทั้ง ๖ กลับไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาและหลอกลวงพ่อว่าตนเรียนวิชาสำเร็จแล้ว แต่ในความเป็นจริงได้ให้สินไชซึ่งเป็นน้องตางมารดาใช้เวทมนตร์เนรมิตสัตว์ต่างๆในป่าหิมพานต์เข้ามาในเมืองเพื่อให้พ่อเห็นฤทธิ์เดชของตนแทน ท้าวฤทธราชหลงเชื่อว่าโอรสเรียนวิชาสำเร็จแล้วจึงไว้วางใจให้ไปติดตามอามาจากเมืองยักษ ซึ่งกุมารทั้ง ๖ ก็ได้หลอกใช้สินไชไปตามหาอาแทนตน ท้ายที่สุดผลของการไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาทำให้ชีวิตของ ๖ กุมารตกต่ำ มีนิสัยก้าวร้าว โกหกหลอกลวง ประพฤติตนเป็นพาลถูกขับไล่ออกจากเมือง ทั้งยังอาฆาตแค้นจองเวรกับพ่อบังเกิดเกล้าโดยสั่งสอนบุตรหลานของตนให้กลับมาแก้แค้นชวงศ์บัลลังก์ให้ได้ ทำให้บรรดาบุตรหลานของ ๖ กุมารต้องพบจุดจบอย่างน่าอนาถ นับเป็นการใช้รูปธรรมนำไปสู่นามธรรมเพื่อให้เข้าใจคุณค่าของการศึกษาได้อย่างถ่องแท้

จะเห็นได้ว่าการปลูกฝังค่านิยมไม่ว่าจะเป็นด้านการครองเรือนซึ่งเป็นการสอนการดำเนินชีวิตในครอบครัว การปลูกฝังค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนการเห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตในสังคม นอกจากจะสอนกันด้วยวาจาและฝึกปฏิบัติแล้ว ยังสอนโดยการใช้นิทานชาดกเป็นเครื่องมือในการให้ความรู้และสืบทอดค่านิยมความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เพื่อปลูกเร้าจิตสำนึกสวณรวมของชาวไทยพวนในการสืบสานเอกลักษณ์ของกลุ่มชนด้วย จึงนับเป็นกระบวนการ

ปลูกฝังความรู้อย่างเป็นระบบที่สืบทอดกันมาช้านานและทำให้ชาวไทยพวนดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

๓) การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

การเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อผู้อื่นถือเป็นคุณลักษณะเด่นของตัวละครเอกในนิทานชาดกไทยพวน ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นศัตรูก็ให้อภัยได้ เพราะการให้อภัยต่อกันและกันถือเป็นยอดแห่งกุศลและเป็นหลักมนุษยธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิตในสังคม ดังในเรื่องท้าวแบ๋ ท้าวแบ๋ต่อสู้กับยักษ์ที่เข้ามาจับผู้คนในเมืองมิตลากินเป็นอาหาร เมื่อได้ชัยชนะก็ไม่ฆ่ายักษ์แต่กลับให้อภัยและไว้ชีวิต พร้อมทั้งสั่งสอนให้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม เลิกฆ่าสัตว์และให้หมั่นจำศีลภาวนา ยักษ์สำนึกในบุญคุณของท้าวแบ๋ ยอมปรับปรุงพฤติกรรมของตนใหม่หันมาถือศีลภาวนาและละเว้นจากการฆ่าสัตว์ เมื่อสิ้นอายุขัยกุศลผลบุญได้ลบล้างกรรมชั่วได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรเสวยสุขในสรวงสวรรค์ ดังความว่า

มันก็	จำสิน ๕	พาวนาทุกเช้าค่ำ คินแล้ว
	ทุกเช้าค่ำ	บ่มีด้านบำเพ็ญ แท้แล้ว
เพื่อว่า	พุดโทเจ้า	โพதியานสอนสั่ง
มันก็	จำจื่อเข้า	ใจไว้บ่ลืม หันแล้ว
		(ท้าวแบ๋ ๕๑)
อันว่า	ยักษ์ใหญ่อ้าย	ตัวชอกกินคนนั้นนา
มันก็	ฟังคำสอน	แห่งพุดโทเป็นเจ้า
แต่ก่อนนั้น	มันบ่ฮู้	ยังแห่งสินทาน
มันก็	ฟังคำสอน	แห่งพุดโทจำหมั่น
ตายไป	ได้เกิดกำ	เมื่อสู่เมืองสะหวัน
สูกอยูเนา	วิมานคำ	กะเสมสุขล้ำ
		(ท้าวแบ๋ ๕๐.)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจากรูปธรรมไปสู่นามธรรมโดยสื่อให้เห็นว่าหากมนุษย์รู้จักผิดชอบชั่วดีรู้สำนึกตนวาทะทำผิดบาปมหันต์ เมื่อกลับตัวกลับใจหันมาสร้างแต่กรรมดีก็สามารถลบล้างความชั่วนั้นได้และสามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม นอกจากนี้จะปลูกฝังคุณธรรมผ่านพฤติกรรมของท้าวแบ๋และยักษ์แล้ว ผู้แต่งยังได้ใช้พฤติกรรมของโหรหลวงผู้ทำนายความเท็จใสร้ายท้าวแบ๋ว่าเป็นกาลกิณี มาเป็นอุทาหรณ์สอนใจว่าคนผิดก็ต้องชดใช้กรรมของตนโดยบาปกรรมส่งผลให้โหรหลวงตาบอด แต่ท้าวแบ๋มีจิตเมตตาได้อโหสิกรรมให้ พร้อมทั้ง

ใช้น้ำจากคนโทวิเศษทาดาท่บอดของโหรหลวงให้กลับมองเห็นได้ตามปกติ ทำให้โหรหลวงซาบซึ้ง
ในน้ำใจเมตตากรุณาของท้าวแม่ยังนัก ดังความว่า

อันว่า	หมอโหนด้า	หูลาดตบ่ียง	ปางนั้น
	บาบแต่งให้	ตาซ้าบอดเสีย	หันแล้ว
พะก็	จะจุ่มน้ำ	กันที่อันปะเส็ด	
	ดาบอดบ่ียง	ใสแจ้งยั้งเชื่อง	
พะก็	อะนุยาดให้	หนแห่งกำเวน	
	หายปาบ้ง	บาบหนาเสียเสี้ยง	
		(ท้าวแม่ ๙๐.)	

พฤติกรรมของท้าวแม่สื่อให้เห็นความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ แม้แต่ศัตรูก็ให้อภัยได้
และสอดคล้องพุทธปรัชญาที่ว่า “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” หากคนในสังคมยึดถือปฏิบัติยอมสามารถ
ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

นอกจากนี้ในนิทานชาดกไทยพวนยังปลูกฝังค่านิยมด้านความกตัญญูกตเวทิสื่อผานตัว
ละครเอกไม่ว่าจะเป็น ท้าวแม่ นางธรรมชาติ นางคำหยาด หรือ สินไซ ล้วนเป็นแบบอย่างที่ดี
สำหรับคนในสังคมยึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง ทำให้ชาวไทยพวนศรัทธาและยึดมั่นในพฤติกรรมของตัว
ละครในนิทานชาดกมากยิ่งขึ้น รวมทั้งจดจำเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามในวิถี
ชีวิตของตน ดังตัวอย่างในเรื่องท้าวแม่ ท้าวแม่ได้รับการอุปถัมภ์คำชูจากยาไยยะโกและนายสำเภา
เมืองจำปาประดุจพ่อแม่บังเกิดเกล้า เมื่อท้าวแม่กลับไปครองเมืองหุ้มาได้แต่งเครื่องบรรณาการ
ไปขอยาไยยะโกและนายสำเภาจากเมืองจำปามาเลี้ยงดูเพื่อตอบแทนพระคุณดังความว่า

เจ้าก็	ชงอยู่ล้าง	สะเหวยลาดหุ้มา	
	พอปะมาน	สามขวบปีมาเด้า	
เจ้าก็	คิดถึงไท้	ไยยะโกตนยา	
บาก็	คิดบ่แล้ว	เถิงเฉายานาย	
อันว่า	บุนคุณเจ้า	จำสวนมีมาก	จั้งแล้ว
ยามเมื่อ	ทุกยากไฮ้	มีแดไยยะโก	แท้นา
ไผบ่	เห็นในนา	ก็วาที้เตี้ยวนี้	
อันว่า	บิดาเจ้า	นายสะเพาตนพ้อ	กิดี้
เจ้าก็	ทุกหมื่นชั้น	นำแท้แดหลัง	แท้นา
บัดนี้	กูจักไฮ้	ดุงตันขอยาไยยะโก	
เอามา	เป็นมาดา	อยู่นำเพียนเสี้ยง	

กับทั้ง	บิดาเจ้า	นายสะเพาตนพอกีดี
เอาให้	มาฟ้าพ้อม	เพียนเลี้ยงฟำกัน เจ้าเฮย
		(ท้าวแป้ ๘๐-๘๑)

ถึงแม้ว่ายาไอยะโกและนายสำเภาก็มิใช่พ่อแม่บังเกิดเกล้าแต่บุญคุณที่เลี้ยงดูมายิ่งใหญ่กว่าพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด โดยเฉพาะยาไอยะโกนั้นเป็นผู้เลี้ยงดูท้าวแป้ตั้งแต่แรกเกิดถูกลอยแพมาจนเติบโตใหญ่โดยมิได้รังเกียจว่าเป็นสัตว์เดรัจฉาน ส่วนนายสำเภามีบุญคุณที่ช่วยเหลือออกจากดอนโขงใหญ่เดินทางไปถึงเมืองจีนและช่วยเหลือจนได้แต่งงานกับนางธรรมา ทั้งยาไอยะโกและนายสำเภาก็เปรียบเสมือนพ่อแม่ของท้าวแป้ที่มีอาจทดแทนพระคุณได้หมด ซึ่งคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณของตัวละครเอกย่อมประทับใจผู้ฟังจนจดจำไปประพฤติปฏิบัติในสังคมนับเป็นภูมิปัญญาในการปลูกฝังทัศนคติด้านคุณธรรมจริยธรรมผ่านนิทานชาดกสอนชนรุ่นหลังที่แยบยลยิ่งนัก นอกจากจะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผ่านตัวละครแล้ว ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นโทษของการอกตัญญูต่อบุพการีตามความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ว่า บุคคลใดไม่นับถือบิดามารดาบุคคลนั้นย่อมตกนรกอเวจีไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนบุคคลใดมีความกตัญญูกตเวทีชีวิตย่อมพบแต่ความรุ่งเรืองตลอดไป ดังความว่า

ชาดที่	บุตรนี้	เอาปีตามาตาเป็นใหญ่จึงแล้ว
โหมบ	ตามไต่แท้	ไปใหม่แผ่นดินแดง แท้แล้ว
		(สินไซ ๓๑๓)
อันว่า	คุณพ่อแม่	หนักเก็งทอละนี้ แท้แล้ว
โหมผู้	ยำแยงนบ	ก็จึงเฮืองเมือหน้า
		(ท้าวแป้ ๕๒)

๓.๓.๔ นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ให้คงอยู่ต่อไปในสังคมนั้น ในอดีตมักจะเป็นการถ่ายทอดด้วยวาจาโดยส่งส่อนกันมาในระบบเครือญาติ และโดยการบวชเรียน การที่พระสงฆ์เป็นผู้เทศนาสั่งสอนโดยใช้นิทานชาดกเป็นสื่อกลางช่วยให้ชาวบ้านจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้ง่าย ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ การปลูกฝังให้เด็กมีความเชื่อเรื่องบาปบุญ กรรมดีกรรมชั่ว ผสมผสานกับการอบรมบ่มนิสัยให้เชื่อฟัง บิดามารดาตลอดจนญาติผู้ใหญ่มาตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เข้าสู่ระบบของศาสนาก็มีการถ่ายทอดความรู้ผ่านการบวชเรียน การย่ำคิดย่ำทำทั้งสองทางช่วยให้ชาวไทยพวนจดจำเรื่องราวต่าง ๆ และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เกิดความเกรงกลัวละอายต่อ

การถูกลงโทษหรือถูกตำหนิจากสังคมหากไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ดังนั้น นิทานชาดกจึงเป็นสื่อที่ดีที่สุดที่ชาวไทยพวนใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม โดยนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้ผู้คนนำไปใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ หากผู้ใดประพฤตินิสัยที่สังคมไม่ยอมรับจะต้องมีการลงโทษและขอขมาตามที่สังคมกำหนดจึงจะดำเนินชีวิตในสังคมต่อไปได้อย่างปกติสุข เช่น

๓ ๓ ๔ ๑ การแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณี

หญิงชายชาวไทยพวนจะอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยาได้ ฝ่ายชายต้องไปสุขอฝ่ายหญิงตามประเพณี เมื่อหาฤกษ์ยามวันดีได้แล้วฝ่ายชายจะจัดผู้เฒ่าผู้แก่ไปโอมหรือสุขอฝ่ายหญิง ตัวแทนฝ่ายชายที่ไปกลาวโอมจะต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม มีครอบครัวครบบริบูรณ์กล่าวคือ มีภรรยา มีบุตร ครองคู่ด้วยความราบรื่น และมีฐานะดีเป็นที่นับหน้าถือตาของเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นเคล็ดและเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับคู่บ่าวสาวว่าภายหน้าจะมีชีวิตครอบครัวที่ราบรื่นมีความสุขเช่นเดียวกับญาติผู้ใหญ่ นั้น ในเรื่องท้าวแบ๋ นายสำเภาซึ่งเปรียบเสมือนบิดาของท้าวแบ๋ ได้เป็นเจ้าแก่ไปสุขอธิดาของเจ้ากรุงจีน ซึ่งเจ้ากรุงจีนเห็นว่าท้าวแบ๋ปฏิบัติตามประเพณีจึงมิได้รังเกียจ แดขอเวลาเพื่อถามความสมัครใจของธิดาทั้ง ๗ ก่อน เพื่อมิให้เป็นการบังคับหรือคลุมถุงชน ดังความว่า

แด่นั้น	ลาซาเจ้า	ทงเมืองขานตอบ
เฮาจัก	ถามลูกเต้า	นางหน้าชูคน ก่อนแล้ว
หลอนว่า	เฮวางให้	ชินใจนางนาค บั๊ฮู้
	วันหน้าเข้า	สุเจ้าจึงมา หันทอน
		(ท้าวแบ๋ ๑๕)

การเจรจาสุขอหรือการโอมมักจะทอดระยะเวลาพอสมควรเพื่อให้ฝ่ายหญิงไตร่ตรองให้รอบคอบ เมื่อให้เวลาฝ่ายหญิงตัดสินใจพอสมควรแล้วการโอมครั้งที่ ๒ ก็จะตามมา ซึ่งครั้งนี้หากตกลงใจแต่งงานกัน พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอดทองหมั้นตามประเพณีและกำหนดฤกษ์แต่งงานต่อไป

ในเรื่องสินไซ สะท้อนให้เห็นประเพณีแต่งงานโดยกล่าวถึงการโอมนางสีสุพันซึ่งเป็นตัวอย่างการใช้วาทศิลป์ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณในการพูดเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงมีความเมตตาฝ่ายชาย ดังความว่า

ข้อยก็	ขัดเคืองแค้น	บมีมิงมะเหล็
	คนเดียวพ้อย	อยู่เดียวนอนแล้ง
ก็จึง	มาแฝงเฝ้า	ขอลาธิดา
	ขอ गुณา	โผดผายมาไหว้

	ขอหน่อไ้	เป็นเอกะมะเหลื
ขอให้	เป็นทอละนี	แผ่นกะดานเดียวแก้ว
	ทั้งฝ่ายหุ่น	เป็นขั้วตะพานเทียวไ้
ทั้งฝ่าย	หุ่นฝ่ายพี	เยียวยื้อท่องเทียว แตท่อน
		(สินไช ๓๔)

จะเห็นว่าการเจรจาข้อดังกล่าว ถ้าฝ่ายชายจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนเข้าหาถ้าแก่ฝ่ายหญิงเพื่อขอความเมตตา และต้องมีการใช้โวหารที่แบบยลเพื่อโน้มน้าวใจถ้าแก่ฝ่ายหญิงให้สงสารเห็นใจฝ่ายชายและยินยอมตกลงในที่สุด เช่น เปรียบฝ่ายชายที่ยังไม่มีคู่รักว่า “อยู่เดียวนอนแล้ง” เปรียบการแต่งงานว่า “เป็นกรณีแผ่นกระดานเดียวแก้ว” หรือเป็นทองแผ่นเดียวกันนั่นเอง และเปรียบเทียบสัมพันธ์ที่ดีต่อกันดูจ “ขั้วตะพานเทียวไ้” หรือสะพานทองเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างเครือญาติสองครอบครัวนั่นเอง

๓ ๓ ๔ ๒ การแต่งงานที่ผิดจาริตประเพณี

การสอนเกี่ยวกับประเพณีแต่งงานในนิทานชาดกไทยพวน มีทั้งการสะท้อนพฤติกรรมที่ควรแกการยกย่องและพฤติกรรมที่ผิดทำนองคลองธรรมซึ่งสังคมไม่ยอมรับ โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครเป็นอุทาหรณ์สอนใจ ดังเช่น ในเรื่องสินไช พฤติกรรมของท้าวกุมพนที่ประพฤติผิดประเพณีโดยการลักลอบชิงตัวนางสุมนทาไปอยู่กับฉันทามักรยา ถึงแม้ว่าท้าวกุมพนจะจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีที่เมืองสีอะนุราช แต่การแต่งงานดังกล่าวเป็นการแต่งงานที่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงไม่ยอมรับ จึงพยายามแย่งชิงตัวฝ่ายหญิงกลับคืน ดังความว่า

มิ่งนี้	โยโสเผ่า	บุลานมิ่งบิไ้
สังวา	มาหอบลัก	ฮื้อเอาไ้ดั่งแหลว
มิ่งนี้	แนวถ่อยฮ้าย	ลักลอบเอานาง แท้แล้ว
		(สินไช ๓๔)

	มิ่งอยากไ้	สังบัก่าวโอมเอา
มิ่งท้อ	เอาลิตที	แข่งขมเลวเอาแท้
		(สินไช ๓๕๐)

พฤติกรรมของท้าวกุมพนเป็นทั้งการแต่งงานนอกวงศ์วานและการฉุดคราลักพาตัวหญิงเพื่อแต่งงาน ซึ่งผิดจาริตประเพณี ทำให้ฝ่ายหญิงต้องอับอายเสื่อมเสียศักดิ์ศรีวงศ์ตระกูล เพราะนางสุมนทาเป็นหญิงสูงศักดิ์ เป็นถึงธิดาเจ้าเมือง ส่วนท้าวกุมพนเป็นยักษ์แม้จะมีฐานะเป็นเจ้าเมือง แต่พฤติกรรมของยักษ์เปรียบดังคนนอกวรรคต่างเชื้อชาติศาสนาทำให้สังคมไม่ยอมรับ แม้แต่

ท้าวเวสสุวรรณผู้เป็นใหญ่แห่งยักษ์ก็ยังไม่ห้ามปรามว่าผิดจารีตประเพณี และพฤติกรรมนี้จะนำความเดือดร้อนมาให้ภายหลังแต่ท้าวกุมพนก็ไม่เชื่อฟัง ดังความว่า

	อย่าแหงนถ้อย	ไปเอาผิดชาตบดีแท้แล้ว
มันจ๊ก	เป็นเหตุฮ้อน	เมื่อหน้าบดี
มันจ๊ก	เสียไซแท้	พายเฮาตกหลม
อย่าได้	ไปเอาไฟ	มาจุดเผาเมืองบ้าน
		(สินไช ๑๕)

การใช้จารีตประเพณีและค่านิยมของกลุ่มชนเป็นตัวควบคุมแบบแผนของสังคมช่วยให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากในสังคมมีคนจำนวนมากหากไม่มีกฎระเบียบควบคุมยอมทำให้เกิดความวุ่นวาย แต่เมื่อมีกฎระเบียบควบคุมสังคมก็ยอมมีการแก้ไขไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้กระทำผิดกฎได้มีโอกาสแก้ไขความผิดพลาดของตน ดังเช่นท้าวกุมพนทำผิดจารีตประเพณีด้วยการลักลอบชิงตัวนางสุมณฑาไปเป็นภรรยา ก็ได้แก้ไขความผิดโดยส่งเครื่องราชบรรณาการเพื่อขอ "สมา" (ขอขมา) หรือขอโทษ และขออ้อนน้อมแกสินไช พร้อมทั้งส่งนางสุมณฑาไปเป็นมเหสีตามประเพณีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้สังคมยอมรับการแต่งงานของตน ดังความว่า

เมื่อนั้น	กุมพันกัม	วันทาพูะบาด
ข้าพะบาดยังค่อย	สุขอญย่อน	ขุนเจ้าเหลื่อมง่า
ก๊ับ	มีเตือดฮ้อน	กานสิงสันได
ก๊ับ	มีโลคา	เบียดตนหนาวไซ้
ยังต่อ	คืดโสกลั่ว	หานาดพันละยา
พะบ่	ปานีผายไผด	ชีวังมอละเมียน
	ผู้ข้าขอ	เป็นทาสาไซ้ช่วง
กานเจ้า	มีหมื่นชั้น	ก็ขอใช้ช่วงดิน พะเฮย
	ขอทอดท่อน	ขมาทอดชีวัด
	ขอปานี	แผ่นกะดานเดียวท่อน
เมื่อนั้น	สินไชได้	ยินคำกุมพันก่าว
เจ้าก็	ตัดโผดให้	แสนเมืองเจ้าแต่งเปง
	ใหม่คำคล้อง	ผูกแขนท้าวกุมพันพูะนาด
กับทั้ง	นางหน่อเหน้า	สุมณฑานั่นคู่กัน
		(สินไช ๔๑๔-๔๑๕)

การขอสมานของท้าวกุมพนโดยการสูชอนางสุมณฑาและจัดพิธีแต่งงานตามประเพณีทำให้สังคมยอมรับและให้อภัย ถือเป็นอนุหาทรณ์สอนใจและเป็นการชี้แนะแนวทางแก้ไขไว้เพื่อให้คนในสังคมที่กระทำผิดพลาดและได้ถือเป็นแบบอย่างในการแก้ไขข้อผิดพลาดนั้น ดังเช่นพฤติกรรมของท้าวนาโคเมื่อเห็นท้าวกุมพนได้นางสุมณฑากลับไปเป็นมเหสีและครองรักอย่างมีความสุข จึงถือปฏิบัติตามโดยส่งเครื่องราชบรรณาการมาสูชอนางสีสุพันภรรยาของตนกลับไปเมืองบาดาลบ้าง ซึ่งท้าวสินไชเห็นว่าท้าวนาโคยินยอมอ่อนน้อมและปฏิบัติตามจารีตประเพณี จึงให้อภัยและจัดงานแต่งงานให้ตามประเพณี ดังความว่า

เมื่อนั้น	ลาซาท้าว	ไชยะลาดเลยตัด
เฮาบ่มี	ชินบุลาน	แห่งพะองพายัพัน
	บุณมาเกี้ยว	น้องนาโคบ่มีขัด
สองหาก	เคยกันมา	มิ่งแนนพันเกี้ยว
พะจิ่ง	นำเหนี่ยวไหว	มาขอตามฮีด
เมื่อจัก	ขัดหลักไว้	บุลานั้นฮอดกันปู้
คันหาก	ยังตกแดงได้	เงินแสนมามอบ
กับทั้ง	คำเข้มได้	พอล้านค่านาง
	ทั้งช้างม้า	จัวควายฮ้อยคู่
	ข้าหญิงพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
	ของหมู่นี้	บุลันดั่งแดงมา
		(สินไช ๔๔๐)

จากตัวอย่างข้างต้นท้าวนาโคได้นางสีสุพันเป็นมเหสีโดยการชนะพนันสะกา และสินไชไปติดตามเอาตัวนางคืนมาได้ด้วยวิธีการเดียวกัน เมื่อท้าวนาโคต้องการนางกลับไปเป็นมเหสีเช่นเดิม จึงต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาสมานและสูชอนางตามประเพณี และสินไชเห็นว่าทั้งสองต่างเป็นเนื้อคู่กันจึงไม่ขัดขวางและยอมรับการสมานนั้น จะเห็นว่าการอ้างเรื่อง “แนน” หรือ “บุพเพสันนิวาส” แต่ชาติปางก่อน ก็ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการลดความกดดันของบรรทัดฐานสังคมให้เกิดความอะลุ่มอลวยผ่อนคลายความเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีลงมาอีกระดับหนึ่ง เพราะเมื่อมีการละเมิดจารีตประเพณีและฝ่ายที่ละเมิดสำนึกผิดและพยายามแก้ไขพฤติกรรมเสียใหม่ให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี เป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบและยอมรับมติของสังคม สังคมยอมเห็นใจและให้อภัยเสมอ และเมื่อปฏิบัติตามแบบแผนของสังคมแล้วก็ยอมกลับเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข กระบวนการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีผ่านนิทานชาดกทางอ้อมถือเป็นทั้งการให้ความรู้และเป็นปทัสฐานของสังคมได้เป็นอย่างดียิ่ง นับว่านิทานชาดกไทยพวนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นเครื่องมือควบคุมและรักษาแบบแผนของสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนจึงเป็นไปอย่างมีระบบ ต่อเนื่องและสัมพันธ์กันทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการให้ความบันเทิงสนุกสนาน ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ และระบายความคับข้องใจ ใช้เป็นบรรทัดฐานของสังคมซึ่งมีทั้งสร้างความกดดันมิให้ประพฤติผิดไป จากกฎเกณฑ์ของสังคม ส่งเสริมให้กำลังใจผู้ประพฤติชอบตามครรลองของสังคม รวมทั้งเตือนใจ และให้แนวทางที่ดีแก่คนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติตามมาตรฐานที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ และยังมี บทบาทในด้านให้การศึกษาโดยสอดแทรกความรู้วัฒนธรรม ทศนคติ ความเชื่อ และปลูกฝัง ค่านิยมต่าง ๆ ไว้ด้วย นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมของกลุ่มชนให้เข้มแข็งและดำเนินไป อย่างถูกต้องอีกด้วย

บทที่ ๔

การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมในนิทานชาดกไทยพวน

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมโดยทั่วไปมักจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ในการศึกษา วิเคราะห์วัฒนธรรมในวรรณกรรมนิทานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน ย่อมช่วยให้เข้าใจ วิถีชีวิต ความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนครั้งนี้ใน ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ดังต่อไปนี้

๔.๑ วัฒนธรรมทางวัตถุ

วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน การทำมาหากิน การคมนาคม เครื่องใช้ไม้สอย ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต และสามารถพบเห็นได้จริงในวิถีชีวิตของชาวไทยพวน เมื่อมีการจารวรรณกรรมเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้สะท้อนสภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชนออกมาในวรรณกรรมท้องถิ่นไทยพวนซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ที่อยู่อาศัย

ชาวไทยพวนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย การสร้างบ้านเรือนก็มักจะสร้างแบบง่าย ๆ โดยทั่วไปมักจะเป็นเรือนยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินเนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศอยู่ในเขตร้อน การปลูกเรือนยกพื้นสูงเพื่อให้อากาศถ่ายเทสะดวกลมพัดผ่านสบาย อีกทั้งบริเวณใต้ถุนบ้านยังใช้เป็น ที่สำหรับการทำงานด้วย เช่น ทอผ้า ตำข้าว เก็บฟืน เก็บเครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ เช่น ไถ คราด เกวียน หรือพืชสำหรับใช้ทำพันธุ์ต่อไป เช่น ข้าวโพด หัวหอม กระเทียม เป็นต้น หรือ บางครั้งก็กั้นเป็นคอกวัว คอกควาย เล้าเป็ด เล้าไก่ ทั้งยังใช้เป็นที่พักผ่อน หรือรับแขกได้อีกด้วย ฟากพื้นเรือนมักปูด้วยฟากไม้ไผ่ หากเป็นเรือนของผู้มีอันจะกินหรือฐานะดีมักจะเป็นพื้นกระดานไม้เนื้อแข็ง ฝาเรือนกั้นด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น จาก แฝก ไม้ไผ่สาน สวนใหญ่เป็นเรือนเดี่ยว ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่ จัดพื้นที่ภายในแบบเบ็ดเสร็จ คือ มีห้องนอนและห้องอเนกประสงค์อยู่ในหลังเดียวกัน ใช้ผ้ามางกั้นบริเวณห้องนอนออกจากห้องอื่น ๆ หากบ้านใดมีลูกสาว ก็จะ กั้นห้องนอนสำหรับลูกสาวไว้ด้านในของบ้านเรียกว่า “ห้องสาว” เช่นเดียวกับชาวไทยในภาคอีสาน เมื่อลูกสาวออกเรือนแล้วจึงจะใช้ฝาไม้กั้นห้องนอนแยกต่างหากให้เป็นสัดส่วน แต่ก็คงอยู่ในหลัง เดียวกันกับพ่อแม่ฝ่ายหญิง เมื่อใดที่ลูกสาวลูกเขยมีบุตรแล้ว หรือน้องสาวคนรองแต่งงาน จึงจะ ปลูกเรือนใหม่แยกต่างหากจากเรือนใหญ่ของพ่อแม่ แต่ก็ยังคงอยู่ในบริเวณเดียวกันตามลักษณะ ครอบครัวขยาย การประดับตกแต่งภายในเรือนจะเน้นเครื่องเรือนที่จำเป็นต้องใช้สอยใน

ชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ อาทิ ผ้าผืน ผ้าห่ม ที่นอน หมอน มุ้ง เสื้อ(ฟูก) สาด(เสื้อกก) เป็นต้น
ในนิทานชาดกเรื่องท้าวแก้ว กล่าวถึงการประดับตกแต่งในห้องโดยการปูเสื่อและพรมอย่างสวยงาม
ซึ่งแสดงถึงฐานะของเจ้าบ้านด้วย ดังความว่า

อินท	เนละมิตสัง	ศาลาหลังใหญ่
มีทั้ง	สุดเสื่อทั้ง	บังไว้ชูพวย
มีทั้ง	สาดอ่อนเกี้ยว	วิสูตรเสื่อปูไว้
มีทั้ง	เจียม* พมหลาย	สาดงามปูไว้
	ทางบนกึ่งกวม	เพียงพมมุงเมก
	ยอดข้อฟ้า	เหลืองเหลืองแต่คำ
		(ท้าวแก้ว ๘.)

จะเห็นได้ว่าหากเจ้าบ้านฐานะดีก็จะมีการปูเสื่อหรือพรมลวดลายสวยงาม สำหรับปูรองนั่ง
หากเป็นชาวบ้านทั่วไปก็จะปูสาด ซึ่ง "สาด" ก็คือเสื่อที่ทอด้วยผืนกก(ต้นกก) หรือปอกกล้วย (ปริชา
พิณทอง, ๒๕๓๒ : ๗๘๒) ส่วน "เสื่อ" ในความหมายของไทยพวน หมายถึง ที่นอนที่เย็บด้วยผ้า
แล้วยัดขนหรือที่เรียกว่าฟูกนั่นเอง ลักษณะของบ้านชาวไทยพวนในอดีต หน้าจั่วหลังคาบ้านจะ
แกะสลักลวดลายสวยงามประดับประดาด้วยยอดข้อฟ้าคล้ายหลังคาโบสถ์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ
ชาวไทยพวน ปัจจุบันหาได้ยากมากเพราะไม่มีการสืบทอด และมีการสร้างบ้านเปลี่ยนไปตามยุค
สมัย ที่ยังพบเห็นได้บ้างในปัจจุบันคือยังชาวแต่ก็ทรุดโทรมมากแล้ว ส่วนหลังคาบ้านจะมุงด้วยจาก
หญ้าคา หรือแฝก โดยใช้เวลาวางจากการทำนาหรือการทำงานอื่น ๆ ไปเกี่ยวหญ้าแฝกมากรองเป็น
ตับไว้เพื่อใช้มุงหลังคาหรือซ่อมแซมหลังคาที่รั่วหรือผุพังไปตามกาลเวลา ในนิทานชาดกเรื่องสินไช
ได้กล่าวถึงเครื่องเรือนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใสน้ำ เสื้อผ้า เสื้อ สาด หมอน ฟิน ข้าวสาร
ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกแก่เจ้าบ้าน ดังความว่า

เจ้าจิ้ง	เนละมิตสัง	อาสมหลังใหญ่
มีทั้ง	เสื่อผ้าพ้อม	ในหันชูอัน
	มีใสน้ำ	เสื่อสาดบันทม
	ทั้งไฟทึบ	เคื่องกินมีพ้อม
	ทั้งเข้าน้ำ	โศดชนะนาอาทาน
	ทั้งควหวาน	เมือกมันมีพ้อม
		(สินไช ๘๘)

* เจียม หมายถึง เครื่องปูสาดทำด้วยขนแกะ (ปริชา พินทอง ๒๕๓๒ ๗๘๒)

นอกจากการสร้างเรือนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยแล้วชาวไทยพวนยังนิยมสร้างเรือนแพ เพื่ออยู่อาศัยริมฝั่งแม่น้ำด้วย โดยการต่อแพไม้ไผ่และปลูกเรือนไว้บนแพเพื่อเป็นการป้องกันความร้อนจากแสงแดดและป้องกันฝน ความกว้างของเรือนกะขนาดให้สะดวกสบายเพียงพอกับจำนวนผู้อยู่อาศัย และจัดวางเครื่องอำนวยความสะดวกตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคในระหว่างการเดินทางหรือการอาศัยอยู่บนเรือนแพนั้น การเดินทางทางน้ำจะสะดวกและรวดเร็วกว่าทางบกซึ่งกันดารและอันตรายมากกว่า และเพื่อความสะดวกสบายจึงต้องจัดเตรียมอุปกรณ์เกี่ยวกับการดำรงชีพไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ทำครัว เช่น ครก และ สาก ตลอดจนอาหารแห้งต่าง ๆ เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวกล้อง ดังปรากฏในเรื่องสินไซและท้าวแก้ว ความว่า

สูง	เดาดาดกแดง	แปงแพอย่าช้า
	ลงขวางกว้าง	หกวาดูอาด
	คกสากพ้อม	ฮีบเข้าใส่ใน
	แปงเอือนไว้	ในแพหลังหนึ่ง
	ลงใหญ่กว้าง	พอนางเข้าอยู่
	ดกแดงแล้ว	แพใหญ่เกดา
เขาก็	ทั้งเอือนของ	ชูอันดีแล้ว
	ทั้งเข้าก้อง	เข้าเปือกเข้าสาน
	ทั้งคาวหวาน	เคื่องกินมีพ้อม
		(สินไซ ๘๓)
สูง	เอาเข้าน้ำ	โพดชะนังหลายสิ่ง
	ลงใส่ห้อง	แพกว้างเที่ยวพะลัน
กับทั้ง	เงินคำพ้อม	อาพอนหลายสิ่ง
	วิสุตเสื่อพ้อม	กางกั้งใส่แพ
		(ท้าวแก้ว ๖)

จะเห็นได้ว่าชาวไทยพวนมีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายทั้งการสร้างบ้านและสร้างเรือนแพ ล้วนสื่อให้เห็นถึงการเตรียมพร้อมที่จะเดินทางอยู่เสมอ วิธีชีวิตที่ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นจากการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยและการอพยพหนีภัยสงครามอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ชาวไทยพวนเคยชินกับการสร้างบ้านอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและเตรียมพร้อมที่จะอพยพหลบภัย เมื่อเข้ามาอยู่ในแถบหัวเมืองชั้นในของไทยซึ่งเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ มีภูมิประเทศใกล้เคียงกับถิ่นฐานเดิม จึงมีทั้งการปลูกเรือนอยู่และการอยู่เรือนแพตามความสะดวก ชาวไทยพวนเป็นชุมชนเกษตรกรรมจึงมักเลือกถิ่นที่อยู่ใกล้แม่น้ำเพื่อสะดวกในการหาน้ำกินน้ำใช้ สำหรับการทำอาชีพเกษตรกรรมและประมง การมี

สภาพความเป็นอยู่อย่างไรในผืนแผ่นดินใหม่มีชีวิตที่แร้นแค้นจากการต้องทำงานสงสรวยแก่งูทำให้ชาวไทยพวนไผ่ผืนถึงความอุดมสมบูรณ์ความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน ความนิยมในการอ่านและฟังนิทานชาดกจึงเป็นการหลีกเลี่ยงหนีจากความเป็นจริงด้วยการสร้างจินตนาการให้ตนมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ช่วยอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน การฝ่าฟันอุปสรรคของตัวละครในนิทานเปรียบดังสภาพชีวิตของพวกเขาที่พลัดพรากบ้านเมืองและกำลังต่อสู้กับอุปสรรค ทำให้ชีวิตมีความหวังว่าจะประสบความสำเร็จเช่นตัวละคร การมีความหวังทำให้ชีวิตเป็นสุข

๔.๑.๒ การแต่งกาย

ในอดีตผู้หญิงชาวไทยพวนนิยมนุ่งซิ่น หมสไบ เกล้าผมมวยมนผมเสียบดอกไม้ นิยมใส่กระจอนหู (ตางหู) ทำด้วยเงิน หรือทองคำ แล้วแต่ฐานะของผู้สวมใส่ ตางหูขนาดใหญ่เรียก ตางโขง และนิยมสวมแหวนที่นิ้วก้อยด้วย ดังความว่า

เขาก็	เอ้โอดย่อง	ถือต่างโขงคำ
นางคน	เอ้หลายผิว	ตาง ๆ กันนั้น
	แหวนใส่ก้อย	กะจอนน้อยใส่หู
		(ท้าวแบ้ ๒๕)
เขาก็	มายาเอ้	หลายผิวตาง ๆ กันนั้น
เขาก็	ทัดดอกไม้	แซมเกล้าอ้วผม
นางนาง	นุ่งสีนสั่ว	ชะไบบางอิดอ่อน
	เอ้โอดย่อง	ถือต่างโขงคำ
นางนาง	สะไบเปี่ยงผ้า	ควรคำแสนคำก็มี
	แหวนทำมะโฮง	คู่มือปะสงย่อง
		(ท้าวแบ้ ๒๖)

หญิงชาวไทยพวนที่มีฐานะหรือเป็นผู้สูงศักดิ์เป็นมุลนายไทยพวนแต่ดั้งเดิม จะแต่งกายด้วยเครื่องประดับสูงค่าตามความเหมาะสม เช่น เกล้าผมมวยปักปิ่นอัญมณีต่าง ๆ สวมสร้อยคอ ตางหู สวมแหวน และเสื้อผ้าอาภรณ์ล้ำค่า ดังความว่า

นางคานดก	แดงดีดาเน้ง
ทั้งปิ่นเกล้า	ทองเกดเกสี
ทั้งสังวาล	สุบสอดดีดาห้าง
หูใส่ต่าง	แหวนอาดทำโฮง
อาพอนดี	คาแสนปะสงเอ้

ทั้งเช็ดม้าว
แหวนทำโอ่ง

สบสอตจังกอน
คูองคุลีนี้ว
(สินไซ ๒๐)

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาคนไทยจึงนิยมสวมเสื้อเพราะตามกระแสพระราชนิยมและเพื่อมิให้อับอายแก่ชาติตะวันตก และแสดงให้เห็นว่าคนไทยก็มีอารยธรรมทัดเทียมต่างชาติ ในสวนของชาวไทยพวน หญิงชาวไทยพวนนิยมสวมเสื้อแขนยาวถึงข้อมือ กระดุมเสื้อใช้เงินกลมโบราณหนักเม็ดละ ๑ สลึงบ้าง ๑ เฟื้องบ้าง ตามฐานะ สำหรับคนไม่มีเงินก็จะใช้โลหะสีเงิน เสื้อผ้าที่ใช้หมักหมมมักจะทอ ตัดเย็บ และย้อมเองโดยใช้สีจากธรรมชาติ เช่น สีแดงจากรากยอและต้นฝาง สีเหลืองจากแก่นขนุน สีดำจากลูกมะเกลือ ในเรื่องท้าวแก้วมีการย้อมผ้าจีวรด้วย ‘ชก’ หรือแก่นขนุน ดังความว่า

	ชาดกอนไต้	เป็นชาดทเวะบุต
พะก็	เอาชักมา	ให้ทานพุตโทเจ้า
แล้วเล่า	ตั้งไฟต้ม	ยังชักหม้อใหญ่
บาก็	ให้ย้อมผ้า	พุตโทเจ้าแดหลัง แท้แล้ว
		(ท้าวแก้ว ๘๙)

ส่วนผู้ชายไทยพวนนิยมนุ่งกางเกงและนุ่งโจงกระเบน มีผ้าขาวม้าพาดบ่าหรือเฉียงพุง (คาดเอว) หากไปทำบุญที่วัดมักจะใช้พาดบ่าบ้าง เหยียบบ่าบ้างเป็นบางเวลา ในอดีตนิยมทอไว้ใช้เองทั้งผ้าลินิน ผ้านุ่ง หรือ ผ้าขาวม้า (แต่ในปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวไม่มีการทอผ้าแล้ว นิยมใช้ผ้าสำเร็จรูปที่หาซื้อได้ในตลาดทั่วไป) ในการทอผ้าลินินผู้หญิงชาวไทยพวนจะได้รับการฝึกสอนสืบทอดจากญาติผู้ใหญ่ จึงมีความชำนาญในการทอผ้า เช่น ผ้าขาวม้าดาอิด (ผ้าขาวม้าตาขาวแดงและตาขาวดำ) และผ้าซิด (ผ้าหม) เป็นต้น ส่วนใหญ่หญิงสาวชาวไทยพวนที่มีคนรักและมีความหวังว่าตนจะได้แต่งงานแน่นอนแล้วมักจะเตรียมทอผ้าไว้ เมื่อแต่งงานก็จะนำออกมาให้สามีใช้ได้ทันที ทั้งยังใช้เป็นผ้าสำหรับไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายในวันแต่งงานอีกด้วย ในเรื่องท้าวแก้วสะท้อนภาพของหญิงสาวที่ช่วยกันทอผ้าสำหรับถวายพระเป็นพุทธบูชาในงานบุญกุศล แม้แต่นางธรรมมาและนางคำหยาดซึ่งเป็นลูกเศรษฐีก็ทอผ้าเป็น ดังความว่า

ก็จึง	ทันลูกน้อย	นางนาคทั้งสอง
	พากันมา	แสวงสนยังผ้า
อันว่า	สองนางน้อย	หนีบพอไต่หนึ่ง ได้แล้ว
	สนแสวงผ้า	กันถินพร้อมบานาน

แล้วเลา	มาทานทอด	ให้สังคาเจ้ามอเวน
เป็นแต่บุญ	โกสนเจ้า	ทั้งสองนางนาค
		(ท้าวแบ ๖๑)

การทอดผ้าที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนนอกจากจะสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการทำบุญโดยการถวายผ้าในงานบุญกฐินถือว่าได้กุศลแรง เพื่อชาติภพใหม่จะได้มีชีวิตที่ดีกว่าเดิม และยังสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยพวนที่หนุ่มสาวใช้การทอดผ้าเป็นอุบายอย่างหนึ่งในการพบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีกันที่บ้าน ซึ่งชาวไทยพวนเรียกว่า “การลงขวง” ดังปรากฏในเรื่องท้าวแบ นำเสนอผ่านผญาเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ความว่า

ให้เจ้า	แพงพีไว้	เป็นผ้าห่มหนาว พี่เณ
อันให้สม	กะใจอ้าย	จีสาวทองถักแซก เอาแล้ว
ฮัดให้เป็นดัง	ไม้อื่น้อย	ชะพันเกี่ยวก้อมกะสวย อุ่นเอย
		(ท้าวแบ ๕๗)

ข้อความดังกล่าวพรรณนาถึงฝ่ายชายขออุทิศตัวเป็นผ้าห่มกันหนาวให้ฝ่ายหญิง และแสดงความปรารถนาขอเป็นเส้นด้ายที่ถักแทรกในผ้าทอของนางเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดนางตลอดเวลา และปรารถนาขอโอบกอดนางไว้ดังเส้นด้ายที่พันติดกับหลอดด้ายซึ่งสอดอยู่ในกระสวยทอผ้าของนาง ยามใดที่นางทอดผ้าตนจะได้อยู่ใกล้ชิดกับนางตลอดเวลา ถึงแม้ว่าคำผญาจะเป็นการพูดเกี่ยวพาราสีแฝงนัยเรื่องเพศทางอ้อม แต่ก็เป็นการสะท้อนภาพชีวิตของหญิงสาวชาวไทยพวนที่ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือเหมือนฝ่ายชาย ต้องเรียนการบ้านการเรือนจากญาติผู้ใหญ่เพื่อจะได้ดูแลปรนนิบัติสามียามออกเรือนนั่นเอง

๔ ๑ ๓ อาหารการกิน

วิถีชีวิตของชาวไทยพวนที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมนิทานชาดกล้วนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายตามสภาพสังคม ส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะไทยพวนและชาวไทยอีสานต่างก็มีพื้นฐานวัฒนธรรมมาจากกลุ่มชนเดียวกัน ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวไทยพวนและชาวไทยอีสานจึงคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา การแต่งกาย และอาหาร โดยเฉพาะอาหารการกินที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน เช่น ในงานแต่งงานของท้าวกุมพกับนางสุมณฑา และท้าวนาโคกับนางสุสีพัน มีการปลุกโรงครัวเพื่อทำอาหารเลี้ยงชาวเมืองที่ไปร่วมพิธีเฉลิมฉลองการแต่งงาน ดังความว่า

วิเสดตั้ง	ของกินทุกสิ่ง
ทั้งลาบแลก้อย	แกงปุ้นซูอัน
สำคันทัง	ทั้ง ๔ ในวัง

สับพะของ	ทอดทานเขาให้
สุลาไว้	ทั้ง ๔ หองัน
ทันไผมา	ให้กินตามได้
	(สินไซ ๔๕๖)

อาหารที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนข้างต้น เป็นอาหารที่ชาวไทยพวนจะทำในโอกาสพิเศษ เช่น งานบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานรื่นเริงต่าง ๆ งานที่เกี่ยวกับการแสดงความยินดี งานบุญประเพณี หรือปรุงพิเศษเพื่อต้อนรับแขก ซึ่งต้องพิถีพิถันด้านการปรุง และใช้เนื้อสัตว์ที่มีราคาแพง เช่น เนื้อวัว เนื้อหมู เนื้อเป็ด เนื้อไก่ ฯลฯ อาหารแต่ละอย่างมีวิธีการทำดังนี้

“ลาบ” คืออาหารประเภทพลาและยำ ปรุงโดยการนำเนื้อสัตว์มาสับละเอียดแล้วนำไปคั่วให้สุก ปรุงรสด้วยข้าวคั่ว พริกป่น น้ำปลา น้ำปลาร้า มะนาว ต้นหอม ผักชี สะระแหน่ รับประทานกับผักต่าง ๆ เช่น มะเขือ แตงกวา ถือกันว่าเป็นอาหารชั้นสูงของชาวอีสาน (และชาวไทยพวน) ในการเลี้ยงแขกเลี้ยงคนหรือทำบุญต่าง ๆ ถ้าขาดลาบถือว่าขาดสิ่งสำคัญไป ดังนั้น การทำ “ลาบ” เลี้ยงแขก ถือเป็นการให้เกียรติแขกและเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่เจ้าภาพ

“ก้อย” เป็นอาหารจำพวกพลา ปรุงโดยการหั่นเนื้อเป็นชิ้นบาง ๆ พอดีคำ ปรุงรสด้วยเครื่องปรุงเช่นเดียวกับลาบ มีหลายชนิดแล้วแต่วัตถุดิบที่นำมาทำ เช่น ก้อยกุ้ง ก้อยปลา ก้อยหมู ก้อยวัว(วัว) ก้อยควาย ก้อยเป็ด ก้อยไก่ เป็นต้น มีทั้งชนิด “ดิบ” และ “สุก” ตามใจชอบ หากต้องการกินให้ถูกสุขลักษณะต้องปรุงให้สุกก่อน

“แกง” ของชาวไทยพวนมีหลายชนิด ชนิดที่มีน้ำพอดีเรียกแกงธรรมดา แกงชนิดมีน้ำน้อยเรียกแกงอ่อม ชาวไทยพวนมักแกงเนื้อวัว เนื้อหมู หรือเนื้อปลา ใส่ผักหลายชนิดที่หาได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น ยอดตำลึง บวบ ฟักทอง ถั่วฝักยาว ต้นหอม ฯลฯ ลักษณะคล้ายคลึงกับแกงเลียง

“ปุ้น” หรือ “ข้าวปุ้น” หมายถึง “ขนมจีน” มีวิธีทำคือ ชาวบ้านจะนำข้าวสารเหนียวมาหมักโดยแช่น้ำไว้ ๒-๓ คืน แล้วนำไปตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำคั้นให้เข้ากันดีแล้วกรองด้วยผ้าขาวบางใส่ถุงแขวนไว้ นำแป้งในถุงนั้นไปต้มให้สุกแล้วปั้นเป็นก้อน ต้มน้ำให้เดือด บีบแป้งที่ละก้อนให้เป็นเส้นด้วยเขี่ยซึ่งทำด้วยไม้แผ่นเล็กหรือกะลาเจาะเป็นรูเล็กๆโดยรอบ บีบแป้งให้ลอดรูนั้นเป็นเส้น ๆ ลงในหม้อน้ำเดือด ใช้ไม้ม้วนเส้นขนมไปแช่ล้างในน้ำเย็น ก่อนจับเรียงเส้นเป็น “จับ” หรือแพ วางซ้อน ๆ กันในภาชนะที่เตรียมไว้ สำเร็จเป็นเส้นข้าวปุ้น หรือเส้นขนมจีน ชาวไทยพวนนิยมทำข้าวปุ้นในงานเทศกาลต่าง ๆ ถือเป็นอาหารรสเลิศและเป็นสิริมงคล เพราะข้าวปุ้นมีเส้นเหนียวยาว อันหมายถึงความมีอายุยืนยาว แต่จะไม่นิยมทำข้าวปุ้นในงานงานอันเลวร้าย ถือเป็นของต้องห้ามเพราะเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายมีความผูกพันกับญาติพี่น้องทำให้มารับตัวไปอยู่ด้วย อาจทำให้มีคนตายในบ้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากจะทำอาหารเลี้ยงแขกหรือในงานแล้วชาวไทยพวนยังนิยมทำสุราหมักจากข้าวเหนียวบรรจุในไหที่เรียกว่า “สาโท” หรือ “ไหแค” ไว้แจกจ่ายสำหรับดื่มในงานรื่นเริงต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน ดังปรากฏในเรื่องสินไชและท้าวแบ้ ดังความว่า

บางพองเขา	อยากกินเข้า	ให้กินให้มันอิ่ม
ไผ่อยาก	กินสุลา	ดูดกินเมาบ้า
	พนัยกันนั้น	ยังยั้งกินหลาย
	ชาวเปงจาน	ก็ยอมกินยังน้อย
		(สินไช ๔๒๒)
พะก็	จำเขาให้	เอาไหแคมาแจก
	ทั้งเคื่องแก้ม	กินพ้อมยายให้ชูอัน แท้แล้ว
		(ท้าวแบ้ ๒๔.)

นอกจากนี้ ในเรื่องสินไช ยังสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านที่ต้องเก็บ “เทา” หรือสาหร่ายเส้นละเอียดคล้ายเส้นผมสีเขียวในน้ำมาทำอาหาร ซึ่งเทามีทั้งชนิดที่กินได้และกินไม่ได้ ชาวบ้านต้องใช้ความรู้ความชำนาญสังเกตให้ดีจึงจะสามารถเก็บมาทำอาหารได้ ดังความว่า

ตามทางไป	หมูเทาไค่น้ำ
เขาเขาหลั่น	เก็บเทาเข้าป่า
	(สินไช ๔๗๖)

จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นทำให้ชาวบ้านรู้จักดัดแปลงพืชพรรณในธรรมชาติมาปรุงแต่งเป็นอาหารรับประทานได้หลากหลาย ชาวอีสานรวมทั้งชาวไทยพวน จะชอบกิน “ลาบเทา” โดยการเก็บเทาหรือสาหร่ายมาล้างให้สะอาดผสมกับถั่วฝักยาว ปรุงรสด้วยน้ำปลาร้า น้ำปลา ข้าวคั่ว พริกป่น มะนาว ต้นหอม ผักชี ชิมรสตามใจชอบ บางครั้งก็จะใส่น้ำมันปลาดุก ปลาช่อน หอยโข่ง หรือหอยขม ด้วยเพื่อเพิ่มรสชาติความอร่อยและเพิ่มสารอาหารที่มีประโยชน์แก่ร่างกายอีกด้วย

กรณีมีความจำเป็นต้องเดินทางไกลหรือรอนแรมไปในป่า ชาวไทยพวนนิยมทำ “เข้าถง” หรือห่อข้าวติดตัวไปด้วยเพื่อความสะดวก “เข้าถง” คือ ข้าวเหนียวนึ่งสุกแล้วตากแห้งจัดใส่ถุงเพื่อเป็นเสบียงยามเดินทางไปค้าขายหรือเดินทางไปที่ไกล ๆ เมื่อหิวก็นำข้าวถงหรือข้าวตากนั้นอมไว้ในปากให้ข้าวพองนิ่มก่อนเคี้ยวกินโดยไม่ต้องเสียเวลาพักหุงหาอาหาร ในเรื่องสินไช ตอนโอรสทั้ง ๖ ของท้าวภูธรราชเดินทางไปเรียนวิชาในป่า ได้จัดเตรียมเข้าถงไปพร้อมด้วย ดังความว่า

	วันพุทเจ้า	เจ้าพ่อเดินไป
	เอาเข้าถง	ฮีบไปอย่าช้า
ลาชะ	กุมมานเจ้า	ทั้ง ๖ ลาบาด
	เข้าสู่ให้	มาตาเจ้ากาวกอน
	พุทอนให้	ปิดตาตนพอ
	นั้นบอกให้	ไปเอียนฮู้สาดสิน
มีทั้ง	พันคำให้	ยายเอาถั่วหนู
	ทั้งหมูม้า	คนตัวนั้นชีวไป
แม่จง	ตกแต่งห้าง	เข้าได้เข้าถง
	ทั้งเคื่องกิน	แดงไปวันหน้า
		(สินไช ๔๗)

ด้านอาหารการกินของชาวไทยพวนจะเห็นได้ว่ามีทั้งอาหารที่ไทยพวนถือว่าเป็นอาหารชั้นสูง ชาติไม่ได้ในการจัดเลี้ยงแขกเหรื่อ เช่น ลาบหรือก้อย และขนมจีน และอาหารท้องถิ่นที่ชาวบ้าน ต้องกินเพื่อประทังชีวิต เช่น แกงผักตบ ๑ ลาบเทา และเข้าถง ทำให้ทราบถึงสภาพการดำเนิน ชีวิตของชาวไทยพวนในอดีตได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากด้านอาหารคาวแล้วในนิทานชาดกยังสะท้อนให้เห็นการทำขนมหวานด้วย เช่น เรื่อง สินไชกลาวถึงขนมพื้นบ้านชาวไทยพวนคือ “เข้าเขียบ” หรือ “ข้าวเกรียบ” ด้วย ดังความว่า

	เทวาเจ้า	ขายทุกอันทุกสิ่ง
ทั้งเข้าเขียบ	หอมยี่งล้ำ	เอามาแก้แดสะหวั่น
		(สินไช ๒๗๘)

“ข้าวเขียบ” หรือ ข้าวเกรียบที่ทำเป็นแผ่นบาง ๆ เรียก เข้าเขียบ เข้าโป่ง เข้าเขิบ ก๊ว (ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ ๑๔๓) เป็นชื่อขนมชนิดหนึ่งของชาวไทยพวน ในเดือน ๓ ของทุกปี ต่อเนื่องจากการทำบุญข้าวจีข้าวบ้านจะทำข้าวเขียบ โดยนำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาตำให้ ละเอียด นวดผสมกับงา น้ำตาล ไซ แล้วแผ่เป็นแผ่นกลมบาง ๆ นำไปตากแดดให้แห้ง เมื่อ จะกินต้องนำไปย่างไฟจนพองเหลืองกรอบ นิยมนำไปถวายพระเมื่อพระฉันเสร็จแล้วฆราวาสจึง นำไปแบ่งกันกิน สังคมของชาวไทยพวนเป็นสังคมเกษตรกรรมการทำบุญข้าวเกรียบหลังจากเสร็จ สิ้นฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว เป็นการแสดงความขอบคุณและอุทิศส่วนกุศลให้เจ้าแม่โพสพที่ช่วยให้ข้าวกล้า อุดมสมบูรณ์ เป็นการขอขมาแม่โพสพที่ต้องถูกมนุษย์ทุบตี จึงบูชาเจ้าแม่โพสพพร้อมทั้งบูชาคุณ พระศรีรัตนตรัยตามความเชื่อของศาสนาพุทธด้วย ข้าวเกรียบจึงเป็นขนมที่สร้างความเอร็ดอร่อยที่

เด็กและผู้ใหญ่นิยมรับประทาน นอกจากจะนำไปถวายพระแล้วชาวไทยพวนยังนิยมใช้ข้าวเกรียบเป็นสวนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น ในพิธีสวดเสื้อม้าสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาหรือในงานบุญสงกรานต์ แม้ว่าชาวไทยพวนจะนิยมกินข้าวเหนียวหรือข้าวโป่ง แต่ไม่นิยมนำกลับไปกินที่บ้านเพราะข้าวเหนียวกรอบและแตกงายถือเป็นสิ่งอัปมงคลจะไม่นำของบิ่น หรือแตกหักเข้าบ้านเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ครอบครัวแตกหัก คนในบ้านทะเลาะวิวาทกันขาดความสงบสุข

๔.๑.๔ การทำมาหากิน

๔.๑.๔.๑ อาชีพทำกสิกรรม

ชาวไทยพวนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการกสิกรรมเป็นหลัก อาทิ การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทั้งยังนิยมปลูกไม้ดอกไม้ผลไว้รอบ ๆ บริเวณบ้าน ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินมีอาหารการกินตลอดทั้งปีแล้ว ยังสื่อถึงความขยันหมั่นเพียรของชาวไทยพวนที่ไม่ปล่อยให้เวลาและผืนดินว่างเปล่าประโยชน์ นอกจากนี้การปลูกไม้ดอกไม้ผลไว้ใกล้บ้านยังสะดวกต่อการดูแลบำรุงรักษาและเก็บเกี่ยวผลผลิตอีกด้วย ดังปรากฏในเรื่องท้าวแบ้และสินไซ ความว่า

มีทั้ง	สวนดอกไม้ ทั้งมุผาง ทั้งก้วยอ้อย ทั้งนาวากาน	ดวงอาตุดุதியาน พ้าวตานมีพ้อม มีม่วงขามหวาน ชูอันมีพ้อม (สินไซ ๘๙)
มีทั้ง	ดัมเต้าตัว	มีม่วงนาวากาน ก็มี
มีทั้ง	ดำदनดก	ดู่แดงหลายต้น
มีทั้ง	ดำदनตัว	ดำเดียดดูสะอาด
มีทั้ง	ดอกข้าน้าว	บานพ้อมชูดวง
มีทั้ง	มุผางสอย เคื่อเคียนเคื่อ	ขุนพุ่มดอกชะเคื่อ ก็มี กายกันเป็นทอง
มีทั้ง	ดาวดาดพ้อม	ลับพะสิงของสวน ก็มี
มีทั้ง	จวงจันหอม	ท้าวสวนโฮยเฮ้า (ท้าวแบ้ ๘)

จะเห็นว่าในสวนมีทั้งไม้ดอกไม้ผลที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน และเป็นพืชเศรษฐกิจมักจะปลูกไว้รอบ ๆ บ้านสำหรับเก็บขาย หรือรับประทานได้ตลอดทั้งปี เช่น กล้วย อ้อย ขนุน มะขาม มะนาว มะม่วง มะปริง มะปราง มะเคื่อ มะพร้าว ดาล สวนต้นประดู่ ต้นแดงเป็นไม้ยืนต้นเนื้อแข็งใช้สร้างบ้านเรือนได้ นอกจากนี้ชาวไทยพวนยังนิยมปลูกไม้ดอกกรอบ ๆ บริเวณบ้านเพื่อความสวยงามและหอมสดชื่น ทั้งยังเก็บบูชาพระหรือใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย เช่น ดอก

ลำตวน ดอกข้างน้ำ เป็นต้น การปลูกพืชผักสวครวัดตลอดจนไม้ผลไว้รอบบริเวณบ้านนอกจากจะเก็บไว้กินหรือไว้ขายแล้ว ยังใช้เป็นของฝากเพื่อนบ้านเป็นการแสดงน้ำใจไมตรี และเป็นของตอบแทนในการขอความช่วยเหลือได้อีกด้วย ดังเช่น ท้าวแป๊ะให้ยาไยยะโกณำน้ำเต้าและแดงโมในสวนไปฝากนายสำเภาเพื่อให้ขายสำเภาเอ็นดู และขอโดยสารเรือออกจากดอนโขงใหญ่ ดังความว่า

ยาเอยเจ้าจงเอา	หมากน้ำเต้า	แดงโมหน่วยใหญ่
	ไปขายบไหว	นายค้าแห่งสะเพา พันทอน
วาชอ	ให้เพ็งแท้	หนีจากดอนโขง ยาเฮย
หลอนว	เขาภูนา	ให้ไปนำได้
		(ท้าวแป๊ะ ๑๑)

บางครั้งยังใช้เป็นของฝากสำหรับต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองได้อีกด้วยดังเช่นในเรื่องสินไชชาวเมืองอินทวิสัยได้นำข้าวปลาอาหารตลอดจนผลไม้ต่าง ๆ ไปถวายท้าวกุศราชซึ่งเป็นแขกเมือง ดังความว่า

เจ้าจง	เอาเข้าน้ำ	ฝูงหมู่ปูปา
	ทั้งของหวาน	ชูอันมีพ้อม
	ทั้งหมากไม้	มีม่วงอำภา
	ขนุนหลวง	หมากโมแดงเต้า
	ไปเบิกให้	ชาวแขกเมืองโก
	ถวายพุทอน	พะยอดเมืองถวายไหว
		(สินไช ๒๘๗)

๔.๑.๔.๒ อาชีพค้าขาย

อาชีพที่มีความสำคัญรองลงมาจากกรกสิกรรม คือ อาชีพค้าขาย ซึ่งมีทั้งการค้าขายภายในเมือง โดยการขายของที่ตลาด และการค้าขายระหว่างเมือง โดยการแต่งสำเภาไปค้าขายต่างเมือง สวนใหญ่ชาวไทยพวนจะค้าขายพืชผลของตนโดยการนำสินค้าพื้นเมืองหรือของป่า ไปแลกเปลี่ยนกับเสื้อผ้าแพรพรรณจากพ่อค้าต่างเมือง ในอดีตบ้านม่วงขาวและบ้านโคกปี่มีแม่น้ำปราจีนบุรีไหลผ่าน และเป็นแหล่งชุมชน มีท่าเรือขนาดใหญ่ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวจีนจากจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นหลัก กอปรกับนิทานชาดกไทยพวนทั้ง ๒ เรื่องจารขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ สภาพสังคมที่ปรากฏจึงเป็นวิถีชีวิตชาวบ้านในสมัยนั้น ซึ่งเป็นไปตามกลไกของสังคมกับวรรณกรรม ยอมส่งอิทธิพลต่อกันและกันดังคำกล่าวของวิทย์ ศิวะศรียานนท์ (๒๕๓๑ : ๔๖) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสังคมที่ว่า กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเสมือนสามคน คือ นอกจาก

จะเป็นนักประพันธ์แล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และเป็นพลเมืองอีกด้วย ดังนั้นสังคมและกวีย่อมส่งอิทธิพลถึงกันและกัน สภาพชีวิตของคนในสังคมย่อมส่งอิทธิพลถึงสภาพชีวิตตัวละครในนิทานชาดกด้วย ดังเช่น

๑) การค้าขายภายในเมือง

สวนใหญ่ชาวไทยพวนจะวางสินค้าขายข้างถนนเพราะมีผู้คนสัญจรไปมาซึ่งชาวบ้านเรียกวาดตลาด เป็นการวางขายชั่วคราวในตอนเช้า เมื่อสายแดดแรงกล้าแล้วตลาดมักจะวาย การขายสินค้ามักจะเป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายตามอัธยาศัย โดยเฉพาะหากมีแขกเมืองเดินทางเข้ามาตลาดจะคึกคักสนุกสนาน การมีข้าวของสินค้าวางขายมากมาย แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองและความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง สินค้าส่วนใหญ่มักเป็นผลิตผลทางการเกษตร หัตถกรรมพื้นบ้าน และเครื่องประดับ ในเรื่องสินไซมีการป่าวประกาศให้ชาวเมืองอินทวิสัยตั้งตลาดเพื่อต้อนรับท้าวสุทราชา ดังความว่า

	ตกแดงตั้ง	เตี้ยละดาดตามทาง
ขายของฮ้าง	ตามถึกแพง	ก็ต่อโอมเอาได้
	ขายทั้งผ้า	กาสามวนมี
มีทั้ง	สังกาดพ้อม	อัดตะลัดเข็มขาย
	คำถึกแท้	พอซื้อต่อโอม
มีทั้ง	แพทองฟ้า	ผ้าหลากหลายผิว
มีทั้ง	แพสีนวน	ดอกพิกุนมีพ้อม
มีทั้ง	แพจิ้นพ้อม	แพไทยผาหลัง
	ผ้าแขกพ้อม	สะโหล่งนั้นมากหลาย
เขาก็	เอามาขาย	ถึกแพงพอซื้อ
มีทั้ง	ผ้าดอกไม้	กังม่านลายเคือ
เหลือที่	สาวเทวา	จำแลงแปงไว้
	ไผ่อยากได้	โอมเอาตามคำ
ตามแต่	ผู้ก็ซื้อ	ตามแท้ผู้ก็ขาย
	บางพองขาย	เข้าโคดสาลี
	ของกินมี	ชูอันแดงเต้า
	แดงโมพ้อม	แดงจิ้งอะนันเนก
ทั้งเข้าเขียบ	หอมยี่งล้ำ	เอามาแท้แต่สะหวั่น
		(สินไซ ๒๗๘)

จะเห็นว่าสินค้าที่วางขายในตลาดนอกจากจะเป็นพืชผักผลไม้แล้วก็มีทั้งเสื้อผ้าแพรพรรณ ผ้าที่วางขายมีทั้งผ้าไทยและผ้าต่างประเทศ เช่น ผ้าลูกไม้ฝรั่ง ผ้าแพรฝรั่ง ผ้าแพรจีน ผ้าลายไทยยกดอกพิบูล แพรสีต่าง ๆ ผ้าแขก (อินเดีย) ผ้าสะโหร่งของพม่า ผ้าคาดเอว ผ้าถุงต่าง ๆ ตลอดจนเข็มขัด ราคาถูกแพงแล้วแต่ผู้ซื้อผู้ขายจะต่อรองตกลงราคากันเองตามอัธยาศัย แสดงให้เห็นความมีเสรีภาพในด้านการค้า การติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศตะวันตก ซึ่งสมัยรัชกาลที่ ๕ บ้านเมืองมีความเจริญสูงสุด การประกาศเลิกทาสและออกพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารทำให้ราษฎรมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน การค้าขายสวนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าตามความต้องการของผู้ซื้อและผู้ขาย หากไม่มีเงินก็สามารถใช้สิ่งของมีค่าหรือสินค้าของตนแลกเปลี่ยนกันได้ ดังความว่า

หัวlungเฮย	เจ้าจงมาซื้อ	ชะหนุยมมีม่วง
เมื่อตอน	บาวพี่น้อง	กินหลินสวางเหงา หันท่อน
แต่นั้น	สาวนาคาเอิ้น	แสนเมืองต่างประเทศ
เจ้าจง	แลกซื้อสาลา	วงเข้าสาลีต่างเมือง กินท่อน
เอาเมื่อ	ตอนลูกน้อย	เมียฮักพายหลัง เจ้าท่อน
ซื้อของ	หลายพาสา	ต่างเมืองกินหลิน
หัวlungเฮย	สั่งวานเจ้า	ในคิงบัตออก มาท่อน
มาแลกฝูง	เข้าต้มเข้าหมม	ข้อยแซบหวาน แท้นาลุงเฮย
		(สินไซ ๓๐๐)
	ตามใจเจ้าซื้อ	แก้วหลากพิฑูณ
	ทั้งพิลา	คามันยังน้อย
	กับทั้งแก้ว	บับพาเอื่องสูง
	หน่วยแลฮ้อย	คำเข้มก็ขาบถวาย
	พิลานี้	ขายเอาแวนถิก
	แลหน่วยนั้น	เอาช้างแลตัว
	แลผืนนั้น	ดีคาแสนคำ
คั่นก็	เอาผืนดี	มากกว่าแสนก็หลายล้าน
		(สินไซ ๓๒๐)

ตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าการซื้อขายข้าวสาร ข้าวสาลี ขนมหวานต่าง ๆ อาจใช้สร้อยหวาน แลกซื้อก็ได้ ส่วนการซื้อขายเพชรพลอยจะตั้งราคาไว้สูง เช่น ทับทิม เพชร พลอยที่น้ำงามต้องใช้ทองคำมาแลกซื้อ เพชรพลอยบางชนิดแลกซื้อด้วยช้าง ๑ ตัว เพราะชาวบ้านต้องการช้างไว้ใช้งานได้ประโยชน์มากกว่ามีเครื่องประดับแพงๆ ขณะที่คนมีฐานะมีทรัพย์สินต้องการเพชรพลอย

เป็นเครื่องประดับเพื่อแสดงฐานะของตนและการมีแรงงานเพียงพอแล้ว นับเป็นการแลกเปลี่ยนที่คุ้มค่าซึ่งกันและกัน บรรดาผ้าแพรหลากหลายสีสันมีทั้งราคาถูกและราคาแพงให้เลือกซื้อได้ตามฐานะ ผ้าบางผืนมีค่าสูงราคาขายนับแสนบาทและบางผืนมีค่าน้อยมากต้องแลกซื้อด้วยทองคำ สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและความสงบสุขของบ้านเมือง

๒) การค้าขายกับต่างเมือง

สวนใหญ่บรรดาพ่อค้าจะแต่งสำเภารวมกลุ่มกันไปค้าขายต่างเมือง สินค้าที่ขายมีทั้งของป่าจำพวกนอแรด น้ำมันยาง เครื่องเทศ และเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ตลอดจนเสื้อผ้าแพรพรรณหลากหลายสีสัน การรวมกลุ่มกันเดินทางไปค้าขายเพื่อจะได้ช่วยเหลือกันยามคับขัน ทั้งยังปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายที่คอยดักปล้นสินค้าอีกด้วย ในการค้าขายหากมีสินค้ามากมายให้เลือกซื้อก็ย่อมมีผู้คนมาจับจ่ายซื้อของกันอย่างคึกคัก ดังปรากฏในเรื่องท้าวแก้ว พ่อค้าชาวเมืองจำปารวมกลุ่มกันแต่งสำเภา ๕๐๐ ลำ เดินทางไปค้าขายที่เมืองจีน การเดินทางต้องคอยดูแลช่วยเหลือกันและกัน ในขบวนเรือสินค้าทั้ง ๕๐๐ ลำ มีเรือสำเภาแล่นลำหลังอยู่ ๑ ลำ เพราะเรือชำรุด เรือลำอื่นต้องแล่นเข้าคอยประคับประคองกันไป แต่เมื่อนายสำเภาเรือลำที่ชำรุดรับท้าวแก้วและยาไอยะโกรรวมเดินทางไปด้วย บุญบารมีของท้าวแก้วช่วยให้เรือสำเภาลำนั้นกลับแล่นนำหน้าเรือลำอื่นอย่างรวดเร็วเดินทางถึงเมืองจีนโดยสวัสดิภาพ และค้าขายสินค้าหมดก่อนสำเภาลำอื่น ๆ ดังความว่า

	บัดนี้	จักก้าวถึง
	นายสะเพาค้า	จำปานะคอนลาด ก่อนแล้ว
เจ้าก็	ตกแต่งห้าง	สะเพาค้าเบิกไป หั้นแล้ว
วาก็	ไปเถียวค้า	เมืองใหญ่กงจีน
	เส้น ๆ เขา	เบิกชะเพามีซ่า
	ดาตูได้	ชะเพาหลายเหลือมาก
	ทั้งห้าฮ้อย	มาพ้อมเทื่อเดียว แท้แล้ว
เขาก็	อีดูตนเจ้า	บาคานบุดตะลาด
เขาก็	อุมแจ่มเจ้า	บาท้าวใส่ชะเพา แท้แล้ว
เมื่อนั้นชะเพาก็	เส้น ๆ ย้าย	ชะเพาเบิกตามลม พุ้นเย้อ
	ดีแก้วโย	ลมปั่นไปมียั้ง
นายก็	คอยฝูงเขา	ก็เล่ายังดูซ่า
แต่นั้น	ชะเพาผันผ้าย	ไปไวกว่าเก่า
อันว่า	ชะเพาหม่นนั้น	ก็ยังช้าอยู่หลัง หั้นแล้ว
เขาก็	ขายของได้	แอลายผ้าหลาก
	ของเทดพ้อม	มีแท้อัน แท้แล้ว
		(ท้าวแก้ว ๑๔)

ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การค้าดำเนินไปด้วยดีต้องมีการผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองที่ติดต่อด้านชายฝั่งด้วย พ่อค้าจึงต้องทำหน้าที่ทูตสันถวไมตรีพร้อมกันไป เมื่อเดินทางไปค้าขายยังบ้านเมืองใดต้องเข้าเฝ้าเจ้าเมืองก่อน นัยหนึ่งเพื่อแสดงความอ่อนน้อมจงรักภักดีและขอเป็นไมตรีทางการค้าโดยการถวายเครื่องราชบรรณาการ อีกนัยหนึ่งเป็นการบอกกล่าวขออนุญาตเข้าไปทำการค้าในเมืองนั้น ซึ่งธรรมเนียมการปฏิบัติดังกล่าวย่อมเกิดผลดีทั้งต่อตัวพ่อค้าและบ้านเมืองของพ่อค้าอีกด้วย ดังเช่นในเรื่องท้าวแก้ว นายสาเกาชาวเมืองจำปาเดินทางไปค้าขายยังเมืองจีน ได้ตกแต่งเครื่องราชบรรณาการ อาทิ นอระมด (นอแรด) น้ำมันยาง เครื่องเทศ ฯลฯ ซึ่งเป็นสินค้าที่สูงค่าและพระมหากษัตริย์มักจะผูกขาดการค้าสินค้าดังกล่าวแต่ผู้เดียว การนำไปถวายเจ้ากรุงจีนก็เพื่อปลุกไมตรี เพื่อเป็นการแสดงความอ่อนน้อมจงรักภักดีและสะดวกในการทำการค้าต่อไปนั่นเอง

นายก	จัดเอาได้	นอละมดทั้งยาง
	นำไปถวาย	พะยวดเมืองเป็นเจ้า
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	กงจินชานชอบ
ยังค้อย	หว่ายยานน้ำ	มาพ้ออดดี แดลือ
สุก	อยู่แห่งห้อง	กำฝายเมืองใด นี่เด
	ปะมานมา	ทอใดถึงนี่
แต่นั้น	นายชะเพา	กัมวันทาทุบขาด
ข้าก็ยังค้อย	หว่ายยานน้ำ	มาพ้ออดดี พะเฮย
ฝูงข้าก็	อยู่แห่งห้อง	เมืองใหญ่จำปา
ปะมาน	มาสามเดือน	ก็จึงถึงจอมเจ้า
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	มีคำโอवाद
บอกวา	เจ้าพี่น้องชาวค้า	ชีเข้าขาย หั้นท่อน
แต่นั้นนายก	ยกมือไหว	พะยาหลวงลาเล็ก
	ถึงแห่งห้อง	ชะเพาค้าขายของ
		(ท้าวแก้ว ๑๓-๑๔)

จะเห็นได้ว่าการค้าขายกับต่างเมืองที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ส่วนใหญ่พ่อค้ามักจะไปค้าขายที่เมืองจีน แต่ในความเป็นจริงชาวไทยพวนคงไม่ได้เดินทางไปค้าขายกับชาวจีนที่ประเทศจีนเพราะสังคมพืงจะถูกปลดปล่อย แต่วรรณกรรมมีการคัดลอกสืบทอดกันมา ในอดีตกลุ่มชนชาติไทย(รวมทั้งลาวพวน)อาจมีการค้าขายกับจีนตามเส้นทางแม่น้ำโขงเชื่อมโยงไปยังคุนหมิงก็เป็นได้ และหากพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศบ้านโคกปิบและบ้านม่วงขาวเป็นชุมชนใหญ่มีแม่น้ำปราจีนบุรีไหลผ่าน เมื่อไหลผ่านจังหวัดนครนายกเรียกว่าแม่น้ำนครนายก ไหลผ่านจังหวัด

ฉะเชิงเทรา เรียกว่าแม่น้ำบางปะกง และไหลลงทะเลที่จังหวัดชลบุรี ซึ่งจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดชลบุรีมีคนจีนอาศัยอยู่มาก โดยเฉพาะเมืองพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวไทยพวนกลุ่มนี้ก่อนที่จะอพยพย้ายถิ่นมาอยู่แถบบ้านมวงขาว ทำให้ชาวไทยพวนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับพ่อค้าชาวจีน กอปรกับจิตใจสำนึกชาวไทยพวนไม่ชอบคนไทยที่เป็นเหตุให้ต้องพลัดบ้านเมืองมา ทั้งยังถูกคนไทยดูหมิ่นเหยียดหยามในฐานะชนกลุ่มน้อยของชนกลุ่มใหญ่ ทำให้นิยมติดต่อดำขายกับชาวจีนมากกว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา คนจีนมักจะผูกขาดการค้าและเป็นเจ้าภาษี มีอิสระในการค้าขาย ชอบนำสินค้าแปลก ๆ ใหม่ ๆ จากในเมืองลงเรือไปค้าขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ บางครั้งนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนกับของป่าจากชาวบ้านมาขายต่อในเมืองซึ่งทำกำไรให้พ่อค้าชาวจีนมาก ชาวไทยพวนแม้จะนิยมแต่งงานในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันก็ยังยินยอมให้ลูกสาวแต่งงานกับพ่อค้าชาวจีน เพราะชาวจีนร่ำรวยขยันขันแข็งทำมาหากิน ส่วนชาวจีนเองก็ต้องการแต่งงานกับคนไทยเพื่อเปลี่ยนแปลงสัญชาติของตน และเพื่อให้มีสิทธิในการครอบครองที่ดินได้ เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังการประกาศเลิกทาสและออกพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ชาวไทยพวนได้กลายเป็นชาวไทยโดยสมบูรณ์นับจากมีการจัดทำสำมะโนประชากรเสร็จสิ้น ในนิทานชาดกไทยพวนจึงสะท้อนภาพการติดต่อดำขายกับชาวจีนมากกว่าชนชาติอื่น

๓) การเงินที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน

ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแบ้และสินไซ มีหลายตอนที่กล่าวถึงมาตราเงินที่ใช้กันมาแต่โบราณ บางอย่างไม่มีใช้แล้วในปัจจุบัน อาทิ ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เฟื้อง ไพ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นมาตราเงินที่ใช้ในสังคมสมัยรัชกาลที่ ๕ เห็นความผสมกลมกลืนวัฒนธรรมของชาวไทยพวนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมของชนกลุ่มใหญ่และเป็นศูนย์กลางของการปกครองจำต้องใช้มาตราเงินตามผู้ปกครอง ดังตัวอย่างมาตราเงินที่พบในนิทานชาดกไทยพวนทั้ง ๒ เรื่อง ดังนี้

ชาวเมืองนั้น	คนสะหลิงทานทอด
เด็กน้อย ๆ	คนเฟื้องแลไพ
	(สินไซ ๔๒๐.)

เงินเลียงได้	พอแสนดาซัง
คำเข้มได้	พอล้านแดงทอง
	(สินไซ ๔๓๔)

เงินเลียงได้	พอแสนดาซัง
คำเข้มได้	พอล้านคานาง
	(สินไซ ๔๔๒)

บัดนี้	ลาซาเจ้า	นาโคพะวะนาต
	เงิน ๓ ล้าน	ทานให้คู่คน
	ทานทอดให้	แสนเมืองพอหมื่น
	แก้วค่าล้าน	ทานให้ ๔ พัน
	ทั้งไฟน้อย	ทานให้คู่คน
	ทั้งเด็กน้อย	นอนอยู่ในเป
เด็กอยู่	ในคำเดือน	ให้ทานตามน้อย
	คนบาดถ้วน	อย่าขาดแข็งขวัน
		(สินไช ๔๖๕)

“ไฟ” เป็นมาตราเงินที่ใช้กันอยู่ในอดีต ๑ ไฟ มีค่าเท่ากับ ๒ อัฐ หรือประมาณ ๓ สตางค์ (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๐ ๖๐๖)

“สลึง” เป็นชื่อมาตราเงิน ๑ ใน ๔ ของบาท คือ ๒๕ สตางค์ (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๐ ๗๙๒)

“เฟื้อง” เป็นมาตราเงินอย่างเก่าคือ ๘ อัฐ เป็น ๑ เฟื้อง เท่ากับ ๑๒ สตางค์ครึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๐ ๖๑๒)

“ซัง” เป็นมาตราเงินตามวิธีประเพณี มีจำนวน ๘๐ บาท , ชื่อมาตราซังตามวิธีประเพณี สำหรับกำหนดน้ำหนักเท่ากับเงินหนัก ๘๐ บาท หรือ ๑๒๐๐ กรัม (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๐ ๒๖๔)

“บาท” เป็นมาตราเงินมีค่าเท่ากับ ๑๐๐ สตางค์ หรือ ๔ สลึง

“เงินเลียง” คือเงินที่หล่อเป็นแท่งสี่เหลี่ยมเรียวยาวเรียกเงินเลียงหรือเงินยวง (ปรีชา พิณทอง. ๒๕๓๒ . ๒๑๕

ซึ่งในมาตราเงินดังกล่าวข้างต้น ไฟและเฟื้อง เป็นอัตราเงินขั้นต่ำสุด ปัจจุบันนี้มาตราเงิน ‘บาท’ และ “สลึง” ยังมีใช้กันอยู่ทั่วไป ส่วนทองคำยังคงมีความสำคัญในด้านเป็นเงินทุนสำรองภายในประเทศอีกด้วย ส่วนมาตราเงินอื่นๆ เลิกใช้ไปนานแล้ว สกุลเงินในเรื่องสินไชที่ยกตัวอย่างมานี้ จึงเท่ากับเป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจโดยตรง ทั้งยังสะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยของพุทธศาสนิกชนที่นิยมบริจาคทานที่ทำความคุ้นเคยไปตามความเชื่อที่ว่าเป็นการสั่งสมบุญบารมีไว้ชาติภพใหม่ และสะท้อนภาพความเมตตากรุณาของพระมหากษัตริย์ที่ทรงบริจาคทานแก่ประชาชนตามความเหมาะสมของฐานะและความดีความชอบ เช่น ชาวบ้านทั่วไป ได้รับเงินบริจาคคนละสลึง หรือ ๑ บาท ส่วนเด็กเล็ก ได้รับลดหลั่นกันไปคนละเฟื้อง คนละไฟ ข้าราชการระดับเสนาบดีได้รับพระราชทานมากถึงหมื่นบาท เป็นต้น

๔ ๑ ๕ การคมนาคม

๔ ๑ ๕ ๑ การคมนาคมทางน้ำ

ในอดีตนิยมสัญจรกันทางน้ำมากกว่าทางบก ดังนั้นในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจึงมักจะอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเพื่อสะดวกในการเดินทาง โดยเฉพาะเมืองท่าสำคัญจะมีการขนถ่ายสินค้าทำให้ชุมชนนั้น ๆ เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การเดินทางทางน้ำแม้จะใช้เวลานานแต่มีความปลอดภัยสูงกว่าและสะดวกสบายกว่าทางบก ดังเช่น ในเรื่องท้าวแก้ว ระยะเวลาจากเมืองมิดิลาไปยังเมืองทุมมาใช้เวลาในการเดินทางนานถึง ๑ เดือน และจากเมืองจำปาไปยังเมืองจิ้นใช้เวลาประมาณ ๓ เดือน หากมีคลื่นลมรบกวนอาจใช้เวลาเดินทางนานกว่านี้ ดังความว่า

แต่นั้น	นายชะเพากัม	วันทาทุขนาด
ข้าก็ยิ่งค่อย	หว่ายยานน้ำ	มาพี่ฮอดดี พะเฮย
ฝูงข้าก็	อยู่แหงห้อง	เมืองใหญ่จำปา
ประมาณ	มาสามเดือน	ก็จึงถึงจอมเจ้า

(ท้าวแก้ว ๑๔)

ฝูงข้า	เนามิดิลา	ฝ่ายไถจิงแท้
คั้นว่า	ลมดีแท้	พอประมาณเดือนหนึ่ง จึงแล้ว
คั้นว่า	ลมบ่ให้	ก็ยังช้ากว่าเดือน เจ้าเฮย

(ท้าวแก้ว ๕๘.)

การลงเรือไปตามลำน้ำต้องสังเกตทิศทางลมและกระแสน้ำเป็นหลัก ดังคำกล่าวที่ว่าถ้าหาก “คลื่นลมดี” ก็ถึงเร็ว แต่ถ้า “คลื่นลมไม่ดี” การเดินทางก็ล่าช้า ดังนั้น ในการกำหนดระยะทางจึงสังเกตธรรมชาติไปพร้อมด้วย นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการรู้จักสังเกตและใช้ธรรมชาติให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง การรู้หลักการเดินเรือและทิศทางของลม ตลอดจนการสังเกตดวงดาวเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การเดินทางสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

จะเห็นได้ว่าเส้นทางคมนาคมในอดีตนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ เส้นทางคมนาคมที่นิยมกันมากคือการเดินทางทางน้ำ ตามแม่น้ำ และลำคลอง มีการขุดคลองขึ้นหลายแห่งให้สัญจรไปมาติดต่อกันได้สะดวก ดังนั้น สภาพการเดินทางที่ปรากฏในนิทานชาดกจึงกล่าวถึง “เรือ” ซึ่งเป็นพาหนะสำคัญปรากฏอยู่ทั่วไป เรือที่พบมากที่สุดคือ “เรือสำเภา” ซึ่งเป็นเรือเดินทะเลชนิดหนึ่งแบบจีนใช้แล่นด้วยใบ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๓๐ : ๘๑๔) เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องยนต์ การเดินทางจึงใช้ฝีพายตามกระแสน้ำและใช้ลมพัดใบให้แล่นเพื่อทุ่นแรงแบบสำเภาจีน จากข้อความที่ว่า “แดงสำเภาไปค้าขายเมืองจิ้น” จึงน่าจะเป็นสำเภาจีนมากกว่าของชาติอื่น เพราะชาวจีนมักจะบรรทุกใบชาตลอดจนสินค้าอื่น ๆ มาค้าขายกับชาวไทย ตั้งแต่สมัย

รัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา ไทยมีการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนสามารถทำกำไรแก่ประเทศชาติ
มูลค่ามหาศาล สนวนเรือที่พบในนิทานชาดกอีกประเภทหนึ่งคือ "เรือประพาส" หรือ "ขบวนเรือพยุ
หยาตราทางชลมารค" ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระมหากษัตริย์มักจะเสด็จประพาสต้นทางชลมารค
ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อครั้งเสด็จมณฑลปราจีนบุรี ได้ทรงพบเห็นชาวลาวและคนไทย
ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณดงศรีมหาโพธิ์ โดยเฉพาะประชาชนจากบ้านม่วงขาวและบ้านเกาะสมอ
มารอรับเสด็จจำนวนมาก (ศรีศักร วัลลิโภดม ๒๕๒๕ : ๕๘) ซึ่งการได้เข้าเฝ้ารับเสด็จอย่าง
ใกล้ชิดทำให้ราษฎรจดจำพระมหากษัตริย์คุณ และจดจำภาพขบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคได้
ติดตาตรึงใจ จึงนำไปผสมผสานกับการแต่งเรื่องบันเทิงคดีโดยจารไว้ในผลงานของตน เช่น ใน
เรื่องท้าวแก้ว ท้าวทุมมาจัดขบวนเรือ ๕๐๐ ลำ เดินทางไปรับท้าวแก้วที่กรุงมิตลา โดยจัดขบวน
เรือตามตำราพิชัยสงคราม มีปีกซ้าย ปีกขวา กองหน้า กองหลัง แหแห่นไปทางชลมารคคง
ความว่า

แต่นั้นพะก็	ออกปากต้าน	ทันหมู่เสนา
สูง	เดาตาดี	ดกแดงชะเภาอย่าช้า
ดาดีหลายลำ	ดกแต่งได้ ๕ อ้อย	มาพ้อมชูลำ หั้นแล้ว
พะก็	มีอาดให้	พะยาใหญ่เมืองแสน
	เดาตาตก	แดงดื้ออย่าช้า
	เบื่องปีกซ้าย	พะยาใหญ่เมืองจัน
	ถือทุ้งดำ	แหไปหัวหน้า
	พายขวาไว้	เมืองแสนเจ้าหมู่
	ถือทุ้งแดง	แหไปหัวหน้า
	ทางปีกกอง	พะยาใหญ่ในเมือง
	ถือทุ้งขาว	แห่ภูพะองแท้
	ทั้งให้เสนน้อย	ฝูงขลุ่ยละบำชอกก็ไป
	ทั้งหอยสัง	ปีเพงพินพ้อม
		(ท้าวแก้ว ๖๒)

๔.๑.๕.๒ การคมนาคมทางบก

การเดินทางทางบกมักจะใช้พาหนะช้าง ม้า รถม้า เกวียน และการเดินเท้า แต่การเดินทาง
ทางบกมีระยะทางยาวไกล เพราะใช้เวลาในการเดินทางรอนแรมไปในปายาวนาน ทั้งยังได้รับความ
ลำบากเดินข้ามภูเขา ป่าไม้ ถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ หรืออาจเผชิญกับอันตรายทั้งจากสัตว์ป่า โจรผู้ร้าย
และไข้ป่า ดังนั้น ชาวบ้านจึงนิยมเดินทางทางน้ำมากกว่าทางบก ในนิทานชาดกเรื่องสินไซ ได้
สะท้อนให้เห็นสภาพการคมนาคมทางบกต้องใช้เวทมนต์ช่วยให้เดินทางสะดวกสบาย ประกอบกับ

เป็นฉากในจินตนาการที่ผู้แต่งมุ่งเน้นให้เกิดความอลังการให้ผู้อ่านและผู้ฟังได้รับความบันเทิงด้วย
ดังเช่น การเดินทางจากเมืองสีอะนุราชถึงเมืองเปงจาญปกติใช้เวลานานถึง ๓ เดือน แต่ท้าวกุมพน
ใช้เวทมนต์ยอพสุธาให้ระยะทางใกล้ใช้เวลาเพียง ๕ วันก็เดินทางถึงเมือง ดังความว่า

กุมพันเจ้า	ยอแผ่นพะสุธา
ควา ๓ เดือน	ให้เป็นควาไ้
๕ คินแท้	เจ้าเมืองภูวณาด
หลายเหล้ามือ	ไปเข้าบเซา
ทั้งปากกว้าง	กวางปีบเสื่อสาง
ทั้งกวางชาย	หมู่ชนะหนีเมิน
	(สินไซ ๔๐๗)

ในการเดินทางจากเมืองบาดาลไปเมืองเปงจาญก็เช่นเดียวกัน ท้าวนาโคได้เนรมิตถนนสาย
ยาวกว้างใหญ่ ตลอดจนสร้างสะพานเพื่อให้การเดินทางสัญจรไปมาสะดวก โดยการสร้างถนนที่
เรียบและกว้างระยะทางยาวไกลถึงพันวา ตัดช่องทางผานแม่น้ำ ภูเขาและป่าไม้ เพื่อให้พ่อค้า
ประชาชน ได้รับความสะดวกในการเดินทางติดต่อค้าขาย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในสมัย
รัชกาลที่ ๕ เป็นช่วงระยะที่รัฐบาลกำลังพัฒนาประเทศให้ทันสมัย มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มา
พัฒนาปรับปรุงบ้านเมืองหลายอย่าง รวมทั้งการตัดถนนเชื่อมระหว่างเมืองตลอดจนหมู่บ้านต่าง ๆ
เพื่อให้ชาวบ้านสัญจรไปมาติดต่อกันได้สะดวกผู้แต่งอาจใช้จินตนาการนำสภาพสังคมยุคนั้นมา
ถ่ายทอดลงในนิทานของตนเพื่อให้เกิดความอลังการ ดังความว่า

นาคก็	ลงสู่พื้น	ในแหงบาดาน
	แปงทางหลวง	ฮาบเพียงบมีน้ำ
	ลวงกว้างนั้น	พันวาเป็นเขต
	ยะช่องไว้	ดอยขันเลียบทาง
	ตัดแม่น้ำ	เป็นทางเที่ยวท่อง
อยู่ทาง	ชาวพอค้ำ	เที่ยวย้อยของนาม
ให้แต่	ชาวพอค้ำ	เที่ยวทองมาเถิง
ต่างให้	ฮู้ข่าวพัน	ทั้งพี่ฮอดกัน
		(สินไซ ๔๗๘.)

ในการสร้างถนนหนทางสมัยก่อนนิยมปลูกไม้ผลที่กินได้ตลอดทั้งปีไว้ริมถนนเพื่อเป็นร่มเงา
และให้ผู้คนสัญจรไปมาได้เก็บกินแก้เหนื่อยแก้หิวได้บ้าง ต้นไม้บางต้นอาจเกิดจากการที่นักเดินทาง

คนก่อน ๆ กินผลไม้แล้วทิ้งเมล็ดไว้ ต้นไม้บางต้นได้สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนด้วย เช่น การปลูกหมากพลู ก็สะท้อนวัฒนธรรมการกินหมากของคนสมัยก่อน ดังความว่า

	เนืองกันปลูก	ก้วยอ้อยสับพะสิงยายไป
	ทั้งหมากพู	หมู่อำพามีม่วง
	ทุกถ้วนพ้อม	หลายลำเลียบไป
	ไปเถิงเท้า	เปงจานเมืองใหญ่
ทะเลสาบ	ตั้งเลียบไว้	สองข้างฮอดเมือง
		(สินไซ ๔๔๓)

ในการเดินทางไปค้าขายขบวณสินค้ามักจะประกอบด้วยคาราวานช้าง ม้า และผู้คนมากมาย เพราะต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางยาวนานหลายเดือนกว่าจะบรรลุจุดหมายปลายทางทำให้ต้องใช้ลูกหาบจำนวนมาก นอกจากจะเป็นแรงงานในการขนถ่ายสินค้าแล้วยังเป็นกำลังสำคัญยามเผชิญเภทภัยทั้งจากคนร้ายและสัตว์ป่าอีกด้วย ในนิทานชาดกได้สะท้อนภาพการเดินทางโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ประกอบด้วยขบวนช้าง ม้า เสนา อำมาตย์ ข้าทาสบริวารมากมาย เพื่อความปลอดภัย และแสดงให้เห็นบุญบารมีของกษัตริย์อีกทางหนึ่งด้วย ถึงแม้ว่าในขบวนดังกล่าวจะมีผู้คนมากมายแวดล้อม แต่ก็ยังรู้สึกหวาดกลัวอันตรายจากความน่าสะพรึงกลัวของป่าดงดิบ หวั่นเกรงอันตรายจากสัตว์ป่า ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ทุกรูปทุกนามที่หวาดกลัวภัยที่เรามองไม่เห็นทั้งจากธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังความว่า

แต่นั้น	นาคาขึ้น	หลังพายย้ายออก
	หอกแลง้าว	แหนเจ้าออกไป
	เสน ๑ ย้าย	พลหลายไหลออก
ทั้งหมู่	สาวพี่น้อง	ชาวเมืองพ้อมสังนาง
	ทั้งแสนเมืองเจ้า	ทั้งขุนน้อยใหญ่
	นับอานได้	มีแท้ ๘ พัน
	เข้าปากกว้าง	อะนันโยดไพหนา
	ดงหลวงมี	ป่าซางเขาช้าง
	ช้างเหนียวไม้	ก้านกิ่งใบซาง
	กอซางหัก	ช้างกินหลายช้าง
	ช้างฮุนฮ้อง	ก้องป่าดงไพ
	ไทยนาคา	ตื่นสนเสียงช้าง
	เขาก็ต้านจา	ตางตางนานา

เขากี้

กัวเสื่อสาว

คว้านเฮยฮั่น

(สินไซ ๔๗๓-๔๗๔)

จะเห็นได้ว่าการคมนาคมมีความสำคัญทั้งทางบกและทางน้ำ สภาพสังคมสมัยที่จาร์นิทานชาดกอยู่คาบเกี่ยวระหว่างการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างประเทศตะวันตก เริ่มมีการตัดถนนสายต่าง ๆ ในหัวเมืองสำคัญ ๆ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงสัญจรทางน้ำซึ่งมีความสะดวกมากกว่า ก่อปรกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนก็มักจะอยู่ริมฝั่งแม่น้ำซึ่งสะดวกทั้งการสัญจรและการทำมาหากินอีกด้วย นิทานชาดกไทยพวนจึงสื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตได้อย่างชัดเจน

๔ ๑ ๖ การสื่อสาร

การสื่อสารมีบทบาทในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแบ้และสินไซ โดยมีการใช้เครื่องมือสื่อสาร ๓ ชนิด คือ ใช้วิธีเขียนข้อความ ใช้สัญลักษณ์ และใช้คนบอกข่าว ดังนี้

๔ ๑ ๖ ๑ การเขียนข้อความ

การสื่อสารโดยใช้วิธีเขียนข้อความเพื่อสื่อสารถึงกัน หากเป็นการสื่อสารระหว่างเจ้าเมืองก็จะใช้ "ขุนสาส์น" หรือ ราชทูตจำทูลถือพระราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปถวาย เช่น ท้าวแบ้ส่งพระราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปถวายท้าวทุมมาเพื่อส่งข่าวคราวของตน ดังความว่า

แด่นั้น	พะบาทท้าว	ก็ปูนดาห้างตกแต่งลาดชะसान
	นำบันนากาน	ไปخابถวายพะเมืองพุ้น
อันวาสูก	มหาลาดเจ้า	นำเวนไปฮอดพายพุ้น
มาอยู่ค้าง	มิถิลา	ได้خابปีน้แล้ว
อันวา	มหาลาดเจ้า	ผู้แต่งแพไหลหั้นแล้ว
บาก็	นำเวนไป	ฮอดเมืองพายพุ้น
บาก็	ไปอยู่ค้าง	เมืองใหญ่กงจิ้น
ก็จึ่ง	หายโผยไผ	อยู่เย็นมิฮ้อน
ก็หาก	หมดเวนแล้ว	เป็นคนผู้ปะเส็ด
บาก็	มาอยู่ค้าง	มิถิลาแท้พำนานเจ้าเอย
คั่นว่า	พะแต่งแล้ว	ยอใส่ขันคำ
	สับพะสันมี	ชูอันในหั้น
เจ้ากี้	มีอาดให้	ลาดชะทูตขุนसान
	นำसानคำ	خابถวายพะเมืองพุ้น
		(ท้าวแบ้ ๕๕-๕๖)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการเขียนจดหมายจากลูกถึงพ่อเพื่อบอกเล่าชาวคราวความเป็นมาเป็นจดหมายจากผู้น้อยถึงผู้ใหญ่ จึงต้องแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน และต้องเขียนด้วยตนเอง การส่งสารถึงผู้มีศักดิ์เสมอกันจะให้ราชทูตแต่งราชสาส์นตามความประสงค์ของเจ้าเมือง เสร็จแล้วอ่านถวายเพื่อตรวจแก้ไขความถูกต้องแล้วจึงส่งราชทูตนำพระราชสาส์นไปส่งปลายทาง ดังเช่นท้าวแบ้งพระราชสาส์นถึงเจ้าเมืองจำปาเพื่อขอยาจำสวนและนายสำเภาไปอยู่เมืองทุมมา ก็ให้ขุนสาส์นร่างข้อความและอ่านถวายเพื่อตรวจแก้ไข เมื่อท้าวแบ้งเห็นด้วยจึงให้ราชทูตถือพระราชสาส์นไปส่งปลายทาง ดังความว่า

แต่นั้นพะก็	มีอาดให้	ลาดชะทูตขุนसान
สูง	แปงसानคำ	แต่งดีดาห้าง
สูง	นำเมื่อไหว	จำปาเมืองใหญ่ พายพูน
	ขอแจ่มเจ้า	นายเก้าย่ากู แดเน้อ
กับทั้ง	นายชะเพา	ผู้บิดดาตนพ่อ กูนั้น
ขอให้	มาพำพ้อม	กันแท้ชุกน นั้นเน้อ
คอมว่า	พะสังแล้ว	เฮื้อฮีบโดยพะลัน
	เดาตาดก	แต่งसानเลยแล้ว
เมื่อนั้นพะก็	มีอาดให้	ขุนอ่านลองดู
แต่นั้นขุนก็	ยอมมอบ	อ่านกะหวายพะเจ้า
อันนี้	หนังสือข้อย	พะยาบุณมาฮอด
	ถามข่าวเจ้า	เมืองนี้หมิ่นที่ แดทอน
ข้าก็	อยู่แห่งห้อง	เมืองใหญ่ทุมมา
นำบัน	นากามา	خابกะหวายพะยาเจ้า
แต่นั้น	ลาซาฟิง	ก็ว่าควรจิงแท้
		(ท้าวแบ้ง ๘๑)

การที่ท้าวแบ้งแสดงไมตรีต่อเจ้าเมืองจำปาโดยแต่งเครื่องบรรณาการไปถวายตามโบราณราชประเพณี และแสดงออกถึงความเป็นผู้มีกตัญญูต่อผู้มีพระคุณในการติดตามหายาไอยะโกและนายสำเภาเพื่อรับตัวไปดูแลประดุจบิดามารดา ทำให้เจ้าเมืองจำปาชื่นชมในพระจริยาวัตรของท้าวแบ้ง อีกทั้งเห็นว่าเมืองทุมมาเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง หากผูกสัมพันธ์ไมตรีต่อกันราษฎรทั้ง ๒ เมืองสามารถเดินทางไปมาค้าขายกันได้ย่อมเป็นผลดีมากกว่า ดังนั้น ท้าวจำปาจึงแสดงไมตรีตอบโดยจัดส่งเครื่องบรรณาการไปเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับท้าวแบ้งพร้อมขบวนเรือนานายสำเภาและยาไอยะโกไปส่งยังเมืองทุมมา ดังความว่า

เมื่อนั้น	ลาซาเจ้า	จาดอเมืองแสน
เอาจัก	วางนายไป	บ่ควนจึงแท้
ควรที่	เฮาแต่งห้าง	ลาดชะทูตไปดอม ชอบดาย
	นำไปถึง	แห่งเมืองพายพูน
กับทั้ง	บันนากานพ้อม	ของดีหลายสิ่ง
	ไปخابไหว	พะเมืองพูนจึงควร แท้ดาย
อันว่า	สองเมืองกำ	เป็นเมืองเกาะกาย กันแล้ว
เขาบ	มักอยู่พี	ไปพูนก็ช่างเขา หั้นท่อน
แมนว่า	ชาวเมืองพ้อม	เสนาฝูงไฟ ก็ดี
คั่นบ่	มักอยู่พูน	มาพีก็ช่างเขา หั้นท่อน
พะก็	มีอาดให้	ขุนแต่งเขียนसान
	นำบันนากาน	ไปخابถวายพะเมืองพูน
		(ท้าวแบ๋ ๘๖)

นอกจากจะมีการเขียนสาส์นลงบนกระดาษหรือแผ่นทองแล้ว ยังมีการเขียนตัวอักษรบนไม้ อีกด้วย เช่น ตอนที่ท้าวमितลาเจาะเสาดันใหญ่กลางท้องพระโรงชื่อนางคำหยาดไว้ ได้เขียนหนังสือไว้บนเสาเพื่อบอกให้ผู้มีบุญญาธิการที่เดินทางผ่านมาทราบว่ามีนางชอนอยู่ข้างในจักได้ให้ความช่วยเหลือ ดังความว่า

เขาก็	เอาชวานเจาะ	เสาโงงใส่นางอัดไว้
แล้วจึง	เขียนหนังสือห้อย	เสาโงงเขียนใส่
อันนี้ชื่อว่า	คำหยาดน้อย	นางนาคนาลืออยู่ใน นี่แล้ว
คั่นว่าไผผู้	มีบุญได้	เดินมาพบจวบก็ดี
ให้อับ	เอาแจมเจ้า	นางน้อยต่วนหนึ เทียวเทิน
อันนี้ชื่อว่า	เมืองใหญ่กว้าง	เฮียกชื่อमितลา
	กันดานมา	เทียวชอกกินตงเสียง
บาก็	ลิ่งลำเยียม	ทุกที่ไปมา
ก็จึง	เห็นหนังสือ	ใส่เสาโงงไว้
	บาคานเท้า	แยงดูเลยอ่าน
ก็จึง	เห็นแจบแจ้ง	ในหั้นชูอัน แท้แล้ว
บาจึง	บายเอาง้าว	ขันชัยเลยผา ดูแล้ว
ก็จึง	เห็นแจ่มเจ้า	นางน้อยอยู่ใน หั้นแล้ว
		(ท้าวแบ๋ ๔๗-๔๘)

ตัวอย่างข้างต้นนอกจากจะสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการสื่อสารแล้วยังสื่อให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหา โดยการเจาะต้นเสาขนาดใหญ่เพื่อชุกซ่อนสิ่งอันเป็นที่รักแล้วยังสะท้อนคุณค่าของการศึกษาอีกด้วย ท้าวแบ้เป็นผู้ชายจึงมีโอกาสดำรงศึกษาเล่าเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ ขณะที่ “ยักษ์กันดาร” เปรียบเสมือนคนเกื้อหนุนหรือคนที่ขาดการอบรมสั่งสอน ไม่ได้ได้รับการศึกษา ยังไม่ได้พัฒนาตนเอง แม้จะเข้าไปค้นหาผู้คนในเมืองมิลลาถิ่นเป็นอาหารจนหมดแต่ก็ไม่เห็นนางคำหยาด ไม่ทราบว่ชาวเมืองมิลลาชอนนางคำหยาดไว้ในต้นเสาเพราะอ่านข้อความที่เขียนไว้บนเสาไม่ออก แต่พอท้าวแบ้เดินทางมาถึงกลับรู้ว่านางคำหยาดอยู่ในต้นเสานั้นและได้เจาะเสานำตัวนางออกมา หลังจากนั้นท้าวแบ้ได้ต่อสู้กับยักษ์และสามารถชนะอย่างง่ายดาย และสั่งสอนให้ยักษ์ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี หมั่นรักชาติ ๕ ไม่นาสัตว์ ทำให้ยักษ์กันดารกลับตัวกลับใจเป็นคนดีของสังคมได้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญทั้งด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ควบคู่กันไปทั้ง ๔ ทักษะ จึงจะสามารถสื่อสารเข้าใจได้ตรงกัน

๔.๑.๖.๒ การใช้สัญลักษณ์

ในนิทานชาดกไทยพวนกล่าวถึง “การปักกำ” หรือการปักปันเขตแดน เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการถือสิทธิถือครองจับจองที่ดินในสมัยโบราณ เพื่อประกาศเขตการถือครองที่ดินโดยใช้มัดหญ้าหรือเศษผ้าผูกไว้ตรงปลายเรือไม้ แล้วนำไปปักแนวเขตที่ต้องการก็จะเป็นที่รู้และยอมรับกันว่าที่ดินบริเวณนั้น ๆ ได้มีการจับจองเป็นเจ้าของแล้ว (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ๒๕๔๒ : ๕๗๕๔) ในเรื่องท้าวแบ้ ท้าวแบ้ถูกพระบิดาลอยแพออกจากเมืองโดยมียาไอเยโกติดตามไปดูแลด้วย เมื่อแพลอยไปติดที่ดอนโขงใหญ่ ท้าวแบ้และยาไอเยโกอาศัยอยู่ที่ดอนโขงจนท้าวแบ้เติบโตใหญ่ จึงให้ยาไอเยโก “ปลูกทุ่งขาว” คือเอาผ้าขาวผูกปลายเรือไม้ไว้ด้วยจุดประสงค์ ๒ อย่าง คือ เพื่อแสดงให้ผู้สัญจรไปมาทราบว่ามีคนอาศัยอยู่บนเกาะนี้ หรือ เกาะแห่งนี้มีผู้จับจองเป็นเจ้าของ และเพื่อขอความช่วยเหลือ เมื่อเรือสำเภาค้าชาวจำปาผานมาเห็น “ธงขาว” ที่ยอดไม้ต่างก็คิดว่าบนเกาะแห่งนี้มีผู้คนอาศัยอยู่ จึงชวนกันจอดเทียบท่าเพื่อจะได้ขายสินค้า ดังความว่า

ยาจำ	ไปแปะไว้	หมายทางท่า พันทอน
หลอนวา	มีพ่อค้า	มายังแวงเขา บัญ
พอให้	เป็นเคียวไว้	คนมาเห็นง่าย จึงแล้ว
แต่นั้น	ย่ำบช้า	เฮฮิบไปแปง
	ปลูกทุ่งขาว	ใส่เทิงพายไม้
เขาก็	ลิ่งล่ำเยียม	ทุกที่ไปมา
เขาจึง	เห็นทุ่งขาว	อยู่เทิงพายไม้
อันนี้ฮ้อยที	มีคนแท้	ดอนโขงเกาะใหญ่ ลือน้ำ
แต่นั้นเขาก็	เดือนกันพ้อม	เฮเฮยพับจอด
ต่างให้	ไปจ่ายซื้อ	ของนั้นให้เกื่อนเบา แตทอน

คอมว่าแล้ว
ทั้ง ๕ อ้อย

พากันพับจด
เซาหันบ่กายแท้แล้ว
(ท้าวแป้ ๑๐-๑๑.)

แสดงให้เห็นว่าการปักกำหรือปักธงขาวเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารเป็นที่เข้าใจกันในชุมชนที่มีการเรียนรู้สืบทอดกันมา แสดงให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการสื่อสารอันเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน ส่วนการใช้สัญลักษณ์สื่อสารในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไช มีการใช้ลูกศรยิงไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อเป็นสัญญาณในการเรียกตัวผู้รับสารไปพบโดยเร็ว โดยสินไชแผลงศรไปยังท้าวพะวันสีนุราชซึ่งเป็นพี่ชายของท้าวกุมพนเพื่อเรียกตัวไปพบ ท้าวพะวันสีจะนอนหลับนานครั้งละ ๓ ปี จึงจะตื่นนอน อีก ๓ ปีต่อมาจึงจะนอนอีกครั้งหนึ่งสลับกันไป ตอนที่สินไชแผลงศรไปท้าวพะวันสีเพียงจะนอนได้ ๒ ปี จึงไม่ยอมตื่น ศรได้พุ่งเข้าของหูเพื่อปลุกให้ท้าวพะวันสีตื่น เมื่อท้าวพะวันสีตกใจตื่นนอนก่อนกำหนดด้วยความโกรธจึงคว่ำจับศรมาหักทำลาย แต่ลูกศรกลับพุ่งเข้าพันข้อมือทำให้ท้าวพะวันสีได้สติวาระรอยจะมีผู้มีบุญญาธิการต้องการพบจึงให้ศรนำทางไปพบกับสินไชที่เมืองสีนุราช นับว่าเป็นการสื่อสารที่รวดเร็ววิธีหนึ่ง ดังความว่า

สอนเฮยเจ้าจง	ไปปักคัน	พะวันสีอะนูลาด	มาเน้อ
คันหากยัง	บ่ตื่นแท้	ก็ผายคันเข้าหู	แท้เน้อ
	คอมว่าแล้ว	วางสอนขึ้นเวหาอากาศ	
	สอนก็ล่องผ้าย	ไปแท้บ้าน	
ก็จึง	ไปถึงท้าว	พะวันสีอะนูลาด	
	หลับอยู่หัน	บมีฮู้เมื่อถึง	
	สอนผั้นเข้า	ฮูหยักใหญ่	
	เจ็บจ้อย ๆ	ใจสะดุ้งตื่นมา	
มันก็	ฉวยเอาได้	ลูกสอนมาหักทอง	
	สอนบ่คัน	ผั้นเข้าสอดมือ	
มันก็	คิดสอดฮู้	สะดุ้งตื่นหะลิไทย	
คือที่	องลาคา	หนอพุดโทมาแล้ว	
	พะกะสัตไ้	บุนมีมาโผด ภูแล้ว	
มันก็	ตามไ้สน	สอนแก้วด้วนมา	
		(สินไช ๒๓๔-๒๔๐)	

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นความต้องการความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสารที่แฝงอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ จึงสร้างจินตนาการของตนเพื่อตอบสนองความต้องการนั้น กอปรกับในสมัย

รัชกาลที่ ๕ ได้ปฏิรูปการปกครองและพัฒนาประเทศครั้งใหญ่ มีการสร้างทางรถไฟ ไฟฟ้า น้ำประปา และการโทรเลขเกิดขึ้น ในส่วนภูมิภาคเทคโนโลยียังไปได้ไม่ทั่วถึงแต่ชาวบ้านก็ได้รับรู้ข่าวสารพัฒนาการดังกล่าว ดังนั้น จากความเชื่อเรื่องอำนาจของวิเศษผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ชาวบ้านเกิดจินตนาการกว้างไกลและตอบสนองความต้องการของตนเองโดยใช้กลวิธีการเขียนสร้างสรรค์ความบันเทิงออกมาในรูปของบันเทิงคดีเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือแก่ผู้ฟัง และช่วยให้เรื่องราวน่าสนใจสนุกสนานและดำเนินเรื่องได้อย่างรวดเร็วสมจริงอีกด้วย

๔.๑.๖.๓ การใช้คนบอกข่าว

การสื่อสารโดยใช้คนส่งข่าวเป็นการสื่อสารโดยตรง โดยผู้ส่งข่าวต้องจำข้อความเพื่อไปถ่ายทอดแก่ผู้รับให้ได้ครบถ้วนกระบวนความ เพื่อให้การสื่อสารประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร เช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างเมืองต้องผ่านเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ก่อน หากเห็นวามสมควรจึงนำความขึ้นกราบทูลเจ้าเมืองเพื่อวินิจฉัย ในเรื่องสินไชยกองทหารสอดแนมพบกองทัพท้าวสุทธราชในป่า เมื่อสอบถามความเป็นมาทราบว่าเป็นกองทัพที่ออกตามหาท้าวสินไช จึงนำความไปแจ้งต่อพระยาครุฑผู้ดูแลรักษาเมืองอินทะวิสัยทราบ พระยาครุฑจึงออกมาพบเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงก่อนนำความไปกราบทูลสินไช ดังความว่า

บัดนี้	คุตทะเลาดเจ้า	กลับเพดเหมือนคน
	ยืนอยู่เทิง	เมกเวียงกำวจากามถ้อย
	เจ้าพี่น้อง	อยู่แห่งหนใด นั้นเด
ฮูวา	ยกพนมา	ยาดเทเมืองบ้าน
ฮูวา	เสิกหนก้า	ทางใดตันดุง มาน้อ
	เข้าป่าไม้	มาพีเหตใด นั้นเด
	เสนาผู้	คนตีหุวะบาด
ข้อยบ	ได้มาเป	ม้างเมืองแท่งไผ ดอกนา
ดูข้อย	เดินดุงฝ้าย	หาลาดสินไช
จักวา	ไปทางใด	พัตพากเมืองนานแล้ว
	เมืองอันนี้	เฮียกชื่อสันใด
	ขอกูนา	บอกเฮาพอฮู้
		(สินไช ๒๘๓.)
คุดก็	ขึ้นขาบไหว	ทูนไท้ลูกพะอิน
บไซ	เสิกล่วงเข้า	มายาดชิงเมือง
	มาถามหา	พะยอดเมืองเป็นเจ้า
ว่าก็มา	ขอเชินเจ้า	องพะบาดคินเมื่อ วาอัน

	เป็นแนวนาม	หน่อเมืองพายัพ
แต่นั้น	สินไชท้าว	ไต่ยีนคำคุดกา
	ห้วยมปาย	จาด้านตอบไป
		(สินไช ๒๘๔)

พฤติกรรมของพระยาครุฑที่ต้องสอบถามข้อมูลจากเสนาของท้าวสุทราชนก่อนเป็นการพิจารณาถ่วงถ่วงข้อเท็จจริงของข้อมูล ก่อนนำความขึ้นกราบทูลเพื่อความเร็วและความถูกต้องของข้อมูล ทั้งยังช่วยป้องกันบุคคลที่จะสร้างความยุ่งยากลำบากใจแก่เจ้าเมืองมิให้เข้าเฝ้าฯ ได้โดยง่ายอีกชั้นหนึ่งด้วย หากภารกิจใดสามารถช่วยเหลือเจ้าเมืองดำเนินการได้โดยไม่เกิดผลเสียหายต่อบ้านเมือง เหล่าเสนาอำมาตย์ก็สามารถดำเนินการตามพระเนตรพระกรรณได้ ดังนั้น การส่งสารโดยใช้คนบอกข่าวจึงมีความสำคัญมาก เพราะผู้ส่งสารต้องเป็นผู้มีไหวพริบปฏิภาณเป็นเลิศแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี สามารถจดจำข้อความนำไปบอกต่อได้อย่างถูกต้อง โดยการใช้วาทะศิลป์โน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดความพึงพอใจในข่าวสารนั้น และเข้าใจเนื้อหาของสารอย่างถ่องแท้ ดังนั้น จึงมีธรรมเนียมการถามข่าวสารทุกข์สุขดิบกันก่อนนำเข้าสู่สาระสำคัญของเรื่องที่ต้องการเจรจาต่อไปดังเช่นในเรื่องสินไช ท้าวนาโคทราบข่าวว่าท้าวกุมพนและนางสุนันทากลับไปครองเมืองสีเอนราชแล้ว จึงให้เสนานำเครื่องบรรณาการไปถวายเพื่อขอนางสีสุพันท์กลับไปเป็นมเหสีดังเดิม เมื่อขุนสาสน์เข้าเฝ้าฯ ก็มีการถามข่าวคราวกันและกันก่อน ดังความว่า

เขาก็	กัมซาบไหว	ทูลลาตลาซา
ของฝาก	องนาคา	ซาบถวายพะเมืองเจ้า
	ถามข่าวเจ้า	ฮ้อยเทื่อพันที
	ขอเดชา	พะโผตผายกะหวินไหว
	ถามข่าวหน้า	สุนันทาฮ้อยเล่า
	ถามข่าวเจ้า	สีสุพันท์นั้นหมิ่นที แดท่อน
แต่นั้น	กุมพนได้	ยีนคำขุนก่าว
เจ้าก็	ขานตอบถ้อย	เฮาพื่ออยู่ดี
	สุนันทานั้น	คินมาดังเก่า
	สีสุพันท์หน่อหน้า	ก็ยังแท้ไปมา
ลาซา	เจ้านาโค	ยังค้อยอยู่ดีลือ
ฮูว่า	ต้องพะยาดไข	เสียแท้สิ่งใด
	สองขุนไหว	ลาซาพะวะบาด
ยังคอย	เทียบละคา	อยู่ดิบมิใช่
ท่อกว่า	มาซาบแท้	พะบาดองกะสัด

คัณวา	สีสุพันมา	ชาบทุนพะองเจ้า
	ขอหนอเหน้า	สีสุพันจันทะแจม
	เมื่อสืบสร้าง	เป็นเจ้าสืบเมือง
		(สินไซ ๔๓๒-๔๓๓.)

การสอบถามข่าวคราวกันและกันเพื่อเป็นการแสดงความเป็นมิตรมีน้ำใจไมตรีต่อกัน หากอีกฝ่ายสุขสบายดีก็ยินดีด้วย หากมีความทุกข์ร้อนจะได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่สามารถจะช่วยให้ได้ และถ้าฝ่ายหนึ่งมีฐานะความเป็นอยู่สูงกว่า ก็จะได้รับความสะดวกสบายทั้งนี้ ทั้งยังเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าเหนือหัว ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงอำนาจบุญบารมีของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่มีต่อเมืองประเทศราชอีกด้วย ดังเช่น ตอนที่ท้าวกุมพนเข้าเฝ้าสินไซก็ได้ถวายความจงรักภักดีโดยการถามข่าวคราวตามธรรมเนียมที่ดี เมื่อสินไซเห็นท้าวกุมพนแสดงความอ่อนน้อม ก็มีใจเมตตาปราณียอมยกนางสุมนทาให้แต่งงานกับท้าวกุมพน ดังความว่า

สมเด็จ	มหาลาดเจ้า	ยังม้นอยู่ดี ดอกลือ
กัปมี	พะยาดต้อง	บังเบียดองกะสัด ดอกลือ
กัป	มีโลคา	เบียดพะองเป็นเจ้า ดอกลือ
	ลาซาเจ้า	สินไซขานตอบ
	เฮาอยู่พี่	ดิแท้สำลาน
กัป	มีโพยต้อง	อันตายบังเบียด
กัปมี	พะยาดไซ้	ไคแท้เบียดเบียน ท่านเฮย
	เจ้าอยู่พุ้น	ยังค้อยอยู่เหี้ยละคา ดอกลือ
	ข้าพะบาด	ยังค้อยสุกอยู่ย่อนนุนเจ้าเหลื่อมง่า
กัป	มีเคียดฮ้อน	กานสิ่งสันไค
กัป	มีโลคา	เบียดตนหนาวไซ้
ยังทอ	คิดโสกละ	หานาดพันละยา
พะบ่	ปานีผายผัด	ชีวังมอละเมียน
	ผู้ข้าขอ	เป็นทาสาไซ้ช่วย
กานเจ้า	มีหมื่นชั้น	ก็ขอไซ้ช่วงดิน พะเฮย
		(สินไซ ๔๑๔)

การทักทายถามข่าวคราวดังกล่าวเป็นการแสดงความรักปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์เพื่อให้ปลอดภัยจากโรคภัยอันตรายต่าง ๆ สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความจำเป็นในวิถีชีวิตของมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย เพราะช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจถูกต้องตรงกัน จากเดิมสื่อสารโดยการฟังและพูด แต่เมื่อมีตัวอักษรใช้ก็เพิ่มการอ่านและการเขียนช่วยให้การสื่อสารสมบูรณ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การคิดค้นวิธีการสื่อสารที่รวดเร็วทันสมัยก็เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน สามารถสื่อสารได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสารและผู้รับสาร และสอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตนเอง

๔.๒ วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยส่วนรวมของคนในสังคม พฤติกรรมที่มีวิวัฒนาการมาในรูปของจิตใจอันมีตั้งแต่การบูชาบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูชาเทพเจ้า การบูชาพระศาสนา รวมไปถึงความเชื่อ จารีต ขนบธรรมเนียม และประเพณีทั้งหลายทั้งปวงที่ปฏิบัติและวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมา ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นความคิดที่ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณจนกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือหรือเชื่อมั่นของคนในสังคม เพราะเมื่อเชื่อเช่นนั้นแล้วถือปฏิบัติตามจะเกิดความรู้สึกอุ่นใจขาดปลอดภัยและเกิดความมั่นคงในชีวิต ซึ่งพระยาอนุมานราชธน (๒๕๐๒ : ๒๘-๒๙) กล่าวถึงความเชื่อว่า ความเชื่อมีสาเหตุมาจากความไม่รู้ของคนในสังคม เมื่อเกิดความอยากรู้อยากเห็นจึงพยายามค้นหาคำตอบ เมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ก็จะใช้วิธีการเดาและเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อน ผสมผสานกับเรื่องราวที่มีผู้เล่าไว้ก่อนแล้ว เมื่อเห็นว่าเรื่องสอดคล้องต้องกันจึงตกลงใจเชื่อ ดังนั้น จึงพอจะสรุปสาเหตุของความเชื่อได้ว่าเกิดจากความสงสัยใคร่รู้และพยายามหาเหตุผลมาอธิบายสิ่งต่าง ๆ เมื่อไม่สามารถอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ จึงเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อความปลอดภัยและความสงบสุขของคนในสังคม ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีและวิชาการด้านวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าขึ้นสามารถอธิบายสาเหตุการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้ ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นก็ค่อยๆ คลายลง แต่เนื่องจากความเชื่อได้รับการสั่งสมสืบทอดมานานหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในสังคม จึงยากที่จะลบล้างความเชื่อออกไปจากสังคมให้หมดสิ้นได้ ซึ่งกึ่งแก้ว อัดถากร (๒๕๒๐ : ๙๓-๙๔) ได้แบ่งประเภทของความเชื่อไว้ ๑๑ ประเภท ดังนี้

- ๑ ความเชื่อเรื่องบุคคล เช่น การเกิด การตาย การตั้งชื่อ เป็นต้น
- ๒ ความเชื่อเรื่องโชคลาง เช่น จิ้งจกร้องทัก นกแสกร้อง แมงมุมตอก มักมีการตายเกิดขึ้น
- ๓ ความเชื่อเรื่องความฝัน เช่น ฝันจะได้คู่ ฝันจะมีโชคลาภ
- ๔ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เช่น เวทย์มนต์คาถา ไสยศาสตร์
- ๕ ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีตาแอก
- ๖ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เช่น การเวียนว่ายตายเกิด การชดใช้กรรม

๑. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เช่น การทำนายทายทัก การสะเดาะเคราะห์

๘ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพเจ้า เทวดา พระภูมิเจ้าที่

๙ ความเชื่อในเรื่องเพศ เช่น พ่อเจ้าชู้ ลูกมักจะเจ้าชู้ด้วย

๑๐. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่น คนหุยานมักจะอายุยืน

๑๑ ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ลายแทง ลางสังหรณ์

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาและแบ่งประเภทของความเชื่อเฉพาะที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ โดยยึดแนวทางของกิ่งแก้ว อัดถากร เป็นหลัก ดังนี้

๔.๒.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล

เป็นความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย “การเกิด” เป็นการเริ่มต้นของชีวิตใหม่ที่ยิ่งใหญ่ และสำคัญต่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ จึงต้องกระทำทุกวิถีทางที่จะให้ชีวิตที่เกิดมาปลอดภัย และมีชีวิตรอดจนเติบโตใหญ่ ดังนั้น สมัยโบราณจึงมีพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น นับตั้งแต่เริ่มมีการปฏิสนธิในครรภ์มารดา การดูแลตนเองขณะตั้งครรภ์ จนถึงการคลอดบุตร และเมื่อคลอดแล้วก็จะมีการสูขวัญเด็กเกิดใหม่ โขนผมไฟ ตั้งชื่อเด็ก เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เด็ก และการมีชีวิตรอดเติบโตอย่างมีความสุข ส่วน “การตาย” ถือเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต่างเกรงกลัว เพราะไม่สามารถตอบได้ว่าทำไมคนเราต้องตาย ตายแล้วไปอยู่ที่ไหน ดังนั้น จึงสร้างความเชื่อต่าง ๆ นานาเพื่อส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติแต่กรรมดี เพื่อส่งผลบุญบารมีไว้ชาติภพใหม่จะได้เกิดใหม่ยังมีศรีสุข ได้เสวยสุขบนสรวงสวรรค์ ปลุกฝังความเชื่อที่ว่าทำดีต้องได้ดี ใครทำชั่วมักจะได้รับผลกรรมสาสมกับความชั่วนั้น หรืออาจตกนรกภูมิไม่ได้ผุดได้เกิดส่วนใครทำความดีก็จะได้ขึ้นสวรรค์ เมื่อมีการตายขึ้นในครอบครัวใด เจ้าบ้านจึงต้องทำพิธีเกี่ยวกับการตายอย่างสมเกียรติผู้ตาย เพื่อเป็นการส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายได้รับกุศลผลบุญไปเกิดในภพภูมิที่สูงกว่าเดิม ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวล้านช้างคลึงกับประเพณีของชาวไทย เนื่องจากต่างก็นับถือศาสนาพุทธ และมีถิ่นฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกัน รวมทั้งไทยพวนกลุ่มนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ย่อมเกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมกัน ความเชื่อต่าง ๆ จึงคล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาตามลำดับดังนี้

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด

“การเกิด” เป็นช่วงเริ่มต้นของชีวิต ความปลอดภัยของแม่และลูกจึงเป็นความปรารถนาอันดับแรก ดังนั้น เพื่อให้แม่ผอนคลายความวิตกกังวลขณะตั้งครรภ์จึงมีความเชื่อมากมายหลายประการ เช่น การเวียนว่ายตายเกิด การชดใช้กรรมของสัตว์โลก เชื่อว่าดวงวิญญาณมาเกิดในครรภ์มารดามักจะเกิดมาตามบุญหรือกรรมของแต่ละบุคคล ครอบครัวใดไม่มีบุตรหรือมีบุตรแล้วบุตรนั้นเป็นพาล ถือเป็นกรรมของพ่อแม่ ความเชื่อเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อต่าง ๆ เช่น การ

อธิษฐานขอลูกเพื่อสืบสกุล การปฏิบัติวัชณะตั้งครมร์ ความฝันเกี่ยวกับการเกิด ความเชื่อเรื่องชะตาชีวิตตามเวลาตกฟาก การสู่วัยเด็กแรกเกิด การตั้งชื่อเด็ก ฯลฯ ดังรายนี้

๑๑) การอธิษฐานขอบุตร

ในเรื่อง “สินไซ” ท้าวสุทราศรครองราชย์มานานแต่ไม่มีทายาทสืบราชสมบัติจึงให้แม่เหล็กทุกองค์ทำพิธีอธิษฐานขอโอรสจากพระปฎิมา ในการทำพิธีกรรมดังกล่าวผู้เข้าพิธีจะต้องรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ โดยการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไหม เตรียมพานดอกไม้ธูปเทียนไปกราบไหว้พระพุทธรองค์และตั้งจิตอธิษฐานขอโอรส ดังความว่า

เจ้าจง	นางนาคเจ้า มีขันเทียน ทั้งหลายพร้อม	สะเกตเกสี เข้าไปอาลามกว้าง ให้เข้าโบคฮักสาสิน
ยินดี	ฮับสิน ๕	ทั้งสิน ๘ ในตัว
แล้วจง	อัติถิถานเอา ขอช้องหน้า ทั้ง ๗ นาง	ลูกชายลิตที่กำ พุดทะฮูปในอาลาม ให้พำกันอย่าช้า
มีทั้ง	ไปเถิงเทา ขันดอกไม้ สงคetanให้	อาลามหลวงวัดใหญ่ ยอตั้งขุนนาง ฮับสินทั้ง ๘ ชุคนแล้ว
แล้ว	ขันดอกไม้ ชุมนุมนางแก้ว ในพะพุด	สมมาพะพุดทะฮูปเจ้า ลวดอัติถิถาน ทะฮูปลับพันญ
ขอให้	บุณชูคำ	ขอบุตรดาผู้ปะเลิด
ขอให้	มีลูกแก้ว	ผู้ปะเลิดมีลิตทา
ขอให้	มีเตชา	ผาบมานทั้งกาย

(สินไซ ๖๔-๗๐)

การอธิษฐานขอลูกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นัยหนึ่งเพื่อต้องการลูกสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล และอีกนัยหนึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีมาแต่โบราณสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน สามีภรรยาที่แต่งงานกันแล้วไม่มีบุตรสืบสกุลถือเป็นความผิดปกติหรือเป็นความบกพร่องในชีวิตครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสมบูรณ์ครบทั้งพ่อ-แม่-ลูก จึงต้องแก้ไขปัญหาโดยการแสวงหาวิธีการที่จะเติมเต็มความบกพร่องของครอบครัวนั้น จึงมักจะบวงสรวงบัตพลีขออำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติ อาทิ เทพเจ้า เทวดา ภูตผีที่ให้คุณต่าง ๆ เพื่อให้ตนมีบุตรสมปรารถนา ต่อมาเมื่อหันมานับถือพุทธศาสนา

เปลี่ยนมาราบไหวบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้พระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่ชาวไทยพวนนิยมขอลูกจากพระเพราะถือว่าเด็กที่เกิดมามีบุญและมาจากภพภูมิที่สูงผิวย่อมเกรงกลัวไม่มาแย่งชิงเอาลูกไป และเมื่อเติบโตใหญ่เด็กนั้นย่อมเป็นอภิชาตบุตร การสมათานศีล ๕ ศีล ๘ ของผู้เป็นแม่เป็นการปฏิบัติเพื่อเตรียมจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ผลดีทางอ้อมคือเมื่อแม่มีสภาพจิตใจดีลูกในท้องก็ย่อมมีสุขภาพจิตที่ดีด้วย และเป็นการเน้นย้ำความเชื่อที่ว่า ครอบครัวใดมีลูกถือเป็นบุญของพ่อแม่และบุญของดวงวิญญาณที่ถือกำเนิด ทุกชีวิตย่อมเป็นไปตามกรรม หากแม่ปฏิบัติแต่สิ่งดีขณะตั้งครรภ์ลูกก็จะเป็นเด็กดีและเชื่อว่ามาจากภพภูมิที่ดี หากแม่ประพฤติชั่วลูกที่เกิดมามักจะเกรงและเป็นพาลและเชื่อว่ามาจากภพภูมิที่ต่ำทราม เด็กจะเกิดในสถานภาพที่สูงศักดิ์หรือต่ำต้อยก็แล้วแต่บุญกรรมแต่ชาติปางก่อน ในเรื่องสินไซ นางปัทมมาอธิษฐานขอโอรสทั้งจากพระพุทธรูป พระอินทร์ และพระพรหม ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นการเชื่อดั้งเดิม ตลอดจนขอพรจากท้าวจตุโลกบาล นางเมขลาเทพแห่งมหาสมุทร และพระภูมิเจ้าที่ ตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นการผสมผสานความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และผีเข้าด้วยกัน ดังความว่า

	ปัทมมาน้อย	นางนาคเทวี
นางก็	มีขันเทียน	๔ ขันบูชาเจ้า
ขอแก	พะพุดทะฮูปเจ้า	องปะเสิดในอาลาม
กับทั้ง	หมูเทวา	อยู่ชะถานอาลามกว้าง
กับทั้ง	อินพมพ้อม	จะตุลาทั้ง ๔
	ในชั้นฟ้า	๑๖ นั้นล้ำดูแด่ท่อน
	ทั้งอีสาน	เมกชะลานางน้อย
	ลวงกมนั้น	จักกะวานทั้ง ๔
	ขอโผดให้	ภูนาแท้โผดผาย
ขอทาน	ลูกแกนแก้ว	ผู้ปะเสิดมีลิตี
ขอให้	มีเตชา	ในโลกาผาบบหมู่มิสาบเสื่อ
	ขอลูกน้อย	มาเกิดในอุทอน แด่ท่อน
		(สินไซ ๗๐)

คำอธิษฐานของนางปัทมมาแสดงให้เห็นความเชื่อของชาวไทยพวนที่ผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธ กับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีไว้ด้วยกัน แม้ปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อเช่นนี้หลงเหลืออยู่ในสังคมไทยพวน

๑ ๒) การปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์

เมื่ออธิษฐานบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้มียุติธรรมปรากฏมาแล้ว การปฏิบัติตัวของแม่ขณะตั้งครรภ์ก็มีส่วนสำคัญในการให้กำเนิดบุตรที่สวยงามน่ารัก สมบูรณ์ แข็งแรงด้วย ชาวไทยพวน

เชื่อว่าหากแม่ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามทารกในครรภ์ย่อมมาจากภพภูมิที่ดี เป็นเทพจุติลงมาเกิด และสะท้อนความเชื่อดังกล่าวในนิทานชาดกไทยพวนผ่านพฤติกรรมของตัวละคร ดังในเรื่องสินไซ นางสุนทราขณะตั้งครรภ์นางถือศีลบริสุทธิ์ คือยึดมั่นในศีล ๕ ทำบุญทำทานประจำทุกวันมิได้ขาด แม้ท้าวกุมพนก็เข้าใกล้กายนางไม่ได้ ดังความว่า

	สีสุพันนั้น	วันดีมีอุปะกอบ
เพื่อว่า	แม่แจ่มเจ้า	คงไว้อยอดทำ
	สิน ๕ ดัง	จำเริญในจิต
	ทงสิน ๑๐	ทุกเดือนบมีค่าน
	เดือนเพ็ญนั้น	เดือนแรม ๑๕ คำ
กุมพัน	ไ้กับได้	คิงฮ้อนดังไฟ
นางนั้น	จำสัดมัน	วันสินทุกเมื่อ
	บุณช้อยอยู่	นางนั้นลูกงาม
		(สินไซ ๒๘)

ความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญศีลภาวนาขณะตั้งครรภ์ของชาวไทยพวนสืบทอดกันมายาวนาน จนถือเป็นแบบแผนในการปฏิบัติตัวของแม่ขณะตั้งครรภ์เพื่อให้ลูกเกิดมามีจิตใจดีงาม ร่างกายสมบูรณ์ครบ ๓๒ ประการ และอายุรเวทปลอดภัยจนเติบโตใหญ่เป็นผู้สืบสกุลที่ดีต่อไป ความเชื่อดังกล่าวล้วนเป็นไปเพื่อคลายความวิตกกังวลของแม่ที่เกรงว่า “ผี” จะมาแย่งเอาลูกในครรภ์ไป หากหมั่นถือศีลภาวนา “ผี” ยอมเกรงกลัวพระธรรม ลูกของตนก็จะแข็งแรงปลอดภัยจนกระทั่งคลอด ยังมีความเชื่ออีกหลายอย่างเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของแม่ขณะตั้งครรภ์ในสังคมชาวไทยพวน ซึ่งนางทุเรียนดันแพง อดีตหมอดำชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวกล่าวถึงความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ อาทิ ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งขวางบันไดเรือนจะคลอดยาก ห้ามอาบน้ำหลังตะวันตกดินไปแล้วลูกจะแผดน้ำ ห้ามกินกล้วยเผ็ด (ผลติดกัน) ลูกจะเกิดมาแผดตัวติดกัน ให้ดื่มน้ำมะพร้าวอ่อนมาก ๆ ลูกจะมีผิวพรรณงดงาม (ทุเรียน ดันแพง สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) ข้อปฏิบัติดังกล่าวล้วนเป็นความเชื่อเพื่อความปลอดภัยของแม่และลูกทั้งสิ้น การห้ามนั่งขวางบันไดเรือนก็เพราะบันไดเป็นทางเดินขึ้น-ลง อาจถูกคนอื่นเดินชนหรือสะดุดหกล้มตกบันได ทำให้เป็นอันตรายแก่เด็กในครรภ์ได้ การห้ามอาบน้ำหลังตะวันตกดินไปแล้ว เพราะในสมัยก่อนต้องอาบน้ำที่ทาน้ำ หรือดักน้ำใส่ภาชนะไว้อาบบนเรือน อาบน้ำตอนมืด ๆ อาจเดินลื่นล้ม หรือมองไม่เห็นทางทำให้เกิดอันตรายแก่แม่และเด็กได้ การให้หญิงมีครรภ์ดื่มน้ำมะพร้าวอ่อนเพราะน้ำช่วยให้ผิวพรรณชุ่มชื้นสดใส เมื่อแม่มีสุขภาพดีก็ส่งผลให้ลูกในครรภ์สุขภาพดีด้วย นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลและหวังหญิงมีครรภ์ให้ปลอดภัยที่ดียิ่ง

๑ ๓) ความฝันเกี่ยวกับการเกิด

เมื่อมีการปฏิสนธิในครรภ์แม่จะรู้ได้โดยมักจะมีลางบอกเหตุทั้งจากความฝันหรือมีความผิดปกติในร่างกาย เช่น แม่จะเบื่ออาหารและชอบกินผลไม้รสเปรี้ยว บ้างก็เชื่อว่าเมื่อเห็นดาวตกแสดงว่ามีการจุติของดวงวิญญาณ ห้ามซื้อหรือร้องทักเพราะจะทำให้วิญญาณนั้นไปเข้าท้องสุนัข สุนัขใหญ่มักจะเชื่อเรื่องความฝันและสามารถทำนายได้ว่าจะได้ลูกเพศใด ลักษณะอย่างไร จะมีวิถีชีวิตเช่นไร เช่น หากฝันว่าได้เครื่องประดับ แหวน หรือสร้อย มักจะได้ลูกสาว หากฝันได้สร้อยพระเครื่อง ดวงอาทิตย์ หรือดวงแก้ว หรือฝันเห็นพระสงฆ์ มักจะได้ลูกชายมีอำนาจวาสนา สติปัญญาฉลาดปราดเปรื่อง หากฝันเห็นสัตว์ร้ายมักจะได้ลูกชายหรือลูกสาวที่มีนิสัยเป็นพาล ดังเช่นในเรื่องสินไซ นางนางจันทาฝันว่าได้กลืนกินดวงจันทร์ลงไปแล้วนั้นดวงจันทร์ก็เปลี่ยนเป็นราหู ส่วนนางปัทมมาฝันว่าเมืองเปงจาญมิตมิดไปทั่ว ต่อมาก็มีพระอาทิตย์และพายุมาขับไล่ความมืดให้หมดไป นางคว้าจับดวงอาทิตย์มากอดไว้ในอกและดวงอาทิตย์ก็หายเข้าไปในท้องของนาง นางทั้งเสียใจร้องไห้และหัวเราะในภายหลัง สุนัขสาวทั้ง ๖ ของนางปัทมมาฝันว่าเสือร้ายเข้ามาเข่นฆ่าชาวเมืองเปงจาญมิตตายเป็นอันมากแต่ท้าวกุศราชกลับไม่ทำอะไรเช่นนั้น จนอีกนานต่อมาท้าวกุศราชจึงได้ขับไล่เสือร้ายนั้นไป ดังความว่า

	จันทานั้น	ฝันหลากอัดชะจัน
	ฝันว่าดาวเดือนตกลงมา	ลวดบายเอาได้
นางก็	กินกินได้	กายเกิดเป็นลาหู
	นางกะซังฝัน	ดินตนจึงแท้
แต่นั้น	ปัดทุมมาน้อย	พอยฝันดูหลาก
ฝันว่า	เปงจานกว้าง	จักกะวานบดมิด
	เสียงเคงเค้า	คุงฟ้าเมกบน
	น้อยบข้า	สุลโยบดมิด
	วาโยมา	กวัดแกว่งเลยเสียง
	สุลโยผ้าย	ผายลงชะเต็ดดวน
	เลยลงผ้าย	ผายล้าลงมา
	ตกถึกน้อย	นางนาคปัดทุมมา
นางก็	คว่ำคิจับ	ลวดกุ่มเอาได้
นางก็	เลยหอบอุ้ม	เอาใส่ในอก
	อาทิดฝัน	บันลงในท้อง
	นางฮ้องให้	หิวหอดเวดทะนา
	ควาวเดียวเลย	ขึ้นใจปูนป่อง
	๖ นางนั้น	ฝันหลากอัดชะจัน

ฝันว่า	พะยักโคเข้า	ชิงยาดเอาเมือง
	ลาซาเห็น	ลวดตามใจแท้
	มันไล่ฆ่า	กินเนื้อฝูงหมู่มังสา
	ลาซาเห็น	ไล่ฟันหนีแท้
		(สินไช ๗๓)

จะเห็นได้ว่าความฝันเกี่ยวกับการเกิด บางครั้งก็บ่งบอกถึงชาติกำเนิดและดวงชะตาของเด็กให้ทราบล่วงหน้าด้วย เช่น นางจันทาฝันได้พระจันทร์ขณะเกิดราหูอมจันทร์พอดี ทำให้นางเคราะห์ร้ายให้กำเนิดลูกเป็นสีโหรหรือราชสีห์ แต่มีบุญญาธิการ มีฤทธิ์เดชและมีคุณธรรม นางปัทมมาฝันได้ดวงอาทิตย์และลมหายใจเข้าไปในท้อง นางจึงให้กำเนิดลูกแฝดคือสินไชและสังข์ทองซึ่งเป็นหอยสังข์ สินไชเป็นโอรสที่มีบุญญาธิการถือกำเนิดมาพร้อมอาวุธวิเศษ ส่วนหอยสังข์เป็นพาหนะและอาวุธวิเศษคู่บารมีของสินไช ส่วนกุมารทั้ง ๒ เป็นคนธรรมดาและมีนิสัยเป็นพาล เพราะขณะตั้งครรภ์นางทั้ง ๒ มีจิตใจที่เต็มไปด้วยความริษยา ไม่เคยทำบุญภาวนารักษาศีล จึงทำให้สภาพจิตใจของโอรสทั้ง ๒ เต็มไปด้วยความริษยาและทำแต่กรรมชั่วซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของชาวไทยพวนที่ว่า ขณะตั้งครรภ์แม่ควรหมั่นทำบุญรักษาศีล ห้ามทำบาปเด็ดขาด เพื่อลูกที่เกิดมาจะได้แข็งแรงสมบูรณ์ทั้งกายและใจนั่นเอง หากมีจิตใจชั่วร้ายย่อมได้รับผลกระทบนั้น ใครทำกรรมไว้อย่างไรก็มักจะได้รับการนั้นตอบสนองและส่งผลกระทบถึงลูกในครรภ์ด้วย

๑.๔) ชะตาชีวิตและเวลาดกฟาก

เมื่อครบกำหนดคลอดขณะที่เด็กคลอเคลียในท้องแม่เรียกว่า “ดกฟาก” เพราะในอดีตพื้นเรือนทำด้วยฟากไม้ไผ่ พ่อแม่เด็กจะต้องจดจำเวลาดกฟากของลูกไว้ เพื่อใช้ประกอบการทำนายดวงชะตาเพื่อทราบอนาคตของเด็ก เช่น เรื่องคูครองและชะตาชีวิตตามค่านิยมและความเชื่อด้านโหราศาสตร์ ซึ่งผู้แต่งสะท้อนความเชื่อนี้ในนิทานชาดกไทยพวนด้วย ดังเช่น ในเรื่องสินไช มีการทำนายดวงชะตาของนางสุนันทาตามเวลาดกฟาก ความว่า

เจ้าก็	หมายบอกให้	ทันหมู่หมอหน
	มาทวายดู	ลิกเกนนางถ้วน
	ชาตาน้อง	นางงามฮู้เหต
สูง	ทวายตามเกน	บอกมาเฮฮู้
เมื่อนั้น	หมอหนกัม	วันทาทุนบาด
	นบอบนัว	สอดต้องแผนกะดาน
	ลงกงแก้ว	ชาตานางเกิด
	ลักขนา	อยู่กำขวยยาดลาหุ
	ดูแนหนาง	ต่างพงพันเชื้อ

	ใต้แหล่งหล้า แนนนางงาม ชาตาน้อง ยักฮ้าย	ชุมพูทึบแนวคน บ่เผื่อแผ่เงี้ยว นางงามเกี้ยวกอด กุมพันท้าวต่างไก
คั่นว่า อายุ	ทวายตามเกน นางหน่อไ้	บ่มีน่านก็มาฮอด ๑๗ ได้ก็บอกสุนแท้แล้ว (สินไซ ๗-๘)

การนำเวลาตกฟากมาทำนายชะตาชีวิตก็เพื่อจะได้ทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าว่าเด็กนั้นจะมีวิถีชีวิตเช่นไร เพื่อเตรียมการไว้ล่วงหน้าหรือหากดวงชะตาไม่ดีก็จะได้แก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่ หรือหากแก้ไขไม่ได้ก็จะช่วยผ่อนหนักเป็นเบาได้ ดังดวงชะตาของนางสมณทา โหรหลวงทำนายว่าดวงชะตานางตกราหู พออายุ ๑๗ ปี จะต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองไปไกล เพราะเนื้อคู่ของนางเป็นชายต่างเผ่าพันธุ์ ท้าวสุทธราชได้ทราบดังนั้นจึงได้เตรียมการเผื่อระวังดูแลนางอย่างเข้มแข็ง แต่ก็ไมอาจฝันดวงชะตาของนางได้เพราะท้าวกุมพนได้ลักพานางไป

การทำนายชะตาชีวิตเด็กมักจะกระทำเมื่อเด็กเกิดได้ประมาณ ๗ วัน หรือหลังจากแม่ออกไฟหรือเลิกอยู่กรรมหม้อไฟแล้ว (ประมาณ ๓๐ วัน หลังคลอด) เพราะถือว่าเด็กพ้นอันตรายแล้ว ดังเช่นในเรื่องสินไซ ท้าวสุทธราชให้โหรหลวงทำนายชะตาชีวิตของโอรสทั้ง ๗ โดยไม่ทราบว่าเป็นโหรหลวงรับสินบนจากพี่สาวนางปัทมมาทั้ง ๖ นาง ให้บิดเบือนคำทำนายใส่ร้ายนางนางจันทาและนางปัทมมาว่าเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง ดังความว่า

	หมอหนกัม มีอวตไ้ ลงเลกไ้ ละกุนวัน	วันทาทุบขาด กะดานแก้วเลกสาย เลียนเลกนาวาง บอกบนสนเข้า
ทั้งหอ หมอไ้ มันก็	กินเคื่องจ้าง ตัดเบี่ยงถ้อย	พายหลัง ๖ อ่อน ทูนเจ้าว่าดี
อันว่า	๖ นาดน้อย ยังจักไ้	บุตดาอันเกิดมานั้น เป็นเจ้าแห่งเฮา
ยังจัก	มีเดดกำ เตโซแข็ง	ลิตทีเชื่อนขันแข็ง เพิงบุนเมื่อหน้า
อันว่า	ลูกอ่อนน้อย เป็นสีโ	นางนาดจันทา บตีเมื่อหน้า

	เช็ดขวงแท้	เมืองพะองที่วายไทย
มันจัก	เป็นเหตุฮ้อน	บังเกิดเมืองวาย
		(สินไช ๘๑)

การทำนายดวงชะตาในเรื่องท้าวแก้ว ไหรหลวงมีจิตริษยาพระโพธิสัตว์ที่จุติมาเกิดในร่างของแก้วจึงบิดเบือนคำทำนาย ดังความว่า

คั๊นว่า	หมอกุนแล้ว	วางสอเหวฮีบ
	กัมขาบไหว	พะเมืองเจ้าจิ้งจา
อันนี้ฮ้อย	อุปบาดต้อง	เซ็นไทยในเมืองบยาแล้ว
พิวว่า	ตามเกนหมอ	บ่ดีเมืองบ้าน
พะหาก	ยังเลี้ยงไว้	หนแห่งในเมืองดั่งนั้น
อันว่า	ชาวเมืองทุมมา	ก็บ่ยังพอฮ้อย
ดั่งแม่น	คนขวงแท้	อย่าหลอนเลี้ยงต่อไปหันท่อน
		(ท้าวแก้ว ๖)

ดังนั้น ในความเชื่อของชาวไทยพวนเรื่องการทำนายดวงชะตาจึงมีอิทธิพลต่อคนในสังคมมาก เมื่อทำพิธีรับขวัญเด็ก พราหมณ์ผู้ทำพิธี หรือญาติผู้ใหญ่ที่ผูกข้อมือรับขวัญจึงมักจะกล่าวอวยพรให้เด็กมีปัญญาฉลาดเฉลียว ได้ทำงานเป็นใหญ่เป็นโตในวันหน้า เป็นคนดีรู้จักทำมาหากิน และกตัญญูรู้คุณเลี้ยงดูพ่อแม่ ทุกคำพูดล้วนแสดงความปรารถนาดีต่อเด็ก เพื่อให้พ่อแม่เด็กสบายใจ และภาคภูมิใจว่าชะตาชีวิตลูกของเขาจะเจริญรุ่งเรืองต่อไปภายหน้านั่นเอง

๑.๕) การสู่ขวัญเด็ก

เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับการเกิดของเด็ก เพราะเป็นการแสดงความยินดีต้อนรับชีวิตที่ได้สมาชิกใหม่ที่สมบูรณ์แข็งแรงปลอดภัยทั้งแม่และลูก เนื่องจากสมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญ การคลอดบุตรจึงมีอัตราการเกิดน้อยมาก สิ่งใดที่เชื่อว่าเป็นมงคล ช่วยให้เกิดและแม่รอดชีวิต ชาวบ้านจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เมื่อเห็นว่าเด็กรอดปลอดภัยแน่นอนแล้วจึงทำพิธีสู่ขวัญเด็ก เพื่อแสดงความยินดีต่อแม่และเด็ก ทั้งยังเป็นการแสดงการยอมรับเด็กนั้นเป็นสมาชิกใหม่ของสังคม โดยสมบูรณ์อีกด้วย ในเรื่องสินไชก็ได้สะท้อนความเชื่อดังกล่าวไว้ตอนที่นางสุมณฑาคลอดลูก ท้าวกุมพันธ์ได้จัดพิธีสู่ขวัญนางสี่สุพันธ์ตาของตนดังความว่า

กุมพันธ์เจ้า	เอาเคื่องเพิงแพง
แหวนทำโฮง	เช็ดคำเพิงม้าว
ทงเคื่องย่อง	ป่องมิงโฮมขวัญ

เขาก็	ทั้งวันคำ	เคื่องกินยอตั้ง
	ทั้งลูกน้อย	เอาเคื่องโหมทัน
	มาโฮมกัน	สู่ขวัญสองเจ้า
	นางนาคน้อย	ลุงป้าสู่ขวัญ
	เงินคำแก้ว	ผ้าเทตเมืองสี
	ของมุงคุณ	ผูกแขนขวัญเจ้า
		(สินไซ ๒๘-๒๙)

การสู่ขวัญเด็กมักจะทำหลังจากเด็กเกิดได้ ๗ วัน หรือหลังจากแม่ออกรกหรือเลิกอยู่กรรมหม้อไฟ (ประมาณ ๑ เดือนหลังคลอด) ถือเป็นชีวิตช่วงแรกที่มีการเปลี่ยนวัยแสดงให้เห็นว่าเด็กแข็งแรงปลอดภัย และจะเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวต่อไป การสู่ขวัญจึงเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจแก่แม่และเด็ก ทั้งยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในกลุ่มเครือญาติ เพราะในวันดังกล่าวลุงป้าน้าอาปู่ย่าตายายได้มารวมกลุ่มต้อนรับสมาชิกใหม่อย่างอบอุ่น ชุมชนได้รับรู้ว่ามียุติเกิดใหม่ และรับไว้เป็นสมาชิกใหม่ของสังคม ดังนั้น ธรรมเนียมการสู่ขวัญเด็กจึงมักจะทำให้ของขวัญแก่เด็กเป็นของมงคลต่าง ๆ อาทิ แก้ว แหวน เงิน ทอง เสื้อผ้าไหม สิ่งที่เขาขาดไม่ได้คือ “พาขวัญ” หรือ “พานบายศรี” โดยการนำใบตองมาเย็บเป็น “ชวย” หรือกรวยซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น ประดับประดาด้วยดอกไม้มงคล เช่น ดอกกรัก ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกพุทธรักษา ฯลฯ ขนมหวาน ข้าวต้ม น้ำผึ้ง ด้ายสายสิญจน์สำหรับผูกข้อมือเด็ก ผู้ทำพิธีสู่ขวัญคือ “หมอขวัญ” เมื่อกล่าวคำสู่ขวัญเสร็จแล้วหมอขวัญจะใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือแม่และข้อมือเด็ก ให้ศีลให้พรให้ขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว ไม่ให้ไปเที่ยวเล่นที่ไหน อยู่กับพ่อแม่พี่น้อง แข็งแรงเติบโตใหญ่โตเลี้ยงดูพ่อแม่ในวันข้างหน้า ด้ายสายสิญจน์ถือเป็นของมงคลป้องกันภูติผีปีศาจได้เพราะผานการปลุกเสกในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า การสู่ขวัญเด็กเป็นกุศโลบายในการสร้างความมั่นใจแก่ครอบครัวที่มีเด็กเกิดใหม่ว่าลูกของตนจะแข็งแรงปลอดภัยเติบโตใหญ่ในภายภาคหน้า

ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดทั้งปวงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ล้วนเป็นความเชื่อที่มาจากวิถีชีวิตของชาวไทยพวน ที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และใช้ความเชื่อดังกล่าวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คลายความวิตกกังวล เป็นขวัญและกำลังใจแก่ชีวิตใหม่ที่จะเกิดมาอย่างสมบูรณ์แข็งแรง เพื่อให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัยและเกิดความมั่นคงในชีวิต

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับการตาย

“ความตาย” คือการสิ้นสุดของชีวิตซึ่งชาวไทยพวนเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนเป็นไปตามกรรม การตายจึงถือว่าสังกรรมในชาตินี้ และจะได้ไปเกิดใหม่ในชาติภพใหม่ต่อไปแล้วแต่วาสนะที่มีชีวิตนั้นได้ทำกรรมดีหรือบุญไว้มากน้อยเพียงใด หากทำกรรมดีย่อมได้เกิดบนสวรรค์ หากทำชั่วย่อมชดใช้กรรมในนรกภูมิ ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับการตายของชาวไทยพวนเชื่อว่า

มักจะมีลางบอกเหตุก่อนตาย เมื่อตายแล้วญาติพี่น้องผู้ตายมักจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายด้วย เชื่อว่าอาณิสสส์นั้นอาจปลงกรรมชั่วและช่วยส่งให้ผู้ตายสู่สุรวงสวรรค์ได้ มีรายละเอียดดังนี้

๒ ๑) ลางบอกเหตุก่อนตาย

เมื่อถึงกำหนดสิ้นสุดของชีวิตมนุษย์เชื่อว่าจะมีลางบอกเหตุเช่นเดียวกับการเกิด เช่น นก แสกบินร้องข้ามหลังคาบ้านมักจะมีคนตายในบ้านนั้น บ้างก็เกิดความผิดปกติในร่างกาย เช่น เกิดอาการร้อนรุ่มกระวนกระวายใจ หัวคิ้วหรือหางตากระตุก ชาวบ้านเรียก“ดาเขม่น” บ้างก็นอนหลับ ละเมอทำพฤติกรรมแปลก ๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ลางสังหรณ์” จะเกิดเหตุร้ายอันถึงแก่ชีวิตได้ ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนด้วย เช่น ก่อนที่ท้าว กุมพณจะเสียชีวิตมีลางบอกเหตุหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นนอนหลับไม่ได้สติ เหงื่อท่วมตัว ดาเม็ดมัว มองไม่เห็น ดาเขม่น มีสัตว์ร้าย ดันไม้หักล้มขวางทาง ดังความว่า

	ในคืนนั้น	ไสยาในอาต
มันก็	หลับซวดพัน	เลยหล้าหลงจิต
	น้ำลายเหย	ไหลอาบคิงย้อย
ดีแก็	นางคานคัน	หลายทีเยื่อนหา
	ยักไห่ยหลง	เบื้อเนื้อเลยสะบันสั่นสาย
	พะมงคน	ปูนปากปะโลมขวัน
	วันนีตัวมาน	ตางตาตนน้อง
ฮอยที่จักเป็น	เข็นซอนโพยไฟ	ต้องโทดจิงแล้ว
		(สินไซ ๑๕๐)

ท้าวกุมพณนอนหลับและละเมอน้ำลายไหลนองล้นปาก เหงื่อไหลเปียกทั่วตัว เนื้อตัวสัน สะท้าน นางสุมณฑาต้องปลุกอยู่นานจึงเรียกสติท้าวกุมพณกลับคืนทันตวงที่ ซึ่งอาการนอนละเมอ แบบนี้อาจทำให้ถึงเสียชีวิตได้ วงการแพทย์เรียกว่า “ไหลตาย” เป็นการตายแบบเฉียบพลัน สาเหตุ อาจมาจากร่างกายทรากตรำทำงานหนักเกินไป ร่างกายพักผ่อนไม่เพียงพอ และทำให้เกิดอาการ หัวใจวายเฉียบพลัน แต่ชาวบ้านมักจะเชื่อว่าผู้ที่นอนแล้วตายนั้นเป็นเพราะ “ผีอำ” หรือผีมาคราดวงวิญญาณไป

ลางสังหรณ์ที่ปรากฏแก่ท้าวกุมพณขณะไปหาอาหารในป่า ก็ยังคงมีอาการผิดปกติอย่างต่อเนื่อง คือ หนามัดตาลายจึงได้ใช้เวทมนตร์รักษาตัวเอง ดังความว่า

	เป็นเหตุฮ้าย	ดามิดฟางฟุ่ม
	กุมพันฮวาย	อาคมเป่าเสียมันแก
นับแต่	กูดุ่ยห้อง	อะนุลาดเนนานมานี้แล้ว

ก๊บบ

มีไผมา

ข่มกูเป็นกะต๋
(สินไซ ๑๕๑)

อาการผิดปกติดังกล่าวท้าวกุมพนสงสัยว่าจะมีผู้มีบุญญาธิการมากกว่ากำลังล่งล้ำเข้ามาในเขตพื้นที่ของตน และบุญบารมีของบุคคลนั้นกำลังบันทึกอนอำนาจในตัวของท่านกุมพนให้ออนกำลังลง ซึ่งเป็นลางบอกเหตุถึงวาระสุดท้ายของชีวิตกำลังใกล้เข้ามาแล้ว แต่ก็ยังคิดเข้าข้างตนเองว่าคงไม่มีใครสามารถมาทำลายล้างตนได้จึงไม่เชื่อ ตลอดเวลาที่หาอาหารในป่าท้าวกุมพนไม่สามารถสงบจิตใจได้เลย ยิ่งเวลาผ่านไปนานเท่าใด ก็ยิ่งเกิดลางสังหรณ์เพิ่มมากขึ้น คือ สองตาเขม่นและมีดมัว เกิดอาเพศต้นไม้หักล้มขวางทาง ท้องฟ้ามีดครีมลมพายุพัดแรงโดยไม่มีสาเหตุ แม้จะใช้เวทมนตร์แก้ไขก็ไม่สามารถแก้ไขได้ ดังความว่า

มันก็	คิดฮอดแก้ว	ข้งอยู่ในจิต
	สองตาตน	คะเหม้นมัวมิแจ้ง
	อาภาณกลาง	เห็นมาหลายหลาก
มีทั้ง	ไม้คนขวาง	ขวาช้ายส่งลา
มีทั้ง	ฟ้ามีดกุ่ม	คุงเมกมื่นทีบ
มันก็	ฮวยอาคม	อานมนอมแก้
ก๊บบ	คายถึงเก่า	จนใจมื่นเมื่อย
เป็นดั่ง	แสงแดดก้ง	ตาเถ้ามีดฟาง
เมื่อนั้น	มันฮาวฮ้อง	เซชวนฟ้าอย่าง
	ฟางตายมา	วาแมนไผเป็นกะต๋อ
มันจึง	ขึ้นบ่ได้	ชะถานฮ้อนดั่งไฟแท่แล้ว
		(สินไซ ๑๖๐-๑๖๑)

เมื่อมาถึงปราสาทท้าวกุมพณยังรู้สึกร้อนรุ่ม ปราสาทราชวังร้อนอบอ้าวไปสิ้น ทำให้หมดพลังกายพลังใจที่จะก้าวเดินขึ้นบนปราสาท อันเนื่องมาจากบารมีของสินไซแรงกล้ากว่า ทำให้ธาตุในกายท้าวกุมพณอ่อนแอลงและเป็นลางบอกเหตุใกล้จะสิ้นอายุขัยนั่นเอง

ลางบอกเหตุที่เกิดขึ้นกับท้าวกุมพน ไมว่าจะเป็นเรื่องไคลไลสทวมตัว ดาเฝ้าฟางมีดมัว พละกำลังถดถอย ร้อนกายร้อนใจ แม้แต่ภายในปราสาทราชวังก็ร้อนรุ่ม อาการตาเขม่นตลอดจนเกิดอาเพศท้องฟ้ามีดมัว ต้นไม้หักล้มขวางทาง สิ่งเหล่านี้เป็นนิมิตให้เห็นว่า ชะตาชีวิตของท้าวกุมพนใกล้จะสิ้นแล้ว อาการของท้าวกุมพณก่อนที่จะตายหรือหมดบุญนั้น คล้ายคลึงกับความเชื่อใน

ไตรภูมิิกถาหรือไตรภูมิพระร่วงพระนิพนธ์ของพญาลิไทยที่สืบทอดความเชื่อในหมู่นคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งกล่าวถึงเทพดาผู้ที่จะหมดบุญมักจะมีลางบอกเหตุ ๗ วันก่อนจตุตังความว

ผิวเทพดาผู้มีบุญนั้น ครั้นวายุ ๗ วันจะสิ้นชนมาพิธจะจตุไล้ ยอมอุบัติให้เห็นนิมิต ๕ อัน เห็นนิมิตดังนี้ไล่แล แลเทพดาตนนั้นก็รู้ซึ่งสภาวะตนจะจตุแลอันวานิมิต ๕ อันนั้นดังนี้ อันหนึ่งคือวาเห็นดอกไม้ อันมีในวิมานตนนั้นเขียวแลบมิหอมไล่ นิมิตอันหนึ่งคือวาอยู่สุขแล้วอุบัติหาสุขบมิได้ แลมีเหื่อแลโคลไหลออกแต่รักแร้ตนเพราะวาแตกอนไล่ยอมมิสุขทุกเมื่อ เหื่อแลโคลไหลออกจากตัวไล่ อันหนึ่งอาสนะที่ตนนั่งแลนอนก็ดูร้อนแกลใจ ดูแข็งกระด้างแกลใจ อันหนึ่งกายของเทพดาตนนั้นเขียวแห้งแลคร่ำหมองหาวคิมมิได้ดูจกอนแลให้เหน็ดเหนื่อยเมื่อยคินมือและกระสันไสต (พญาลิไทย ๒๕๓๕ ๒๑๒-๒๑๓)

เมื่อเทวดาองค์ใดจะจตุจากทิพยวิมานไปเกิดบนโลกมนุษย์ ๗ วันก่อนการจตุจะเกิดนิมิตให้เห็น ๕ ประการ คือ ดอกไม้ในทิพยวิมานเขียวเงา ผ้าทรงหมนหมอง มีเหื่อโคลไหล พระแท่นแข็งกระด้าง ผิวกายคร่ำหมอง หมดสิ้นพละกำลัง ซึ่งความเชื่อดังกล่าวคล้ายคลึงกับอาหารของท้าวกุมพนซึ่งเป็นยักษ์ทำแต่บาปกรรมเพราะกินชีวิตผู้อื่นเป็นอาหาร แต่กุศลผลบุญแต่ชาติปางก่อนยังมีอยู่จึงส่งผลให้ได้เป็นกษัตริย์เมืองสีละนุราช เมื่อจะหมดบุญจึงมีลางบอกเหตุคล้ายคลึงกับเทพที่จะจตุมาเกิดใหม่ในโลกมนุษย์ โดยผู้แต่งได้ผสมผสานความเชื่อดังกล่าวสื่อผ่านพฤติกรรมของตัวละครโดยใช้เป็นลางบอกเหตุกอนตาย เช่น ดอกไม้ในปราสาทของท้าวกุมพนเขียวแห้งกองเป็นภูเขาซึ่งนางสุมนหาใช้เป็นที่พักนอนตัวของสินไซ เมื่อท้าวกุมพนได้กลืนมนุษย์นางก็อ้างว่าเหม็นกลิ่นดอกไม้ เมื่อนอนหลับท้าวกุมพมน้ำลายและเหื่อโคลไหลออกเปียกทั้งตัวทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเป็นเช่นนั้นมาก่อน นอนในปราสาทก็ร้อนรุ่ม หุดามิดมัว ซึ่งเป็นสัญญาณให้ทราบวาชีวิตกำลังจะสิ้นแล้วนั่นเอง

เมื่อมีคนเจ็บหนักใกล้ตายชาวไทยพวนเชื่อว่าจะต้องบอกหนทางสู่ปรโลกแก่ผู้ตาย โดยจัดดอกไม้รูปเทียนบรรจุในกรวยใบตองให้ผู้ตายพนมมือถือไว้สำหรับบูชาระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและจะได้นำไปบูชาพระเจดีย์ศรีจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ด้วย โดยกอนตายมักให้คนเจ็บนั้นท่องคำว่า “อรห” เพื่อเป็นเครื่องช่วยเตือนสติให้ระลึกถึงพระพุทธองค์เป็นครั้งสุดท้าย จะได้เป็นบุญกุศลติดตัวไปโลกหน้า และหากผู้ตายเป็นชาย ภรรยาและลูกต้องนำดอกไม้ รูปเทียน มากราบเพื่อขออโหสิกรรมอย่าให้มีเวรกรรมต่อกันและกันอีก ให้ผู้ตายหมดห่วงและไปเกิดในชาติภพใหม่ด้วยความสบายใจ ความเชื่อดังกล่าวมีปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ดอน วาระสุดท้ายของท้าวกุมพนสินไซให้นางสุมนหานำดอกไม้รูปเทียนไปกราบขออโหสิกรรมต่อท้าวกุมพน เพื่อให้ท้าวกุมพนจากไปอย่างจิตใจสงบและหมดห่วง ดังความว

นางก็
มีทั้ง

ตกแต่งห้าง
บุบผาพ้อม

ขันเทียนแล้วบ่นาน
ที่คาพอคู่

	หน้า ๕ ย้อย	นางน้อยแต่งสมมา
ไปฮอด	พะยอต้าว	องอาดกุมพัน
มันก็	คางฮือๆ	เวทนาหิวให้
นางก็	ยอมมือไหว	สามโกผัวมึง
	ผมเกดเก้า	นางน้อยเซ็ดตีน
นางก็	ยอมมือไหว	กุมพันผัวมึง
	แปะใสเก้า	เสียแล้วขาบลง
นางก็	ยอขันขึ้น	ขอสมมาผัวมึงนางแล้ว
เจ้าจง	สาโหยให้	กำเวนอนำนาขอตกันเนื้อ
อย่าให้	มีบาปต้อง	น้องนาคพายหลังแต่เนื้อ
	กุมพันได้	ยีนคำนางกาว
เห็นนาง ยอยก	ขันดอกไม้	กุมพันท้าวเดือดใจ
มันก็	ซีเชือกึง	ชนละเนตนองไหล
มันก็	ยอตินท่า	ถึกขันเทียนฟางชวาน
		(สินไซ ๒๐๔-๒๐๕)

ท้าวกุมพนไม่ยอมรับการขอสมหรือขอโหลิกรรมจากมเหสี ทั้งยังใช้เท้าถีบกรวย
ดอกไม้มกระจ่ายไปด้วยความโกรธ เพราะมีจิตอาฆาตแค้นเมื่อตายแล้วดวงวิญญาณจึงไม่ไปเกิดใหม่
ตามความเชื่อของชาวไทยพวนที่ว่า หากไม่สามารถฆ่าโทสะ โมหะ โกรธะ ออกจากจิตใจได้ดวง
วิญญาณนั้นย่อมไม่อาจเสวยสุขบนสรวงสวรรค์ ดังความว่า

อันว่า	เป็นคนสร้าง	โกสนยากยิ่งแม่เฮย
อย่าได้	มีโกทา	ข้าเสียจึงแท้
ก็จึง	ได้เมื่อเกิด	ชั้นตาวะติงสาตอมเพื่อน
คั้นว่าข้า	โกทะบได้	บ่เห็นแท้ยอดสวัน แม่เฮย
		(สินไซ ๓๑๕)

ดังนั้น เมื่อท้าวเวสสุวรรณชุบชีวิตคืนมา ท้าวกุมพนจึงยังคงมีจิตอาฆาตแค้นต่อสินไซและ
ติดตามไปก่อศึกสงครามกันอีกในกาลต่อมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหากยังคงหลงอยู่ในบ่วงกิเลส
ปล่อยให้ความรัก โลภ โกรธ หลง มีอำนาจเหนือกว่ายอมเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด หากมนุษย์รู้จัก
ปล่อยวางใช้ธรรมะช่วยกล่อมเกล่าจิตใจ ยึดมั่นในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากวิฏสงสาร

๒ ๒) การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย

ชาวไทยพวนเป็นพุทธศาสนิกชนและมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษอยู่ก่อนแล้ว จึงนิยมทำบุญอย่างเคร่งครัด นิยมทำบุญตักบาตรทุกเช้าและไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ เมื่อทำบุญทำทานแล้วจะต้องกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวรตลอดจนญาติพี่น้องที่ตายแล้วทุกครั้ง เพื่อให้กุศลผลบุญที่ตนกระทำส่งผลให้ดวงวิญญาณเหล่านั้นหลุดพ้นจากบ่วงกรรม หรือเสริมบุญบารมีแก่ดวงวิญญาณที่ทำดีอยู่แล้วให้ได้รับกุศลผลบุญมีบารมีมากยิ่งขึ้น ดังเช่น พฤติกรรมของตัวละครในเรื่องสินไช ที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายสุสุคติและหวังให้บุญคุ้มครองให้ลูกหลานปลอดภัย ดังความว่า

ใส่บาต	ลาซาเจ้า ทั้งหยาดน้ำ	เททานหาอน นำคำฮอดเถิง (สินไช ๔๐)
แต่นั้น	คนบ่น้อม มีพอนทิพ	สังคะเจ้ายาธาสดสัพพี ส่งบุญเถิงน้อง (สินไช ๔๔)
	บังเกิดเป็น ให้บุญท้าว บุญส่งให้	พะสังคะเจ้าพอล้านสดมณ กุมพันธ์ักไหย่ กุมพันธ์ักท้าวเกิดสวัน (สินไช ๒๐๑)
เขากอเวน	อัดทะตั้ง ทั้งเข้าดัม	บังชะกุนทานแจก เข้าหนมพ้อมแจกทาน (สินไช ๒๐๗)
	เงินคำชน เวนเข้าพ้อม เสื่อผ้าพ้อม อัดทะตั้ง เวนพะสงคะเจ้า ทานทั้งผ้า	แจกทานหาเจ้า พาหทานทอด ทานให้ชูวัน บังชะกุนทานทอด แลวันมือแลพัน จีวนแจกไคว่

	เนนหนุ่มน้อย	ทานผ้าสะบง
ฝูงหมู่	คนชมอดนั้น	ทานผ้าสะไบเบี่ยง
	ทั้งเงินทอง	ทอดทานเทให้
		(สินไช ๔๘๖)

ความเชื่อเรื่องการทำบุญให้ทานตลอดจนการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เป็นความเชื่อที่ชาวไทยพวนยึดถือปฏิบัติมาหลายชั่วอายุคน จุดประสงค์หลักก็เพื่อความสบายใจว่าตนได้ทำในสิ่งที่ดีงามแก่ผู้ตายเป็นการทดแทนคุณแล้ว และสามารถอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผลแก่ลูกหลานให้เข้าใจได้ว่าคนเราตายแล้วไปอยู่ที่ไหน คนทำกรรมดียอมไปสุวรรค์ คนทำกรรมชั่วยอมชดใช้กรรมในนรกภูมิ แม้ว่าสวรรค์หรือนรกภูมิจะมีจริงหรือไม่ก็ไม่มีใครบอกได้ แต่เมื่อปลุกฝังความเชื่อเช่นนั้นมาแต่โบราณกาลและใช้ความเชื่อนี้ควบคุมสังคมให้ทุกคนทำแต่กรรมดี ผลทางอ้อมคือทำให้สังคมสงบสุข จึงไม่มีใครขัดขวางความเชื่อหรือแนวปฏิบัตินี้ แต่กลับส่งเสริมให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติและใช้ความเชื่อทางพุทธศาสนาสืบทอดแนวปฏิบัตินี้มายาวนานแม้ในปัจจุบันก็ยังยึดถือปฏิบัติอยู่

๔ ๒ ๑ ๒ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามยามดี

ในสังคมชาวไทยพวนมีความเชื่อที่หลากหลายที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีทั้งความเชื่อที่เป็นไปได้และความเชื่อที่มโนมาเชื่อถือ ความเชื่อส่วนใหญ่มาจากการสังเกตความผิดปกติทั้งของตนเองและความผิดปกติของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำมาประมวลกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของตน และจดจำไว้ว่าขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ มีสิ่งบอกเหตุมาจากสิ่งใด เช่น ตาเขม่นข้างซ้ายเชื่อว่าจะได้ลาภ เขม่นด้านขวามักจะเกิดเหตุร้าย ถ้าจิ้งจกร้องทักก่อนออกจากบ้านหรือเดินทางไปทีใด มักจะมีอันตรายหรือการทำงานใดๆ มักจะไม่ประสบผลสำเร็จ หากได้ยินเสียงแมงมุมตอก หรือเสียงหนูร้องระงมในบ้าน เชื่อว่าอาจเกิดเหตุร้ายถึงแก่ชีวิตได้ ดังนั้น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่ตนเองจึงมีความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม ถ้าฤกษ์ยามดีก็จะมีโชคชีวิตประสบแต่ความสุข หากฤกษ์ยามไม่ดีหรือเสียฤกษ์ ทำสิ่งใดมักจะไม่สำเร็จ ความเกรงกลัวอำนาจจากสิ่งที่มองไม่เห็นและต้องการให้ชีวิตครอบครัวสงบสุข จึงมักจะดูฤกษ์ยามยามดีเสียก่อนไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน การยกทัพหรือการเคลื่อนพล เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่คนในสังคม ทำให้ความเชื่อเรื่องนี้สืบทอดกันมายาวนานในวิถีชีวิตชาวไทยพวน และสะท้อนความเชื่อเหล่านี้ในนิทานชาดกไทยพวนเช่น

๑) ฤกษ์แต่งงาน

การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของครอบครัว เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่คู่บ่าวสาวให้ชีวิตคู่ราบรื่นมีความสุข ฤกษ์แต่งงานจึงเป็นอูบายในการสร้างความมั่นใจแก่คู่บ่าวสาวว่าการเริ่มต้นชีวิตคู่ที่ดีชีวิตครอบครัวย่อมเป็นสุข การหาฤกษ์ยามยามดีจึงมักจะขอจากพระสงฆ์ผู้รู้ในเรื่องโหราศาสตร์หรือผู้รู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในสังคม ในนิทานชาดกเรื่องสินไช ผู้แต่งได้สอดแทรกความ

เชื่อเรื่องฤกษ์งามยามดีของคนในสังคมผ่านตัวละครมากมายหลายตอนดังจะเห็นได้จาก ตอนท้าว
กุมพนแต่งงานกับนางสุมนทาทครั้งที่สอง สินไชให้ท้าวกุมพนหาฤกษ์งามยามดียกขบวนขันหมาก
ไปสู่ขอนางสุมนทา ดังความว่า

พระก็	ผายโผดให้	พาลีกวันดี
	ไชโยแซ้ง	ข่มมานทั้งคาย
		(สินไช ๔๐๙)

ฤกษ์งามยามดี คือ ฤกษ์ที่ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง มีชัยชนะเหนือหมู่มาร แม้ศัตรูก็
ยอมอ่อนน้อมด้วย จะทำสิ่งใดก็เจริญรุ่งเรือง ท้าวสินไชให้ไพร่หลวงคำนวณฤกษ์งามยามดีแล้วแจ้ง
ต่อท้าวกุมพน เพื่อทำพิธีแต่งงานและยกขันหมากมาให้ทันตามฤกษ์ อย่าให้เสียฤกษ์เป็นอันขาด
ดังความว่า

	บอละบวนแล้ว	มีทุกอันทุกสิ่ง
	ได้ลิกแล้ว	ทูนเจ้าพะยอมเมือง
	วันหน้านี้	ได้ลิกวันดี
	มีไชแพ	สัตตุโอโยอ่อน
	อ้อยทอนท้าว	มาไหว้พระยอดเมือง
เมื่อนั้น	ลาซาเจ้า	สินไชฟังข่าว
เจ้าก็	บนบอกให้	แสนเมืองนั้นข่าวกาน
	ไปบอกให้	พะยาไหยทุกอัน
คันทา	ถึงวันดี	แต่งมาอย่าช้า
	วันหน้านี้	วันดีมือปอด
	เอาเคื่องเข้า	ไปตั้งอยานาน วาเนอ
		(สินไช ๔๑๐)

ฤกษ์แต่งงานของท้าวกุมพนที่ไพร่หลวงหาให้นั้น เชื่อว่าเป็นฤกษ์งามยามดีมีชัยชนะเหนือ
หมู่มาร แม้วิทายาธผู้มีฤทธิ์ก็ยังมาขออ่อนน้อม จะทำการสิ่งใดก็สำเร็จ

ส่วนในการแต่งงานของนางบัวทองและท้าวสังยะราช สินไชก็ให้หาฤกษ์งามยามดีทั้งฤกษ์
แต่งงานและฤกษ์ส่งตัวคู่บ่าวสาว ซึ่งไพร่หลวงให้ฤกษ์ตรงกับวันธงชัย เป็นวันเศรษฐีชัยโชคให้ทำ
การมงคลได้ แม้ยกกองทัพไปปราบมารที่ใดก็ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คู่
บ่าวสาวนั่นเอง ดังความว่า

หายามได้	วันดีไชยะโชก
หมอลีกเข้า	เฮียงเจ้ากาวพอน
สี ๆ ลิตทิ	มือนี่ว่าวันดี
วันไชยา	เสดถีสิดทิไชยะโชก
ให้เจ้าได้	ผาบโลกกว้างโลกา
วันนี้เป็น	วันพาลาล้าเลิศ
	(สินไช ๔๙๘)

ในเรื่องท้าวแก้ว ก็สอดแทรกความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในงานแต่งงาน เช่น ตอนที่ท้าวแก้วแต่งงานกับนางธรรมา ท้าวแก้วยกขันหมากจากเรือสำเภามาตามฤกษ์ เมื่อไปถึงปราสาทเจ้ากรุงจีน จะต้องจ่ายค่าผานประตูเงินประตูทองก่อน ท้าวแก้วเกรงว่าจะไปไม่ทันฤกษ์จึงต้องยอมจ่ายเงินค่าผ่านประตูเงินประตูทองตามประเพณี ซึ่งในวิถีชีวิตชาวไทยพวนก็ยังคงมีประเพณีดังกล่าวถือปฏิบัติอยู่จนปัจจุบัน ดังความว่า

แต่นั้น	พระกะสัดเจ้า	หลังล้ำดูยาม
	ย่านแตกายยาม	ผัดบตีเมื่อหน้า
บาก็	จำเขาให้	เอาคำอ้อยนึ่ง
	ให้คำเจ้า	เขานั่นฮีบไซ หั้นท่อน
		(ท้าวแก้ว ๒๐)

การหาฤกษ์ยามยามดีในวันแต่งงานถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง และเป็นความเชื่อที่ปลูกฝังกันมาแต่โบราณ การเริ่มต้นชีวิตที่ดีในฤกษ์ที่ปลอดภัย ชีวิตครอบครัวก็จะยืนยาวถือไม้เท้า ยอดทองกระบองยอดเพชร มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ดังนั้น เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้ครอบครัวมีความสุขจึงต้องหาวิธีการมายึดถือปฏิบัติ คู่บ่าวสาวเองก็เกิดความเชื่อมั่น มั่นใจ เกิดขวัญและกำลังใจว่าตนเริ่มต้นชีวิตใหม่ในวันดีวันธงชัย ชีวิตย่อมเป็นสุขทำสิ่งใดก็สมปรารถนา ดังนั้น ความเชื่อนี้จึงยังมีอิทธิพลอยู่ในสังคมไทยพวนมาจนถึงปัจจุบัน

๒) ฤกษ์เคลื่อนทัพ

นอกจากความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในงานมงคลแล้ว ในการศึกษาเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่แม่ทัพนายกองตลอดจนท้าวทหารทุกคน และเป็นการตัดไม้ขมนามเพื่อมีชัยแก่ข้าศึกด้วย จึงต้องให้โหราหลวงหาฤกษ์ยามที่จะมีชัยเหนือศัตรู ดังเช่น ในเรื่องสินไชไอรสทั้งหกของท้าวสุทราษซึ่งถูกท้าวสุทราษเนรเทศจากเมืองเปงจาญ ได้รวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่ที่ขึ้นตรงต่อเมืองอินทระสะเกษยกทัพไปตีเมืองเปงจาญ ได้ทำพิธีตัดไม้ขมนามตามตำราพิชัยสงคราม ดังความว่า

แด่นั้น	ชม ๆ เมี้ยน	ดาพายคาดเคื่อง
	ยามชอบแล้ว	โยงฆ้องลั่นป็น
ฟ้ายืน	ฮวน ๆ ก้องยึง	หน่วยชะบู พุ่นเยื่อ
คือดัง	พูผาเพ	เป็ล่งไปลั่น
		(สินไช ๕๒๐)

เมื่อเตรียมกองทัพพร้อมเพรียงแล้ว ได้เวลามงคลฤกษ์ กุมารทั้งหกก็ให้ลั่นฆ้องชัย ยิงปืน
สลุต เสียงดังปานประหนึ่งฟ้าผ่าภูผาล่มทลาย ฤกษ์ดังกล่าวเป็นฤกษ์ที่ดีทำให้ได้ชัยชนะเหนือทัพ
ของท้าวไชยราชในศึกรอบแรก แต่ในการทำศึกครั้งหลังเมื่อระดมยกทัพออกจากเมืองอินทระสะเกษ
นั้น หกกุมารไม่ได้สนใจถือปฏิบัติตามฤกษ์ยามที่โหรหลวงให้มา จึงยกทัพออกมาในฤกษ์อุบาทว์
คือ เป็นฤกษ์ที่เทวดาห้ามทำสงคราม แม้ยกทัพไปดอติเมืองไดย่อมพ่ายแพ้ เพราะฤกษ์ดังกล่าวเป็น
ฤกษ์ดีสำหรับนายพราน หากนายพรานออกปาลาสัตว์ตามเวลานี้จะได้ลาภมากมาย แต่หากเป็นการ
ศึกสงครามถือเป็นฤกษ์แม่มาย ดังความว่า

	โถมพนได้	๗ อักโขแสนโกด
	ช้างคาดได้	๒ ล้านแดพาย
	อัดสาม้า	อาสะไนแสนโกด
เขากิ	ยอพนพ้อม	คาวไถย่ายออกมาแล้ว
	มาแม่่มือ	กาบใจจึงแท้บ่ดี
อันนั้น	สวงปุกห้าม	สงคามควนอย่า
เยียวว่า	จักถึกเสียน	ตายช้าซากดาว
ดีที	พานแสงคัน	เดินไฟพงป่า
	สับพะสิ่งเนื้อ	เอาได้มากมุน
อย่าได้	ยอพนต้อง	สงคามชิงยาด
	เมียอยู่บ้าน	เป็นหม้ายหมื่นนาง
		(สินไช ๕๐๙)

ฤกษ์ดังกล่าวเป็นฤกษ์เหมาะสำหรับนายพรานออกปาลาสัตว์ หากใช้เป็นฤกษ์ยกพลไปทำ
ศึกถือเป็นวันอุบาทว์ บรรดาเมียนายทหารเหล่านั้นจะเป็นหม้ายทั้งสิ้น ซึ่งการยกทัพไม่เป็นไปตาม
ฤกษ์งามยามดี จึงทำให้ทัพของหกกุมารพ่ายแพ้แก่ทัพของท้าวไชยราช ซึ่งได้ปฏิบัติตามฤกษ์ใน
การทำพิธีตัดไม้ขมิ้นนามที่ดีกว่า ดังความว่า

เจ้าก็	ขึ้นขี่ช้าง	ตัวชื่อไชยะจัก
	อวนพหนาน	ออกเมืองยามเช้า
วันนี้	ลิดทิโชกแมง	มือแม่ฮวายยี่
คั่นว่า	โคจอนไป	ยามเมืองมวนไถ่
ทอวาบให้	ดาวยังเหล้า	ไฟงามตานแขก
เยียววา	ฟุนเคียดได้	คำฮ้ายเฮ่งฟุน
		(สินไช ๕๑๓)

ฤกษ์ในการเคลื่อนพลของท้าวไชยราชเป็นฤกษ์ที่ดีเหมาะแก่การรบทัพจับศึก แม้ไปตอดีเมืองโดยยอมมีชัยชนะ แต่มีข้อห้ามมิให้ดื่มสุราขณะประกอบพิธีเป็นอันตราย เพราะสุราทำให้จิตใจฮึกเหิมจนควบคุมไม่ได้ เมื่อขาดสติยอมพ่ายแพ้แม้ว่าจะมีฤกษ์ดีเพียงใดก็ตาม ซึ่งก็เป็นกุศโลบายในการให้คำแนะนำสั่งสอนคนที่ดีวิธีหนึ่ง เพราะในการประกอบกิจการงานใดๆ หากมีสติรอบคอบคิดสิ่งโดยยอมสมปรารถนา ฤกษ์ที่ดีที่สุดน่าจะอยู่ที่ผู้ถือปฏิบัติมากกว่าจะเป็นเพราะความเชื่อในเรื่องของวันธงไชยวันอธิปัตย์ หรือฤกษ์งามยามดี เพราะหากได้ฤกษ์งามยามดีมาแล้ว แต่ประพฤติดนไม่อยู่ในศีลธรรมอันดี ชีวิตย่อมประสบความหายนะ ดังเช่น หกกุมารในเรื่องสินไช้นั้น และหากเป็นผู้ประพฤติดนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีสติไม่ตกอยู่ในความประมาทจึงทำให้ทัพของท้าวไชยราชประสบชัยชนะ นับเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวนในการใช้พฤติกรรมของตัวละครในนิทานชาดกเป็นอุทาหรณ์สอนใจ สั่งสอน และให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

๓) ฤกษ์ขึ้นครองราชย์

ความเชื่อเรื่องฤกษ์งามยามดีนอกจากจะใช้ในพิธีแต่งงาน หรือพิธีตัดไม้ขมิ้นนามเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแล้ว ยังใช้ในพิธีอุปภิเษกในการขึ้นครองราชย์ด้วย เพื่อให้ประชาชนศรัทธาเคารพ เชื่อถือ จงรักภักดี และเชื่อมั่นว่ากษัตริย์จะปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ฤกษ์ยามต่าง ๆ จึงมีส่วนเสริมดวงชะตาบ้านเมืองด้วย เช่น ในเรื่องสินไช้ ท้าวสุทราธิให้เสนามาดย์หาฤกษ์ยามเพื่ออัญเชิญสินไช้เข้าเมือง และอุปภิเษกให้ครองราชย์สืบต่อจากตน ดังความว่า

เจ้าก็	บอกพวกพ้อม	หาสิกวันดี
	มิไชโย	มือวันยามพ้อม
เขาก็	หาเอาได้	วันดีมือปอด
	ขอเซ็นเจ้า	ลาชาอย่าขมอม
	สะเต็ดลงเข้า	เมืองแท้ยอมดี
	ถ้วน ๓ นี้	ไชโยสะเต็ดออกจิงเกิน
	ได้สิกพ้อม	วันนั้นยอมดี
		(สินไช ๓๒๘)

โหราหลวงคำนวณวันเวลาแล้วเห็นว่าอีก ๓ วันจะตรงกับวันดีปลอดจากสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ซึ่งเมื่อสิ้นไชให้พระยานาคและพระยาครุฑตรวจทานดูก็เห็นชอบด้วยว่าเป็นวันธงชัย เหมาะแก่การทำการมงคลตั้งความมา

เขาก็	ทูลทอหน้า	วันนั้นย่อมดีแท้แล้ว
	ถึงยามแล้ว	ไชโยมือประกอบ
	ไชยะไชกแพ	ฝูงฮ้ายหมู่มาน
		(สิ้นไช ๓๒๔)

วันธงชัย หรือ วันอธิปัตย์ ถือเป็นวันมงคล จะทำการสิ่งใดย่อมมีชัยชนะเหนือหมู่มาร ได้รับแต่ความสุขความเจริญ เทวาอารักษ์ย่อมปกปักรักษา เป็นวันที่คนทั่วไปย่อมรับและจะทำการมงคลในทั้งสองวันนี้ พระมหากษัตริย์เมื่อขึ้นครองราชย์ในวันมงคลก็ย่อมส่งผลให้เป็นกษัตริย์ที่ทรงศักดิ์านภาพ ปราบมารไปทั่วทิศทั้งสิบ ย่อมยังประโยชน์สุขแก่ประชาชน ดังนั้น ถูกระงามยามดีจึงเป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่ชาวไทยพวนสืบทอดปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

๔ ๒ ๑ ๓ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน

ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าคนเรามักจะฝันเพราะเหตุ ๔ ประการ คือ ฝันเพราะจิตหมกมุ่นครุ่นคิดในเรื่องนั้น ๆ อยู่ก่อนจะเข้านอนจึงเก็บไปฝัน เรียกว่า “จิตนิวรรณ์” บางครั้งอาจเป็นลางบอกเหตุเภทภัยต่าง ๆ แก่บุคคลนั้นส่งผลให้ฝัน เรียกว่า “เทพสังหรณ์” บางครั้งก่อนเข้านอนผู้ฝันอาจรับประทานอาหารมากไปหรือน้อยเกินไปหรืออาหารผิดสำแดงก็ส่งผลให้ผู้นั้นฝัน เรียกว่า “ธาตุไชย” และหากผู้ฝันนั้นจะมีโชคลาภ มีอำนาจวาสนา เทพดาจึงตั้งใจให้ฝันเห็นแต่สิ่งดีงาม เรียกว่า “บุพนิมิต” ชาวไทยพวนก็เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีความเชื่อในเรื่องความฝันด้วย ซึ่งมีทั้ง ฝันดีและฝันร้าย ดังเช่น

๑) ฝันดี ได้แก่ ความฝันที่มีผลด้านจิตใจคือ ช่วยให้ผู้ฝันเกิดความรู้สึกที่ดี และส่งผลให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างปกติสุข เช่น ความฝันเกี่ยวกับการกำเนิดบุตร และความฝันเกี่ยวกับการจะมีคู่ครอง ดังนี้

๑ ๑) ความฝันเกี่ยวกับการกำเนิดบุตร

ตามความเชื่อของคนโบราณไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวไทยพวน ล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับชาติภพ นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด และเชื่อว่าดวงวิญญาณเมื่อถึงคราวกำเนิดใหม่ก็จะจุติมายังโลกมนุษย์ แล้วแต่บุญกรรมของคนผู้นั้นว่าจะได้เกิดในฐานะใด เมื่อใดที่ดวงวิญญาณไปปฏิสนธิในครรภ์มารดา ก็มักจะฝันบอกลูกที่เกิดมาจะมีลักษณะอย่างไร เพศใด และจะมีชะตาชีวิตอย่างไร ดังเช่น ในเรื่องท้าวแก้ว นางนาคเทวีได้บูชาเทวดาเพื่อขอโอรส เมื่อนาง

จะตั้งครรภ์ได้ฝันว่าพระโพธิสัตว์บินไปรอบจักรวาลทั้ง ๔ แล้วบินกลับเข้าสู่เมืองทุมมาหายเข้าไปในท้องของนาง พระโพธิสัตว์นั้นมี ๔ ขา รูปร่างคล้าย “ฟาน” หรือ “แก้ง” ดังความว่า

นางก็ฝันว่า	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงเป็นปีก
	บินแอ่นผ่าย	ผายล้าลงบน
ยังเล่า	บินไปอ้อม	จักกะวานทั้งสี่
แล้วเล่า	บินแอ่นผ่าย	คินเข้าสู่เมืองแท้แล้ว
อันหนึ่งฝันว่า	ลาซาเจ้า	เป็นดินทั้งสี่
	เป็นอุปเหื้อ	ในท้องดังฟานแท้แล้ว
คอมว่า	นางฝันแล้ว	สุริโยแจ้งฮุ้ง
		(ท้าวแก้ว ๓)

ความฝันจะแม่นยำเป็นจริงที่สุดมักจะเป็นความฝันตอนใกล้รุ่ง นางนาถเทวีก็ฝันตอนใกล้รุ่งเช่นกัน เมื่อตื่นนอนนางจึงอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดแต่งตัวไปเฝ้าท้าวทุมมาเพื่อกำหนดฝันตามความเชื่อของชาวไทยพวน เมื่อฝันเห็นสิ่งใดให้จดจำไว้ให้ดี แล้วบุคคลที่ฝันนั้นจะต้องชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนเล่าความฝันให้ผู้อื่นทำนายให้ เพื่อความเป็นสิริมงคลและฝันนั้นจะเป็นฝันดี แก้วผู้ฝันนั้น สวนคนที่ทำนายฝันจะต้องทำนายแต่สิ่งดีงาม เพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเป็นสิริมงคล แก้วผู้ฝันนั้นเช่นกัน ดังเช่น ท้าวทุมมาทำนายฝันนางนาถเทวีว่านางได้ฟานหรือแก้งหมายถึงนางจะมีบุตร แก้งนั้นบินไปรอบจักรวาลหมายถึงบุตรของนางเป็นผู้มีบุญญาธิการ จะมีเมืองประเทศราชมาอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นทั้ง ๔ ทิศ และอวยพรให้นางมีแต่ความสุข ซึ่งหลังจากนั้นไม่นานนางก็ตั้งครรภ์และให้กำเนิดโอรส ซึ่งโอรสนั้นมี ๔ เท้า รูปร่างคล้ายแก้งเช่นเดียวกับในความฝัน ดังความว่า

นางก็	ทงคั่นน้อย	สิบเดือนทัดเที่ยง
นางก็	ปะสูดลูกน้อย	ในท้องออกมา เจ้าเฮย
แต่นั้น	สาวสนมพ้อย	ค้อยแลลึงล้าทั้งโฮง เจ้าเฮย
เขาก็	เห็นเป็นสัด	หนายชะอาจินยัน
อันว่า	ขนออนเหลื่อม	เสมอยองจ้วนุ่น
	ขนออนเกี้ยง	เสมอฝ้ายติดผงแท้แล้ว
		(ท้าวแก้ว ๕)

โอรสของนางนาถเทวีสร้างความผิดหวังแก่ท้าวทุมมายิ่งนัก และเมื่อโอรสหลวงทำนายว่าเป็นกาลกิณีให้ลอยแพไปเสียจากเมืองเพื่อเป็นการเสียเคราะห์ ท้าวทุมมาจึงต้องทำตามคำทำนาย

นั้น ซึ่งภายหลังเมื่อท้าวแบ่อดรูปได้แสดงให้เห็นถึงบุญญาภาพให้ประจักษ์ดังเช่นความฝันทุกประการ

ความฝันเปรียบเสมือนเรื่องราวบอกอนาคตของเด็กที่เกิดมา บางครั้งเป็นสิ่งที่กำหนดดวงชะตาของเด็กนั้นด้วย เช่นเรื่องสินไซ นางนางจันทาฝันว่าได้กลืนกินดวงจันทร์ต่อมาดวงจันทร์นั้นเปลี่ยนเป็นพระราหู ดังความว่า

	จันทานั้น	ฝันหลากอัชชะจัน
ฝันว่า	ดวงเดือนตกลงมา	ลวดบายเอาได้
นางก็	กินกินได้	กายเกิดเป็นลาหู
	นางกะซังฝัน	ตื่นตนจึงแท้
		(สินไซ ๗๒)

โหราทำนายฝันว่านางนางจันทาจะได้ลูกเป็นชายแต่มีรูปกายผิดจากผู้อื่น คือ มีรูปร่างเป็นสัตว์ และจะมีฤทธิ์เดชเดชานุภาพมาก ส่วนนางปัทมมาฝันว่าเมืองเป่งจางมิดมิดไปทั่วเมืองมีแต่เสียงฟ้าร้องคำรามและลมพายุพัดรุนแรง ต่อมาพระอาทิตย์ได้นำแสงทำลายความมืดนั้นเสีย นางคว้าจับเอาดวงอาทิตย์ไว้ได้กอดไว้ในอกแต่ดวงอาทิตย์นั้นกลับหายไป นางร้องไห้อาลัยดวงอาทิตย์นั้น ไม่นานก็หัวเราะดีใจเมื่อได้ดวงอาทิตย์กลับคืนมา ดังความว่า

แต่นั้น	ปัทมมาน้อย	พอยฝันดูหลาก
ฝันว่า	เป่งจางกว้าง	จักกะวานบดมิด
	เสียงกินเค้า	คุงฟ้าเมกบน
	น้อยบ่ซำ	สุลโยบดมิด
	วาโย	กวัดแกวงเลยเสียง
	สุลโยผ่าย	ผายลงชะเต็ดตวน
	เลยล่องผ่าย	ผายล้าลงมา
	ตกตึกน้อย	นางนาคปัทมมา
นางก็	คว้าจับ	ลวดกุมเอาได้
นางก็	เลยหอบอุ้ม	เอาใส่ในอก
	ควาเดียวเลย	ชื่นใจปูนปอง
		(สินไซ ๗๓)

ความฝันของนางปัทมมามีความหมายแฝงนัย “ความมืดมิด ท้องฟ้าคำราม ลมพายุโหมกระหน่ำ” สื่อความหมายถึง ความชั่วร้ายเข้าปกคลุมบ้านเมือง ประชาชนเดือดร้อนไปทั่ว

“แสงอาทิตย์” เปรียบได้กับอำนาจหรือบุญญาธิการที่จะมาชำระล้างความชั่วร้ายนั้น และ ดวงอาทิตย์” ยังเป็นสัญลักษณ์ของเด็กผู้ชายอีกด้วย นางปัทมมาจึงได้โอรสที่มีบุญญาธิการ การที่นางได้เชยชมพระอาทิตย์แล้วมีทั้งร้องไห้และหัวเราะ หมายถึง ชีวิตของนางจะมีทุกข์หนักและจะสุขสบายในภายหลังนั่นเอง

ความฝันในนิทานชาดกจึงเปรียบเสมือน “สูตรสถานี” (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ๒๕๔๖ ๑๖๘) คือ อธิบายให้ผู้อ่านทราบถึงความเป็นไปของตัวละคร เป็นกลวิธีของผู้แต่งที่ผสมผสานกันระหว่างด้านกลวิธีการประพันธ์ การดำเนินเรื่อง กับความเชื่อของคนในสังคมเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อเรื่องบาปบุญ ความเชื่อเรื่องผู้มีบุญญาธิการ เข้าด้วยกัน โดยการสอดแทรกและปลูกฝังให้คนในสังคมเชื่อว่า หากทำกรรมดีย่อมได้เกิดใหม่ในชาติภพที่ดี หากต้องการให้เด็กเกิดมาอย่างจิตใจบริสุทธิ์สะอาด ขณะตั้งครรภ์แม่ต้องประพฤติปฏิบัติแต่เรื่องที่ดี อยู่ในศีลธรรม ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ลูกที่เกิดมาจะมีจิตใจดี หากใครละเลยไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมดังกล่าว ลูกที่เกิดมาจะเป็นเด็กก้าวร้าว ไม่เชื่อฟังบิดามารดา ทำความเดือดร้อนแก่คนในสังคมเมื่อเติบโตใหญ่ดังเช่น หกกุมารโอรสของพี่สาวนางปัทมมา ขณะตั้งครรภ์พวกนางมีจิตริษยาเกรงว่าโอรสของนางนางจันทาและนางปัทมมาจะได้ครองราชย์ และจะได้รับความรักจากท้าวสุทราชมากกว่าพวกตน จึงวางแผนใส่ร้ายและทำเสน่ห์ให้ท้าวสุทราชหลงใหล จึงส่งผลให้หกกุมารมีจิตใจเป็นพาล ดังความฝันขณะตั้งครรภ์ที่ว่า

ฝันว่า	๖ นางนั้น	ฝันหลากอัดชะจัน
	พะยักโคเข้า	ชิงยาดเอาเมือง
	ลาซาเห็น	ลวดตามใจแท้
	มันไล่ฆ่า	กินเนื้อฝูงหมู่มังสา
	ลาซาเห็น	ไล่ฟันหนีแท้
	ดกเขตด้าว	โกปะเทตแดนเมือง
	เนืองน้นชาวเมือง	ไล่ไปโหมฆ่า
	ฝันหลากแท้	เขาดั้นกะช่างฝัน
		(สินไซ ๗๓)

ความเชื่อเรื่องความฝันของชาวไทยพวนที่ว่า หากฝันเห็นสัตว์ร้ายแสดงว่าดวงวิญญาณที่จะเกิดมาจากภพภูมิที่ต่ำ มักจะสร้างแต่ความเดือดร้อนถือเป็นฝันร้าย นางทั้งหกฝันเห็นสัตว์ร้ายเข้ามาในบ้านเมืองและพระราชาก็ไม่ว่ากล่าวประการใด แต่เมื่อสัตว์ร้ายนั้นเข่นฆ่าชาวเมืองท้าวสุทราชจึงขับไล่ออกจากบ้านเมืองไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นค่านิยมความเชื่อเรื่องความฝันเกี่ยวกับการเกิดว่า จิตใจของแม่และลูกต้องสัมพันธ์กัน แม้ปฏิบัติแต่กรรมดีย่อมให้กำเนิดลูกที่ดีมีคุณธรรม หากแม่ปฏิบัติแต่กรรมชั่ว ลูกย่อมมีจิตใจชั่วร้าย ถือเป็นกงเกวียนกำเกวียนที่ผู้แตงนำเสนอธรรมะควบคู่ไป

กับการใช้นิทานชาดก เป็นอุทาหรณ์ในการสั่งสอนคนในสังคมให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน และใช้นิทานเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมอีกทางหนึ่งด้วย การนำเสนอธรรมะจากรูปธรรมไปสู่นามธรรมโดยใช้หลักธรรมพื้นฐานง่ายๆ ที่ชาวบ้านถือปฏิบัติอยู่แล้ว ทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย ไม่ต้องตีความ เมื่อไม่อยากจะให้ลูกเกิดมาจิตใจชั่วร้าย แม่ต้องหมั่นทำบุญทำทานเพื่อให้ลูกมีจิตใจงาม เกิดมาสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สังคมไทยพวนกก็ปลูกฝังให้ลูกหลานทำบุญตักบาตรเป็นประจำอยู่แล้ว โดยเฉพาะผู้หญิงจะเน้นด้านการครองเรือน หญิงชาวไทยพวนเมื่อออกเรือนแล้วจะถือศีล ๕ เคร่งครัด จะไม่มีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาในวันพระ (วันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๘ ค่ำ , ๑๕ ค่ำ) จะสวดมนต์นั่งสมาธิภาวนาเป็นกิจวัตร หากตั้งครรภ์ก็จะเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติยิ่งขึ้น คานิยมความเชื่อดังกล่าวยังยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

๑ ๒) ความฝันเกี่ยวกับการจะมีคู่ครอง

ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแก้ว ไม่มีการนำเสนอความฝันเกี่ยวกับการจะได้พบคู่ครอง มีปรากฏเฉพาะในเรื่องสินไซเพียงเล็กน้อย ตอนสินไซพบนางกนิรีเกียงคำ ขณะที่เข้าไปพักในปราสาทของนาง สินไซฝันว่ามีพระยานาคมารัดตัว และเมื่อสินไซกลับไปครองบ้านเมืองแล้ว พระอินทร์ได้นำตัวนางกนิรีเกียงคำไปร่วมพิธีอุปภิเษกเป็นมเหสีของสินไซ ดังความว่า

อันหนึ่งฝันว่า	นาคกายเกี่ยว	เป็นแผ่นทองเหลือง
	พุกอนเนา	มานมุงพิดานกั้ง
	คอมวาฝันแล้ว	เลยอยู่ไสแจ้ง
		(สินไซ ๑๔๘)

ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันเรื่องคู่ครอง ชาวไทยพวนเชื่อว่าหากฝันเห็นงูหรือนาคมารัดตัว หมายถึงจะได้พบเนื้อคู่ ซึ่งคล้ายคลึงกับการนำเสนอเรื่องบันเทิงคดีในปัจจุบันก็นิยมใช้งูหรือพระยานาคเป็นสัญลักษณ์ทางเพศ เนื่องจากนิทานชาดกไทยพวนทั้ง ๒ เรื่องแก่นเรื่องนำเสนอเกี่ยวกับธรรมะ ความเชื่อเรื่องคู่ครองจึงมุ่งประเด็นไปในเรื่องของ “สายแนน” หรือ “บุพเพสันนิวาส” การเป็นเนื้อคู่กันมาแต่ชาติปางก่อนมากกว่านำเสนอผ่านเรื่องของความฝัน หนุ่มสาวคู่ใดสร้างบุญบารมีรวมกันมาแต่ชาติปางก่อนก็มักจะได้ครองชีวิตคู่ร่วมกันทุกชาติภพ

๒) ฝันร้าย เป็นความฝันที่เป็นลางบอกเหตุร้ายแก่ผู้ที่ฝันนั้น เป็นลางสังหรณ์ที่บอกให้รู้ว่าสิ่งที่ฝันอาจเกิดขึ้นจริงและเป็นอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของผู้ฝันได้ เช่น ความฝันเกี่ยวกับเหตุร้าย และความฝันเกี่ยวกับการสูญเสียของรัก ดังนี้

๒ ๑) ความฝันเกี่ยวกับเหตุร้าย

หากความฝันนั้นสื่อให้เห็นภาพน่าสะพรึงกลัว หรือฝันเห็นศัตรูมาทำร้าย มักจะเป็นลางบอกเหตุร้าย และทำให้ผู้ฝันขาดความสุข ดังนั้น หากฝันร้ายจึงมักเล่าความฝันให้ผู้อื่นฟังเพื่อขอคำแนะนำ ผู้ที่ฝันจึงมักจะทำนายฝันในทางที่ดี เพื่อเป็นเคล็ดในการผ่อนภัยนั้นจากหนักให้เป็นเบา

และให้คำแนะนำเพื่อจะได้เตรียมการป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นได้ ดังเช่น ความฝันของท้าวเนาโค ในเรื่องสินไช ท้าวเนาโคฝันว่าเกิดอาเพศพระราหูอมจันทร์ ทำให้เมืองบาดาลมืดมืดไปทั่วทั้งเมือง จากนั้นก็มีพระยาครุฑเข้ามาเช่นฆ่าชาวเมืองบาดาลล้มตายเป็นอันมาก ดังความว่า

ฝันว่า	ลาหูเข้า	สู่จันมัวมืด
ฝูงหมู	นาคอยู่น้ำ	ชะเถียนอ้อวังเว
ฝันว่า	คุดหลวงเข้า	เทเมืองชิงยาด
	ฝูงไฟรฟ้า	มาอ้อมหอบเอา
		(สินไช ๒๑๑)

เมื่อท้าวเนาโคให้ไพร่หลวงทำนายฝัน ตามตำราหากตฤฐาน ๘ หมายถึงบ้านเมืองจะเดือดร้อน แต่ผู้ฝันไม่ถึงกับเสียชีวิต ดังคำทำนายของไพร่หลวงความว่า

	สุน ๘ ถาน	เมืองท้าวที่หล่มหลวงแท้แล้ว
คือจัก	เสียหนุ่มเหง้า	พะลาดชะเทวี
กับพอ	เสียอินที่	พะยอดเมืองเป็นเจ้า
	ลาหูเข้า	เทยาดเอือนจัน
คือจัก	เสียเมืองวาย	คอบโจโลฮ้าย
สวนจัก	เสียพนท้าว	ชาวเมืองวายใหญ่
	ฝูงไฟน้อย	ที่วายเข้าตุมตาย แท้แล้ว
อันว่า	ลาหูเข้า	ถึงเส้าโชกใหญ่
คือจัก	ได้อยู่สร้าง	เมืองบ้านอยู่ชะเถียนบ่ยาแล้ว
อันว่า	โชกใหญ่เข้า	เหลือล้นมากหลาย
กับ	มีอันตาย	เบียดเบียนพะองเจ้า
	หมอทวายแล้ว	ยอมมอบบาศ
หอนว่า	หากบ่คิ้ว	พะองเจ้าโผตผายแดท่อน
	ทานโศตท่อน	พะโผตชีวิต
คั้นว่า	ทวายตามเกน	ก็ยอมวายเมืองแท้
		(สินไช ๒๑๒)

คำทำนายดังกล่าวไพร่หลวงพยายามทำนายฝันในทางที่ดีเพื่อเป็นการแก้เคล็ดให้โชคร้ายกลายเป็นดี “ราหู” ในศาสนาพราหมณ์เป็นเทพคู่ริกับพระจันทร์ คราใดที่มีโอกาสราหูมักจะอมพระจันทร์ไว้ทำให้พระจันทร์มืดมืดไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เรียกว่า

“จันทรุปราคา” นั่นเอง ชาวไทยพวนเชื่อว่าหากเกิดจันทรุปราคาให้ช่วยกันดีเกราะเคาะไม้ให้ราษฎรตกใจปล่อยพระจันทร์ออกมา และเชื่อว่าขณะเกิดจันทรุปราคาถ้าช่วยกันเคาะต้นไม้ที่ปลูกอยู่รอบ ๆ บ้าน ต้นไม้นั้นจะออกดอกออกผลดก ส่วนในทางโหราศาสตร์เชื่อว่า หากราษฎรเข้าสู่ลัคนาราศีผู้ใดยอมส่งผลให้เจ้าชะตาประสบเคราะห์กรรมครั้งใหญ่อาจรุนแรงถึงเสียชีวิตต้องแก้ไขโดยการบูชาราหูหรือเสียเคราะห์ต่อชะตาจะช่วยให้อาการร้ายนั้นบรรเทาลงได้ ส่วน “ครุฑ” ก็เป็นสัตว์ในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกัน ครุฑเป็นคู่อริกับนาค หากพบนาคคราใดครุฑจะจับนาคกินเป็นอาหาร ซึ่งผู้แต่งนำความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ในเทพนิยายของศาสนาพราหมณ์มาผสมผสานกับความเชื่อของชาวไทยพวนเกี่ยวกับพญานาคกับพญาครุฑที่ว่าสัตว์ทั้งสองเป็นศัตรูกัน ท้าวนาโคฝันเห็นครุฑเข้ามาเข่นฆ่าชาวเมืองจึงถือเป็นลางร้ายเพราะนาคมีความกลัวครุฑอยู่แล้ว ขณะที่นาคเองก็เป็นใหญ่ในท้องทะเลและใต้บาดาล เหตุร้ายที่ทำให้นาคเกรงกลัวจึงมีเพียงพญาครุฑเท่านั้น ซึ่งโหรหลวงเห็นวาทะความฝันของท้าวนาโคเป็นเคราะห์ร้ายจึงพยายามทำนายในทางที่ดีไว้ก่อนเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ท้าวนาโคและชาวเมืองบาดาล จึงทำนายว่าการฝันเห็นทั้งครุฑและราหูอมจันทร์มีทั้งดีและร้ายในคราวเดียวกัน เคราะห์ร้ายคือจะเสีย “แม่เมือง” ส่วนเคราะห์ดีคือท้าวนาโคจะไม่สูญเสียชีวิต ซึ่งท้าวนาโคเมื่อทราบคำทำนายก็ช่วยให้กำลังใจและคลายความวิตกกังวล

๒ ๒) ความฝันเกี่ยวกับการสูญเสียของรัก

ความเชื่อเรื่องฝันร้ายมีทั้งเจ้าตัวฝันเองและผู้อื่นฝัน หากเจ้าตัวมิใช่ผู้ฝันเอง มักจะเกิดลางสังหรณ์กับบุคคลใกล้ชิด อาทิ พ่อ แม่ สามี ภรรยา หรือลูก เพราะต่างมีความผูกพันกันเป็นพิเศษ ย่อมมีความวิตกกังวลห่วงใยผู้เป็นที่รักของตน ความต้องการของจิตใต้สำนึกต้องการให้บุคคลที่ตนรักปลอดภัยและมีความสุข จึงทำให้เก็บไปฝัน ซึ่งความเชื่อทางพุทธศาสนาเรียกว่า “จิตนิวรรณ์” หรือ “เทพสังหรณ์” นั่นเอง ดังเช่น ความฝันของมเหสีท้าวธรรมจักร พระราชมารดาของท้าวบุตรราชและนางสุมนทนา ในเรื่องสินไซฝันว่า ราหูเข้ามาฆ่าฟันชาวเมืองล้มตายเป็นอันมากและชิงเอาแก้วใจกลางเมืองไป นานถึง ๑๒ ปี จึงได้แก้วนั้นกลับคืนมา ดังความว่า

แม็ก	ฝันหลากแท้	ไสยาดบันทม
เทวา	มาเป็นคน	บอกกนกานฮ้าย
ฝันว่า	ลาหุย้าย	เข้ามาเมืองลาด
	เทยาดลือ	คนล้มมีดมัว
มันก็	บายเอาได้	ใจเมืองเลยล่วง
	เสียหน่วยแก้ว	พิทูนเข้มคำเมือง
	คู่นานล้ำ	๑๒ ปีมาฮอด
	พมลวดฟ้า	ลงแท้ลวดตาม
	นำเอาได้	คืนมาสันเกา
		(สินไซ ๑๘-๑๙)

“ราหู” คือ เเคราะห์ร้ายเข้ามาสู่เมืองครั้งใหญ่ ต้องสูญเสียแก้วใจเมืองไป “แก้วใจเมือง” หมายถึง สิ่งที่มีค่าสูงสุดของเมือง ซึ่งในที่นี้หมายถึง “ธิดา” เจ้าเมืองนั่นเอง ถึงแม้ท้าวบุตรราชจะเตรียมการป้องกันสุดความสามารถแต่ในที่สุดก็ต้องสูญเสียนางสมณทาไปนานถึง ๑๒ ปี จึงมีผู้มีบุญญาริการไปแย่งชิงกลับมา

๔.๒.๑.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนต์คาถา

ในสังคมชาวไทยพวนสวนใหญ่มักจะมี ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังรวมทั้งความเชื่อด้านเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน ทั้งนี้ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตน จึงต้องหากลอบายต่าง ๆ มาป้องกันตนเองให้รอดพ้นจากเภทภัย แต่เดิมชาวไทยพวนนับถือผีมาก่อน เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเรือน ผีตาแฮก เป็นต้น ดังนั้น เมื่อเกิดความกลัวเกรงอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดความเชื่อในการใช้เครื่องรางของขลังตลอดจนเวทมนตร์คาถา เพื่อใช้ป้องกันตัวเอง และเกิดความมั่นใจว่าตนเองสามารถมีอำนาจต่อสู้กับสิ่งที่มองไม่เห็นนั้นได้ และครอบครัวจะปลอดภัยหากใช้เครื่องรางหรือเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ ปกป้องคุ้มครอง ต่อมาเมื่อมีการนับถือศาสนาพุทธจึงผสมผสานความเชื่อเรื่องผีและอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย รวมทั้งความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกัน เห็นได้จากยังมีการเล่นทรงเจ้าเข้าผีกันอยู่ เช่น เล่นผีนางสาก ผีนางดั่ง เล่นลิงลม เล่นเสือไล่แสน (ตะกวด) ในเทศกาลสงกรานต์ ในนิทานชาดกไทยพวนก็สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ การใช้เวทย์มนต์คาถา ตลอดจนของวิเศษต่าง ๆ หลายตอน ดังนี้

๑) เวทย์มนต์คาถาในการแปลงร่าง

การใช้เวทย์มนต์คาถาแปลงร่างให้คงงามเพื่อให้เกิดความรักใคร่พึงพอใจ รูปโฉมที่งดงามย่อมเป็นที่น่าคบหาสมาคมแก่ผู้พบเห็น คนทั่วไปย่อมรักใคร่พึงพอใจ เนื่องจากค่านิยมของปुरुชนธรรมชาติย่อมรักชอบชื่นชมในสิ่งที่สวยงาม เพื่อความสบายตาสบายใจ และมีความสุข ดังเช่นตอนท้าวกุมพนไปลักพาตัวนางสมณทาไปจากเมืองเปงจาญนั้น ท้าวกุมพนเป็นยักษ์ย่อมมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว เพื่อมิให้นางสมณทาทวาดกลัว และต้องการให้นางรักตน ท้าวกุมพนจึงใช้เวทมนตร์แปลงกายเป็นชายหนุ่มรูปงามอุมานางสมณทาเหาะหนีไป ดังความว่า

จักกาเล่า	กุมพันลี้	อยู่ในสวนล้อยู่
มันก็	เห็นบาดาน	ลวดชะเงาใจเจ้า
มันก็	คิดคังแค้น	ใจอกก็แตกตายแล้ว
กูจัก	เข้าผาม้าง	เอาแทบควร
กูบ่	ควรออยู่ได้	เป็นอุปกุมพัน
	เดินเวลา	หล้าโสมเป็นเจ้า
มันก็	ทำเพศเพี้ย	พะยางามยิ่ง

คือสิ่ง อินอยู่ฟ้า มาแท้หอบเอา
(สินไช ๒๔)

เมื่อครั้งทำวนาโคยกขบวนขันหมากไปสู่ขอนางสีสุพัน ก็ให้ชวานาคาแปลงร่างเป็นมนุษย์ที่สวยงาม เพื่อมิให้ชาวเมืองเป่งจากหวาดกลัว ดังความว่า

ฝูงหมู นาโคเขา ก็ทำโตดังเทพायง
(สินไช ๔๓๕)

แต่นั้น เขาก็ ทำเพดเพียง เป็นดั่งมะนุดสา
เขาก็ ทรงอาพอน ดังคนเฮायง
(สินไช ๓๘๗)

บอละบานแล้ว นาโคละเพด
เป็นมะนุดแท้ คือเพียงเทพพะดา
โลมงามย้อย ปูนปานองอาด
เทพพะลาดท้าว ปูนเพียงเกิงโลม

ดูเพดส้อย สมสิ่งสาวสะหวัน
ผิววันโลม ดังนางเทวาย้อย
ในแห่งห้อง ปูนเปียบสาวสะหวัน
ชาวเมืองเห็น หลุดใจแต่ดิน
ไผเห็นแท้ แหนใจชมไผ
ไทเพื่อน ชมแต่แก้ม
(สินไช ๔๔๕)

การแปลงกายให้ดังงามดังกลาวข้างต้นสะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนทั่วไปรวมทั้งชาวไทยพวนด้วยว่ามีค่านิยมเกี่ยวกับการมองคนที่รูปร่างหน้าตา หรือการมองคนที่รูปลักษณ์ภายนอกมากกว่ามองคนที่จิตใจ รูปลักษณ์งดงามย่อมสบายตาน่าชมมากกว่ารูปร่างอัปลักษณ์เป็นค่านิยมของปฤชนทั่วไปที่มีมาทุกยุคทุกสมัย ซึ่งหากพิจารณาในแง่พุทธศาสนา “สังขารย่อมเสื่อมไปตามกาล” ดังนั้น การสะท้อนค่านิยมเรื่องการมองคนที่รูปลักษณ์ภายนอกน่าจะเป็นการสอนทางอ้อมให้ชาวไทยพวนนึกคิดว่าการมองคนควรมองที่นิสัยใจคอความประพฤติการปฏิบัติตน และมองที่น้ำใจไมตรีที่แสดงออกทั้งต่อหน้าและลับหลัง ดีกว่าการมองที่รูปลักษณ์ภายนอกซึ่งยากที่จะหยั่งถึงจิตใจที่

แท้จริง หากบุคคลได้รู้จักมองคนด้วยจิตใจยอมทำให้ผู้นั้นประสบแต่ความสุข ได้พบแต่มิตรแท้และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น

๒) เวทมนตร์คาถาในการต่อสู้เพื่อป้องกันตนเอง

ในการต่อสู้กับศัตรูต่างฝ่ายก็ย่อมพยายามหาทางเอาชนะคู่ต่อสู้ให้ได้ เพื่อรักษาชีวิต รักษาศักดิ์ศรี และแสดงอำนาจบารมีของตนว่าเหนือกว่าอีกฝ่าย ดังนั้น จึงต้องสรรหาอาวุธวิเศษ และเวทมนตร์คาถาที่ศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการต่อสู้ กลวิธีการแต่งเรื่องบันเทิงคดีให้สนุกสนาน น่าติดตามย่อมต้องให้ตัวละครใช้อิทธิฤทธิ์ที่มหัศจรรย์เพิ่มสีสันแก่เรื่อง เพื่อให้เรื่องตื่นเต้นเร้าใจ และมีให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนิทานซาบซึ้งประทับใจหรือทรงจำเอง ดังตัวอย่างการต่อสู้ระหว่างสินไชกับ ท้าวกุมพนที่ตื่นเต้นเร้าใจโดยใช้เวทมนตร์คาถาต่อสู้ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ ฆ่าฟันกันตายแล้ว กลับฟื้นคืนชีวิตมาได้ อีก ดังความว่า

	ฝูงผีสาว	ไฮเนืองคั่งฟ้า
	ควงบนเทา	บดมิดเวหา
	ฝูงเทวา	พ่ายหนีพาวัน
	สีหะลาดท้าว	กุมดาบแทงผี
เขากี้	กองกันตาย	พาบแสนพอล้าน
เขากี้	เนืองกันเข้า	พันแทงคีโคบ
	ท้าวบย่าน	พันเข้าบหน
เมื่อนั้น	สินไชท้าว	กำกงทะนุสอน
	แย่งยิงยัน	ลั่นไปมิช้า
	สอนเทม้าง	ฝูงมานตายตุม
	บ่ฮู้ก็ลั่น	มานฮ้ายพ่ายหนี
	กำปิกซ้าย	กะจัดแตกเพพัง
	ทั้งปิกขวา	ดังเดียวทะลายม้าง
เจ้ากี้	ถอดดาบกำ	ฟันซ้ำขาดคอ
มันกี้	บายหัวได้	เอาดาตืดต่อ
มันกี้	ยอยกถิม	ไฟน้ำไลบา
	ท้าวเล่าซ้ำ	ฟันอีกถึงสอง
	หัวขาดแล้ว	สังท้าวยายี
		(สินไช ๑๘๖-๑๘๗.)

การต่อสู้ระหว่างสินไชกับท้าวนาโคก็มีการใช้คาถาอาคมหลากหลาย มีทั้งการเรียกลมเรียกน้ำ เรียกไฟ และสัตว์ร้ายต่าง ๆ มาหักล้างทำร้ายกันและกัน ดังความว่า

	ลาซาท้าว	นาโคนาโคไทย
	ทำลิตขึ้น	เป็นพะเพิงเผาแผนมาแล้ว
สังก็	อุยถ่มน้ำ-	ลายบัวนอกไป
เลยเลา	เป็นแม่น้ำ	แถวถึงชนละที่
	พะเพิงดับ	มอดไปหายเสียง
	นาโคท้าว	ทำลิตอันใหม่
บังเกิดเป็น	ชนละที่	ท่มหนองมาแท้
มีทั้ง	งูเหือกพ้อม	มังกอนแช่ให้มาแล้ว
	บังเกิดขึ้น	เป็นกุดทะเลดชะสี
	มีพอแสน	ชูดลงมียัง
มันก็	สับตอดขึ้น	กินนากนาโค
เขาก็	โฮเฮปบ	พ่ายหนีไปลี
		(สินไช ๒๒๖-๒๒๗.)

การใช้เวทมนตร์คาถาข้างต้น ล้วนมีลักษณะสมจริง สมเหตุสมผล เพราะมักจะใช้เวทมนตร์มาแก้กัน เช่น เรียกน้ำมาดับไฟ เรียกครุฑมาปราบนาค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ชาวบ้านก็เคยใช้วิธีการนี้ เช่น ใช้น้ำดับไฟ ใช้ความเยือกเย็นสงบความเร่าร้อน หรืออาจใช้พิษแก้พิษในกรณีถูกสัตว์ร้ายขบกัด หรือการใช้สมุนไพรบางอย่างหักล้างพิษของสัตว์ หรือแมลงกัดต่อย หรืออาจเคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวของนาคกับครุฑ ซึ่งเป็นสัตว์ในนิยายปรัมปราของอินเดีย และแพร่เข้ามาพร้อม ๆ กับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาด้วย โดยเฉพาะชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่อาศัยตามลำน้ำ ย่อมมีความเชื่อเรื่องของนาค หรือภพไต่บาดาล ทำให้เกิดความสนุกสนานในการฟังนิทานชาดกมากยิ่งขึ้นและนอกจากช่วยให้เรื่องตื่นเต้นเร้าใจแล้วยังช่วยให้ผู้ฟังเกิดความหวังว่าชีวิตของตนคงจะมีโอกาสได้พบหรือใช้ของวิเศษเหล่านั้นบ้าง เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและครอบครัว ถือเป็นอุบายที่แยบยลในการเพิ่มขวัญกำลังใจแก่กลุ่มชนที่ดิ้นรน

การสะท้อนค่านิยมในการใช้เวทมนตร์คาถาในนิทานชาดกไทยพวนเพื่อต้องการสอนชาวไทยพวนว่า หากผู้ใดยึดมั่นในคุณธรรม ใฝ่การทำบุญย่อมประสบชัยชนะเพราะบุญย่อมคุ้มครองธรรมะย่อมชนะอธรรมเสมอ โดยสอนผ่านพฤติกรรมตัวละครที่ว่า ถึงแม้ว่าท้าวกุมพนซึ่งเป็นตัวแทนฝ่ายอธรรม จะเก่งกล้ามีวิชาอาคมฆ่าฟันไม่ตาย แต่เมื่อทำความผิดอาคมก็เสื่อมและนำพา

ความตายมาสู่ตัวได้ ไม่มีใครอยู่จำฟ้าหรือมีชีวิตเป็นอมตะ เน้นย้ำให้ทุกคนตระหนักรู้ซึ่งถึงสัจธรรมในการดำเนินชีวิต ดังความว่า

มัทนิก	ชวนเซล้ม	ไปมาทบทวน
	ชนหมู่มั	พาเนนเลาย้อย
	ล้มทับก่อน	พู่เขาผาเพแท้แล้ว
	ผายมนยำ	ก็บ่เป็นไต่ให้
	หมดแวงแล้ว	กุ่มพันเสียเด็ด
	มนเป่าแก้	เสียเสียบเป็น

(สินไช ๒๐๒)

เป็นการยกตัวอย่างให้เห็นว่าคนที่ไม่อยู่ในศีลธรรม ประพฤติผิดจากทำนองคลองธรรม แม้จะมีของวิเศษอยู่กับตัวก็ยอมเสื่อมฤทธิ์เดชพ่ายแพ้แก่ธรรมะเสมอ ทั้งยังสอนธรรมะแก่ชาวบ้านทางอ้อมอีกด้วย โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครสื่อให้เห็นว่า “สิ่งใดในโลกล้วนอนิจจังไม่เที่ยงทั้งสิ้น” มีฤทธิ์ยอมมีเสื่อมฤทธิ์ มีทรัพย์ยอมเสื่อมทรัพย์ มียศยอมเสื่อมยศ สิ่งที่ยึดอยู่คือความดีและความชั่ว ทั้งนี้เพื่อมิให้ชาวไทยพวนยึดติดอยู่กับเปลือกภายนอก ให้หันมาสังขารมี ทำแต่กรรมดีเพื่อดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๓) เวทมนตร์คาถาในการทำเสน่ห์ยาแฝด

ความเชื่อเรื่องเสน่ห์ยาแฝดเป็นการใช้เวทมนตร์ทางไสยศาสตร์เพื่อให้สามีสลุ่มหลง เป็นการทำเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ภายในบ้าน แย่งชิงความรักจากสามี และต้องการให้สามีสนใจตนเพียงผู้เดียว ในอดีตผู้ชายมีภรรยาได้หลายคนหากภรรยาคนใดมากที่สุดก็จะยกย่องให้เป็นใหญ่ในบ้าน มีความมั่นคงในชีวิต ลูกที่เกิดมาย่อมได้รับสิทธิในการสืบสกุล ฝ่ายภรรยาเมื่อได้อำนาจในบ้านมาครอบครองย่อมแสดงถึงสถานภาพที่มั่นคงของตน สังคมก็จะยกย่อง ในสังคมของชาวไทยพวน สามีเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาเป็นเพียงช้างเท้าหลังปกครองดูแลภายในบ้าน การให้กำเนิด “ลูกชาย” ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งในการช่วงชิงความรักจากสามีในฐานะผู้สืบสกุล ดังนั้น ชายใดมีภรรยาหลายคน จึงมักประสบปัญหาครอบครัวหาความสงบสุขมิได้เพราะภรรยาแย่งชิงความรักจากสามี และจะกระทำทุกวิถีทางในการกำจัดอีกฝ่ายให้พ้นทาง อันเป็นที่มาของความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝด ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวปรากฏในสังคมของชาวไทยพวนน้อยมาก เพราะต่างปลุกฝังบุตรหลานให้ยึดมั่นใน “ผัวเดียวเมียเดียว” และเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นบาปอย่างมหันต์ ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนผ่านพฤติกรรมตัวละครให้เห็นความวุ่นวายจากการมีภรรยาหลายคน เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ ดังเช่นเรื่องสินไช ท้าวภูตราชมีมเหสีถึง ๘ องค์ แม้วามเหสีฝ่ายชายทั้ง ๘ องค์จะเป็นพี่น้องกัน แต่ก็เกิดปัญหาการแก่งแย่งชิงดีช่วงชิงความรักจากสามี เพราะต้องการให้โอรสของตนเป็นใหญ่ได้ครองราชย์สืบต่อจากพระบิดา พี่สาวนางปัทมมาทั้ง

๖ จึงทำเสน่ห์เล่ห์กลต่างๆ เพื่อขับไล่ผีเฮสีเอกนางนาฏจันทาและนางปัทมมาออกจากเมือง ดัง
ความว่า

	๖ แจมเจ้า	เขานั้นอำคะนึ่ง
คั่นวาเฮา	ปะสูดลูกน้อย	เป็นยอดบุตรดา
	สองนางเขา	เกิดเป็นชายแท้
มันจัก	มาชิงยาด	เอาเมืองเสียเป่า
เฮาควน	มากำจัด	เสี้ยนหนามอย่าไว้
	เขาก้าวแล้ว	ดกแดงกันไป
	ไปชอกหา	คนดีแม่ยังคนกำ
หาเอาแม	ผีปอบฮ้าย	เคยเที่ยวกินคน
	มนคนมัน	แต่งย่ายาแฝด
คั่นว่า	เขาหาได้	เอามาหา ๖ นาด
เขาก็	ไปกวาด้าน	ดอมแท้แม่ลือ
เจ้าจง	ดกแดงให้	ยาแฝดอันดี
	มีวิชา	ชอยเฮาปางนี้
ให้ไป	บันคนเจ้า	หัวใจพะวะบาด
ให้เพื่อน	ฮักต่อเท้า	เฮาแท้ชุนางหันท่อน
ให้เพื่อน	ซังเมียตัน	จันทานางนาค
กับทั้ง	นางหนุ่มหล้า	ปัทมมาน้อยมิ่งเมีย
ให้เพื่อน	ฮักพายที	ซังนางทั้งสอง
ให้เพื่อน	มีคำซัง	อย่าได้คอยตาเอื้อ
		(สินไซ ๗๕)

ในการทำเสน่ห์ยาแฝด ผู้ทำพิธีมักจะเป็นพ่อมดหมอผีที่มีอาคมแก่กล้า ยาเสน่ห์มักนิยม
ทำในรูปของยาผงโรยใสในอาหาร หรือผสมในน้ำให้ดื่ม และการลงรูปผึ้งรอย ซึ่งกระทำโดยใช้ดิน
เหนียวปั้นรูปคนชาย-หญิงเป็นตัวแทนผู้ที่จะทำเสน่ห์นั้น ใช้ด้ายผูกรูปปั้นชายหญิงผู้ประสงค์ให้
เกลียดชังกันนั้นหันหลังชนกัน แล้วลงอาคมกำกับก่อนนำไปฝังไว้ที่ป่าช้า ตามความเชื่อที่ว่า มนต์
เสน่ห์จะขลังที่สุดหากนำรูปปั้นที่ลงอาคมนั้นไปไว้ในที่สกปรกที่สุดซึ่งก็คือป่าช้านั่นเอง ทั้งนี้เพราะ
มนต์ดังกล่าวเป็นมนต์ดำเป็นของดำ หรือมนต์แห่งความชั่วร้ายย่อมชอบอยู่ในที่ดำช้าสกปรก
พฤติกรรมของนางทั้ง ๖ ในการทำเสน่ห์ให้ทั่วทุกสารทิศลงรักจึงเป็นการประพาดที่ผิดบาปเพราะ
เป็นการทำลายศักดิ์ศรีของผู้อื่น ใส่ร้ายป้ายสีทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพื่อความสุขสบายส่วนตัว ดัง
ความว่า

มันก็	ทำแต่งแล้ว	เอาใส่พาสะเหวย
	ทั้งคันที	ใส่ในแซ่ไว้
	สองนางนั้น	ปั้นฮูบทั้งสอง
	ทั้งลาซา	ใส่กันฝังไว้
	ในป่าช้า	มันเสกมนदन
	ทำกนหลาย	ตางเชิงคำฮู้
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	เลยซังสองออน
เลยเลา	จิตแตกม้าง	ฮักนาคทั้ง ๖
เลยเล่า	ซังสองนาง	กิบ่คอยตาเอื้อ
		(สินไซ ๗๖.)

การสะท้อนปัญหาครอบครัวเพื่อแย่งชิงความรักจากสามี แย่งชิงความเป็นใหญ่ภายในบ้าน ทำให้ต่างแสวงหาวิธีการที่ดำช้า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝด มาทำให้สามีหลงใหล ในนิทานชาดกไทยพวนใช้พฤติกรรมตัวละครนำเสนอเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจชาวไทยพวนมิให้เป็นคนมากชู้หลายเมีย ชาวไทยพวนเป็นกลุ่มชนที่รักสงบยึดมั่นในระบบศีลเดียวเมียเดียว การปลูกฝังให้บุตรหลานยึดมั่นในความรัก เชื่อในบุพเพสันนิวาส เชื่อในบาปบุญคุณโทษ นอกจากสอนด้วยวาจาแล้ว การนำเสนอปัญหาระหว่างสามีภรรยาอันเนื่องมาจากการมีภรรยาหลายคน เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่าง การเห็นปัญหาทำให้ไม่สร้างปัญหา ทำให้ชาวไทยพวนดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข ถือเป็นการสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรมที่ดียิ่งวิธีหนึ่ง

๔) เวทย์มนต์คาถาในการเดินทาง

เพื่อความสะดวกสบายและเกิดความรวดเร็วปลอดภัยในการเดินทาง ความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์คาถา “ย่อพสุธา” และ “การเหาะเหินเดินอากาศ” สิ่งเหล่านี้แม้เป็นอนุภาคหนึ่งในนิทานมหัศจรรย์เพื่อให้เรื่องราวตื่นเต้นมหัศจรรย์น่าติดตามอ่านและฟัง แต่ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวไทยพวนในเรื่องการใช้เวทย์มนต์คาถา ดังเช่น ในเรื่องสินไซ ตอนท้าวกุมพนยกขบวนขึ้นหมากไปสู่ขอนางสมณทา ระยะทางจากเมืองพะวันสีถึงเมืองเป่งจาญต้องเดินทางนานถึง ๓ เดือน แต่ท้าวกุมพนใช้วิชาย่อพสุธาให้ไพร่พลเดินทางเพียง ๕ วัน ดังความว่า

กุมพันเจ้า	ย่อแผ่นพะสุธา
ควา ๓ เดือน	ให้เป็นควาไก่
๕ คินแท้	ถึงเมืองพูะบาด
	(สินไซ ๔๐๗)

นอกจากนี้ยังมีการใช้วิธีเหาะเหินเดินอากาศเป็นการร่นระยะทางในการเดินทางให้รวดเร็วขึ้น เช่น ตอนท้าวกุมพนเดินทางมาสืบหานางสุมนทาซึ่งเป็นเนื้อคู่ของตนวไปเกิดยังเมืองใด ก็ใช้วิธีการเหาะเหินเดินอากาศ เพื่อย่นระยะทางจากเมืองยักษ์ไปยังเมืองมนุษย์ ดังความว่า

กุมพันตัน	เดินล่องเวหา
ทะยานตนไป	ฮอดแดนคนแท้
	(สินไซ ๑๕)

ตอนสินไซเดินทางไปยังเมืองสีอะนุราชก็ใช้วิธีขี่สังข์ทองเหาะไปทางอากาศ เพราะเมืองสีอะนุราชเป็นเมืองยักษ์ อยู่นอกเขตแดนมนุษย์ ไม่เคยมีมนุษย์คนใดเดินทางไปถึง เพราะต้องผ่านอันตรายนานัปการ ดังความว่า

เมื่อนั้นสินไซ	ขึ้นขี้น้อง	สังข์ทองเลยตัวไปแล้ว
เป็นดัง	ทงนาวา	ข้ามล่องไปพายหน้า
	ไปถึงเท้า	แคมชนเขาจอด
		(สินไซ ๑๒๑)

ในเรื่องท้าวแบ้ก็มีการใช้ของวิเศษคือ รองเท้าแก้ว พระขรรค์ มงกุฏ ช่วยในการเหาะเหินเดินอากาศกลับไปเมืองทุมมา ดังความว่า

ท้าวก็	สุมเก็บแก้ว	ทั้งใส่กะโจมหัว
	ทั้งคันที	ดาบไซดวงกำ
บาก็	อ้อมแจ่มเจ้า	นางนาคทำมา
	ทะยานตน	เหาะหอบไปเทิงฟ้า
	ยong ๆ ผ่าย	แผ่เมกเมคาพูนเย้อ
ค้อยหา	เมืองกงจิ้น	ก็หากดูไกล้ำ
		(ท้าวแบ้ ๒๔.)

การสอดแทรกความมหัศจรรย์เกี่ยวกับการใช้ของวิเศษและเวทมนตร์คาถา นอกจากจะช่วยให้เรื่องตื่นเต้นเร้าใจแล้ว ยังช่วยให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย ความต้องการของชาวไทยพวนที่แฝงอยู่ในนิทานชาดกไทยพวนก็คือ ความใฝ่ฝันอยากได้พบของวิเศษดังเช่นในนิทานชาดกที่ตนเชื่อถือเลื่อมใส เพื่อที่ตนจะได้ใช้ของวิเศษนั้นแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน การเดินทาง หรือด้านความปลอดภัย เนื่องจากการคมนาคมในอดีตใช้การเดินทางทางน้ำและทาง

บกเป็นสำคัญ แต่ต้องใช้เวลารอนแรมเดินทางยาวนานกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง ทางน้ำต้องพายเรือไปตามค้งน้ำ มีทั้งสัตว์ร้ายและพายุฝนเป็นอุปสรรคในการเดินทาง ส่วนทางบกเดินทางโดยช้าง ม้า เกวียน และเดินเท้า ซึ่งต้องผ่านป่าเขาลำเนาไพร อาจเจ็บไข้ระหว่างทางเพราะไข้ป่าชุกชุม หรืออันตรายจากสัตว์ป่าและโจรผู้ร้าย การเสี่ยงภัยในการเดินทาง ทำให้ชาวบ้านปรารถนาปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดความสบายใจ เกิดความเชื่อมั่น และความปลอดภัยในชีวิตจึงเกิดความเชื่อในเรื่องของขลังและเวทมนตร์คาถาสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน

๔ ๒ ๑ ๕ ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีวิญญาณ

ภูติผีวิญญาณในความเชื่อของชาวไทยพวน ก็คือผีบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองบุตรหลานให้ปลอดภัย ดูแลไร่นาให้อุดมสมบูรณ์ จึงมีการบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษทุกปีในเดือนหก คือ การบูชาผีตาแฮก และการทำบุญสารทพวนในเดือนสิบ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษ

การบูชาผีตาแฮกจะกระทำในช่วงฤดูทำนาเพื่อให้ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ เดิมชาวไทยพวนจะสร้างหอบ้านไว้บริเวณที่ดอนนอกหมู่บ้านเพื่อเป็นที่สิงสถิตของผีบรรพบุรุษ เมื่อจะทำการสิ่งใดก็จะกราบไหว้เพื่อบอกกล่าวให้ผีบ้านผีเรือนผีบรรพบุรุษทราบก่อน เพราะเชื่อว่ากิจการนั้น ๆ จะสำเร็จด้วยดี ต่อมาเมื่อมีญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวเสียชีวิตลง เมื่อเผาศพแล้วจะเก็บอัฐิของผู้ตายไว้ที่ปลายนาและสร้างธาตุหรือเจดีย์เล็ก ๆ ครอบไว้เพื่อให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชา เมื่อถึงเดือนหกก่อนการไถไถนาจะทำพิธีไหว้ผีตาแฮกในที่นาของตนและไหว้ผีบรรพบุรุษที่หอบ้านด้วย เมื่อพุทธศาสนาแพร่เข้ามา ความเชื่อเรื่องภูติผีลดความสำคัญลง ชาวไทยพวนก็มีได้เลิกนับถือผีบรรพบุรุษแต่อย่างใด แต่กลับผสมผสานความเชื่อทั้งผีและพุทธเข้าด้วยกัน โดยทำบุญทำทานที่วัดแล้วไปไหว้ผีบรรพบุรุษที่หอบ้าน ต่อมาก็ย้ายหอบ้านเข้าไปอยู่ในเขตพัทธสีมาของวัดเพื่อความสะดวกในการทำบุญ หลังจากทำบุญไหว้พระแล้วก็แวะไปไหว้หอบ้านในบริเวณเดียวกัน นับเป็นการปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมของตนเข้ากับพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนยิ่ง ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทยพวนมีมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบสานมาหลายชั่วอายุคนดังนั้นจึงสะท้อนแนวความเชื่อดังกล่าวไว้ในนิทานชาดกของตนด้วย ดังเช่นในเรื่องสินไซ ภายหลังเสร็จพิธีเผาศพท้าวกุมพน สินไซได้สร้างธาตุหรือเจดีย์เก็บอัฐิท้าวกุมพนไว้ เพื่อให้ชาวเมืองได้กราบไหว้บูชา ทั้งยังเป็นการสงวนวิญญาณผู้ตายไปไหว้เจดีย์จุฬามณีบนสรวงสวรรค์ด้วย ดังความว่า

	๓ ขวบมือ	บาท้าวป่าพวน
	เก็บตุกท้าว	ยักษ์ไทยกุมพน
	เอาออมคำ	ใส่ตุกกุมพนท้าว
เอาไปไว้	ดินดอยใหญ่	เขาชั้นหันแล้ว
	ปิดกวาดแผ้ว	สถานกว้างฮาบงาม
ท้าวก็	วางสอนขึ้น	๑๐ ที่เลยเล่า
	บังเกิดขึ้น	เจดีย์กว้างใหญ่สูง

กวมดุกไว้	กุ่มพั่นนั้นบันาน
เฮื่องเฮื่อแก้ว	คำโคบเจติ
โอง ๑ ไส	เฮื่อเฮื่องแสงแก้ว
	(สินไซ ๒๐๙.)

งานศพท้าวภูตรราชก็เช่นเดียวกัน ลูกหลานก็จัดงานศพยิ่งใหญ่และเก็บอัฐิไว้กราบไหว้บูชา โดยสร้างเจดีย์ครอบอัฐิไว้ ทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล ดังความว่า

เมื่อนั้น	ไชยะลาดเจ้า	เดินเขาเก็บดุก
เจ้าก็	เอาอมคำ	ใส่ดุกพะองเจ้า
ไหว้พะ	สังกะเจ้า	ชักดูศาลา
	ไชยะลาชา	ลวดเอามาไว้
	มาตั้งไว้	ในช่วงสนามไช
	ไทยพนแห่น	อยู่แห่นห่มผ้า
เจ้าก็	ก่อทาดตั้ง	เจติหลังใหญ่
	คำพอกไว้	ใส่เลื่อมเฮื่อเฮื่อง
เป็นดัง	ทาดจุนทา	แห่งพะอินพายฟ้า
		..
	ไชยะลาดท้าว	ตั้งเบิกสร้างก่อทาดเจติ
	ตามบุลาน	สืบมาเฮาฮู้
	ปุนดาตั้ง	แจกทอดทานของ
	คองบุนผาย	ตวดทานหมายน้ำ
ขอให้	ไปชูคำ	ปิดตาตนพ้อ
ขอให้	บุนชูคำ	นำขึ้นสู่สวัน
		(สินไซ ๔๘๗-๔๘๐)

ชาวไทยพวนมีความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ โดยเชื่อว่าคนตายแล้ววิญญาณจะกลับไปตามบุญกรรมของแต่ละคน ใครมีบุญก็ได้กลับขึ้นสวรรค์ ได้ไปกราบไหว้พระเจดีย์จุฬามณีบนสรวงสวรรค์ ดังนั้น ค่านิยมในการสร้าง “ธาตุ” ใส่กระดูกหรืออัฐิผู้ตายจึงเปรียบดั่งนำอัฐิไปเฝ้าพระจุฬามณีนั่นเอง ส่วนใครที่สร้างกรรมไว้มากก็ไปชดใช้กรรมในนรกภูมิ และเพื่อเป็นการเพิ่มกุศลผลบุญแก่ผู้ตาย ชาวไทยพวนจึงนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วเพื่อให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ

ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยพวนมีปรากฏในเรื่องท้าวแบ้เช่นเดียวกัน ดังตอนที่ท้าวกรุงจีนให้นางไอพีสาวนางธรรมา ขโมยของวิเศษท้าวแบ้แล้วหนีกลับเมือง ทั้งท้าวแบ้ไว้ที่ต้นนางกายในป่าหิมพานต์ นางธรรมาคิดว่าท้าวแบ้ตายแล้วจึงร้องให้คร่ำครวญ ส่วนท้าวแบ้ได้กินลูกนางกายแปลงเป็นนกกระยางบินมาจับอยู่ยอดไม้ใกล้ปราสาท เห็นนางโศกเศร้าจึงพูดปลอบใจนาง นางธรรมากลับคิดว่าวิญญาณท้าวแบ้ปรากฏให้เห็นเพื่อสั่งลา ดังความว่า

เจ้าก็	บินเหาะขึ้น	เวหาอากาศ
แยงที่	ผาสดน้อย	นางแก้วไปนอน แท้แล้ว
	นกธิล่าจับ	ห้องผาสดท่ามา
	จาเสียงใส	ต่อนางจีจ้อย
อันว่า	ทำมาน้อย	สายใจเจ้าพี่กุเฮย
คิดว่า	จีตายจากน้อง	นางแก้วบ่เห็นแลนา
เมื่อนั้น	นางคานน้อย	ฟังดูแจ้งแจบ
กับ	เห็นผาผู้	บาท้าวที่ใดแท้แล้ว
ไอ้น้อ	ฮอยว่า	ชวันดิบท้าว
จักว่า	พะพีเจ้า	มาจาเอิ้นปาก
		ตายแล้วจากภูแท้อือ
		(ท้าวแบ้ ๓๖)

ชาวไทยพวนมีความเชื่อวาทะหากมีคนตายอย่างกะทันหัน ดวงวิญญาณนั้นมักจะล่องลอยกลับไปหาผู้เป็นที่รักเพื่อสั่งเสียก่อนที่ดวงวิญญาณจะไปสู่สุคติ ดวงวิญญาณนั้นก็คือ “ขวัญดิบ” ตามความเชื่อที่ว่า “ขวัญ” ของผู้ใดย่อมอยู่กับกายของผู้นั้น หากร่างนั้นตายไปขวัญก็จะสูญสลายไปพร้อมด้วยเพื่อไปเกิดใหม่วนเวียนไม่รู้จบ “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ไม่มิตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา หากขวัญอยู่กับตัวก็จะมีชีวิตสุขสบาย แต่หากตกใจหรือเสียขวัญ จนขวัญออกจากร่างไป เรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี หรือ ขวัญบิน ก็จะทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน , ๒๕๔๖ : ๑๖๙) ต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับเข้ากาย ขวัญที่ออกจากร่างที่เสียชีวิตใหม่ๆ หรือขวัญที่ออกจากร่างไปทองเที่ยว หรือหนีหายไปจากกาย เรียกว่าขวัญดิบ ดังนั้น เมื่อมีการตายเกิดขึ้น จึงมักจะเก็บศพไว้นาน ๒-๓ วัน เพื่อที่หากร่างนั้นยังไม่ถึงที่ตาย ขวัญอาจกลับเข้าร่างฟื้นคืนชีวิตมานั่นเอง

ถึงแม้ว่าชาวไทยพวนจะนับถือผีบรรพบุรุษ แต่สิ่งที่สะท้อนในวรรณกรรมที่เห็นได้ชัดเจนคือความเชื่อในศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์ครอบงำการถือผีจนหมดสิ้น เพราะในนิทานชาดกชาวไทยพวนจะกล่าวถึง “ผี” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” เพียงสั้น ๆ เท่านั้น แต่เน้นการบูชาพระรัตนตรัยควบคู่ไปกับพิธีกรรมตามอย่างพราหมณ์มากกว่า ดังจะเห็นได้จากการนับถือพระอินทร์เป็นเทพสูงสุดผสมผสานกับการนับถือเทพยดาทั่วไป เช่น นางมณีเมขลา พระยานาค พระยาครุฑ เทพอสูรทั้ง

๔ ทิศ และบูชาพระโพธิสัตว์ หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยปกป้องดูแลให้ลูกหลานปลอดภัย ดังความว่า

	ปัตถมมาน้อย	ยกมือทูนเกด
นางก็	บนอบนิ้ว	ซูลีไหวใส่หัว
ขอแก้	โกสีพ้อม	จะตุลาทั้ง ๔
	เทเวศพ้อม	พะอินป้องช้อยป้องแดท่อน
กับทั้ง	เทวะดาตัว	นัดทีหลวงสมุดไทย
กับทั้ง	คุดนากน้อม	มาคำชอยชูแดท่อน
	ได้แหล่งหล้า	นางนาคทอละนี
	ทั้งอีสาน	เมกคะลาปูนป้อง
		(สินไช ๘๕)

คำประพันธ์ข้างต้นสื่อให้เห็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างผีกับพุทธและพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนของชาวไทยพวน จุดประสงค์ของความเชื่อก็เพื่อความปลอดภัยของตนเองและครอบครัวเป็นสำคัญ

บางครั้งเมื่อมีผู้เจ็บป่วยในบ้าน อาจจะใช้วิธีรักษาหรือเจ็บป่วยทางด้านจิตใจอาการของผู้ป่วยไม่สามารถเยียวยารักษาได้ก็มักจะโทษว่า “ผีสิง” หรือ ภูติผีวิญญาณร้ายต่าง ๆ เช่น ผีปอบ ผีกระสือ ผีโพง มาสิงสู่ในร่างกายคนป่วยนั้น ความเชื่อดังกล่าวนี้นั้นมีมากในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และชาวไทยพวนก็เป็นหนึ่งในกลุ่มชนนั้นซึ่งส่งผลให้เกิดความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาเพื่อขับไล่ผีนั้นออกไป ดังเช่นในเรื่องสินไช นางสุนทาและนางสีสุพันกลับมาถึงเมืองเปงจาญโดยหูกุมาร หลอกท้าวกุศราชว่าตนเป็นคนช่วยเหลือนางมา นางทั้งสองจึงไม่พูดคุยกับใคร ไม่ยอมกินอาหารจนร่างกายผ่ายผอม ทำให้ท้าวกุศราชเป็นห่วง คิดว่าผีกุมภัณฑ์โกรธแค้นตามมาสิงสู่จึงให้หมอหลวงมารักษา แต่ไม่มีใครรักษาได้ จึงได้ป่าวประกาศให้หมอที่มีวิชาอาคมมารักษา ดังความว่า

ฮอยที	สุนทา	ทั้งหลานสองออนกูนี้
คือว่า	ผีกุมพัน	ยักษ์ฮูฮูเจ้า
	ไปบอกให้	ทั้งหม่อมมอยา
	ทั้งหม่อม	ฮีบมาเดียนี
	ทั้งแม่มือน	มาบัวดูเบ็ง
จักว่า	ผีสาธุ	สิงใดบ่มีฮู

	หมอมนฮู้	ลงมนปัตเป่า
	หมอเล้าท้วง	ว่าผีเข้าอยู่เทียม
หมอกี้	ตกแต่งตั้ง	กะโทงเฮียกฝูงผี
หมोजึง	เอากะโทงวาง	อ้อยผีสาบเชื้อ
เขากี้	เอาขันน้ำ	ทั้งฝักส้มป่อย
หมอกี้	อมพ่นเจ้า	นางน้อยลวดซัง

แต่นั้น	แม่ม้อนเข้า	ตั้งเคื่องคายหมอ
มันกี้	ขับเค็งๆ	ว่าผีสาบเชื้อ
	มาสูนเข้า	เทียมนางสองอ่อน
	หลายวันคืน	สวนก็เสียสองเจ้า
	แม่มดข้า	หาขันส้มป่อย
มันกี้	ปัตเป่าแก้	สองเจ้าพะยอตนาง

(สินไซ ๒๖๓ - ๒๖๕)

ผู้ทำพิธีไล่ผีเดิมคือ หมอผี หรือ แม่ม้อน (แมมด) ปัจจุบันคือพราหมณ์ผู้ทำพิธีในหมู่บ้าน โดยจะทำกระทงใส่อาหารคาวหวานต่าง ๆ อาทิ ข้าวปลาอาหาร ขนมต้มดำ ต้มแดง หมากพลู บุหรี่ เป็นเครื่องบัตผลี เพื่อหลอกล่อให้ผีออกจากร่างคนไปกินเครื่องเช่นแทน หากผีออกจากร่าง แล้วบุคคลนั้นก็จะหายเป็นปกติ เมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะนำกระทงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง จะไม่วางไว้ในบริเวณบ้านเป็นอันตราย เพื่อมิให้ผีกลับมาอีก อุปกรณ์สำคัญในการไล่ผีอีกอย่างคือขันน้ำมนต์แช่ ฝักส้มป่อย หรือใบส้มโอ หรือใบหนาดก็ได้ เพราะเป็นไม้ที่เชื่อว่ามีกลิ่น สามารถขับไล่เสนียดจัญไรต่าง ๆ ได้ผลดี น้ำมนต์ใช้รดหัว ประพรมตัว หรือใช้อาบเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ให้พ้นตัว ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอยู่แม้ว่าจะไม่ใช่ไล่ผีแต่ก็ใช้เพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคลออกจากตัว โดยเฉพาะผู้ที่มีเคราะห์หรือผู้ที่เคยกระทำความผิดถึงขั้นถูกจับกุมขัง เมื่อพ้นโทษมักจะอาบน้ำมนต์ อันมีขมิ้น ฝักส้มป่อย ใบส้มโอผสมอยู่เพื่อให้พ้นเคราะห์

วิญญูณบรรพบุรุษหรือผีที่คุ้มครองชาวไทยพวนเรียกว่า “ผีปู่ดำ” หรือ “ผีปู่ตา” ก็ยังคงได้รับการเคารพบไหว้จากลูกหลานชาวไทยพวนตลอดมา และสะท้อนให้เห็นชัดเจนในวรรณกรรมไทยพวน เช่น ในเรื่องท้าวแบ้ พิธีโสจรสรงท้าวแบ้ครองเมือง พราหมณ์ผู้ทำพิธีได้ช่วยช่วยให้พรท้าวแบ้และกล่าวอัญเชิญ “ผีปู่ดำ” หรือผีบรรพบุรุษให้ช่วยคุ้มครองท้าวแบ้และชาวเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ดังความว่า

แต่นั้น	พามมะนาเข้า	ถวายพอนพูะบาด
	แปะแผนพื้น	ดินเจ้าไล่หัว

	สี่ๆ พระพอน	ไชโยแข็งขม
ให้เจ้า	ได้ผาบด้าว	เมืองกว้างชูแดน แดท่อน
ให้เขา	นำช้างม้า	ฝูงหมูบัวนาง
	นำมาถวาย	สว้ยไฮลือไฮ้
อันนี้	ผีปูด้า	เมืองเทพทุมมาก็ดี
ให้มา	ขุนบาคาน	นั่งปองเป็นเจ้า
		(ท้าวแบ๋ ๗๗)

การบอกกล่าวผีปูด้าหรือผีบรรพบุรุษให้ทราบวาลูกหลานกำลังทำอะไร ขอให้ช่วยปกป้องรักษาให้กิจการนั้นสำเร็จลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข เป็นความเชื่อที่ปลูกฝังกันมานานในกลุ่มชนไทยพวน นัยหนึ่งก็คือการฝึกให้ลูกหลานรู้จักเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ รู้จักระบบอาวุโส การบอกกล่าวผู้ใหญ่ก่อนกระทำการต่าง ๆ เป็นการขอคำปรึกษา ขอคำชี้แนะ หรือบอกให้รับรู้ ช่วยให้ผู้น้อยดำเนินชีวิตไปด้วยความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันญาติผู้ใหญ่ก็จะภาคภูมิใจว่าตนยังคงเป็นหลักหรือเป็นที่พึ่งของลูกหลานได้ ลูกหลานยังคงให้ความรักเคารพและเชื่อฟังเสมอมา แม้เมื่อตายไปแล้วลูกหลานก็ยังคงยำเกรงและบอกกล่าวให้ดวงวิญญาณรับรู้ทุกครั้ง การรู้จักบอกกล่าวพูดจากันในครอบครัวในกลุ่มชน ทำให้เกิดความใกล้ชิดและเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ส่งผลให้สังคมไทยพวนปกครองกันอย่างมีความสุข ปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวได้ย้ายหอบ้านหรือศาลปู่ตาเข้ามาอยู่ในบริเวณวัดต้นโพธิ์ เพื่อให้ลูกหลานได้กราบไหว้บูชาสะดวกยิ่งขึ้น

๔.๒.๑.๖ ความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด

อิทธิพลจากการนับถือศาสนาพุทธผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ตลอดจนความเชื่อเรื่องผีที่มีอยู่เดิม ทำให้ชาวไทยพวนเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม การทำบุญเพื่อสั่งสมบารมี ความเชื่อเกี่ยวกับบุญเพสันนิวาส และความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ดังปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ดังนี้

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม

ชาวไทยพวนล้วนนับถือศาสนาพุทธดังนั้นจึงมีความเชื่อเรื่องของบาปกรรม การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว รวมทั้งการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อชดใช้กรรมด้วย บุคคลใดทำกุศลผลบุญไว้มากย่อมได้เกิดในชาติตระกูลที่ดีมีความสุข บุคคลใดทำกรรมชั่วก็มักจะได้เกิดในสกุลจัญหาหรือดกระกำลำบากเพื่อชดใช้กรรม ดังนั้น หากใครต้องการได้รับแต่สิ่งที่ดีและได้เกิดในสกุลที่ดีในชาติต่อไป จะต้องหมั่นทำบุญทำทานให้มาก ๆ ในชาติที่เกิดมานี้ ความเชื่อเหล่านี้ถูกปลูกฝังผ่านนิทานชาดกเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจแก่คนในสังคม แม้พระโพธิสัตว์ก็ยังต้องชดใช้กรรมพร้อมทั้งทำดีสั่งสมบุญบารมีให้มากยิ่งขึ้น ดังเช่นพฤติกรรมของตัวละครเอกในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแบ๋และสินไช ดังเช่น ท้าวสินไชเดิมเป็นท้าวบุตรเมื่อถึงคราวจุติไปเกิดในโลกมนุษย์เพื่อชดใช้กรรมและปราบมารด้วยบุญกุศลแต่ปางก่อนจึงได้ไปเกิดเป็นโอรสท้าวสุทธราช ดังความว่า

แต่นั้น	โกสีเจ้า	เล็งดูตงถึ
ควรรที่	เจ้าแก่นเหง้า	หน่อพุดทั้งเจ้าล่วงลง
กับทั้ง	เทวาเจ้า	ตนวิเสด
	มีลิตเด็ดกำ	แข็งแท็บกำ
ทอว่า	เวนยังแท้	ก็ให้ลงไปใช้ขาด
คั่นว่า	หมดเวลา	จึงค่อยมาจึงแท้
ให้เจ้า	ไปเกิดกำ	ในมะนุดสะโลกชมพู
	ในเมืองเปงจาน	แห่งพะยาเมืองนั้น
กับทั้ง	พะหน่อเหน้า	โพทิลาดลงไป
	ชำอะมาน	แพ้วทางเสียเสี่ยง
	เจ้ากำวทันอ่อน	ไซยะเทวะบุตร
กับทั้ง	สังยะลา	เทวะบุตรเจ้า
ลงไป	เอาปะติสน	ผาบมานทั้งคาย
กับทั้ง	สีหะลาดท้าว	ตนอาดลิตที่แข็ง
	เทวะบุตร	ทั้ง ๓ พ้อมพากันลงเกิด
		(สินไซ ๗๐-๗๑)

การที่พระโพธิสัตว์จุติมาเกิดเพื่อชดใช้กรรมเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ทุกรูปทุกนามล้วนมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว หากมีกรรมแม้เพียงเล็กน้อยก็ต้องชดใช้กรรมให้สิ้นก่อนแล้วจึงได้เสวยสุขตามผลบุญของตนไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้นตราบใดที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ แม้ว่าไซยะเทวะบุตรหรือท้าวสินไซจะสังสมบารมีไว้มาก แต่ก็ต้องลงไปชดใช้กรรมให้หมดก่อนที่จะกลับสรวงสวรรค์ตามกุศลผลบุญที่ได้กระทำ ซึ่งการชดใช้กรรมของสินไซคือ เมื่อไปเกิดในครุภังนางปัทมมาต้องตกกระกำลำบาก ถูกมเหสีทั้งหกทำอุบายให้ท้าวกุศราชขับไล่ออกจากเมือง และตอนที่ถูกยักษ์กุมภพจับตัวไปกักขังไว้ได้รับทุกขเวทนาจนสังยะราชและสีโหต้องตามไปช่วย แสดงให้เห็นวาทกรรมของพระโพธิสัตว์มีใช้กรรมชั่วขั้นร้ายแรง อีกทั้งในการปราบมารก็มีใช้การฆ่าล้างชีวิตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสั่งสอนศีลธรรมให้ท้าวกุมภพกลับใจเป็นคนดีซึ่งถือเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ เพราะศีลข้อที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ มิใช่เพียงสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น หากหมายถึงชีวิตมนุษย์ด้วย ในเรื่องท้าวแบ็กีเช่นเดียวกัน ท้าวแบ็กีเป็นพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดเพื่อชดใช้กรรมเนื่องจากชาติก่อนเคยเกิดเป็นนายพรานถลกหนังสัตว์ไปขาย ชาตินี้จึงเกิดเป็น “แบ็กี” ทำให้ต้องตกกระกำลำบากถูกลอยแพจากเมือง ในการปราบมารท้าวแบ็กีสั่งสอนศีลธรรมทำให้ยักษ์กันดารกลับตัวเป็นคนดีเลิกกินเนื้อสัตว์และบำเพ็ญกุศลจนชั่วชีวิต เมื่อตายแล้วยักษ์ได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่ากุศลอันยิ่งใหญ่คือการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนชีวิตเพื่อนมนุษย์นั่นเอง

นอกจากจะชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดผานพระโพธิสัตว์ในนิทานชาดกแล้ว ตัวละครอื่น ๆ ในนิทานชาดกไทยพวนก็ล้วนมีผลสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นนางธรรมา นางคำหยาด นายสำเภา ย่าไอยะโก เจ้ากรุงจีนและธิดาทั้ง ๖ ในเรื่องท้าวแบ้ว รวมทั้งตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องสินไซด้วย โดยเฉพาะนางธรรมาและนางคำหยาดเป็นมเหสีท้าวแบ้วทั้งสองคนเนื่องจากชาติที่แล้วเคยสร้างกุศลรวมกันมา ดังความว่า

อันว่า	ทำมาน้อย	เป็นลูกเมียหลวง
อันว่า	คำหยาดน้อย	เป็นลูกเมียฝ่ายแห่งเสดถิพายพูน
อันว่า	สองนางน้อย	หนีบพอไฉนได้แล้ว
	สนแสผ้า	กันดินพ้อมบาน
แล้วเล่า	มาทานทอด	ให้สังคะเจ้ามอบเวน
เป็นแต่	บุณโกสนเจ้า	ทั้งสองนางนา
	ได้สนแส	เอาผ้ากันดินนั้นแต่หลังแทแล้ว
ชาดนี้สองก็	ได้เกิดพ้อม	ดอมกันเอียงฮ่วม
ก็จึงได้	เป็นหนุ่มหน้า	เมียท้าวฮวมกันเจ้าเอย
		(ท้าวแบ้ว ๖๑)

นางธรรมาและนางคำหยาดชาติก่อนเคยเป็นลูกสาวเศรษฐีเมืองพาราณสีแต่งงานมารดา กัน ทั้งสองช่วยกันทอผ้าเพื่อถวายพระในงานบุญกฐินประจำปี กุศลผลบุญจึงส่งให้นางได้เป็นมเหสีของ ท้าวแบ้ว

สวนนายสำเภาและย่าจำสวนหรือย่าไอยะโกในเรื่องท้าวแบ้ว เป็นผู้มีบุญคุณต่อท้าวแบ้ว เทียบเท่าพ่อแม่มั้งเกิดเกล้า ชาติภพที่แล้วเกิดเป็นเทวบุตรได้นำขัก (แก่นขนุน) มาย้อมผ้าจีวร ถวายพระพุทธองค์ ชาดนี้จึงได้มาอุปถัมภ์คำจุนกันอีก ดังความว่า

เป็นแต่	บุณบาสร้าง	นำมาชาดกอนจึงแล้ว
	นางสให้	บาท้าวก็จึงถึงเจ้าเฮย
	ชาดก่อนได้	เป็นชาดเทวะบุตร
พะก็	เอาขักมา	ให้ทานพุทโทเจ้า
แล้วเล่า	ดั่งไฟต้ม	ยังขักหม้อใหญ่
บาก็	ให้ย้อมผ้า	พุทโทเจ้าแต่หลังแทแล้ว
		(ท้าวแบ้ว ๘๙)

ส่วนเจ้ากรุงจีนและธิดาทั้งหลายต่างก่อกรรมกับพระโพธิสัตว์ ทั้งกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา ขโมยของวิเศษทำให้ต้องตกกระกำลำบาก และการหลอกลวงเพื่อหมายชีวิต ทำให้ต้องชดใช้กรรม โดยกลายร่างเป็นนกกระสาและลิง ซึ่งชาติภพที่แล้วเจ้ากรุงจีนก็คือเทวะทัต และธิดาทั้งหลายก็คือ นางกิณีมานวิกาซึ่งเป็นมารคอยทำลายการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ บาปกรรมที่กระทำในชาติ ที่แล้วรวมกับบาปกรรมที่ก่อขึ้นใหม่ ทำให้ทั้งหมดต้องกลายร่างเป็นสัตว์เดรัจฉาน ตกนรกอเวจี ชดใช้กรรมไม่มีที่สิ้นสุด ดังความว่า

อันว่า	ลาซาเจ้า	กงจินตนพองปางนั้น
ก็หากแมน	เทวะทัตผู้ถอย	ทำฮ้ายแห่งพะองเจ้าเฮย
ก็หาก	ตายไปไหม้	อะวีจีจุ่มจุ่ม
	จมอยู่พ้น	ในหม้อแผนแดงเจ้าเฮย
อันว่า	สาวเอ้อย	เป็นยางขาวเผือกปางนั้น
ก็หากแมน	นางกิณีมานวิกา	ปางนั้นเบียดพะองเจ้าเฮย
	ตายไปไหม้	อะวีจีจะบายทั้ง ๔
อันว่า	หนามหมากจั่ว	คมกำหนับหัว
		(ท้าวแก้ว ๘๘)

นอกจากสอนความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์แล้ว ยังสอนให้ทุกคนทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครเป็นอุทาหรณ์สอนใจ ดังความว่า

	เวนนำทัน	แห่งเขาผุ่งนั้น
เยื่อ	เจ้าทั้งหลาย	จำจื้อเอาท่อน
ไผ่ผู้	เห็ดบาปเจ้า	พุทโทแท็บดีเจ้าเฮย
	ตายไปไหม้	อะวีจีจุ่มจุ่ม
	จมอยู่พ้น	ในหม้อแผนแดง เจ้าเฮย
		(ท้าวแก้ว ๘๙)

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญสั่งสมบารมี

หน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดีคือการประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ทำบุญบริจาคทาน ฟังธรรมเป็นนิจ ตามความเชื่อที่ว่ากุศลผลบุญที่ประกอบไว้จะช่วยให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย์ ตามอิทธิพลความเชื่อจากไตรภูมิภพที่ครอบคลุมไปทั่วทั้งกลุ่มชนในประเทศไทยและประเทศข้างเคียง ความเกรงกลัวต่อโทษทัณฑ์ในนรกภูมิทำให้ผู้คนหมั่นสร้างแต่กรรมดี ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกวัน การบริจาคทานข้าวสารอาหารแห้งเพื่อพระสงฆ์จะได้ฉันตลอดเทศกาล

เข้าพรรษา การสร้างวัดวาอารามตลอดจนศาสนสถานต่างๆ ตามกำลังศรัทธา การพึงธรรมตามกาล ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้ถือเป็นกิจวัตรของพุทธศาสนิกชนพึงถือปฏิบัติ และชาวไทยพวนก็ถือปฏิบัติเสมอมาเห็นได้จากการทำบุญตักบาตรทุกเช้า หากวันใดเป็นวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันสารทพวน ฯลฯ พระสงฆ์ไม่ต้องออกไปบิณฑบาต ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารคาวหวานไปรวมกันที่วัดเพื่อร่วมพิธีทางศาสนาตามประเพณีต่อไป ค่านิยมในการทำบุญมีปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน เช่นในเรื่องสินไซ ท้าวกุศราชออกบวชและเดินธุดงค์ไปถึงเมืองจำปา ขณะออกบิณฑบาตได้พบกับธิดาทั้ง ๗ ของเศรษฐีเมืองจำปาออกมาไลบาตร ดังความว่า

	ชาวเขาเฮย	มาตักบาตรทุกคนเฮา
	มาเอาบุญ	สืบเมื่อพายหน้า
	๗ พี่น้อง	ใส่บาตมะหาเถน
เขาก็	ยอมมือทูน	ใส่หัวทะวินไหว
ลาซาได้	มะหาเถน	สวดส่งให้ยะถานั้นแก่เขา

(สินไซ ๔๔-๕๐)

ตอนที่ท้าวกุศราชขึ้นครองราชย์ พระราชาธรรมจักรพระบิดาก็ให้อาวาทให้อยู่ในศีลในธรรม และปฏิบัติธรรมให้ทานเป็นนิจ เพราะเป็นธรรมะข้อแรกของพระมหากษัตริย์ในทศพิธราชธรรม ดังความว่า

เจ้าจง	ทานทอดให้	สิ่งใดอย่าให้ขาด
ตักบาต	พะเป็นเจ้า	บุญคำฮอดสะหวัน

(สินไซ ๕)

การทำบุญตักบาตรเป็นกิจวัตรของชาวไทยพวนและชาวพุทธทุกคนอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชาวไทยพวนถูกกวาดต้อนมายังผืนแผ่นดินใหม่แต่ละกลุ่มมักจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำกลุ่มมาด้วย เมื่อหักร้างทางพวงสร้างที่อยู่อาศัยแล้ว ก็จะช่วยกันสร้างกุฏิสงฆ์ สร้างวัดวาอารามขึ้นมาเพื่อเป็นศาสนสถานสำหรับกลุ่มชนได้กราบไหว้บูชา ชาวไทยพวนจะมีวัดเป็นของตนเองไม่ทำบุญปะปนรวมกับชาวไทยในพื้นที่ ทำให้การรวมกลุ่มชนเหนียวแน่น พระเป็นผู้ให้ความรู้และเป็นผู้นำกลุ่มชนในเรื่องต่าง ๆ หลังการยกเลิกระบบเจ้าขุนมูลนาย มีการเลิกทาส ยกเลิกระบบไพร่ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ชาวไทยพวนจึงเป็นกลุ่มชนชาติไทยกลุ่มหนึ่งของประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา คนไทยในพื้นที่ก็ยอมรับชาวไทยพวนมากขึ้น เพราะศาสนามีส่วนในการผสมกลมกลืนวัฒนธรรม การมีความเชื่อในเรื่องเดียวกัน การนับถือปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมมาก

ยิ่งขึ้นจนไม่มีการแบ่งแยกคนไทยคนพวนอีกต่อไป คำนิยมในการทำบุญบริจาคทานที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ได้แก่ การทำบุญเนื่องในโอกาสขึ้นครองราชย์ การทำบุญเนื่องในวันสมโภชเฉลิมฉลองต่าง ๆ และการทำบุญสะเดาะเคราะห์ ดังเช่นในเรื่องสินไช ตอนท้าวสุทธราชอุปภิเษกสินไชขึ้นครองราชย์ มีการทำบุญโดยการพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษ ปล่อยสัตว์ต่าง ๆ ให้เป็นอิสระ ดังความว่า

ให้ปล่อยไผ่	คนโตดคุมฆ่า
ทั้งหมูหมา	ปล่อยเสียอย่าไว้
เปิดไก่อ่พ้อม	หมูอยู่ในกับ
ทั้งปูปลา	นกเขาขังไว้
ทั้งนกเป่า	เขาแขนกนกกะทา
ทั้งกาเหว่า	ปล่อยเสียจึงแท้

(สินไช ๓๕๖)

ส่วนการทำบุญเนื่องในโอกาสสมโภชเฉลิมฉลองก็สอดคล้องกับหนึ่งในทศพิธราชธรรมของกษัตริย์คือ “การบริจาคทาน” ซึ่งถือเป็นการสร้างบารมีที่ยิ่งใหญ่ ในเรื่องท้าวแก้ว ตอนท้าวแก้วกลับเมืองทุมมา เพื่อตอบแทนความจงรักภักดีของชาวเมือง และแสดงให้เห็นน้ำพระทัยของกษัตริย์ที่ทรงมีต่อราษฎร ท้าวทุมมาสั่งการให้เสนามาดย์เตรียมการบริจาคทานอย่างสมพระเกียรติท้าวแก้ว ดังความว่า

ให้สุ	เทเงินคำ	ออกมาอย่าช้า
สูง	ตกแต่งห้าง	ต้นใหญ่กาลสะพิก
	ยายยังสุด	ทั่วทางถึงคุ่ม
กับทั้ง	เสื้อผ้าพ้อม	เทออกไปทานเที่ยวเทิน
	ให้สุทาน	ทุกขมอดจนคนไ้

(ท้าวแก้ว ๗๖)

ความเชื่อเรื่อง “ต้นกล้วยพฤกษ์” หรือต้นไม้สาระพัดนิก เป็นต้นไม้วิเศษคิดอะไรจะได้สมดังปรารถนา เมื่อออกดอกออกผลจะกลายเป็นเพชรนิลจินดาเสื้อผ้าแพรพรรณห้อยระยงระยางเต็มไปทั้งต้น ต้นกล้วยพฤกษ์นี้มีอยู่เฉพาะในดินแดนอุดรทูลเท่านั้น เป็นความเชื่อในไตรภูมิภพที่ว่า ทวีปอุดรหรืออุดรทูลเป็นดินแดนในฝันหรือดินแดนในอุดมคติ บุคคลที่เกิดในดินแดนนี้ล้วนเป็นผู้มีบุญทุกคนไม่ยึดถือในสิ่งของเงินทอง ใครต้องการอะไรก็ไปหยิบเอาที่ต้นไม้นี้ ความสูงใหญ่ของต้นไม้นี้กลาวไว้ในไตรภูมิภพว่า

แลในแผ่นดินอุดรทวารวดีนั้น มีต้นกล้วยพฤษ์ต้นหนึ่งโดยสูงได้ ๑๐๐ โยชน์ โดยกว้างได้ ๑๐๐ โยชน์ โดยรอบปริมาตรได้ ๓๐๐ โยชน์ แลต้นกล้วยพฤษ์นั้น ผู้ใดจะปรารถนาหาทุนทรัพย์เหตุอันใด ๆ ก็ดี ย่อมได้สำเร็จในต้นไม้นั้นทุกประการแล ถ้าแลคนผู้ใดปรารถนาจะใคร่ได้เจื่อนแลทองของแก้วแลเครื่องประดับนิตทั้งหลายเป็นต้นว่า เสื้อ สร้อยถนิมพิมพาภรณ์ก็ดี แลผ้าผอนทอนแพรพรรณ สิ่งใด ๆ ก็ดี แลเข้าน้ำโภชนาอาหารของกินสิ่งใดก็ดี ก็ย่อมบังเกิดขึ้นแต่คาบต้นกล้วยพฤษ์นั้นก็ให้สำเร็จความปรารถนาแก่ชนทั้งหลายนั้นแล (พญาธิไทย , ๒๕๓๕ ๘๒-๘๓)

อิทธิพลจากไตรภูมิภคตังกล่าวทำให้ชาวไทยพวนเชื่อว่าการบริจาคทานเป็นมหากุศล จึงมักจะสร้างสถานการณ์โดยการจัดวางสิ่งของไว้บนกิ่งไม้บ้าง แขนงไวนบนต้นไม้บ้าง เลียนแบบต้นกล้วยพฤษ์ เพื่อเป็นทานแก่คนยากไร้ให้มาสอยเอาไป เป็นการทำความทานโดยไม่เฉพาะเจาะจงนั่นเอง ปัจจุบันนำวิธีการนี้มาใช้ในการ “สอยดาว” หรือ “สอยกล้วยพฤษ์” โดยเขียนหมายเลขสิ่งของต่าง ๆ ที่มีผู้บริจาคเป็นของรางวัล นำหมายเลขไปแขวนไว้บนต้นไม้ให้ประชาชนสอยทีละหมายเลข แล้วนำหมายเลขนั้นไปขึ้นของรางวัล การสอยกล้วยพฤษ์มักจะเป็นการหารายได้เพื่อบำรุงวัดตามกำลังศรัทธาครั้งละ ๕ - ๑๐ บาท เป็นเกณฑ์ ทำให้ผู้สอยได้ทั้งสิ่งของไปใช้และได้ทำบุญกุศลบำรุงพระศาสนาด้วย

การทำบุญสะเดาะเคราะห์ก็เป็นการสังสมบุญบารมีอีกวิธีหนึ่ง ในเรื่องสินไช ท้าวสุทราษ ทำบุญอุทิศสวนกุศลแก่นางสมณฑาเพื่อให้นางปลอดภัยกลับมา ก็มีการทำบุญบริจาคทานเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้นาง ดังความว่า

	ลาซาเจ้า	เททานหาอ่อน
	ใส่บาตทั้ง	หยาดน้ำนำคำฮอดคะเนิง
	ทั้งเวนเขา	กินทานขุนสง
กับทั้ง	บวดลูกแก้ว	ปะสงไปให้ทาน
		(สินไช ๔๐)

การทำบุญสะเดาะเคราะห์มีทั้งการทำบุญตักบาตรและ “หยาดน้ำ” หรือ “กรวดน้ำ” อุทิศสวนกุศลให้ ส่วนการ “บวดลูกแก้ว” หมายถึงการบวชเณร โดยชาวบ้านที่มีบุตรหลานอายุสมควรบวชเณรจะทำพิธีบวชหมู่ หรือ “อุปสมบทหมู่” เพื่ออุทิศสวนกุศลไปปกปักรักษานางสมณฑาให้ปลอดภัย เมื่อไม่มีหนทางใดจะช่วยเหลือนางได้ ที่พึงสุดท้ายก็คือ การขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ ทั้งยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่อยู่เบื้องหลังด้วย เพราะแม้ว่าบุคคลผู้หายสาบสูญนั้นจะมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้วก็ตาม ก็ได้ชื่อว่าทำความดีอุทิศไปให้แล้ว จากนั้นก็ปล่อยให้ไปไปตามบุญกรรมของแต่ละบุคคลไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

๓) ความเชื่อเกี่ยวกับบุพเพสันนิวาส

จากความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่ปลูกฝังกันมายาวนานส่งผลให้เกิดความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสด้วย สืบเนื่องจากการที่ดวงวิญญาณยังคงวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ ยังคงหนีไม่พ้นอำนาจของกิเลสตัณหา จึงเกิดความเชื่อว่าหญิงชายคู่ใดหากเป็นเนื้อคู่กันแล้วย่อมไม่พลัดพรากจากกัน คู่สมพงษ์ของผู้ใดย่อมติดตามกันมาเกิดคู่กันทุกชาติไป ความเชื่อดังกล่าวงผลให้ชาวไทยพวนเชื่อมั่นในเรื่องบุพเพสันนิวาส หรือ “สายแนน” ที่เป็นสายสัมพันธ์ผูกพันชายหญิงไว้คู่กันทุกชาติภพ และสะท้อนความเชื่อเรื่องดังกล่าวไว้ในนิทานชาดกไทยพวนด้วย ดังเช่น กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของพระโพธิสัตว์ และบุคคลสำคัญในเรื่องในตอนท้ายเรื่อง ที่เรียกว่า “สโมทาน” หรือการ “ประชุมชาดก” ทั้งในเรื่องสินไชและเรื่องท้าวแบ้ ดังความว่า

อันว่า	เจียงคำแก้ว	นางนาคเทวี
	บุณนางมี	แทบพะองขวาเจ้า
บัดนี้	หากแมน	ผู้แก่นแก้ว
นางชื่อ	เขมมาตะโถม	พันงามเก็งสาวสะวันฟ้า
อันว่า	สุวันนะเทวี	แก้วอุดอนงูยาทิบ
	เทียมแทบข้าง	พายซ้ายบไซไผ
หากแมน	ผู้เฒ่าเชื้อ	นางชื่อสุนทะลา
นางหากเคย	เทียมปาทา	แต่บัดถมนำสร้าง
อันว่า	ลาชาเจ้า	พะยาสิสังยะลาด
เป็นลูก	ไชยะเทพเจ้า	วันนันบไซไผ
	ทุกชาติได้	มาเกิดดอมบา
คือว่า	ลาหุละเถน	ลูกพะองกูแท้
อันว่า	สินไชท้าว	ลาชาพูระบาด
หากแมน	พะตะถาคดแก้ว	องพุตโตตนปะเสียดจึงแล้ว

(สินไช ๕๓๑-๕๓๒)

ตอนท้ายเรื่องสินไชกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของนางกินรีเจียงคำ คือ นางเขมมาตะโถมเทวี นางแก้วอุดรโกยาทิพย์ คือ พระนางพิมพายโสธรา สังยะราชโอรส คือ พระราहुล และสินไชคือ เจ้าชายสิทธัตถะกุมาร ซึ่งต่อมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

ในเรื่องท้าวแบ้ก็เช่นเดียวกัน ท้าวแบ้ คือ เจ้าชายสิทธัตถะ นางคำหยาดและนางชรมา คือ พระนางพิมพายโสธรา ดังความว่า

อันว่า	เทวีเจ้า เทียมแทบข้าง	ทั้ง ๒ นางนาต บาท้าวอยู่แฝงนั้นนา
ก็หาก	แมนแจ่มเจ้า แนมนำมา	นางนาตสุนทะลา แห่งองพุดโทเจ้า
อันว่า	บาดานท้าว เป็นฮูปแบ้	เป็นสัดปางก่อน ในท้องออกมา
ก็หากแม่นอง	สับพันญเจ้า นั่งแท่นแก้ว	दनบุนสอนสั่ง ปางนั้นเทศสนาเจ้าเฮย (ท้าวแบ้ ๙๐)

นอกจากความเชื่อในนิทานชาดกจะมีอิทธิพลต่อชาวไทยพวนแล้ว ความเชื่อเรื่อง “แนน” ก็มีการปลูกฝังกันมานานแต่โบราณกาล “แนน” หรือ “สายแนน” เป็นสายสัมพันธ์ที่ผูกพันชายหญิงให้มีความรักมั่นคงต่อกัน พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวในงานแต่งงานจึงมักจะมีการสวมมงคลแก่คู่บ่าวสาวและผูกด้วยสายสิญจน์รับขวัญคู่บ่าวสาว “สายสิญจน์” หรือ “ด้ายมงคล” นี้ถือเป็นด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่จะคล่องชีวิตคู่ของคู่แต่งงานให้ครองรักกันตราบนานเท่านานหรือจนกว่าชีวิตจะหาไม่ แม้เมื่อตายไปแล้วดวงวิญญาณทั้ง ๒ ดวงนี้ก็ยังคงมีความผูกพันกันอยู่ทุกชาติภพ แม้จะมองไม่เห็นสายสัมพันธ์ดังกล่าว แต่สายแนนหรือความผูกพันนี้จะรู้สึกได้เสมอไม่ว่าทั้งคู่จะเกิดใหม่พร้อมกันหรือไม่ก็ตาม ความเชื่อเรื่องแนนหรือเนื้อคู่สืบเนื่องมาจากความเชื่อวาทะการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง ดังนั้น เมื่อมีการเกิดใหม่ก็ย่อมได้พบเนื้อคู่ของตนเองทุกชาติภพไป ความเชื่อดังกล่าวมีปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนด้วย ดังเช่น ในเรื่องสินไซ ท้าวกุมพนเกิดเป็นยักษ์แต่ไม่ยอมแต่งงานกับนางไดโนดินแดนยักษ์เพราะรู้ว่ามิใช่เนื้อคู่ของตน จึงออกติดตามสืบข่าวคราวของเนื้อคู่ตนวไปเกิดยังเมืองใด ซึ่งเมื่อทราบจากท้าวเวสสุวัณซึ่งเป็นใหญ่ในแดนยักษ์ว่าเนื้อคู่ของตนไปเกิดยังดินแดนมนุษย์ท้าวกุมพนก็รีบดั้นด้นไปหา แม้ว่าท้าวเวสสุวัณจะคัดค้านว่าจะมีอันตรายถึงแก่ชีวิตท้าวกุมพนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ดังความว่า

ตัวข้า	ขอขอบแก้ว หนึ่งลงไป	ถามนาตมะเหลสี เกิดที่ใดบ่รู้
ผู้ข้า	นำชอกไซ้	ขงขอบจักกะวาน
ก็บ่	เห็นนางคาน	เกิดที่ใดบ่มีอยู่
อันว่า	สาวยักมี	บ่แพ้ทุกขอบจักกะวาน
ก็บ	เห็นเทวี	ที่ใดจึงแท้

	กุมพันเฮย	มิงอย่าค้นหาท่อน
	เมียมึงแต่	ขาดก่อนนางนั้น
	ไปเกิดกำ	เมืองพุนฟ้าไกแท่นา
ให้มึง	หาใหม่ซ้อน	ชาวเดียวมาฮ่วมเฮียงท่อน
อันว่า	เมียแต่ฟ้า	ไกล้ำที่บคน
มันหาก	ผิดเผ่าเชื้อ	มันเกิดเป็นคน
มึงนั้น	เป็นยักไซ	บ่ควรเอาซ้อน
	กุมพันตัน	ทูนบาดลาซา
	ขอ गुणा	โผดผายพอแจ้ง
แม้นว่า	ลาซาห้าม	ขอพอนอะนุยาด
ฉิบได้	เมียเก่าแท้	แห่งสุสวนตายพะเฮย
แม้นว่า	นางไปเกิดกำ	ในฟากพมมา
	ขอทะยานตน	ไปเวหาด่วนเอาตงได้
แนหาก	คาดแต่ฟ้า	ก็ขอตันด่วนหาพะเฮย
		(สินไซ ๑๑-๑๓)

ถึงแม้ว่าท้าวเวสสุวรรณจะห้ามปรามและแนะนำให้ท้าวกุมพนหาคู่ใหม่ เพราะเนื้อคู่เดิมไปเกิดคนละเผ่าพันธุ์และจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนแต่ท้าวกุมพนก็ไม่ยอม ได้ลักพานางสุมณฑาไปครองรักกันที่เมืองสีอะนุราชจนได้ และภายหลังเมื่อขอสมาและแต่งงานกับนางสุมณฑาเป็นครั้งที่สอง สินไซเห็นว่าทั้งคู่เป็นเนื้อคู่กันแต่ชาติปางก่อนจึงยอมรับการสมานั้น ดังความว่า

	ถนหากปง	ขอถนแนพันเกี่ยว
ไผจัก	ตัดขาดบัน	แนนอกเสียกันได้ลือ
ไผจัก	มีวิชา	ตัดขาดแนเมืองฟ้า
		(สินไซ ๙)

ส่วนนางสุมณฑานั้นเมื่อแรกเกิดโอรสลงก็ได้ทำนายดวงชะตาของนางว่าเนื้อคู่ของนางเป็นคนต่างเชื้อชาติต่างภาษา นางจะต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองไปนานหลายปี แม้ว่าท้าวสุทราจะป้องกันดูแลนางเป็นอย่างดีก็ไม่อาจฝืนชะตาหรือฝืนบุพเพสันนิวาสของนางและท้าวกุมพนได้ ดังความว่า

ดูแนนนาง	ต่างพงพันเชื้อ
ได้แหล่งหล้า	ชุมพุกีบแนวคน
แนนนางงาม	บเผื่อแฝงเกี่ยว
ชะตาน้อง	นางงามเกี้ยวทอด
ยักฮ้าย	กุมพันท้าวตางไก

แนนหาก คาคแต่ฟ้า ลงพ้อมพำกัน
(สินไช ๗)

ความเชื่อเรื่องแนนหรือบุพเพสันนิวาสในสังคมไทยพวนสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องระบบผัวเดียวเมียเดียวของชาวไทยพวน แม้ในเรื่องท้าวแบ๋ ท้าวแบ๋มีมเหสี ๒ องค์ คือนางคำหยาดและนางธรรมา ก็ชี้แจงเหตุผลว่านางทั้งคู่ทำบุญร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน และนางทั้งสองคือพระนางพิมพายโสธราในชาติปางก่อนแบ่งภาคลงมาเกิดจึงทำให้ชาวไทยพวนยอมรับนิทานชาดกเรื่องนี้และถือว่าทั้ง ๒ มีบุพเพสันนิวาสต่อพระโพธิสัตว์หรือท้าวแบ๋และทำใจยอมรับการครองเรือนแบบ ๑ ชาย ๒ หญิงได้

ในเรื่องสินไช ท้าวนาโคและนางสีสุพันก็เป็นอีกคู่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแนนหรือบุพเพสันนิวาส แม้จะเกิดคนละเผ่าพันธุ์กันก็ไม่อาจฝืนดวงชะตาได้ ท้าวนาโคเป็นนาคครองเมืองบาดาลได้ยืมข่าวความงามของนางสีสุพันธิดาของท้าวกุมพนและนางสุมนหา จึงส่งบรรณาการมาสู่ขอนางแต่ท้าวกุมพนไม่ยอมยกให้ และได้ทำพนันสะกักกันว่าหากมีบุญเป็นเนื้อคู่ นางจริงต้องชนะพนันสะกัก ซึ่งปรากฏว่าท้าวนาโคชนะได้แต่งงานกับนางสีสุพัน ดังความว่า

เอาแต่	สมพานตั้ง	บุลานเคยฮอดกันท่อน
หากแม่น	เมียแต่ฟ้า	มาแท้หากก็เห็น
ให้เจ้า	มาแข่งหลั่น	ยังหมากชะกาลูก
มันหาก	เป็นเมียขวัญ	ก็หากปุ่นยังแพ้
มันหาก	คาคแต่ฟ้า	แนนขอตลงมา
คั่นวาเคยเป็น	ของลาซา	แต่ฟ้ามาแท้หากก็เห็น

มันหากเป็นแต่	บุนบกกว้าง	แนนขอตขาดลง
	องนาคา	คาคแนนลงเกี่ยว
	สีสะเหลียวน้อย	เคยฮวมเฮียงฮัก
เคยมา	เป็นเทวี	แหงพะองจอมเจ้า
		(สินไช ๓๕)

แม้ว่าท้าวกุมพจนจะไม่ยอมยกนางสีสุพันให้แต่ก็ไม่อาจฝืนชะตาชีวิตของนางได้ เพราะนางกับท้าวนาโคเป็นเนื้อคู่กันแต่ชาติปางก่อน เมื่อสินไซมาพบนันสะกาได้นางสีสุพันกลับคืนไป แต่เมื่อท้าวนาโคมาขอขม่อ่อนน้อมและแต่งเครื่องราชบรรณาการไปสู่ขอนางตามประเพณี ท้าวสินไซก็อนุญาตให้ทั้งสองแต่งงานกันได้เพราะเห็นว่าทั้งสองเป็นเนื้อคู่กันนั่นเอง ดังความว่า

	บุณบาเกี้ยว	น้องนาคบมีขัด
สองหาก	เคยกันมา	มิงแนนพันเกี้ยว
พะจึง	นำเหนียวไหว	มาขอตามฮิต
เมื่อจัก	ขัดหลักไว้	บุลานั้นฮอดกันบอู้
		(สินไซ ๔๔๐)

ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสที่ว่าหากได้ทำบุญร่วมกันดั่งกบฏรวมชน ชาตภพไดย่อมต้องได้พบเจอกันอีกมีปรากฏหลายตอนในนิทานชาดกไทยพวน ไม่มีใครฝ่าฝืนชะตาฟ้าลิขิตได้ ดังเช่นในเรื่องท้าวแบ้นางคำหยาดและนางธรรมาเคยทำบุญทอดผ้าถวายในงานบุญอุทุมมกันกุศลผลบุญส่งให้นางทั้งสองได้เป็นนมเหล้าของท้าวแบ้น ท้าวกุมพจนกับนางสมณทาท้าวนาโคและนางสีสุพันก็เป็นเนื้อคู่กันแต่ชาติปางก่อนเช่นกัน ไม่มีใครขัดขวางสายสัมพันธ์นี้ได้ แม้ว่าจะเกิดคนละประเทศคนละเผ่าพันธุ์ก็พบกันจนได้ ท้าวนาโคและท้าวกุมพจนเป็นตัวแทนของคนที่เกิดคนละเผ่าพันธุ์ คนละเชื้อชาติ หรือคนละประเทศ ก็ยังสามารถได้ครองรักกับเนื้อคู่ของตน เรื่องราวของแนนหรือเนื้อคู่แต่ชาติปางก่อนแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวนที่ผสมผสานความเชื่อเรื่องการทำบุญเข้าด้วยกันเมื่อทุกคนต่างทำบุญย่อมเกิดกุศลชักพาให้ได้พบกันทุก ๆ ชาติไป เมื่อใดที่บุพเพสันนิวาสกำหนดไว้แล้ว ย่อมไม่มีผู้ใดฝ่าฝืนได้ ดังความเห็นของชาวไทยพวนเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสที่แทรกอยู่ในนิทานท้าว

คั่นว่าแนนหาก คาคแต่ฟ้า	มาแท็กบี่ขึ้น
แนนบ่ คาคแต่ฟ้า	เอาได้กะบ่ดี
	(สินไซ ๓๓)

นางนี้	แนนหากเกี้ยว	นำขอดขานมาแท้นา
	แกนหากบง	ขอดแนนพันเกี้ยว
ไผจัก	ตัดขาดบั้น	แนนออกเสียกันได้ลือ
ไผจัก	มีวิชา	ตัดขาดแนนเมืองฟ้า
		(สินไซ ๙)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับชะตากรรมที่ว่า หากไม่ใช่เนื้อคู่ย่อมแล้วคลาดกันไป แต่ถ้าเป็นเนื้อคู่กันแล้วย่อมได้พบกัน ได้ใช้ชีวิตคู่กันจนได้ ไม่มีใครตัดสายสัมพันธ์ที่มองไม่เห็นนี้ได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะไปตกอยู่ดินแดนใด ชะตาชีวิตฟ้าลิขิตไว้แล้วย่อมได้พบกันเสมอ

๔) ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์

เป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา ชาวไทยพวนเชื่อว่าการทำบุญจะส่งผลในอนาคตไม่ว่าชาตินี้ก็ชาติหน้าหากปฏิบัติแต่กรรมดีชีวิตย่อมเป็นสุข เมื่อตายไปก็ย่อมได้เสวยสุขบนสวรรค์ หากผู้ใดประพฤติชั่วกรรมชั่วก็ย่อมส่งผลให้ไปชดใช้กรรมในนรกภูมิ ความเชื่อเช่นนี้ถูกปลูกฝังกันมาจนเป็นค่านิยมของคนในสังคม และนำไปสอดแทรกไว้ในนิทานชาดกทั้งด้านนามธรรมและรูปธรรมคือ มีทั้งสอนโดยตรงและสอนโดยอ้อมดังเช่นในเรื่องสินไซ ท้าวสินไซสอนท้าวกุมพนและนางสุมนหาในการครองเรือน ให้ยึดมั่นในศีล ๕ อย่าทำบาปกรรม อย่าผิดลูกเขาเมียใคร อย่าโกหกหลอกลวง จะผิดบาปต้องชดใช้กรรมในนรกอเวจีไม่รู้กี่กัลป์จึงจะชดใช้กรรมได้หมดสิ้น ดังความว่า

	ถ้วน ๓ นั้น	กาเมเป็นแก่
ฮัว	เมียเพื่อนแท้	อย่าได้ไ้ให้ควรวันหลักไ้
อันหนึ่งอย่าได้	ชิงเอาเหง้า	ชាយามีทาน
ผัวเพื่อน	ยังฟางข้าง	อย่าซ่อนบตี
มันจัก	ลงไปไหม้	อะวิจีจิมอยู่
	กับหนึ่งแท้	บ่มีพ้นออกกำ
อันหนึ่ง	อย่าตะหนี่แท้	เอาชัยของเขานั้นเนื้อ
ของอัน	มีวินยาน	อย่าตัวะฟางเอาแท้
มันจัก	ลงสู่พื้น	ไปไหม้แผ่นแดง
นางเทื่อ	ฆ่าปีตาพ้อม	มาตาพ้อมแม่
	ฆ่าพี่อ้าย	พี่ยังแท้แห่งตน
	คองหมุ่นี	อะวิจีเป็นที่อยู่จึงแล้ว
		(สินไซ ๔๑๘-๔๑๙)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นความเชื่อของชาวไทยพวนสอดคล้องกับศีล ๕ ที่ชาวไทยพวนถือปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว หากใครประพฤติผิดศีล อาทิ การฆ่าสัตว์ การประพฤติผิดในกามผิดในลูกเมียผู้อื่น เมื่อตายไปย่อมรับผลกรรมไม่มีที่สิ้นสุด การพูดปด ขาดความซื่อสัตย์ ยอมรับทุกข์ทรมานถูกไฟนรกเผาผลาญไม่รู้จบสิ้น ผู้ที่ฆ่าบิดามารดา ฆ่าพี่ชายหญิงแห่งตน ยอมรับกรรมชั่วกับกัลป์ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องความซื่อสัตย์ที่สร้างจินตนาการแก่ผู้อ่านผู้ฟังนิทาน

ชาดกไทยพวนให้เกรงกลัวต่อการทำบาปด้วยการบรรยายภาพการทรมานสัตว์นรกที่นากลัว ดัง
ความว่า

คั้นว่า	เสียสัดแล้ว	ตกอับบายทั้ง ๔
	คิงเปื่อยเปี	ไปไหม้แผ่นแดง
	ชีวหาหลั่น	ได้โยดยาวปาย
	ไฟลามลุก	หมิ่นแปวแผวไหม้
	หนอนใหญ่แท้	ตัวท้อลำตาน
มันจัก	มากวนกิน	เวตทะนាប់มีแล้ว
		(สินไช ๓๔๑)

ภาพสัตว์นรกที่ถูกทรมานลากลิ้นออกมาวางบนแผ่นหินแดงที่มีเปลวไฟลุกไหม้ มีหนอนตัว
ใหญ่เท่าต้นตาลกัดกินซอนไชลิ้น สัตว์นรกนั้นร้องด้วยความเจ็บปวดน่าเวทนาสลับกันไปจนกว่าจะ
หมดเวร ทำให้ทุกคนจำไว้เป็นอุทาหรณ์และไม่ประพฤติปฏิบัติในพฤติกรรมดังกล่าว การบรรยาย
ภาพสัตว์นรกเหล่านี้จะได้รับอิทธิพลจากไตรภูมิภคด้วยดังความว่า

นรกบารอันดับนั้นอันเป็นคำรบ ๑๑ ชื่อโลหพพิสนรก คนฝูงใดอันเจรจาชื่อสังสินทาน แลไป
พรางวาจะให้เบี่ยให้เงื่อนทอง แลตนโสกลเอาสินทานด้วยตาซังกิดี ด้วยทนายกิดีก็โสกลให้เขาปลั่งเขา
พลาด แลประมัตสังสินเขา แลบ่มีได้ให้เงื่อนแก่เขา ครั้นวามันตายได้ไปเกิดในนรกนั้น ฝูงยมพะบาลเอา
คีมลากลิ้นเขาชักออกมา แล้วเอาเบ็ดเหล็กเกี่ยวลิ้นเขา ลำเบ็ดนั้นใหญ่เท่าลำตาล เทียรยอมเหล็กแดง
ลูกบมีเหือดลักเมื่อ ฝูงยมพะบาลลากไปผลักไปให้ล้มหงายเหนือแผ่นเหล็กแดง ลูกเป็นเปลวพุ่งไหม้दन
เขาตลอด (พญาลิไทย ๑๔๓๕ ๑๔-๓๐)

การสอนธรรมะมีทั้งสอนศีล ๕ โดยตรง และมีทั้งชุ้ให้กลัวโดยใช้ภาพจากจินตนาการสอนให้
ละเว้นในสิ่งที่ชั่ว ประพฤติแต่สิ่งที่ดี ชีวิตย่อมประสบแต่กรรมดี เป็นการสอนโดยใช้อุทาหรณ์
สอนใจจากการนำพฤติกรรมตัวละครแทนชีวิตมนุษย์ ผลกรรมหรือผลบุญของแต่ละคนได้รับ ช่วย
ให้อ่านหรือผู้ฟังนิทานชาดกไทยพวนเข้าถึงหลักธรรมได้ลึกซึ้งเช่นเดียวกับการฟังธรรมะโดยตรง
หรืออาจจะเข้าใจยิ่งกว่าเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออก การฟังธรรมเป็นการรับรู้เพียง
ทางเดียว ซึ่งบางคนอาจเกิดความเบื่อหน่าย ง่วงนอน แต่การอ่านและฟังธรรมที่ได้รับทั้งความ
บันเทิงและสาระความรู้ไปพร้อมกันทำให้ผู้ฟังสนใจและจดจำได้นานและแม่นยำกว่า จึงเป็นการ
สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรมที่ได้ผลดีมากวิธีหนึ่ง เช่น การยกพฤติกรรมของท้าวกุมพนเมื่อ
กลับตัวเป็นคนดี เป็นยักษ์ที่มีศีลธรรม เลิกฆ่าสัตว์ รู้จักการทำบุญบริจาคทาน ๓ ปีต่อมาเขียว
ยักษ์ก็หลุกหลาวร่างเป็นมนุษย์ธรรมดาเช่นคนทั่วไป ดังความว่า

แต่นั้นเขาก็	ได้ฟังทำ	พะก่าวมานั้น
สิน ๕	จำจื่อไว้	ในตัวแท้ชุนคน
เขาก็	ลาเลิกเข้า	เคหังเหียนอยู่
	ชุนคนชู	จำสินอยู่นานมิฮ้อน
	๓ ปีแท้	แซ้วหมากแงเลยหล่น
	บังเกิดขึ้น	เป็นแล้วลวดหาย
	กายเป็นแท้	เหมือนคนในทีปเฮานี้
เขาก็	อยู่ทรงสร้าง	สินกว้างแต่งบุญแท้แล้ว
		(สินไซ ๔๓๐)

พฤติกรรมของชาวเมืองสีอะนุราชจึงเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นอุทาหรณ์สอนใจชาวไทยพวนให้ยึดมั่นในธรรม นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้สอดแทรกเรื่องของกรรมดีย่อมนำพาสู่สวรรค์ เพื่อปลูกฝังค่านิยมเรื่องการทำบุญ การข่มใจอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะจริต ดังคำสอนของท้าวสินไซที่สอนให้รู้จักใช้ขันติ อดทนอดกลั้นต่อความโกรธ การเอาชนะใจตนเองเป็นยอดของกุศล ดังความว่า

	คาวเมื่อฮ้าย	อย่าฟ้าเวียดอดเอาแม่เฮย
	อดเอาได้	ขันตีดวงยิ่งแม่เฮย
คั้นว่า	อดอมได้	เมื่อฟ้าสู่สวัน
อย่าได้	เห็นที่ฮ้าย	ซังตอบบตีแม่เฮย
มันบ	เป็นโกสน	สงไปพายหน้า
อันว่า	เป็นคนสร้าง	โกสนยากยิ่งแม่เฮย
อย่าได้	มีโกธา	ข้าเสียจึงแท้
ก็จึง	ได้เมื่อเกิด	ขันดาวะดิงสาตอมเพื่อน
คั้นว่า	ข้าโกทะบได้	บ่เห็นแท้ยอดสวันแม่เฮย
		(สินไซ ๓๑๕)

มนุษย์หากกำจัดกิเลส อันได้แก่ รัก โลภ โกรธ หลง ออกจากจิตใจได้ ย่อมถือว่าเอาชนะใจตนเองได้ ถือเป็นธรรมะสูงสุด เป็นยอดของกุศล เมื่อรู้จักปล่อยวางจิตใจยอมเป็นสุข ดุจดั่งได้เสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นับเป็นการสั่งสอนจากรูปธรรมไปสู่นามธรรมที่ชาวไทยพวนถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทำให้ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขมาจนปัจจุบัน

๔.๒.๑.๗ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๑๕๔๖-๑๓๑๔) เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำนายความเป็นไปของ

เหตุการณ์ต่าง ๆ จากความรู้เกี่ยวกับดวงดาวและสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ การคำนวณวิถีของดวงดาวและคาดเดาเหตุการณ์ตามที่เคยเกิดขึ้นในอดีตเมื่อเห็นว่ามันสอดคล้องต้องกัน ก็จะนำมาทำนายความเป็นไปในอนาคตว่าหากดวงดาวอยู่ลัคนาราศีนี้จะเกิดเหตุการณ์เช่นไร ทั้งนี้เพราะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่โบราณกาลมักจะขึ้นอยู่กับธรรมชาติ จึงเกิดความเกรงกลัวอำนาจลึกลับจากธรรมชาติ และหาทางออกโดยการปบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองความปลอดภัย การพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ มีส่วนช่วยให้มนุษย์รู้ว่าเกิดเหตุการณ์ใดล่วงหน้า จะได้เตรียมพร้อมเพื่อรับมือหรือแก้ไขเหตุการณ์อย่างทันที่ ดังนั้น จึงสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์และการทำนายดวงชะตาต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย และผู้แต่งได้หยิบยกความเชื่อในเรื่องดังกล่าวสอดแทรกไว้ในนิทานชาดกของคณด้วย เช่น การทำนายดวงชะตาเด็กแรกเกิด การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ดังนี้

๑) การทำนายดวงชะตาเด็กแรกเกิด

“โหร” หรือ “หมอดู” เป็นผู้ทำนายดวงชะตา ดังนั้นจึงมักจะเป็นผู้รู้ มีความซื่อสัตย์ และเป็นที่น่าเชื่อถือในสังคม เพราะคำทำนายถือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ที่ชี้ชะตาชีวิตของผู้นั้น หากหมอดูขาดความซื่อสัตย์ยอมทำลายชีวิตผู้อื่น ถือเป็นการทำบาปอย่างมหันต์ ดังเช่นพฤติกรรมของโหรหลวงในเรื่องท้าวแก้ว เมื่อท้าวแก้วถือกำเนิด ท้าวทุมมาให้โหรหลวงทำนายดวงชะตา โหรหลวงกลับใส่ร้ายว่าท้าวแก้วเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมืองต้องลอยแพออกจากเมือง บ้านเมืองจึงจะร่มเย็นเป็นสุข ทำให้ท้าวแก้วต้องตระกำลำบากจนเติบโตใหญ่จึงได้กลับเมืองทุมมา ดังความว่า

แต่นั้นหมอกี้	บายนสอดต้อง	กะดานหินเขียนขีด
	วงวาดไว้	กงแก้วล้ำแยง
	หมอยุแล้ว	นิกอยู่ในใจ
อันนับไซ้	คนถ่อยฮ้าย	ผู้ชั่วสามานเจ้าเฮย
ตั้งแม่น	องสับพันญ	หน่อพุดโทเป็นเจ้า
เมื่อจัก	ทวายดีให้	พุกอนจีเลี้ยงต่อไปแล้ว
มันจัก	เบียดไพน้อย	คนไส้ข่มเหงแท้แล้ว
แต่นั้น	หมอก้าวถ้อย	लगलयพุกอน
	ความดี	หมอบทวายอำไว้
คั่นวา	หมอกูณแล้ว	วางสอเหวฮีบ
	กัมขาบไหว	พะเมืองเจ้าจึงจา
อันนี้ฮ้อยทิ	อุบขาดต้อง	เขินไหยในเมืองบ่อย่าแล้ว
พิวา	ตามเกนหมอ	บ่ดีเมืองบ้าน
พะหาก	ยังเลี้ยงไว้	หนแห่งในเมืองดังนั้น
อันวา	ชาวเมืองทุมมา	ก็บ่ยังพอฮ้อย

ตั้งว่า	คนขวางแท้	อย่าหลอนเลี้ยงต่อไปหันทอน
ค้นว่าพะหาก	ยังเลี้ยงไว้	เมื่อหน้าบตีแก้ตาย
	ควนคาค้าง	แพไทยไหลเสียขอบตาย
อย่าให้	กาย ๓ วัน	บตีเมื่อหน้า
		(ท้าวแก้ว ๖)

อิทธิพลของการทำนายโดยเฉพาะผู้ทำนายมีตำแหน่งโหราหลวงยอมสร้างความน่าเชื่อถือแก่คนทั่วไปแม้แต่กษัตริย์ก็ต้องถือปฏิบัติตามกฎของสังคม มิเช่นนั้นบ้านเมืองอาจเดือดร้อน เกิดข้าวยากหมากแพง เดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า ดังนั้นท้าวแก้วจึงถูกลอยแพออกนอกเมืองตั้งแต่แรกเกิด ในเรื่องสินไชก็ปรากฏความเชื่อในเรื่องคำทำนายเด็กแรกเกิดเช่นเดียวกัน เมื่อมเหสีประสูติโอรส ท้าวสุทราฯให้โหราหลวงทำนายชะตาชีวิตของสินไชและพี่น้องว่าดวงเมืองจะเป็นเช่นไรโดยไม่ทราบวโหราหลวงรับสินบนจากนางทั้งหกไว้ก่อนแล้ว ดังความว่า

ทำนอง	ตัดทวายให้	เป็นคำอันชื้อ
อย่าได้	บิดเบี่ยงถ้อย	สั่งแท้บตี
อันว่า	ลูกอ่อนน้อย	นางนาคจันทา
	เป็นสีโ	บตีเมื่อหน้า
	เข็ดขวงแท้	เมืองพะองก็วายไทย
ถือว่า	ถือพะชันกำ	ฮางแข็งดวงขนาด
	สามาดท้าว	ถือจ้าวออกมา
สวนจักมา	ขวัญบ้านเมือง	พะลาดวงกะสัดบยาแล้ว
มันจัก	เป็นคนขวง	ยาดเมืองชิงบ้าน
		(สินไช ๘๐-๘๑)

การเพ็ดทูลของโหราหลวงส่งผลให้นางนาฏจันทา นางปัทมมา พร้อมโอรสคือ สินไช สีโ และสังข์ทองต้องถูกลอยแพออกจากเมืองตระกำลำบากในป่าจนอีกนานหลายปีจึงได้กลับคืนบ้านเมือง พฤติกรรมดังกล่าวสื่อให้เห็นอิทธิพลของการเชื่อในคำทำนายทายทัก ความกลัวว่าเหตุการณ์ดังที่โหรทำนายจะเกิดขึ้นจริง จึงต้องป้องกันไว้ก่อนโดยการปฏิบัติตามคำแนะนำของโหร แล้วจึงคิดแก้ไขภายหลัง ไม่มีใครฝ่าฝืนดวงชะตาที่ลิขิตไว้ด้วยอำนาจลึกลับนั้นได้ ดังเช่น ดวงชะตาของนางสุมนทาดกราहुทัปลัคนาราศีเกิด ชะตาชีวิตของนางต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง เพราะเนื้อคู่ของนางมิใช่มนุษย์ในชมพูทวีป แต่เป็นยักษ์ต่างเผ่าพันธุ์กับนาง ซึ่งถึงแม้ท้าวสุทราฯจะ

รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าและเตรียมการป้องกันนางไว้อย่างเข้มแข็งเพียงใด ก็ไม่อาจฝันดวงชะตาของนางได้ ดังความว่า

เจ้าก็ สูง เมื่อนั้น	หมายบอกให้	ทันหมู่หมอน
	มาทวายดู	ลี้กเณนางถ้วน
	ชาตาน้อง	นางงามอุ้เหตุ
	ทวายตามเกน	บอกมาเฮาฮู้
	หมอนกัม	วันทาทุบขาด
	นบอบนี้ว	สอดต้องแผ่นกะดาน
	ลงกงแก้ว	ชาตานางเกิด
	ลักษณะนออยู่กำ	ชวายาดลาหุ
เขาก็ ๖ ถาน จักได้	ดูแนนาง	ต่างพงพันเชื้อ
	ได้แหล่งหล้า	ชมพู่ทูปแนวคน
	ทูนจอมเจ้า	ตามเกนลงเลกสุน
	ชาตาน้อง	นางงามคาคจาก
	พัดพากล้า	หลายปีนานขบ
	ถววยยอดแก้ว	พ่อแจ้งเหตุทวาย

(สินไช ๗-๘)

ในการทำนายดวงชะตานियมนำวัน เดือน ปีเกิด และเวลาตกฟาก ไปประกอบการคำนวณชะตาราศี เพื่อทราบอนาคตหรือลักษณะดี-ร้ายของทารกนั้น เพื่อจะได้วางแผนเกี่ยวกับอนาคตของเด็กนั้นต่อไป ในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ก็ยังคงมีอยู่เพราะพ่อแม่ปู่ย่าตายายมักจะนำวันเดือนปีเกิดของเด็กไปให้พระที่ตนเคารพนับถือทำนายชะตาชีวิตพร้อมทั้งตั้งชื่อเด็กด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคลส่วนใหญ่เพื่อความสบายใจของเจ้าของชะตา ผู้ทำนายมักจะทำนายไปในทางที่ดีเป็นมงคล และถือเป็นการให้ศีลให้พรเด็กนั้นไปพร้อมด้วย เพราะคนจะดีหรือเลวมิได้อยู่ที่ดวงชะตาแต่อยู่ที่การกระทำ เช่นเดียวกับพฤติกรรมของตัวละครที่สะท้อนในนิทานชาดกไทยพวน ทั้งท้าวแก้วและสินไชที่โอรสหลงทำนายว่าเป็นกาลกิณี ภายหลังล้วนเป็นผู้ที่นำความสุขสงบมาสู่บ้านเมือง เป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยคุณงามความดีควรแก่การยกย่องทั้งสิ้น เป็นการสอนให้คนในสังคมมีหวังมายเชื่อในโหราศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่สอนให้ใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์ก่อนจึงเชื่อ

๒) การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา

ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ที่สืบทอดกันมายาวนานมีทั้งด้านดีและด้านร้าย เมื่อคำทำนายออกมาว่าจะเคราะห์ร้ายทำให้มนุษย์พยายามที่จะแก้ไขดวงชะตาของตนให้ร้ายกลับกลายเป็นดี

หรือให้เคราะห์ร้ายนั้นบรรเทาจากหนักให้เป็นเบา เพื่อให้ตนเองและครอบครัวปลอดภัยให้มากที่สุด การแก้ไขโชคชะดานั้นเรียกว่า “สะเดาะเคราะห์” ส่วนใหญ่หมอดูหรือโหรผู้ทำนายนั้นจะให้คำแนะนำในการสะเดาะเคราะห์ ซึ่งมีทั้งการทำบุญสะเดาะเคราะห์ และการเสียเคราะห์ ดังเช่น ท้าวสุทธราชหาทางแก้ไขเคราะห์ร้ายของนางสมณฑา โดยทำพิธีบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษให้คุ้มครองรักษานาง และนิมนต์พระมาสวดมนต์ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยปกปักรักษาขจัดปัดเป่าให้เรื่องร้ายกลายเป็นดี ดังความว่า

เอจจก	ทำกานแท้	ชีแก่เหตสันไดน้อ
ควนจก	พาลีก่า	เบิกพะลีหายแท้
ฮู้ว่า	เข้าสู่เขต	สาตสนา
นิมน	ลาซาอุ	สวตมนหายแก่
		(สินไช ๔)

การทำบุญสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อของชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวซึ่งนับถือผีปูดหรือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปกับความเชื่อทางพุทธศาสนา หมอพรหมณ์หรือจ่าจะเป็นผู้ทำพิธีโดยจัดทำกระทงใบตองใส่อาหารคาวหวานเพื่อเป็นเครื่องบัตผลิสดสะเดาะเคราะห์ แล้วเจ้าบ้านจะนำกระทงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งเพื่อเป็นการเสียเคราะห์ จากนั้นจะไปกราบไหว้ปูดที่หอบ้านและไปทำบุญที่วัดโดยไม่เฉพาะเจาะจงว่าจะจะเป็นพระรูปใด พระภิกษุท่านจะสวดมนต์ปัดรังควานแล้วให้ศีลให้พรเพื่อเป็นสิริมงคลถือเป็นอันเสร็จพิธี บางครั้งอาจนิมนต์พระมาสวดปัดรังควานที่บ้านเป็นการเฉพาะแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละบุคคล

นอกจากสะเดาะเคราะห์บุคคลแล้วในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาวยังสะท้อนความเชื่อในเรื่องการสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองด้วย เพราะการทำนายทายทักว่าบ้านเมืองจะเดือดร้อน จะเกิดข้าวยากหมากแพง ข้าวปลาอาหารจะไม่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้น เพื่อมิให้ประชาชนตกใจและเกิดความระส่ำระสาย พระมหากษัตริย์จะต้องทำพิธีเสียเคราะห์บ้านเมืองไปพร้อมกับตัว “กาลกนิ” นั้น โดยการจัดข้าวปลาอาหาร แก้วแหวนเงินทอง ใส่ในแพเป็นการเสียเคราะห์และบวงสรวงอำนาจลี้ลับที่มองไม่เห็นนั้นให้พอใจในเครื่องอุปโภคบริโภคที่จัดให้แล้วจะได้ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่บ้านเมืองอีก ดังเช่น ท้าวทุมมาก็สั่งให้สร้างเรือนแพบรรจุเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ มากมาย นำท้าวแบ่ใส่ในแพปล่อยไหลออกจากเมืองเป็นการเสียเคราะห์บ้านเมือง เพื่อให้บ้านเมืองสงบร่มเย็นเป็นสุข ดังความว่า

สูง	เอาเข้าน้ำ	โพชะนังหลายสิ่ง
	ลงใหล่อง	แพกว้างเทียวพลัน
กับทั้ง	เงินคำพ้อม	อาพอนหลายสิ่ง

ต่างให้	วิสูตรเสื้อพ้อม เสียเคาะบ้าน	กางกั้งใส่แพ เข็นไหย่เมืองหลวงหันท่อน (ท้าวแบ๋ ๖)

การเสียเคราะห์บ้านเมืองมักจะลอยแพที่แม่น้ำใหญ่ตามความเชื่อที่ว่า “น้ำ” จะช่วยชำระสิ่งต่าง ๆ ใหบริสุทธิ น้ำเป็นสัญลักษณ์ของความร่มเย็นชุ่มชื้น ย่อมนำความร่มเย็นมาสู่บ้านเมือง ในอดีตชาวบ้านมักจะตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำเพราะสะดวกในการเดินทาง สะดวกในการประกอบอาชีพ และสะดวกในการดำเนินชีวิต การนับถือพระแม่คงคาสืบทอดกันมาแต่โบราณ มีการจุดประทัดปโยมลอยหรือลอยกระทงถวายเป็นพุทธบูชาและขอขมาแม่คงคาไปพร้อมกัน ในการสะเดาะเคราะห์จึงนิยมใช้น้ำบริสุทธิชำระล้างมลทินต่าง ๆ ออกจากชีวิต ในเรื่องสินไซก็มีธรรมเนียมลอยแพเพื่อสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองเช่นกัน ดังความว่า

เขาก็	เขาฮีบฟ้า ดกแต่งแล้ว ทั้งเฮือนของ ทั้งเข้าก้อง ทั้งหวานคาว ผุดสาผ้า	ดาห้างแต่งแพ แพไหย่เพดา ชูอันดีแล้ว เข้าเปือกเข้าสาน เคื่องกินมีพ้อม เอาไปทั้งคู่ (สินไซ ๘๓)

ในการเสียเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาตามความเชื่อของชาวไทยพวนบ้านมวงขาวที่ยังคงยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันคือ “พิธีสงเคราะห์” การทำกระทงดัดแปลงมาจากการทำแพโดยนำกากกล้วยมาทำกระทงหน้าวัว ใช้ดินเหนียวปั้นรูปคนและสัตว์ต่าง ๆ ใส่ในกระทง ใส่อาหารคาวหวาน ข้าวเกรียบ ขนมต้มดำต้มแดง ประดับดอกไม้สวยงาม ประดับธงทิวสีต่าง ๆ เช่น สีดำ สีแดง สีขาว สีเหลือง ตามอายุของผู้เสียเคราะห์นั้น ดัดเล็บมือขลิบปลายผมของผู้เสียเคราะห์ใส่ในกระทงด้วย พรหมณ์เจ้าพิธีกล่าวนำส่งกระทงแก่เจ้ากรรมนายเวรตลอดจนญาติต่าง ๆ หลังจากนั้นจะนำกระทงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งเพราะเชื่อว่าเป็นที่ชุมนุมของภูติผีและมีหลายเส้นทาง บรรดาผีเหล่านั้นจะได้หาทางกลับบ้านไม่ถูก เคราะห์ร้ายทั้งปวงก็จะถูกทิ้งไว้ ณ ทางสามแพร่งนั้น บางคนอาจนำกระทงไปลอยน้ำให้เคราะห์ร้ายไหลไปกับน้ำ และน้ำจะนำพาความร่มเย็นมาสู่ผู้สะเดาะเคราะห์นั้น “พิธีสูดเสื้อสูดผ้า” ก็เป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งในการสะเดาะเคราะห์ที่ชาวไทยพวนบ้านมวงขาวนิยมทำกันในวันสงกรานต์ของทุกปี โดยนำเสื้อผ้าชุดที่ชอบใส่ที่สุดของทุกคนในบ้านนำใส่กระทงรวมกัน วางดอกไม้รูปเทียนของแต่ละคน โดยเฉพาะเทียนจะต้องใช้เทียนยาว (นิยมผั้นเองโดยใช้ฝ้ายลนความร้อนให้นิ่ม นวดให้เข้ากันแล้วผั้นกับด้ายขาวจะได้เทียนยาว) ความยาวของ

เทียนวัดรอบศีรษะ ๑ วัดจากปลายนิ้วมือถึงข้อศอก ๑ รวมเป็น ๑ คู ใช้เส้นหยิกเทียนให้เป็นรอย จำนวนเท่ากับอายุที่ต้องการ เช่น ต้องการให้อายุยืนยาว ๘๐ ปี ก็หยิกเป็นรอย ๘๐ รอย หรือนิยมหยิกเกินอายุจริง ๑ ปี ในกระบุงนอกจากจะใส่เสื้อผ้า ดอกไม้รูปเทียนแล้ว นิยมใส่ข้าวเกรียบ ข้าวต้มมัด ขนมต้มตำแดง จากนั้นจะนำกระบุงไปรวมกันที่วัด ตกบายพระภิกษุจะเป็นผู้ทำพิธี สวดสะเดาะเคราะห์ให้แก่ชาวไทยพวนทั้งหมู่บ้าน เสร็จพิธีแล้วเจ้าของกระบุงจะนำสิ่งของต่าง ๆ กลับบ้านและนำเสื้อผ้านั้นไปสวมใส่ต่อไป

การทำพิธีสะเดาะเคราะห์จึงเป็นพิธีกรรมเพื่อความสบายใจ ให้ตนเองและครอบครัวปลอดภัยจากภยันตรายต่าง ๆ และสามารถทำมาหากินดำเนินชีวิตไปด้วยความสุข

๔.๒.๑.๘ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยพวนเคารพนับถือนอกจากผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวไทยพวนยังเคารพนับถือพระภูมิเจ้าที่ เทวดา เทพารักษ์ และพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับแทนพระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ตามอิทธิพลของศาสนาฮินดูที่เคยได้รับการยอมรับในดินแดนแถบนี้มาก่อนหน้านี้ การนับถือพระอินทร์เป็นใหญ่ควบคู่ไปกับการนับถือพระพุทธเจ้าศาสนาของศาสนาพุทธ โดยเชื่อว่าพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์เป็นโอรสของพระอินทร์กลับชาติมาเกิดเพื่อปราบมารและเผยแผ่ศาสนาถึงความมา

แต่นั้น	โกสีย์เจ้า	เล็งดูตงถึ
ควนที่	เจ้าแก่นเห้ง	หน่อพุดทั้งเจ้าล่งลง
กับทั้ง	เทวะเจ้า	ตนวิเสด
	มีลิตเดดก้า	แข็งแท็บกัว
ท่อย่า	เวนยังแท้	ก็ให้ลงไปใช้ชาด
คั้นว่า	หมดเวลา	จึงค่อยมาจึงแท้
ให้เจ้าไป	เกิดกำใน	มะนุดสะโลกชุมพู
	ในเมืองเปงจาน	แหงพะยาเมืองนั้น
กับทั้ง	พะหน่อหน้า	โพทิลาดลงไป
	ซ้าอะมาน	แผ้วถางเสียเสี้ยง
พอจัก	สิงโลกา	เบ็งตูกอยเจ้า
		(สินไซ ๗๐-๗๑)

เดิมชาวไทยพวนมีความเคารพนับถือใน “ผีปู้ด้า” “ผีหลวง” “ผีปู้ตา” หรือผีบรรพบุรุษ รวมทั้งเทพารักษ์และพระภูมิเจ้าที่ว่าเป็นผีชั้นสูงที่ให้คุณแก่มนุษย์ คอยดูแลปกป้องให้พ้นจากเภทภัยต่าง ๆ ดังนั้นจึงมักจะทำพิธีบัตพลีบูชาให้เทพหรือผีเหล่านั้นพึงพอใจ เพื่อจะได้ปกป้องรักษา

ดูแลครอบครัวของตน ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในนิทานชาดกไทยพวนด้วย เช่น ตอนท้าว
กุศราชออกติดตามหาสินไชและนางปัทมมาในป่า แดกลับหลงเดินวนเวียนในป่าอยู่นานหลายวัน
โดยไม่พบอะไรเลยเพราะเทวดาบังตา ต่อเมื่อทำการพลีกรรมบูชาเทพารักษ์จึงพบทางเข้าเมือง
อินทะวิสัยของสินไช ดังความว่า

จักวา	เทวามัง	บ่ให้เห็นจึงแท้
	ทานโตดท่อน	พะโผดชีวิด
แม้วา	ผัดสิงใจ	โผดผายทุนเจ้า
ควนที่	เฮาพะลี	ผีเชื้ออะลันยาในป่า
	ทั้งเทพพะดา	ปางนี้ชอยชู
คือจัก	เห็นหนอแก้ว	ทั้งนาคเทวียาแล้ว
	ทั้งเทพา	ชอยชูปางนี้
	พะบาดเจ้า	สะเด็ดล่องไพหนา
	เทวอำตา	เสียบ่ให้เห็นพะองเจ้า
เขากี้	ตกแต่งห้าง	พาหวานทุกสิ่ง
	หมูไก่เหล้า	ทั้งแบ้ควายข้าเล็กพะลี
	เสื้อผ้าพ้อม	ของเทบบูชา
	ทั้งสุลา	หมากพูเทียนได้
	เขาปูกฮ้าน	เพียงตาปูนเบิก
เขากี้	นบนอบไหว	เทวะท้าวบันตน
กับทั้ง	ผีสาংเชื้อ	แดนเมืองเจ้าที่มากิน
กับทั้ง	เทวะดาป่าไม้	มาค้าชอยชูแดท่อน
		(สินไช ๑๗๕)

ในการกราบไหว้บูชาเจ้าที่หรือทำพิธีบวงสรวงบัตพลี โดยพราหมณ์ผู้ทำพิธีจะเตรียม
“พาหวาน” (สำหรับขนมหวาน) และ “พาขาว” (สำหรับกับข้าว) อันได้แก่ หัวหมูต้ม ไก่ต้ม (ทั้งตัว)
เหล้าโรง หมาก พลู ฐูป เทียน ในอดีตนิยมฆาวัว ควาย แพะ หรือแกะนำเลือดสดๆ บัตพลี
ต่อมาเห็นว่าเป็นการทำบาปและทารุณโหดร้ายเกินไป เพราะเป็นสัตว์ใหญ่ที่ใช้แรงงาน จึง
ปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับยุคสมัยใช้ไก่ต้มหรือหัวหมูต้มแทน เชื่อกันว่าหากบวงสรวงบูชาเจ้าที่
ตลอดจนเทพเจ้าต่าง ๆ แล้ว จะทำกิจการใดๆ ล้วนสำเร็จตามปรารถนา

ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนเกิดค่านิยมในการบูชาผิบรรพบุรุษควบคู่ไปกับบูชา
เทพารักษ์ต่าง ๆ ของชาวไทยพวน อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า “บุคคลใดทำความดียอมได้รับ

สิ่งที่ติดต่อแทน” เข้าทำนอง “คนดีมีคู่” นั่นเอง โดยเฉพาะการบูชาพระอินทร์จึงมักตั้งจิตอธิษฐานขอใช้“บุญ”บารมีของตนบูชาให้พระอินทร์เล็งเห็นความเดือดร้อนและดลบันดาลความช่วยเหลือ ดังความว่า

เจ้าก็	ยอยกนิ้ว	มือขึ้นใส่หัว
นางก็	อวดทิทาน	ตั้งปาละมีเส็งเสียง
ขอแก้	เทพพะไท	อินพ้อมช้อยชูแดท่อน
กับทั้ง	๑๖ ชั้น	ควงสะวันทาวะโลก
	ใต้แผนหล้า	นางน้อยเมกคะลา
กับทั้ง	ทอละนีเจ้า	๑ แสน ๘ หมื่น
ขอให้	เป็นที่จ้ง	ใจแท้เสียงทวาย
		(สินไช ๑๕๖)

นางก็	ยอมมือขึ้น	สีสาใส่เกด
ขอแก้	เทเวศท้าว	ทั้งกายช้อยชูแดท่อน
กับทั้ง	คุดนาท้อม	นางนาคทอละนี
	ทั้งอีสาน	เมกคะลาชูคำ
กับทั้งโกสน	อันไคสร้าง	พายหลังนำส่ง แต่เหือบุนเฮย
ขอให้ไปชุธอด	หลานลาดน้อย	ชั้นช้อยสินไชแดท่อน
		(สินไช ๑๕๐)

ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุดที่บันดาลความช่วยเหลือมนุษย์ที่แพร่หลายในดินแดนของชนชาติไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งรวมทั้ง “ไทยพวน” ด้วย เป็นผลมาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เริ่มเสื่อมลง จากเดิมที่นับถือพระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ตามอย่างขอมก็ปรับเปลี่ยนเป็นเคารพบูชาพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดเหนือเทพทั้งปวง สถิตอยู่ ณ ยอดเขาสิเนรุ ผู้ใดปรารถนาจะเกิดในแดนสวรรค์ จะต้องสร้างบุญกุศล โดยการทำบุญให้ทาน รักษาศีล ภาวนา เป็นผู้มีคุณธรรม มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ให้ความเคารพต่อสมณชีพราหมณ์ และคุณธรรมอื่น ๆ อีกนานัปการเพื่อจะได้ไปเกิดบนสรวงสวรรค์ ได้เฝ้าพระศรีอารียเมตไตรย์ หากบุคคลใดมีบุญญาธิการกระทำแต่กรรมดีเมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนใด พระอินทร์ย่อมเล็งทิพย์เนตรเห็นและให้ความช่วยเหลือ นอกจากการนับถือพระอินทร์แล้ว ยังนับถือเทพอื่น ๆ เช่น ครุฑเทพเจ้าแห่งนก นาคเทพเจ้าแห่งน้ำ นางธรณีเทพเจ้าแห่งผืนดิน พระยาเวสสุวรรณเจ้าแห่งจตุโลกบาล พร้อมกันไปด้วย เป็นการรวมเอาเทพเจ้าที่ดลบันดาลสิ่งที่ดีแก่มนุษย์เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยผ่อนคลายความเดือดร้อน ช่วยให้เกิดความสบายใจ ประสบความสำเร็จในชีวิต ทำดีย่อมได้รับสิ่งที่ติดต่อแทนทำ

ให้อินดีในการเร่งทำแต่กรรมดี เป็นการใช้พฤติกรรมตัวละครสอนศีลธรรมแก่ประชาชน การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ก็ตามหากทำแต่ความดีก็เคารพนับถือได้ทั้งสิ้น เป็นการใช้คุณธรรมควบคุมสังคมที่ดีวิธีหนึ่ง เมื่อทุกคนเกรงกลัวต่อการทำบาปย่อมไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น สังคมย่อมสงบสุข

ความเชื่อของชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวดั้งที่กลาวมาแล้วข้างต้น มีทั้งความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง เครื่องรางของขลัง ภูตผี ความเชื่อเรื่องความฝัน ฯลฯ ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยพวนจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะมนุษย์ยังคงต้องการความปลอดภัย ต้องการความอุดมสมบูรณ์ และต้องการให้ชีวิตเป็นสุข แม้ว่าปัจจุบันเยาวชนชาวไทยพวนยุคใหม่จะไม่เชื่อเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ได้รับการปลูกฝังมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่อีกหลายอย่าง แต่ปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยขึ้น ดัดทอนขั้นตอนที่ไม่จำเป็นออกไป เช่น การทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกวัน การทำบุญสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย การสู่ขวัญ และยังคงกราบไหว้บูชาผีปู่ตาที่หอบ้านเช่นเดิม ทั้งนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวเป็นสำคัญ

๔ ๒ ๒ ค่านิยม

ค่านิยม คือ สิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ ควรค่าแก่การยกย่อง ทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อค่านิยมนั้นๆ มากน้อยเพียงใด ซึ่งอุทัย หิรัญโต (๒๕๒๖ : ๒๗๑) ได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้ว่าหมายถึง “สิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแล้วยอมรับไว้ เป็นความเชื่อที่อยู่ในความสำนึกอยู่ในตัวบุคคลในรูปของความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิด จนกว่าเจ้าตัวจะพบค่านิยมใหม่ซึ่งตนพอใจและยอมรับไว้” ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขามมีหลายประการ เช่น ค่านิยมด้านการศึกษา ค่านิยมด้านการเลือกคู่ครอง ค่านิยมด้านการยกย่องผู้มีคุณงามความดี การยกย่องผู้มีคุณธรรม ชี้อสัตย์ นิยมความสุภาพอ่อนโยน เจียมตัว และเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมในการทำบุญและรักษาศีล เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

๔ ๒ ๒ ๑ ค่านิยมด้านการศึกษา

ชาวไทยพวนนิยมยกย่องผู้มีความรู้ ซึ่งมักจะหมายถึงผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายเป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนให้เข้ารับการศึกษาโดยการบวชเรียน มีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการต่าง ๆ ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนจะเป็นคนที่มีความรู้เป็นผู้รอบรู้และน่าเชื่อถือศรัทธา เป็นที่นับถือยกย่องของคนในสังคม ส่วนใหญ่มักจะได้เป็นผู้นำชุมชน ส่วนผู้หญิงมักจะเรียนการบ้านการเรือนสืบทอดจากญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงในบ้านเพื่อเป็นแม่ศรีเรือน ในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขามได้สะท้อนค่านิยมด้านการศึกษาไว้อย่างชัดเจน ดังเช่น ท้าวภูธรราชในเรื่องสินไซ พระองค์เป็นกษัตริย์ก็ยังออกบวชเพื่อเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ดังความว่า

เจ้าก็	خابไหว	สังคะลาทุนทะวาย
	ขอนิมน	บวดพะองเป็นเจ้า
	ขอไหวเจ้า	เยอนโผดปันนะสัต
ขอให้บวด	เป็นสังโค	อยู่เป็นสมมะหาเจ้า
เจ้าก็อุปปะสม	ปะทะแล้ว	ทรงสร้างสูตเฮียน
	องค์ลาซา	สูตเฮียนทำเจ้า
		(สินไซ ๔๓-๔๔)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีต้องมีวิชาความรู้และใช้วิชาความรู้นั้นปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น ชาวไทยพวนจึงนิยมให้ลูกชายได้บวชเรียนเมื่อถึงวัยสมควร เพื่อให้ลูกได้มีวิชาความรู้ในการประกอบอาชีพภายภาคหน้า เพราะการบวชเรียนในอดีตมีทั้งการบวชเรียนเพื่อเรียนรู้พระธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อรับราชการหรือเพื่อประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมว่า คนที่ผ่านการบวชเรียนเป็นคนที่ได้รับการกลั่นกรองมาขั้นหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นคนดีมีคุณธรรมเพียงพอที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นคนมีความรับผิดชอบ มีสัมมาคารวะ มีความซื่อสัตย์ และกตัญญูรู้คุณ หากบุคคลนั้นเป็นผู้มีฐานะดีพ่อแม่ก็มักจะส่งไปศึกษาต่อยังสำนักต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้มากยิ่งขึ้นและหากมีความสามารถเพียงพออาจได้รับราชการต่อไป ดังนั้น คานิยมของชาวไทยพวนที่ให้ลูกบวชเรียนความสำคัญประการแรกคือ เพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ตามความเชื่อดั้งเดิม ประการที่สองเพื่อให้ลูกมีความรู้และเป็นที่ยกย่องของคนในสังคม ประการที่สามเพื่อรับราชการ ดังเช่น ท้าวภูตราชให้โอรสทั้งหกไปเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อใช้ความรู้ในการปกป้องบ้านเมืองในภายหน้าและต้องการให้ประชาชนยอมรับโอรสว่ามีความสามารถมากกว่าผู้อื่น เหมาะสมที่จะครองเมืองสืบต่อ ดังความว่า

	ปีตาเจ้า	ทันอ่อน ๖ ชาย
	มาถามดู	ชุกนตงถ้วน
เจ้าจง	เดินปะเทดด้าว	เฮียนสาดตะเพตอาคม
	เฮียนมนน	ชุกนคำฮู้
เมื่อนั้น	๖ นาดไท้	ทูนบาดบังคม
	ยอมมือปะนม	خابทูนพะองเจ้า
	ขออาสาคำ	สมคามพูระนาค
	ขอต่อสู	ผีฮ้ายบักัว

ข้อยขอ	เอาตัวฉัน	ฉันไปในประเทศ
	จบเพศเพียง	เขียนฐัฐศาสตตะสิน
		(สินไซ ๙๖)

ค่านิยมในการยกย่องผู้มีวิชาความรู้สะท้อนให้เห็นหลายตอน เช่น หกกุมารเดินทางไปแสวงหาอาจารย์ที่เก่งกล้าด้านศิลปวิทยาต่าง ๆ จนได้พบกับพญาวานรซึ่งเลวาท้าวสินไซนายของตนมีฤทธิ์เดชอาคมแก่กล้าหาใครเสมอเหมือน เมื่อได้ยินคำเลาขานกุมารทั้งหกก็ต้องการฝากตัวเป็นศิษย์ทันที ดังความว่า

อันว่า	องพะบาดเจ้า	ตุนี่โลกลือ
ชื่อว่า	สินไซท้าว	เป็นลูกโกสีย์
	ลิตที่แข็ง	เก่งพมพายฟ้า
	๖ ลาชา	ได้ยินคำลึงกำว
	ชมชื่นด้าน	ขอเข้าหาบเขียน
		(สินไซ ๙๙)

เมื่อหกกุมารเดินทางกลับเมือง ท้าวสุทราธิราชก็ให้ทดลองวิชาอาคมต่าง ๆ ให้ชาวเมืองได้ดูเพื่อประกาศให้ชาวเมืองได้รู้ว่าโอรสไปร่ำเรียนวิชาความรู้สำเร็จกลับมา และวิชาความรู้นั้นจะช่วยสร้างความมั่นใจให้ชาวเมืองรู้สึกปลอดภัยว่าหากมีข้าศึกศัตรูมารุกราน โอรสทั้งหกต้องสามารถปกป้องบ้านเมืองได้นั่นเอง ดังความว่า

เจ้าก็	ไปเขียนฐัฐ	จบเพศอาคม
	ทั้งมนต์	ศาสตตะสินเขียนได้
	ว่าได้ชูชั้น	ศาสตตะเพศพิศ
	เอามาลอง	เบิ่งดูเฮาอยู่
		(สินไซ ๑๐๕)

ซึ่งแท้จริงแล้วหกกุมารมิได้ร่ำเรียนศิลปวิทยาการใดเลย แต่เพื่อต้องการสร้างความน่าเชื่อถือให้ชาวเมืองรับรู้ว่าคุณเองเป็นผู้มีวิชาความรู้ จึงหลอกลวงพระบิดาและชาวเมือง โดยให้สินไซใช้คาถาอาคมเนรมิตสัตว์ป่าหิมพานต์ให้มาปรากฏในเมืองเป่งจัญ ชาวเมืองและท้าวสุทราธิราชเข้าใจว่าหกกุมารมีวิชาอาคมจริงต่างก็ยกย่องสรรเสริญ และท้าวสุทราธิราชปูนบำเหน็จรางวัลมากมาย ดังความว่า

แต่นั้น	ลาซาเจ้า เห็นลูกน้อย	ปิดตาตนพ่อ ลิตทีกำขึ้นชม
	ลาซาเจ้า ลาซาชม เจ้าเบิกให้ เงินค่าถม	เห็นเดชาชมขึ้น ลูกตนถนอมไว้ ฝูงหมู่กลางวัน ทอดทานปูนให้ (สินไช ๑๐๙)

คานิยมในการยกย่องผู้มีวิชาความรู้ที่ปรากฏในเรื่องท้าวแก้ว เชน ตอนที่ชาวเมืองมิลลา ขึ้นชมในตัวท้าวแก้วที่มีพระคุณต่อพวกตน และมีวิชาอาคมสามารถชุบชีวิตคนตายแล้วกลับฟื้นคืนมาได้ ทั้งยังต่อสู้กับยักษ์กัณดารได้รับชัยชนะ กษัตริย์มิลลาจึงยกบ้านเมืองให้ครอบครอง แต่ท้าวแก้ว ไม่ยอมรับและถวายเป็นเมืองคืน ถึงแม้ว่าการยกบ้านเมืองให้จะเป็นการตอบแทนบุญคุณ แต่อีกนัย หนึ่งคือต้องการคนดีมีฝีมือมาช่วยปกครองบ้านเมืองดูแลชาวเมืองสืบต่อจากตนนั่นเอง ดังความว่า

พอกี้	มาออนไหว แปะแผนพื้น	กะสัดตาตนปะเส็ด ดินเจ้าใส่หัว
พะกี้	สะเด็ดจาก มาภูนา	ด้าวหนไตมานี้เด โผตผายตัวข้า
อันวา	บุณคุนเจ้า	เหลือหัวลันเกิดจึงแล้ว
	ลาซาเจ้า เห็นไฟน้อย	ยินดีชมขึ้น คินพ้อมชูคนแท้แล้ว
พะกี้	เชินแจ่มเจ้า เสนาเนื่อง	ขึ้นสู่หอคำ หน้าพ้อฮ้อย
กับทั้ง	ลาซาเจ้า วอนแจ่มเจ้า	พะยาหลวงตนพ่อ บาท้าวยอดคุนหันแล้ว
พะกี้	เชินแจ่มเจ้า	บาท้าวยอดคุนหันแล้ว
อันว่า	เมืองหลวงไว้	บาคานอยู่แต่งจึงเทิน
ขอให้	สีแจ่มเจ้า	ทงสร้างสืบเมืองพ่อทอน (ท้าวแก้ว ๕๔-๕๖)

ผู้มีวิชาความรู้ย่อมได้รับการยอมรับยกย่องเชิดชูจากผู้อื่น และหากใช้วิชาความรู้นั้น สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ส่วนรวมยิ่งเป็นการกระทำที่ดีสมควรแก่การยกย่องสรรเสริญ การแสวงหาความรู้สามารถทำได้ทุกที่ทุกโอกาสไม่ว่าจะเรียนรู้จากที่ใด แม้แต่การเรียนรู้จากศัตรู ล้วนเกิดประโยชน์ทั้งสิ้น ดังเช่น ท้าวสินไชเดินทางไปเมืองบาดาลและขอเรียนวิชาสะกจากท้าวนาโค ก็สามารถไปประโยชน์จากวิชาสะกานั้นเอาชนะท้าวนาโคเพื่อชิงนางสีสุพันกลับมาได้ ดังความว่า

ข้อยก็	เนาเมืองคน	เที่ยวมาต่างหลัน
ข้อยอยาก	เห็นเมืองเจ้า	องพะบาดนาคา
ข้อยอยาก	เห็นหลายพาสา	ดุงเตินมานี้
	ข้อยอยากได้	วิชาอันยง
	ข้อยจึงได้	คว้นผายมาที่เพื่อปะสง
	ข้อยอยากเฮียนฮู้	หมากชะภาคอมแท้
เมื่อนั้นเขาก็	เอายังแป้น	ลงหมากชะกาน
	เขินบาดาน	หลันต่างอันฮู้
		(สินไช ๒๑๓-๒๑๔)

เมื่อสินไชเรียนวิธีเล่นสะกจากท้าวนาโคแล้วได้ทำพนันเล่นสะกาโดยใช้ของวิเศษคือ ศร ศิลป์ และสังข์ทอง เป็นเดิมพันเอาบ้านเมืองของท้าวนาโค ผลปรากฏว่าท้าวนาโคแพ้ทั้ง ๑๒ ครั้ง จำต้องส่งนางสีสุพันกลับคืน เพราะเดิมท้าวนาโคก็พนันเล่นสะกากับท้าวกุมพนและได้นางสีสุพันมาเป็นเมเหละ นางสีสุพันเป็นลูกของนางสุมนทา ซึ่งเป็นน้องสาวของท้าวสุทราษพระบิดาของสินไช สินไชจึงต้องไปทวงกลับคืนด้วยวิธีการเดียวกัน

จะเห็นว่าค่านิยมด้านการศึกษาในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาวได้สะท้อนค่านิยมของชาวไทยพวนที่ยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ เพราะการบวชเรียนนอกจากจะฝึกฝนให้อ่านออกเขียนได้แล้ว ยังได้รับการฝึกมารยาท อบรมสั่งสอนเรื่องศีลธรรมจรรยา ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมอื่น ๆ ด้วย ผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนเมื่อจบการศึกษาแล้วย่อมเป็นที่นับถือของคนในสังคม ดังเช่น พฤติกรรมของตัวละครเอกเรื่องท้าวแบ้และสินไช ท้าวแบ้และท้าวสินไช มีวิชาความรู้และมีคุณธรรมอันดีงาม ให้ลูกหลานไทยพวนได้ยึดถือปฏิบัติตามสืบทอดกันมานั่นเอง ค่านิยมด้านการศึกษาจึงได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น ผู้ได้รับการศึกษาสูง ๆ ย่อมมีโอกาสในด้านการเลือกงานเลือกอาชีพตลอดจนเลือกคู่ครองได้ดีกว่าผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งมักจะเป็นชนชั้นแรงงาน ปัจจุบันรัฐบาลให้การส่งเสริมด้านการศึกษามากขึ้น เยาวชนไทยพวนหมู่บ้านม่วงขาวทั้งชายหญิงต่างก็ใฝ่ใจในการศึกษามากยิ่งขึ้น

๔ ๒ ๒ ๒ ค่านิยมด้านการเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวชาวไทยพวนถือเป็นสิ่งสำคัญที่ปลูกฝังกันมาในแต่ละครอบครัว คุณสมบัติของชายหรือหญิงที่เหมาะสมจะเป็นคู่ครองกันได้นั้น ชาวไทยพวนนิยมเลือกผู้ที่มีตระกูล มีฐานะทัดเทียมกัน ฝ่ายหญิงต้องมีคุณสมบัติเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อย ฝ่ายชายต้องผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ต้องมีความรู้ความสามารถปกป้องเลี้ยงดูภรรยาได้ โดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะมีอิทธิพลสูงต่อการเลือกคู่ครอง เพราะฝ่ายหญิงจะเป็นผู้วางเงื่อนไขเพื่อพิสูจน์ความสามารถของฝ่ายชายว่าเหมาะสมกับบุตรของตนหรือไม่ ค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะวางเงื่อนไขเป็นสินสอดที่มีมูลค่ามหาศาลเพื่อพิสูจน์ฐานะของฝ่ายชายว่าเหมาะสมทั้งด้านความสามารถ ด้านศักดิ์ตระกูล และเป็นการพิสูจน์คุณค่าของฝ่ายหญิงว่าสูงส่งสมควรแก่การไถ่ปอง เหมาะแก่การเป็นแม่ศรีเรือน ดังเช่นในเรื่องท้าวแก้ว เมื่อท้าวแก้วร้องไห้นายสำเภาไปสุขอริดาเจ้ากรุงจีน นายสำเภาเกรงว่าท้าวแก้วจะไม่เหมาะสมกับริดาเจ้าเมือง ทั้งในด้านรูปสมบัติ คุณสมบัติ และทรัพย์สินสมบัติ เกรงจะถูกฝ่ายหญิงปฏิเสธได้รับความอับอายกลับมา ดังความว่า

แต่นั้น	นายชะเพาพ้อม	เลยหัวชี้ขวา
	โยกาวหลั่น	บาท้าวชูคนแทแล้ว
แสนซี	ไปโอมส้อย	กุมมาลีลูกเพื่อนก็ตายแล้ว
ย่านบ่เป็น	ปะโยดแท้	จันทอนเฝ้าแต่ผู้นั้นเด
		(ท้าวแก้ว ๑๔)

ซึ่งก็เป็นความจริงเนื่องจากนางเอื้อยทั้ง ๒ ริดาเจ้ากรุงจีนปฏิเสธการแต่งงาน ทั้งยังดูหมิ่นเหยียดหยามท้าวแก้วว่าไม่คู่ควรกับนาง นางตั้งมาตรฐานชายที่จะเป็นคู่ครองไว้สูงส่ง หากชายนั้นไม่มีคุณสมบัติดีพอ พวกนางขอตายดีกว่าที่จะมีคู่ค้าด้อยกว่า ดังความว่า

แต่นั้น	นางอ้ายเอื้อย	เป็นพี่ทั้งหลาย
แห่งสูง	มอละนาตาย	สาบเสียดแล้ว
แห่งว่า	ไปอยู่เอื้อย	ในป่าเป็นสัตว์สี่เท้า
	พาจะนาเนา	อยู่นอนในถ้ำ
ข้อยก็	บ่ห่อนรู้	สัตถ์อ้อมมาโอมพ้อเฮย
เป็นคน	ในโลกา	บ่ห่อนเห็นสันนี้แท้แล้ว
แต่นั้น	หกสาวพ้อม	โยหัวยุ่มปาก
นายก็	นางหลั่นน้อย	ชีเอาแบ็กอมนอนนั้นเด

คอมวาแล้ว

เลยหัวชีชา

(ท้าวแบ๋ ๑๕)

การที่นางทั้ง ๖ เห็นว่าท้าวแบ๋ดำด้อยทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ เป็นการสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการมองคนที่เปลือกนอกมิได้มองที่จิตใจอันดีงามว่าเป็นคนดีหรือไม่ประการใด ในขณะที่นางธรรมายินยอมแต่งงานเพราะความกตัญญูต่อบิดาตามค่านิยมในอดีตที่นิยมคลุมถุงชน หญิงชายไม่จำเป็นต้องรู้จักชอบพอกันมาก่อน แต่จะเลือกคู่ตามที่ผู้ใหญ่มีความเห็นว่าเหมาะสม หากผู้ใหญ่เห็นชอบก็มักจะยินยอมแต่งงานเพื่อแสดงความกตัญญู และเพื่อมิให้ญาติผู้ใหญ่ต้องผิดหวังและเสียสัจย์ที่ให้ไว้กับฝ่ายชาย ดังความว่า

คันทา	พะพอให้	สีนได้บ่อนใดนั้นเด
แม่นวพะพอ	ให้เอาช้อยข้า	งาช้างขำมะลาดกงจันที้
ตามแต่	บุนเคยสม	บ่ชินบุนได้

(ท้าวแบ๋ ๑๖)

การแต่งงานแบบ “คลุมถุงชน” เป็นการเลือกคู่ครองโดยผู้ใหญ่เลือกให้ เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่าเหมาะสมกันก็จะจัดการแต่งงานให้ตามประเพณี การแต่งงานของนางธรรมากับท้าวแบ๋จึงเป็นการแต่งงานที่สอดคล้องกับค่านิยมของคนในสมัยก่อน ทั้งยังสอดคล้องกับความเชื่อเรื่อง “แนน” หรือบุพเพสันนิวาสที่ว่า “บุญเคยสร้างสมกันมาในชาติก่อน ย่อมเป็นเนื้อคู่อีกในชาตินี้” ของชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวนั้นเอง

คุณสมบัติของหญิงตามค่านิยมของชาวไทยพวนคือ ต้องเป็นแมศรีเรือน รู้จักปรนนิบัติสามี รู้จักตื่นนอนนอนหลัง แม้เวลานอนต้องวางหมอนต่ำกว่าสามี ไม่ดีเสมอ รู้จักการบ้านการเรือน ทำบุญทำทานมิได้ขาด ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ดังความว่า

อันนึ่งเจ้าจง	บัวละบัดแท้	สามีโกผัวมิ่ง
	ผมเกดเก้า	พะนางเจ้าเซ็ดดิน
อันนึ่ง	สามีโก	เข้าไสยานอนก่อน
เจ้าคอย	เยาะยองเข้า	นอนแท้อย่าให้เพียง
	เอาหัวไว้	เพียงแหวพูระบาด
คันทา	เจ้าตื่นแล้ว	ปะสงห้างเคื่องทาน
	ทั้งเข้าน้ำ	โพชะนาอาทาน
	อันใดมี	ทอดทานอย่าค้ำ

(สินไซ ๓๕๔)

สวนคุณสมบัติของฝ่ายชาย จะต้องมีความดี มีความรู้ มีความสามารถ และปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝ่ายหญิงได้ถูกต้องครบถ้วน เพื่อแสดงให้เห็นสมควรรับรู้ว่าฝ่ายชายเหมาะสมกับฝ่ายหญิงเพียงไร และหญิงนั้นมีคุณค่าควรต่อการพยายามเพื่อให้ได้ครอบครองหรือไม่เพียงใด ดังเช่น การเรียกสินสอดทองหมั้นจากฝ่ายชายที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนในเรื่องท้าวแบ้ เจ้ากรุงจีนเรียกคาสินสอดเป็นเงินแสนชั่ง ช้างม้าข้าทาสหญิงทาสชายอย่างละร้อย ทดสอบความสามารถท้าวแบ้ โดยให้สร้างสะพานเงินสะพานทอง พร้อมปลูกกล้วยเครือเงินเครือทองสองข้างทางสะพาน ความยาวจากที่อยู่ฝ่ายชายไปยังที่อยู่ฝ่ายหญิง ดังความว่า

เฮากี้	คาดค่าน้อย	ตามแต่บุลลาน
	ตามคองเมือง	แต่ปองปัตถมเก้า
อันนิ่ง	เงินค่าได้	พอแสนตาชั่ง
	ช้างม้าได้	พอฮ้อยชูตัว
อันนิ่ง	ข้ายังพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
หาให้	ได้ปานนั้น	ก็จึงเอาเจ้าเฮย
อันนิ่งให้	ท้าวปลูกกล้วย	เคือเงินพ้อมเคือค่าแถวดี
ปลูกแต่	ทางทาพูน	ถึงเท้าฮอดโฮง
ก็จึง	สมกะสัดให้	บาบุญตนปะเส็ด
คั้นว่าหาให้	ได้ปานนั้น	ก็จึงเอาหั้นทอน
(ท้าวแบ้ ๑๘)		

ในเรื่องสินไช้ก็มีการเรียกสินสอดจากฝ่ายชายตามธรรมเนียม ดังเช่น ท้าวสินไช้ได้เรียกสินสอดทองหมั้นจากท้าวกุมพนซึ่งมาสู่ขอนางสุมนทาเป็นเงินแสนชั่ง ทองคำแสนชั่ง ช้างม้าวัวควายข้าทาสชายหญิงอย่างละร้อย สร้างสะพานเงินสะพานทองกว้าง ๓ วา ความยาวจากเมืองสีอะนุราชถึงเมืองเปงจาญ เพื่อให้ชาวเมืองเห็นว่าทั้งคู่มีความเหมาะสมกันทั้งศักดิ์ศรีและฐานะวงศ์ตระกูล และยอมรับการแต่งงานดังกล่าว เพราะการแต่งงานครั้งแรกท้าวกุมพนใช้วิธีลักพานางสุมนทาไปซึ่งไม่ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณีสังคมจึงไม่ยอมรับ จึงต้องมีการสมานและแต่งงานใหม่อีกครั้งหนึ่ง และฝ่ายหญิงเป็นผู้เรียกร้องสินสอดทองหมั้นตามความเหมาะสม ดังความว่า

ให้เอา	ช้างม้ามิง	พังพายฮ้อยคู่
	ทั้งหม่ม้า	ก็พอฮ้อยดั่งเดียว
	จัวควายพ้อม	ตัวดีฮ้อยคู่
	ข้ายังพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
	เอาจักปุนบ้อง	ปองให้คู่กัน

ให้มีทั้ง	เงินขาวได้	พอสันดาซัง
	คำเข้มได้	พอสันแท้แดงแบ่ง
	ตะพานแก้ว	ทั้งทางยาวไทย
	ลวงกว้างได้	๓ วาแท้เที่ยงจึง
	ตะพานคำแท้	ตะพานเงินยาวไทย
	ลวงกว้างได้	๓ วาตามดั้งเดียว
	ทางยาวนั้น	เมืองสีอะนูลาด
	มาฮอดแท้	เปงจานแท้ทองเทียว
คั่นวา	เจ้าแดงได้	เขาก็ปลูกแบ่งไป (สินไซ ๔๐๓)

ค่านิยมในการเลือกคู่ครองทั้งหญิงและชายของชาวไทยพวนทั้งที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนและในวิถีชีวิตจริงก็มีส่วนคล้ายคลึงกัน เพราะผู้หญิงชาวไทยพวนเป็นคนขยัน สอนใหญ่ได้รับการปลูกฝังด้านการบ้านการเรือนจากญาติผู้ใหญ่ ทั้งด้านการทำอาหาร และงานอื่น ๆ นอกเหนือจากงานดังกล่าว เช่น การทอผ้า การทำไร่ทำนา เป็นต้น ในอดีตสังคมชาวไทยพวนจะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวพบปะพูดคุยกันได้บ้างแต่ต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ฝ่ายชายจะเลือกหญิงเป็นคู่ครองโดยหาโอกาสพบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีและดูใจกันไปก่อนว่าฝ่ายหญิงมีใจกับตนหรือไม่ และเป็นคนดีเพียงพอที่จะเป็นคู่ครองของตนหรือไม่ ซึ่งโอกาสที่จะได้พบปะพูดคุยกันนั้นมักจะเป็นในระหว่างการทำงานในไร่นา การช่วยงานบุญต่างๆ และโดยการ “ลงช่วง” ซึ่งวิเชียร วงศ์วิเศษ (ม.ป.ท. ม.ป.พ. ๒๕๒๕ ๗๒-๗๓) ได้อธิบายถึงประเพณีลงช่วงไว้ว่า

หนุ่มสาวชาวไทยพวนจะรวมกลุ่มกันฝึกทำงานในเวลาว่างจากงานบ้านซึ่งมักจะทำในเวลากลางวัน โดยจะจุดไฟไว้ตรงกลางลานแล้วนั่งล้อมวงกันทำไปพลางคุยกันไปพลาง และมีฝ่ายชายรื้อราวคราวเดียวกันมาเกี่ยวและคุยด้วย งานที่ทำ เช่น ทอผ้า เปียฝ้าย* เช็นฝ้าย** กวักฝ้าย*** เป็นการใช้งานบังหน้าเป็นอุบายในการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวที่อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เพราะจะมีผู้เฒ่าผู้แก่คอยดูและอยู่ห่างๆ

* เปียฝ้าย ม้วนด้าย เรียกเปียด้าย ม้วนไหม เรียกเปียไหม (ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ ๕๒๑)

** เช็นฝ้าย เช็น ก กรอ ปิน ปินฝ้าย เรียกเช็นฝ้าย ปินไหม เรียกเช็นไหม (ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ ๑๔๐)

*** กวักฝ้าย กวัก เป็นเครื่องมือกรอด้วยกรอไหม กวักฝ้าย คือ กรอฝ้ายหรือกรอด้าย (ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ ๔๔)

ประเพณีการลงขวงจึงเป็นอุปายในการเปิดโอกาสให้ได้พบปะพูดคุยจากกันของหนุ่มสาวที่อยู่ใน
สายตาผู้ใหญ่ การแต่งงานจึงเป็นการแต่งงานที่หญิงและชายได้เลือกคู่ของตนด้วยตนเอง ในนิทาน
ชาดกไทยพวนก็มีการกล่าวถึงการลงขวง ดังความว่า

ไอ้น้อ	ปานนี้้อง	ก็จับหลาฝ่าย
	ทั้งห่อด้าย	เปียลายลงขวงแลน้อ
ฮู้ว่าน้องหาก	เข้าสู่ห้อง	จะด้านต่อไฟพี่น้อง
		(สินไซ ๕๖)

ปัจจุบันในสังคมไทยพวนบ้านม่วงขาวไม่มีการลงขวงอีกแล้วเพราะไม่มีการสืบทอดการทอ
ผ้า ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวนิยมซื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดมากกว่าทอเอง เพราะผ้าที่
ขายสวยงามสะดวกในการใช้สอย ถอดกับชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวในอดีตมีหน้าที่ส่งส่วยข้าว
เพราะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มทำนาได้ตลอดทั้งปี จึงไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทอผ้าไว้ใช้เอง ดังนั้น จึงไม่มี
การสืบทอดการทอผ้าดังเช่นไทยพวนในท้องที่อื่น รวมทั้งค่านิยมในการเลือกคู่ครองของชาวไทย
พวนได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย หญิงชายมีโอกาสดำเนินการศึกษาเท่าเทียมกัน หญิงไม่ต้องปิด
กั้นตนเองเช่นในอดีต สามารถทำงานและพึ่งตัวเองได้มากขึ้น การพบปะกับเพศตรงข้ามเปิดกว้าง
กว่าเดิม แต่สิ่งที่ยังยึดถือปฏิบัติคือการแต่งงานตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม หากเป็น
หม้ายไม่นิยมแต่งงานใหม่ ชายชาวไทยพวนไม่นิยมมีภรรยาหลายคน ชาวไทยพวนมีวิถีชีวิตที่
เรียบง่ายและรักความสงบ วิถีชีวิตในปัจจุบันจึงไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก แม้ว่าโลกจะ
เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่กลุ่มชนไทยพวนบ้านม่วงขาวยังคงดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและรักษา
ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มชนไว้เป็นอย่างดี

๔.๒.๒.๓ ค่านิยมด้านการยกย่องผู้มีความกตัญญูกตเวที

หน้าที่ของลูกตอปีดามารดาคือต้องเป็นคนมีความกตัญญูกตเวที รักเคารพบิดามารดา
ดูแลท่านยามท่านแก่ชรา สิ่งเหล่านี้เป็นคุณธรรมที่คนในสังคมยอมรับ ซึ่งชาวไทยพวนได้สืบทอด
คุณธรรมนี้ไว้ในนิทานเพื่อสั่งสอนบุตรหลานให้ยึดถือปฏิบัติตาม ดังเช่นในเรื่องท้าวแบ้ ได้ปลูกฝัง
ค่านิยมด้านความกตัญญูต่อพ่อแม่และผู้มีพระคุณ ทั้งสั่งสอนโดยตรงว่าพระคุณพ่อแม่มากกว่า
พันพสุธาใครเคารพนบถเทิดทูนพระคุณพ่อแม่ย่อมเจริญรุ่งเรืองในภายหน้าดังความว่า

อันว่า	คุณพ่อแม่นี้	หนักเก็งทอละนี้แท้แล้ว
ไผผู้	ยำแยงนบ	ก็จึงเฮืองเมือหน้า
		(ท้าวแบ้ ๖๓)

บางครั้งก็สอนโดยสอดแทรกไว้ในพฤติกรรมตัวละคร ดังเช่น ย่าไอเยโกและนายสำเภามีพระคุณต่อท้าวแบ่เปรียบเสมือนพ่อแม่บังเกิดเกล้า ดังความว่า

ยากิ	ม้ามเข้าป้อน	บุตตะลาดกุมมาน
ยากิ	แพงกุมมาน	เก็งตาสองเบื่อง
		(ท้าวแบ่ ๔)

ส่วนนายสำเภเป็นผู้ช่วยชีวิตท้าวแบ่ออกจากเกาะดอนโขงใหญ่ พาไปจนถึงเมืองจีนและสู้ขอภรรยาให้ ทำให้ท้าวแบ่ประสบความสำเร็จในชีวิต เมื่อท้าวแบ่เดินทางกลับไปเมืองทุมมา จึงตอบแทนพระคุณนายสำเภาย่าไอเยโก โดยให้เกียรติยกย่องเทียบเท่าบิดามารดาของตนดังความว่า

อันวาบุณคุณ	เจ้าจำสวน	มีมากจึงแล้ว
ยามเมื่อ	ทุกยากไ้	มีแต่ไอเยโกเท่านั้น
ไผ่	เห็นในน้ำ	ก็ว่าดีเดียนี่
อันว่า	ปิดตาเจ้า	นายชะเพาตนพอกี้ดี
เจ้าก็	ทุกหมื่นชั้น	นำแท้แต่หลังแท้นา
บัดนี้	กูจักใช้	ดั่งเดินขอย่าไอเยโก
	เอามาเป็น	มาตาอยู่หน้าเพียนเลี้ยง
กับทั้ง	ปิดตาเจ้า	นายชะเพาตนพอกี้ดี
เอาให้	มาพึ่งพ้อม	เพียนเลี้ยงพำกันเจ้าเฮย
		(ท้าวแบ่ ๔๒)

จริยวัตรของท้าวแบ่นับได้ว่าเป็นผู้มีความกตัญญูเป็นเลิศ เป็นคุณธรรมประจำตัวที่สมควรเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่เยาวชน นอกจากท้าวแบ่แล้ว “นางธรรมา” ก็เป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีพฤติกรรมสมกับคำว่า “ลูกกตัญญู” นางเป็นคนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และกตัญญูต่อบิดามารดาควรค่าแก่การยกย่องสรรเสริญ ดังเช่นตอนท้าวแบ่เก็บลูกนางกายมาฝาก นางเห็นว่าลูกนางกายเป็นผลไม้วิเศษจากป่าหิมพานต์ เป็นของแปลกมหัศจรรย์และมีรสชาติอร่อยมาก นางต้องการให้เจ้ากรุงจีนได้ส่วยด้วยจึงนำไปถวายพระบิดา ดังความว่า

นางก็	กินแซบช้อย	หวานแท้แต่หลัง
นางก็	คิดถึงไ้	ปิดตาตนพ้อ
นางจึงขอเอา	นำพี่เจ้า	เมื่อเฝ้าชาบถวายแท้แล้ว

แต่นั้น ลาซาเจ้า เลยกินก็ว่าแซบจริงแล้ว
(ท้าวแป้ ๓๓)

ในเรื่องสินไชก็ได้สอดแทรกค่านิยมเรื่องความกตัญญูกตเวทีไว้หลายตอน ดังเช่น ท้าว
กุศราษประพาดิตนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นพี่ชายที่ดีของน้อง เมื่อพ่อแม่จากไปแล้วก็ดูแลน้อง
อย่างดีตามคำสั่งของพ่อแม่ ดังความว่า

อันนิ่งเจ้าอย่าได้ละน้องไว้		น้อยนาตสมณฑาพ่อเน้อ
อย่าได้	ไลน์างเสีย	ค่อยแพงกันไว้พ่อท่อน
ไผหาก	ดกที่ฮ้าย	ไหญ่ถึงตายก็ดีเน้อ
อย่าได้	ไลน์างเสีย	บ่ดีนาเจ้า
ชาดที่	เป็นยั้งนี้	บ่มีหัวเป็นเพื่อน
	เอาพี่ฮ้าย	นาเจ้าเพื่อนตัวพ่อแล้ว
	เจ้าหน่อแก้ว	ลูกฮักทั้งสองพอเฮย
เจ้าจง	จำจื่อไว้	เมื่อหน้าอย่าวางพ่อเน้อ

(สินไช ๕)

สังคมไทยพวนในอดีตก็เช่นเดียวกับสังคมไทย ผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแอต้องได้รับความ
คุ้มครองจากพ่อแม่จนกว่าจะออกเรือนและเปลี่ยนมาอยู่ในความปกครองของสามี หากหญิงใดยัง
ไม่ได้ออกเรือนแต่พ่อแม่หาชีวิตไม่แล้ว ต้องอยู่ในความคุ้มครองของพี่ชายแทนต่อไปจนกว่าจะออก
เรือน ดังนั้น หากหญิงใดไม่มีทั้งพ่อแม่และพี่ชายคุ้มครองย่อมได้รับความลำบาก อาจถูกผู้อื่นดู
หมิ่นหรือถูกรังแกต่าง ๆ นานาได้ ถือว่าเป็นกรรมของหญิงนั้นที่ไม่มีผู้ปกป้องคุ้มครอง ซึ่งสอดคล้อง
กับกฎหมายตราสามดวงของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ระบุให้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องตก
เป็นสมบัติของสามี อยู่ในปกครองของสามี ส่วนหญิงที่ยังไม่ออกเรือนต้องอยู่ในปกครองของพ่อแม่
แสดงให้เห็นว่าชาวไทยพวนเป็นราษฎรไทยโดยสมบูรณ์เพราะอยู่ภายใต้กฎหมายไทย และผู้แต่งได้
สะท้อนภาพสังคมในยุคนั้นไว้ในนิทานชาดกของตนด้วย โดยนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละคร
ดังเช่น ท้าวกุศราษที่ปกป้องดูแลนางสมณฑาแทนพ่อแม่ ครั้นเมื่อนางถูกลักพาตัวไปจึงต้องเพียร
พยายามติดตามเอาตัวนางกลับคืนมาได้ แม้ไม่สำเร็จในรุ่นของตนก็ต้องให้ลูกหลานติดตามสาน
ต่อเจตนารมย์ให้สำเร็จ จึงจะได้ชื่อว่าลูกกตัญญูเพราะปฏิบัติตามคำสั่งของบิดามารดาอย่าง
เคร่งครัดนั่นเอง

ความอ่อนน้อมต่อบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ก็เป็นการแสดงความกตัญญูวิธีหนึ่ง ดังเช่น
พฤติกรรมของสินไชที่รักเคารพต่อนางนาฏจันทามเหสีเอกของท้าวกุศราษและนางปัทมมามารดา

ของตนเสมอกัน เมื่อจะจากนางทั้ง ๒ ไปติดตามหาอาสุมณฑา สินไช สี่โหลและสังข์ทองได้ไปกราบ
ลาแม่และป้าขอพรให้มีชัยแก่ศัตรูประสบความสำเร็จในกิจที่จะกระทำ ดังความว่า

๓ ก็	ไปลาเจ้า	มาตาบ่นบอก
	นบอบนัว	ทะหวินไหว้แมदन
เจ้าก็	แปะแผ่นพื้น	ดินแม่ใส่หัว
	ลามานดา	แมदनทั้งป้า
ขอให้	มีเตโช	กุมฝูงผีในโลกล
	ไปผาบแพ	มานฮ้ายกาบก่อนแต่ท่อน

(สินไช ๑๑๓)

นอกจากนี้ยังสอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับผลกรรมของผู้ที่ไม่เคารพบิดามารดาจะต้องตก
นรกชดใช้เวรกรรมไม่รู้จักจบสิ้น ดังเช่น พฤติกรรมของสินไชที่ไม่ถือโทษท้าวกุศราช แม้ว่าท้าว
กุศราชจะทำผิดขับไล่แม่และป้าออกจากเมืองทำให้ต้องตระกำลำบากหลายปี เพราะเกรงกลัว
บาปกรรม ดังความว่า

ชาดที่บุตรดานี้	เอาบิดดา	มาดาเป็นใหญ่จึงแล้ว
โหมบ	ตามได้แท้	ไปไหม้แผ่นแดงแท้แล้ว

(สินไช ๓๑๓)

การสอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับผลกรรมของผู้ที่ไม่เคารพบิดามารดาว่าต้องตกนรกชดใช้เวร
กรรมไม่รู้จักจบสิ้น และสอนคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อบิดามารดาแฝงไว้ในพฤติกรรมของตัว
ละครเป็นอุทาหรณ์สอนใจ ทำให้ผู้อ่านและฟังนิทานชาดกไทยพวนยึดถือปฏิบัติตามและสืบทอด
ค่านิยมดังกล่าวมาจนปัจจุบัน

๔.๒.๒.๔ ค่านิยมด้านความซื่อสัตย์

บุคคลที่มีความซื่อสัตย์ย่อมได้รับความเชื่อถือและยกย่องจากคนในสังคม คุณธรรมด้าน
ความซื่อสัตย์จึงเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับและยึดถือสืบทอดปฏิบัติให้ติดเป็นนิสัยควบคู่ไปกับ
คุณธรรมด้านความกตัญญู ผู้ที่มีความกตัญญูและความซื่อสัตย์จึงเป็นผู้ที่สังคมสรรเสริญอย่าง
แท้จริง ผู้ใดไม่รักษาความสัตย์ผู้นั้นย่อมได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากคนรอบข้างไม่มีใคร
เชื่อถือศรัทธา จะทำกิจการใดก็ไม่มีใครโดยยอมรับและให้ความร่วมมือ ซึ่งชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวก็
ยึดมั่นในวาจาสัตย์เหนือสิ่งอื่นใด และปลูกฝังค่านิยมนี้สอดแทรกในนิทานชาดกไทยพวนเพื่อเป็น
อุทาหรณ์สอนใจลูกหลาน ไม่ว่าจะเป็นด้านความซื่อสัตย์ระหว่างสามีภรรยา ความซื่อสัตย์
จงรักภักดีต่อกษัตริย์ ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังเช่น

๑) ความซื่อสัตย์ต่อสามีภรรยา

ชาวไทยพวนไม่นิยมคนมากชู้หลายเมียส่วนใหญ่มักจะแต่งงานครั้งเดียว หากเป็นหม้ายก็ไม่นิยมแต่งงานใหม่จะยึดมั่นในคำสัตย์อย่างเคร่งครัด ดังเช่น พฤติกรรมของนางสมณฑาเมื่อถูกชายอื่นเกี้ยวพาราสีนางก็ไม่นำพา มิได้หลงใหลไปกับคำหวานเหล่านั้น ด้วยความรักและซื่อสัตย์ต่อสามี ดังความว่า

ช้อยนี้มิใช่	สามานเชื้อ	ยิงเกทางกาดจิงตาย
ผัวหาก	ยังอยู่ซ้อน	ในห้องก็ใช้การแท่นา
		(สินไซ ๑๕๔)

เป็นการสอนหญิงสาวมิให้ยินดีกับคำพูดจาเกี้ยวพาราสีของชายอื่น นอกจากจะสอนผ่านคำพูดของตัวละครแล้วยังสอดแทรกไว้ในคำสอนคู่บ่าวสาวก่อนออกเรือนด้วยว่าให้มีใจคอกันแน่น ดังเขาพระสุเมรุ แม้ชายอื่นใดมาพูดจาเกี้ยวพาราสีก็มิให้ยินดีในคำหวานนั้น หรือหลงใหลใต้อารมณ์ ด้วย ซึ่งเป็นกิจวัตรที่ไม่งาม ดังความว่า

อย่าได้	ยินดีด้วย	ยกหมู่คนชาย
	เสนาหลาย	พะองหมู่มาเย้า
เขาจัก	มาปากเว้า	หย้าหลั่นคำเสน
	จักเวลา	เจตตะนาเขาเย้า
ให้เจ้า	ทงเพดเพี้ยง	ตั้งเขาเสมณ
แม้ว่า	วาโยกวัด	แกว่งไปบ่มีเตื่อง
		(สินไซ ๔๕๕)

ความรักและความซื่อสัตย์ระหว่างสามีภรรยาของชาวไทยพวนที่สะท้อนให้เห็นในนิทานชาดกไทยพวนคือการยินยอมเสียวาจาสัตย์ของตนได้ ยินยอมถูกคนอื่นประณามได้ แต่ไม่ยอมสูญเสียภรรยาเป็นอันขาด ดังเช่นพฤติกรรมของท้าวนาโค เล่นพนันสะกาเดิมพันเอาบ้านเมืองกับของวิเศษของสินไซ แต่ตนเองกลับพ่ายแพ้เมื่อทราบว่าจะต้องสูญเสียหมดเสียไป ท้าวนาโคยอมให้คนอื่นประณามว่าเป็นกษัตริย์ที่ไม่ซื่อสัตย์ ยอมเสียเมือง แต่ไม่ยอมสูญเสียเมียของตน และประณามสินไซว่าไม่รู้จักรักรัมนิยมประเพณีที่ดีคิดแย่งชิงภรรยาผู้อื่น ดังความว่า

	ลาซาห้าว	นาโคกัวโกด
	เด็กชื้อ้าย	ก็ขอเหง้ามึงเมียดังนี้
บไซ	อันก็มาคว่า	เว้าพาสาไปบอด

กุมมิมิ	เด็กซี้ฮ้าย	มาบู้ฮ้อมตาย
ชาติที่	วางให้มึง	เสียด้วยงาย
	เมียมึงเหง้า	กูซ้องก็เลาของดั่งนี้
มึงนี้	โยโสแท้	บ่นาคองหาฮึด
มึงนี้	คนบาบไ้	ชิงเหง้ามึงเมีย
ตั้งหาก	ปาลาซิกแท้	ควนชาตคอเสีย
อันว่า	แนวโจลา	บ่ควรเอาเลี้ยง
		(สินไซ ๒๒๒-๒๒๔)

ความซื่อสัตย์ต่อคู่สมรสในสังคมไทยพวนปลูกฝังสืบทอดกันมายาวนาน จึงไม่นิยมมากู้หลายเมีย และปลูกฝังค่านิยมนี้ทั้งสอนโดยตรงและสอนโดยสอดแทรกผ่านพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องสินไซ คือ ท้าวนาโคกับนางสีสุพัน และ ท้าวกุมพันกับนางสมณฑา เมื่อสินไซมาชิงตัวนางกลับบ้านเมือง ทั้งนางสีสุพันและนางสมณฑา รวมทั้งท้าวกุมพันและท้าวนาโคต่างก็ไม่ยอมแต่งงานใหม่ ดังความว่า

เชิงก็	นำเอาแท้	พะลียาเมียมึง
	ดาบบ่ได้	พันปีแท้ก็คอยปอง
ปัดแด	สาวยักนี้	เหลือแผ่นทะเลนี้
ก็บ่	ปานเมียแพง	แห่งพะอวนเคยซ้อง
ปัดแด	สาวฟากฟ้า	ลูกทานหลานเธอ
ก็บ่	ผันดีดอม	ชอบใจพะเมียเจ้า
		(สินไซ ๓๗๕)

ความพยายามของท้าวกุมพันและท้าวนาโคที่จะแก้ไขให้เป็นการแต่งงานที่ถูกต้องและสังคมยอมรับ โดยยินยอมขอสมาคู่ใหญ่ฝ่ายหญิง ทำให้ได้แต่งงานกันใหม่เป็นครั้งที่ ๒ และอยู่ครองรักกันอย่างมีความสุข เป็นการสะท้อนค่านิยมด้านความซื่อสัตย์ต่อสามีภรรยาที่ชาวไทยพวนนิยมยกย่องคู่สามีภรรยาที่มีความซื่อสัตย์ภักดีต่อกันและกัน ถือเป็นอีกค่านิยมหนึ่งที่ชาวไทยพวนยอมรับและสืบทอดปฏิบัติกันมายาวนาน

๒) ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

การรักษาวาจาสัตย์ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่พึงให้ประพฤติปฏิบัติ เพราะเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้สังคมสงบสุข สังคมใดที่ขาดความซื่อสัตย์ย่อมเกิดความวุ่นวาย ในนิทานชาดกไทยพวนได้สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ทั้ง

ตนเองและผู้อื่น ผู้ที่มีวาจาสัตย์ย่อมได้รับการยกย่องสรรเสริญ ดังเช่น ตอนที่สินไชทำพำนสะกากับท้าวนาโคโดยใช้ศรติดปี สังข์ทอง แลกกับบ้านเมืองของท้าวนาโค ท้าวนาโคพำนถึง ๑๒ ครั้ง แต่ไม่ยอมทำตามสัญญา แสดงถึงการไม่รักษาวาจาสัตย์ซึ่งเป็นคุณธรรมหนึ่งในทศพิธราชธรรม ผู้ใดไร้สัจจะย่อมเสียทั้งเกียรติยศศักดิ์ศรี เสียคุณค่าของความเป็นคน ย่อมไม่มีใครเคารพนับถืออีกต่อไป โดยเฉพาะบุคคลนั้นเป็นกษัตริย์ ธรรมดากษัตริย์ตรัสสั่งโดยอ้อมไม่คืบคำ ดังความว่า

อันว่า	สัตจาณี	มีอันใดเป็นใหญ่
สังข์	มาลายลัน	พ่างข้อยบดี
ยังว่า	เป็นพะยาแท้	มีสัตจาอันเที่ยง
	สัตบมีดีดี	พะยาป็นบดี
สังข์	มีหลายลัน	ตัวะพ่างโลบลาย
		(สินไช ๒๒๒)

อันว่า	สัตจาณี	เทียมตัวให้เที่ยง
	อย่าเบี่ยงถ้อย	เสียแท้จ้อจำ
คั้นว่า	เสียสัตแล้ว	ตกอับบายทั้ง๔
	คิงเปื่อยเปี	ไปไหม้แผ่นแดง
	ชีวหาลัน	ได้โยดยาวพาย
	ไฟลามลุก	หมื่นแปวแผวไหม้
	หนอนไหยแท้	ตัวทอล้ำตาน
มันจัก	มากวนกิน	เวทนาบมีแล้ว
		(สินไช ๓๔๑)

คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่ชาวไทยพวนต้องการเน้นและปลูกฝังแก่คนในสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรง คือ สอนธรรม และโดยอ้อม คือ สอดแทรกจินตนาการผานคำสอน สร้างภาพให้น่ากลัวเพื่อให้ผู้คนจะได้เกรงกลัวตอบาป เช่น ผู้ใดขาดสัจจะตายไปย่อมตกนรกอเวจี ถูกยมบาลลากลิ้นออกมายาว ๑ โยชน์วางบนแผ่นหินแดงที่ไฟนรกลุกท่วม มีหนอนตัวใหญ่เท่าลำตาลซอนโซลันเป็นที่นาเวทนา แม้แต่กษัตริย์หากไม่มีสัจจะย่อมนำความหม่นหมองหรือความฉิบหายมาสู่บ้านเมือง ไม่มีผู้ใดเคารพยำเกรงอีกต่อไป หากปฏิบัติดีมีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์จนติดเป็นนิสัยย่อมมีแต่คนยกย่องสรรเสริญ ทำกิจการโดยอ้อมได้รับความร่วมมือด้วยดี

“ทศพิธราชธรรม” หมายถึง จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักธรรมประจำพระองค์ ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน (การให้) ศีล (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย) บริจาค

(ความเสียสละ) อาชชวะ (ความซื่อตรง) มัททวะ (ความอ่อนโยน) ดบะ (การขมกิเลส) อักโกระ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ชันติ (ความอดทน) อวิโรธนะ (ความไม่คลาดจากธรรม) (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๕๐๗) ซึ่งหากภักขัตริย์ขาดคุณธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้วย่อมเสื่อมเสียเกียรติยศศักดิ์ศรี ไม่มีผู้อื่นเชื่อถืออีกต่อไป โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ของชนชั้นปกครองเป็นภักขัตริย์ตรัสแล้วย่อมไม่คินคำ ดังเช่นคำสอนของท้าวสินไชยที่ให้โอวาทแก่ท้าวนาโค ความว่า

คั้นว่า	เป็นพะยานี้	มีสัจจาเป็นใหญ่
	โลหมุ่นี	ก็ไปไหม้แผนแดงแท้แล้ว
	อะวิโลทะนังนั้น	อย่ามีใจโลบล่าย
	ดัวะป็นแป	เมื่อหน้าบตี
	อย่าดัวะซ้อ	เอาของท่านมากินบ่ดีตาย
อันนี้	ตามนาคาเขา	มีท้อใดเอาให้เข้าจึงแท้
	อย่าโลบเป้ง	ดาซังดาอ้อย
	ทำปาป้ง	บาบกองถึงเนื้อ
มันจักเห็น	ในชาคนี	ดาบอดหูหนัก
	ปะจักเวลา	ตอดองถึงเนื้อ
	ตายไปหน้า	เขาจักปาดเถื่อหน้ง
เขาจัก	เอาดาพัน	ซังเอายังเนื้อ
เหมือนดัง	เขาเถื่อขึ้น	จ้งควายเถื่อปาด
	ใจบ่ขาด	เขาซ้าปาดเอาเจ้าเอย
(สินไช ๔๖๘)		

ผู้แต่งใช้ธรรมะข้อ “อวิโรธนัง” (ความไม่คลาดจากธรรม) ผสมผสานกับความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นธรรมข้อ “อาชชวะ” (ความซื่อตรง) สอนชาวไทยพวนมิให้พูดปดหลอกลวงผู้อื่น ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น หากใครคิดโกงไม่ว่าจะเป็นการโกงตาชั่ง โกงราคาสินค้า ล้วนเป็นการประทุพผิตถือเป็นบาป ตายไปย่อมตกนรกถูกยมบาลเฉือนเนื้อเถื่อหน้งตามที่เคยคิด โกงเขานั้น หรืออาจเกิดมาเป็นคนตาบอดหูหนวกเพราะเคยคิดโกงผู้อื่น เป็นการสอนธรรมแบบโดยตรงและขู่ให้กลัวโดยยกอุทาหรณ์จากเหตุการณ์ตามที่เคยพบเห็นในชีวิตประจำวันมาอธิบายให้เห็นจริง ทำให้ชาวบ้านเข้าใจและเข้าถึงธรรมได้ลึกซึ้งงายกว่า เหมาะสำหรับการสอนธรรมขั้นพื้นฐานในสังคมที่คนไม่รู้หนังสือ การใช้ธรรมสอดแทรกในนิทานชาดกย่อมทำให้ชาวบ้านสนใจฟัง และสามารถจับสาระคำสอน เข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ง่ายกว่าการฟังพระธรรมเทศนาเพียงอย่างเดียว

๔ ๒ ๒ ๕ คำนิยมด้านการเคารพผู้อาวุโส

บุคคลที่มีความอ่อนน้อมต่อมตนยอมได้รับความเอ็นดูจากผู้ใหญ่ตลอดจนบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะการให้ความเคารพอ่อนน้อมต่อผู้อาวุโสย่อมเป็นที่ชื่นชมยินดีของคนในสังคม ซึ่งความอ่อนน้อมต่อมตนและรู้จักเคารพนบอบผู้อาวุโสเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของ พุทธศาสนิกชน การอ่อนน้อมต่อผู้อื่น การเจรจาด้วยความไพเราะอ่อนหวาน มีกิริยามารยาทนุ่มนวล รู้จักต่อมตน ไม่ยกตนข่มท่าน รู้จักให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่าทั้งด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิ ทั้งหมดนี้จึงเป็นค่านิยมที่ถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาของชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว เพราะผู้ยึดมั่นปฏิบัติตั้งที่กล่าวมาย่อมมีแต่มิตรคบหาเป็นไมตรีต่อกัน เป็นวิธีการสร้างสัมพันธ์ไมตรีของคนในสังคมที่ดีอีกวิธีหนึ่ง หากผู้ใดไม่ยึดถือปฏิบัติมักจะได้รับความตำหนิ และมักจะไม่ได้รับความร่วมมือในกิจการต่าง ๆ ย่อมเกิดผลเสียต่อบุคคลนั้น ๆ ได้ ชาวไทยพวนจึงสั่งสอนบุตรหลานของตนให้เป็นผู้สุภาพอ่อนโยน รู้จักเคารพนบอบผู้อาวุโส ขณะเดียวกันผู้อาวุโสก็ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลานด้วย ซึ่งในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนค่านิยมด้านการเคารพผู้อาวุโส ความอ่อนน้อมต่อมตนผ่านตัวละครเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจคนในสังคม ดังเช่น นายสำเภาเมืองจำปาเดินทางไปค้าขายที่เมืองจันทน์ นายสำเภาเป็นคนใจคอโอบอ้อมอารีมีเมตตา ระหว่างทางได้รับท้าวแบ้ติดเรือออกจากดอนโขงใหญ่ด้วย เมื่อมาถึงเมืองจันทน์นายสำเภาได้แสดงความเคารพนบอบต่อผู้อาวุโสซึ่งเป็นใหญ่ในเมืองจันทน์ โดยได้เข้าเฝ้าถวายบรรณาการต่อเจ้าเมือง ทำให้สามารถทำการค้าได้อย่างเสรีและเป็นไมตรีที่ดีต่อกันดังความว่า

ก็จึง	ละล้งเข้า	เถิงเขตกลงจันทน์
ก็จึง	เซาเซาเพา	พับจอดดีดาเมียน
นายกี้	จัดเอาได้	นอละมาดทั้งย่าง
	นำไปถวาย	พะยอดเมืองเป็นเจ้า
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	กงจันทน์ขานขอบ
ยังค่อย	หว่ายย่านน้ำ	มาพื่อตดีแต่ลือ
สุกี้	อยู่แห่งห้อง	กำฝายเมืองไฉนใด
	ปะมานมา	ทอใดเถิงนี้
แต่นั้น	นายเซาเพากัม	วันทาทุนนาค
ข้ากี้	ยังค่อยหว่าย	ยานน้ำมาพื่อตดี พะเฮย
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	มีคำโอवाद
บอกวา	เจ้าพี่น้อง	ชาวคำชิเข้าขายหันท่อน
		(ท้าวแบ้ ๑๕)

การที่นายสำเภาเป็นผู้รับมรดกของสังคัม เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อเดินทางไปถึงเมืองไต่ก็รู้จักติดต่อเข้าพบผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้น เป็นการแสดงความคารวะต่อเจ้าเมือง การรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนและรู้ขนบธรรมเนียมที่ดีเยี่ยมได้รับไมตรีตอบสนอง ทำให้ได้รับความเมตตาคบหาเป็นมิตร และสามารถทำมาค้าขายในเมืองนั้นได้อย่างอิสระเสรี ซึ่งสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต เมื่อเรือสำเภามาเทียบท่าเมืองไต่ นายสำเภาจะต้องเอาของกำนัลมาให้เจ้าเมืองแล้วเชิญเจ้าเมืองไปเลือกซื้อสินค้าเป็นคนแรกเพื่อให้เจ้าเมืองอนุญาตให้ค้าขายได้โดยสะดวก เรียกว่าเป็นคาเหียบสำเภา หากเปรียบกับปัจจุบันก็คือการเสียภาษีการค้านั่นเอง ซึ่งคาเหียบสำเภานั้นสวนใหญ่นายสำเภามักจะยกให้เจ้าเมืองนั้นโดยไม่คิดมูลค่าเพื่อแลกกับการเป็นไมตรีที่ดีต่อกัน ทั้งยังเป็นการโฆษณาขายสินค้าด้วยว่าแม้แต่เจ้าเมืองยังใช้สินค้าในเรือลำนี้ ดังนั้น ชาวบ้านก็มักจะไปเลือกซื้อสินค้าตามอยาหนาย ทำให้สินค้าขายดีทางอ้อมอีกด้วย ในอดีตหาเรือบ้านม่วงขาวเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของมณฑลปราจีนบุรี มีเรือพ่อค้าจากเมืองชลบุรี เมืองพนัสนิคม เมืองฉะเชิงเทรา และจากเมืองอื่น ๆ มาจอดขายสินค้าเป็นประจำ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางการทำให้น้ำปราจีนบุรีขึ้นเขามือเมืองปราจีนบุรีมีความสำคัญน้อยลง และเปลี่ยนที่ทำการมณฑลปราจีนบุรีไปตั้งอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทราแทน ปราจีนบุรีจึงมีฐานะเป็นเพียงเมืองหนึ่งในมณฑลปราจีนบุรีเท่านั้น ทำให้ท่าเรือบ้านม่วงขาวลดความสำคัญลง แต่ผู้แต่งก็ได้สอดแทรกธรรมเนียมการค้าและสภาพแวดล้อมขณะที่แต่งเรื่องนั้นไว้ในนิทานชาดกของตนด้วย

ค่านิยมด้านความอ่อนน้อมต่อผู้อาวุโสดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น หากผู้ใดไร้มารยาทขาดความสุภาพอ่อนโยน เจริญแข็งแรงกระด้างกระเดื่อง ก็จะได้รับตำหนิจากคนในสังคม ดังเช่นพฤติกรรมของพญาช้างที่กล่าวกับสินไชยด้วยถ้อยคำเยาะเย้ย โห่ จึงได้รับการโต้ตอบจากสินไชย เพราะพญาช้างเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สมควรได้รับการเคารพนับถือ ดังความว่า

มิ่งนี่	เด็กน้อย ๆ	หวั่นท้อปู้หอย
สังก็	มาชะหาว	อวดโตก็ตายช้า
มิ่งนี่หาก	มาถึงนี่	ชีวังมิ่งก็กุดมอด
มิ่งจง	คิดฮอดฮู้	ขุนสร้างแต่หลังหันเกิน

	กุนชะโลเฮย	มิ่งตัวไทย
มิ่งนี่	ตัวไทยล้ำ	คำฮู้ผอนพะยาแท้น้อ
กูป	กัวมิ่งแล้ว	ดินโพนจุ่มปวก
เป็นดัง	กุ่มไก่อ้น้อย	ก็ข้าแท้ฮู้ดู
มิ่งนี่	ตัวกำแหง	เหมือนดังดินดำ
คำปากมิ่ง	ชะหาวสูง	อวดตะก็ตายช้า

(สินไช ๑๒๓)

การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานยอมได้รับการต้อนรับที่ดี ผู้คนชื่นชอบ อยากผูกไมตรีด้วย และยินดีให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้ด้วยความเต็มใจ ดังเช่น ไวยุลาเดินทางมาถึงเขตแดนเมืองเปงจากญพบกับขุนตานได้เจรจากันด้วยไมตรี ทำให้ได้รับความสะดวกจากขุนตานด้วยดี ดังความว่า

เจ้านี้	อยู่ด่านด้าว	หนแห่งเมืองใด
	มีกียาสังไค	ดวนมาถึงพี่
	ไวยุลาท้าว	ขานคำโดยฮีบ
ฝูงช้อยอยู่	ปะเทดห้อง	เมืองไท่ที่โก
ตูช้อย	อยู่เขตด้าว	อะนุลาดบูลี
	มาไหวพะ	พุมิเป็นเจ้า
	มาขอเหง้า	ใจเมืองท่านเฮย
แต่นั้น	ขุนด่านตัน	จาดอบสองนาย
เจ้าจง	เขาอยู่นี้	เสียแล้วจึงค่อยไป
		(สินไซ ๓๔๘)

ในเรื่องท้าวแก้ว ตอนขุนตานนำบรรณาการไปถึงเมืองจำปาเพื่อขออย่าไอยะโกและนายสำเภาไปเมืองทุมมา ได้เข้าเฝ้าเจ้าเมืองจำปาและเจรจาดูด้วยถ้อยคำอ่อนหวานแสดงความยำเกรงให้เกียรติแก่เจ้าเมืองจำปา ทำให้เจ้าเมืองจำปาเอ็นดูท้าวแก้ว ยินยอมมีไมตรีด้วยพร้อมทั้งแต่งเครื่องบรรณาการมาเจริญสัมพันธไมตรีเป็นการตอบแทน ดังความว่า

	ขุนก็ทูนไหว	พะยาไหย่จำปา
ขุนก็	ยอมมอบ	ชาบกอนก้อยไหว
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	จำปาถามถี้
สุเจ้า	อยู่แห่งห้อง	เมืองบ้านปะเทดไค่นั้นเด
	เคื่องใจด้วย	กานไคมาฮอดเฮนนี้
ยังคอย	หว้ายย่านน้ำ	มาพื่อฮอดดีแต่ลือ
เมื่อนั้นขุนก็	ยอมมือไหว	ปะนอมกอนกัมชาบ
ยังคอย	หว้ายย่านน้ำ	มาพื่อฮอดดีพะเฮย
ฝูงข้า	อยู่แห่งห้อง	เมืองไหย่ทุมมาพุนคาย
ทอวา	มีคำเคื่อง	ยานายพายพี
กับทั้ง	ปิดตาเจ้า	นายชะเพาदनพ่อ
	มาอยู่ค้าง	เมืองนี้พำนานพะเฮย

เมื่อนั้น	ลาซาเจ้า	จำปาخانตอบ
เฮาบอฐัว	ย่าแจ่มเจ้า	มาค้างอยู่เมืองนี้น่า
คั่นว่า	มาอยู่ค้าง	เมืองไทยจำปาดังนั้น
เฮาบ	มีขึ้นขัด	แห่งพะยานุนกว้าง
แมนว่า	ฝูงไฟน้อย	ฝูงหมูชาวเมืองก็ดี
เขายากไปอยู่	เมืองทุมมา	ก็บ่ขึ้นเขาแท้
แมนว่า	จำปาพี่	ทุมมาเสมอพากันแล้ว
เหมือนดัง	เป็นพี่น้อง	สายไส้เหเดียวแท้แล้ว

(ท้าวแบ๋ ๔๓)

ถึงแม้ท้าวแบ๋จะมีบุญญาธิการสูงส่งและเป็นเจ้าเมืองใหญ่ แต่ก็เป็นผู้มีอาวุโสน้อยกว่าเจ้าเมืองจำปา ได้ส่งบรรณาการไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองจำปาเพื่อขออย่าไยยะโกและนายสำเภาเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรมเนียมการทูตที่ดี ทำให้เจ้าเมืองจำปาเอ็นดูในอัธยาศัยไมตรีของท้าวแบ๋และต้องการมีไมตรีด้วย จึงอนุญาตให้ขุนสารติดตามหาหาไยยะโกและนายสำเภาในเมืองจำปาได้อย่างสะดวก และส่งบรรณาการไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองทุมมาเป็นการตอบแทน และเปิดโอกาสให้ราษฎรของสองเมืองไปมาหาสู่กันได้อย่างอิสระเสรี ดังความว่า

ควรที่	เฮาแต่งห้าง	ลาดชะทูตไปดอมชอบตาย
	นำไปถึง	แห่งเมืองพายพูน
กับทั้ง	บันนาการพ้อม	ของดีหลายสิ่ง
	ไปخابไหว	พะเมืองพูนจึงควรแท้ตาย
อันว่า	๒ เมืองกำ	เป็นเกาะก่ายกันแล้ว

(ท้าวแบ๋ ๔๔)

จะเห็นได้ว่าความอ่อนน้อมต่อมตน รู้การควรไม่ควร รู้จักให้เกียรติผู้อาวุโสกว่า ไม่ยกตนข่มทาน รู้จักให้ความเคารพนบถนอบต่อผู้ใหญ่ที่นำเสนอผ่านตัวละครท้าวแบ๋ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีสมควรยึดถือปฏิบัติเป็นเยี่ยงอย่างสืบต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน ซึ่งชาวไทยพวนได้สะท้อนค่านิยมดังกล่าวเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน

๔.๒.๒.๖ ค่านิยมด้านการทำบุญ-รักษาศีล

ชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวล้านเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดหมั่นปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งนิยมทำบุญทำทานตักบาตรเป็นนิจ ถือเป็นกิจวัตรที่ทุกคนต้องปฏิบัติ ดังนั้น จึงปลูกฝังสิ่งเหล่านี้แก่บุตรหลานของตนให้เห็นความสำคัญของการทำบุญและรักษาศีล เช่น การตัก

บาตรเป็นประจำทุกวัน การเข้าวัดฟังธรรมทุกวันธรรมสวนะ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทยพวนจะ
 นำขานหมานไปรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ที่วัดทุกวันพระ ในอดีตจะมีการอ่านหนังสือผูกหรือนิทานชาดก
 ไทยพวนในยามค่ำคืน ทำให้สนุกสนานและเพลิดเพลินในการปฏิบัติธรรม นิทานชาดกที่นำมาอ่าน
 และฟังกัน เช่น เรื่องกาละเกด สินไซ ท้าวแบ๋ ลินทอง จำปาสีด้น ท้าวกำกาดำ ฯลฯ เพราะ
 นิทานเหล่านี้ตัวเอกของเรื่องเป็นพระโพธิสัตว์กลับชาติมาเกิด ชาวไทยพวนจึงถือว่าการฟังนิทาน
 ชาดกไทยพวนจะได้อันสืบสร้างเช่นเดียวกับการฟังเทศน์มหาชาติหรือทศชาติชาดก และยึดถือ
 แนวปฏิบัติของตัวละครเหล่านั้นไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะความประพฤติด้านการ
 ทำบุญทำทานและการรักษาศีล ดังเช่น ในเรื่องท้าวแบ๋ ท้าวแบ๋ให้อาวาตแก่ชาวเมืองมิดิลาให้ยึด
 มั่นในการรักษาศีลบำเพ็ญเพียรภาวนา สังสมบุญบารมีเพื่อจะได้พบพระศรีอาริยมฤตโดยในภพหน้า
 ดังความว่า

อันว่า	คงบุลลน	อย่าชวนกันม้าง
ให้ค่อย	พากันสร้าง	สมพานอย่าขาด
อย่าได้	เบียดไพน้อย	คนไข้ข่มเหงแด่น้อย
อยู่ดีเยื่อให้เจ้า	อยู่สืบสร้าง	ในทำบุญมาก
	เจ้าพี่น้อง	ปะสงสร้างสุดเฮียน หันท่อน
		(ท้าวแบ๋ ๗๒)

ชาวไทยพวนมีความเชื่อว่า การทำบุญให้ทานหมั่นรักษาศีลเป็นประจำ กุศลผลบุญยอมสง
 ให้พ้นทุกข์และได้เสวยสุขบนสวรรค์ ดังนั้น จึงนิยมทำบุญเป็นนิจ ซึ่งผู้แต่งได้สะท้อนค่านิยม
 ในการทำบุญรักษาศีลผ่านตัวละครเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ ดังเช่น ยักษ์กันดารเมื่อได้รับการสั่ง
 สอนจากท้าวแบ๋ให้ปฏิบัติธรรมจึงเลิกกินเนื้อมนุษย์ หันไปถือศีลภาวนาเพื่อสังสมบุญบารมีและลบ
 ล้างกรรมชั่วที่เคยเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น เมื่อตายไปได้เกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ ดังความว่า

อันว่า	ยักษ์ไทยตัว	ชอกกินคนนั้นนา
มันก็	ฟังคำสอน	แห่งพุทธโศเป็นเจ้า
	ตายไปได้	เกิดกำเมื่อสู่เมืองสวัน
สุกอยู่	เนาวิมาน	คำกะเสมสุกสร้าง
		(ท้าวแบ๋ ๘๑)

ในเรื่องสินไซ ท้าวสินไซได้ให้อาวาตแก่ประชาชนให้ยึดมั่นในศีล ๕ ซึ่งเป็นธรรมะขั้นพื้นฐาน
 และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังความว่า

อันนึ่งนั้นให้เจ้า	จำสิน ๕	พาวะนาทุกเช้าค่ำ
	บุญช้อยคำ	นำเจ้าหากก็ขวางแท้นแล้ว
	สิน ๕ นั้น	ปานาตั้งกอง
	บให้ข้า	สัดหมูเนื้อเขานั้นให้ตาย
	อย่าได้ข้า	สัดตัวมีชีวิต
อย่าให้	เสียชีวัง	แหงสัดฝูงนั้น
ถ้วน ๒ นั้น	อะทินนา	ทานจำจื่อเอาทอน
อย่าได้	ลักลอบเอา	ของนั้นแหงเขา
ฮั่วว่า	ถ้วน ๓ นั้น	กาเมเป็นแก่
	เมียเพื่อนแท้	อย่าได้ไก่ให้ควนเวนหลักไก
อย่าได้	ถ้วน ๔ นั้นมุสา	อย่าวาจาตัวะลาย
	ปากปิ่นแป้	เสียแท้บ่ดี
	ถ้วน ๕ นั้น	สุลาเป็นใหญ่
	อย่าได้ไก่	กินทอนบ่ดี
		(สินไซ ๔๑๗-๔๑๘)

นอกจากจะสอนให้คนในสังคมยึดมั่นในศีล ๕ แล้ว ยังสอนให้ชาวเมืองรู้จักทำบุญโดยการบริจาคทานแก่คนยากจน เป็นการสอนให้รู้จักการทำบุญมิใช่จะทำที่วัดเพียงอย่างเดียว แต่การทำบุญโดยการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็ได้อันสืบส่งกัน ไม่ว่าจะเป็น การบริจาคทรัพย์สิน หรือของกินของใช้แก่คนที่ด้อยโอกาสกว่า เช่น คนยากจน นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์แล้ว ยังแสดงให้เห็นความเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เอื้ออาทรต่อกันของคนในสังคม การรักษาวาจาสัตย์เหนือสิ่งอื่นใด ก็เป็นธรรมอีกข้อหนึ่งที่มีความสำคัญเพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข ดังความว่า

อันนึ่ง	สีลาตั้ง	หมายจำให้มันเที่ยง
สิน ๕	จำจื่อไว้	ยอขึ้นใส่หัว
ก็จัก	ติช้วน	ไปเกิดในสวน
ก็จัก	นำตัวถึง	เกิดดาวะดิ่งชันฟ้า
	อันนึ่งนั้น	ทานังให้มิใจจำจื่อ
	คนขมอดไฮ้	ทานให้แก่เขา

ค้นหา	จุดติเมียน	ปันจะขันลตชั่วไปนั้น
ค้นว่า	บุณช้อยอยู่	ฟูขึ้นสูสวัน
	ปะลิจาคังนั้น	มีสัดจาหมั้นเที่ยง
	อย่าเบี่ยงถ้อย	จาต่านโลบฟ่าง
		(สินไซ ๔๖๔)

หากคนในสังคมรู้จักบำเพ็ญเพียรภาวนา รู้จักนำศีล ๕ ไปยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เช่น ละเว้นจากการฆ่าสัตว์โดยเฉพาะการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ละเว้นจากการลักขโมย ละเว้นจากการประพฤติดมในกาม ละเว้นจากการพูดปดหลอกลวงผู้อื่น และการละเว้นจากการเสพสุราของมีนเมาทั้งปวง สิ่งเหล่านี้หากสามารถยึดมั่นตามพระธรรมคำสอน จะทำให้ทุกคนมีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน รู้จักแบ่งปันกันและกัน ประพฤติแต่สิ่งดีงามบ้านเมืองย่อมสงบสุข

สังคมไทยพวนในอดีตคนในชุมชนล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน โดยเฉพาะในอำเภอศรีมโหสถ (เดิมคือกิ่งอำเภอโคกปี่) มีชุมชนชาวไทยพวนหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกปี่ บ้านโคกวัด บ้านม่วงขาว บ้านต้นโพธิ์ เป็นต้น ดังนั้น จึงสืบทอดประเพณีค่านิยมต่าง ๆ ของกลุ่มชนได้ง่าย กอปรกับศาสนาพุทธก็มีส่วนในการกล่อมเกลาจิตใจมนุษย์ให้ยึดมั่นในการทำความดี บุญกุศลที่ได้ก็คือทุกคนในสังคมสุขใจสบายใจที่ได้ทำบุญบริจาคทาน ส่วนผู้ที่ได้รับบริจาคในสิ่งที่ตนขาดแคลนก็สุขใจและรู้ซึ่งถึงน้ำใจอันดีงามของผู้ที่บริจาคทานนั้น ทำให้สังคมไทยพวนบ้านม่วงขาวอยู่กันมาอย่างมีความสุข และสืบทอดค่านิยมด้านการทำบุญ-รักษาศีล-บริจาคทานนี้มาจนปัจจุบัน

นอกจากจะใช้ศีล ๕ ในการควบคุมสังคมให้สงบสุขแล้ว ชาวไทยพวนยังสอดแทรกคุณธรรมในนิทานเพื่อให้ชาวไทยพวนได้ฟัง ได้อ่าน และคิดต่อ นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย คุณธรรมนั้นคือ “บุญกิริยาวัตถุ ๓” หรือ การทำบุญ ๓ ประการ อันได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา เช่น ในเรื่องท้าวแบ้ ดอนพระมารดาของนางธรรมาให้อิโรวาทลูกก่อนที่นางธรรมามาจะติดตามท้าวแบ้กลับเมืองทุมมา นางสอนให้นางธรรมามาหมั่นรักษาศีล ๕ และยึดมั่นในบุญกิริยา ๓ จึงจะเป็นแม่เมืองที่ดีปกครองไพร่ฟ้าให้ร่มเย็นเป็นสุข ดังความว่า

เขาจึง	ยินดียัง	เทวีเป็นแม่เมืองแล้ว
	ฝูงไฟน้อย	ขอย้องชูคนแมตาย
อันหนึ่ง	อะทินา	อย่าลักเอาของท้านนั้นเนื้อ
	ให้หลีกเว้น	ทาง ๕ อย่าเทียวแม่เนื้อ
อันหนึ่ง	ทาง ๓ เส้น	จอมนางให้เทียวไต่แม่เนื้อ
	ให้หลีกเว้น	มานฮ้าย ๕ ปะกานแม่เนื้อ
		(ท้าวแบ้ ๔๔)

ในเรื่องสินไซ ท้าวสินไซ นางแก้วอุตรระมอณาโคและนางกินรีเกียงคำ ต่างก็ยึดมั่นในศีล ๕ และการทำบุญบริจาคทานในการครองเรือนซึ่งเป็นหนึ่งในบุญกิริยา ๓ เช่นกัน ดังความว่า

๓ สิ่งแก้ว	พะองเจ้าบ่าว
อยู่ทางสร้าง	เทไปทานทอด
คนชมอดไฮ้	ทานให้ทอดขอบ
ทานทอดให้	เงินคำทุกสิ่ง
เสื้อผ้าพ้อม	ทานให้แก่เขา
ทั้งเข้าน้ำ	ทานทอดทุกอัน
ทั้งของกิน	ชูอันทานให้
หลายขบมือ	หลายขบปีเดือน
ลาซาทาน	ทอดไปบมิขาด
	(สินไซ ๔๔๑)

“ทาน” คือ การให้แต่มีได้จำกัดว่าต้องกระทำผ่านพระสงฆ์เท่านั้น การให้ทานแก่คนทั่วไป ที่ยากไร้ด้อยโอกาสกว่าเราก็ได้บุญเช่นกัน ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำทานโดยการทำบุญแก่พระสงฆ์ อยู่แล้ว เช่น ตักบาตรในตอนเช้าทุกวัน และทำบุญตามกาลในวันสำคัญทางศาสนา หรืองาน พิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานกฐิน ทอดผ้าป่า ตลอดจนบริจาคทรัพย์ สร้างศาสนสถานต่าง ๆ ส่วนการให้ทานแก่คนทั่วไป เช่น การบริจาคข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้า เงิน ทองแก่คนยากคนจน หรือคนพิการ มักจะไม่ได้รับความสนใจจากคนในสังคมเท่าที่ควร ดังนั้น เพื่อมิให้น้ำใจของคนสูญหายไปจากสังคม ชาวไทยพวนจึงมักจะสอดแทรกคุณธรรมข้อนี้ไว้ในนิทาน ชาดกของพวกเขา เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจและกระตุ้นให้ชาวไทยพวนเล็งเห็นความสำคัญของการ ทำบุญกับคนทั่วไป เป็นการแสดงน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ และสอดคล้องกับศีล ๕ ข้อที่ ๑ ที่ว่าห้ามฆ่า สัตว์ ก็คือการไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น รู้จักการให้ชีวิต ซึ่งการให้ชีวิตก็คือการให้ทานในสิ่งที่เขาขาด แคลน ทำให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้ก็ได้กุศลเช่นเดียวกัน

“ศีล” คือการตั้งจิตอธิษฐาน หรือปาวารณาดนละเว้นจากการทำบาปทั้งปวง เช่น การถือ ศีล ๕ ในวันพระ โดยละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การละเว้นจากการลักทรัพย์ การละเว้นจากการล่วง ละเมิดประเวณีในทางที่ผิด การละเว้นจากการพูดปด และละเว้นจากการดื่มของมึนเมา ซึ่งชาว ไทยพวนถือปฏิบัติทุกวันพระคือ วันขึ้น ๘ ค่ำ , ขึ้น ๑๕ ค่ำ , แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ หากใครที่ เครื่องครัดและมีศรัทธาแรงกล้าโดยเฉพาะชาวไทยพวนที่สูงอายุมักจะถือศีล ๘ เป็นประจำทุกวันมิได้ ขาด

“การเจริญภาวนา” คือการบำเพ็ญสมาธิ หรือนั่งวิปัสสนากรรมฐาน หรือบูชาพระรัตนตรัย และการฟังพระธรรมเทศนา เป็นการตั้งสมาธิเพื่อรำลึกถึงพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่อไป

ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และการบำเพ็ญภาวนา ล้วนเป็นค่านิยมของชาวไทยพวนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ทำให้ทั้งชาวไทยพวนและชาวไทยในบริเวณใกล้เคียงมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เพราะต่างก็มีความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ที่คล้ายคลึงกัน จึงเกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมได้โดยง่าย ทำให้ทุกคนต่างดำเนินชีวิตไปอย่างมีความสุข

ค่านิยมต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนไม่ว่าจะเป็นค่านิยมด้านการศึกษา ด้านความกตัญญู ด้านการเลือกคู่ครอง ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการให้ความเคารพผู้อาวุโส ตลอดจนการทำบุญรักษาศีล ล้วนเป็นความเชื่อที่ชาวไทยพวนบ้านม่วงชาวยึดถือปฏิบัติ ถ่ายทอดปลูกฝังแก่ลูกหลาน เป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นไปโดยอัตโนมัติเพราะอยู่ในวิถีปฏิบัติจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีส่วนช่วยจรรโลงวัฒนธรรมของกลุ่มชนไว้ได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๓ ประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนยึดถือปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ซึ่งคนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม หากใครไม่ถือปฏิบัติตามประเพณี ก็จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม โดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การเกิด การบวช การตาย การแต่งงาน การสูขวัญ ฯลฯ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๐ : ๕๐๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ประเพณี” หมายถึง “สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี” และสายทิพย์ นุกูลกิจ (๒๕๓๓ : ๓๘) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับประเพณีไว้ ๒ แนวทาง คือ ประเพณี ความหมายเชิงนามธรรมหมายถึง แนวทางแห่งความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตน ซึ่งเป็นตัวกำหนดแบบอย่างความประพฤติของสมาชิกในสังคมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ในแง่ของรูปธรรมหมายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกของสังคมหนึ่ง ๆ ได้ช่วยกันคิดสร้างสรรค์ขึ้น และประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานจนถือเป็นระเบียบแบบแผนและแนวทางที่ดีสำหรับสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ถือปฏิบัติสืบต่อกันไป

ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า “ประเพณี” หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสืบต่อกันมาเปรียบเสมือนข้อบังคับหรือศีลธรรมของสังคมที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผนและอบรมสั่งสอนแก่สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ซึ่งในวิถีชีวิตจริงชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวก็ได้ถือปฏิบัติและอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการตาย ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการสูขวัญ ซึ่งจะวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

๔ ๒ ๓ ๑ ประเพณีการเกิด

การเกิดเป็นการเริ่มต้นชีวิตของมนุษย์ซึ่งชาวไทยพวนเชื่อว่า ชีวิตคนเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ การเกิดใหม่เป็นไปตามผลกรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ผู้ที่ทำความดีย่อมได้เกิดในชาติตระกูลที่ดี มีจิตใจดีงาม และได้รับแต่ความสุข ส่วนผู้ที่ทำความชั่วย่อมต้องชดใช้กรรมตามที่ตนได้กระทำ หากไม่ต้องการเวียนว่ายตายเกิดต้องถือปฏิบัติศีล ทาน ภavana เป็นนิจเพื่อหลุดพ้นจากกิเลส ดังนั้น เมื่อเริ่มตั้งครรภ์แม่จึงต้องปฏิบัติตัวให้ดีที่สุดเพื่อให้ลูกในครรภ์เจริญเติบโตแข็งแรงและคลอดง่าย ในอดีตการแพทย์ยังไม่เจริญทำให้การเกิดมีอัตราการเสี่ยงสูง แม่และเด็กอาจเสียชีวิตได้ด้วยเหตุอันน่าเศร้า ดังนั้น จึงต้องมีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารแม่และเด็ก ดังนี้

๑) การคลอดและการอยู่ไฟ

ในสังคมชาวไทยพวนเมื่อภรรยาตั้งครรภ์สามีจะดูแลมิให้ภรรยาทำงานหนักเกินไป เพื่อมิให้เหนื่อยหรือแท้งลูกได้ ขณะตั้งครรภ์แม่จะต้องถือศีลภavana เพื่อให้จิตใจสงบสุขและกล่อมเกล่าจิตใจเด็กในครรภ์ให้เติบโตใหญ่เป็นเด็กที่มีจิตใจดีงามในอนาคต เมื่อภรรยาเจ็บท้องใกล้คลอดจะต้องตามหมอตำแยมาช่วยทำคลอด สมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญทำให้อัตราการเกิดต่ำมาก แม่และเด็กมักจะได้รับอันตรายถึงตายได้ซึ่งมีทั้งตายตั้งแต่อยู่ในท้องแม่(ตายทั้งกลม) และตายหลังคลอดเพราะเด็กบอบช้ำมาก หรือแม่อาจตกเลือดถึงตาย ดังนั้น เพื่อความปลอดภัยและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ครอบครัวที่จะได้สมาชิกใหม่จึงต้องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ซึ่งในนิทานชาดกไทยพวนมิได้กล่าวถึงประเพณีการเกิดอย่างละเอียด คงมีกล่าวถึงเพียงบางตอนเท่านั้น เช่น ในเรื่องสินไช ขณะที่นางสุมนหาตั้งครรภ์ท้าวกุมพณดูแลนางอย่างดี ห้ามมิให้เดินทางหรือทำงานหนัก ดูแลไม่ให้นางมีจิตใจแปรปรวนหรือโมโหโกรธา ดูแลเรื่องอาหารการกิน จนกระทั่งนางเจ็บครรภ์ใกล้คลอดท้าวกุมพณได้ใช้เวทย์มนต์ช่วยให้นางบรรเทาความเจ็บปวดและคลอดง่าย แสดงให้เห็นถึงความรักความห่วงใยของสามีที่มีต่อภรรยาและลูก ดังความว่า

	หลายขวบมือ	นางว่มเหงาจิต
	เพื่อว่ากุมมาลี	เกิดมีในท้อง
แต่นั้น	กุมพันห้าม	น้องไว้บ่ให้ท้องเที่ยวเดิน
บ่ให้	เคื่องเคียดฮ้อน	นางนั้นสิ่งใด
มันก็	ฮักสานาง	ไว้ได้ขวบ ๑๐ เดือน
	นางคานเจ็บ	สลับทรวงอกให้
ยักก็	หวงแทนน้อย	ปิ่นบัวบัดเป่า
	สีแจ่มเจ้า	เลยม้มออกดี
		(สินไช ๒๗)

ประเพณีการเกิดในวิถีชีวิตชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว คุณยายทุเรียน ดันแพง (สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) อดีตหมอดำแยที่ชาวบ้านม่วงขาวเคารพนับถือและเคยช่วยทำคลอดทารกในชุมชนตลอดมาเลวาวา เมื่อถึงกำหนดคลอดแล้วสามีซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องไปตัดฟืนไม้สะแกในป่ามาเตรียมไว้เพื่อใช้สำหรับให้ภรรยาอุ้มครรภ์หม้อไฟหลังคลอด การเลือกฟืนไม้สะแกเพราะเป็นไม้ที่ไม่มีสะเก็ดไฟหรือลูกไฟที่จะเป็นอันตรายต่อการอุ้มไฟหลังคลอด เป็นไม้ที่ให้ความร้อนได้ดี ไม่มีขี้เถ้ามาก ในการเลือกไม้จะต้องไม่เอาต้นที่มีเถาวัลย์เกี่ยวพันลำต้นเพราะเชื่อว่าจะทำให้ทารกคอกเด็ก และวิญญาณผีร้ายจะมีจิตผูกพันมาแย่งเอาตัวเด็กไป เมื่อได้ฟืนมาแล้วให้กองเรียงไว้หน้าบ้าน เมื่อภรรยาปวดท้องจะคลอด สามีต้องไปปลักกองฟืนให้ล้มลงเพื่อเป็นอุบายให้ภรรยาคลอดง่าย เมื่อเด็กคลอดแล้วหมอดำแยจะรับตัวเด็กมาควักเมือกและน้ำคร่ำในปากเด็กออก จับเด็กคว่ำตัวลงตีกันเบา ๆ เพื่อให้เด็กสงบเสียงร้องเป็นการช่วยขยายปอดให้เด็กหายใจได้สะดวกและแสดงถึงความมีชีวิตของเด็กนั้น จากนั้นจะใช้ด้ายสะอาดผูกสายสะดือเด็ก ๒ เปาะ หางกันประมาณ ๒ เซนติเมตรแล้วใช้ผิวไม้ไผ่เหลาบาง ๆ หรือผิวไม้รวกที่คมตัด “สายแห่” หรือ “สายสะดือ” เด็ก แล้วทำความสะอาดตัวเด็กด้วยน้ำอุ่น ใช้ผ้าสะอาดห่อตัวเด็กเพื่อให้ร่างกายอบอุ่นแล้วนำเด็กไปวางไว้ในกระดังที่มีผ้าสะอาดปูรองเตรียมไว้ จากนั้นจึงช่วยพยุงแม่เด็กให้นั่งยอง ๆ ทับหลังเบา ๆ หรือทำให้จามเพื่อให้มีแรงเบ่งเอารกออกมาให้หมด นารกไปล้างให้สะอาดเพื่อเป็นเคล็ดให้เด็กมีผิวพรรณสวยงาม แต่จุดประสงค์หลักคือต้องการตรวจสอบวารกฉีกขาดหรือไม่ ยังมีตกค้างอยู่ในมดลูกของแม่หรือไม่ซึ่งอาจเกิดอันตรายได้ในภายหลัง เมื่อล้างรกสะอาดแล้วจะเอาเกลือคลุกเคล้าให้ทั่วแล้วนารกใส่กระบอกไม้ไผ่ให้พ่อเด็กนารกไปฝังไว้ใต้บันไดหน้าเรือนเพื่อเป็นเคล็ดให้เด็กรักถิ่นที่อยู่ จากนั้นจะทำความสะอาดแม่เด็กด้วยการอาบน้ำอุ่นจัด ขัดผิวด้วยขมิ้น เฝามะกรูดคั้นเอาแต่น้ำไปชโลมผมและสระผมให้สะอาด สวมเสื้อผ้าสะอาดแล้วจัดให้นอนบนแคร่ไม้ไผ่ ได้แคร่จะกอไฟให้ความร้อนเพียงพอที่จะให้ความอบอุ่นแก่แม่เด็กเพื่อให้มดลูกแห้งและเข้าอู่เร็ว เรียกว่า “อยู่กรรมหม้อไฟ” ให้แม่เด็กดื่มน้ำต้มสุกผสมเกลือและมะขามเปียกเพื่อช่วยขับน้ำคาวปลา ให้มดลูกแห้งและเข้าอู่เร็วขึ้น การอยู่กรรมหรืออยู่ไฟหลังคลอดใช้เวลาประมาณ ๓๐ วัน ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชได้สอดแทรกประเพณีการเกิดไว้แม้จะไม่ละเอียดดังเช่นการปฏิบัติจริง แต่ก็แสดงให้เห็นค่านิยมของชาวไทยพวนในการบริหารทารกแรกเกิดดังเช่น ดอนนางสมุณฑาประสูติธิดา ท้าวกุมพนให้นางสนมกำนัลดูแลนางอย่างดี ทั้งยังใช้เวทย์มนต์ช่วยให้นางคลอดง่ายและไม่เจ็บปวด จากนั้นหมอดำแยจะอาบน้ำชำระล้างเด็กให้สะอาดแล้วใช้ผ้าห่อตัวเด็กเป็นการให้ความอบอุ่น ดังความว่า

เขากี้	ส่วยล้างลูก	นาคสุมนทา
	กุมพันยา	เป่ามนอมแก้
เจ้ากี้	ได้ลูกน้อย	โสมชะอาดเพิงชัก
มันกี้	เอากาสา	หม่มทรงโทมเหื้อ
		(สินไช ๒๘)

ตอนนมเหสีของท้าวสุทราษประสูติโอรสก็มีนางสนมกำนัล ญาติพี่น้องมาช่วยกันบริบาล
ทารกเป็นอย่างดี แมแต่โอรสของนางนาฏจันทาซึ่งถือกำเนิดเป็นสีโห(ราชสีห์)ก็ได้รับการดูแลอย่าง
ดีเช่นเดียวกัน ดังความว่า

	สิบเดือนแล้ว	เลยประสูต
	๖ แจ่มเจ้า	กุมมานั้นออกมา
	งามเลิศล้ำ	ทิวพระอุบเพิงแพง
	๖ กุมมาน	อุบดีเสมอเพี้ย
	ฝูงพี่น้อง	ห้อมห้อมมาปัว
	เอากุมมาน	ส่วยสีสงล้าง
บอละบวนแล้ว	นางจันทาเทวี	เลยประสูตมานั้น
เห็นหน้า	บุตตะลาดน้อย	สีโหนั้นออกมา
	งามเลิศล้ำ	ผิวดำวันคำ
	ยามเดียว	ลูกยางเดินไปได้
	ฝูงพี่น้อง	ล้างส่วยสงสี
	กาสาดี	ห่อโหมเอาไว้
เขาก็	สะส่วยล้าง	งามเก็งอินสวัน
	ทองผิวงาม	ตั้งคำเลียงเป้า
ไผบ	ปูนเปียบได้	ต่างอดชะจันแค้น
เกิดมา	ในเมืองคน	บ่หอนเห็นสนั่น
เขาก็	เอายังผ้า	ชะไบมาดุ่มห่อ
เขาก็	วางทอดไว้	กุมมาน้อยก็บ่ตั้ง
		(สินไช ๗๘-๗๙)

การที่ต้องชำระล้างร่างกายทารกให้สะอาดเพราะเชื่อว่าทารกเพิงจะ ผ่านสิ่งที่ห่อหุ้ม
ร่างกายทั้งเลือดและน้ำคร่ำซึ่งถือว่าเป็นมลทินเป็นสิ่งสกปรกออกมาสู่โลกใหม่ที่สวยงามปราศจาก
ราคะ จึงต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาดเพื่อเป็นสิริมงคลและเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ติดต่อไป หากเด็ก
ทารกคนใดมีผิวพรรณงดงามเชื่อว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิด หลังจากอาบน้ำชำระสิ่งสกปรกแล้วจึงมักทา
ผิวเด็กด้วยขมิ้นให้ผิวเหลืองละออด้งทาทอง ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง
ที่ว่าเด็กเกิดในอุตรกฐนั้นรูปงามแสดงว่ามีบุญมาเกิด ดังความว่า “ครั้นว่าเขาออกลูก ลูกเขานั้น
หมดโสปราศจากเลือดฝาดและเปลือกขาวทั้งปวง แลหามลทินบ่มิได้เลย งามและงามดังแทงทอง
อันสุกใส อันปราศจากราคีนั้นแล”(พญาลิไทย ๒๕๓๕ ๘๖)

การดูแลแม่หลังคลอดเพื่อให้มดลูกเข้าอู่เร็วและแม่สุขภาพดีแข็งแรงฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว มักจะต้มน้ำเกลือกับมะขามเปียกให้ดื่มเพื่อช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดที่คั่งค้างอยู่ภายในออกมาให้หมด จากนั้นจะให้แม่อยู่ไฟหลังคลอดหรือที่เรียกว่า “อยู่กำ” หรือ “อยู่กรรมหม้อไฟ” นิยมอยู่กรรมประมาณ ๓๐ วัน โดยใน ๓ คืนแรกต้องนั่งอยู่ ห้ามมิให้นอนราบกับพื้นเป็นอันขาดเพื่อป้องกันมิให้เลือดลมติ๊กกลับขึ้นเบื้องบนเพราะอาจทำให้แม่ถึงตายได้ การอยู่กรรมลูกคนแรกต้องไม่น้อยกว่า ๓๐ วัน ลูกคนที่สอง-สามจะอยู่กรรมลดหลั่นกันลงมาเช่น ๒๕ วัน ๒๐ วัน หรือ ๑๕ วันเป็นอย่างน้อย ขณะอยู่กรรม ๓ วันแรก นิยมให้แม่รับประทานข้าวกับเกลือเท่านั้นเพื่อไม่ให้แสงหรือเป็นพิษต่อร่างกายแม่และเด็กเพราะเด็กดื่มนมแม่ อีกทั้งเกลือมีคุณสมบัติพิเศษช่วยให้มดลูกเข้าอู่และแผลหายเร็วด้วย หลังจากนั้นจึงให้รับประทานข้าวกับปลาย่างหรือแกงเลียงหัวปลีเพื่อช่วยเร่งน้ำนมในเรื่องสินไชได้กล่าวถึงการอยู่กรรมหลังคลอดแต่ไม่บอกรายละเอียดของพิธีกรรม ดังความว่า

มันัก	อักสานาง	ไว้ได้ขวบ ๑๐ เดือน
	นางคานเจ็บ	แสบทวงดาไห้
ยักก	หวงเหน้อง	ปิ่นบัวปัดเป่า
	สีแจมเจ้า	เลยม้มออกดี
เมื่อนั้น	นางคานแก้ว	อยู่กำตามฮีด
	หลายขวบมือ	มาแล้วออกกำ
		(สินไช ๒๔)

“การอยู่กำ” หรือ “อยู่กรรมหม้อไฟ” แม้ว่าจะเป็นธรรมเนียมและเด็กให้อยู่ในห้องที่ร้อนอบอ้าว ตีมน้ำร้อน รับประทานแต่ข้าวกับเกลือซึ่งไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ แต่การอยู่ในห้องที่อบอุ่นตลอดเวลาหลังคลอดตลอดจนการต้มน้ำร้อนหรือยาสมุนไพรต่าง ๆ จะช่วยให้แม่ลูกอ่อนมีผิวพรรณสวยงามไร้ริ้วฉา ช่วยละลายไขมันหน้าท้อง ช่วยให้แผลหายไวและมดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น เด็กทารกก็จะอบอุ่นสบายไม่ป่วยไข้ เกลือมีคุณสมบัติช่วยสมานแผลและเสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรง เชื่อกันว่าหากหญิงใดไม่ได้อยู่กรรมหม้อไฟตามประเพณี ไม่ต้มน้ำร้อนตลอดระยะเวลาที่อยู่กรรมร่างกายมักจะอ่อนแอเจ็บป่วยบ่อยและส่งผลให้เด็กไม่แข็งแรงด้วยเพราะเด็กดื่มนมแม่ หากแมร่างกายไม่แข็งแรงลูกก็มักจะไข้โรคด้วย ทำให้ชาวไทยพวนสืบทอดประเพณีอยู่กรรมหม้อไฟมาหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันการแพทย์เจริญขึ้นไม่ต้องอยู่กรรมหม้อไฟอีกแล้ว แต่ในการสมานแผลและให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้นแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังคงให้อยู่กระโจมไฟ แต่ปรับเปลี่ยนจากฟืนเป็นหลอดไฟฟ้าแทน และให้เด็กดื่มนมแม่นับตั้งแต่แรกเกิดโดยไม่ต้องบิบน้ำนมทิ้งเช่นในอดีต เพราะน้ำนมแมครั้งแรกอุดมไปด้วยแร่ธาตุและช่วยเสริมภูมิคุ้มกันโรคให้ลูกได้เป็นอย่างดี

๒) การสู่ขวัญและการตั้งชื่อเด็ก

เมื่อ “อายุกรรม” ครบ ๓๐ วันแล้วก็จะ “ออกกำ” หรือ “เลือกอายุกรรมหม้อไฟ” ปู่ย่าตายาย ตลอดจนญาติพี่น้องจะทำพิธีสู่ขวัญเด็กตามประเพณี ในพิธีสู่ขวัญจะจัดทำ “พานบายศรี” หรือ “บายศรีปากชาม” โดยนำใบตองพับเป็นริ้วเล็ก ๆ เย็บต่อกันเป็นชั้น ๆ ประดับประดับด้วยดอกไม้ มงคล เช่น ดอกพุทธรักษา ดอกรัก ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ พร้อมด้วยข้าวต้มมัด ขนมต้มดำต้มแดง ไข่ต้ม และไก่ต้มสุกทั้งตัว มีเจ้าพิธีหรือพราหมณ์เป็นผู้นำสู่ขวัญ ญาติพี่น้องต่างมาชุมนุมกันพร้อมหน้าเพื่อร่วมแสดงความยินดีแก่แม่และเด็ก เป็นการรับขวัญและให้กำลังใจแก่ครอบครัวที่มีสมาชิกใหม่ที่แข็งแรงและปลอดภัย เดิบใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมในภายหน้า คนในหมู่บ้านได้รับรู้และยอมรับสมาชิกใหม่เข้าสู่สังคม ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนให้เห็นพิธีกรรมสู่ขวัญเด็ก ดังความว่า

	นางนาคน้อย	ลุงป้าสู่ขวัญ
	เงินคำแก้ว	ผ้าเทตเมืองสี
	ของมุงคุณ	ผูกแขนขวัญเจ้า
		(สินไช ๒๙)
มีทั้ง	ทั้งวงสา	เชื้อเปงจานแก้วแก้ว
มีทั้ง	ดกแต่งพ้อม	พาเข้าสู่ขวัญ
	เคื่องลูบไล้	ของหอมทุกสิ่ง
	ผ้าแผ่นพ้อม	ชะใบเหลื่อมคาแพง
	ทั้งแหวนม้าว	เคื่องเทศมะนิสี
	ทั้งสังวาน	ข้ายมะนิคำล้วน
		(สินไช ๔๘๒)

ประเพณีการสู่ขวัญเด็กนั้น คุณตาผิน ดันแพง (สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) หมอขวัญประจำหมู่บ้านมวงขาวอธิบายว่า จะต้องเตรียมพาข้าวและพาหวาน “พา” หมายถึง “ภาชนะ” ที่ใช้ในการสู่ขวัญ “พาข้าว” หมายถึง สำหรับกับข้าว “พาหวาน” หมายถึง สำหรับขนมหวาน ส่วนของที่ใช้ประกอบในการสู่ขวัญพานบายศรี ไก่ต้ม ๑ ตัว ไข่ไก่ต้ม ๒ ฟอง เสื้อผ้าใหม่สำหรับแม่และเด็ก แก้วแหวนเงินทองของมีค่าต่าง ๆ เพื่อเป็นเคล็ดให้แม่และเด็กมั่งมีศรีสุข มีความอุดมสมบูรณ์ในอนาคต หมอขวัญหรือหมอพราหมณ์จะทำพิธีสู่ขวัญเด็ก เมื่อเสร็จพิธีปู่ย่าตายายของเด็กจะขลิบผมเด็กวางในใบบัวก่อนทำพิธีโกนผมไฟ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และใช้ด้ายมงคลผูกข้อมือเด็กเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็ก ให้เด็กมีอายุมั่นขวัญยืนเติบโตแข็งแรงต่อไป จากนั้นจะเอาไข่

ขวัญในพิธีมาปอกเปลือก แล้วนำไขนั้นลอยในอ่างน้ำสำหรับอาบแล้วอาบน้ำให้เด็ก เพื่อเป็นเคล็ดว่าเด็กจะมีผิวพรรณขาวละเอียดดังไขปอก บ้างก็นิยมนำแก้วแหวนเงินทองใส่ในน้ำที่จะอาบให้เด็กนั้น เพื่อเป็นเคล็ดว่าเด็กจะได้ร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทองมาก เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วจะนำเสื้อผ้าไหมที่เตรียมไว้ในพิธีสู่ขวัญสวมใส่ให้เด็ก นำเด็กวางบนเบาะที่นอนในกระดัง หากเป็นเด็กผู้หญิงนิยมนางเข็มเย็บผ้าและหลอดด้ายไว้ข้างเบาะเป็นเคล็ดว่าเด็กจะเก่งการบ้านการเรือน หากเป็นเด็กผู้ชายนิยมนางสมุดดินสอไว้ข้างเบาะ เพื่อเป็นเคล็ดว่าเด็กจะเรียนเก่งได้เป็นเจ้าคนนายคนต่อไป บ้างก็นิยมนำแก้วแหวนเงินทองของมีค่าวางไว้ได้เบาะเพื่อเป็นเคล็ดให้เด็กร่ำรวย จากนั้นจะช่วยกันตั้งชื่อเด็ก สนวนใหญ่มักจะตั้งให้คล้องจองกับชื่อพ่อแม่เด็ก ในเรื่องสินไชได้สอดแทรกค่านิยมในการตั้งชื่อเด็กไว้ด้วย เช่น ชื่อนางสีสุพันธ์ “สุ” มาจาก “สุมณฑา” ชื่อแม่ “พันธ์” มาจาก “กุมพันธ์” ชื่อพ่อ ดังความว่า

สุ่นั้น	เอานามเหง้า	มาดาเมืองแม่
พันธ์นั้น	นามพัดเบื่อง	ลาซาท้าวพ่อนาง
เขาจึง	หานามน้อย	สีสุพันธ์นางนาค
(สินไช ๒๘)		

บางครั้งอาจตั้งชื่อเด็กตามปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่เด็กนั้นคลอด หรือตั้งชื่อตามลักษณะเด่นของเด็ก เช่น ในเรื่องท้าวแก้ว ไอรสท้าวทุมมามีร่างกายเป็นแพะจึงได้ชื่อว่า “ท้าวแก้ว” (แก้ว ในภาษาไทยพจนหมายถึง แพะ) ในเรื่องสินไช ไอรสของนางปัทมมาคลอดออกมาพร้อมกับถือศรศิลป์และพระขรรค์มาด้วยจึงได้ชื่อว่าสินไช สนวนไอรสของนางนาฏจันทามีร่างกายเป็นสิงโตจึงได้ชื่อว่า “สีโห” ดังความว่า

เมื่อนั้น	ลาชาน้อย	เป็นหนอบุดตา
มือขวา	กำสังทอง	ออกมาวนพ้อม
	มือกำซ้าย	กำลาดทะนุสอน
	ทั้งพะชัน	ออกมาวนพ้อม
(สินไช ๗๔)		

ใส่ชื่อ	ลูกจันทาน้อย	เป็นสัตว์อันตาง
	พุทอนอ้าง	สีโहत้าวจิงควน
	บอละบวนแล้ว	หานามพุวะบาด
	นามชาดเชื้อ	พะอินเจ้าแดงลง
	เป็นลูกเจ้า	นางนาคปัดทุมมา

ชื่อว่า

สินไชท้าว

นงทาวเอื้องสูง

(สินไช ๔๓-๔๔)

การตั้งชื่อเด็กเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพราะหากตั้งชื่อที่เป็นมงคลนาม เช่น ใช้ตัวอักษรที่เป็นเดชเป็นศรีและมนตรีต่อตัวเด็กก็จะเกิดผลดีเป็นสิริมงคล เด็กจะแข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย และเติบโตเป็นเยาวชนที่ดีแก่สังคม บางครั้งหากตั้งชื่อที่มีตัวกาลกิณียู จะส่งผลให้เด็กนั้นไม่ค่อยแข็งแรงและมักเจ็บป่วยบ่อยเลี้ยวยา ก พ่อแม่จึงนิยมให้ผู้รู้หรือพระเป็นผู้ตั้งชื่อให้ เพื่อความเป็นสิริมงคล

จะเห็นได้ว่าประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดนั้นเกิดขึ้นเพราะความรักและปรารถนาดีต่อเด็ก เพื่อให้เด็กมีชีวิตอย่างปลอดภัยและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เป็นพิธีกรรมที่ช่วยขจัดปัดเป่าภัยอันตรายให้แก่แม่และเด็กให้ปลอดภัยจากผีร้ายตามความเชื่อดั้งเดิม และสร้างความเชื่อมั่นแก่พ่อแม่เด็กว่าเด็กนั้นจะปลอดภัยและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณธรรม รวมทั้งแสดงออกถึงการยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ของคนในสังคมอีกด้วย สังคมจะดีมีระเบียบวินัยคนในสังคมมีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข สมาชิกของสังคมต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในสังคม มีการปลูกฝังสืบทอดจากแม่สู่ลูกมาหลายชั่วอายุคน แม้ว่าปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวจะนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาล เนื่องจากมีความปลอดภัยสูงกว่าคลอดที่บ้านตามหมอตำแย แต่การปฏิบัติตัวด้านการสุกวิญญูเด็ก การโกนผมไฟ และการตั้งชื่อก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมให้กระชับรวดเร็วยิ่งขึ้นตามยุคสมัยแต่ยังคงความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคลแก่แม่และเด็กที่ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวยังคงถือปฏิบัติอยู่

๔.๒.๓.๒ ประเพณีการตาย

ประเพณีการตายของชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวก็คล้ายคลึงกับประเพณีการตายของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในอดีตการแพทย์ยังไม่เจริญการเก็บศพไว้นานวันอาจทำให้ศพเน่าเปื่อยเป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้มาร่วมงานศพและเป็นที่ยับยั้งแก่ญาติพี่น้อง ดังนั้น เพื่อความเหมาะสมจึงนิยมเก็บศพไว้ไม่เกิน ๓ วัน เพื่อทำพิธีทางศาสนาจากนั้นจะเผาหรือฝังแล้วแต่ความจำนงของญาติ

เมื่อมีคนตายในบ้านใดญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะมาช่วย “กันเฮือนดี” โดยพร้อมเพรียงกันชาวไทยพวนนิยมเรียกบ้านที่มีคนตายว่า “เฮือนดี” เป็นการเรียกที่ตรงข้ามกับความเป็นจริงเพื่อช่วยคลายความโศกเศร้าและเป็นอุบายให้บ้านนั้นได้รับแต่โชคลดีหลังจากที่ต้องโชคร้ายสูญเสียคนในครอบครัวไป ญาติพี่น้องที่มาช่วยงานศพจะช่วยกันอาบน้ำศพโดยจัดให้ศพนอนหันศีรษะไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันตกเพราะเชื่อว่าเป็นทิศของคนตาย จากนั้นจะเอาผ้าขาวขึงกันไว้โดยรอบเพื่อป้องกันมิให้แมวกระโดดข้ามศพได้ตามความเชื่อที่ว่าหากแมวกระโดดข้ามศพจะลุกขึ้นนั่ง ในความหมายที่แท้จริงน่าจะเป็นการกันอาณาเขตแก่ผู้ตายให้เป็นสัดส่วนมิให้ผู้ใดรบกวนศพจนกว่าจะนำบรรจุลงหีบศพนั่นเอง ขณะเตรียมการเกี่ยวกับศพอยู่นั้นญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่เป็นช่างไม้ก็

จะช่วยกันทำหีบศพ อีกส่วนหนึ่งจะไปที่ป่าช้าเพื่อตัดฟืนสำหรับเผาศพจัดตั้งเป็นกองไว้เรียกว่า “กองฟอน” เมื่อเตรียมการพร้อมแล้วเจ้าบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปมาสวดมาติกาบังสุกุลตามความเชื่อที่ว่า เมื่อมีคนตายจะต้องไปนิมนต์พระมาโปรดหนทางไปสู่สุคติทันที่อย่ารอให้ศพเย็น สวันพระสงฆ์เมื่อรับนิมนต์แล้วก็จะไปสวดมาติกาบังสุกุลทันทีเพื่อโปรดสัตว์และยังความสบายใจแก่ญาติพี่น้องผู้ตายวาทุคณนั้นได้จากไปอย่างสงบสุขแล้ว หากไม่มีพระสงฆ์มาโปรดเชื่อว่าดวงวิญญาณนั้นจะต้องดิ้นรนทุกข์ได้รับทุกข์เวทนาไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งที่บ้านจะต้องเตรียมขาดไม่ได้คือต้องตั้งขันน้ำแช่ฝักส้มป่อยไว้ที่เชิงบันไดบ้านเพื่อให้ผู้ที่มาช่วยงานศพและฟังสวดมาติกาได้ประพรมศีรษะก่อนกลับบ้าน เพราะเชื่อว่าน้ำส้มป่อยจะช่วยป้องกันผีสงหรือวิญญาณร้ายมิให้แอบเกาะตามเสื้อผ้าหรือร่างกายกลับไปบ้านด้วย หากใครสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงหรือมีจิตอ่อนไหวมักจะเจ็บป่วยไปทับทิมทัดหูไปด้วยเพื่อป้องกันมิให้ภูติผีวิญญาณติดตามกลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านตนแล้วมิให้ตรงขึ้นเรือนเลยจะต้องล้างหน้าล้างมือล้างเท้าให้สะอาดก่อนขึ้นเรือน เพื่อป้องกันภูติผีวิญญาณร้ายมิให้ตามขึ้นเรือนเพราะระหว่างทางอาจมีภูติผีติดตามมาได้ ซึ่งการล้างหน้าล้างมือและล้างเท้าก่อนขึ้นเรือนน่าจะเป็นกลอุบายที่ต้องการสอนบุตรหลานให้รู้จักทำความสะอาดร่างกายก่อนขึ้นเรือน เพราะสมัยโบราณยังไม่มีการอาบน้ำ การเดินเท้าเปล่าย่อมทำให้เท้าสกปรก หากเหยียบย่ำขึ้นเรือนย่อมทำให้บ้านเรือนสกปรกด้วย ดังนั้น ก่อนขึ้นเรือนจึงต้องล้างเท้าให้สะอาดก่อนทุกครั้ง เป็นการสอนเกี่ยวกับสุขอนามัยและระเบียบวินัยพร้อมกันไปโดยแฝงคำสอนไว้กับประเพณีเพื่อให้บุตรหลานเกรงกลัวและไม่ลืมที่จะกระทำนั่นเอง

การงานเชื่อนต์หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายในอดีต หลังจากเสร็จพิธีสวดมาติกาบังสุกุลแล้ว เจ้าภาพมักจะหามหรสพ อาทิ ลำพวน การอ่านหนังสือผูก และการละเล่นต่างๆ เพื่อคลายบรรยากาศความเศร้าโศก ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้มาร่วมงานและอยู่เป็นเพื่อนบ้านที่ดังศพ โดยเจ้าบ้านจะจัดหาผู้อ่านนิทานชาดกไทยพวนที่ฝึกปากดีมาอ่านเพื่อความสนุกสนาน ส่วนใหญ่คนเฒ่าคนแก่และเด็ก ๆ จะชอบฟังนิทานชาดกไทยพวน ส่วนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็จะรวมการละเล่นต่าง ๆ อย่างสนุกสนานตลอดระยะเวลาที่สวดศพนั้น

เมื่อสวดศพครบ ๓ วันแล้วก็จะเคลื่อนศพไปยังป่าช้าที่ได้จัดเตรียมกองฟอนไว้แล้ว ขณะเคลื่อนศพผ่านหมู่บ้านไปยังป่าช้าชาวไทยพวนทุกบ้านจะนำหนามพุทรา หนามมะเขือ หรือไม้ที่มีหนามอื่นๆ สะไว้รอบบริเวณบันไดบ้านเพื่อป้องกันวิญญาณร้ายมิให้เข้าไปในบ้านได้ เมื่อไปถึงป่าช้าจัดวางศพบนกองฟอนแล้วพระสงฆ์จะสวดมาติกา เจ้าภาพถวายอัฐฐะแล้วจึงทำการเผาศพ และแจกทานโดยโยนลูกมะกรูดลูกมะนาว บางรายที่มีฐานะดีอาจโปรยเงินทองแล้วแดกรัศมีเพื่อเป็นทานและอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย และที่ขาดไม่ได้คือเจ้าภาพจะต้องเตรียมถึงน้ำผสมขมิ้นและส้มป่อยไว้ให้แขกที่มาช่วยงานได้ล้างหน้าหรือประพรมศีรษะเพื่อขับไล่วิญญาณร้ายก่อนกลับบ้าน เช้าวันรุ่งขึ้นญาติผู้ตายจึงเก็บอัฐิใส่ธาตุหรือเจดีย์ที่เตรียมไว้ในวัดหรือบริเวณหัวไร่ปลายนาเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ทุกปีไป

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในเรื่องท้าวบั้งไม่มีปรากฏ มีเฉพาะในเรื่องสินไชที่กล่าวถึงพิธีกรรมอย่างละเอียด เช่น การขอขมาลาโทษผู้ตายเพื่อขอโหสิกรรมครั้งสุดท้าย ท้าวกุมพนรักและห่วงหาณางสมณทามา ความเป็นห่วงทำให้ตื่นตระหนกด้วยความเจ็บปวด สินไชจึงให้สีโไปเชิญนางสมณทามาดูใจท้าวกุมพนเป็นครั้งสุดท้าย นางสมณทาได้เตรียมขัน ๕ โดยนำพานดอกไม้และเทียน ๕ คู่ ไปไหว้ขอขมาท้าวกุมพนก่อนท้าวกุมพนจะสิ้นพระชนม์ ดังความว่า

	สินไชท้าว	จาอานงถ้าว
เจ้าจง	ไปยัดเยยม	กุมพนท้าวถาวตาย
	กึ่งเกือกล้ม	ทับแผ่นทอละนีหุ่นแล้ว
อาจ	ไปสัmma	ลูกชะโหดเสียบาบเวนพายหน้า
แต่นั้น	สมณทาได้	ยีนคำหลานกาว
นางก็	ตกแต่งห้าง	ขันเทียนแล้วบันาน
มีทั้ง	บุบผาพ้อม	ทีคาพอคู่
	หนัก ๕ ฮ้อย	นางน้อยแต่งสมมา
ไปฮอด	พะยอต้าว	องอาดกุมพน
มันก็	คางฮือ ๑	เวดทะนาหิวให้
	สมณทาแก้ว	เห็นผัวแพงล้มอยู่
นางก็	ทุกชะเวดแท้	เลยให้ตอผัว
นางก็	ยอมมือไหว้	สามโกผัวมิง
	ผมเกดเก้า	นางน้อยเซ็ดตีน
นางก็	ยอมมือไหว้	กุมพนผัวมิง
	แปะใส่เก้า	เสียบแล้วขาบล
นางก็	ยอขันขึ้น	ขอสมมาผัวมิงนางแล้ว
เจ้าก็	หากอักฮ้อย	ฮ้อยส่วนแสนถนัด
ยามเมื่อสองเอา	เป็นใจเดียว	ก้อมนอนในห้อง
ไอ้นอบัดนี้	เจ้าก็ไล่ฮ้อย	ตายไปมอละมิง
เจ้าจง	ลูกชะโหดให้	เวนฮ้ายจากกำแดทอน
เจ้าจง	สาโผยให้	กำเวนอย่าฆ่าขอดกันเนื้อ
อย่าให้	มีบาปต้อง	น้องนาคพายหลังแดเนื้อ
อย่าให้	มีกำเวน	ขอดกันเมื่อหน้า
(สินไช ๒๐๔.)		

ในงานศพท้าวบุตรราชก็กล่าวถึงการสมาเพื่อขอโหลกรรมแก่ผู้ตาย โดยนางนาฏจันทา นางปัทมมา สินไซ ตลอดจนเหล่าเสนาอำมาตย์ ได้เตรียมขันดอกไม้รูปเทียนเพื่อสักการะศพ เช่นกันดังความว่า

สมาแล้ว	บอละบวนทุกสิ่ง
ไชยะลาดเจ้า	นางหน้าสองสี่
มีขันเทียน	สมมาพะเมืองเจ้า
พะทำพ้อม	มีแก้พ้ามวน
ทั้งอำมาต	พร้อมทุกหมู่เสนา
ยอขันเทียน	เบิกถวายทะหวินไหว

(สินไซ ๔๘๘.)

การเตรียมดอกไม้รูปเทียนกราบไหว้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเพื่อให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ และชาวไทยพวนมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้ไปเฝ้าพระศรีอารียะและจะได้นำดอกไม้รูปเทียนนั้นไปกราบไหว้พระเจดีย์จุฬามณีบนสรวงสวรรค์ด้วย

“พิธีสงสาร” บ้างก็เรียก “สงสาร” เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ อันได้แก่ การทำพิธี เคารพศพ หามศพไปเผาหรือฝัง รวมทั้งทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย (ปรีชา พิณทอง. ๒๕๓๒ : ๗๓๙) ชาวไทยพวนได้สืบทอดทางอ้อมโดยสอดแทรกไว้ในนิทานชาดกไทยพวนเพื่อสอนขนบธรรมเนียม ประเพณีแกบุตรหลานเมื่อฟังนิทานก็ได้เรียนรู้ประเพณีต่าง ๆ ไปพร้อมด้วย ดังเช่น ในเรื่องสินไซ ได้สอดแทรกพิธีกรรมปลงพระศพท้าวกุมพนไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยสินไซได้จัดงานถวายพระเพลิง พระบรมศพอย่างยิ่งใหญ่ตามประเพณีทั้งในฐานะที่เป็นกษัตริย์ของเมืองสีะนุราช และในฐานะที่เป็นพระสวามีของนางสุมนหาซึ่งเป็นอาของตน โดยการแปลงศรไปเนรมิตให้เป็นเมรุตลอดจน มหรสพต่าง ๆ เฉลิมฉล่องในงานศพอย่างสมพระเกียรติ ดังความว่า

	สินไซท้าว	วางสอนเปื่องก่ง
	ผันขึ้นฟ้า	ลงแท่นนาน
	บังเกิดขึ้น	เป็นฮูปหอเหมม
	กวมกุ่มพัน	บให้เคื่องคำฮ้อน
	สินไซท้าว	วางสอนสองเหล่า
บังเกิด	เป็นโกตแก้ว	ปะดับเข้มโคบคำ
	นำซากท้าว	กุ่มพันมาใส่
	หอพะนมใหญ่ตั้ง	กวมไว้ชั้นใน
ท้าวเล่า	วางสอนขึ้น	๓ ทีเลยเล่า
	บังเกิดเป็น	ฮ่มกั้งบาท้าวหมื่นคัน

กับทั้ง	เสดตะสัดหลวง	ตั้งพอพันด้วยหมื่น
	มาแวดล้อม	พะเมมท้าวอะเนกนอง
บาก็	วางสอนขึ้น	๔ ทีเลยเล่า
บังเกิดเป็น	พะสงคะเจ้า	พอล้านสวดมน
	ให้ขุนท้าว	กุมพันยกไทย
	บุณส่งให้	กุมพันท้าวเกิดสวัน
		(สินไช ๒๐๖-๒๐๗.)

สินไชจัดพิธีสงสารท้าวกุมพนอย่างสมพระเกียรติโดยจัดเตรียม “หอเมม” หรือพระเมรุบรรจุพระบรมศพในโกฏทองคำ สร้าง “หอพนม” หรือศาลาครอบไว้ ประดับประดาบริเวณโดยรอบด้วยเศวตฉัตรนับหมื่นคัน พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลจำนวนหนึ่งล้านรูปเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้พระยาักษ์ไปสู่สุรวงสวรรค์ การนิมนต์พระมาสวดมาติกาสะท้อนให้เห็นการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและเคร่งครัดในสังคมไทยพวน แม้ว่าท้าวกุมพนเป็นยักษ์อันเปรียบได้กับคนที่สังคมเมืองไม่ยอมรับ แต่ก็ยังมีประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด

ในงานพระบรมศพท้าวกุศราชก็มีการตกแต่งพระเมรุอย่างสวยงามมีทั้งตกแต่งเป็นภาพเขาพระสุเมรุ เป็นรูปพรหม ๔ หน้า รูปพระยานาค รูปเทวดา ตกแต่งเป็นป้าหิมพานต์ตลอดจนเขียนรูปสัตว์ป่าหายาก เช่น เสือ ราชสีห์ กระตัง ช้าง ม้า พระยานาค นกหัสดีลิงค์ และนกการเวก เป็นทำนองว่าผู้ตายได้กลับไปเสวยสุขอยู่บนสุรวงสวรรค์ โดยเฉพาะนกหัสดีลิงค์นั้นศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าเป็นสัตว์ป่าหิมพานต์ เป็นนกขนาดใหญ่ มีหัวเป็นราชสีห์ มีงมูกยื่นออกไปคล้ายงวงช้าง มีพลังกำลังมาก ซึ่งกาญจน นาคสกุล กล่าวถึงนกหัสดีลิงค์ว่ามาจากภาษาสันสกฤต “หตถิลงคสกุณ” แปลว่า นกมีเพศเหมือนช้าง ในไตรภูมิภิกกล่าวถึงการเผาศพพระยาในอุตรกุรุทวีปว่า เมื่อมีคนตาย “เขาจึงเอาศพนั้นมาอาบน้ำ แลแต่งแทภากระแจะแลจวงจันทร์น้ำมันอันหอม แลนุ่งผ้าห่มผ้าให้แล้วประดับด้วยเครื่องถนิมอาภรณ์แล้วนำศพนั้นไปวางไว้ในที่แจ้งเพื่อให้ นกหัสดีลิงค์บินมาโฉบเอาศพนั้นไปไว้ในแผ่นดินอื่นเพื่อไม่ให้แผ่นดินอุตตะกุรุสกปรก” (๒๕๔๐ : ๑๒๗) ในสมัยโบราณมีการใช้รูปหุ่นนกหัสดีลิงค์เชิญพระศพเจ้านายและพระเถระผู้ใหญ่ หากงานศพใดมีรูปนกหัสดีลิงค์ย่อมแสดงว่าศพนั้นมีความสำคัญมาก การที่ผู้แต่งสอดแทรกเรื่องของนกหัสดีลิงค์ไว้ด้วยก็เพื่อต้องการแสดงให้เห็นความสำคัญของตัวละครของตน ทั้งยังเป็นการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกันอีกด้วย ดังความว่า

	หอเมมตั้ง	หลังใหญ่หอสูง
คือตั้ง	หอฟากฟ้า	พะอินเจ้าปอนลง
	โสมงามล้วน	สับพะฮูปลิงลาย
	พายบนมี	ฮูปพม ๔ หน้า

มีทั้ง	นาคาเกี้ยว ทงแทนแก้ว ทั้งกำหน้า ทงนาคา ทั้งฮูปม้า ทั้งวัวควาย พิดานกั้ง ดวงคาดแก้ว	พายบนลงเล่น ไสเหลื่อมเอือคำ ใส่ฮูปเทวา ฮูปพะยอมพายฟ้า เหาะแอ่นหัวเหิน ฮูปกะทิงทั้งช้าง พายบนมุงมาด พิทูนเข้มคาเมือง
ทั้งใส่	ไฟดอกไม้ เท็งหลังกว้าง ทั้งฮูปเนื้อ ฮูปนากเกี้ยว ฮูปอัดสามัว ไฟดอกตั้ง มีทั้งโหงทอง กอละวิกพ้อม ฮูปช้างม้า	ไฟดอกไฟพะเนียง ฮูปสิงเสื่ออ้อ หัดสะตีสี่หะลาด พันเข้ากอดกัน มะหิงสาหลายหลาก หลังหลั่นแห่ไป คาบดอก หัดสะตีสี่พอกู้ ผาสาดตั้งมีแท้ใส่หลัง (สินไซ ๔๘๓-๔๘๕)
มีทั้ง		

นอกจากจะเตรียมเมรุสำหรับปลงพระศพอย่างยิ่งใหญ่แล้ว ยังจัดให้มีมหรสพและการละเล่นต่าง ๆ ฉลองในงานเพื่อให้บรรยากาศเริงร่ารื่นเริงไปและเป็นการผ่อนคลายอารมณ์เศร้าโศกของชาวเมือง เป็นการตอบแทนผู้มาช่วยงานศพให้ทุกคนได้สนุกสนานอีกทางหนึ่งด้วย โดยสินไซแสดงศรเนรมิตการละเล่นต่าง ๆ มีทั้งการละเล่นพื้นบ้านไทยพวนและชาวไทยผสมผสานกันไป ดังความว่า

มีทั้ง	ยิงชายพ้อม จันคาบท้าว จับลำหลั่น จับอินอ้อย ไสโยหลั่น ดัวะล่ายเย้า	ทั้งสาวผู้ง่่าว เขาหลั่นชอบเชิง จาสาวหลั่นม่วน เชิงฟ้าอ่านโคง จากันจันคาบกุมพันแล้ว สาวดินตันดอม
บางพ่อง		
บางพ่อง		
บางพ่อง		
บางพ่อง		

บังเกิดเป็น	เสียงเสบขึ้น	ละบำพ้อมพาดซุง
	ทั้งปีแต่	แถมเห็นกองแซก
	ทั้งพาดค้อง	ดีหลั่นม่วนงัน
มีทั้ง	ละคอนหลั่น	ทั้งโซนหลั่นมวน
บางพ้อง	หลั่นฟ้อนง้าว	ทั้งซำไต้หนั่ง
	บางพ้องเต้น	ลำแขนฟ้อนแอ่น
บางพอง	โตนไต้แอ้ว	เขาหลั่นเงือกงู
(สินไซ ๒๐๗-๒๐๘)		

การเล่นมีการผสมกลมกลืนกันทั้งการเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพวนและการละเล่นของชาวไทย ไม่ว่าจะเป็นการ “ขับลำ” หรือ “ลำพวน” ซึ่งเป็นการขับลำเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ลักษณะคล้ายเพลงปฏิพากย์ของชาวไทยภาคกลาง ปัจจุบันหาได้ยากเพราะพ่อเพลงแม่เพลงไม่มีการสืบทอดลำพวนอีกแล้วเพราะมีมหรสพอื่นที่ทันสมัยกว่า กอปรกับพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านั้นกระจัดกระจายกันไปอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรีบ้านนครนายกบ้าง ทำให้ไม่สะดวกในการติดต่อไปแสดง นอกจากขับลำพวนแล้วชาวไทยพวนยังนิยมอ่าน “โคลงสาร” หรืออ่านหนังสือผูกด้วย โดยเจ้าบ้านจะจัดหาผู้อ่านฝีมือดีเป็นที่นิยมในหมู่บ้านมาอ่านนิทานชาดกไทยพวนเป็นทวงทำนองที่ไพเราะและสนุกสนาน เรื่องที่นิยมนำมาอ่านส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องยาวอ่าน ๒-๓ วันจึงจะจบ เช่น ลินทอง กาละเกด ท้าวกำกาดำ สินไซ นางแดงอ่อน จำปาสีตัน ฯลฯ ซึ่งความยาวของเรื่องก็พอเหมาะกับการสวดพระอภิธรรมศพ ๓ วันจึงปลงศพ นอกจากนี้ยังมีการเล่นระบำรำฟ้อนและปี่พาทย์ลาวซึ่งประกอบด้วย ปี่ แตร แด (ลักษณะคล้ายแตร) ซุงหรือซิง (พิณ) ซอ กลองแขก ฉิ่งวง การเลนนบนาทสมมติ เช่น “โตนไต้แอ้วเขาหลั่นเงือกงู” คือการแปลงเป็นสัตว์ต่างๆ กระโดดโลดเต้นไต่ราว เพื่อสร้างความหวาดเสียวและความสนุกสนานแก่ผู้ชม ลักษณะคล้ายการเข้าทรงโดยผู้เล่นจะอัญเชิญผีต่าง ๆ มาเข้าสิงร่างของตน จากนั้นพฤติกรรมจะเปลี่ยนไปตามลักษณะของผีที่เข้าสิง เช่น การเลนมินางดั่ง มินางสาก เล่นหมาไล่แล่น (ตะกวด) สวนการละเล่นละคร โซน ฟ้อน การรำดาบหรือฟ้อนง้าว การเล่นหนังหรือการเชิดหนัง ซึ่งมีมหรสพเหล่านี้เป็นการละเล่นของหลวงต้องเป็นงานเจ้านายชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นชาวบ้านจึงจะได้ดูได้ชม มหรสพทั้งหลายเหล่านี้เจ้าบ้านจะต้องจัดหามาเพื่อสร้างบรรยากาศภายในงานเอื้อนดีให้ผ่อนคลายความเศร้าโศกเป็นการตอบแทนเพื่อนบ้านที่มาช่วยงาน และอุทิศสวนกุศลแก่ผู้ตายอีกทางหนึ่งด้วย

การไปช่วยงานเอื้อนดีของชาวไทยพวนในอดีต ทุกครัวเรือนจะไปช่วยงานโดยพร้อมเพรียงกันเพื่อช่วยเตรียมเครื่องบูชา เครื่องแจกทานบังสุกุล ไปรวมทำบุญและฟังพระสวดมาติกา ตลอดจนอยู่เป็นเพื่อนเจ้าบ้าน ส่วนหนุ่มสาวมักจะถือโอกาสนี้เป็นที่พบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีกันโดยอยู่ในสายตาของญาติผู้ใหญ่เพื่อกันคำครหา การแจกทานเพื่ออุทิศสวนกุศลแก่ผู้ตายมีทั้งการแจกทาน

อาหารคาวหวานเสื้อผ้าอาภรณ์เงินทองสำหรับคนยากจนเชยใจ การทำบุญถวายภัตตาหารพระสงฆ์ การถวายผ้าสบงจีวรแก่พระภิกษุสามเณรตามฐานะของเจ้าบ้านจนกวาจะปลงศพ อีกนัยหนึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการบริจาคทานในอดีตมิได้ทำบุญเอาหน้าหรือทำบุญเฉพาะกับพระสงฆ์เท่านั้น แต่การทำบุญทำทานกินความหมายไปถึงการทำบุญกับคนที่ด้อยกว่าเรา เป็นการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ให้สิ่งที่เขาขาดแคลนเพื่อให้เขามีสุขเราผู้ให้ก็สุขด้วย การให้ทานด้วยความเต็มใจ สุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับก็เป็นการสั่งสมบุญบารมีที่มีคุณค่ายิ่ง ดังปรากฏในงานศพทั่วทุกครา ความว่า

	เงินคำชน	แจกทานหาเจ้า
	เวนเข้าพ้อม	พาหันทานทอด
	เสื้อผ้าพ้อม	ทานให้ชูวัน
	อัฐะตั้ง	บั้งสะกุนทานทอด
	เวนพะสงคะเจ้า	แลวันมือแลพัน
	ทั้งเข้าต้ม	เข้าหมมแจกทาน
	ทั้งเคื่องหวาน	ทอดทานชูวันแท้
	ทานทั้งผ้า	จีวอนแจกไคว
	เนนหม่มน้อย	ทานผ้าสะบง
ผู้หมู	คนชมอดนั้น	ทานผ้าสะไบเบี่ยง
	ทั้งเงินทอง	ทอดทานเทให้
		(สินไช ๔๘๖)

เมื่อเก็บศพไว้ทำบุญครบตามจำนวนวันที่ต้องการแล้วก็จะปลงศพหรือเผาศพ ตามประเพณี ในเรื่องสินไชได้สอดแทรกประเพณีการตายของชาวไทยพวนที่ว่า หากไม่เผาศพทันที มักจะเก็บศพไว้รอญาติพี่น้องมาพร้อมเพรียงกันแล้วจึงเผาศพ อนึ่ง การเก็บศพไว้ก่อนระยะเวลาหนึ่งก็เพื่อให้ญาติพี่น้องคลายความเศร้าโศก ตัดอาลัยได้สติเห็นแจ้งในการเกิดแก่ เจ็บตายแล้วจึงฉาปนกิจศพตามประเพณี ในเรื่องสินไชกล่าวถึงการตั้งศพบำเพ็ญกุศลอยู่นานประมาณ ๔ เดือน ซึ่งเทียบเท่ากับเก็บศพไว้ ๑๐๐ วันแล้วจึงปลงศพ ดังความว่า

เขาก็	จันกุมพัน	๔ เดือนดากวัน”
		(สินไช ๒๐๘)
	๓ เดือนแล้ว	จันคาบลาซา
		(สินไช ๔๘๗.)

ในการเตรียมการปลงศพฝ่ายหญิงจะช่วยเตรียมงานที่บ้าน ส่วนฝ่ายชายจะช่วยกันไปตัดพื้นที่ป่าช้าเพื่อก่อกองฟอนเตรียมไว้ เมื่อแห่ศพไปถึงป่าช้าจะวางหีบศพบนกองฟอน พระสงฆ์สวดมาติกาแล้วจึงจุดไฟเผาศพ ดังความว่า

	เอาฟืนมา	มากหลายมิช้า
	เขาเอามาแล้ว	ก่อโกดกองฟอน
เขาก็	ยอโลงผี	ใส่ฟืนมียัง
	ศรเป่งขึ้น	ปะนมม้างจุดเผา
	ไฟเล่าไหม้	กุมพันเป็นเผาไปแล้ว
		(สินไช ๒๐๘)

ในงานศพท้าวบุตรราชผู้แดงได้บรรยายภาพการเผาศพอย่างยิ่งใหญ่และปรับเปลี่ยนวิธีการเผาศพที่ทันสมัยขึ้นกว่าพิธีศพท้าวกุมพน โดยมีการจุดชนวนไฟฟ้าแทนการจุดไฟเผาบนกองฟอนแบบชาวบ้าน ดังความว่า

เขาก็	ขึ้นใส่เชือก	ไว้แนวทางไฟ
เขาก็	นำเอามา	หมู่ชนวนไฟฟ้า
	หมากแปบนั้น	ยายลงทั้ง ๔
	ไชยะลาดท้าว	ไฟฟ้าจุดชนวน
	ไฟเป่งขึ้น	หอพะนมยุบลงแล้ว
	ไฟไหม้กุ่ม	ตั้งขึ้นยอดบน
	ทม ๑ ไหม้	หอพะเมมกะจัดมุนไปแล้ว
	แปวท่อฟ้า	คนย่านสันสวาย
		(สินไช ๔๘๘)

“หมากแปบ” หรือ “ลูกหนู” คือชนวนไฟฟ้าที่โยงจากเมรุลงมาถึง ๔ ด้าน เมื่อกดปุ่มลูกไฟที่จุดแล้วจะแล่นตามสายชนวนขึ้นไปยังยอดเมรุ ขณะที่ลูกไฟวิ่งไปตามสายชนวนจะเกิดเสียงดังจากการเสียดสีกันของวัตถุ เมื่อไปถึงจุดที่กำหนดไว้ไฟก็จะลุกโชติช่วงขึ้นเผาศพให้มอดไหม้ไป ในช่วงระยะเวลาที่จารนั้นราวปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งพระองค์ทรงนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในประเทศไทยหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นการใช้ไฟฟ้า การประปา การรถไฟ และโทรเลข การเผาศพโดยการจุดชนวนไฟฟ้าจึงเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ใช้ในการฌาปนกิจศพเจ้านายชั้นผู้ใหญ่หรือพระบรม

วงศานวงศ์ หรือพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพพระมหากษัตริย์ที่ชาวบ้านไม่เคยเห็นมาก่อนจึง
ตกใจ “ย่านสันสาย” และผู้แต่งได้นำประสบการณ์ที่ตนได้พบเห็นมาสอดแทรกไว้ในผลงานของตน

หลังจากเผาศพแล้ว ๓ วันต่อมาญาติพี่น้องจะเก็บอัฐิใส่โกฏิแล้วนำไปบรรจุไว้ใน“ธาตุ” หรือ
เจดีย์องค์เล็ก ๆ สูงประมาณ ๑-๒ เมตร ทำบุญฉลองธาตุโดยนิมนต์พระมาทำบุญ ให้ทานและ
กรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายเป็นอันเสร็จพิธีงานศพ เติมนิยมสร้างธาตุไว้ใน
ที่ดอนปลายไรนาของตนเพื่อให้ผีบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองไรนาให้อุดมสมบูรณ์และดูแล
ลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาเมื่อได้ผสมผสานศาสนาพุทธกับการถือผีเข้าด้วยกัน จึงปรับเปลี่ยน
ประเพณีเป็นนำอัฐิบรรจุไว้ที่กำแพงแก้วในเขตพัทธสีมาของวัดแทน เพื่อสะดวกในการทำบุญอุทิศ
ส่วนกุศล ในนิทานชาดกไทยพวนได้กล่าวถึงการเก็บอัฐิผู้ตายไว้ในธาตุและทำบุญฉลองธาตุ ดัง
ความว่า

	๓ ขวบมือ เก็บตุกหัว เอาอมคำ เอาไปไว้ ปิดกวาดแผ้ว	บาท้าวป่าวพน ยักษ์ใหญ่กุ่มพัน ใส่ตุกกุ่มพันหัว ดินดอยไหยเขาชินหันแล้ว สถานกว้างฮาบงาม
	บังเกิดขึ้น กวมตุกไว้ เอื่องเอื่อแก้ว โงง ๆ ไส	เจดิกว้างไหยสูง กุ่มพันนั้นบนาน คำโคบเจติ เอื่อเอื่องแสงแก้ว
มีหมู	สงคะเจ้า บอละบวนแล้ว สลองทาดแล้ว	นำเข้าสูตเอียน บาคานเลยเล็ก บาท้าวเล็กลาแท้แล้ว (สินไซ ๒๐๘-๒๐๙)
เป็นดั่ง เป็นดั่ง	บอละบวนแล้ว คำใส่ไว้ ทาดเกิดแก้ว ทาดจุนทา ไซละยาดท้าว ตามบุญลาน	สร้างเจดิตาดไหย เหลื่องเหลื่อมส่องใส สร้างไว้ในสวัน แหงพะอินพายฟ้า ตั้งเบิกสร้างก่อทาดเจติ สืบมาเฮารู้

	ปูนดั่ง	แจกทอดทานของ
	กองบุญผาย	ตวดทานหมายน้า
ขอให้	ไปชุค้ำ	ปิดตาตนพอ
ขอให้	บุญชุค้ำ	นำขึ้นสู่สวัน
		(สินไช ๔๘๔-๔๘๐)

ประเพณีการสร้างธาตุหรือเจดีย์บรรจุอัฐิผู้ตาย เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยพวนเชื่อว่าเป็นการสร้างสิ่งที่ดีงามที่สุดสำหรับสงดวงวิญญาณผู้ตายสู่สรวงสวรรค์เช่นเดียวกับการตกแต่งเมรุหรือม้ายตั้งศพเป็นรูปเขาพระสุเมรุและปาหิมพานต์ เพื่อสมมติว่าผู้ตายได้สถิตอยู่ ณ เชิงเขาไกรลาส สวรรค์การบรรจุอัฐิในธาตุก็เปรียบกับการสงดวงวิญญาณบรรพบุรุษให้ได้เฝ้าพระศรีอริยเมตไตรยในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เจดีย์นั้นเปรียบได้กับเจดีย์พระจุฬามณีซึ่งบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งพระอินทร์และเทพยดาล้วนไปกราบไหว้ เมื่อลูกหลานกราบไหว้อัฐิก็เท่ากับได้กราบไหว้พระเจดีย์จุฬามณี “ธาตุ” ที่เก็บอัฐิคือรูปสมมติของเจดีย์จุฬามณีบนสรวงสวรรค์นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับพระเจดีย์จุฬามณีในไตรภูมิพระร่วงที่ว่า

นอกพระนครไตรตรึงษ์ฝ่ายอาคเนย์ทิศ มีพระเจดีย์เจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามชื่อพระจุฬามณีเจดีย์เจ้าแล รุ่งเรืองงามเทียรยอมแก้วอินทนิลแล แดกลางไปถึงปลายเทียรยอมทองเนื้อแล้ว แลประดับนี้ไปด้วยแก้วสัตตปิณฑะและจะคณนาโดยสูงได้ ๘๐,๐๐๐ วา แลที่นั้นมีกำแพงทองเนื้อแล้ว ล้อมรอบ พระอินทร์ยอมไปนมัสการแต่พระเจดีย์เจ้ากับด้วยเทพยดาและนางฟ้าทั้งหลายเป็นบริวารยอมมีมือถือเข้าตอกแลดอกไม้เทียนธูปवासสนธชาติบุชาขวลาทั้งหลายไปถวายแก่พระเจดีย์เจ้ามิขาด แลยอมกระทำทักษิณแต่พระเจดีย์เจ้าทุกวันแล (พญาสิทธิ , ๒๕๓๕ ๒๐๑-๒๐๒)

เมื่อเสร็จสิ้นงานศพแล้วญาติพี่น้องของผู้ตายที่เป็นชายมักจะบวช ส่วนญาติที่เป็นหญิงก็จะถือศีลภาวนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย โดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๓ , ๕ , ๗ หรือ ๑๕ วันแล้วแต่ศรัทธา หากไม่มีเวลามากพอก็มักจะบวชเพียง ๑ วันในวันปลงศพเท่านั้น บางรายหากภรรยาเสียชีวิต สามิมักจะบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ภรรยาตลอดชีวิต และหากสามิเสียชีวิตภรรยาก็มักจะถือศีลภาวนาทำบุญให้ทานเป็นประจำหรือบวชชิตตลอดชีวิต เพราะชาวไทยพวนไม่นิยมแต่งงานใหม่ และมีความเชื่อในเรื่องของ “แนน” หรือบุพเพสันนิวาสว่าคู่ครองของตนยอมได้กลับมาพบกันอีกทุกชาติไป ดังนั้นจึงเร่งสั่งสมบุญบารมีเพื่อจะได้พบกันอีกในชาติภพที่ดียิ่งขึ้น ในเรื่องสินไชได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวไทยพวนภายหลังสามิตาย ผ่านพฤติกรรมของนางกีนรีเจียงคำและนางแก้วอุตรต่างก็บวชชีจนชั่วชีวิต เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดใหม่เป็นเทพธิดาและได้ปรนนิบัติเทพบุตรสินไชบนสรวงสวรรค์ ดังความว่า

แมนาวา	มานดาแก้ว	อุดรญาติภิกขิต
เจ้าก็	ตัดเกิดแก้ว	มวนพ้อมบวดหา
กับทั้ง	เจียงคำเจ้า	เข้าบวดทั้งสอง
	เอาชีวิดพอง	ต่ององเถิงเมี้ยน
กันวา	มอลนะแล้ว	ดับขันเมื่อเกิด
	ในฟากฟ้า	ดอมท้าวแห่งผัวแท้แล้ว
		(สินไช ๕๐๓)

การปลูกฝังแนวคิดเรื่องนรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย แก่ลูกหลานของชาวไทยพวน เป็นการสร้างความหวังให้ทุกคนมุ่งมั่นทำความดี เมื่อทุกคนทำความดีสังคมย่อมสงบสุข รัฐบาลจึงสนับสนุนให้มีแนวคิดเช่นนี้เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง และสร้างความสันติสุขแก่บ้านเมือง จึงส่งเสริมให้มีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยพวนสืบมา แม้ว่าปัจจุบันประเพณีเกี่ยวกับการเกิดการตายทั้งหลายดังที่กล่าวมาแล้วจะไม่ถือปฏิบัติเคร่งครัดดังเช่นอดีต เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้มีการปรับเปลี่ยนประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้ทันสมัยสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่บางสิ่งบางอย่างที่เป็นสิ่งที่ดั้งเดิมก็ยังคงมีการสืบทอดอยู่ เช่น การสูขวัญเด็กแรกเกิด การทำบุญกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย ตลอดจนการทำบุญ ยังคงยึดมั่นถือปฏิบัติในสังคมไทย

๔ ๒ ๓ ๓ ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงาน คือ การเริ่มชีวิตครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนสองคนเพื่อมาอยู่รวมเป็นครอบครัวเดียวกัน เป็นการประกาศให้คนในสังคมรับรู้หาหญิงชายนั้นเป็นสามีภรรยากัน โดยถูกต้องตามประเพณี ได้รับการยินยอมจากบิดามารดา ตลอดจนญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายรับรู้ และร่วมเป็นสักขีพยาน ชาวไทยพวนเรียกประเพณีแต่งงานนี้ว่า “กินดอง”

การแต่งงานเริ่มจากหนุ่มสาวมีความรักต่อกัน ตกลงใจจะร่วมชีวิตกัน ฝ่ายชายจะให้ญาติผู้ใหญ่ของตนไปสู่ขอฝ่ายหญิง เมื่อฝ่ายหญิงตกลงก็จะกำหนดสินสอดตามสมควรและหาฤกษ์แต่งงานต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

๑) การสู่ขอ

โดยฝ่ายชายจะส่งญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือหรือที่เรียกว่า “เถ้าแก่” ไปทาบถามสู่ขอฝ่ายหญิงตามธรรมเนียม เถ้าแก่จะต้องไปเป็นคู่ ๒ คู่ และต้องมีคุณสมบัติเป็นคู่ผัวตัวเมียที่เป็นผัวแก้วเมียขวัญ กล่าวคือ จะต้องอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านฐานะและครอบครัว มีครบพ่อ-แม่-ลูก เป็นผู้มีจิตใจดีงาม เป็นครอบครัวที่มีความสุข เพื่อเป็นเคล็ดว่าคู่บ่าวสาวจะมีครอบครัวที่อุดมสมบูรณ์มีความสุขเช่นเดียวกับเถ้าแก่นั่น

การสู่ขอครั้งแรก ฝ่ายหญิงจะขอปรึกษาหารือกันก่อน เมื่อทั้งสองประมาณ ๒-๓ วัน เถ้าแก่ฝ่ายชายจะไปทาบถามสู่ขอเป็นครั้งที่สอง เมื่อฝ่ายหญิงตอบตกลงก็จะเรียกค่าสินสอดและ

กำหนดวันแต่งงานต่อไป ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนประเพณีการสู่ขอไว้ในเรื่องท้าวแบ๋ ท้าวแบ๋ให้นายสำเภาไปสู่ขอธิดาเจ้ากรุงจีน ครั้งแรกเจ้ากรุงจีนขอเวลาปรึกษาและถามความสมัครใจของธิดาก่อน ดังความว่า

บัดนี้ข้าพะบาท	มีลูกน้อย	สัดถ้อยโยโส พะเฮย
คืออยาก	เวนคานถวาย	บำลือฮองพัน
ท่อวา	บาบ่าวท้าว	เป็นแบ่เกิดนาคคน พะเฮย
ขอให้ลึงโย	ผะโผดผาย	ปางนี้ข้าแดแม่
แต่นั้น	ลาซาเจ้า	ทงเมืองขานตอบ
เฮาจัก	ถามลูกเต้า	นางเหน้าชูคน ก่อนแล้ว
หลอนว่า	เฮาวางให้	ชินใจนางนาค บ่ฮู้
	วันหน้าเช้า	สู่เจ้าจึงมา หั้นท่อน
		(ท้าวแบ๋ ๑๖)

เมื่อเว้นระยะเวลาไปพอสมควรแล้วเต้าแก่ฝ่ายชายก็จะไปสู่ขอเป็นครั้งที่สอง ครั้งนี้จะเป็นการมาติดตามผลการทาบทามว่าฝ่ายหญิงตัดสินใจประการใด ซึ่งสวนใหญ่ฝ่ายหญิงมักจะตอบตกลงและเจรจาเรื่องสินสอดและหาฤกษ์แต่งงานต่อไป

การเรียกค่าสินสอดสมัยก่อนเรียก "เงินแปงผี" (ทุเรียน ต้นแพง สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) เพราะต้องเรียกค่าสินสอดตามผีบรรพบุรุษ กล่าวคือ แม่ของฝ่ายหญิงเมื่อครั้งตนเองแต่งงานเรียกเงินแปงผีเท่าใด ลูกสาวก็ต้องเรียกเงินแปงผีเท่ากัน หรือสูงกว่าเงินแปงผีของแม่เท่าตัว เช่น เงินแปงผีของแม่ ๑๒ บาท เมื่อถึงคราวลูกสาวแต่งงานต้องเรียกเงินแปงผี ๒๔ บาท เป็นต้น ปัจจุบันค่าครองชีพสูงขึ้นและค่าของเงินเปลี่ยนไป จึงปรับเปลี่ยนค่าสินสอดทองหมั้นเป็นเงินหรือทองรูปพรรณจำนวนมากให้เหมาะสมกับฐานะทั้งของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ในนิทานชาดกไทยพวนได้สอดแทรกประเพณีการสู่ขอไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ เช่น ในเรื่องท้าวแบ๋ เมื่อเว้นระยะเวลาไปพอสมควรแล้ว ท้าวแบ๋ได้ขอให้นายสำเภาไปสุขอนางธรรมาเป็นครั้งที่สอง ซึ่งเจ้ากรุงจีนยินยอมยกลูกสาวให้แต่มีข้อแม้ว่าฝ่ายชายจะต้องจัดหาสินสอดให้ได้ครบถ้วนตามที่ตนกำหนด จึงจะจัดงานแต่งงานให้ ดังความว่า

บาก็	ยังวอนไหว	นายชะเพาตนพ่อ
ขอให้	ไปกำวซ้า	โอมให้แก่อวน แดท่อน
อันว่า	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงตนพ่อ
	ให้บ่ให้	ดีฮ้ายก็อยากเห็น แท้นา
แต่นั้น	นายชะเพาพ้อม	เมื่อทูนพะบาท

	กัมขาบไหว้	จอมเจ้าจึงทูน
	ทานโตดทอน	ลูกแอมยังออน พระเฮย
	ขอกูนา	โผดผายปางนี้ แดทอน
เมื่อนั้น	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงขานขอบ
เฮาก็	ถามลูกเต้า	นางหน้าชูคน แท้แล้ว
อันว่า	ทำมาน้อย	ขานเอานั่นก็คองคือ แท้แล้ว
ท่ที่ว่า	สินสู่ให้ได้	พอฮ้อยก็จึงเอา ท่านเฮย
		(ท้าวแก้ว ๑๗)

การเรียกคาสินสอดในสมัยโบราณมักจะเรียกคาสินสอดเป็นเงิน ทองคำ ช้าง ม้า วัว ควาย ข้าทาสชาย-หญิง เพื่อแสดงฐานะฝ่ายชายทางอ้อมและแสดงให้เห็นว่าฝ่ายหญิงมีคุณงามความดีและมีคุณค่าเพียงพอกับมูลค่าของสินสอดนั้น การเรียกคาสินสอดเป็นสัตว์ใช้แรงงานหรือเป็นข้าทาสชาย-หญิง อาจเป็นเพราะสังคมในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานในการทำไรนา ใครมีช้างม้าวัวควายมาก แสดงว่ามีฐานะดี มีความเป็นอยู่สะดวกสบาย ดังเช่น การเรียกคาสินสอดในเรื่องท้าวแก้ว เจ้ากรุงจีนกำหนดเงินแสนช้าง ช้างม้า อย่างละ ๑๐๐ ตัว ข้าทาสชาย-หญิง อย่างละ ๑๐๐ คน ดังความว่า

เฮาก็	คาดคาน้อย	ตามแต่บุลาน
	ตามคองเมือง	แต่ปางปัตถมเถ้า
อันนี้	เงินคำได้	พอแสนตาซัง
	ช้างม้าได้	พอฮ้อยชูตัว
อันนี้	ข้าหญิงพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
	หาให้ได้	ปานนั้นก็จึงเอา เจ้าเฮย
อันนี้ให้ท้าว	สร้างขัวเงินพ้อม	ขัวคำเกาะกาย
สร้างแต่	ทางทำพูน	ถึงเท้าฮอดโฮง
ก็จึง	สมกะสัดไท้	บานุนตนปะเลิด
คั้นว่า	หาให้ได้	ปานนั้นก็จึงเอา หั้นทอน
		(ท้าวแก้ว ๑๘)

ในอดีตเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องย้ายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงเพื่อช่วยเป็นแรงงานสำคัญในครอบครัวฝ่ายหญิง ดังนั้น จึงมักเกิดความคับข้องใจระหว่างพ่อกับลูกเขย เพราะพ่อกำลังเคยเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นใหญ่ในบ้าน ย่อมเกรงว่าลูกเขยจะมาแย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่ในบ้านนั้นแทน จึงต้องข่มขู่ลูกเขยให้คร่ำเกรงในอำนาจของตนก่อน โดยการวางเงื่อนไขเรียก

สิ้นสุดทองหมั้นจำนวนมาก ให้ปฏิบัติงานยาก ๆ เป็นการทดสอบความสามารถก่อนยกลูกสาวให้ ส่วนลูกเขยก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับพ่อแม่ฝ่ายหญิงให้ได้ ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามเอาชนะอำนาจของพ่อตาด้วยการปฏิบัติการกิจที่พ่อกำหนดให้สำเร็จลุล่วงให้ได้ เพื่อให้พ่อตาพึงพอใจและยอมรับตนเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว

๒) การแต่งงาน

เมื่อหนุ่มสาวตกลงใจจะแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายหญิงเป็นผู้กำหนดฤกษ์แต่งงานซึ่งสมัยก่อนนิยมให้ผู้รู้ หรือ พระสงฆ์เป็นผู้หาฤกษ์ยามยามดีให้เพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นจะบอกข่าวการแต่งงานไปยังญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายเพื่อมารวมเป็นสักขีพยานในงานแต่งงาน เดิมเรียกการบอกข่าวการแต่งงานนี้ว่า “การแจกหมากแจกพลู” (ผิน ดันแพง สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) คือ การจีบพลูไปเป็นของฝากญาติผู้ใหญ่ขณะไปบอกข่าวการแต่งงาน วิธีการจีบพลูโดยการป้ายปูนขาวบนใบพลู แล้วจับจีบหรือมัดให้สวยงาม ใช้ด้ายผูกติดกับหมาก ๑ คำ นำพลูที่จีบแล้วจัดเป็นคู่ คือ พลู ๒ จีบ หมาก ๒ คำ สำหรับฝากญาติผู้ใหญ่ ผู้ที่ได้รับแจกหมากแจกพลูก็จะห่อพริก เกลือ หัวหอม หรือกระเทียม มอบให้เป็นการตอบแทน และรับปากจะมาร่วมงานแต่งงาน ธรรมเนียมการแจกหมากแจกพลูในสมัยก่อนเพราะคนนิยมกินหมากกันทั้งหญิงและชาย และนิยมปลุกกันทั่วไปไม่ต้องซื้อหามาแพง ส่วนการห่อพริกเกลือ หอม กระเทียม ตอบแทนนั้น เพราะเป็นพืชสวนครัวที่หาง่าย เป็นของจำเป็นประจำครัวเรือน การจัดงานแต่ละครั้งจำเป็นต้องใช้เครื่องแกงในการปรุงอาหารจำนวนมาก จึงเป็นการแสดงน้ำใจไมตรีช่วยเหลือกันระหว่างเครือญาติ ปัจจุบันธรรมเนียมการแจกหมากแจกพลูไม่มีการสืบทอดอีกแล้ว หนุ่มสาวชาวไทยพวนยุคใหม่นิยมพิมพ์บัตรเชิญสวยงามตามสมัยนิยมแทน สวณธรรมเนียมการห่อพริกเกลือตอบแทนก็ปรับเปลี่ยนเป็น “เงิน” ใส่ซองตามความเหมาะสมเพื่อที่คู่บ่าวสาวได้นำเงินนี้เป็นทุนรอนในการสร้างครอบครัวใหม่ต่อไป

ก่อนวันแต่งงาน ๑ วัน เรียกว่า “วันสุกดิบ” ฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมพานบายศรี (พานขวัญ) ๒ พาน สำหรับเจ้าบ่าว ๑ พาน เจ้าสาว ๑ พาน โดยการเย็บกรวยใบตองเป็นชั้น ๆ ตกแต่งด้วยดอกไม้มงคล อาทิ ดอกกรัก ดอกพุทธรักษา ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ ยอดกรวยบายศรีจะเสียบเทียนไว้ ๑ เล่ม ในพานบายศรีประกอบด้วยข้าวสาร ข้าวสุก ข้าวต้มมัด กล้วย น้ำว่า ขนมห้วยฟู เหล้าโรง ๑ ขวด ไข่ไก่ต้ม ๒ ฟอง (ขณะต้มควรระวังมิให้ไข่แตก เพื่อเป็นเคล็ดว่าชีวิตคู่จะไม่แตกแยก) ไก่ต้มสุก ๒ ตัว (ไก่ขวัญฝ่ายเจ้าสาวนิยมใช้ตัวเมีย ไก่ขวัญฝ่ายเจ้าบ่าวใช้ตัวผู้)

เดิมเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องเตรียมพานพานขวัญคนละ ๑ พาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะแห่พานขวัญของตนไปบ้านฝ่ายหญิงพร้อมกับขบวนขันหมาก ปัจจุบันนิยมให้ฝ่ายเจ้าสาวจัดทำทั้ง ๒ พาน เพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย เพราะพานขวัญเป็นพานตกแต่งเป็นชั้น ๆ สูง ๓-๕ ชั้น ต้องระวังมิให้พานล้มเสียหาย หากพานล้มเชื่อว่าเป็นอัปมงคล ชีวิตแต่งงานจะไม่ราบรื่น ดังนั้น เพื่อความสะดวกจึงปรับเปลี่ยนให้ฝ่ายหญิงจัดทำพานพานขวัญเตรียมไว้ทั้ง ๒ พาน สวณฝ่ายชายจะจัดเตรียมขันหมากได้แก่ “ขันเงิน” สำหรับบรรจุเงินคาสินสอด และ “ขันทอง” สำหรับบรรจุทองคำม้วน ถูงั่ว ถูงงา

ถุงข้าวเปลือก ในขันแต่ละใบจะปูรองกันชั้นด้วยใบพลู ใบดอกรัก ใบเงินใบทอง อย่างละ ๔ ใบ
หมาก ๔ ผล และจะต้องจัดเตรียมหีบใส่เสื้อผ้าของเจ้าบ่าวไปพร้อมด้วย

เมื่อถึงวันแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวยกขบวนขันหมากมาถึง ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะกันประตู
เงินประตูทองตามธรรมเนียม เจ้าบ่าวจะต้องจ่ายเงินค่าไขประตูก่อน จากนั้นเจ้าบ่าวจะสะพายดาบ
ถือเทียน เดินนำขบวนขันหมากขึ้นบ้านฝ่ายเจ้าสาว แล้วนำเทียนไปปักไว้ที่เสาเอกของบ้าน (สมัย
โบราณใช้ "ไต้" ปัจจุบันใช้ "เทียนไข") การถือดาบและจุดเทียนเดินขึ้นบ้านเพื่อป้องกันภูตผีมิให้ทำ
ร้ายได้ ส่วนการปักเทียนไว้ที่เสาเอก เพื่อให้ผีบรรพบุรุษรับรู้และยอมรับชายผู้นี้เป็นสมาชิกของ
บ้าน จากนั้นจะนำขันหมากส่งให้ญาติฝ่ายเจ้าสาวตรวจนับสินสอด ฝ่ายเจ้าสาวจะตัดยอดใบตอง ๒
ใบ ปูพื้นกระดานแล้วปูผ้าขาวทับอีกชั้นหนึ่งกองวาง ขันเงิน และขันทอง จากนั้นเจ้าแม่ฝ่ายหญิง
จะจู่มือเจ้าบ่าวไปนั่งคู่กับเจ้าสาว หมอขวัญจะจุดเทียนที่ยอดพาขวัญแล้วทำพิธีสวดขวัญคู่บ่าวสาว
เมื่อเสร็จพิธีหมอขวัญจะผูกข้อมือคู่บ่าวสาวด้วยด้ายมงคล อวยพรให้รักกันยังยืนนาน มีชีวิต
ครอบครัวที่อบอุ่น มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ครองคู่อยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า ขณะที่ผูกข้อมือ
อวยพรวงบ่าวสาว หมอขวัญจะวางไขขวัญและไกวขวัญใส่มือให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวถือไว้ด้วย เพื่อเป็น
เคล็ดว่าคู่บ่าวสาวจะมีครอบครัวที่อุดมสมบูรณ์ร่ำรวยในภายภาคหน้า จากนั้น หมอขวัญจะปอกไข
ขวัญแบ่งครึ่งลูกไขขวัญป้อนไขแก่คู่บ่าวสาว โดยใช้มือซ้ายป้อนเจ้าสาวมือขวาป้อนเจ้าบ่าว ซึ่ง
หมายความว่าต่อไปคู่บ่าวสาวจะต้องเป็นคน ๆ เดียวกันแล้ว เป็นเจ้าชีวิตของกันและกัน ต้องรู้จัก
แบ่งปัน มีน้ำใจแก่กันและกัน ความรักจะได้ยืนยาวเป็นคู่ผัวตัวเมียจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากนั้น
ญาติพี่น้องจะผลัดเปลี่ยนกันผูกข้อมืออวยพรแก่คู่บ่าวสาวเป็นอันเสร็จพิธีแต่งงานของชาวไทยพวน

ประเพณีแต่งงานที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแบ้ สะท้อนให้เห็น
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของชาวไทยพวน กล่าวคือ เมื่อท้าวแบ้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่เจ้ากรุง
จีนกำหนดได้ครบถ้วน เจ้ากรุงจีนจึงให้โหรหลวงหาฤกษ์แต่งงานและแจ้งแก่นายสาเกาให้ยก
ขันหมากไปให้ทันตามฤกษ์ เมื่อขบวนขันหมากไปถึงก็มีการกันประตูเงินประตูทอง ท้าวแบ้ต้อง
จ่ายเงินค่าไขประตูเพื่อไปให้ทันตามฤกษ์ ดังความว่า

ถึงเมื่อ	ยามดีแล้ว	นายชะพายกออก ไปแล้ว
เขาก็	เอาแจ่มเจ้า	บาท้าวใส่ขัน
เขาก็	เขินแจ่มเจ้า	ยอใส่ขันคำ
แล้วจึง	เอาบาคาน	ไต่ขวัญงาย้าย
เขาก็	แซว ๆ อ้อง	โสนันเสียงสนั่น
หามแห่	พะแก่นแก้ว	เลยเข้าฮอดเมือง
แต่นั้น	ฝูงสาวเบื่อง	กงจินอัดแจบ
คั่นบ่	ได้เคื่องจ้าง	ดูข้อยก็บ่ไข ง่ายแล้ว
	ฝูงบ่าวน้อย	ก้าฝ่ายนายชะเพา

	สายใจเฮย	ค่อยไขเอาอ้าย
อันว่า	บัดตูบ้าน	ทางหลวงอัดแจบ เสียลือ
เจ้าซีให้	พี่แกคง	เข้าบ่อนใด พี่เด
แต่นั้น	พะกะสัดเจ้า	ลิงล้ำดูยาม
ย่านแต่	กายยามผัด	บ่ดีเมื่อหน้า
นาก็	จำเขาให้	เอาคำฮ้อยนึ่ง
	ให้คำจ้าง	เขานั้นฮีบไซ หั้นท่อน
เขาก็	ได้คำจ้าง	คำแดงฮ้อยนึ่ง
เขาก็	ได้เคื่องจ้าง	หัวจิ้นต๋อกัน แท้แล้ว
		(ท้าวแป้ ๒๐-๒๑)

“คำไขบักดู” หรือ “คำผ่านประตู” คือ เงินที่ได้จากการกันประตูเงินประตูทอง ซึ่งฝ่ายเจ้าต้องจ่ายเงินให้ผู้กันก่อนจึงจะได้ยกขึ้นหมากขึ้นบ้านเจ้าสาวได้ การกันประตูเงินประตูทองเปรียบได้กับอุปสรรคที่ฝ่ายชายจะต้องฝ่าฟันให้สำเร็จเพื่อให้เข้าถึงตัวเจ้าสาว เพราะในชีวิตจริงยังมีอุปสรรคอีกนานัปการรอคอยอยู่ เพื่อให้คู่สามีภรรยานานาวาชีวิตไปสู่เป้าหมาย การตั้งชื่อประตูเงินประตูทองเพื่อความเป็นสิริมงคลว่าคู่สามีภรรยา จะฝ่าฟันอุปสรรคไปสู่ความมั่งมี ความอุดมสมบูรณ์ และมีครอบครัวที่เป็นสุขต่อไป

เมื่อเจ้าบ่าวจ่ายเงินคำไขประตูเงินประตูทองแล้ว เจ้าแกจะจงคู่บ่าวสาวไปเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ หมอขวัญทำพิธีเสร็จแล้วจะผูกข้อมือและป้อนไข่ขวัญแก่คู่บ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี ดังเช่นตอนท้าวแป้แต่งงานกับนางธรรมา หมอขวัญทำพิธีสู่ขวัญแล้วป้อนไข่ขวัญแก่คู่บ่าวสาวดังความว่า

เขาก็	เชินแจ่มเจ้า	นางนาคท่ามา
	มาเฮียงบา	ยอดชายบุนกวาง
แต่นั้น	พามมะนาเข้า	ถวายพอนพูะบาด
ให้เจ้า	ย็นยั้งล้ำ	พันเข้าหมื่นอะสงแดท่อน
ขอให้	กุนสองสี	นั่งปองเป็นเจ้า
ตอมวาพาม	ถวายพอนแล้ว	ยอมมอบนบชาติ
	เข้าไขป้อน	สองเจ้าสู่ขวัญ
		(ท้าวแป้ ๒๒)

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีสู่ขวัญแล้วจะเป็นการให้อวาทในการครองเรือนแก่คู่บ่าวสาว ดังเช่น ในเรื่อง ตอนสินไซให้อวาทในการครองเรือนแก่นางสุมนดาและท้าวกุมพน ดังความว่า

เจ้าจง	ขันตีไว้	อย่ามีใจกั๊กโกด
ให้เจ้า	โศดไฟน้อย	ทานให้แก่เขา
อันหนึ่งนั้น	ให้เจ้าจำสิน ๕	พาวะนาทุกเช้าค่ำ
	บุณช้อยคำ	นำเจ้าหากก็ขวาง แท้แล้ว
	สิน ๕ นั้น	ปานาดังก่อน
บ่ได้	ข้าสัดหมูเนื้อ	เขานั้นให้ตาย
	อย่าได้ฆ่า	สัดตัวมีชีวิต
อย่าให้	เสียชีวัง	แห่งสัดฝูงนั้น
ถ้วน ๒ นั้น	อะทินนา	ทานจำจื้อเอาท่อน
อย่าได้	ลักลอบเข้า	เอาของนั้นแห่งเขา
		(สินไซ ๔๑๗-๔๑๘)

การให้อาวาทในการครองเรือนเพื่อให้คู่บ่าวสาวนำไปประยุกต์ใช้เพื่อชีวิตคู่จะได้เป็นสุข สวานโหญจะเน้นให้ยึดมั่นในศีล ๕ ซึ่งเป็นธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังเน้นให้ฝ่าย หญิงรู้จักวางตัวอ่อนน้อมต่อสามีตลอดจนญาติพี่น้องฝ่ายสามี มิให้ยกตนข่มทาน ใช้กิริยาจา สุภาพ ไม่หวนไหวกับคำยุยงนินทา ไม่ควรสนใจชายอื่น ไม่หุบเบา ไม่เห็นแก่ได้ ดังเช่นคำสอน ของสินไซที่ให้แกท้าวนาโคและนางสีสุพัน ดังความว่า

เจ้าจง	เอาตัวน้อม	สามีโกเป็นทีเพ็ง
เจ้าอย่าได้	แข็งข่มถ้อย	คำฮ้ายข่มผัว
ให้เจ้า	เอาตัวน้อม	ดอมผัวอย่าได้เสียด
อย่าได้	เบียดไฟน้อย	เสนาเฝ้าแท่นนั้นเน้อ
อันหนึ่งอย่าได้	มีใจเข้ม	โกหากั๊กโกด
อย่าได้	ทำโทษฮ้าย	ผัวเจ้าบด
อย่าได้	ยินดีด้วย	ยกหม่อมคนชาย
ให้เจ้า	คิดสลาดฮู้	ดูเพี้ยนฮิดคอง
	ดองตาแจ้ง	แบ่งใจให้มันคอง
	ชุมพี่น้อง	เขาย้อยองนาม
อย่าได้	เห็นแก่ได้	พะแคไขเว้ามอ
	อย่าส่อหลิ้น	สนชั้นต่อผัว
ให้เจ้า	เอาตัวตั้ง	สัดจาหมั้นเที่ยง

	อย่าเบี่ยงถ้อย	จาบีนลายพาง
ให้เจ้า	จำสิน ๕	ทุกวันทานทอด
		(สินไซ ๔๕๕-๔๕๖)

โอวาทในการครองเรือนเหล่านี้ ล้วนเป็นธรรมที่ควรนำไปเป็นหลักในการครองตนได้อย่างดี ยิ่ง เพราะนอกจากจะสอนให้รู้จักอ่อนน้อมต่อสามีแล้ว ยังสอนให้โอบอ้อมอารีต่อบ่าวไพร่ และมีน้ำใจไมตรีต่อญาติพี่น้องฝ่ายสามีอีกด้วย นับเป็นกุศโลบายที่ดีในการใช้หนี้ทานชาดกสอนสตรีในการครองเรือน และสอดแทรกขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนไว้อย่างแนบเนียนยิ่ง

๓) การสมมาญาติฝ่ายเจ้าบ่าว

หลังเสร็จสิ้นพิธีแต่งงานแล้ว ลูกเขยจะต้องอยู่ที่บ้านพ่อบุญตาแมยายอย่างน้อย ๓ วัน ธรรมเนียมดังกล่าวจะเป็นอุปนิสัยในการควบคุมดูแลลูกเขยเพื่อสังเกตอุปนิสัย และตรวจสอบพฤติกรรมลูกเขยทางอ้อม เพราะช่วงระยะเวลาดังกล่าว สามีภรรยาจะได้มีโอกาสปรับตัวเข้าหากัน ได้ศึกษานิสัยใจคอกันและกัน รวมทั้งลูกเขยจะได้ช่วยพ่อบุญตาแมยายทำงานเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกันด้วย จากนั้นจึงพาสะใภ้ไปไหว้พ่อแม่ฝ่ายชาย ซึ่งชาวไทยพวนเรียกว่าไป “สมมา”

การสมมา คือ การไปไหว้ขอบคุณญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ลูกสะใภ้ต้องเตรียมของฝากญาติพี่น้องฝ่ายชาย อาทิ ผ้าไหม ขนมหวานต่าง ๆ หรือพืชผักสวนครัวอื่น ๆ เพื่อเป็นการขอบคุณและแนะนำตัวลูกสะใภ้ให้ญาติฝ่ายชายได้รู้จักและยอมรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว เมื่อสะใภ้มาไหว้ญาติผู้ใหญ่ก็จะเตรียมของรับไหว้ เช่น ถ้วย ชาม หม้อ ไห หอม กระเทียม พริก ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นของใช้จำเป็นในการสร้างครอบครัวใหม่ อันหมายถึงคู่สามีภรรยาจะเป็นครอบครัวที่อุดมสมบูรณ์ร่ำรวยต่อไปในภายหน้า บางรายมีฐานะดีก็จะรับไหว้ด้วยแก้วแหวนเงินทองตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อเสร็จสิ้นการสมมาแล้ว ลูกสะใภ้จะต้องอยู่ช่วยทำงานในบ้าน เช่น ตักน้ำ หุงข้าว ทำอาหาร กวาดบ้านถูบ้านให้เรียบร้อยก่อนจึงจะเดินทางกลับบ้านของตน ทั้งนี้ เป็นการแสดงน้ำใจไมตรี หรือแสดงความสามารถในการเป็นแม่บ้านแม่เรือนให้ปรากฏ เพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีกับญาติพี่น้องฝ่ายสามี จะได้เห็นว่าลูกสะใภ้ไม่เป็นคนจืดจาง มีความขยันขันแข็ง เป็นแม่ศรีเรือนเหมาะสมกับฝ่ายชายทุกประการ

๔) การแต่งงานที่ละเมิดประเพณี

หนุ่มสาวคู่ใดที่ได้เสียเป็นคู่เว้ากันก่อนแต่งงาน หรือนัดแนะพากันหนี ถือเป็นคู่สามีภรรยาที่ละเมิดขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมชาวไทยพวนไม่ยอมรับพฤติกรรมดังกล่าว และจะลงโทษโดยขับออกจากสังคม ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ดังนั้น จึงต้องมีทางออกหรือแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งชาวไทยพวนเรียกวิธีการนี้ว่า “การขอสมา”

การขอสมา หรือ การขอขมา เป็นการสำนึกผิดและขอโทษในสิ่งที่ได้กระทำทั้งหลายทั้งปวง เพื่อขอโอกาสแก้ตัวใหม่ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามประเพณี โดยเฉพาะการผิดประเพณีด้านการแต่งงาน ฝ่ายชายต้องขอรับผิดและไปสมาคู่แม่ฝ่ายหญิงขอโอกาสแก้ตัวใหม่ โดยการปฏิบัติตาม

ประเพณีตามฝ่ายหญิงจะเรียกร้องค่าเสียหาย แล้วสังคมก็จะยอมรับการแต่งงานนั้น คุณามีภรรยาก็จะได้ใช้ชีวิตอย่างปกติสุขต่อไป

ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไช ได้สะท้อนให้เห็นการแต่งงานที่ละเมิดประเพณี และไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ๒ กรณีคือ การได้นางโดยการลักพาตัวของท้าวกุมพนและนางสุมณฑา และการได้นางด้วยการเดิมพันเลนสกาของท้าวนาโคและนางสีสุพัน กล่าวคือ ท้าวกุมพนพญายักษ์แห่งเมืองสีอะนุราช ออกติดตามหาเนื้อคู่ของตนซึ่งไปเกิดในเมืองเปงจาญ ท้าวกุมพนได้ลักพาตัวนางสุมณฑาไปครองรักกันที่เมืองสีอะนุราช ซึ่งท้าวกุศราชไม่ยอมรับการแต่งงานครั้งนี้เมื่อสินไชไปแย่งชิงตัวนางสุมณฑากลับมา ท้าวกุมพนต้องส่งเครื่องบรรณาการมาขอสมานและสูขอนางอย่างถูกต้องตามประเพณีอีกครั้ง จึงได้ครองรักกับนางอย่างมีความสุข ดังความว่า

มึงจง	เอาดอกไม้	เหียนพ้อมซาบถวาย
	สมมาท้าว	สินไชพูะบาด
	ทั้งออกให้	อานันมอมมา
คั่นวา	มึงอยากได้	เป็นมึงเมียขวัน
มึงจง	ไปกำวโอม	ซาบขอเอาท่อน
มึงจง	แต่งเคื่องฮ้อย	ทุกสิ่งนา ๆ
	ทั้งอัดสา	ชูอันจึงแท้
	ทั้งซ้างม้า	จัวควายทุกสิ่ง
มีแล	อันแลฮ้อย	ถวายท้าวสุกกุ
กับทั้ง	เงินแสนได้	คำแดงพอมื่น
	เมื่อถวามอบให้	บาท่ายอย่าอาย
มึงจง	แบ่งซัวคำ	กายไปถึงท้าว
	ปลูกก้วยฮ้อย	สองข้างขอกทาง
อันวา	ลวงกว้างนั้น	๓ วา ให้มึงแต่ง
คั่นว่า	มึงแต่งได้	บาก็ให้แกมึงแท้แล้ว
		(สินไช ๓๔๑)

สมัยก่อนหนุ่มสาวคู่ใดประพฤติดิตประเพณี เช่น ลักพา ชู้หา หรือหนีตามกันไป ประเพณีห้ามไว้ว่าจะแต่งงานบนเรือนของพ่อแม่หรือญาติพี่น้องไม่ได้ เจ้าบ้านจะถูกปรับไหม ดังนั้น จึงต้องปลูกเรือนกลางบ้านขึ้นใหม่ ในที่ดินของฝ่ายชาย เพื่อญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจะได้ปรับไหมเอา กับญาติพี่น้องฝ่ายชายที่มาร่วมงานแต่งงานนั้น (ผิน ดันแพง, ทูเรียน ดันแพง สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖) การปลูกเรือนใหม่จึงเป็นอุปายในการปรับไหมฝ่ายชายที่ทำให้ฝ่ายหญิง

เสื่อมเสียเกียรติ ทั้งยังได้เรือนที่ปลูกใหม่นั้นเป็นเรือนหอแก่คู่แต่งงานด้วย เป็นการสร้างหลักฐานที่มั่นคงแก่คู่แต่งงานทางอ้อม เพราะจะได้มีบ้านอยู่อาศัยตามกลางญาติพี่น้องนั่นเอง

การจัดงานแต่งงาน ฝ่ายชายจะเตรียมข้าวปลาอาหารไปสมทบกับโรงครัวของฝ่ายหญิงเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการต้อนรับแขกเหรื่อ ฝ่ายหญิงก็จะเตรียมพานบายศรีสำหรับฝ่ายชายด้วย ก่อนทำพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวต้องทำพิธีขอสมาคอญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงก่อน เพื่อขอโทษและแสดงให้เห็นความรับผิดชอบในการกระทำที่ผ่านมาของตน พร้อมทั้งขอโอกาสแก้ตัวใหม่ เมื่อญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงยินยอมรับการสมาคแล้ว จึงทำพิธีสู่ขอฝ่ายหญิงตามประเพณี ดังรายละเอียดในเรื่องสินไช ตอนท้าวกุมพนขอสมาค่อสินไช ความว่า

ผู้ข้า	ขอเป็นข้า	ทาสาใช้ช่วง
กานเจ้า	มีหมื่นชั้น	ก็ขอใช้ช่วงดิน พะเยย
	ขอทอดท่อน	ชะมาโผดชีวิต
	ขอปานี	แผ่นกะดานเดียวท่อน
เมื่อนั้น	สินไชได้	ยินคำกุมพันขาว
เจ้าก็	ตัดโผดให้	แสนเมืองเจ้าแต่งแปง
	ยอพาตั้ง	เลียนกันจำปา
	แก้แก้พ้อม	กันเข้าสู่ขวัน
	ทั้งพุ้นพี	นั่งปางเลียนกัน
กุมพันทั้ง	สุมนทา	ออกมาเหยียงท้าว
ใหม่คำค้อง	ผูกแขนท้าว	กุมพันพูะบาด
กับทั้ง	นางหน่อเหน้า	สุมนทานันคู่กัน
		(สินไช ๔๑๕)

เมื่อฝ่ายชายแสดงความรับผิดชอบและปฏิบัติตามประเพณี คนในสังคมก็จะยอมรับการแต่งงานนั้น คุณสามีภรรยาก็จะสามารถใช้ชีวิตคู่ด้วยกันอย่างถูกต้องและมีความสุข บุตรที่จะเกิดมาก็จะได้รับการยอมรับจากคนในสังคม นับว่าวิธีการสมาคเป็นวิธีที่สามารถแก้ไขปัญหาวีชีวิตสมรสของชาวไทยพวนได้ดี ทั้งในด้านของจิตใจและด้านสังคม

ในกรณี การแต่งงานของท้าวนาโคและนางสีสุพัน เป็นการแต่งงานจากการชนะพนันสภาเมื่อสินไชไปนำตัวนางสีสุพันกลับคืนบ้านเมือง ท้าวนาโคเห็นว่าท้าวกุมพนแก้ไขปัญหาวีชีวิตของตนด้วยการขอสมาค่อสินไช ท้าวนาโคจึงถือปฏิบัติตาม โดยการส่งเครื่องราชบรรณาการไปขอสมาคและสวามิภักดิ์นางสีสุพันตามประเพณี ดังความว่า

	ขอโผดเสี้ยม	เป็นแผ่นกะดานเดียว
ขอให้	เที่ยวไปมา	ส่วยคำปีล้าน
ขอให้	เป็นมิงบ้าน	เมืองนากนาโค พระเฮย
อย่าให้	เป็นนาโค	อยู่เดียวพ้อยไก่อเจ้า
อย่าให้	เสียชาติเชื้อ	แนนคาตลงมา
ขอพระ	ผายภูนา	โผดไปเป็นเชื้อ
		(สินไช ๔๓๙)

เมื่อสินไชเห็นว่าท้าวนาโคมีความรับผิดชอบและขอขมาตามประเพณี จึงยอมรับการสมานนั้นและเรียกคาสินสอดตามประเพณี ดังความว่า

เอาบ่	ขึ้นบุลน	แห่งพะองพายพุ้น
	บุณบาเกี้ยว	น้องนาตบมิซัด
สองหาก	เคยกันมา	มิงแนนพันเกี้ยว
พะจึง	นำเหนียวไหว	มาขอตามฮิต
เมื่อจัก	ขัดหลักไว้	บุลนนั้นฮอดกันบู้
คั้นหาก	ยังแต่งได้	เงินแสนมามอบ
กับทั้ง	คำเข้มได้	พอล้านค่านาง
	ทั้งข้างม้า	จัวควายฮ้อยคู่
	ข้ายังพ้อม	ข้าชายฮ้อยคู่
	ของหมูนี	บุลนตั้งแต่งมา
		(สินไช ๔๔๐)

การอ้าง "ฮิต"(จารีต) หรือ "คอง"(ครรลอง) ที่มีมาแต่โบราณ เป็นการแสดงให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน ทำให้ไม่มีใครกล้าขัดจารีตเหล่านั้น เพราะหากไม่ปฏิบัติตามย่อมถูกสังคมลงโทษ ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ ไม่ยอมรับ และถูกขับออกจากกลุ่มชนนั่นเอง

การขอสมานนอกจากจะเป็นการขอภัยที่ละเมิดจารีตประเพณีแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงความรักความจริงใจต่อหญิงคนรักด้วย เพราะเป็นการช่วยกู้เกียรติยศชื่อเสียงวงศ์ตระกูลแก่ฝ่ายหญิง เพราะการที่ลูกสาวลักลอบได้เสียกับชายกองเข้าพิธีแต่งงานย่อมเป็นที่อับอายแก่ญาติพี่น้องคนในสังคมย่อมติฉินนินทา การสมานจึงเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวที่ประพฤติดูผิดประเพณีได้

กลับตัวแก้ไขพฤติกรรมเสียใหม่ เพื่อให้สังคมยอมรับและสามารถอยู่กินกันอย่างเปิดเผย และดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขนั่นเอง

๔ ๒ ๓ ๔ ประเพณีการบวช

เมื่อลูกชายของบ้านใดในกลุ่มชนไทยพวนมีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ถือว่ามีความอายุครบบวช พ่อแม่มักจะจัดงานบวชให้ ซึ่งการจัดงานบวชนี้ถือเป็นงานมงคลที่นาภาคภูมิใจของพ่อแม่ ปลื้มใจที่จะได้เห็นชายผ้าเหลืองเชื่อว่าจะได้านิสงส์แรง กุศลผลบุญจะส่งให้ดวงวิญญาณของพ่อแม่ได้ไปสู่สรวงสวรรค์ในภพภาคหน้าตนเอง การบวชถือเป็นการตอบแทนพระคุณของพ่อแม่อีกทางหนึ่งที่ชายชาวไทยพวนยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และนิยมบวชก่อนแต่งงานเพื่อพ่อแม่จะได้รับานิสงส์จากการบวชโดยสมบูรณ์ คนที่ผ่านการบวชเรียนแล้วมักจะได้รับความเชื่อถือจากคนในสังคมว่าเป็นผู้ใหญ่ มีวุฒิภาวะเพียงพอ เป็นผู้ที่ผ่านการอบรมสั่งสอนมาดีแล้ว และมีคุณธรรมสามารถเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีได้ ทำให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงพึงพอใจยินดีรับเป็นลูกเขย ส่วนหญิงสาวชาวไทยพวนเองก็ชื่นชมผู้ชายที่ผ่านการบวชเรียนแล้วมากกว่าคนที่ยังไม่บวชเรียน ในการบวช นิยมบวช ๑ พรรษา ปัจจุบันหากมีการกิจไม่สามารถบวชเรียนเต็มพรรษาได้ก็มักจะบวชนอกพรรษาประมาณ ๗ , ๑๕ หรือ ๓๐ วัน

ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนประเพณีการบวชผ่านพฤติกรรมของตัวละครเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็น การจัดเตรียมการก่อนบวช การอุปสมบท และการลาสิกขา ดังนี้

๑) การเตรียมการก่อนบวช

การเตรียมการก่อนบวช ผิน ดันแพง (สัมภาษณ์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๖) อาชีพหมอขวัญของบ้านม่วงขาวเล่าว่า ผู้ที่จะบวชต้องไปฝากตัวต่อพระอุปัชฌาย์หรือพระเถระผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานในการบวชก่อน ส่วนใหญ่มักจะเป็นเจ้าอาวาสของวัดที่จะอุปสมบทนั้น การฝากตัวต่อพระอุปัชฌาย์เพื่อนาคจะได้ฝึกการปฏิบัติตัว เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ท่องคำขานนาค และการอุปัฏฐากบำรุงรับใช้พระภิกษุ เป็นการฝึกวินัยในตนเอง สร้างความคุ้นเคยต่อกิจของสงฆ์ และสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้ที่จะบวชกับพระภิกษุในวัดนั้น ส่วนใหญ่จะไปฝากตัวก่อนบวชประมาณ ๑ เดือน

ก่อนบวช ๑ วัน เรียกว่า “วันสูกติบ” ชาวไทยพวนทุกคนครัวเรือนจะไปช่วยกันเตรียมงานบวชเพื่อจัดเตรียมอาหารคาวหวานไว้สำหรับทำบุญเลี้ยงพระและเลี้ยงแขกเหรื่อในงาน เพื่อนบ้านฝ่ายชายจะช่วยกันจัดเตรียม “คานนัง” สำหรับแหนาค ช่วงเช้าก่อนเพลจะเป็นพิธีโกนผมนาคที่วัดภาคบายญาติผู้ใหญ่จะนำขัน ๕ ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้และเทียน ๕ คู่ ไปทำพิธีขอนาคจากพระอุปัชฌาย์ ทำพิธีสงฆ์นาคเสร็จแล้วให้นาคสวมเสื้อผ้าสีขาวขึ้นนั่งบนคานนัง แหนาคไปไหว้ปูตาที่หอบ้าน และไปนมัสการตันพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดตันโพธิ์ แล้วจึงแหนาคกลับบ้านเพื่อทำพิธีสูขวัญนาคในตอนเย็นต่อไป

การสู่ขวัญนาค เจ้าบ้านจะจัดหาช่างฝีมือช่วยกันทำพานบายศรีสู่ขวัญ หรือที่เรียกว่า “พานขวัญ” ๑ พาน และ “พานหวาน” (สำหรับขนมหวาน) ๑ พาน โดยเชิญหมอยักษ์เป็นเจ้าพิธีสู่ขวัญนาค นาคจะขอขมาญาติผู้ใหญ่ ญาติผู้ใหญ่ทุกคนจะใช้ด้ายสายสิญจน์ซึ่งเป็นด้ายมงคลผูกข้อมือให้ ตีลให้พรแก่นาค

ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไซ ไม่ได้กล่าวรายละเอียดในการเตรียมงานวันสุกดิบและการสู่ขวัญนาค กล่าวถึงเฉพาะการเตรียมเครื่องอัฐบริขาร การมอบหมายภารกิจทางโลกของผู้บวชให้เสร็จสิ้น เพื่อจะได้ไม่มีห่วงกังวลก่อนบวช ดังความว่า

ข้อยจัก	ลาเจ้าแม่	เข้าบวคทงสิน
ข้อยจัก	เดินนำหา	พะยอนนางนงน้อย
เจ้าจง	หอมไฟไว้	ชาวเมืองปุนแต่ง
	เสนัดพ้อม	พาเจ้าแต่งแปง
	ลาซาเจ้า	เดาตากดแต่ง
	บาดแลจ้อง	ทั้งผ้าแต่งเอา
	ทั้งน้ำเต้า	ถหมากตาละบัด
	ทั้งหนังจามะขัน	แต่งเอาตงถ้วน
	แมแจมเจ้า	ทั้งนาคเทวี
	เสนาทั้งสี่พัน	แห่พะองไปแท้
		(สินไซ ๔๑-๔๒)

“เครื่องอัฐบริขาร” คือ เครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพุทธศาสนามี ๘ อย่าง ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มืดโกนหรือมืดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว ผ้ากรองน้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕ : ๙๐๙) สิ่งเหล่านี้ ผู้บวชต้องจัดหาไว้ให้พร้อม เพราะเป็นสิ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันขณะอยู่ในสมณเพศ ซึ่งท้าวสุทราษก็จัดเตรียมบาตร ร่ม ผ้าสบง จีวร น้ำเต้า ดาลบัตร แส้บัดยง ตลอดจนหมากพลูไปครบถ้วน เพราะสมัยก่อนนิยมกินหมากทั้งชายหญิง ก่อนอุปสมบทต้องปล่อยวางทางโลก หันหน้าเข้าหาทางธรรม ซึ่งท้าวสุทราษก็ได้มอบราชสมบัติแก่พระมารดาและมเหสีปกครองบ้านเมืองแทน จากนั้นเหล่าเสนาอำมาตย์จึงแห่นาคไปวัด ซึ่งในชีวิตจริงชาวไทยพวนก็ถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ปรับเปลี่ยนเครื่องอัฐบริขารให้ทันสมัยขึ้น สิ่งใดที่ไม่จำเป็น เช่น น้ำเต้า แส้บัดยง และหมากพลู ก็ไม่ต้องจัดเตรียม แต่จะจัดหาสิ่งอื่นทดแทนให้ครบทั้ง ๘ อย่างตามประเพณี

๒) การอุปสมบท

ในวันอุปสมบท พ่อแม่ญาติพี่น้องจะแห่นาคไปวัดแต่เช้ามีด การแห่นาคจะร้องรำทำเพลง

กันอย่างสนุกสนาน โดยจัดให้นาคหนึ่งบนคานหนึ่ง มีปีพาทย์บรรเลงนำขบวนระยะทางจากบ้านไปถึงวัด เวียนขวารอบพระอุโบสถ ๓ รอบ แล้วเข้าทำพิธีขานนาคในโบสถ์ ธรรมเนียมการขานนาค พระอุปัชฌาย์จะถามว่า นาคยังมีการที่ต้องกระทำอื่นใดอีกหรือไม่ บิดามารดายินยอมให้อุปสมบทหรือไม่ ป่วยเป็นโรคต้องห้ามต่าง ๆ หรือไม่ ฯลฯ เพราะผู้อุปสมบทคือผู้ที่หลุดพ้นจากโลกียวิสัยแล้ว มุ่งปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว ในเรื่องสินไชก็สอดแทรกประเพณีขานนาคไว้ในตอนที่ท้าวฤทธราชเข้าพิธีขานนาค ก็ตอบคำถามพระอุปัชฌาย์เช่นเดียวกัน ดังความว่า

เจ้าก็	ขอขาบไหว้	สังคะลาดทูนถวาย
	ขอนิมน	บวดพะองเป็นเจ้า
	ขอไหว้เจ้า	เพื่อนโผดปันนะสัด
ขอให้	บวดเป็นสังโค	อยู่เป็นสมมะหาเจ้า
	สังโคเจ้า	จาสะจาต้านตอบ
สังก็	ไล่เมืองไว้	โจนมานก็บังเกิด
	เมืองมะหาลาดชะเจ้า	เมือหน้าก็เส้าสุน
	เมืองเจ้านั้น	ไว้แห่งคนใด
ไผจัก	มาทงเมือง	สืบแทนเป็นเจ้า
แต่นั้น	ลาซาไหว้	ลาดชะคุนบवाद
เมืองข้า	ถวายมอบให้	มาดาแก้วแม่ตัน
กับทั้ง	พันละยาแก้ว	เทวีนางนาค
	เสเห็ดพ้อม	กันเฝ้าแต่งเอา
เมื่อนั้น	สังคะลาดเจ้า	ไดยินคำบากาว
เจ้าก็	บวดท่านท้าว	ลาซาเจ้าให้สิน
เจ้าก็	อุปปะสมปะทะแล้ว	ทงสร้างสูตเฮียน
		(สินไช ๔๓)

หลังจากเสร็จสิ้นการอุปสมบท พระอุปัชฌาย์จะสั่งสอนพระใหม่ให้รู้ว่าเมื่อบวชแล้วต้องปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง เป็นอันเสร็จพิธี ญาติพี่น้องก็จะฉลองพระบวชใหม่โดย ถวายเครื่องไทยทาน พระบวชใหม่จะนั่งรับที่ท้ายแถวพระสงฆ์รูปอื่น ๆ เพราะพรรษาน้อยที่สุด ถือเป็นผู้อ่อนอาวุโส หลังเสร็จพิธีอนุโมทนาและให้พร พระบวชใหม่จะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่เจ้ากรรมนายเวรตามประเพณี ในเรื่องสินไชได้สะท้อนให้เป็นประเพณีการฉลองพระบวชใหม่ ความว่า

คัณหา	บอละบวนแล้ว	เขาเสบสวนไล
	ทั้งกินทาน	แจกเพนเวนเข้า
	ทุกเดือนพ้อม	ทานทอดสังคะ
	ทั้งทูปเทียน	หมากพุดวายพ้อม
		(สินไซ ๔๔)

ขณะบวชเรียนกิจของสงฆ์ คือ จะต้องบำเพ็ญภาวนาและออกธุดงค์ เพื่อแสวงโมกกรรมและโปรดสัตว์ แต่การบวชเรียนสมัยก่อนมีทั้งการบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรม และบวชเรียนเพื่อเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ แทนการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งในเรื่องสินไซ ท้าวสุทราชบวชเรียนเพื่อจะได้เรียนรู้วิชาอาคมและออกติดตามหานางสมณฑาต่อไป ดังนั้น เมื่อบวชแล้วท้าวสุทราชจึงกราบลาพระอุปัชฌาย์ออกธุดงค์เพื่อแสวงหาอาจารย์ที่เก่งกล้า ได้จาริกไปถึงเมืองจำปาและขออนุญาตพักจำวัด ณ วัดใหญ่เมืองจำปาตามธรรมเนียม ดังความว่า

เจ้าก็	เข้าสู่ห้อง	เมืองไทยจำปา
เจ้าก็	แยงวิหาน	แห่งลาชะคูเจ้า
เจ้าก็	خابไหว	องอาดลาดชะคู
	ยอมมีอนบ	خابลงเลยไหว
แต่นั้น	ลาซาไหว	ลาดชะคูเลยก้าว
ผู้ข้า	อยู่ตานด้าว	เปงจานพุนโยดโก
ผู้ข้ามักไค่	เห็นหลายบ้าน	ต่างปะเทดหลายเมือง
เพื่ออยาก	เฮียนอาคม	จึงเดินมาไหว
	ขอจอตยัง	ดอมเจ้ากูขอเพ็ง
เพื่อหาก	ได้คำฮู้	สาดตะสิน
		(สินไซ ๔๕)

การออกธุดงค์และพักค้างแรมที่อื่นของพระสงฆ์ จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสวัดที่บวชจำพรรษาอยู่ก่อนนั้น เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงออกเดินทางได้ และหากไปถึงหมู่บ้านใด ต้องเข้าไปนมัสการพระผู้ใหญ่ประจำวัดของหมู่บ้านนั้น เพื่อเป็นการรายงานตัวให้รับทราบและขออนุญาตจำวัด จึงจะเป็นการสมควร ทั้งยังแสดงให้เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีสัมมาคารวะ และสืบทอดประเพณีอันดีงามสืบต่อกันมา ชาวไทยพวนนำสิ่งเหล่านี้สอดแทรกไว้ในนิทานชาดก เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนบุตรหลานของตนให้นำไปประพฤติปฏิบัติต่อไปนั่นเอง

๓) การลาสิกขา

การลาสิกขาเป็นขั้นตอนการลาจากสมณเพศเป็นฆราวาส ซึ่งเมื่อพระภิกษุจะลาสิกขา จะต้องแจ้งกำหนดการและเหตุที่ต้องลาสิกขาต่อพระอุปัชฌาย์ หรือหากไปจำวัดที่อื่นก็ต้องเดินทางกลับมาขอลาสิกขากับพระอุปัชฌาย์ผู้บวชให้แต่แรกนั้น ในการลาสิกขาต้องจัดเตรียมกรวยดอกไม้ รูปเทียน ๓ กรวย นำไปกราบขอขมาพระกู่สวด ๒ กรวย และขอขมาพระอุปัชฌาย์ ๑ กรวย แล้วกล่าวคำลาสิกขาตามถุญษยามที่หาไว้ล่วงหน้าแล้ว ผู้ที่บวชครบพรรษาและลาสิกขาเป็น ฆราวาสแล้วจะเรียกว่า "ทิต" ทิตสึกใหม่จะนุ่งขาวห่มขาวรักษาศีลที่วัดต่อประมาณ ๑-๓ วัน แล้วแต่ศรัทธาเพื่อปรับตัวรับสถานภาพใหม่ ตามธรรมเนียมเมื่อลาสิกขาแล้วจะต้องถวายเครื่อง อัฐบริขารต่าง ๆ ซึ่งเคยใช้เมื่อครั้งยังบวชนั้นแก่พระรูปอื่น ๆ ที่อยู่ในวัดนั้น เพื่อจักได้ใช้สอย ประโยชน์ต่อไป เมื่อได้ถุญษามยามดี ญาติพี่น้องจะมารอรับทิตสึกใหม่ที่หน้าประตูวัด และให้ ญาติที่เป็นหญิงพรหมจรรย์ (ส่วนใหญ่มักจะเป็นพี่สาว น้องสาว หรือหลานสาว) จูงมือทิตออกจาก เขตวัด ถือเป็นการกลับมาสู่สถานภาพฆราวาสโดยสมบูรณ์ เมื่อกลับถึงบ้านทิตจะต้องนำขัน ๕ กราบขอขมาพ่อแม่ตลอดจนญาติผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคล บางบ้านที่มีฐานะดีมักจะจัดงาน สุ ขวัญทิตตามความเชื่อว่า ขวัญจะได้ไม่ตื่นตกใจผิดแปลกในการเปลี่ยนสถานภาพจากพระเป็น ฆราวาส ขวัญจะได้อยู่กับเนื้อกับตัวเป็นสิริมงคลสืบไป เป็นอันเสร็จพิธีการลาสิกขาของชาวไทย พวน ซึ่งได้สะท้อนพิธีกรรมเหล่านี้ไว้ในนิทานชาดกไทยพวน ดังเช่น การลาสิกขาของท้าวฤทธราช ท้าวฤทธราชได้ถวายเครื่องอัฐบริขารต่าง ๆ ของตนแก่พระสงฆ์ในวัดเพื่อใช้สอยในการสืบศาสนา ต่อไป ดังความว่า

บัดนี้ ผู้ข้า	มาไหว้เจ้า ขอกุณา	ดอนอาดลาดชะคู ไผ่ตดนต์ัวฮ้อย
ผู้ข้า	ขอลาบาคเจ้า คิดจัดแจง	ปงผะหนดเป็นคะหัด แต่งเมืองปุนสร้าง
แต่นั้น	ลาชะคูเจ้า	ชานตอบว่าดี (สินไซ ๕๑)
เจ้าก็	ลาชะคูเจ้า บัทนนาน ลาสินแก้ว คาละวะแล้ว ยอเคนให้ ทั้งน้ำเต้า	ปงผะหนดลาชา ลวดปงเลยแล้ว ขันสมมาถวายบาค ยกเคื่องยอถวาย พ้อคูตนทุกสิ่ง กะโกนพ้อมชูอัน

	ตาละปิดพ้อม	หนึ่งหวดจำมะขัน
	ทั้งเม็งลาย	สาดหมอนถวายพ้อม
กับทั้ง	ขันสลาพ้อม	โอโกถ้วยบ่วง
	ยอยยกให้	พ้อคุณเจ้าชูอัน
	ทั้งชะบงผ้า	จีวอนผืนอาด
สังคาคี	ทั้งบาดจ้อง	ถวายไว้แก่คุณ
	ทั้งผ้าห้อย	อั่งสาละดตะคด
	เก็บมาโฮม	ลวดยอถวายเจ้า
	สุดเสื่อพ้อม	ผ้านั่งหมอนลาย
	เอามาถวาย	แก่คุณตงเสี้ยง
		(สินไช ๕๓)

ประเพณีการบวชดังกล่าวข้างต้นเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน ถึงแม้ว่าปัจจุบันวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าไปมากแล้วก็ตาม ชาวไทยพวนก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตาม ประเพณีอย่างเคร่งครัด และปรับเปลี่ยนขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การสูขวัญนาค การแห่นาค เพื่อความสะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย แต่จุดประสงค์ของการบวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดา มารดา และเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยนั้น ยังคงสืบทอดความเชื่อดังกล่าวนมาจนปัจจุบัน

๔ ๒ ๓ ๕ ประเพณีการสูขวัญ

ชาวไทยพวนเชื่อว่าคนเราทุกคนล้วนมีขวัญสิงสถิตอยู่กับกายมาตั้งแต่เกิด ขวัญจะทำหน้าที่พิทักษ์รักษาบุคคลนั้นให้มีความสุข ดังนั้น หากขวัญหาย หรือขวัญหนี มักจะส่งผลให้บุคคล นั้นเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องทำพิธีเรียกขวัญจึงจะหายเป็นปกติ ในชีวิตชีวิตของคนเรตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง ตายจึงผูกพันอยู่กับขวัญและต้องทำพิธีสูขวัญหลายครั้ง นับตั้งแต่ การสูขวัญการเกิด การสูขวัญ การแต่งงาน การสูขวัญบุคคลที่ผานพ้นเหตุการณ์อันตรายต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ ดังนี้

๑) การสูขวัญการเกิด

การสูขวัญการเกิด คือ การสูขวัญเด็กเกิดใหม่ เป็นการแสดงความยินดีกับครอบครัวที่ได้ สมาชิกใหม่ที่น่ารัก แข็งแรงปลอดภัย และจะเติบโตใหญ่เป็นสมาชิกของชุมชนต่อไป ชาวไทยพวน นิยมสูขวัญเด็กเมื่อเด็กมีอายุครบ ๑ เดือน หรือหลังจากแม่เลิกอุ้มกรรมหม้อไฟแล้ว โดยเตรียม พานบายศรี (พานขวัญ) ๑ พาน ใส่ข้าวสาร ข้าวสุก ข้าวต้มมัด ไช้ขวัญ และด้ายมงคลสำหรับ ผูกข้อมือเด็ก บ้างก็ใส่แก้วแหวนเงินทอง ตลอดจนของมงคลอื่น ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็กและ เป็นเคล็ดว่าเด็กจะเติบโตใหญ่มีฐานะร่ำรวยในภายหน้า เมื่อได้ฤกษ์ยามดีแล้วหมอขวัญจะทำพิธีสู ขวัญแม่และเด็ก ผูกข้อมืออวยพรให้แข็งแรง อายุมั่นขวัญยืน จากนั้นจะรับขวัญด้วยของมีค่าตาม สมควรแก่ฐานะ ดังเช่น การสูขวัญนางสุมนทนาและลูกในเรื่องสินไช ท้าวกุมพนได้ป่าวประกาศให้ ญาติพี่น้องมารวมพิธีสูขวัญธิดาของตน เพื่อรวมแสดงความยินดี ดังความว่า

	กุมพันธ์	เคื่องเพิงแพง
	แหวนทำโฮง	เชิดคำเพิงม้าว
	ทองเคื่องย่อง	ผองมิ่งโฮมขวัน
	ทั้งวันคำ	เคื่องกินยอตั้ง
	ทั้งลูกน้อย	เอาเคื่องโหมทัน
	ทั้งสังวาน	สอดดองโหมน้อย
	ทั้งพี่น้อง	ผ่องหมุยักโข
เขากี้	มาโฮมกัน	สู่ขวันสองเจ้า
เขากี้	หานามน้อย	บุคตีลูกอ่อน
	ชะซอนหน้า	งามเพียงเกิงพม
	สมสะนัดหน้า	คือพมไ้ววาด
	ผ่องชาติเชื้อ	หานามเจ้าชื่อนาง
ชื่อว่า	สีสุพันธ์	โสมงามจันทะแจ่ม
	นางนาคน้อย	ล่งป่าสู่ขวัน
	เงินคำแก้ว	ผ้าเทศเมืองสี
	ของมุงคุณ	ผูกแขนขวันเจ้า
		(สินไซ ๒๘-๒๙)

เมื่อเสร็จสิ้นการสู่ขวัญเด็กแล้วมักจะทำพิธีตั้งชื่อเด็กไปพร้อมด้วย โดยเลือกชื่อที่เป็นมงคล และคล้องจองกับชื่อพ่อแม่ หรือสอดคล้องกับลักษณะของเด็กนั้น ดังเช่น "สีสุพันธ์" "สุ" มาจากชื่อแม่ "สุมนทา" และ "พันธ์" มาจากชื่อพ่อ "กุมพันธ์" เป็นต้น

แม้ว่าในนิทานชาดกไทยพวนจะกล่าวถึงพิธีการสู่ขวัญเด็กอย่างรวบรัด แต่ก็ประเพณีการสู่ขวัญเด็กที่ชาวไทยพวนยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันการแพทย์เจริญขึ้น และเด็กมีอัตราการเกิดสูงขึ้น การรับขวัญเด็กเกิดใหม่ไม่ต้องทำพิธีบายศรีสู่ขวัญแต่ปรับเปลี่ยนเป็นการรับขวัญเด็กด้วยของมงคลแทน เช่น สร้อยข้อมือ สร้อยข้อเท้า ฯลฯ เป็นการแสดงความยินดีกับพ่อแม่ของเด็ก และเพื่อเป็นเคล็ดว่าเด็กจะโชคดี ร่ำรวยต่อไปในภายหน้า ก่อปรกับการคลอດในปัจจุบันมีความปลอดภัยสูง การให้ของมีค่าเพื่อรับขวัญเด็กจึงเป็นอุปายในการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายแก่พ่อแม่เด็กทางอ้อม หรือเพื่อเป็นทุนในการเลี้ยงดูเด็กในโอกาสต่อไปนั่นเอง

๒) การสู่ขวัญการแต่งงาน

การสู่ขวัญการแต่งงาน เป็นการบอกกล่าวขวัญให้รับรู้การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของเจ้าตัว เพื่อที่ขวัญจะได้ไม่ตื่นตกใจจนหลบหลับหนีหน้าไปเสีย และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของขวัญด้วย ผู้ทำพิธีสู่ขวัญคือหมอยาขวัญ โดยเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะเตรียมพานบายศรีสู่ขวัญ และของมงคลต่าง ๆ ประกอบในพิธี อาทิ ไก่ขวัญ ไข่ขวัญ ข้าวต้มมัด กล้วยน้ำว่า เป็นต้น

ในการสวัญแต่งงาน หมอขวัญจะกล่าวคำสวัญด้วยถ้อยคำที่ไพเราะและมีความหมายในทางมงคล เช่น กล่าวถึงฤกษ์งามยามดีว่า วันที่ทำพิธีแต่งงานเป็นวันที่เหมาะสมแก่การจัดงานมงคล เป็นวันที่ให้โชคลาภแก่เจ้าบ้าน จากนั้นหมอขวัญจะเรียกขวัญและอวยพรแก่คู่บ่าวสาว ดังปรากฏในเรื่องสินไซ ตอนท้าวกุมพนแต่งงานกับนางสุนันทา ความว่า

สี ๆ	ลิตทิโยก	ไซโยมือปอด
	วันปะกอบแท้	ไซโยแพ้หมุ่มมาน
ขอให้	ไซโยแพ้	เตไซไซยะไซก
	ฮ้อยปะเทดท้าว	มาเข้าส่วยไฮ
สี ๆ มือนีว่า	มือเฮาเต้า	ช้างเผือกเข้าโฮง
	มาโฮมกิน	ไหแคที่ขวันโฮมเจ้า
	เขินขวัญเจ้า	ทั้งสองเป็นคู่
	มาอยู่ล้าง	เมืองกว้างอยู่ดี
มาเยื่อวันเฮยมาอยู่ย้าว		ผาสาดเวไชยน
อย่าได้	วนวังเว	หลีกไปไ้เจ้า
อย่าได้	เข้าป่าไม้	มาท่อนอยู่ดี
อย่าได้	ไปอยู่ลี้	หิมมะพานยาวโยด
อย่าได้	สาโหดฮ้าย	ขวันเจ้าเกี่ยวกัน
อย่าได้	มีโพยไฟ	เหตใดมาต้อง
	สองพะองเจ้า	หอมพนดุ่มไฟ
	เมื่ออยู่ล้าง	เป็นเจ้านังปอง หั้นท่อน
		(สินไซ ๔๑๕-๔๑๖)

การเรียกขวัญเข้าสู่กาย สวนใหญ่หมอขวัญมักจะเชื้อเชิญขวัญให้มากินอาหารคาวหวาน และเกลี้ยกล่อมขวัญให้กลับเข้าสู่กาย อย่ามัวไปเที่ยวเล่นตามป่าเขาลำเนาไพร และแทรกบทอวยพรคู่บ่าวสาว พร้อมทั้งให้อวาทในการครองเรือนด้วย ดังความว่า

มาเยื่อวันเฮยมากินเข้า		สุลาทั้งกุดตา
ทั้งอันดา	แซบช้อย	ทั้งก้วยอ้อยเผือกมัน
ขวันเฮย	อย่าผันเข้า	อะลันยาฮาวปา
อย่าได้	ไปคว่ำหลิ้น	ไฟกว้างเถื่อนกว้าง
ขวันเฮย	อย่าได้ไป	อยู่ค้ำเมืองแกน

อย่าได้ไป	อยู่แดนฟ้าตอ
อย่าได้ไป	กอย้าวเมืองผี
หนีมาสร้าง	บาคานหอมไฟ
สองหนอให้	อย่าให้จากกัน
พันทะนังเกี้ยว	เกี้ยวเกี้ยวกันอย่าหลา
	(สินไซ ๔๖๓)

หมอขวัญเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสู้ขวัญ จึงต้องเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบดี สามารถปรับเปลี่ยนคำพูดในบทสู้ขวัญให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้คู่บ่าวสาวตลอดจนญาติพี่น้องของคู่บ่าวสาวพึงพอใจ และเชื่อว่าคำสู้ขวัญศักดิ์สิทธิ์ และจะส่งผลให้คู่บ่าวสาวมีความสุข ชีวิตการแต่งงานยืนยาว และสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน หมอขวัญที่มีปฏิภาณไหวพริบดี ทันต่อเหตุการณ์ จะต้องแสวงหาข้อมูลของคู่บ่าวสาวมาล่วงหน้า แล้วนำมาประมวลใหม่ให้มีแต่เรื่องที่ดีงามและเป็นมงคล แล้วใช้ข้อมูลเหล่านั้นสอดแทรกในคำสู้ขวัญของตนเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ผู้ฟังพึงพอใจ และได้รับความนิยมนตลอดไป ปัจจุบันประเพณีการสู้ขวัญการแต่งงานยังคงได้รับความนิยมอยู่ แต่ปรับเปลี่ยนขั้นตอนยุ่งยากต่าง ๆ ให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น

๓) การสู้ขวัญบุคคลที่ผ่านเหตุการณ์อันตราร้ายแรงในชีวิต

หากบุคคลใดผ่านพ้นเหตุการณ์อันตราร้ายแรงในชีวิตมาได้อย่างปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไกล การรอดพ้นจากอันตราร้ายแรงถึงชีวิต หรือรอดจากการเจ็บป่วย ญาติพี่น้องมักจะแสดงความยินดีด้วยการสู้ขวัญให้ โดยการจัดเตรียมพานบายศรีสู้ขวัญ อันประกอบด้วย ไก่ขวัญ ไช้ขวัญ ข้าวต้มมัด ขนมต้มดำต้มแดง เหล้าโรง ข้าวสุก และสำหรับอาหารคาว-หวาน หมอขวัญจะทำพิธีสู้ขวัญ แล้วผูกด้ายมงคลรับขวัญ ให้ศีลให้พร เป็นอันเสร็จพิธี

ในนิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนประเพณีสู้ขวัญบุคคลที่ผ่านเหตุการณ์อันตราร้ายแรงในชีวิตในเรื่องสินไซ ตอน นางสมณฑาและนางสีสุพันเดินทางกลับบ้านเมือง ท้าวกุศราชได้จัดพิธีบายศรีสู้ขวัญและให้มีพรสพลลงเป็นการรับขวัญ ๓ วัน ๓ คืน ดังความว่า

	พาขวันตั้ง	พาขาวเลียนฟ้าง
	ไหเหล้าตั้ง	กำซ้องไขว่ขวัน
	เงินคำแก้ว	แขวนใส่กายา
	ทั้งพาหวาน	เอี้ยกขวันมาเด้า
	นบนอบนิ้ว	วันนี้อาติ
สี ๑ สิดทิเต้า	มือนี่ว่า	มือนี่แลวันปอด
	มือปะกอบแท้	ฝูงข้าเอี้ยกขวัน
มาเยื่อ	ขวันหน่อแก้ว	แมลูกเข้าปาไฟสน

อย่าได้	ไปหลงหลอ	อยู่ดงดอนปาไม้
มาเยื่อ	ชวนหนอไ้	เจ้าอนทั้งสอง
อย่าได้	ไปอยู่ปน	หมู่ผีสว่างเชื้อ
	เจ้าอย่ากะสัน	อยู่ดอมผีฮ้าย
อย่าได้	หลงไปกว้าง	ดอยดงหิมมะเวด
ชวนเฮย	เจ้าอย่าได้	อยู่เขตด้าวผีเชือกักโข
	อันหนึ่งชวน	สีสุพันน้อย
อย่าได้	ไปหลงหล่น	ในป่าเหวผา
อย่าได้	ลงไปหา	แม่นัดที่วังน้ำ
อย่าได้	กัตติตั้ง	ดอมนาคนาโค
บแมน	พาสาโต	เงือกโงในน้ำ
	ชวนแจมเจ้า	ทั้งสองน้อยออน
	มาอยู่สร้าง	เมืองบ้านสำลาน
		(สินไซ ๒๖๑)

จะเห็นวาทสวัญมักจะไม่ตายตัว เพราะหมอขวัญจะใช้ปฏิภาณไหวพริบปรับเปลี่ยนบทสวัญไปตามสถานการณ์เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของบทสวัญและเพิ่มความน่าเชื่อถือ และเป็นที่พึงพอใจของผู้สวัญ เพราะพิธีกรรมนี้จัดทำขึ้นเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่เจ้าของขวัญ เป็นการแสดงความยินดีต่อเจ้าตัวที่ผ่านพ้นเหตุการณ์ร้ายแรงในชีวิตมาได้อย่างปลอดภัย บทสวัญจึงสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาได้ตามความเหมาะสม

ประเพณีการสวัญเกี่ยวกับชีวิตที่กล่าวมาแล้วข้างต้นล้วนมีจุดประสงค์เพื่อร่วมแสดงความยินดีและต้องการอวยพรให้บุคคลมีความสุข มีความปลอดภัย และมีอายุยืนนาน การสวัญจึงเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคคลที่ดีมี ทั้งยังเป็นอุปายในการประสานไมตรีอันดีงามระหว่างเครือญาติ เพราะเครือญาติได้มาชุมนุมรับรู้ข่าวสารของกันและกัน ได้พบปะสังสรรค์กัน สร้างความสามัคคีในหมู่คณะทางอ้อม เพราะการสวัญเป็นการรวมญาติโดยมิได้นัดหมาย ญาติพี่น้องได้ร่วมทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ได้แสดงออกถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคีของหมู่คณะ ทำให้ชาวไทยพวนมีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติแน่นแฟ้น นับว่าเป็นการใช้นิทานชาดกไทยพวนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและใช้วัฒนธรรมประเพณีช่วยสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น

๔ ๒ ๔ ศิลปการใช้ภาษาในนิทานชาดกไทยพวน

ชาวไทยพวนบ้านม่วงเขามีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์คือ “ภาษาพวน” ซึ่งมีสำเนียงภาษาคลายคลึงกับภาษาผู้ไทยของชาวภูไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและมีถ้อยคำที่แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานทั้งในด้านการออกเสียงและความหมาย เช่น

คำว่า “บ้าน” หรือ “เรือน” ออกเสียงว่า “เฮิน” หรือ “เฮือน” ดังความว่า

“ฟองฟาดฟังกุด้ามทอเฮือน” (ท้าวแก้ว ๒๒)

คำว่า “พี่สาว” ออกเสียงว่า “เอี้ย” หรือ “เอ้อย” ดังความว่า

“นางไอเอี้ยไปพ้อมกอดแหว หันแล้ว” (ท้าวแก้ว ๓๒)

คำว่า “เรียก” หรือ “ร้องเรียก” ออกเสียงว่า “เอิ้น” หรือ “เฮียก” ดังความว่า

“เขาก็เอิ้นเฮียกน้องนางนาคทำมา” (ท้าวแก้ว ๒๔)

นอกจากนี้ชาวไทยพวนยังเป็นคนเจ้าสำบัดสำนวนชอบพูดคำคล้องจองและเจ้าบทเจ้ากลอนจะเห็นได้จาก ในอดีต “ลำพวน” ซึ่งเป็นการแสดงชนิดหนึ่งของชาวไทยพวน ได้รับความนิยมมากเป็นการลำได้ตอบเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวลักษณะคล้ายหมอลำ แต่เป็นการด้นกลอนลำสั้น ๆ ไม่ร้องเป็นเรื่องราวเหมือนหมอลำ ผู้ที่สามารถโต้ตอบกลอนลำและโต้ผญาได้ จะเป็นที่ยกย่องของคนในสังคม เพราะผญาเป็นการใช้วาทศิลป์ในการผูกถ้อยคำเป็นสำนวนที่มีความหมายลึกซึ้งซึ่งใช้ทั้งในการเกี่ยวพาราสีและใช้เพื่อสั่งสอนบุตรหลาน ภูมิปัญญาด้านภาษาของชาวไทยพวนจึงน่าสนใจ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะวิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษาที่ปรากฏได้แก่ การใช้ความเปรียบ และผญาภาษิต ดังนี้

๔ ๒ ๔ ๑ การใช้ความเปรียบในนิทานชาดกไทยพวน

ศิลปะการใช้ความเปรียบในนิทานชาดกไทยพวนถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ช่วยเสริมความไพเราะและความงามทางภาษาแก่ตัวบท เพราะการใช้ถ้อยคำดังกล่าวสามารถสื่อความหมาย สื่อจินตนาการได้เข้าใจ เกิดอารมณ์สะท้อนใจและประทับใจในการอ่านและฟังนิทานชาดกเข้าใจได้ดีกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมาธรรมดา อีกทั้ง ยังนิยมใช้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่ชาวไทยพวนต่างคุ้นเคยกันดีอยู่แล้วมาเปรียบเทียบให้เห็นจริงยิ่งขึ้น นิทานชาดกไทยพวนจึงเป็นศิลปะการใช้ภาษาที่โดดเด่นที่สืบทอดกันมายาวนาน

ลักษณะของความเปรียบที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไซและท้าวแก้ว มี ๓ ประเภทคือ อุปมา(Simile) อุปลักษณ์(Metaphor) และ อติพจน์ (Hyperbole)

๑) การใช้ความเปรียบแบบอุปมา (Simile)

ความเปรียบแบบอุปมาคือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกันและใช้คำที่มีความหมายว่าเหมือนหรือคล้ายเป็นคำแสดงการเปรียบเทียบเพื่อเน้นให้เห็นจริงว่าเหมือนอย่างไร ในลักษณะใด (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ , บรรณาธิการ ๒๕๔๐ : ๔๔) เพื่อให้เห็นภาพพจน์และเกิดความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ในนิทานชาดกเรื่องสินไซและท้าวแก้วนิยมใช้คำว่า เหมือน ดัง ดัง เพียง เพียง สิ่ง(ราวกับ) ทอ(เทา) เหมือนดัง เสมอ เสมอดัง ปาน เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ เช่น

การเปรียบเทียบความงามของตัวละครเอก มักใช้คำว่า ดัง เพียง เพียง สิ่ง เสมอ เก่ง (ครึ่ง กึ่ง) สวนใหญ่ มักเปรียบเทียบความงามราวกับพระอินทร์วาด หรือพระพรหมปั้นแต่งลงมาเกิด และงดงามราวกับเทวดา ดังคำว่า

	เพ็ญโฉมงาม งามยิ่งแย้ม	ดังอินลงแต่้ม เพ็ญโฉมขึ้นไผ่ (สินไช ๔)
คันทา ยามเมื่อ	ทำเพี้ยนเพียง ยั่วละยาดย่าย ทงเคื่องย่อง จาละจา	เพียงโฉมพมมะวาด งามแย้มยอดสวัน โฉมสิงเทว สิงพมพายฟ้า (สินไช ๒๐)
	ชะซอนหน้า สมสะนิตหน้า	งามเพียงเก้งพม คือพมไ้ววด (สินไช ๒๘)
คือดัง	สะกิดแท่นแก้ว อินทงโฉม	ทงอาดบันทม ฟากสวันในฟ้า (สินไช ๒๙๖)
	โฉมออนน้อย ไต้แผ่นหล้า	เสมออินลงหล่อ ลือเจ้ายอดนางแท้งแล้ว (ท้าวแก้ว ๔๔)

ความเปรียบเทียบมาเป็นการชมความงามของนางสุมณฑาและนางสีสุพันในเรื่องสินไช และความงามของนางคำหยาดในเรื่องท้าวแก้ว ว้างงดงามราวกับพระอินทร์ปั้นแต่ง ดวงหน้างามดังพระจันทร์วันเพ็ญ เมื่อแต่งเครื่องทรงเต็มยศยิ่งงดงามราวกับเทวดา ยามพูดจาเสียงเสนาะดังเสียงพระพรหม ดวงหน้างามราวกับพระพรหมวาดไว้ การชมโฉมหญิงสาวดังกล่าวเป็นการชมความงามในอุดมคติมิใช่ความงามตามธรรมชาติ เป็นขนบการชมความงามเช่นเดียวกับวรรณคดีราชสำนักหลายเรื่องที่ชมโฉมตัวละครเอกฝ่ายหญิงว่า ดวงหน้างามดังพระจันทร์วันเพ็ญ ดวงตางดงาม

ราวกับตาของเนื้อทราย คิ้วโก่งดั่งคันศร ฯลฯ แม้ว่าจะเป็นารชมความงามในอุดมคติแต่ก็เป็นการใช้ศิลปะทางภาษาที่งดงาม มีการสรรคำมาเปรียบเทียบให้อ่านเพลิดเพลินเกิดภาพพจน์และเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากจะเปรียบความงามของหญิงสาวแล้ว ยังนิยมใช้ความเปรียบดังกล่าวในการชมโฉมตัวละครเอกฝ่ายชายด้วย เช่น

ก็เพื่อ	เห็นชูปท้าว งามสะนิตเพียง	อินแถมแดงลง ขาวฟองคิ้วกองงามได้ (ท้าวแก้ว ๒๓)
สั่งมา	งามกะดัดได้	เสมออินลงหล่อ (ท้าวแก้ว ๒๔)
คือดั่ง	อินทงโสม	ฟากสวนในฟ้า (สินไช ๒๔๖)
	สินไชเจ้า ทั้งอาพอน งามเลิศแล้ว	ทงเคื่องสังวาน คำแสนประดับเอ เหมือนดั่งโกสี (สินไช ๓๓๐)

ข้อความดังกล่าวเป็นการชมโฉมท้าวแก้วรูปงามดั่งพระอินทร์ปั้นแดงลงมา และชมโฉมสินไชวารูปงามเหมือนพระอินทร์ ทั้งที่ไม่มีใครเคยเห็นวาทะอินทร์นั้นรูปร่างงดงามเพียงใด แต่การชมว่างามเหมือนพระอินทร์ ทั้งผู้อ่านและผู้แต่งต่างเข้าใจตรงกันว่าเป็นความงามซึ่งหาที่เปรียบมิได้ การชมโฉมความงามในนิทานชาดกไทยพวนล้วนเป็นความงามในอุดมคติ เป็นเพียงความงามในจินตนาการเท่านั้น มิใช่ความงามของมนุษย์ที่แท้จริง แต่เป็นศิลปะการใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดภาพพจน์ เกิดความอลังการทางเสียงและความหมายของคำ ให้ความโดดเด่นน่าอ่านยิ่งขึ้น

นอกจากการใช้อุปมาในการชมโฉมความงามแล้วยังมีการใช้โวหารอุปมาเปรียบเทียบลักษณะ ขนาด พฤติกรรม ของสิ่งต่าง ๆ โดยใช้สัตว์หรือสิ่งของใกล้ตัวที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน มาเปรียบเทียบให้เห็นจริงมากยิ่งขึ้น เช่น

เปรียบยุงตัวโตเท่าแม่ไก่และรันตัวใหญ่เท่าอิกกา ซึ่งทั้งรันและยุงเป็นสัตว์ปีกตัวเล็ก ๆ ที่ชอบกินเลือดคนและสัตว์ ชาวบ้านรู้จักเป็นอย่างดี แต่เมื่อผู้แต่งนำมาเปรียบเทียบกับแม่ไก่และอิกกาซึ่งใหญ่โตผิดปกติเพื่อให้อ่านเกิดภาพพจน์ เกิดจินตนาการคล้อยตามทำให้เรื่องราวตื่นเต้นและสนุกสนานยิ่งขึ้น ดังความว่า

ยุงนั้น	ตัวใหญ่ทื่อ	ไก่แม่กามาแท้
		(สินไช ๑๑๘)

อันนั้น	ตัวใหญ่ได้	ปะมานแท้ท้อกา
		(สินไช ๑๑๘)

เปรียบเทียบพลังกำลังของวิทยากรแข่งแกร่งดังช้างสาร เพราะช้างเป็นสัตว์ใหญ่ที่มีพลังกำลังมากและเป็นสัตว์ใช้แรงงานที่ชาวบ้านรู้จักคุ้นเคยดีอยู่แล้ว ผู้แต่งจึงเปรียบเทียบพลังกำลังของวิทยากรซึ่งเป็นอมมุขยพวกรหนึ่งสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ว่ามีพลังกำลังมากกว่ามนุษย์ธรรมดา แข็งแกร่งดังช้างสาร สามารถบีบคอมมุขยให้หักป็นเป็นผุผงราวกับแบ่งได้ ดังความว่า

กุนี	ลือแกก้า	แสงเก็งพายสารแท้แล้ว
กูกี้	บายคอบิด	บีบเสียเสมอแบ่ง
		(สินไช ๑๓๔)

เปรียบเทียบอานภาพของพระขรรค์รุนแรงดังฟ้าผ่าหน้าแล้ง เพราะตามปกติมักจะเกิดปรากฏการณ์ฟ้าร้องฟ้าผ่าในหน้าฝน ดังนั้น ชาวบ้านจึงเชื่อว่าฟ้าผ่าหน้าแล้งเป็นอาเพศผิดธรรมชาติ จะอันตรายและมีความรุนแรงมากกว่าปกติ ดังความว่า

	แสงพะขันเกี้ยว	มัวดาพนนาก
เป็นดัง	ฟ้าผ่าไม้	ยามแล้งเมื่อแลง
		(สินไช ๒๒๓)

เปรียบเทียบลักษณะของไพร่พลนาควาแตกต่างจากมนุษย์ เช่น มีหัวเป็นช้าง ตัวสูงใหญ่ เทาภูเขา มีหงอนเหมือนแม่ไก่ ลำตัวเทาตันดาล มีหัว ๘ หัว มีเกล็ดสะท้อนแสงเหมือนอาบด้วยทองคำเพื่อให้ผู้อ่านจินตนาการเห็นภาพพญานาคชัดเจนยิ่งขึ้น ดังความว่า

หัวมัน	เป็นหัวช้าง	ตัวนั้นท้อพู
	ลางตัวนั้น	มีหงอน*ดังไก่
	ตัวใหญ่แท้	ปะมานด้ามท้อตาน
	ตัวท้นท้าว	พะยาใหญ่เนาโค

* หอน หรือ หงอน หมายถึง เนื้อที่งอกขึ้นบนหัวไก่ เรียก หงอนไก่ (ปรีชา พิณทอง ๒๕๑๒ ๘๗๕)

ทำลิตที่	เป็น ๘ หัวเพินตั้ง
มีเกิดช่อง	เพินคอตัวไทย
มาบ ๗ เหลื่อม	เหมือนแท่งคำ
	(สินไซ ๒๒๗)

เปรียบเทียบฟองคลื่นในทะเลสูงใหญ่เท่าบ้าน เพราะ “เือน” หรือบ้านของชาวไทยพวน มักจะสร้างแบบยกใต้ถุนสูง เพื่อใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ เก็บผลผลิต การเกษตร ทำคอกขังสัตว์เลี้ยง หรือทำงานจักสาน และทอผ้าในลาน ใต้ถุนเรือน การเปรียบเทียบความสูงของคลื่นในทะเลซึ่งกำลังปั่นป่วนวามีความสูงเท่าบ้านจึงเป็นอีกภาพพจน์หนึ่งที่เปรียบเทียบให้เห็นความน่ากลัวและความรุนแรงของทะเลยามมีพายุได้ชัดเจนดังความว่า

ฟองฟาดฟิง	ดูตำมท้อเือน
	(ท้าวแบ๋ ๒๒)
น้ำถิบฟิง	ฟองกัวท้อเือน
	(ท้าวแบ๋ ๕๗)

เปรียบเทียบลักษณะของยักษ์ที่แตกต่างจากมนุษย์ ยักษ์เป็นอมมนุษย์ที่มีความน่าเกลียดน่ากลัว เชื่อกันว่ามีรูปร่างใหญ่โตกว่ามนุษย์หลายสิบเท่า การเปรียบเทียบรูปร่างของยักษ์ให้เห็นได้ชัดเจนที่สุดต้องเปรียบเทียบกับสิ่งของใกล้ตัวมนุษย์ เช่น ถือกะบองขนาดใหญ่เท่าต้นตาล ตาแดงดังกองไฟ ฟันซี่ใหญ่เท่าขวาน ดังความว่า

อันว่าตายักนี้	ขนาดแท	ตัวท้อพูเขาเจ้าเฮย
	ฟันมันเหมือน	ดังขวานดวงกำแทแล้ว
		(ท้าวแบ๋ ๕๐)
ยักก็	ถือก้อนด้าม	ปะมานท้อลำดาน
	ตามันแดง	เหมือนตั้งไฟกองฮ้า
	ดูฟันแซ้ว	คือขวานดวงไทย
	ตาเหลือดเปี่ยม	แยงซ้ายเหลือดขวา
		(ท้าวแบ๋ ๕๐)

เปรียบเทียบพฤติกรรมของสัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมากลางถึงเพื่อสอนใจ คล้ายคำคมสุภาษิตสำนวนไทย เช่น สำนวน “แมงเม่าบินเข้ากองไฟ” “ลูกไก่ในกำมือ” “ล้มตายดังใบไม้ร่วง” “หลังไหลมาดูลายน้ำ” ซึ่งคำคมสุภาษิตสำนวนไทยเป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนโดยนำสิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติมาเรียบเรียงเป็นถ้อยคำที่คล้องจองกันให้จดจำได้ง่ายเพื่อเป็นคติสอนใจในการดำเนินชีวิต ชาวไทยพวนในอดีตก็คงคล้ายกับชนชาติอื่นที่นำสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในธรรมชาติมายึดถือเป็นคติสอนใจและนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ เพื่อความปลอดภัยในชีวิต ดังปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน เช่น เล่นกับไฟเหมือนยุ้ง ล้มตายทับถมกันดังก้อนหินจมอยู่ใต้น้ำ เหมือนจับลูกไก่ไว้ในกำมือ หลังไหลมาดูลายน้ำ ถูกฟันล้มตายดังฟันต้นไม้ ดังความว่า

เขานี้เหมือนดัง เหมือนดัง	สัตว์อย่าง ยุงของผืน	บัฐยอมคำตายหันแล้ว แล้วบินหนีฮ้อน (สินไช ๑๗๖)
เขาก็	นองกันตาย	ตั้งหินทางแก้ง (สินไช ๑๘๗)
เขาจัก	มวนกันตาย	ตั้งหินทางแก้งแล่น (ท้าวแป้ ๔๖)
เขานี้เป็นดัง มันบู้	กุมไก่น้อย จักคำตาย	ตั้งอยู่ในมือหันแล้ว หลังมาปานน้ำ (สินไช ๑๘๔)
ผอดู คือตั้ง	พนผีมาน ฟันล่าวไม้	ล้มตายลงชินไขว่ เลียดันไขว่ชิน (สินไช ๑๘๐)

เปรียบเทียบจิตใจของคนกับเปลวไฟร้อนแรง เช่น ในเรื่อง สินไช เมื่อนางสมณฑาถูกลักพาตัวไป ทำให้ท้าวสุทธราชรู้สึกเสียศักดิ์ศรี เสียหน้า และเสียใจแค้นใจที่ติดตามไปช่วยเหลือไม่ได้ จึงรู้สึกร้อนใจตั้งไฟกำลังเผาผลาญในอก และตอนที่หกกุมารอ้างว่าพวกตนเป็นผู้ช่วยเหลือนางสมณฑากลับบ้านเมือง นางสมณฑารู้สึกแค้นใจตั้งภูเขาทับอกที่ไม่สามารถบอกความจริงกับใครได้ว่ากุมารทั้งหกเป็นคนหลอกลวง ดังความว่า

	ใจอุฮ้อน	ปานไหม้หมื่นแปว (สินไซ ๑๙๐)
ท้าวเกี	คิดโสภฮ้อน	เหมือนไหม้หมื่นแปว (สินไซ ๑๙๕)
เป็นดั่ง	นางบ่ปาก พูผาทับ	ยังอยู่ในอก หนีบเต็งตนแค้น (สินไซ ๒๖๖)

นำพิชม็อยู่ในธรรมชาติมาเปรียบเทียบให้เห็นจริง เช่น เปรียบขนของท้าวแป้อ่อนนุ่มดั่งปุยนุ่น ขนสีชาวดั่งปุยฝ้าย เลือดของยักษ์กันดารสีแดงดั่งฝาง* และใช้ในเชิงประชดประชันว่าปากหวานกันเปรี้ยว หรือปากกับใจไม่ตรงกันว่าปากหวานเหมือนกินกล้วย ใจเปรี้ยวเหมือนมะนาวดังความว่า

อันว่า	ขนอ่อนเหลื่อม ขนอ่อนเกี้ยง	เสมอยองจ้วนุ่น เสมอฝ้ายติดผงแท้แล้ว
	ทั้งตึงเพี้ยง ขนอ่อนเกี้ยง	เสมอคำเสียงหลอ เสมอฝ้ายติดผงแท้แล้ว (ท้าวแป้ ๔)
	เลือดอาบย้อย	แดงเข้มดั่งฝาง (ท้าวแป้ ๒๐)
	พ่อเจ้านี้ หัวใจสั้ม	คำปากหวานสิงก้วย สิงหมากนาวแมนา (สินไซ ๓๐๔)

* ฝาง เป็นพรรณไม้ชนิดหนึ่ง ต้นและใบคล้ายหางนกยูง ดอกสีแดง แก่นสีแดง ใช้ย้อมผ้าหรือทำยาได้(ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ :๕๔๗)

ปากกาว์ด้าน
ใจพางาน

หวานสิงน้ำตาน
อยากให้หลานมละเมียน
(สินไช ๑๖๙)

การเปรียบเทียบความรัก เพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งและเข้าใจความรักว่าเป็นสิ่งงดงามมีคุณค่า มักจะเปรียบความรักกับแก้วตาดวงใจหรือการได้ทองคำ เช่น ความรักของท้าวกุมพนที่มีต่อนาง สุมณหาน้องสาวดังแก้วตาดวงใจของตน ความรักของท้าวนาโคที่มีต่อนางสีสุพันธ์มเหสีดุจดังได้ครอบครองทองคำล้ำค่า และความรักของยาโอะยะโกที่มีต่อท้าวแบ้บุคคลที่นางเลี้ยงตูมาดังดวงตาทั้งคู่ของตน ดังความว่า

มันก็	ฮักยิ่งล้ำ ลาซาแพง	ล้ำยิ่งเสมอตา ถึกพะไทยเพ็งเนื้อ (สินไช ๒๗)
คือตั้ง	นาโคได้ ได้หมั้นตื้อ	สีสุพันธ์มชื่น คำเข้มใส่ถอง (สินไช ๓๖)
ยากี้ ยากี้	ม้ามเข้าป้อน แพงกุมมาน	บุตตะลาดกุมมาน เกิงตาสองเบื่อง (ท้าวแบ้ ๗)

จะเห็นว่าการใช้โวหารอุปมาในนิทานชาดกไทยพวนมักจะเป็นการใช้ความเปรียบอย่างง่าย ๆ แต่ให้ภาพพจน์ที่เด่นชัด ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวมากยิ่งขึ้นและเห็นความงามของภาษา เพราะกวีใช้คำเปรียบเทียบโดยใช้ธรรมชาติใกล้ตัว พืช สัตว์ หรือสิ่งของที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นไจร่อนดังไฟ หนักใจดังภูเขาทับอก ออหนุมดังปุยพุน สีขาวดังปุยฝ้าย ใหญ่เทาล่าตันตาล มีผละกำลังดังช้างสาร ปากหวานเหมือนกินกล้วย ใจเปรี้ยวดังมะนาว รักเทากับดวงตาทั้งสอง ฯลฯ มาเปรียบเทียบให้เห็นจริง แม้บางครั้งจะมีการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มนุษย์ไม่เคยเห็น เช่น งามดังเทวดา งามเหมือนพระอินทร์ แต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านสามารถสร้างจินตนาการอย่างอิสระว่าความงามดังกล่าวเป็นเช่นไร ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังนิทานชาดกไทยพวน สนุกสนานเพลิดเพลินในการอ่านและฟังนิทานชาดกมากยิ่งขึ้น

๒) การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ (Metaphor)

ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) คือโวหารเปรียบเทียบด้วยการกล่าววาสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “เป็น” หรือ “คือ” ความหมายจึงลึกซึ้งกว่าอุปมา อุปลักษณ์อีกประเภทหนึ่งคือ อุปลักษณ์โดยนัย (implicit metaphor) จะไม่มีคำว่า “เป็น” หรือ “คือ” ปรากฏอยู่ในข้อความ ยกมาแต่สิ่งที่นำไปเปรียบให้ผู้อ่านตีความเอาเองวาสิ่งทีนำไปเปรียบนั้นคืออะไรโดยสังเกตเนื้อความในบริบทด้วย (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, บรรณาธิการ ๒๕๔๐ ๔๕) ซึ่งในนิทานชาดกไทยพวนมีการใช้ความเปรียบแบบโวหารอุปลักษณ์โดยนัยแต่ก็พบน้อยกว่าโวหารแบบอุปมา อาทิ

ในเรื่องสินไชต่อนางสุมณฑาทูษัรอันใจที่สินไชถูกพี่ทั้งหกผลักตกเหวแล้วพี่ทั้งหกอ้างว่าพวกตนเป็นคนช่วยอาภกลับมา นางทูษัใจจนป่วยหนักผิวพรรณซีดเซียวเหมือนสีผิวกล้วยที่บ่มจนสุก ดังความว่า

เห็นโสมเจ้า	ผิวเหลืองก้วยบ่ม
ป่วยบไซ	คิงเจ้าหลาเหลือง
	(สินไช ๒๖๓)

ดอนนางยักษ์แปลงกายเป็นสาวงามมาล่อลวงสินไช ผู้แต่งได้บรรยายภาพของนางยักษ์แปลงว่ามีความงดงามดั่งสาวสวรรค์ ดวงตาดงาม ผมดำลึบเป็นเงางาม รูปร่างอรชรอ่อนแอ้น เอวกลมกลิ้งดั่งส่วนโค้งของคันธนู ดังความว่า

	คิงคาคแก้ว	สบสอดีหมคำ
	ดาดำไหล	เหลือดแลหัวแยม
	มาลาส้วย	ดวงหอมเคียนคาค
	ปักปิ่นแก้ว	กมเกี้ยงออนใส
ก็หาก	ดูเพียงเพียง	สาวสะหวันลงเกิด
	ผมเกดแก้ว	ดำเกี้ยงอ่อนงาม
	แอวกมส้วย	ทะนุทองก้านก้อง
		(สินไช ๑๒๙)

ดอนสงครามระหว่างท้าวกุมพกับสินไชผู้แต่งเปรียบสินไชว่าเป็นเพียงมนุษย์ตัวเล็ก ๆ ดั่งนิ้วก้อยแต่มีฤทธิ์เดชกล้าแกร่ง มีพิษสงร้ายกาจดั่งยาพิษที่ทำให้คนที่กินเข้าไปถึงตายได้ ยากที่จะเอาชนะได้โดยง่าย เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจผู้อ่านมิให้ตกอยู่ในความประมาท ดังความว่า

	อย่าปะหมาด	แท็กุบาสอนสัง
อันว่า	เลิกท่อก้อย	มันก้ำกว่าแสนแท้แล้ว
อันว่า	โหย้แลน้อย	ตัวท่อบุหอย
ท่อว่า	ลิตที่มัน	เดือดเค็มคือจวน*
		(สินไซ ๑๗๔)

ตอนท้าวภูษราออกตามหานางปัทมมาและนางนาฏเทวี เพื่อร้องขอคืนดี มเหสีทั้งสองกล่าวประชดประชันว่าท้าวภูษราเป็นคนเชื่อถือไม่ได้ ปากกับใจไม่ตรงกัน น้ำชุนอยู่ในน้ำใสอยู่นอก พูดคำหวานแต่ใจขึ้นขมดั่งอมบระเพ็ด หากหลงเชื่อยอมเข้าใจในภายหลังดังความว่า

แม่บ่	เหลียวเห็นแล้ว	ปิดตาเจ้าใจดีน้ำชุน
หลอนทอคำปากหวานจ้อย ๆ		เขาฮอเชียวก็บ่ปานแท้แล้ว
		(สินไซ ๓๐๔)

ในเรื่องท้าวแก้วแดงก็ใช้โวหารอุปลักษณ์โดยนัยเปรียบเทียบความเหมาะสมของหญิงชายที่จะแต่งงานกัน โดยเปรียบเทียบดั่งเรือนแหวนและหญิงดั่งเพชรประดับเรือนแหวน เรือนแหวนจะงดงามย่อมต้องประดับด้วยเพชรล้ำค่า และเพชรที่ล้ำค่าย่อมต้องประดับอยู่กับเรือนแหวนที่งดงาม จึงจะมีคุณค่าน่าสวมใส่ เช่นเดียวกับหญิงสาวและชายหนุ่มย่อมมีความเหมาะสมกันทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ ดังความว่า

น้องนี้	คนทุกไธ้	เขินขาดอาพอน
ไผ่พ่อน	เอาตัวเทียม	เสดถีนุกว้างไต่เต้
อ้ายนั้นตั้งแม่น	ท่ามะโฮงแก้ว	หัวแหวนมะนิโชดจิงแล้ว
น้องนี้	หินแฮ่อ้าย	เทียมอ้ายบ่ควนพีเฮย
		(ท้าวแก้ว ๖๖)

จะเห็นการใช้โวหารอุปลักษณ์ในเรื่องสินไซและท้าวแก้วส่วนใหญ่เป็นการเปรียบเทียบโดยนัยและมีปรากฏน้อยมาก แม้ว่าความเปรียบดังกล่าวจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่นิทานชาดกไทยพวนเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านการใช้ความเปรียบแบบอุปมาจึงนิยมใช้มากกว่าเพราะผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจและสร้างจินตนาการเห็นภาพพจน์ได้ง่ายและชัดเจนกว่าการตีความอย่างลึกซึ้ง

* จวน หมายถึง ของเบือมาถึงแก่ชีวิตเมื่อกินลงไป (ปริชา พินทอง ๒๕๓๒ ๑๐๕)

๓) การใช้ความเปรียบแบบอดิพจน์ (Hyper bole)

ความเปรียบแบบอดิพจน์ คือการกล่าวเกินจริง (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ บรรณาธิการ ๒๕๔๐ ๔๖) การใช้ความเปรียบแบบกล่าวเกินจริงเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านผู้ฟังนิทานชาดกให้เกิดความซาบซึ้ง เกิดจินตนาการที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสนุกสนานในความมหัศจรรย์เกินจริงนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพรรณนาการต่อสู้ การพรรณนาฉาก การชมโฉมตัวละคร หรือแสดงความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งในนิทานชาดกไทยพวนมักจะใช้ความเปรียบอดิพจน์ควบคู่ไปกับการเปรียบอุปมา ดังเช่น

การพรรณนาการต่อสู้ที่เกินจริง ในเรื่องสินไซ ผู้แต่งพรรณนาการต่อสู้ระหว่างท้าวกุมพพนกับสินไซอย่างสนุกสนานโดยใช้โวหารอดิพจน์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการคล้อยตามและเห็นภาพการต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ตื่นเต้นระทึกใจระหว่างยักษ์กับมนุษย์ ไพรพลของท้าวกุมพพนต่อสู้กับสินไซ สีโหและสังข์ทองอย่างไม่เกรงกลัวความตาย เมื่อถูกฝ่ายสินไซฆ่าตาย ท้าวกุมพพนก็จะรำยมนต์ให้ฟื้นคืนชีพมาจำนวนทวีคูณ สินไซจึงให้สังข์ทองพ่นน้ำลายกลายเป็นแม่น้ำไหลบ่าท่วมไพรพลท้าวกุมพพนจมน้ำตาย บ้างก็ถูกจระเข้และมังกรกินเป็นอาหาร ดังความว่า

	สินไซท้าว	จาสังน้องนาต
เจ้าจง	ถุยน้ำลายเข้า	อย่านานเที่ยวเทิน
เมื่อนั้น	สังข์ทองท้าว	ลือเด็ดเดชา
สังข์	พาพนแข็ง	ทุ่มถ่มนองเหลือล้น
เลยเล่า	เป็นแปวน้ำ	คงคาลือเบียบกันแล้ว
ยักษ์	ไหลล่องน้ำ	ตายซ้ำบ่ล่อ
บางพอง	ตายไหลน้ำ	มัดสามนแก๊ไปแล้ว
	ฝูงตะเค	มังกรนพ้อมแก๊กิน

(สินไซ ๑๔๗)

การพรรณนาการต่อสู้ระหว่างสินไซกับท้าวนาโค ไพรพลของท้าวนาโคต่อสู้กับสินไซ สีโหและสังข์ทอง มีการแปลงร่างให้นากกลัวเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้ เช่น แปลงเป็นพญานาค ๗ เศียร แปลงร่างเป็นช้างตัวใหญ่กว่าภูเขามีสหัวเป็นงู เป็นเสือดวยาวเท่าต้นไม้ เป็นงูมีหงอนเหมือนไก่ ส่วนท้าวนาโคแปลงเป็นพญานาคมี ๘ เศียร เพื่อข่มขวัญฝ่ายสินไซให้เกรงกลัว ดังความว่า

มันก็	ทำลิตขึ้น	๗ หัวนากใหญ่
กลางตัว	เป็นอุปช้าง	หัวมันฮวบงู
กลางตัว	เพินหัวมันขึ้น	หอนแดงดังหอนไก่
บางพอง	ตัวใหญ่แท้	ปะมานด้ามท้อเพิน
บางพอง	ทำลิตขึ้น	เป็นเสื่อสางหา

	ตัวมันยาว	กว่าไม้ลำตัวแสบัว
กลางตัว	มง ๆ เหลื่อม	ตามันหน่วยใหญ่
หัวมัน	เป็นหัวข้าง	ตัวนั้นทอพู
	กลางตัวนั้น	มีหอนดังไก่
	ตัวใหญ่แท้	ปะมานตามท้อตาน
	ตัวทานท้าว	พะยาไหย่นาโค
	ทำลิตที่เป็น	๘ หัวเพินตั้ง
		(สินไช ๒๒๖-๒๒๗)

การใช้โวหารอดิพจน์ผสมผสานกับโวหารอุปมาเปรียบเทียบกับเห็นแสนยานุภาพของกองทัพกษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดเมืองที่ยกมาตีเมืองเป่งจางยูเปรียบดังฝนแสนห่าและฝนเดือนเก้า ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นฝนสังข์ฟ้า ก่อนหมดฤดูฝนจะมีฝนตกหนัก เกิดน้ำป่าไหลหลากท่วมไรนา บ้านเรือนราษฎรเสียหาย ดังความว่า

	ฮม ๆ แก้ว	คือฝนแสนห่า
อันหนึ่งเป็นตั้ง	เสียงฟ้าฮ้อง	เดือนเก้าสังข์เมือง
	ยี่ด ๆ ย้าย	ลันฮอมไฟพะนมพูนเยอ
เป็นตั้ง	ชนละทา	แถวถายมาเดือน ๙
		(สินไช ๕๑๔)

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์เกินจริงในการพรรณนาการต่อสู้ในนิทานชาดกไทยพวนก็เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แสดงให้เห็นบุญบารมีความเก่งกล้าสามารถของตัวละครเอกที่เป็นมนุษย์สามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ได้แม้ว่าคู่ต่อสู้จะมีฤทธิ์เดชกล้าแกร่งเพียงไรก็แพ้ต่อคุณธรรมความดี

การพรรณนาฉากที่เกินจริง ในเรื่องสินไช ตอนสินไชประสูติ ผู้แต่งพรรณนากำเนิดของตัวละครเอกที่แตกต่างจากบุคคลอื่นอย่างเกินจริง เช่น เกิดเสียงฆ้องกลองบรรเลงอย่างไพเราะโดยที่ไม่มีคนตี เสียงประโคมดังก้องไปทั่วเมืองและดังเสนาะไปทั่วจักรวาลและทั้ง ๓ โลก คือ โลกมนุษย์ สวรรค์ และบาดาล เพื่อแสดงให้เห็นบุญญาธิการของตัวละครเอก ดังความว่า

จนยาม	ไก่อ๊ะสุด	บุตตะลาดน้อยกุมมานท้าวก็เกิดมา
ยามนั้น	เพ็ลฮ้อง	ค้องอาดสะบัดไช
	ลาชาดัง	ไผ่ดีก็ดังก้อง
	ดังม่วนเทา	เกิงพมทเวะลาด
	อากาศก้อง	เสียงฮ้องมวนดี

ปัตตะพิพิน
เสียงคืนเค้า

จักกะวานแสนโกด
ดังเท่าทั่วแดน
(สินไช ๗๘)

การพรรณนาฉากตอนสินไชเดินทางไปเมืองสีอะนุราชต้องผ่านด่านสัตว์ร้ายต่าง ๆ เช่น
ด่านรินตัวเท่าแม่กา ยุงตัวเท่าแม่ไก่ แม้วาด่านต่าง ๆ จะน่ากลัวไม่เคยมีมนุษย์คนใดเดินทางผ่าน
ได้ แต่สินไชก็สามารถผานด่านดังกล่าวได้อย่างปลอดภัย เพื่อสร้างความสนุกสนานตื่นเต้นแก่ผู้อ่าน
ดังความวา

ที่นั่น	เป็นด่านอื่น	ต้นต้อนอยู่ทาง
	ทางดงกว้าง	บ่มีทางก็หลีกหนีไปแล้ว
อันนั้น	ตัวใหญ่ได้	ปะมานแท้ท่อกา
มันก็	บินมาลั่น	เหลือหลากแสนโกด
ที่นั่น	พุงสูงกว้าง	บ่มีทางมาไขว่
ยุงนั้น	ตัวใหญ่ท่อ	ไก่แม่กำมาแท้วาก็กิน
เจ้าบ	ยีนคืดย่าน	ยุงยั้งกันมา
	หลายตัวโงะ	บ่อาดคาละนาได้
		(สินไช ๑๑๘)

การใช้ภาพพจน์เกินจริงในการพรรณนาภาพตลาดสดของชาวเมืองอินทะวิไล เพื่อให้ผู้อ่าน
รู้สึกตื่นเต้นในความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองที่พระอินทร์เนรมิตขึ้น เช่น ขนุนผลใหญ่เท่าภูเขา
มะปราง แดงโมผลใหญ่เท่ากลอง ปลาตัวใหญ่เท่าควาย ดังความว่า

ขายหมากไม้	ในป่าหิมมะพาน
นำเอามา	กาดขายของแท้
ขนุนนั้น	หน่วยท่อพูเขา
ทั้งผูดาง	หมากแดงหลายลั่น
หน่วยใหญ่แท้	ปะมานท่อกองไซ
	(สินไช ๒๗๙)
ป่าใหญ่ได้	พอฮ้อยท่อควาย

เขาก็	กินหมากไม้	ขุ่นใหญ่ทั้งแดง
	สิบคนแท้	กินแต่งบ่เหม็ดหน่วย
ก็หาก	มาจึ่งอ้อ	หมากไม้เมืองนี้บ่หอมเห็น
	ปูปานั้น	ตัวท้อพูเขา
จักวา	เอาทางใด	มากอเลายังพอย่าน
	เกิดแต่น้อย	แขวหลอนจำพัน
ก็หาก	อึดทะจัน	บ่หอมเห็นสันนี้
		(สินไช ๒๔๘-๒๕๐)

การพรรณนาให้เห็นอาณาภาพของตรติปิของสินไช เมื่อแผลงศรไปจะเกิดเสียงดังกึกก้อง ป่านฟ้าถล่มทลายไดยินไปถึงสรวงสวรรค์ เหล่าเทวดาไดยินเสียงก็ตื่นตกใจ แม้แต่ท้าวจตุโลกบาล ก็ยังต้องวางมือจากการทำงานด้วยความตกใจ ดังความว่า

คอมวา	ท้าวขึ้นแล้ว	เลยวาดบินไป
คือดั่ง	เพน็ลด	คินเค็งคุงฟ้า
อันวา	ลูกสอนขึ้น	เวหาก้องเกือน
	สวันโลกลั่น	เทวาท้าวฟังเพื่อน
อันว่า	จาตุมม้าง	นะคอนแกนถอยหลัก
	จัตตุโลกท้าว	วางด้ามกะดาดสอ
		(สินไช ๑๕๕)

การพรรณนารูปร่างของพลยักษ์ให้แตกต่างจากมนุษย์ โดยพรรณนารูปร่างสูงใหญ่กว่า ๓ โยชน์ มือถือกระบองและขวานเป็นอาวุธ บ้างก็ถอนต้นไม้กวัดแกว่งเป็นอาวุธ บ้างก็จับช้างคราวละ ๒๐ ตัวมาอมแทนใบเมี่ยง บ้างก็จับพญานาคมาแขวนคอแทนสร้อยสังวาล ดังความว่า

บางพ่อง	ทำลิตขึ้น	ตัวสูง ๓ โยด
มือเล่า	ถือสากก้อม	ขวานกำแกว่งมา
บางพ่อง	ทำเพดเพียง	มันแมบชีวหา
	เป็นอัดสา	ชีวมาต่างม้า
บางพ่อง	ถอนเอาไม้	ยุงยางเปื่องแกว่ง
บางพ่อง	เอาห่มูซ้าง	ต่างเหมี้ยงพาบชาว
บางพ่อง	จับเอาได้	นาโคนาไทย

เอามา	เป็นสังวาน	ใส่คอกวมไว้
บางพอง	จำแลงให้	กายาอันต่าง
	ตัวฮวบแบ๊	หัวข้างย่างมา
บางพอง	จำแลงให้	เป็นควายเถิกเถื่อน
	หัวฮวบม้า	มาแทบหน
		(สินไช ๑๘๔-๑๘๕)

การพรรณนาจาก ผู้แต่งพรรณนาความงามของปราสาทราชวังเมืองอินทะวิไลซึ่งพระอินทร์ เรมิตขึ้นให้สินไชปกครองวามีความงดงามหาที่เปรียบมิได้ ไม่มีเมืองใดในแดนมนุษย์เสมอเหมือน เพราะปราสาททำด้วยแก้วมณีล้ำค่า เพดานมุงด้วยทอง ห่องสว่างไสวตั้งแสงดาว พื้นปูด้วยแก้ว ไพฑูรย์ บันไดทำด้วยทองคำ ดันเสาแกะสลักจากแก้วมณีทั้งต้น ฯลฯ ซึ่งเป็นความงามที่เกินจริง และสร้างความตื่นตาตื่นใจแก่ผู้อ่านทำให้จินตนาการตามเรื่องราวได้อย่างงดงาม ดังความว่า

	ทั้งหอช่อฟ้า	มุงมามาตะนิสี
	ปูสาดเงิน	ลวดลายเต็มไว้
	คันไต่ขึ้น	ลายคำโคบแผน
	ลูกคันไต่ขึ้น	เป็นแท่งแก้วงามล้วนสองใส
คือตั้ง	พิดานกั้ง	นาคองมุงมามา
ฝาก	ดาวอยู่ฟ้า	ใสเหลื่อมฮุ่งเฮือง
	เอาแต่แก้ว	เป็นแผ่นทุกอัน
	ลำเสาสูง	ท่อนมะนิทั้งต้น
	ทั้งพื้นแก้ว	ปูแผ่นพิฑูณ
		(สินไช ๒๘๕)

นอกจากนี้ยังมีการพรรณนาจากนรกภูมิให้น่ากลัวเพื่อให้ผู้คนเกรงกลัวการทำบาป เช่น ผู้ใดขาดความซื่อสัตย์เมื่อตายไปแล้วจะตกนรกภูมิได้รับทุกขเวทนา นายนรบาลตึงลิ้นออกมายาว นับโยชน์วางบนแผนเหล็กแดงให้ไฟนรกเผาผลาญ มีหนอนตัวใหญ่เทาดันดาลเจาะไซลิ้นตั้งความว

คั่นวา	เสียดแล้ว	ตกอับบายทั้ง ๔
	คึงเปื่อยเป	ไปไหม้แผนแดง
	ชีวหาหลั่น	ได้โยดยาวปาย
	ไฟลามลุก	หมื่นแปวแผวไหม้

มันจัก	หนอนไหย่แท้ มากวนกิน	ตัวท้อลำตาน เวตทะนាប់มีแล้ว (สินไซ ๓๔๑)

การใช้โวหารอุปมาในการแสดงความรู้สึกเกินจริง เพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตามและรู้สึกซาบซึ้งในความรู้สึกนั้น เช่น ในเรื่องสินไซ ผู้แต่งพรรณนาความรู้สึกของท้าวสุทราษและท้าวกุมพนที่ได้มเหสีกลับคืนเหมือนดังได้ทองคำจำนวนมหาศาล ซึ่งแสดงให้เห็นความรักระหว่างสามีภรรยาที่มีความรักซึ่ง จริงจังและจริงใจจนไม่อาจประมาณค่าได้ ดังความว่า

แด่นั้น	พะองได้ ชมชื่นแท้	เทวีคินเลา ปานได้หมั้นค่าแท้แล้ว (สินไซ ๓๒๖)

เหมือนดังได้ ถือในพะไทย	ก้อนล้านมะนิชะใส่มือ สว่างไขหายอ้อน (สินไซ ๓๒๗)

แด่นั้น	กุมพันได้ ชมชื่นแท้	ยีนคำขุนแก้ว ปานได้หมั้นค่า (สินไซ ๔๐๕)

การชมโฉมตัวละครเอก เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความงดงามของตัวละครเอกทั้งหญิงและชายซึ่งล้วนเป็นความงามในอุดมคติ ไม่ว่าจะเป็นความงามของท้าวสินไซ นางสุมนทนา นางสีสุพัน นางบัวทองและสังยะราช ในเรื่องสินไซ และความงามของนางคำหยาดและท้าวแบ้ในเรื่องท้าวแบ้ ส่วนใหญ่ก็เปรียบความงามดังพระอินทร์หรือพระพรหมวาดหรือปั้นแต่งลงมาเกิด งดงามดังองค์อินทร์ งดงามดังสาวสวรรค์ ใบหน้างามสดใสดังทองคำ สองแก้มเิบอิมตั่งน้ำกำลึงหยาดหยด คิ้วก่งตั่งคันศร ฯลฯ ดังความว่า

สินไซท้าว	ทงเคื่องอาพอน
ทงสังวาน	เชิดคำดาวแก้ว
มุงผ้ากั๊	ผืนหลากค่าแสน
ทงสังวาน	เชือคำเหลื่องเหลื่อง
สะติดแทนแก้ว	ทงอาดบันทม

คือตั้ง	อินทงโสม	ฟากสวนในฟ้า (สินไช ๒๙๖)
	นางยอดแก้ว เพ็งโสมงาม งามยิ่งแย้ม ได้แหล่งหล้า	น้อยหนุ่มสมุนทา ตั้งอินลงแต่้ม เพ็งโสมขึ้นไทย ไผ่บ่เพียงเปียบปูนได้แล้ว (สินไช ๔)
	ชะช่อนหน้า สมสนิดหน้า	งามเพี้ยงเกิงพม คือพมไวยาด (สินไช ๒๘)
	โสมพาวงาม ใสสองหน้า สองแข่งชม เกสาเส้น สองฝ่ายแก้ม คิ้วก่องสวย	เกิงสะวันเมืองฟ้า คือคำทั้งแทง งามล้วนเกิงกัน ดำเขียวคิ้วก่อง คือน้ำก็หยาดไหล กงวาดทะนูนิน
	ทั้งแขนกลมสวย ชะส่อนหน้า	อกไขเนื้ออ่อน นางฟ้าหยาดลง (สินไช ๔๙๐)
ตั้งหาก	โสมอ่อนน้อย ได้แผนหล้า	เสมออินลงหล่อ ลือเจ้ายอดนางแท้แล้ว (ท้าวแบ้ ๔๔)
	โสมบาท้าว งามยิ่งย้อย	เสมออินลงหล่อ อินแต่้มแต่งลงแท้แล้ว (ท้าวแบ้ ๓๗)

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์หรือการกล่าวเกินจริงในนิทานชาดกไทยพวน ไม่ว่าจะเป็นการพรรณนาจาก พรรณนาความงาม พรรณนาการต่อสู้ หรือการแสดงความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ก็คือการใช้โวหารอุปมาแต่เป็นอุปมาที่กล่าวเปรียบเทียบกับเกินจริงนั่นเอง ซึ่งเป็นการใช้ภาพพจน์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ทั้งรสคำและรสความจากการอ่านและฟังนิทานชาดก และเป็นการแสดงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้แต่งนิทานชาดกไทยพวนซึ่งเป็นนิทานท้องถิ่นพื้นบ้าน แต่ก็มีความงดงามด้านภาษาไม่แพ้การแต่งวรรณกรรมของราชสำนัก

๔.๒.๔.๒ ผญาภาษิตในนิทานชาดกไทยพวน

“ผญา” เป็นคำพูดที่เป็นหลักวาทีศิลป์เพื่อให้จดจำง่ายและเป็นภาษิตสอนใจคนในสังคม ซึ่งปรีชา พิณทอง ให้ความหมายไว้ว่า “ผญา” น ปัญญา, ปรัชญา, ความฉลาด คำภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้งเรียกผญา (๒๕๓๒ : ๕๒๔) ลักษณะเด่นของผญาคือเป็นคำพูดที่ให้สาระประโยชน์ มีคติสอนใจ และมีความหมายแฝงนัย ซึ่งในนิทานชาดกไทยพวนมีทั้ง ผญาที่เป็นคติสอนใจ เรียก “ผญาภาษิต” และ “ผญาเกี่ยวพาราสี” ซึ่งเป็นการพูดจาโต้ตอบเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ในอดีตชาวไทยพวนไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือหรือมีโอกาสได้เรียนหนังสือน้อยมาก ผู้ที่อ่านออกเขียนได้มักจะเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเท่านั้น จนปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงยกเลิกระบบทาสและมโนนโยบายให้ราษฎรได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ภายหลังชาวไทยพวนจึงนิยมส่งบุตรหลานไปบวชเรียนมากขึ้น ดังนั้น ในสังคมที่มีคนรู้หนังสือน้อย การสืบทอดวัฒนธรรมที่ได้ผลดีที่สุดคือการสอนกันในครอบครัว และใช้คำสอนที่เป็นคำพูดที่คล้องจองกันเพื่อให้จดจำได้ง่าย เมื่อมีการใช้คำพูดคล้องจองกันความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนก็ต้องให้มีความไพเราะและบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของผู้พูดด้วย ต่อมามีการจดจำคำสอนนั้นใช้กันแพร่หลายชาวไทยพวนเรียกคำสอนเหล่านี้ว่า “ผญาคำสอน” หรือ “ผญาภาษิต” ส่วนการพูดเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวไทยพวนโดยใช้ไหวพริบปฏิภาณโต้ตอบกัน เพื่อเป็นการทดสอบเขาว์ปัญญาของทั้งสองฝ่าย เพื่อความสนุกสนานและสานความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น ชาวไทยพวนเรียกว่า “ผญาเกี่ยวพาราสี” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีลงช่วงที่ชาวไทยพวนเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวพบปะพูดคุยเพื่อศึกษานิสัยใจคอกันและกันนั่นเอง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ผญาที่ปรากฏอยู่ในนิทานชาดกไทยพวนซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ผญาคำสอน ผญาเกี่ยวพาราสี และผญาตลก ดังนี้

๑) ผญาคำสอน

นิทานชาดกไทยพวนเป็นนิทานที่ใช้เพื่อความบันเทิงควบคู่ไปกับการสอนคนในสังคม โดยเฉพาะการปลูกฝังศีลธรรมจรรยา และแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อให้คนในสังคมสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ดังนั้น จึงสอดแทรกคำสอนต่าง ๆ ผ่านคำพูดหรือพฤติกรรมของตัวละครเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจด้วย ดังเช่นในเรื่องสินไซและท้าวแก้ว ดังนี้

การสอนให้รู้จักประมาณตน การอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นค่านิยมของคนในสังคม ทำให้มีคนที่รักนับถือหน้าใจมากกว่าคนที่คุยโอ้อวดตนเอง ดังความว่า

มิ่งนี้เป็นตั้ง	กะเดือนจ้าว	ดินในโคกงมวงว่า
บ่ฮู้	จักคำตาย	อวดชะหาวคำกำ
		(สินไช ๑๑๖)

ความหมาย เปรียบคนที่ชอบโอ้อวดตนดังไส้เดือนอยู่ใต้พื้นดิน สำคัญตนวาทรรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง คนรู้น้อยมักแสดงให้ผู้อื่นคิดว่าตนมีความรู้มาก ขณะที่คนที่มีความรู้ที่แท้จริงมักจะไม่แสดงออก ทำนองเดียวกับสุภาษิตของไทยที่ว่า “กบในกะลา” นั่นเอง เป็นการสอนให้รู้จักประมาณตน รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน

มิ่งนี้	ตัวใหญ่ล้า	คำฮู้ผ่อนพะยา แท้น้อ
กูบ	กัวมิ่งแล้ว	ดินโพนจุ่มปวก
มิ่งนี้	ตัวกำแหง	เหมือนตั้งดินดำ
คำปาก	มิ่งชะหาวสูง	อวดตัวก็ตายช้า
		(สินไช ๑๒๓)

ความหมาย ตัวใหญ่มีพลังกำลังแต่ไร้ปัญญา เปรียบได้กับดินจอมปลวกที่สูงใหญ่ดังภูเขา แต่ข้างในกลับมีเพียงปลวกตัวเล็ก ๆ ที่ไม่มีพิษภัยต่อใคร ดังนั้น หากไม่เก่งจริงก็ไม่ควรโอ้อวดหรือทำตัวเก่งกล้าทำหยาบผู้อื่น สอนให้รู้จักประมาณตน

อันว่า	เล็กท่อยก้อย	มันก้ากว่าแสน แท้แล้ว
อันว่า	ใหญ่แลน้อย	ตัวท่อยุ่หอย
ท่อว่า	ลิตทีมัน	เดือดเค็มคือจ้วน
		(สินไช ๑๗๔)

ความหมาย แม้ว่าข้าศึกศัตรูมีจำนวนน้อยแต่อาจมีฝีมือกล้าแข็งเอาชนะเราได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่หรือเล็กดังเช่นปูหอย ก็อาจซ่อนพิษร้ายทำอันตรายแก่เราถึงตายได้ เป็นการสอนไม่ให้ประมาท ไม่ควรทะนงตนว่ามีดีหรือเก่งกว่าผู้อื่น เพราะไม่ว่าใครต่างก็มีดีอยู่ในตัว และในโลกนี้ยังมีคนที่เก่งกว่าดีกว่าเรามากมาย

เห็นบ	ดิงตัวหลอ	ย้อมมางานพัน
เห็นว่า	ทำคนไ้	ก็หมายมอดชีวังวาลือ
มันจัก	เสียเดดขัว	หมองกัวเกือกตม

สังข์	บายหัวปล้น	เสมอคนเด็กไปบอด
บาดว่าถึกพั้ว	หมากพิกน้อย	หัวก็เทาแทบดิน
		(สินไช ๒๒๙)

ความหมาย เห็นเขาไม่พูดจาไม่แสดงฝีมือกลับนึกดูหมิ่นเหยียดหยามว่าคนอื่นด้อยกว่า เพราะเขาอาจจะมีความรู้เพียงแต่ไม่แสดงออก หากเขาแสดงฝีมือที่แท้จริงออกมาเราอาจจะพ่ายแพ้เสื่อมเสียศักดิ์ศรีก็ได้ เป็นการสอนมิให้อั้ววดตนและดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น เพราะความประมาทเป็นหนทางนำไปสู่ความหายนะ ดังเช่น พรึกซ์หนูแม่เม็ดจะเล็กแต่รสชาติเผ็ดร้อน คนมีฝีมือมักจะไม้อั้ววดตน

ลือว่า	ดีขนาดแท้	อย่าได้โอดคำชะหา
อันว่า	ซิวังแพง	จึงลดตัวดีแท้
	เห็นเพื่อนน้อม	อย่าโอดโง่แข็ง
มันจัก	เสียของแพง	เมื่อลุนพ่ายท่าย
		(สินไช ๒๓๐)

ความหมาย ถึงแม้จะมีฝีมือก็ไม่ควรโอ้อวดตนให้ศัตรูรู้ตัวตนที่แท้จริงของเรา และหากเขายอมแพ้ก็ไม่ควรหลงทะนงในฝีมือของตนจนเกินไป เพราะเขาอาจจะแกล้งแพ้เพื่อเอาชนะเราในภายหลังก็ได้ เป็นการสอนมิให้ประมาทหรือทะนงตนโอ้อวดฝีมือ เพราะคนที่โอ้อวดตนคือคนโง่ และคนโง่มักตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดในภายหลัง

การสอนให้รู้จักคบเพื่อน การคบเพื่อนต้องรู้จักเลือกคบคนดี ควรหลีกเลี่ยงให้ไกลจากคนชั่ว และการจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใดควรพิจารณาให้ดีก่อน เพราะอาจจะนำภัยมาสู่ตัวเราในภายหลัง ทำนองเดียวกับสุภาษิตของไทยที่ว่า ชาวนากับงูเห่า ทำคุณบูชาโทษโปรดสัตว์ได้บาปหรือคบคนจรหมอนหมิ่น ดังเช่นในเรื่องสินไช ความว่า

ทั้งหลาย	เพื่อนหัดแอบ	ข้างसानไหยในโฮง
เจ้าสั่งเล่ามา	เอาสีโ	หัดแอบเทียมเสมอช้าง
		(สินไช ๒๒๙)

สังข์	มาแอบเลี้ยง	จงอาจสั่งหา
สังข์	เอาลูกช้าง	มาสร้างอุ้นเอือน
		(สินไช ๒๒๙)

ความหมาย คนทั่วไปเขาเลี้ยงช้างและฝึกสอนช้างเพื่อใช้แรงงาน แต่ท่านกลับเอาเสือสิงห์ มาเลี้ยงแทนช้าง ธรรมชาติของสัตว์ที่ดุร้ายมันย่อมทำร้ายเราภายหลัง และหากคิดจะเลี้ยงงูจงอาง ไว้ในบ้าน ควรเลี้ยงลูกช้างไว้ใช้งานยังดีเสียกว่า เพราะงูไม่มีประโยชน์อะไรเลยและมันอาจแว้งกัด เราได้ในภายหลัง เป็นการสอนให้รู้จักไตร่ตรองให้รอบคอบ ไม่ทำในสิ่งที่ผิดธรรมเนียมหรือทำใน สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งอาจเกิดผลร้ายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในภายหลัง เป็นการแฝงข้อคิดเรื่องการคบ เพื่อนและการให้ความอุปการะช่วยเหลือผู้อื่นต้องรู้จักคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ

มันจัก	ด้นขันตั้ง	ตายลงหลายชาติ กิตีท่อน
อย่าได้พบ	ชายبابไป	คนไ้ถ่อยพะยา
		(สินไช ๑๓๐)

ความหมาย หากตายแล้วเกิดใหม่อีกก็ชาติก็ขออย่าได้พบพานผู้ชายโง่เขลาเบาปัญญาและ นิสัยชั่วร้ายเลย เป็นการสอนให้รู้จักเลือกคบคน ให้ดูนิสัยใจคอความประพฤติ อย่าคบคนพาล หรือคนโง่เขลา เพราะไม่มีประโยชน์อันใดแก่ตัวเราเลย มีแต่จะนำความเดือดร้อนมาให้เราใน ภายหลัง

การสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ บุคคลใดให้ความเคารพต่อบิดามารดา ตลอดจนผู้มีอุปการะคุณ บุคคลนั้นย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิต ผู้คนยกย่องสรรเสริญ ดังความว่า

อันว่าคุณ	พ่อแม่นี้	หนักเก็งทอละนี แท้แล้ว
ไผผู้	ยำแยงนบ	ก็จึงเอืองเมื่อหน้า
		(ท้าวแก้ว ๕๒)

ความหมาย พ่อแม่มีพระคุณแก่เราเทียบเท่าแผ่นดิน หากใครเคารพเชื่อฟัง รู้จักตอบ แทนพระคุณยอมเจริญรุ่งเรืองทั้งลาภยศสรรเสริญ

การสอนเรื่องความซื่อสัตย์ บุคคลใดมีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น บุคคลนั้นย่อม เป็นที่นับหน้าถือตาของคนในสังคม ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจ จะทำการสิ่งใดยอมประสบ ผลสำเร็จ ดังความว่า

อันนี้	จาละจาต้าน	สัดจาหมั่นเที่ยง
	อย่าเบี่ยงถ้อย	อย่าปิ่นปดี
มันว่า	หินแตกแล้ว	ก็มาจอดเอาคืนได้ลือ
แม้ว่าเขลา	ตกถ่มเสีย	ห่อนก็กินกินได้

ชาติที่เป็น	กะสัดนี้	ให้มีใจสัดจาอันเที่ยงดินา
	สัดบมี	ดิดตัวแลน้อย
		(สินไช ๒๓๓)

ความหมาย คนเราควรยึดมั่นในวาจาสัตย์เหนือสิ่งอื่นใด คำพูดที่กล่าวออกไปแล้วเปรียบดังหินที่แตกแล้วยากที่จะนำมาต่อให้สนิทดังเดิมได้ เปรียบดังน้ำลายที่ถ่มออกไปแล้วย่อมไม่มีใครกลืนกลับลงคอได้อีก เป็นการสอนให้คนในสังคมยึดมั่นในวาจาสัตย์ ผู้มีวาจาสัตย์ย่อมได้รับความยกย่องเชื่อกลือจากผู้อื่นเสมอ โดยเฉพาะกษัตริย์ต้องรักษาวาจาสัตย์เหนือสิ่งอื่นใดเพราะ ‘สัจจะ’ เป็นหนึ่งในทศพิธราชธรรม

มีงนี้	แนวจ้งไล	ดัวะกินคนไบ
เป็นดั่ง	หนูขึ้นน้อย	เล็มเสียมคมดาบ
กูจัก	เปื่องปายแผ้ว	พันชำมิงมอน
		(สินไช ๑๓๐)

ความหมาย คนพูดปดหลอกลวงผู้อื่น เปรียบได้กับหนูที่กำลังล่อเล่นกับคมดาบ ต้องมีสักวันที่พลาดพลั้งโดนคมดาบบาดเอา เพราะผู้ที่โกหกหลอกลวงผู้อื่นย่อมต้องเป็นทุกข์ด้วยความกลัวว่าผู้อื่นจะรู้ความจริง และผลจากการพูดปดหลอกลวงนั้นก็ว่าย้อนกลับมาทำลายตนในภายหลัง เมื่อผู้อื่นรู้ความจริงเสียแล้วย่อมไม่เชื่อถือเราอีกต่อไป

การสอนเกี่ยวกับการปกครอง กษัตริย์ที่ดีนอกจากจะมีความซื่อสัตย์แล้ว ย่อมรู้หลักการปกครองด้วยจึงจะผูกใจไพร่ฟ้าประชาชนให้จงรักภักดีได้ ดังความว่า

อันว่า เมืองใด	ยาวโยดกว้าง	ได้เขตพันวากิตีท่อน
คั่นบ่	มีพะยาทง	กิบ่เป็นเมืองบ้าน แท้แล้ว
เมืองใด	ทงอยู่สร้าง	ทดชะลาดคองทำกิตีท่อน
คั่นบ่	มีเสนา	กิบ่เป็นเมืองบ้าน
เมืองใด	ทงอยู่สร้าง	เป็นพะยายคใหญ่กิตีท่อน
คั่นว่า	ไฟบ่พ้อม	แบ่งบ้านกิบ่เป็นเจ้าเฮย
		(ท้าวแป้ ๕๔)

ความหมาย บ้านเมืองใดก็ตามแม้จะมีอาณาเขตกว้างขวางแต่หากไร้กษัตริย์ปกครองก็ย่อมเป็นบ้านเมืองไม่ได้ เมืองใดถึงแม้จะมีกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรมแต่หากไม่

มีเสนาอำมาตย์เป็นหูเป็นตาช่วยปฏิบัติงานแทน บ้านเมืองนั้นก็ย่อมไม่เจริญรุ่งเรืองอีกต่อไป และบ้านเมืองใดมีกษัตริย์ปกครองมีเสนาอำมาตย์เพียบพร้อมแต่ไม่มีประชาชนพลเมือง ก็ย่อมไม่อาจตั้งเป็นบ้านเมืองได้เช่นกัน เป็นการสอนให้กลุ่มชนมีความสามัคคีปรองดองกัน ทุกคนในสังคมต่างก็มีหน้าที่และต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันดั่งน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าสังคมจึงจะสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองสืบไป

การสอนให้พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ คนเราหากรู้จักพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ตกอยู่ในความประมาท ไม่หลงใหลในลาภยศสรรเสริญตลอดจนอบายมุขทั้งปวง ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง สังคมย่อมสงบสุข ดังความว่า

ไผ่หอน	เอามือกั๊ก	เวหาอากาศได้ลือ
ชาติที่	ดาวอยู่ฟ้า	ไผ่ก็ย้อยองเอาได้ลือ
		(สินไช ๒๔๔)

ความหมาย ในโลกนี้ไม่มีใครใช้มือปิดบังท้องฟ้าที่กว้างใหญ่ไพศาลได้ฉันใดก็ไม่มีใครสามารถไขว่คว้าจับดวงดาวที่อยู่บนท้องฟ้าได้ฉันนั้น เป็นการสอนคนไม่ให้ใฝ่สูงเกินศักดิ์ หรือหวังในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ คนเราต้องรู้จักเจียมตัวและพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงจะมีความสุขอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าในนิทานชาดกไทยพวนทั้งเรื่องท้าวแบ้และสินไช ต่างก็สอดแทรกปรัชญาชีวิตเพื่อสอนคนในสังคมมิให้ประมาท รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนซื่อสัตย์ ยึดมั่นในวาจาสัตย์ กตัญญูรู้คุณ รู้จักการผูกใจให้ผู้อื่นรักและนิยมชมชอบในตัวเรา การพึ่งพาอาศัยกันและกัน และสอนให้พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยเน้นคำสอนเรื่องความไม่ประมาท รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวดตนมากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะชาวไทยพวนเป็นกลุ่มชนที่รักความสงบ การที่ต้องอพยพเข้ามาอยู่ในแผ่นดินอื่นย่อมได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากคนในพื้นที่เดิม ทำให้ต้องระมัดระวังตน หากแสดงตนวาวฉลาด มีความรู้ หรือมีฝีมือ อาจถูกทำร้ายหรือถูกส่งไปเป็นไพร่ประเภทอื่น เพราะชาวไทยพวนแถบปราจีนบุรีและนครนายกล้วนแต่เป็นไพร่กองส่วยไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปรบพุ่ง เพื่อการมีชีวิตที่สงบสุขบนผืนแผ่นดินใหม่ทำให้ชาวไทยพวนสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน และไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

๒) ญาเกี่ยวพาราสี

การเกี่ยวพาราสี เป็นการโต้ตอบผญาระหว่างหนุ่มสาวโดยต่างฝ่ายต่างใช้ปฏิภาณไหวพริบพูดสื่อความหมายในเชิงรัก เพื่อผูกมัดใจฝ่ายตรงข้ามให้ชื่นชม ชาบซึ่งใจในคำพูดที่ไพเราะและเห็นความฉลาดหลักแหลมของผู้พูด ซึ่งจะนำไปสู่ความรักและการตกลงใจแต่งงานต่อไป ในนิทานชาดกไทยพวนได้สอดแทรกผญาเกี่ยวพาราสีผ่านพฤติกรรมของตัวละครเพื่อเพิ่มความสนุกสนานแก่ผู้อ่านและผู้ฟังนิทานชาดก เพราะหากนำเสนอแต่เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะล้วน ๆ อาจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้ ผู้แต่งจึงต้องแทรกบทเกี่ยวพาราสีเข้าไปด้วย และหนุ่มสาวที่อ่านหรือฟังนิทาน

ชาดกก็สามารถจดจำคำพูดที่กินใจไพเราะเหล่านั้นไปเป็นแบบอย่างในการพูดจาเกี่ยวพาราสักกันได้ อีกด้วย ดังเช่น

ในเรื่องท้าวแก้วมีการโต้ตอบผญาเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวชาวเมืองมิดิลากับเมืองทุมมา ระหว่างที่ท้าวทุมมาไปรับท้าวแก้วกลับเมือง ฝ่ายหญิงชาวเมืองมิดิลาก็นำผญา ฝ่ายชายชาวเมืองทุมมาเป็นฝ่ายจำผญาหรือโต้ตอบผญา ดังความว่า

	(ฝ่ายหญิง)	
ดูข้อยนี้	คนชั่วร้าย	บ่สมบ่าวเมืองโกฟี่เฮย
	ดูผิวผาง	ก็บ่คือเมียอาย
น้องนี้	คนทุกไส้	เขินขาดอาพอน
ไผ่ห่อน	เอาตัวเทียม	เสดถิบุนกว้างได้เด้
อายนั้นดั่งแมน	ท่ามะโง้งแก้ว	หัวแหวนมะนีโซดจิงแล้ว
น้องนี้	หินแฮ่อาย	เทียมอายบ่ควนฟี่เฮย
		(ท้าวแก้ว ๖๖)

ความหมาย น้องนี้รูปไมสวย ผิวพรรณก็ไมสดใสสวยงามเหมือนเมียฟี่ ทั้งยังฐานะยากจน ไม่กล้าติดนเสนมอฟี่ซึ่งเป็นเศรษฐีในเมือง ตัวที่เปรียบดั่งเรือนแหวนประดับเพชรเม็ดงาม สนวนน้องเปรียบดั่งหินกรวดที่ไร้คุณค่า ไม่กล้าไปเทียมเรือนแหวน เป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนของผู้หญิงชาวไทยพวนไม่หวังในสิ่งที่เกินฐานะของตน หญิงจะสงบเสงี่ยมเจียมตัว คำนึงมในการเลือกคู่ครอง ชายที่ดีต้องได้ภรรยาที่คู่ควร ในทำนองเดียวกันหญิงที่ดีต้องมีสามีที่คู่ควร ทั้งสามีและภรรยาต้องส่งเสริมคุณค่าซึ่งกันและกันหากมีความแตกต่างกันมากเกินไปชีวิตครอบครัวก็ไม่สงบสุข

	(ฝ่ายชาย)	
เสียมอยาก	เวนदनถวาย	บ่าลือของฟั่นนั้นเด้
สังมะงาม	กะดัดเต้	แสนแวนอยากอ้อมแล่นเอาเด้
ให้ฟี่	เอาใส่เหมียง	อมไว้ก็จิงสมอ่อนเฮย
ให้ฟี่	หาไผ่ผู้	เหมือนผิวผางฮูบอวนนั้น
ให้ฟี่	หาผู้สิง	น้องซีไปได้ที่ได้นี้เด้
		(ท้าวแก้ว ๖๗)

ความหมาย ฟี่ขอเป็นทาสรับใช้น้องตลอดไปจะได้ไหม น้องเป็นคนสวยน่ารักจนพี่อยากจะพากลับบ้านไปด้วย หากเป็นไปได้จะเอาน้องไปปากอมไว้แทนเมียจนตลอดเวลา ในชีวิตนี้ฟี่ไม่เคย

เห็นใครสวยงามเท่านั้นมาก่อนเลย การตอบผญาดังกล่าวแสดงให้เห็นค่านิยมของคนสมัยก่อนฝ่ายชายเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงเพื่อช่วยเป็นแรงงานในการทำไรนา การอาสาช่วยฝ่ายหญิงทำงานแสดงให้เห็นความมีน้ำใจ ความขยันหมั่นเพียรให้ฝ่ายหญิงรับไว้พิจารณา แต่วิสัยชายเมื่อเห็นหญิงงามต้องตาต้องใจ ยอมอยากจะได้ไว้เชยชม โดยไม่คิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน จึงเป็นการมองคนแต่รูปโฉมภายนอกเท่านั้นมิได้มองลึกถึงจิตใจภายในวางดวงเหมือนรูปโฉมหรือไม่

(ฝ่ายหญิง)

ไอ้น้อ อ้นวา	สายคออ้าย	อาพอนหลายขอคมานั้น
สอยที	เจ้าขอคชู้	มาเยียมเบิ่งหน้าบ่ออย่าแล้ว

(ท้าวแก้ว ๗๔)

ความหมาย พี่ชายพกห่อผ้าติดตัวมาด้วยหลายห่อ แต่ละห่อคงซ่อนคนรักไว้ข้างในเพื่อพามาเที่ยวเมืองนี้ด้วยเป็นแน่ การที่ฝ่ายหญิงจ่ายผญาดังนี้คงเป็นเพราะสมัยก่อนหญิงสาวชาวไทยพวนมักจะทอผ้าให้คนรักไว้ใช้เป็นของรักแทนด้วยยามห่างไกลกัน โดยเฉพาะผ้าขาวม้าเป็นผ้าสารพัดประโยชน์ทั้งใช้เช็ดหน้า เช็ดตัว เป็นผ้าอาบน้ำ ใช้คาดพุง ใช้หนุนแทนกางเกง ฯลฯ ดังนั้นหญิงสาวจึงหยิบยกมากล่าวสัพยอกได้โดยง่าย

(ฝ่ายชาย)

เยียมนี้	ดองต่อยผ้า	อ้ายขาดจึงแล้ว
เยียมบ่	ได้ขอคชู้	มาเยียมเบิ่งสาวดอกนา
มีแต่	ตัวเดียวอ้าย	ชายพอยบ่มีคู่คำเฮย
คั่นว่าน้องบ่	พือผ้าตุ้ม	เอาอ้ายก็สวนหนาวพี่แล้ว

(ท้าวแก้ว ๗๕)

ความหมาย พี่นี้มาตัวคนเดียวแท้ ๆ แม้ผ้าที่ใช้ก็ขาดวันดังผ้าชีรี้ว ไม่มีสาวเจ้าที่ไหนจะรักหรือทอผ้าให้ใช้ หากน้องไม่ปรานีให้อาศัยผ้าห่มนอนด้วยพี่คงหนาวตายแน่นอน ซึ่งเป็นคำพูดที่มีความหมายแฝงนัยเกี่ยวพาราสีฝ่ายหญิง เพราะ “ผ้าห่ม” เป็นของใช้ส่วนตัว จะห่มผ้าผืนเดียวกันได้จะต้องแต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณีก่อน หากหญิงสาวไม่ยอมตกลงปลงใจฝ่ายชายย่อมนอนหนาวคนเดียวนั่นเอง

ในเรื่องสินไซ ตอนงานแต่งงานของท้าวกุมพนกับนางสุมณฑา มีการพูดจาเกี่ยวพาราสีระหว่างพลักษ์กับชาวเมืองเปงจัญ ฝ่ายชายเป็นฝ่ายถามผญาและฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายจ่ายผญา ดังความว่า

	(ฝ่ายชาย)	
ข้อยขอ	เป็นทาส	ถือหาบเมื่อคอมเจ้า
อันว่า	ต่างประเทศนี้	เยี่ยมขอชมดูเบิ่ง
ชาติที่	แนวต่างแข	เยี่ยมอยากชมเป็นซู้
		(สินไซ ๔๒๑)

ความหมาย พี่ขออาสาเป็นทาสช่วยน้องหาบคอนไปส่งที่บ้านจะได้ไหม บ้านเมืองนี้พี่ยังไม่เคยเห็นมาก่อนเลย ขออนุญาตเยี่ยมชมและขอเป็นคนรักของน้องจะได้ไหม แสดงให้เห็นคานิยมในการเลือกคู่ครอง ฝ่ายชายจะต้องเป็นคนขยันขันแข็งและมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น และคำพูดฝ่ายชายยังสื่อความหมายแฝงนัยเกี่ยวพาราสีฝ่ายหญิงว่าอยากได้สาวเมืองนี้เป็นซู้รักจะได้ไหม

	(ฝ่ายหญิง)	
เจ้านี้หลอนทอ	หวานจ้อย ๆ	ใจสั่นชื่นชม
สังก็	มายอกหลั่น	ให้ใจบ่หลงจิต
ให้ข้อย	ตายกองคิง	เมื่อลุนมาบ่เตือน
		(สินไซ ๔๒๒)

ความหมาย พี่นี้ปากหวานแต่ใจทั้งเปรี้ยวและชื่นชม ปากกับใจไม่ตรงกัน มาพูดจาหยอกเย้าให้น้องตายใจ หากน้องหลงเชื่อคำของพี่คงต้องซ้ำใจในภายหลัง แสดงให้เห็นว่าฝ่ายหญิงรู้เท่าทันความคิดของฝ่ายชาย และไม่หลงคารมง่าย ๆ

	(ฝ่ายชาย)	
น้องเฮยอันให้	สมกะใจอ้าย	ก็ยอแยงเสมอแวน
คั้นว่า	เป็นดอกไม้	ก็แขวนไว้สุมดม
อันให้	สมกะใจแท้	ก็สาวทองถักแซกใส่เอาแล้ว
ผิว่า	เป็นหน่วยแก้ว	พิลาเข็มขอดแหวนแท้แล้ว
		(สินไซ ๔๒๒)

ความหมาย หากให้ตรงกับใจของพี่จะถนอมน้องไว้ดังแก้วตาดวงใจ หากน้องเป็นดอกไม้พี่จะแขวนไว้กับตัวเพื่อดมความหอมตลอดเวลา หากทำได้พี่จะเอาทองมาถักหุ้มน้องแขวนคอไว้ต่างสายสร้อย หากน้องเป็นเพชรพี่จะนำไปประดับเรือนแหวน ผญาดังกล่าวแสดงให้เห็นความรักที่

ฝ่ายชายมีต่อหญิงสาวต้องการนางไว้ใกล้ชิดไว้ตลอดเวลา เพราะนางมีความเหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของตน

นอกจากนี้ยังมีการโต้ตอบผญาเกี่ยวพาราสีกันอย่างสนุกสนานระหว่างชาวบาดาลกับชาวเปงจาญในงานแต่งงานของท้าวนาโคและนางสีสุพัน ฝ่ายชายจะถามผญาด้วยถ้อยคำหวานเพื่อให้ฝ่ายหญิงเคลิบเคลิ้ม เชื่อมมั่น และยอมรับความรักของตน ส่วนฝ่ายหญิงก็จะจ่ายผญาโต้คารมอย่างรู้เท่าทันฝ่ายชาย ดังความว่า

	(ฝ่ายชาย)	
พี่น้อง	มีทอภัย	ก็ขอห้อยหม่อมสาว
อันว่า	ชานาคนี้	หนีมาเป็นหม่อม
ของเพื่อน	มีที่ซ่อน	ก็ขอห้อยแต่ขวัน
คั่นบ่	ปานี้แท้	ขอปีปายเว้าม่อก็เอาแล้ว
คั่นบ่ได้	แก้วคำล้าน	ก็ขอต้านแต่ความแต่ทอน
		(สินไซ ๔๕๔)

ความหมาย ตัวพี่นี้ยังเป็นโสดขอสมัครเป็นคู่ครองน้องจะได้ไหม หากมีคู่รักแล้วก็ขอเป็นเพียงผู้ทางใจก็ได้ หากน้องไม่เมตตารับรักก็ขอพูดจาเกี่ยวพาราสีบ้างก็พอใจแล้ว

	(ฝ่ายหญิง)	
ข้อยนี้	เป็นดังค้อย	เวหาเบ็งพะจันในฟ้า
	ว่าจักยื้อ	เยียวฮอดสุลียา
	กัวแต่วาโย	กวัดแกว่งไกวก็ไกล้ำ
	ล้ำพะเนตเยียม	โสมชะอาดหลงจิต
ขอแกล	เทวผ้าย	โผดเยียมชมซ้อน
หลอนท้อ	จาเชิงต้าน	ขานมาเดียวเป่า
	เมียบนุมนหน้า	เขาซ้ำขอตเวน
		(สินไซ ๔๕๕)

ความหมาย น้องนี้เป็นคนดำด้อยได้แต่เฝ้าแอบมองพี่ ตั้งพระจันทร์บนฟ้าไม่มีวาสนาที่จะเฝ้าถึงพระอาทิตย์ เพราะลมก็มักจะพัดพาให้ไกลกันเสมอ น้องได้แต่นั่งภาวนาขอให้เทวดาช่วยให้สมหวังในความรักแม้จะรู้ว่าหลงรักเขาข้างเดียว เพราะพี่คงมีคู่รักแล้วเป็นแน่ การเปรียบฝ่ายชายเป็นพระอาทิตย์แสดงให้เห็นความเจียมตัวของหญิง เกรงว่าตนจะไม่คู่ควรกับฝ่ายชายนั่นเอง

	(ฝ่ายชาย)	
	จิตเผื่อฝัน	พันปีบ่มีหล้าเป็นแล้ว
คั่นว่า	มีหน่วยแก้ว	บ่หาแล้วลูกสอง
ขอให้	ได้ยอดแก้ว	มาไว้อุ่นทรง
		(สินไช ๔๖๐)

ความหมาย ความรักที่มีต่อน้องจะไม่มีวันจืดจาง หากที่มีคนรักแล้วคงไม่แสวงหาคนที่สองอีก พี่ต้องการน้องมาเป็นคู่ชีวิตเพียงคนเดียวเท่านั้น แสดงให้เห็นค่านิยมของชาวไทยพวนที่ไม่นิยมมีภรรยาหลายคน

นอกจากจะนำเสนอผญาเกี่ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาวที่มาพบกันต่างถูกตาต้องใจกันแล้ว ยังมีการนำเสนอผญาอำลาด้วย เพราะเมื่อมีการพบก็ต้องมีการพลัดพรากจากกัน ผญาอำลามักจะแสดงความรักความอาลัยที่หนุ่มสาวมีต่อกันและคาดหวังว่าจะได้กลับมาพบกันอีกดังเช่น

	(ฝ่ายหญิง)	
อ้ายอย่าได้	ไล่เหยียมเสีย	หม่นหมองสุนเส้าแต่เนื้อ
		(ท้าวแบ๋ ๕๖)

ความหมาย พี่อย่าจากน้องไป ปล่อยให้น้องโศกเศร้าเสียใจเพียงคนเดียวนะ

	(ฝ่ายชาย)	
ให้พี่	ไล่ลืมน้อง	บ่มีไล่ลืมนายแพงเฮย
สาตสนาพะเจ้ายังบ่ม้าง		วางให้แก่ไผ่ง่ายแล้ว
อันให้	สมกะใจอ้าย	พายนำดังถงหมากแพงเฮย
เจ็บแต่	กานที่ฮ้อน	ทางใช้หากมีน้องเฮย
คั่นว่าน้องหาก	มีเคื้อซ้อน	พายหลังลืมนพี่เสียนั้น
พี่จัก	ดัดตอนบัน	พันให้มุนกะจวนพี่แล้ว
		(ท้าวแบ๋ ๕๗)

ความหมาย ชาตินี้พี่ไม่มีวันที่จะลืมน้องได้หรอก ตราบใดที่ศาสนายังอยู่คู่โลกฉันใดพี่ก็ไม่มีวันยอมสูญเสียน้องให้แก่ใครฉันนั้น หากเป็นไปได้พี่จะพาน้องติดตามไปด้วยทุกหนแห่งเหมือนดังถูงหมาก แต่ที่ต้องจากน้องไปเพราะงานราชการ หากน้องเปลี่ยนใจมีคนรักใหม่ลืมนพี่วันใด พี่จะ

กลับมาฆ่าให้ตายทั้งคู่เลย แสดงให้เห็นความรักที่มีต่อนางมันคงยิ่งนักเช่นเดียวกับพุทธศาสนาที่คงอยู่คู่โลกตลอดไป การเปรียบคนรักดัง “ถุงหมาก” แสดงให้เห็นคุณค่าของนางว่าชีวิตนี้คงขาดนางไม่ได้เช่นเดียวกับการกินหมาก ในสมัยก่อนทั้งชาวไทยและชาวไทยพวนนิยมกินหมากกันมากเพื่อให้ฟันคงทนแข็งแรงและไม่มึนลิ้นปาก หากใครกินหมากจนฟันดำเป็นเงางามจะเป็นที่ชื่นชมของคนในสังคม ต่อมาเมื่อเริ่มติดต่อกับประเทศตะวันตกทำให้ค่านิยมด้านการกินหมากลดลง นิยมฟันขาวมากกว่าฟันดำ ปัจจุบันมีเฉพาะคนสูงอายุเท่านั้นที่ยังคงนิยมกินหมาก เยาวชนรุ่นใหม่ไทยพวนไม่นิยมกินหมากอีกแล้ว

(ฝ่ายชาย)

เจ้าหาก	มีเชื้อแล้ว	อย่าลืมหันป้องไม่ให้แดดแฉ่งแพงเฮย
ให้เจ้า	แพงพีไว้	เป็นผ้าห่มหนาวพีเหนือ
อันให้	สมกะใจอ้าย	จีสาวทองถักแซกเอาแล้ว
อัดให้เป็นดัง	ไม้ไผ่	ชะพันเกี่ยวก้อมกะสวอยอุ้นเฮย

(ท้าวแป้ ๕๗)

ความหมาย หากน้องมีคนรักใหม่แล้วก็อย่าลืมนรักเก่าคนนี้ ให้น้องเก็บพีไว้เป็นชูรักก็ได้ หากทำได้ก็อยากเอาทองถักห่มตัวน้องแล้วเก็บไว้แนบตัวตลอดเวลา จะกอดรัดน้องไว้เช่นเดียวกับหลอดด้ายที่ร้อยรัดพันเกี่ยวกระสวยทอผ้า เป็นการพูดแฝงนัยในเชิงชู้สาว กระสวยคู่กับหลอดด้าย จันไดชายก็คู่กับหญิงจันนั้น แม้ไม่ได้ครองคู่ก็ขอเป็นแค่ชูรักก็พอ

ในเรื่องสินไซก็มีพญายักษ์ระหว่างหนุ่มสาวชาวเมืองเป่งจัญกับหนุ่มสาวชาวครุฑและนาครแห่งเมืองอินทวิไล เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจมาส่งท้าวสินไซกลับเมือง ดังความว่า

(ฝ่ายหญิง)

สังก็	ไล่เหยียบเสียด	อยู่เดี่ยวฮามฮ้อน
ไอ้หื้อสังบ่คิด	เมื่อเอาฮ้อน	ฮ้อนคอบบ่ากันหื้อ
สังก็	ปะช้อยไว้	ไปฮ้อนผู้ใด

(สินไซ ๓๖๔)

ความหมาย ทำไมพี่จึงทิ้งน้องไว้เพียงเดียวดาย ทำไมไม่คิดพาน้องกลับไปครองคู่กันที่บ้านเมืองของพี่ อยู่ทางนี้น้องจะพึ่งพาใครได้อีก สื่อให้เห็นค่านิยมการแต่งงานครั้งเดียว แม้เป็นมายาก็ไม่ยอมแต่งงานใหม่

	(ฝ่ายชาย)	
อย่าได้	สงกาท่อน	ความบ่เอาเจ้าอย่าว่า
ข้อยขอ	เมื่อส่งเจ้า	เสียแล้วก็ตัวมาน้องเฮย
เจียมท่อกำปาก	บ่กึ่งลิ้น	ก็จางจิตหายเสียบู้
ย่านท้อ	เดือน ๓ มา	ก็เล่าเหยคำดำน
		(สินไช ๓๖๕)

ความหมาย อยาสงสัยในความรักของพี่เลย เมื่อพี่เสร็จงานราชการแล้วจะรีบกลับมาหาน้อง เกรงแต่ว่าพี่จากไปเพียง ๓ เดือนเท่านั้นน้องก็จะลืมพี่เสียก่อน

	(ฝ่ายหญิง)	
ข้อยบ่	มีคำฟาง	แง่อนล่องลิ้น
ย่านท้อเจ้า	เมื่อฮอดบ้าน	เมียชู้ก็ดำตีบู้
สังก็	ลวงฟางเอี่ยม	ป่วยดอมดาตื่น
		(สินไช ๓๖๕)

ความหมาย น้องไม่เคยหลอกหลวงใคร เกรงแต่พี่เมื่อกลับถึงบ้านเมืองจะถูกคนรักของพี่ดูตรึงพี่ไว้ ปลอยให้น้องทุกขใจถึงพี่อยู่ทางนี้คนเดียว

	(ฝ่ายชาย)	
ข้อยบ่	ได้ลายลิ้น	ปะสงด้านดอเอน้องเฮย
พี่หาก	จาสดหมั้น	อันเดียวตั้งต่อ
	เอี่ยมบ่ได้	ผ้าไม้ลำเสี้ยวผ้า ๓ พี้นา
		(สินไช ๓๖๕)

ความหมาย พี่ไม่ได้พูดคำหวานหลอกหลวงน้อง แต่รักน้องด้วยความสัตย์จริง และไม่เคยคิดจะนอกใจไปมีหญิงอื่นอีก

ผญาอำลาของหนุ่มสาวดังกล่าวเป็นการให้สัจจะมั่นรักต่อกันแม้จะจากกันไปไกลแต่ก็จะกลับมาครองคู่กันในภายหลัง เป็นการให้ความหวังเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีที่ติดอกกันใ้ในภายหน้า

ตอนหนุ่มสาวชาวเมืองเปงจัญกับพลยักษ์ของท้าวกุมพนอำลากัน เนื่องจากชาวเมืองเปงจัญติดตามไปส่งนางสุมนทากลับเมืองสีระนุราช หญิงเป็นฝ่ายจายผญาก่อน ดังความว่า

	(ฝ่ายหญิง)	
ไอ้નોเจ้าพี่เฮย	สังกิลเสียช้อย	ก็เมื่อชมชู้เกาแลน้อ
เจ้าสังกิล	มายวกเย้า	ไล่ช้อยอยู่เดียวนี้เด
ช้อยขอ	ไปนำเจ้า	เป็นทาสาใช้ช่วงดอมแม่
พิวว่า	เจ้าบ่อ้ม	ก็พอหิวแต่แขนแต่แม่
		(สินไช ๔๒๗)

ความหมาย พี่จะทอดทิ้งน้องกลับไปหาคนรักเกาเสียแล้ว แม้ไม่ได้เป็นเมียพี่ น้องก็ขอติดตามไปเป็นทาสรับใช้ก็ได้ แม้พี่ไม่เต็มใจโอบอุ้มน้องด้วยความรักก็ขอให้พี่หิวแขนน้องพากลับไปด้วยก็พอใจแล้ว เป็นคำพูดที่สื่อให้เห็นว่าฝ่ายหญิงเจียมตนยอมตกเป็นรองขอเพียงให้ได้อยู่ครองคู่กับชายที่รักก็พอใจแล้ว

	(ฝ่ายชาย)	
ช้อยขอ	คืนเมื่อเมือง	ก็ด่าวคืนเอาเจ้า
จิตช้อย	ยังอยู่พี่	ขอเมื่อพ้นแต่ตัวพี่นา
	เมื่อชอดแล้ว	พี่ก็ดาวคืนมา
คั่นบ่	ได้ชาดนี้	ชาดใหม่มาถึง
แม้ว่า	แสนปีเยียม	ก็ค่อยปองเอาเจ้า
อันว่า	คำปะสงนี้	คั่นบ่เอาเจ้าอย่าได้ว่า
ชีวิต	ยังบ่เมี้ยน	ก็เพียนซ้ำช้อยปอง
		(สินไช ๔๒๗)

ความหมาย พี่ขอกลับไปบ้านเมืองให้เสร็จงานราชการก่อนแล้วจะรีบกลับมาหาน้อง แม้จากไปไกลแต่ใจยังอยู่ใกล้น้องเสมอ หากชาตินี้ไม่มีบุญได้ครองคู่กันก็ขอให้สมหวังในชาติหน้า หากยังมีชีวิตอยู่พี่จะกลับมาหาน้องแน่นอน

ตอนท้าวนาโคไปสุขอนางสีสุพัน หลังจากแต่งงานแล้วชาวเมืองเป่งจางญได้เดินทางไปส่งนางสีสุพันและท้าวนาโคกลับเมืองบาดาลจนสุดเขตแดนมนุษย์ มีการกล่าวอำลากันระหว่างหนุ่มสาวชาวเป่งจางญและชาวเมืองบาดาลโดยฝ่ายหญิงชาวบาดาลเป็นผู้ถามผญากรองความมา

	(ฝ่ายหญิง)	
เอาแต่	สมพานเป็น	คองกันเมื่อหน้า
แม้ว่า	เกิดฟากฟ้า	คนฝ่ายทอละนี้ก็ดี
	บุญมิชิก	จ้องตึงจำไ้

คั่นวา	สองปะสงนี้	หนีไปคนฝ่ายก็ดีแล้ว
เจ้าก็	แผ้วผ่านตัว	ตามเจ้าก็ค่อยปอง
	สองเฟือผั้น	กันอ้อยอินก็ตายแล้ว
เวนหาก	ชักคาดแล้ว	ไกล้ำล่าตาย

(สินไช ๔๕๘)

ความหมาย แม้ว่าจะเกิดคนละแผ่นดิน (นาคกับมนุษย์) แต่บุพเพสันนิวาสก็ชักพาเราให้มาพบกันจนได้ หากไม่ใช่เนื้อคู่กันแม้จะอยู่ด้วยกันไกล้ำชิดเพียงใด กรรมก็จะทำให้พลัดพรากจากกันจนได้ หากเป็นเนื้อคู่กันแล้วย่อมไม่คลาดแคล้วจากกัน

	(ฝ่ายชาย)	
ผิว่า	ของกินได้	ก็กินกินดูเบิ่ง
คั่นว่ามันหาก	ชมตั้งจ้วน	ก็สมเหล้าดื่มเมา
	ใจปะสงผั้น	บ่มีมายเสียง่ายเป็นแล้ว
กับนี้	ยังบ่ม้าง	ก็เดินดินด่วนนำ
	คำปะสงนี้	ก็เอาตัวตามมอ
ตามบ่	ได้เข้าซ้อน	นำเจ้าบยอมง่ายแล้ว

(สินไช ๔๕๘)

ความหมาย ถ้าทำได้พี่ก็จะกลืนน้องเก็บไว้ในอก หากความรักเปรียบดังยาพิษพี่ก็ยินดีผสมเหล้าดื่มลงไปจนได้ หากเรามีใจรักมั่นคงต่อกัน ไม่ว่าจะรอนานก็กลืนพี่ก็จะขอครองคู่กับน้องทุกชาติไป แม้ว่าชาตินี้ความรักไม่สมหวังก็จะขอรักน้องทุกชาติไป เป็นการสอนให้รู้ว่าที่ใดมีรักที่นั่นย่อมมีทุกข์ เป็นทุกข์เกรงจะมีได้ครอบครองและเมื่อได้ครอบครองแล้วก็เป็นทุกข์เกรงจะพลัดพรากจากกัน หากทุกคนตัดกิเลสได้จิตใจย่อมเป็นสุข

	(ฝ่ายชาย)	
คั่นวา	เมื่อฮอดบ้าน	อย่าลืมพี่พายหลังแดเน้อ
อย่าได้	ไล่เหยียมเสีย	อยู่พอยนอนแล้ง
เมื่อจัก	คินน้ำเจ้า	บ่มีการย้าข่ม่อม
บ่ชาว่าให้	พันกองคิง	แบ่งปันไปให้
เมื่อจัก	คินดอมลือ	โตดหลวงก็เติงใส่
แม้ว่า	เกิดชาดหน้า	ก็ขอซ้อนห่วมเหือน

(สินไช ๔๗๔)

ความหมาย หากน้องกลับไปบ้านเมืองแล้วอย่าลืมพี่นะ หากไม่ติดราชการพี่คงติดตามน้องไปด้วย หากแบ่งร่างเป็นสองได้พี่ก็จะทำเพราะหากพี่หนีราชการไปกับน้องพี่คงได้รับโทษทัณฑ์ใหญ่หลวง ชาตินี้หากไม่ได้ครองคู่กันก็ขอให้สมหวังในชาติหน้า ฝ่ายชายไม่ยอมละทิ้งหน้าที่ราชการแสดงให้เห็นว่า ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่สำคัญกว่าความรัก

	(ฝ่ายหญิง)	
โตช้า	ขอเป็นทาส	บ่อว่าถึงหาแท้
เจ้าบ่	ค้อยตาเอื้อ	ดอมเฮียมบ่แลเบ็ง
อันว่า	เมียแลซู้	ของเจ้าบ่ห่างคา
สังกี้	มายวะเย้า	ให้ใจหล้าหลงจิต
ให้น้อง	ตายนำอวน	เมื่อลูนมาบ่เดื่อง
ชาติที่	หิมมะพานพูน	อีเฮียมก็ฮู้เมื่อเหิงแล้ว
ชะว่า	กุ่มติดน้ำ	ชะเพาหล่มไขว่ขวิน
ข้อยนี้เป็นดัง	โยบัวของ	ดินสานข้างเผือก
บันทึก	จอยใจเจ้า	หากยังแท้แล้ว
		(สินไช ๔๗๙-๔๘๐)

ความหมาย ตัวน้องขอเป็นทาสรับใช้พี่ก็พอใจแล้ว แต่พี่ไม่โยยตีความรักของน้องเลย คงเป็นเพราะพี่มีคู่ครองรอลูกแล้ว พี่ใช้คำหวานหลอกให้น้องหลงรักเท่านั้น ผู้ชายที่เพียบพร้อมอย่างพี่คงพบสาวงามมาแล้วมากมาย น้องเปรียบดังกุ่มตัวเล็ก ๆ จะมีพลังติดน้ำให้สำเภาลมนำได้อย่างไร น้องคงเป็นได้เพียงโยบัวดำด้อยที่ติดอยู่ใต้ฝ่าเท้าของพญาช้างจะเหยียบย่ำอย่างไรก็ได้ คำพูดดังกล่าวสื่อให้เห็นความเจียมตัวของฝ่ายหญิงเกรงจะไม่คู่ควรกับฝ่ายชาย เพราะในอดีตผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่าผู้หญิงทั้งด้านการเรียน การทำงานและการเลือกคู่ครอง ผู้ชายมักจะมีโอกาสท่องเที่ยวหรือเดินทางไปต่างเมือง ย่อมมีประสบการณ์หรือพบเห็นสาวงามมากมาย แต่ผู้หญิงไม่มีโอกาสได้เลือกคู่ครอง

	(ฝ่ายชาย)	
พี่นี้	คือดังส้าง	จูงอ้ายเอาใช้ชักปีก
	คือดังม่อน	อยู่ดงตายให้อึ้งมอน
คือว่า	ชีวิดข้อย	ก็หมายตายฮ่วมแฮ้วดอมแล้ว
พี่หากตายอยู่พี่หมายเข้าซ้อน		โลงไม้กับเดียวนำน้องแล้ว
		(สินไช ๔๘๐)

ความหมาย ตัวพีนี้เปรียบดังสีข้างที่คู่กับชอกแขน เหมือนดังหนอนใหม่ที่ยอมตายคาไร่ใหม่ ชีวิตของพืชมอดน้ำไม่ได้ หากพีตายก็ไม่เสียตายชีวิตขอเพียงให้ได้ร่วมหลอมโลงเดียวกันกับน้องก็พอแล้ว พีเป็นคนรักเดียวใจเดียวแม้ตายก็ไม่คลายความรักที่มีต่อน้อง

จะเห็นได้ว่าผญาเกี่ยวพาราสีที่ปรากฏในนิทาน ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเกี่ยวพาราสีระหว่างคนต่างถิ่นกับชาวเมือง ไม่ว่าจะเป็นชาวเมืองทุมмаกับเมืองมิตลาในเรื่องท้าวแบ้ว ชาวเมืองสีอะนุราชกับชาวเมืองบาดาล และชาวเมืองอินทะวิไลกับชาวเมืองเปงจัญญในเรื่องสินไช ล้วนแสดงให้เห็นค่านิยมในการเลือกคู่ครองของชาวไทยพวนที่นิยมคนที่มีฐานะมั่นคง รับราชการทหารหรือค้าขายก็ได้ เพราะบ้านม่วงขาวในอดีตมีท่าเรือขนาดใหญ่จึงมักจะมีพ่อค้าล่องเรือจากกรุงเทพฯ หรือชลบุรีไปค้าขาย ทำให้ชุมชนนี้มีโอกาสพบปะคนต่างเมืองมากมาย และเมืองปราจีนบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑลปราจีนบุรี ลูกหลานชาวไทยพวนในสมัยนั้นได้รับการศึกษาและมีโอกาสเข้ารับราชการมากขึ้น ดังนั้น ค่านิยมในการเลือกคู่ครองซึ่งแต่เดิมไม่นิยมแต่งงานกับคนต่างถิ่นจึงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่วนผญาสอนก็จะให้ข้อคิดหรือแนะนำเกี่ยวกับความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต สอนไม่ให้ทอดทิ้งตน ให้รู้จักตอบแทนบุญคุณและรักษาวิชาจาสัตย์ยังชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมของคนในสังคมชาวไทยพวนที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

๓) ผญาตลก

ผญาตลก เป็นผญาเบ็ดเตล็ดที่พบในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ว เป็นการจายผญาระหว่างชายแก่กับหญิงสาวกล่าวถึงเรื่องตลกขบขันทำนองขู้สาว บางครั้งใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะกำกวมและคำหยาบโลนสื่อนัยเรื่องเพศ ซึ่งผญาตลกเหล่านี้ถือเป็นการได้ระบายความคับข้องใจที่ดีวิธีหนึ่ง เพราะหากไปพูดเรื่องที่สื่อนัยหยาบโลนทางเพศในเวลาปกติถือว่าไม่สุภาพ แต่หากเป็นการเล่าหรือฟังนิทานทุกคนมักจะรับฟังและพูดคุยกันอย่างสนุกสนานไม่ต้องระมัดระวังกิริยา ในนิทานชาดกไทยพวนจึงสอดแทรกผญาตลกไว้ด้วย ดังเช่นในเรื่องสินไชตอนท้าวภูธรราชจัดงานสมโภชพระนครเพื่อรับขวัญสินไช นางปัทมมา และนางนาฏเทวีกลับบ้านเมือง ชาวเมืองเปงจัญญมารวมงานจำนวนมาก ขณะที่ฝูงชนเบียดเสียดกันดูมหรสพอยู่นั้นก็มีชายแก่แอบลวนลามหญิงสาวทำให้บรรดาหญิงสาวไม่พอใจตำหนิเอา ซึ่งชายแก่แก้ตัวว่าเป็นเพราะเมาสุรา และกล่าวหาว่าเป็นเด็กมาด่าทอผู้ใหญ่ไม่สมควรจะผิดบาป ดังความว่า

	(ฝ่ายชาย)	
อย่าได้	ชาผู้เฒ่า	เมาบ้าคว้านาย
อย่าได้	มาดาป้อย	بابก็ไลกินสุบอย่าแล้ว
มันหาก	เป็นน้ามือกู	บุณสูจึงมาพ้อ
		(สินไช ๓๕๑)

ความหมาย น้องอย่าถือสาคนแก่ อย่าด่าวาคนเฒ่า มันจะเป็นบาปกรรมติดตัวไปภายหน้า ให้คิดเสียว่าเป็นบุญของน้องแล้วที่ถูกพี่จับต้องของสงวน

	(ฝ่ายหญิง)	
ผมดำ	บ่มีจักเส้น	ก็ตายแม่เมื่อใด
อย่าได้	มาอยู่	หนีไปตายให้มัมชาดตาเฮย
	เถาซี่แอ้ง	ตายท่อนบอดู
		(สินไช ๓๕๑)

ความหมาย แกจนผมหงอกใกล้จะตายอยู่แล้วยังไม่เจียมตัว สมควรตายไปเกิดใหม่หรือ เป็นอาหารเร่ร่อนได้แล้ว แม้ตายตอนนี้ก็ไม่มีใครนึกสงสารเลย

	(ฝ่ายชาย)	
หลานเฮย	อย่าได้ป้อย	ดาหลายเลาหลายที่
บาตวาลานได้	ถึกของแพงสูง	นอนชะแคงหย้าเอื้อ
หลานก็	ลืมเมื่อบ้าน	ชนฮวายวงอยู่
เห็นว่า	เถา ๆ นี้	อย่าถือจ้ามั่นหลาย
อันว่า	ผู้เถาได้	เมียสาวเคยเลิงมีบ่
อันว่า	สาวแก่	แม่ฮ้างแม่หม้าย
มีบ่แพ้ก็ไปได้	บ่าวหนุ่มน้อย	ชั้นเทื่อนั้นก็จึงหลอมมี
		(สินไช ๓๕๒)

ความหมาย หลานอย่าได้ด่าว่าสูงนักเลย เห็นสูงแกอย่างนี้หากได้ครองคู่กันระวังจะหลงไหลจนถอนตัวไม่ขึ้น ชายแก่มีเมียสาวส่วนใหญ่มักจะอยู่กินกันอย่างมีความสุข แต่สาวแก่กับสามีหนุ่มๆ มักจะอยู่กินกันไม่ยืนยาว หรือแต่งงานกันไปก็ไม่ค่อยมีความสุข

ตอนงานแต่งงานระหว่างนางบัวทองกับสังยะราช สินไชก็จัดงานฉลองสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ ขณะที่ผู้คนชมมหรสพต่าง ๆ ก็มีชายแก่กำลังเกี่ยวพาราสีสาวแม่อายอย่างสนุกสนาน ดังความว่า

	(ฝ่ายชาย)	
ไอ้หล่อหลานเฮย	ซ้อยอยากหลับตาบั้ง	ซุนของสมบัติเพื่อนดูได้
ต่างให้	มีที่เว้า	เอาน้องหม่อมสาว

โธ่หื้อตಾಯาก	เยียวยิกแก้ม	พอเห็นเตยงดูสน้อย
พอให้	เห็นบ่อนแป้ว	เมือหน้าพี่จื่อเอา
เจ้าผู้	คำปงแก้ว	จอมมะนิอมชูเพื่อนบ่อยผู้ได้น้อ
มาถึง	อกแมนแม้ง	มะโนชัยผู้เดียว
		(สินไช ๔๔๔)

ความหมาย หลานสาวเอ๋ย อยากหลับตาเอามือคลำของสงวนหลานดูซักครั้ง จะได้เอาไปเป็นข้ออ้างขอเป็นเมีย อยากจะหยิกแก้มให้เป็นรอยไว้จะได้จำได้ว่าคนไหน หลานมีใครมาหมายปองหรือยัง ทำไมจึงสวญถูกตาถูกใจตายนัก ที่ชายแก่กล่าวดังนี้เพราะธรรมเนียมของชาวไทยพวนห้ามมิให้ชายถูกเนื้อต้องตัวหญิง หากละเมิดประเพณีถือว่า “ผิดผี” ต้องเสียผีหรือขอขมาผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก่อนจึงจะอนุญาตให้แต่งงานกันได้

	(ฝ่ายหญิง)	
เถ่า ๆ แล้ว	สั่งบ่จ่าสินสร้าง	พาวะนาชูเข้าคำท่อมแม
สั่งท้อ	ทำเพดเป็น	ผู้น้อยจาตอบผุงสาว
สั่งบ่	คำหาหน้า	เกสาขุหล่น
ด้ามืดบ่	มีท่อก้อย	มาจาหลั่นหยอกหลานนี้เด
		(สินไช ๔๔๕)

ความหมาย ตาก็แก่แล้วควรเข้าวัดถือศีลภาวนาทุกวันดีกว่า ควรสำรวจตัวเองและปลงสังขารได้แล้วว่าผมหงอกร่วงหล่นหมดแล้ว มีไซ้หนุ่มน้อยที่จะมาพูดจาเกี้ยวพาราสีสาว ๆ ให้คนเขาหัวเราะเยาะ เป็นการสอนให้รู้จักสำรวมตน ผู้อาวุโสที่ดีย่อมรู้จักประพฤติดนเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่เยาวชน และจะได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคม

	(ฝ่ายชาย)	
ตานี้ตนโต	นับมือเถ่า	หัวใจนับมือหนุ่มเจ้านางเฮย
ใจหาก	เสนสิ่งย่อง	พี่ช้อย้องชอยปองแต่ท่อน
		(สินไช ๔๔๕)

ความหมาย ตานี้แม้ว่าร่างกายจะแก่เฒ่าแต่หัวใจยังหนุ่มอยู่ ยังคึกคะนองเหมือนราชสีห์ ขอให้หลานเห็นใจด้วยเถิด

จะเห็นได้ว่าผญาดลกดังกล่าว เป็นการระบายอารมณ์เก็บกดและความก้าวร้าวของคนในสังคมทางอ้อม เนื่องจากชาวไทยพวนจะให้ความเคารพผู้อาวุโส ผู้อาวุโสจะต้องปฏิบัติตนอยู่ในธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน ในชีวิตจริงใครจะนำผู้อาวุโสมาพูดล้อเลียนไม่ได้ แต่การนำคนแก่มากล่าวถึงในทางเสื่อมเสียเรื่องชู้สาวอย่างสนุกสนานในนิทานชาดกไทยพวนมักจะเป็นไปในรูปของมุขตลก ซึ่งคนในสังคมยอมรับได้ สามารถฟังและพูดถึงได้โดยไม่ถือเป็นเรื่องน่ายอาย ผญาดลกจึงเป็นสื่อระบายความคับข้องใจของคนในสังคมที่ดีวิธีหนึ่ง

๔.๓ การผสมกลมกลืนวัฒนธรรม

ความหมายของการผสมกลมกลืน (Assimilation) ในหนังสือ Dictionary of the Social Science (อ้างใน ประจักษ์ เข็มมุกต์, ๒๕๒๑ : ๑๑) ให้ความหมายไว้ว่า

๑) เป็นกระบวนการที่ชนกลุ่มน้อยหรือผู้ที่เพิ่งอพยพเข้ามาได้มีการติดต่อกับกลุ่มอื่น ๆ จนกระทั่งเกิดการดูดซึมและยอมรับในวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ

๒) เป็นผลแห่งการยอมรับเอาวัฒนธรรมจากชนกลุ่มใหญ่ มาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของตน

ดังนั้น “การผสมกลมกลืนวัฒนธรรม” จึงหมายถึงการรับส่งวัฒนธรรมซึ่งกันและกันของคนในสังคมที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อช่วยให้ดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างปกติสุข

ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาวเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อครั้งอพยพมาตั้งถิ่นฐานในแถบปราจีนบุรีในฐานะเชลยศึกถือเป็นชนกลุ่มน้อยในชนกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่ตนเข้ามาอาศัยอยู่ เพื่อความอยู่รอดจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ให้ได้ และต้องดิ้นรนพัฒนาตนเองให้ทัดเทียมกับชนกลุ่มใหญ่ให้เร็วที่สุด แต่การปรับตัวดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลายาวนานมากก่อกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทำให้ทั้งชาวไทยพวนและชาวไทยในพื้นที่จึงมีทั้งการรับและส่งวัฒนธรรมกันและกันโดยไม่รู้ตัว ซึ่งก็เป็นไปตามกฎของดันแคนและลิปเบอร์สันที่ว่า

โอกาสของการผสมกลมกลืนจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อ ประชาชนในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างซ้ำ ๆ ไม่มีกำหนดเวลาอันแน่นอน ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น พวกที่อพยพเข้าไปอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่งใหม่ ๆ ในระยะแรกย่อมจะประสบกับการดูหมิ่นเหยียดหยามอย่างนาขมขึ้น แต่ขณะเดียวกันเขาก็ได้สัมผัสกับกระบวนการทางสังคมในลักษณะแปลกใหม่ที่เขจะต้องพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และแข่งขันกับผู้ที่จะติดตามมาในภายหลัง เมื่อนานวันเข้าจากประสบการณ์และความคุ้นเคยจะทำให้ความสัมพันธ์ดีขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นความสนิทสนมและเกิดการผสมกลมกลืนในที่สุด แม้ว่าจะต้องใช้เวลาบ้างก็ตาม” (อ้างในประจักษ์ เข็มมุกต์, ๒๕๒๑ : ๙)

การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพวนกับชาวไทยในพื้นที่ซึ่งเกิดขึ้นเพราะต่างฝ่ายก็พยายามปรับตัวเข้าหากันโดยเฉพาะชาวไทยพวนถือเป็นชนกลุ่มน้อยต้องปรับตัวเข้าหาชาวไทยในพื้นที่ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่เพื่อมิให้เกิดความแปลกแยกในสังคมอีกต่อไป ในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ้ได้แสดงให้เห็นการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพวนกับชาวไทยที่เด่นชัดที่สุดคือ การยอมรับการเล่นของไทยเข้าไปผสมผสานกับการเล่นของชาวไทยพวนมากขึ้น เนื่องจากนิทานชาดกไทยพวนทั้งสองเรื่องแต่งขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ จากหลักฐานที่ปรากฏท้ายเรื่องที่ว่า

“ลิตจะนาแล้วเมื่อปีชวด เดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลายามเช้าอุตทั้งลาชา พระพุทธะสักกะลาด ๒๔๖๗ พันสานิตถิตากบอละบวนแล้วท่อนี้ก่อนแล้วเจ้าเฮย” (สินไช ๕๓๔)

“สำเลตกิจปีกุนเดือน ๘ ปีมีอะทิกกะมาต เดือนที่ ๒ แสม ๑๒ ค่ำ วัน ๔ เวลาบายโมงลิตจะนาเลยแล้ว” (ท้าวแบ้ ๙๑)

แม้ว่าเรื่องท้าวแบ้จะไม่ได้บอกปีพุทธศักราชที่จาร แต่ผู้วิจัยได้เทียบเคียงจากท้าวแบ้สำนวนนครนายก ซึ่งท้ายเรื่องบันทึกว่าจารเสร็จเมื่อจุลศักราช ๑๒๖๗ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๘๘ ดังความว่า

“สังกาดพันสองฮ้อย ๖๗ ปีมะโอง เดือน ๑๒ ขึ้นคำหนึ่ง วัดทิต ยามกองงาย ลิตจะนาแล้ว เอือนพะชนาน อักกะรังโสแล้ว เจ้าเฮยค้อยคหนึ่ง” (ท้าวแบ้ ๙๗)

ซึ่งทั้งสำนวนปราจีนบุรีและสำนวนนครนายก มีเนื้อเรื่องแตกต่างกันโดยในตอนท้ายเรื่องสำนวนปราจีนบุรีท้าวแบ้ใช้คันโทวิเศษช่วยให้ยาโอยะโกและนายสำเภากลับเป็นหนุ่มสาวและจัดพิธีแต่งงานให้ เมื่อสังเกตปีพุทธศักราชที่จารสำนวนนครนายกจารเสร็จในเดือน ๑๒ ปีมะโรง สำนวนปราจีนบุรีจารเสร็จในเดือน ๙ ปีกุน ท้าวแบ้ทั้งสองสำนวนจึงน่าจะเป็นนิทานที่แต่งขึ้นห่างกันไม่เกิน ๑-๒ ปี อาจจะคัดลอกต่อ ๆ กันมาและมีการเพิ่มเนื้อเรื่องให้ต้นฉบับแตกต่างกัน สำนวนนครนายกไม่ปรากฏชื่อผู้จาร ส่วนสำนวนปราจีนบุรีผู้จารคือ “หามะทัดพ่วง” ซึ่งเป็นผู้จารเรื่องสินไชด้วย หากท้าวแบ้สำนวนนครนายกจารในปี พุทธศักราช ๒๔๔๘ สำนวนปราจีนบุรีน่าจะจารขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๔๗ ดังนั้น ท้าวแบ้และสินไชจึงน่าจะจารขึ้นห่างกันประมาณ ๑๘ ปี โดยผู้จารคนเดียวกัน และทั้งสองเรื่องสะท้อนให้เห็นการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมได้ชัดเจน เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นยุคของการพัฒนาประเทศตามอย่างตะวันตก เช่น การเลิกทาส ยกเลิกระบบไพร่ และมีการสำรวจสำมะโนประชากรครอบคลุมทั่วประเทศ ทำให้ทุกคนที่อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารเป็นคนไทยอย่างถูกต้องสมบูรณ์รวมทั้งชาวไทยพวนด้วย ที่สำคัญคือนโยบายปฏิรูปการปกครองมณฑลต่างๆ มุ่งเน้นให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้นเพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่าความไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการปรับปรุงพัฒนา

ประเทศตามแบบแผนใหม่ (ไพฑูรย์ มีกุล, ๒๕๑๕ : ๑๑๗-๑๑๘) เมื่อมีการส่งเสริมให้ราษฎรเรียนหนังสืออย่างแพร่หลาย ชาวไทยพวนจึงนิยมส่งบุตรหลานไปบวชเรียนที่วัดเพราะการเรียนรู้หนังสือไทยเป็นปัจจัยสำคัญที่เปิดโอกาสให้ชาวไทยพวนรุ่นใหม่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมมากขึ้น บางคนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญจากทางราชการ เพราะแต่ละกลุ่มชนมักจะมีหัวหน้าซึ่งเป็นมูลนายเดิมอพยพติดตามมาด้วย เพื่อความสัมพันธ์อันดีและไม่เกิดความขัดแย้งในการปกครอง รัฐบาลไทยจึงมักจะแต่งตั้งมูลนายของกลุ่มชนเหล่านั้นเป็นนายบ้านหรือดำรงตำแหน่งสำคัญปกครองกลุ่มชนต่อไป ซึ่งมูลนายเหล่านี้มีส่วนผลักดันให้กลุ่มชนของตนเร่งพัฒนาตนเองและยอมรับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขในแผ่นดินใหม่ และเป็นไปตามกฎของเมอร์ริล (Francis E. Merrill) ที่ว่า “ความสำเร็จของการผสมกลมกลืนในเบื้องต้น ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของการติดต่อสื่อสาร หรือการสื่อความหมาย โดยเฉพาะภาษาที่แต่ละสังคมยอมรับว่าเป็นภาษากลางของชุมชนของตน จะเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการผสมกลมกลืน” (อ้างในประจักษ์ เข้มมุกต์, ๒๕๒๑ : ๖)

นอกจากด้านการศึกษาแล้ว ปัจจัยหนึ่งซึ่งมีผลต่อการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ดียิ่งขึ้นคือศาสนา ทั้งชาวไทยและชาวไทยพวนต่างก็นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน จึงมีประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ประเพณีทำบุญตักบาตรทุกวัน การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญกฐิน เป็นต้น ทั้งยังมีความเชื่อเรื่องบาปบุญ นรกสวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ จึงผสมกลมกลืนรับและส่งวัฒนธรรมกันง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะชาวไทยพวนเมื่อย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่ใดมักจะสร้างวัดในชุมชนของตนเพื่อจะได้ไปทำบุญถวายขึ้นและไม่ต้องไปทำบุญร่วมกับคนไทย จนอีกนานต่อมาเมื่อเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากขึ้นรวมทั้งการเป็นพุทธศาสนิกชนเช่นเดียวกัน จึงไปร่วมงานบุญที่วัดทั้งชาวไทยและชาวไทยพวนไม่มีการแบ่งแยกอีกต่อไป เมื่อไปทำบุญร่วมกันแล้วบางครั้งก็รวมพิธีกรรมพื้นบ้านด้วย เช่น ในวันเพ็ญเดือน ๖ ทุกคนไปทำบุญเนื่องในวันวิสาขบูชาที่วัดในตอนเช้า ตกบ่ายชาวไทยพวนจะบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์และจุดบั้งไฟบูชาพญาแถนซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชาวไทยพวน ซึ่งชาวไทยในพื้นที่ใกล้เคียงก็ได้เข้าร่วมประเพณีดังกล่าวด้วย ส่วนในวันออกพรรษาก็จะมีการทำบุญทั้งชาวไทยและชาวพวน กิจกรรมเหล่านี้ล้วนมีส่วนช่วยให้การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมเป็นไปด้วยดี

เมื่อชาวไทยและชาวไทยพวนมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น หากมีงานเทศกาล งานฉลองสมโภช คราวใด ก็มักจะมีการละเล่นทั้งของชาวไทยและชาวไทยพวนรวมด้วยเพื่อความสนุกสนานและสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ชาวไทยพวนมีการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น การอ่านนิทานชาดกไทยพวน หรืออ่านหนังสือผูก หรือที่เรียกว่า “อ่านโคลงสาร” การขับลำพวน การเล่นระบำรำฟ้อน การเล่นเข้าทรงผีนางด้ง ผีนางสาก เล่นหมาไลแลน(ตะกวด) เล่นเหินคาบไก เล่นกระแตไต่รั้ว และเครื่องดีดสีตีเป่าต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เมื่อกาลเวลาผ่านไปเกิดการผสม

กลมกลืนวัฒนธรรมกันมากขึ้น ชาวไทยพวนก็รับเอาการเล่นของไทยเข้าสู่ความนิยมด้วย อาทิ การเล่นโขน ละคร หนังใหญ่ โนราห์ชาตรี ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมด้านการละเล่นที่ปรากฏในนิทานชาดกเรื่องท้าวแก้วและสินไชยเท่านั้น

การสอดแทรกการละเล่นดั้งเดิมของชาวไทยพวนและการละเล่นของไทยผสมผสานกันไปในนิทานชาดกเรื่องสินไชยและท้าวแก้วมีปรากฏในหลายตอน เช่น ในงานสมโภชต่าง ๆ พิธีอุปภิเษกขึ้นครองราชย์ งานแต่งงาน และงานศพ ซึ่งมีทั้งการขับลำ การอ่านโคลงสาร การระบำรำฟ้อน ปี่พาทย์ซุง ปี่พาทย์ฆ้อง โขนรามเกียรติ์ ละคร โนราห์ หนังใหญ่ และการเล่นเข้าทรงต่าง ๆ ดังความว่า

บางพอง	ขับลำหลั่น	จาสาวหลั่นมวน
บางพอง	ขับอินอ้อย	เชิงฟ้าอ่านโคง
		(สินไช ๒๐๗)
บังเกิดเป็น	เสียงเสพขึ้น	ละบำพ้อมพาดซุง
	ทั้งปีแด	แถเห็นกองแซก
	ทั้งพาดค้อง	ดีหลั่นม่วนจัน
มีทั้ง	หลั่นเลื่องท้าว	กุมพันนั้นยาดนาง
มีทั้ง	สิงโชนหลั่น	หลายเชิงกันต่าง
บางพอง	หลั่นฟ้อนจ้าว	ทั้งข้าไต่หนัง
	บางพองเดิน	ลำแพนฟ้อนแอ่น
บางพอง	โดนไต่แอ้ว	เขาหลั่นเวือกุง
		(สินไช ๒๐๗-๒๐๘)
ดาวัน	ไทยละคอนหลั่น	หลายโฮงวันคำ
	ดกคำค้อย	เขาหลั่นเลื่องหนัง
	ไทยโชนหลั่น	จับเลื่องกุมพัน
	นำเอานาง	แหไปเมืองบ้าน
บางพอง	ซิกขึ้นห้าง	สุบโบกลำแพน
		(สินไช ๔๔๔)
เขาก็	ขับแซกจ้อย	ทั้งอ่านโคงสาน
	ลางนางขับ	อ่านโคงสงวนหลั่น
		(ท้าวแก้ว ๒๕)

เมื่อนั้น	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงตนพ้อ
	เดือนปาวให้	เขาหลั่นเสบงัน
กับทั้ง	ฝูงโขนพ้อม	มะโนลาพ็อนแอ่น
เขาก็	มาพำพ้อม	กันหลั่นชูเชิง
		(ท้าวแบ๋ ๗๘)

การละเล่นดังกล่าวข้างต้นไม่ว่าจะเป็น “การขับลำ” “การอ่านโคลงสาร” “การระบำรำฟ้อน” “พาทย์ฆ้อง”(ฆ้องวง) “พาทย์ซุง” * ล้วนเป็นการละเล่นดั้งเดิมของชาวไทยพวนตลอดจนกลุ่มชนชาติไทยในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็นิยมเล่นทั้งสิ้น ส่วนหนังใหญ่ โขน ละคร มโนห์รา เป็นการละเล่นของราชสำนักไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและภายหลังแพร่สู่สามัญชนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะบทละครเรื่อง “รามเกียรติ์” ได้รับความนิยมสูงสุดนำไปใช้เป็นบทเล่นละคร เล่นหนังใหญ่ และโขนกันอย่างแพร่หลาย ในนิทานชาดกไทยพวนก็แสดงให้เห็นว่าเรื่องรามเกียรติ์ได้รับความนิยมมาก ดังความว่า

	ไทยโชนหลั่น	จับเลื่องกุ่มพัน
	แห่นาง	เอาไปเมืองบ้าน
		(สินไช ๔๔๔)
มีทั้ง	หลั่นเลื่องท้าว	กุ่มพันนั้นยาดนาง
		(สินไช ๒๐๗)

ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะการละเล่นที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องสินไชและท้าวแบ๋ตามลำดับดังนี้

๔.๓.๑ การขับลำ

การขับลำเป็นการละเล่นดั้งเดิมของชาวไทยพวนตลอดจนชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งชาวลาวก็นิยมการขับลำด้วย ผู้ขับลำจะต้องมีความสามารถพิเศษด้านการด้นกลอนสดหรือร้องสดเป็นกลอนลำง่าย ๆ ใช้ไหวพริบปฏิภาณในการโต้ตอบกลอนลำและใส่ท่วงทำนองอย่างเสรีโดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีชิ้นเดียวประกอบการขับลำ การขับลำแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) การ “ลำผญาภาษิต” เป็นการผูกกลอนลำง่าย ๆ เป็นคำคม หรือคติสอนใจให้ผู้ฟังนำไปคิดต่อ เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ เช่น สอนให้กตัญญูต่อพ่อแม่ ดังความว่า

* ซุง น ซึ่ง หมายถึงเครื่องดนตรีใช้ดีด มีลักษณะคล้ายซอเรียก ซุง (ปรีชา พินทอง ๒๕๓๒ ๓๐๓)

อันวาคุน ไผ่ผู้	พ่อแม่นี้ ย่าแยงหนบ	หนักเก็งทอละนี แท้แล้ว ก็จึงเอืองเมือหน้า (ท้าวแก้ว ๕๒)

๒) การนำนิทานชาดกไทยพวนมาขับลำ หรือ “ขับอินอ้อย” เป็นการอ่านโคลงสารหรืออ่านหนังสือผูกของชาวไทยพวนในอดีต โดยนำนิทานชาดกไทยพวนมาอ่านเป็นท่วงทำนองประกอบเสียงแคน ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นหมอลำในปัจจุบัน สมัยก่อนชาวไทยพวนนิยมอ่านและฟังนิทานชาดกมากทั้งในงานรื่นเริง งานศพ และขณะอยู่กรรมหม้อไฟ ดังความว่า

บางพอง	ขับแขกฮ้อง	ทั้งอ่านหนังสือหากมี (สินไช ๔๒๑)
บางพอง	บางพองพ็อน ขับอินอ้อย	ทั้งฟ้าอ่านโคง เลยอ่านหนังสือหา (สินไช ๓๓๔)
เขากี้	ขับแขกจ้อย लगนางขับ	ทั้งอ่านโคงสาน อ่านโคงสงวนหลั่น (ท้าวแก้ว ๒๕)

ปัจจุบันไม่มีการสืบทอดการอ่านนิทานชาดกไทยพวนอีกแล้ว เพราะมีมหรสพอื่นที่ทันสมัยกว่า สะดวกรวดเร็วและให้ความบันเทิงมากกว่าเกิดขึ้นมากมาย อีกทั้งตัวอักษรที่ใช้จารนิทานชาดกเป็นตัวอักษรธรรมหรืออักษรไทยน้อยซึ่งอ่านยาก ผู้อ่านได้มักจะเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว และสนใจเรียนด้านภาษาไทยน้อยโดยเฉพาะเท่านั้น

๓) ญาลำเกี่ยว หรือการเกี่ยวพาราสีแสดงความรักของหนุ่มสาว ซึ่งพอเพลง แม่เพลงจะขับร้องโต้ตอบพ็อนรำเกี่ยวพาราสีกัน กลอนลำจะเป็นทำนองลำเกี่ยวแสดงความรักของชายหญิง ผู้ขับลำฝ่ายแรกเป็นผู้ถามและอีกฝ่ายเป็นผู้จ่ายผญาหรือแก้ผญา การโต้ตอบผญาในอดีตน่าจะเป็นการทำงานไปด้วยเกี่ยวพาราสีไปด้วยขณะลงช่วง ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายเป่าแคนลำเกี่ยว ฝ่ายหญิงจะจ่ายผญาไปพลางทำงานไปพลาง ต่อมาจึงพัฒนาการเป็นพอเพลงแม่เพลงขับลำเกี่ยวกันและมีการพ็อนประกอบการขับลำด้วยเพื่อให้สนุกสนานยิ่งขึ้น ดังปรากฏบทเกี่ยวพาราสีในนิทานชาดกไทยพวน ความว่า

	(ฝ่ายหญิง)	
โธ่โธ่ฉันว่า	สายคออ้าย	อาพอนหลายขอตมานั้น
ฮอยที	เจ้าขอชู้	มาเยี่ยมเบิ่งนำ บ่อยแล้ว
		(ท้าวแป้ ๗๙)
	(ฝ่ายชาย)	
เยี่ยมนี้	ดองตอยผ้า	อ้ายขาดจิงแล้ว
เยี่ยมบ่ได้	ขอชู้มาเยี่ยม	เบิ่งสาวดอกนา
มีแต่	ตัวเดียวอ้าย	ชายพ้อยบ่มีคู่คำเฮย
คั่นว่าห้องบ่	พือผ้าตุ้ม	เอาอ้ายก็สว่นหนาวพีแล้ว
		(ท้าวแป้ ๘๐)

ปัจจุบันผญาสำเกี้ยวเป็นการละเล่นที่หาดูได้ยากมากเพราะพ่อเพลงแม่เพลงที่ฝึกปากดี ในอดีตต่างก็แก่ชราบ้างก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ห่างไกลกันคนละจังหวัด อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและมีส่วนทำให้ไม่มีการสืบทอดผญาสำเกี้ยวเพราะการได้ตอบผญาสำเกี้ยวมักจะทำให้ต้องคำกล่าวถึงเรื่องชู้สาว เกี้ยวพาราสี และสอนนัยทางเพศ ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองชาวไทยพวนรุ่นใหม่ถือเป็นเรื่องน่าอายเสียชื่อเสียง และมีใช้ลักษณะที่ดีของกุลสตรีไทย จึงไม่นิยมให้ลูกหลานของตนฝึกฝนการละเล่นดังกล่าว ทำให้ไม่มีการสืบทอดผญาสำเกี้ยวอีกต่อไป

๔.๓.๒ ระบำ

“ระบำ” หมายถึง การฟ้อนรำเป็นชุดกัน (ปริชา พินทอง , ๒๕๓๒ : ๖๕๐) เป็นการละเล่นอีกชนิดหนึ่งที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนโดยการนำท่ารำต่าง ๆ มารายรำประกอบวงปีพาทย์อย่างสวยงาม ส่วนใหญ่จะเป็นการร่ายรำนำหน้าขบวนแห่ในงานรื่นเริง งานประเพณี และงานสมโภชต่าง ๆ ในนิทานชาดกไทยพวนมักจะสอดแทรกการระบำปรากฏพร้อมกับเครื่องปีพาทย์ฉิ่งวงปีพาทย์ซุง ตลอดจนเครื่องดนตรีอื่น ๆ อาทิ แตร* แด** กลองแขก ขลุ่ย ซอ และพิณ แสดงให้เห็นว่าการระบำเป็นเครื่องประกอบเกียรตินิยมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ดังความว่า

บังเกิดเป็น	เสียงเสบขึ้น	ละบำพ้อมพาดซุง
	ทั้งปีแด	แถมเห็นกองแขก
	ทั้งพาดค้อง	ดีหลั่นม่วนจัน
		(สินไซ ๒๐๗)

* แตร เครื่องดนตรีชนิดใช้ปากเป่า มีทั้งชนิดปากบานและปากกลม (ปริชา พินทอง ๒๕๓๒ : ๓๖๘)

** แด ปี่ชนิดหนึ่งเรียกปีแด (ปริชา พินทอง ๒๕๓๒ : ๓๖๔)

ทั้งปีพาด	กองแขกตีสูง
ทั้งละบำ	เคื่องสวันมาแท้
ทั้งเสบน้อย	ฝ่งขุ่ยละบำชอกก็ไป
ทั้งหอยสัง	ปีแพนเพินพ้อม
	(ท้าวแก้ว ๖๒)

การเล่นระบำจึงน่าจะเป็นการร่ายรำในขบวนประโคมแห่งทั้งของราษฎร์และของหลวง กล่าวคือ ของหลวงเป็นขบวนแหงงานสมโภชต่าง ๆ ส่วนของราษฎร์เป็นการรวมกลุ่มกันฟ้อนระบำในพิธีกรรมของกลุ่มชน เช่น ขบวนแห่บั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีเพื่อความอุดมสมบูรณ์จึงมีการร่ายรำบูชาแดน และเพื่อความสนุกสนานสร้างความบันเทิงแก่คนในชุมชนนั่นเอง

๔ ๓ ๓ ปีพาทย์

“ปีพาทย์” หมายถึง เครื่องประโคมอย่างหนัก อันมีเครื่องตีและเป่าคือ ปี ข้อง กลอง เป็นหลัก โดยปีพาทย์ใช้ “ปี” ด้นนำวงมีชื่ออยู่ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่า “ปีพาทย์ฆ้องวง” ส่วน “พิณพาทย์” เป็นเครื่องประโคมอย่างเบา มีเครื่องสายใช้ตีหรือสี เช่น พิณ ทำหน้าที่ดัดด้นนำวง ได้รับยกย่องว่าเป็นมโหรีศักดิ์สิทธิ์เพราะรับแบบแผนมาจากอินเดียใช้ประโคมบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ ๒๕๓๒ ๑๑๗-๑๑๘)

ทั้งปีพาทย์และพิณพาทย์ล้วนเป็นเครื่องประโคมของราชสำนักมาแต่โบราณ ต่อมามีการผสมกลมกลืนกับเครื่องดนตรีท้องถิ่นโดยไม่รู้ตัว เช่น ปีพาทย์ ประกอบด้วย ปี ทับ ๒ ใบ กลอง ข้อง ๑ ส่วนพิณพาทย์ประกอบด้วย ปี ระนาด ข้องวง กลอง และโทน ก็จะมีเพิ่ม แคน* ซุง หรือซึง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีท้องถิ่นของชาวไทยพวนเข้าไปด้วย ที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนเรื่องท้าวแก้วและสินไซ มีการกล่าวถึงแคนและซุงไปพร้อม ๆ กับเครื่องดนตรีชั้นสูงของราชสำนัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับวัฒนธรรมของชนส่วนใหญ่ ดังความว่า

บังเกิดเป็น	เสียงเสบขึ้น	ละบำพ้อมพาดซุง
	ทั้งปีแด	แกเหินกองแขก
	ทั้งพาดค้อง	ตีหลั่นมวนงัน
		(สินไซ ๒๐๘)

* แคน เครื่องเป่า มีหลายเสียง ทำด้วยไม้ซาง ซึ่งเป็นไม้ตระกูลไม้ไผ่ มีลิ้นอยู่ตรงกลาง ฝ่งเรียงประกบกันในตัว ใช้เป่าประสานเสียงหมอลำ แพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ และตระกูลไทยลาว (ปรีชา พิณทอง ๒๕๓๒ ๑๕๖)

ทั้งแถเห็น ทั้งปีพาด	ปีแพนแคนไค้ กองแขกดีสูง (สินไซ ๓๓๒)
ทั้งเสบน้อย ทั้งซุงซอ	เสบใหญ่แถเห็นก็ไป ขุ่ยพินไปพ้อม (ท้าวแป้ ๖๕)
ทั้งเสบน้อย ทั้งหอยสัง	ฝูงขุ่ยละบำซอกก็ไป ปีแพนเพินพ้อม (ท้าวแป้ ๖๒)

สวนการละเล่นอื่น ๆ ที่พบในนิทานชาดกไทยพวนมีการกล่าวถึงอย่างผิวเผินเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็น การเล่นหนังใหญ่ โขน ละคร และมโนห์รา ล้วนเป็นการละเล่นในราชสำนักที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมาแพร่หลายสู่สามัญชนในภายหลัง ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงความเป็นมาพอสังเขป ดังนี้

“หนังใหญ่” เป็นการละเล่นที่เป็นเครื่องประกอบเกียรติยศที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับละคร ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงความเป็นมาของหนังใหญ่ว่า เริ่มมีมาแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่รู้แน่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีการเล่นหนังมานานพอสมควร จึงทำให้เรื่องรามเกียรติ์มีบทบาทของตนเองอยู่หลายตอน และเนื่องจากการสร้างตัวหนังต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงจึงเล่นอยู่เฉพาะเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๒๗ : ๔๓) ความนิยมเล่นหนังใหญ่ในงานฉลองสมโภชต่าง ๆ ถือเป็นเครื่องราชูปโภคประกอบเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ อันแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระบรมเดชานุภาพและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เพราะเมื่อว่างจากศึกสงครามพระมหากษัตริย์จะทรงให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านอักษรศาสตร์และการละเล่นเพื่อความบันเทิงแก่ราษฎรได้เต็มที่

“โขน” เป็นการละเล่นของราชสำนักเช่นเดียวกับหนังใหญ่ ซึ่งสุจิตต์ วงษ์เทศ สันนิษฐานว่า “โขน” น่าจะมีพัฒนาการมาจากหนังใหญ่ผสมผสานกับการร้องระบำรำเदन โดยใช้คนจริงเล่นแทนตัวหนัง เป็นการละเล่นที่ไม่มีบทร้องแต่ใช้คนพากย์และเจรจาแทนเพราะตัวโขนร้องเองไม่ได้เนื่องจากใส่หน้ากากปิดปากไว้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ ๒๕๓๒ : ๒๑๑) เรื่องที่นิยมนำมาเล่นมีเพียงเรื่องเดียวคือรามเกียรติ์ เพราะการสร้างหัวโขนต้องใช้งบประมาณสูงเช่นเดียวกับการสร้างหนังใหญ่ การเตรียมเครื่องแต่งกายที่ยุ่งยากเพื่อความงดงามสมกับเป็นเครื่องราชูปโภค กอปรกับการแสดงโขนแต่ละครั้งต้องใช้คนจำนวนมาก สถานที่ต้องกว้างขวาง โดยเฉพาะฉากรบ เป็นการ

แสดงที่ยิ่งใหญ่ตระการตา เป็นการละเล่นที่หาชมได้ยากมาก ประชาชนจะได้ชมการแสดงโฉนเฉพาะในวาระที่พระมหากษัตริย์จัดพระราชพิธีเฉลิมฉลองหรือสมโภชเท่านั้น

“ละคร” เดิมเป็นการละเล่นของชาวบ้านซึ่งพัฒนาการมาจากการขับลำเป็นเรื่องราวชาวบ้านเรียกว่า “ละครนอก” เดิมใช้ผู้แสดงเป็นชายล้วนเพราะบทร้องมักจะใช้ถ้อยคำหยาบโลนเน้นตลกไปกษาเพื่อความสนุกสนานเป็นสำคัญ ซึ่งสุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวถึงการละครว่ามีรากฐานมาจากประเพณีร้องรำทำเพลงที่มีเรื่องนิยายอยู่ในชุมชนชาวบ้านมาแต่ดึกดำบรรพ์ ปรากฏเข้าสู่ราชสำนักในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กลายเป็นการละเล่นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ ๒๕๓๒ : ๑๕๗) ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปรับปรุงการละครให้มีทำร่าทั้งงดงาม มีคำร้องที่ไพเราะและเล่นได้สมจริงมากขึ้น พระองค์ทรงนำบทละครนอกเช่น สังข์ทอง คาวี สังข์ศิลป์ชัย ฯลฯ มาดัดแปลงและพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ให้มีบทร้องที่ไพเราะใช้ถ้อยคำสละสลวยขึ้นเพื่อให้ประชาชนนำไปเล่นอย่างแพร่หลาย ปัจจุบันการละครได้พัฒนาขึ้นมากตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีจนไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าในอนาคตการละครจะเป็นเช่นไรต่อไป

“มโนห์รา” เป็นการละเล่นดั้งเดิมแถบภาคใต้ของไทยเดิมเรียก “โนราชาตรี” แล้วกร่อนเหลือเพียง “โนรา” สันนิษฐานว่ามีพัฒนาการมาจากกระบ้าชายจริงหญิงแท้ที่เป็นละครนอก ต่อมาแพร่หลายสู่ราชสำนักอยุธยา การเล่นโนราชาตรีจะมีผู้เล่นหลักอย่างน้อย ๓ คน คือ ตัวนำบทชายเรียก “นายโรง” หรือ “ยืนเครื่อง” ตัวนำบทหญิงเรียก “นาง” และตัวนำบทเบ็ดเตล็ด เช่น ฤๅษียักษ์ นายพราน ยาย-ตา รวมทั้งตัวตลกหรือจำอวดด้วย นายโรงจะนุ่งสนับเพลาเชิงกรอมถึงข้อเท้า นุ่งผ้ายักทั้งจีบโจงไว้หางหงส์ สวมเครื่องอาภรณ์กับตัวเปล่าไม่สวมเสื้อ ศิระสะสวมเทริด นิยมสวมเล็บปลอมทำด้วยทองเหลืองหรือเงินดอปลายเล็บปลอมด้วยหวายที่มีลูกปัดร้อยสลับลี้อย่างสวยงาม การเล่นโนราไม่เน้นเล่นจับร้อง แต่เน้นร้องรำทำบทตามกลอนและจำอวดความชำนาญและความสามารถเฉพาะตัว เช่น การเล่นแซนประสานท่ารำต่าง ๆ อย่างกลมกลืน มักจะจับเรื่องตอนใดตอนหนึ่งของนิทานชาดกมาเล่น ที่นิยมมากที่สุดคือเรื่องพระสุธน-มโนห์รา และพระรถเสน (สุจิตต์ วงษ์เทศ ๒๕๓๒ : ๑๗๐-๑๗๔) จะเห็นได้ว่าผู้ที่ชมการเล่นมโนห์ราก็มักจะมีอารมณ์จะระยั้งระยั้ง เพราะมโนห์ราไม่ได้เล่นเป็นเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง หากผู้ชมไม่มีพื้นความรู้ในนิทานเรื่องนั้น ๆ มาก่อนก็มักจะดูไม่รู้เรื่อง ผู้เล่นมโนห์ราต้องใช้ความชำนาญและความสามารถพิเศษด้านการร่ายรำดึงดูดใจผู้ชมให้ชมต่อเนื่องจนจบเรื่อง กอปรกับเวลาที่ใช้ในการแสดงจำกัดผู้เล่นจึงเลือกตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องมาเล่นโดยเน้นความงดงามจากท่ารำ และเน้นความตลกขบขันสนุกสนานจากตัวนำบทเบ็ดเตล็ดเท่านั้น ความนิยมในการเล่นมโนห์ราของชาวไทยพวนที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนถือเป็นการแสดงที่แปลกใหม่ หาชมได้ยาก ผู้เล่นแต่งกายงดงาม ท่ารำงดงามและเป็นการละเล่นของราชสำนัก มากกว่าเป็นการชมเพื่อความสนุกสนานเช่นเดียวกับการชมลำพวนหรือหมอลำของกลุ่มชนที่ตนคุ้นเคยเพราะมีการกล่าวถึงในภาพรวมเท่านั้นดังความว่า

กับทั้ง	ฝูงโขนพ้อม	มะโนลาฟ่อนแอ่น
เขากี้	มาฟ่าพ้อม	กันหลั่นชูเชิง
		(ท้าวแบ๋ ๗๘)

ในอดีตหนังใหญ่ โขน ละคร และมโนห์รา เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านทั่วไปหาดูได้ยาก เว้นแต่พระมหากษัตริย์จะทรงโปรดเกล้าฯให้จัดงานสมโภช เท่านั้น การชมมหรสพดังกล่าวจึงเป็นเรื่องน่าตื่นตาตื่นใจมากกว่าความสนุกสนาน เพราะมิได้เล่นเป็นเรื่องราวจบเรื่อง แต่ตัดมาเฉพาะบางตอนที่เด่น ๆ ผู้ไม่มีความรู้เรื่องนั้น ๆ มากอนมักจะดูไม่สนุก เพียงแต่ตื่นตาตื่นใจในความอลังการทั้งจากเครื่องแต่งกายของตัวละครที่สวยงาม ความตื่นเต้นในการชมการเชิดตัวหนังที่ยิ่งใหญ่ การชื่นชมความงดงามของตัวละครในที่เป็นนางในราชสำนักมิได้ใช้ผู้ชายแสดงเป็นผู้หญิงอย่างละครนอก และเป็นมหรสพชั้นสูงเมื่อเจ้านายนิยมอย่างไรชาวบ้านก็ยอมรับนิยมตามเพื่อความทันสมัยและยกระดับตนเองในสังคม ต่อมาการเล่นดังกล่าวแพร่จากราชสำนักสู่ประชาชนมากขึ้น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สามารถอุปถัมภ์นางรำ นางละคร ตลอดจนการเล่นต่างๆ แข่งขันกันทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้ชมมหรสพดังกล่าวตามงานเทศกาลต่าง ๆ มากขึ้น จนเกิดการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมกันและกัน และชาวไทยพวนก็รับเอาการเล่นเหล่านี้เป็นที่นิยมในกลุ่มชนเช่นเดียวกับคนไทย และนำมาสอดแทรกไว้ในนิทานชาดกของตน เพราะสังคมและวรรณกรรมต่างส่งอิทธิพลถึงกันและกัน วรรณกรรมของยุคสมัยใดย่อมสะท้อนภาพสังคมของยุคสมัยนั้น ดังนั้น ผู้จารนิทานชาดกไทยพวนได้พบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในยุคสมัยของตนอย่างไร ก็ย่อมสะท้อนประสบการณ์เหล่านั้นไว้ในนิทานชาดกของตนทั้งด้วยความจงใจหรือไม่รู้ตัวก็ได้ และสิ่งที่บันทึกถือเป็นส่วนหนึ่งของภาพสังคมสมัยนั้นที่แสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมซึ่งเป็นไปโดยอัตโนมัติ โดยที่คนในสังคมไม่คาดคิดมาก่อน ดังที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนผสมผสานไปกับการละเล่นท้องถิ่น ดังเช่น ในเรื่องท้าวแบ๋ตอนท้าวทุมมาจัดพิธีอุปภิเษกท้าวแบ๋ครองเมือง ได้จัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ มีการละเล่นทั้งมโหรีปีพาทย์ ระบำรำฟ่อน โขน และมโนห์รา ดังความว่า

	ลาซาเจ้า	พะยาหลวงดอนพอ
	เดือนปาวไห้	เขาหลั่นเสบงัน หั้นแล้ว
กับทั้ง	ฝูงโขนพ้อม	มะโนลาฟ่อนแอ่น
เขากี้	มาฟ่าพ้อม	กันหลั่นชูเชิง
		(ท้าวแบ๋ ๗๘)

ในเรื่องสินไซ ท้าวสินไซจัดพิธีอุปภิเษกนางบัวทองและสังขะราช ได้จัดงานสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ มีมหรสพละครหลายโรงเล่นตั้งแต่เช้าจรดเย็น ตกค่ำมีการเชิดหนังใหญ่และแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์ลักนางสีดา ดังความว่า

	ไทยละคอนหลั่น	หลายโฮงวันคำ
ดาววัน	ตกคำค้อย	เขาหลั่นเลื่องหนิง
	ไทยโชนหลั่น	จับเลื่องกุ่มพัน
	นำเอานาง	แห่ไปเมืองบ้าน
		(สินไซ ๔๙๔)

นอกจากการผสมกลมกลืนด้านการละเล่นและด้านขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว นโยบายการปกครองก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้การผสมกลมกลืนเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะในอดีตแต่ละประเทศทำสงครามกันก็เพื่อความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองและเพิ่มจำนวนประชากรในประเทศตน ไทยก็เป็นหนึ่งในหลาย ๆ ประเทศที่อยู่ในภาวะเช่นนั้น เมื่อทำสงครามชนะก็จะกวาดต้อนผู้คนกลับมาให้มากที่สุดเพื่อเป็นแรงงานในการเพาะปลูกและทดแทนกำลังไพรพล เมื่อกาลเวลาผ่านไปประชาชนที่ถูกกวาดต้อนมาเหล่านี้ก็จะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นประชาชนชาวไทยโดยสมบูรณ์ ซึ่งชาวไทยพวนก็เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อกาลเวลาผ่านไปชาวไทยพวนก็ถูกผสมกลมกลืนวัฒนธรรมตามชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวไทยพื้นถิ่น แม้ว่าชาวไทยพวนจะพยายามคงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้อย่างเหนียวแน่น แต่กาลเวลาอันยาวนานตลอดจนการดำเนินชีวิตในแผ่นดินใหม่เริ่มคลี่คลาย กฎระเบียบต่าง ๆ ผ่อนคลายลง และนโยบายของรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างไพร่และมูลนาย ลดความเข้มงวดในการควบคุมดูแล ส่งเสริมให้ราษฎรตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอย่างอิสระตามปกติสุข โดยยกย่องบุคคลที่ชาวไทยพวนเคารพนับถือให้ปกครองดูแลกันเองในชุมชน ทำให้ชาวไทยพวนปรับตัวเองเข้ากับคนไทยได้ดียิ่งขึ้น ยอมรับภาษาไทยเป็นภาษากลาง ส่งเสริมให้ลูกหลานของตนเรียนหนังสือไทย ตั้งใจทำมาหากินบนแผ่นดินใหม่เพื่อให้ชีวิตครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขชาวไทยพวนเป็นกลุ่มชนที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ รักความสงบและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีซึ่งคล้ายคลึงกับชาวไทย การได้ร่วมกิจกรรมพบปะกันในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่มชนทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความสนิทสนมยอมรับในกันและกัน จากความคุ้นเคยปรับเปลี่ยนเป็นการรับและส่งวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน กลายเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมลงตัวที่สุดในกาลต่อมา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่บ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน และศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร ข้อมูลที่ใช้เป็นนิทานชาดกไทยพวนที่ปริวรรตแล้ว ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวแบ้ ปริวรรตโดย อุไรวรรณ สุพรรณ และคณะ (๒๕๓๖) กับเรื่องสินไซ ปริวรรตโดย สมบัติ เสริมศิลป์ และ อุไร เสริมศิลป์ (๒๕๔๒) ทั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลสนามที่ผู้วิจัยรวบรวมด้วยตนเองในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖ ประกอบการวิเคราะห์ด้วย และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๕.๑ สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่บ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ครั้งนี้ พบว่าเป็นไปตามสมมติฐานของการศึกษาค้นคว้าที่วางไว้ว่า นิทานชาดกไทยพวน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน กล่าวคือ

ในด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนตามแนวคิดทางคติชนวิทยาของบาสคอม (Bascom) และ กุหลาบ มลลิกะมาส พบว่า นิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนมีความสัมพันธ์กัน ๔ ประการคือ เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิง สนุกสนาน ช่วยให้วัฒนธรรมสมบูรณ์เข้มแข็งขึ้น เป็นเครื่องมือให้การศึกษา และเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม ชาวไทยพวนใช้นิทานชาดกของตนเป็นตัวเชื่อมโยงประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มชนให้ดำรงอยู่ แม้จะผ่านการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมาหลายยุคหลายสมัย ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้ได้

ในส่วนของ การวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวนพบว่า นิทานชาดกไทยพวนได้สะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยพวนทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหารการกิน การทำมาหากิน การคมนาคม และการสื่อสาร

วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีพิธีกรรม และศิลปะการใช้ภาษา

การที่ชาวไทยพวนดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนไว้ได้มาจนปัจจุบัน ปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการสืบสานวัฒนธรรมคือนิทานชาดกไทยพวน เพราะผู้แต่งได้สอดแทรกขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมค่านิยมของกลุ่มชนไว้เป็นอุทาหรณ์สอนใจอนุชนรุ่นหลัง เมื่อรวมกับการสอนด้วยวาจาและ

การยึดมั่นประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา จึงทำให้วัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มชนยังคงได้รับการสืบทอดอยู่ แต่มีการปรับเปลี่ยนให้ทันยุคทันเหตุการณ์และสะดวกต่อการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น

ส่วนการผสมกลมกลืนวัฒนธรรม พบว่าชาวไทยพวนเป็นกลุ่มชนที่ปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ได้อย่างสันติสุข เพราะวัฒนธรรมของชาวไทยพวนและชาวไทยมีพื้นฐานมาจากศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนค่านิยมคล้ายคลึงกัน รวมทั้งพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การสื่อสาร ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ตลอดจนการที่คนในสังคมมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ช่วยให้การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมเป็นไปอย่างลงตัวมากยิ่งขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เรื่องท้าวแบ้ และเรื่องสินไซ ครั้งนี้ มีข้อสังเกตอันเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยนำมาอภิปราย ๒ ประการ คือ บทบาทของนิทานชาดกไทยพวนกับสังคมไทยพวน และวัฒนธรรมของชาวไทยพวน ดังนี้

๕.๒.๑ บทบาทของนิทานชาดกไทยพวนกับสังคมไทยพวน

นิทานชาดกไทยพวนมีบทบาทอย่างสูงต่อสังคมไทยพวนในหลายด้าน ที่น่าสนใจได้แก่นิทานชาดกไทยพวนให้ความบันเทิงและความสนุกสนานผ่อนคลายอารมณ์ ด้วยเรื่องราวที่สนุกสนาน โครงเรื่องมีความขัดแย้งที่พบเห็นจริงในชีวิตประจำวัน ความสนุกจากการสู้รบที่นำตื่นเต้นระหว่างมนุษย์กับอมมนุษย์ ได้รับความเพลิดเพลินจากบทชมธรรมชาติและบทชมตัวพระตัวนางที่สวยงาม ทั้งยังได้รับความสนุกสนานจากมุขตลกต่าง ๆ ที่สอดแทรกไว้ในนิทาน

นิทานชาดกไทยพวนช่วยให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็งขึ้น โดยการนำนิทานชาดกไทยพวนมาอ่านในวันเข้าพรรษา งานเขื่อนดี และงานกรรมหรืออยู่กรรมหม้อไฟ พิธีกรรมดังกล่าวมีการสืบทอดกันมาช้านานและยังช่วยเน้นย้ำเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ให้อนุชนรุ่นหลังได้รับรู้ เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักในวัฒนธรรมของตนและอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่

นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในสังคม เนื่องจากในอดีตมีคนที่ไม่รู้หนังสือจำนวนมาก ที่ได้เรียนก็เฉพาะกลุ่มผู้ชายซึ่งบวชเรียนที่วัด สำหรับบุคคลทั่วไปก็มักจะมีการบอกการสอนกันโดยตรงจากญาติผู้ใหญ่ และได้ฟังคำสั่งสอน การปลูกฝังค่านิยมด้านต่าง ๆ ผ่านการฟังนิทานชาดก ซึ่งเป็นการปลูกฝังคุณธรรม ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และแนวทางการดำเนินชีวิตแก่คนในสังคมทางอ้อมอีกวิธีหนึ่ง

นิทานชาดกไทยพวนเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม โดยใช้พฤติกรรมของตัวละครในนิทานชาดกเป็นแบบอย่างและเป็นอุทาหรณ์สำหรับคนในสังคม พฤติกรรมด้านบวกจะเป็นแบบอย่างที่ดีที่ผู้ฟังต้องตระหนักและนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ส่วนพฤติกรรมด้านลบจะเป็นอุทาหรณ์สอนใจ และเสนอแนวทางแก้ไขไว้ด้วย นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งของสังคมที่วิธีหนึ่ง เพราะเมื่อมีการแก้ไขให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียม ประเพณี สังคมย่อมให้อภัยและยอมรับให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขต่อไป

๕ ๒ ๒ วัฒนธรรมของชาวไทยพวน

ชาวไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปึก อำเภอสริมโสถ จังหวัดปราจีนบุรี ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ กล่าวคือ

๕ ๒ ๒ ๑ วัฒนธรรมทางวัตถุ

ชาวไทยพวนกลุ่มที่ศึกษายังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ที่อยู่อาศัยมีการสร้างบ้านแบบยกพื้น สูงจากระดับพื้นดินให้อากาศถ่ายเทสะดวก มีพื้นที่ใต้ถุนเรือนโล่งกว้างเพื่อใช้พื้นที่ใช้สอยอย่างคุ้มค่าทั้งสำหรับเก็บพืชผล เก็บฟืน เก็บเครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ และใช้เป็นที่พักผ้า ตำข้าว หรือกันเป็นคอกเลี้ยงสัตว์ การแต่งกายชาวไทยพวนส่วนใหญ่ยังนิยมแต่งกายแบบเรียบง่าย ผู้หญิงนุ่งซิ่น สวมเสื้อแขนยาว กระดุมทำด้วยเงิน นิยมใส่ต่างหูเงิน ผู้ชายนุ่งกางเกง จะสวมเสื้อเมื่อออกจากบ้านไปทำกิจธุระอื่นๆ มีผ้าขาวม้าพาดบ่าหรือเคียนพุง ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายตามสมัยนิยมไปบ้าง แต่คนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่ก็ยังนิยมการแต่งกายแบบเดิมอยู่ ด้านอาหารการกิน ส่วนใหญ่กินอยู่อย่างง่าย ๆ ด้วยการหาผักหาปลาตามท้องไร่ท้องนา บ้างก็แลกเปลี่ยนหรือแบ่งปันพืชผักสวนครัวกันกินไม่ต้องซื้อหา เมื่อมีโอกาสพิเศษหรืองานบุญต่างๆ จึงจะทำอาหารพิเศษ เช่น ลาบ ก้อย แกงต่าง ๆ ฯลฯ การทำมาหากินชาวไทยพวนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และทำงานหัตถกรรมในครัวเรือนเป็นงานอดิเรกเสริมรายได้ ส่วนการคมนาคมนั้น ในอดีตบ้านม่วงขาวมีท่าเรือขนาดใหญ่เป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของมณฑลปราจีนบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในชุมชน เส้นทางที่ใช้เดินทางติดต่อค้าขายกัน คือ ทางเรือ ปัจจุบันนิยมเดินทางทางบกเพราะสะดวกและรวดเร็วกว่า การสื่อสารมีทั้งการเขียนข้อความ การใช้สัญลักษณ์ และใช้คนบอกข่าว ชาวไทยพวนนิยมส่งบุตรหลานเรียนหนังสือจนจบการศึกษาภาคบังคับ จากนั้นก็เลือกเรียนสายอาชีพ หรือสายสามัญตามความสนใจ ทำให้เยาวชนชาวไทยพวนรุ่นใหม่ใช้ภาษาไทยมาตรฐานมากขึ้น ปัจจุบันคงมีเฉพาะผู้ใหญ่ชาวไทยพวนเท่านั้นที่ยังคงใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาถิ่น

๕ ๒ ๒ ๒ วัฒนธรรมทางจิตใจ

ชาวไทยพวนกลุ่มที่ศึกษามีความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลตั้งแต่แรกเกิด จนกระทั่งตาย เชื่อว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ล้วนเป็นไปตามกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์งามยามดี เป็นสิ่งที่สร้างขวัญและกำลังใจแก่คนในสังคมให้ดำเนินชีวิตด้วยความปลอดภัย ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน เชื่อว่าเป็นลางบอกเหตุเภทภัยต่าง ๆ ล่วงหน้าเพื่อหาแนวทางแก้ไขเป็นการเตือนตนเองมิให้ประมาท ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้ระมัดระวังมิให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเพราะไม่ว่าใครจะเก่งกล้าสักปานใดสุดท้ายธรรมชาติย่อมชนะอธรรมเสมอ ความเชื่อเกี่ยวกับบุญเพสันนิวาส เชื่อว่าบุญกรรมของแต่ละบุคคลจะส่งผลในชาติภพต่อไป ผู้ที่เป็นเนื้อคู่กัน เกิดชาติภพใดก็ย่อม

ได้พบกันอีก ความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ นรกสวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อว่าใครทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน ใครทำความชั่วต้องชดใช้กรรมจนกว่าจะสิ้นกรรม ทำให้เกรงกลัวและละอายต่อการทำบาป คติและความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานชาดกเป็นทั้งแบบอย่าง และเป็นอุทาหรณ์สอนใจคนในสังคมได้เรียนรู้และเข้าใจในสิ่งที่เป็นามธรรมให้เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของบรรทัดฐานของสังคม

ในด้านค่านิยม ชาวไทยพวนเห็นคุณค่าของการศึกษา และยกย่องผู้มีความรู้ จึงนิยมให้ลูกชายบวชเรียนมาตั้งแต่อดีต เมื่อมีอายุครบบวชต้องบวชทดแทนพระคุณพ่อแม่ จากนั้นจึงจะศึกษาพระธรรมหรือเรียนศาสตร์อื่น ๆ ต่อไปตามความต้องการ เมื่อสึกจากสมณเพศก็จะได้รับความเชื่อถือจากคนในสังคมว่าเป็นผู้รู้ เป็นผู้ที่ผ่านการขัดเกลาอุปนิสัยที่ดีแล้ว สามารถเป็นผู้นำของกลุ่มชนได้ ชายใดที่มีความรู้อ่านออกเขียนได้ย่อมมีโอกาสได้รับราชการได้รับตำแหน่งหน้าที่การงานสูง นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมด้านความซื่อสัตย์ การรักษาวาจาสัตย์เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ค่านิยมด้านความกตัญญู ผู้ที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนยกย่องให้เกียรติผู้อาวุโส ย่อมเป็นที่ชื่นชมยินดีของคนในสังคม นอกจากนี้ชาวไทยพวนยังยึดมั่นในการทำบุญรักษาศีล ฝึกฝนในธรรมะ และช่วยกันทำนุบำรุงพุทธศาสนาอยู่เสมอมิได้ขาด

ในด้านประเพณีพิธีกรรม มีการสืบทอดประเพณีการเกิดเพื่อบริบาลแม่และเด็กให้ปลอดภัยแข็งแรงโดยการอยู่กรรมหม้อไฟหลังคลอด การสู่ขวัญเด็กเพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็ก สวนประเพณีการตาย เป็นการขอโหสิกรรมแก่ผู้ตาย และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปสู่ภพภูมิที่ดี ชาวไทยพวนนับถือผีบรรพบุรุษจึงนิยมสร้างธาตุหรือเจดีย์เล็ก ๆ บรรจุอัฐิผู้ตายไว้กราบไหว้บูชาให้คุ้มครองบุตรหลาน ดูแลไร่นาให้อุดมสมบูรณ์ และเชื่อว่าธาตุหรือเจดีย์นั้นเป็นสัญลักษณ์แทนพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ การกราบไหว้อัฐิธาตุของบรรพบุรุษเปรียบดังกราบไหว้พระเจดีย์จุฬามณี ประเพณีการบวชนอกจากจะบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่แล้วยังเป็นส่วนหนึ่งที่ชาวไทยพวนจะได้รับการศึกษาและอบรมศีลธรรมควบคู่ไปด้วย ประเพณีแต่งงานชาวไทยพวนเดิมมีประเพณีลงช่วงเพื่อให้หนุ่มสาวได้พบปะสนทนากันเพื่อศึกษาอุปนิสัยใจคอกันและกันก่อนตัดสินใจแต่งงานตามประเพณี บิดามารดาฝ่ายหญิงจะมีอิทธิพลต่อการเลือกคู่ครองโดยจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขค่าสินสอดและฤกษ์แต่งงาน ฝ่ายหญิงสามารถปฏิเสธการสู่ขอ นั้นได้หากเห็นว่าฝ่ายชายไม่เหมาะสมสมควรกับตน การแต่งงานที่ผิดประเพณีต้องทำพิธีสมาและแต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณีจึงจะได้รับการยอมรับจากสังคม ประเพณีสู่ขวัญมีทั้งสู่ขวัญรับเด็กเกิดใหม่และ สู่ขวัญคู่บ่าวสาวเพื่อความเป็นสิริมงคล การสู่ขวัญบุคคลที่ผ่านพ้นเหตุการณ์ร้ายแรงในชีวิต หรือผ่านพ้นจากการเจ็บป่วย จะสู่ขวัญเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ และแสดงความยินดีที่ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตมาได้อย่างปลอดภัย ทั้งยังเป็นการประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างเครือญาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะทุกคนได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ ได้รับรู้ข่าวสารซึ่งกันและกัน เป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรี และเพิ่มพูนความสามัคคีของคนในสังคม

ในด้านศิลปะการใช้ภาษา ในนิทานชาดกไทยพวนมีการใช้ความเปรียบแบบอุปมาโวหารมากที่สุด เนื่องจากผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย และสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่ชาวไทยพวนพบเห็นในชีวิตประจำวัน ความเปรียบแบบอุปมาเป็นการเปรียบเทียบเกินจริง และใช้ควบคู่ไปกับความเปรียบอุปมา เพื่อให้ผู้อ่านสนุกสนานตื่นเต้นและสามารถจินตนาการเรื่องราวได้ง่าย สอนความเปรียบแบบอุปลักษณ์ซึ่งมีนัยลึกซึ้งกว่าโวหารอุปมา ผู้อ่านต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์สังเกตเนื้อความในบริบทควบคู่ไปด้วยจึงจะเข้าใจ สอนใหญ่ชาวไทยพวนใช้นิทานชาดกให้ความรู้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือ การใช้โวหารเปรียบเทียบง่าย ๆ ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจได้ดีกว่า และเข้าถึงธรรมะได้ลึกซึ้งกว่า

นอกจากนี้ในนิทานชาดกไทยพวนยังมีการใช้ผญาภาษิตสอดแทรกในนิทานด้วยเป็นผญาคำสอน ผญาเกี่ยวพาราสี และผญาตลก เนื่องจากนิทานชาดกไทยพวนเป็นนิทานที่มุ่งสอนธรรมะในการดำเนินชีวิต จึงเน้นผญาคำสอนให้คนในสังคมรู้จักประมาณตนไม่ตกอยู่ในความประมาท มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวดตนหรือทะนงตนจนเกินไป สอนให้กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ สอนให้ยึดมั่นในวาจาสัตย์ และสอนหลักในการปกครอง เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้คนในสังคมนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

ในด้านการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมอันเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปตามสภาพของสังคม ชาวไทยพวนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยต้องปรับตัวเข้ากับชาวไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่เพื่อมิให้เกิดความแปลกแยกและเพื่อความอยู่รอดของตน การมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน การได้ร่วมงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยกันบ่อยครั้งทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันโดยไม่รู้ตัว กอปรกับชาวไทยพวนและชาวไทยนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ช่วยให้การผสมกลมกลืนวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันไม่มีการสืบทอดการอ่านและการฟังนิทานชาดกไทยพวนอีกต่อไปเนื่องจากประเทศไทยพัฒนาระบบการศึกษาที่ทันสมัยขึ้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ลูกหลานชาวไทยพวนนิยมเรียนหนังสือไทยมากกว่าการสืบทอดการอ่านอักษรไทยน้อยหรืออักษรธรรม ใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น เมื่อกาลเวลาผ่านไปการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมเป็นไปอย่างลงตัวมากยิ่งขึ้น กอปรกับเทคโนโลยีต่าง ๆ ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ชาวไทยพวนจึงต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของกลุ่มชนให้ทันสมัย เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติ บางพิธีกรรมไม่มีการสืบทอดอีกแล้วเพราะชาวไทยพวนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมต่าง ๆ น้อยลง คงยึดถือปฏิบัติเฉพาะบางประเพณีพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการที่พึ่งทางใจทำให้ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าการศึกษานิทานชาดกไทยพวนครั้งนี้ นอกจากจะใช้แนวคิดทางคติชนวิทยาแล้ว ยังต้องผสมผสานกับศาสตร์อื่น ๆ อาทิ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มาช่วยในการอธิบายรายละเอียดของสิ่งที่แฝงอยู่ในนิทานด้วย เพราะนิทานเป็นสื่อเชื่อมโยงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งผู้แต่งก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมสะท้อน

ประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนสิ่งที่พบเห็นไว้ในนิทาน เพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจ สร้างความตระหนัก และอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชน

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความรู้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน และเข้าใจวัฒนธรรมของชาวไทยพวนมากยิ่งขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของเยาวชนไทยต่อวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชน เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ร่วมกันสืบสานและธำรงรักษาให้คงอยู่ตลอดไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวน และวิเคราะห์วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาดกไทยพวน ผลจากการศึกษาสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจศึกษาด้านวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชน และนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นได้

๕.๓.๒ ในปัจจุบันยังมีนิทานชาดกไทยพวนทั้งที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรยังมิได้มีการปริวรรต และวรรณกรรมมุขปาฐะในท้องถิ่นอีกมาก ที่รอการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ หากมีผู้สนใจศึกษานิทานชาดกไทยพวนดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ดียิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์เผยแพร่เรื่องราวเก่าแก่อันเป็นสมบัติของกลุ่มชนแล้ว ยังช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชนและของคนไทยได้ดียิ่งขึ้น

๕.๓.๓ น่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนตามแนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีโครงสร้าง วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน บทบาทของคติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน เป็นต้น เพื่อให้งานวิจัยมีความหลากหลายยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกพรรณ แสงเรือง (๒๕๓๒) ความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวน
วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กรุงเทพฯ
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กระทรวงศึกษาธิการ , สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๓๘) การศึกษา
วัฒนธรรมชนชาติไทย. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- กาญจนา นาคสกุล (๒๕๔๗) ภาษาไทยวันนี้ สกูลไทยรายสัปดาห์ ฉบับที่ ๒๕๗๐
ปีที่ ๕๐ (๒๐ มกราคม ๒๕๔๗) หน้า ๑๒๗
- กิ่งแก้ว เพ็ชรราช (๒๕๒๔) วิเคราะห์นิทานไทพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนา
ลัย จังหวัดสุโขทัย วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- กิ่งแก้ว อัดถากร (๒๕๒๐) คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
- กุลลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๒๔) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคติชนวิทยา ภาษาไทย ๘ (คติชน
วิทยาสำหรับครู). นนทบุรี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
(๒๕๒๔) วรรณคดีวิจารณ์ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ฉีกฤทัย ปราโมช, มรว (๒๕๑๔) พื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย คำบรรยายพื้นฐาน
อารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต (๒๕๔๖) วรรณกลลิต รวมบทความวิจัยและคำประพันธ์ไทย
กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- เดอมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (๒๕๔๔) มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการบูรณาการ
หมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ทรงวิทย์ แก้วศรี (บรรณาธิการฝ่ายจัดพิมพ์) (๒๕๓๐). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๓
รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์ทูตเกล้าฯ ถวาย
สนองพระมหากรุณาธิคุณในมหามงคลเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพ ครบ
๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๓๐ กรุงเทพฯ
สหประชาพานิชย์
- ธวัช ปุณโณทก (๒๕๓๖) ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานใน
วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ความเชื่อ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(๒๕๒๔). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์

- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๐) พระธรรมศาสตร์ไทยในกฎหมายตราสามดวงกับ
สังคมไทย กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- บึงอร ปิยะพันธุ์ (๒๕๒๙) ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร
- บุญวงศ์ เกตุเทศ (๒๕๓๖) วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์. อุบลราชธานี ยงสวัสดิ์การพิมพ์
ประจักษ์ เข้มมุกด์ (๒๕๒๑) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวทวนกับ
วัฒนธรรมไทย ศึกษากรณีชาวทวนในตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชชนาลัย
จังหวัดสุโขทัย ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาศักดิ์) กรุงเทพฯ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ปราณี วงษ์เทศ (๒๕๓๑) นิทานชาดกกับโลกทัศน์ของลาวทวน : พื้นถิ่นพื้นฐาน.
กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม
- ปรีชา พิณทอง (๒๕๓๒) สารานุกรมภาษาอีสาน- ไทย- อังกฤษ. อุบลราชธานี :
โรงพิมพ์ศิริธรรม
- ปรุ่งศรี วัลลิโกดม และคณะ,บรรณนาธิการ (๒๕๔๔) หนังสือเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- เผด็จ บุญหนุน (๒๕๓๐) ภูมิหลังของลาวทวน สมบัติไทย-ยุงทอง ๓๐ (๓๐ มกราคม-
๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐) ๑๑๐-๑๑๘
- พูนพิสมัย ดิสกุล,หม่อมเจ้า (๒๕๐๔) พิธีของทุกคน กรุงเทพฯ : นวชาติการพิมพ์
- ไพฑูรย์ มีกุล (๒๕๑๖) การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษาประสานมิตร ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๔ กรุงเทพฯ บรรณกิจเทรดดิ้ง
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ (๒๕๓๙) วรรณกรรมไททวน : ความสัมพันธ์กับสังคม ปรินญา
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย กรุงเทพฯ . บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๐) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
(๒๕๔๖) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖. กรุงเทพฯ : นาน
มีบุ๊คพับลิเคชั่น

- ลิไทย, พญา (๒๕๓๕) ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณสุภา
 วรณี วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (บรรณาธิการ) (๒๕๓๑) พื้นถิ่น-ถิ่นฐาน . มิติใหม่
 ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของ "พื้นบ้านพื้นเมือง". กรุงเทพฯ .
 สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม
- วิเชียร วงศ์วิเศษ, พันเอก (มปท มปป ๒๕๒๕) ไททวน พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
 ฉาปนกิจศพ นางละมัย วงศ์วิเศษ ณ ฉาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร
 วันพุธที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๒๕
- วินัย ภูวหงษ์ (มปป) มน ๑๐๑ มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมการ
 ผลิตตำรา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (๒๕๓๑) วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
 พานิช
- ศิริพร จิตะฐาน ณ กลาง (๒๕๓๘) ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น : การศึกษา
 จิตชนในบริบททางสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน
- ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๒๓) ลาวในเมืองไทย เมืองโบราณ ๖ (ธันวาคม ๒๕๒๒-
 มกราคม ๒๕๒๓) ๕๕-๖๖
- สมบัติ เสริมศิลป์ และ อุไร เสริมศิลป์ (๒๕๔๒) ปรีวรรตวรรณกรรมนิทานเรื่อง สิ้นไซ
 นิทานโบราณ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี. ได้รับทุนอุดหนุนจากกองวิจัย
 ทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (อัดสำเนา)
- สายทิพย์ นุกูลกิจ (๒๕๓๓) วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
 วิโรฒบางเขน
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (๒๕๓๒) ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาว
 สยาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑๒. กรุงเทพฯ
 : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- สุรศักดิ์ ศิริไพบูลย์ (๒๕๔๒). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๗. กรุงเทพฯ
 : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- สินันท์ มหาโชติ, บรรณาธิการ (๒๕๔๒) วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
 เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย
 กระทรวงศึกษาธิการ และกรมศิลปากร
- เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๔) วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย กรุงเทพฯ คลังวิทยา

แสงโสม เกษมศรี , มรว และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ (๒๕๒๓) ประวัติศาสตร์ไทยสมัย
รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ (พ ศ ๒๓๒๕-๒๓๙๔) พิมพ์ครั้งที่ ๒
กรุงเทพฯ สำนักนายกรัฐมนตรี

อนุমানราชชน,พระยา (๒๕๑๕) เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
(๒๕๐๒) ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม

อเนก นาวิกมูล (๒๕๒๗) เพลงนอกศตวรรษ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ

อมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๓๔) วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทย
แนวมานุษยวิทยา กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุไร ดีจริง (๒๕๓๐) การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานเรื่องวงยะมาด อำเภอโคกบีบ
จังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต กรุงเทพฯ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

อุไรวรรณ สุพรรณ และคณะ (๒๕๓๖) การปริวรรตวรรณกรรมนิทานเรื่องท้าวแก้ว
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (อัดสำเนา)

อุทัย หิรัญโค (๒๕๒๖) สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์

Dundes, Alan (๑๙๖๕) The Study of Folklore Englewood Cliffs, N J Prentice-
Hall

Bascom, William R (๑๙๖๕) "Four Function of Folklore " In The Study of Folklore
P 279-298, New Jersey, Prentice-Hall

สัมภาษณ์

กัณหา วงษ์วรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๖ บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่น อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖

ทุเรียน ดันแพง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๖ บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่น อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖

ผิว ดันแพง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๖ บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่น อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๖

นิตญา เกตุสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลโคกปี่น อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘

ประสาน อีฐอมรัชย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานเทศบาลตำบลโคกปี่น อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘

สมบัติ เสริมศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมหมวดวิชาภาษาไทยโรงเรียนปราจีนกัลยาณี อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๖

อุไร เสริมศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วลาวัลย์ อุดมศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ห้องประชุมหมวดวิชาภาษาไทยโรงเรียนปราจีนกัลยาณี อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๖

ภาคผนวก

ก

เรื่องย่อ สิ้นไซ และ ท้าวแบ้

๑. เรื่องย่อสินไช

ประวัติ เดิมเป็นเอกสารใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อย จำนวน ๓๕๖ ใบลาน
ต้นฉบับเป็นของวัดมวงขาว ตำบลโคกปี่ป อําเภอสรีมโหสถ จังหวัด
ปราจีนบุรี

วันเดือนปีที่จาร จุลศักราช ๑๒๘๖ (พุทธศักราช ๒๔๖๗)

ผู้จารคือ ทำมะทัดพวง

ผู้ปริวรรตคือ สมบัติ เสริมศิลป์ และอุไร เสริมศิลป์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๒

ลักษณะคำประพันธ์ แต่งด้วยโคลงสาร

เนื้อเรื่องโดยย่อ

ราชาธรรมจักรกษัตริย์ครองเมืองเปงจาญมีโอรสธิดา ๒ องค์คือ ท้าวกุศราชและนางสุมณฑา ท้าวกุศราชอภิเษกกับนางนาฏจันทา สวณางสุมณฑาโหม่นทำนายว่าเมื่อนางอายุครบ ๑๗ ปี จะพลัดพรากจากเมืองเพราะเนื้อคู่ของนางมิใช่มนุษย์ ทำให้ราชาธรรมจักรและท้าวกุศราชหาทางป้องกันนางทุกวิถีทาง เมื่อราชาธรรมจักรสวรรคตท้าวกุศราชได้ครองเมืองสืบต่อจากพระราชบิดา และดูแลนางสุมณฑาเป็นอย่างดีจนนางอายุได้ ๑๗ ปี ท้าวกุมพนพญายักษ์ผู้ครองเมืองสีเอณราชได้ออกติดตามหาเนื้อคู่ของตนซึ่งลงมากเกิดในเมืองมนุษย์แต่ไม่พบ จึงไปเฝ้าท้าวเวสสุวัณเพื่อสืบหานางวาไปอยู่ที่ใด เมื่อทราบว่านางสุมณฑาไปเกิดเป็นธิดาเมืองเปงจาญจึงปลอมตัวเข้าไปในเมืองเปงจาญและแอบลักพาตัวนางไปยังเมืองสีเอณราชอภิเษกนางเป็นมเหสีของตน นางสุมณฑาครองรักอยู่กับท้าวกุมพนจนนางตั้งครรภ์และคลอดธิดาที่มีรูปโฉมงดงามท้าวกุมพนให้ชื่อว่านางสีสุพัน เมื่อนางเติบโตใหญ่ข่าวความงามของนางเลื่องลือไปถึงเมืองบาดาล ท้าวนาโคได้แต่งเครื่องราชบรรณาการมาสู่ขอนางสีสุพันแต่ท้าวกุมพนไม่ยอมยกให้ จึงพนันเล่นสะก้าน ท้าวกุมพนแพ้จำต้องยกนางสีสุพันให้เป็นมเหสีท้าวนาโค

สวนท้าวสุทราชนเมื่อนางสุนันทาหายไ้ก็เสียใจมากจึงตัดสินใจออกบวชโดยมอบบ้านเมืองให้นางนาฏจันทาและเหล่าอำมาตย์ดูแลแทน ท้าวสุทราชนออกผนวชเพื่อเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ และออกธุดงค์ตามหานางสุนันทาไปจนถึงเมืองจำปา เข้าจำวัดอยู่ในเมืองนั้น เจ้าอาวาสวัดใหญ่เมืองจำปาสันนิษฐานว่านางสุนันทาน่าจะถูกพญายักษ์กุมพนเจ้าเมืองสีระนุราชลักพาตัวไปแต่ไม่มีใครรู้ว่าเมืองนี้อยู่ที่ใด วันหนึ่งท้าวสุทราชนออกบิณฑบาตผ่านหน้าบ้านเศรษฐีเมืองจำปาได้พบธิดาทั้ง ๗ ของเศรษฐีออกมาทำบุญตักบาตร นางทั้ง ๗ ล้วนมีรูปโฉมงดงามโดยเฉพาะคนสุดท้ายชื่อนางปัทมมามีรูปโฉมงดงามที่สุด ท้าวสุทราชนจึงเดินทางกลับเมืองเปงจาญเพื่อลาสิกขาและกลับไปครองเมืองเปงจาญดังเดิม จากนั้นได้แต่งเครื่องราชบรรณาการไปสู่ขอนางทั้ง ๗ จากเจ้าเมืองจำปามาเป็นมเหสี ท้าวสุทราชนครองเมืองมานานหลายปีแต่ไม่มีโอรสธิดาจึงให้มเหสีทุกคนทำ

พิธีอภิเษกของไอธอส นางปัทมมาได้อภิเษกกับไอธอสต่อเทพยดา ท้าวจตุโลกบาล พระอินทร์ พระพรหม และถือศีลภาวนาทุกวันมิได้ขาด พระอินทร์จึงประทานไชยะเทวบุตร สังขะลาเทวบุตร และสิทธราชเทวบุตร จุติมาเกิดในครรภ์ของนาง ในวันที่เทวบุตรทั้งสามจุติมาเกิดนางปัทมมาฝันว่าเมืองเปงจาญมิดมิดทั่วเมือง ลมพายุพัดกระหน่ำ ดอมาดวงอาทิตย์ได้ส่องแสงขับไล่ความมืดไปสิ้น นางคว้าเอาดวงอาทิตย์กอดไว้ในอกแดดดวงอาทิตย์กลับหลุดลอยไป และได้กลับมาหานางในภายหลัง นางนางจันทาฝันว่าได้กลืนกินดวงจันทร์เข้าไปแต่ภายหลังดวงจันทร์กลับกลายเป็นพระราหู ส่วนพี่สาวนางปัทมมาทั้ง ๖ ฝันว่ามีเสือเข้ามาในเมืองและท้าวฤศราชให้ความเอ็นดูเลี้ยงดูอย่างดี ดอมาเสือนั้นไล่ชนฆ่าชาวเมืองเปงจาญมิดตายเป็นอันมากจึงถูกท้าวฤศราชขับไล่ออกจากเมือง ไทรหลวงทำนายวามเหสีทุกองค์จะได้ไอธอส นางทั้งหกเกรงว่าไอธอสของนางนางจันทาและนางปัทมมาจะมีบุญญาธิการมากกว่าไอธอสของตนจึงจำงมอผีทำเสน่ห์ให้ท้าวฤศราชลุ่มหลงและติดสินบนไทรหลวงให้ทำนายเข้าข้างฝ่ายตน นางนางจันทาคลอดลูกเป็นราชสีห์ นางปัทมมาคลอดไอธอสที่มีบุญญาธิการเพราะถืออาวสุวิเศษออกมาด้วย มือซ้ายถือศรศิลป์และพระขรรค์ มือขวาถือหอยสังข์ซึ่งเป็นอาวสุคูบารมี ส่วนนางทั้งหกคลอดไอธอส ไทรหลวงได้รับสินบนจึงทำนายว่าไอธอสของนางปัทมมาและนางนางจันทาเกิดผิดมนุษย์ทั่วไปเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง ท้าวฤศราชหลงเชื่อจึงสั่งให้ปล่อยแพออกจากเมือง พระอินทร์จึงให้พระวิษณุกรรมลงมาสร้างเมืองอินทวิสัยให้นางปัทมมา นางนางจันทา และไอธอสอยู่ โดยมีพระยาครุฑและพระยานาคคอยคุ้มครองดูแลจนกุมารนั้นเติบโตใหญ่ได้นามวาสินไช ส่วนราชสีห์ได้นามวาสิโ

เมื่อไอธอสทั้งหกเติบโตเป็นหนุ่มท้าวฤศราชจึงให้ออกเดินป่าแสวงหาอาจารย์เล่าเรียนศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อจะได้ออกติดตามช่วยเหลือนางสุมณฑากลับมา ไอธอสทั้งหกเดินทางรอนแรมไปในป่าได้พบกับพญาวานรทราบว่พระราชของพญาวานรมีวิชาเก่งกล้าจึงต้องการฝากตัวเป็นศิษย์ เมื่อได้เข้าเฝ้าพระราชวามไอธอสทั้งหกจึงรู้ว่าคือสินไชซึ่งเป็นน้องของตนและถูกปล่อยแพออกจากเมืองตั้งแต่เด็ก ๆ จึงหลอกล่อสินไชว่าท้าวฤศราชหายโกรธแล้วและให้พวกตนออกติดตามหาน้อง โดยนำแก้วแหวนเงินทองที่ติดตัวมาให้สินไชดูเป็นหลักฐานว่าพระบิดาฝากมาให้เพื่อให้ถอนความผิด สินไชหลงเชื่อจึงอาสาจะออกติดตามหาอาสุมณฑา ไอธอสทั้งหกกลับเข้าเมืองเปงจาญมิดโดยขอหลักฐานจากสินไชเพื่อไปถวายพระบิดาวาพน้องแล้ว สินไชเนรมิตสัตว์ป่าหิมพานต์ที่มีรูปร่างใหญ่โตแปลกกว่าสัตว์ทั่วไปให้ไปปรากฏในเมืองเปงจาญมิด ไอธอสทั้งหกหลอกลวงท้าวฤศราชว่าตนเรียนวิชาอาคมสำเร็จสามารถเนรมิตสัตว์ต่าง ๆ ได้ ท้าวฤศราชหลงเชื่อจึงพระราชทานแก้วแหวนเงินทองให้ไอธอสทั้งหกออกติดตามช่วยเหลืออาสุมณฑา ไอธอสทั้งหกกลับไปพบสินไชและหลอกลวงพระบิดาประทานรางวัลที่สินไชอาสาจะไปตามหาอาหากทำสำเร็จจะมอบราชสมบัติให้

สินไช สังข์ทอง สีโ และไอธอสทั้งหกเดินทางผานด่านอันตรายต่าง ๆ มุ่งหน้าไปยังเมืองสีเอนุราชจนถึงริมฝั่งมหาสมุทร สินไชเห็นว่าพี่ ๆ ไม่มีวิชาอาคมจึงให้คอยอยู่ที่ริมฝั่งทะเลกับสีโ สอนตนจะเดินทางต่อไปกับสังข์ทอง ระหว่างการเดินทางสินไชได้พบกับนางกิริเกียงคำและขอบพ้ออัธยาศัยของนาง สินไชเดินทางผานด่านอันตรายต่าง ๆ จนกระทั่งถึงเมืองสีเอนุราชได้พบกับนางสุมณฑาสินไชจะพานางกลับเมืองเปงจาญมิด ขณะนั้นท้าวฤศราชพาอาหารอยู่ในป่าเกิดสงสัย

ให้รู้สึกภูมิใจจึงรีบกลับปราสาท นางสุนันทาซ่อนสินไชไว้ในกองดอกไม้แห้งแต่บาร์มีของสินไชก็ส่งผลให้ท้าวกุมพณรู้สึกร้อนจนอยู่บนปราสาทไม่ได้ ท้าวกุมพณสงสัยที่ตนได้กลิ่นอายของมนุษย์แต่นางสุนันทายืนยันว่าเป็นกลิ่นของนางเองและกลิ่นดอกไม้แห้ง เมื่อท้าวกุมพณนอนหลับสินไชก็ลอบพานางสุนันทาหนีออกมา แต่นางไม่สามารถตัดใจจากท้าวกุมพณได้จึงอ้างว่าลิ้มของสำคัญขอกลับไปเอาที่ปราสาทถึง ๓ ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งนางก็แอบปลุกท้าวกุมพณแต่ท้าวกุมพณไม่รู้สึกตัวนางจึงจำต้องเดินทางไปกับสินไช เมื่อท้าวกุมพณรู้สึกตัวพบพานางสุนันทาหายไปก็รู้ได้ทันทีว่ามีคนมาลักตัวนางไปจึงเหาะติดตามมาอย่างรวดเร็ว สินไชซ่อนนางสุนันทาไว้ในถ้ำปิดปากถ้ำไว้แล้วออกมาต่อสู้กับท้าวกุมพณ แต่ไม่สามารถฆ่าท้าวกุมพณได้เพราะเมื่อตายแล้วก็จะกลับฟื้นคืนชีพมาใหม่ ท้าวกุมพณหนีไปเกณฑ์ไพร่พลยักษ์มาช่วยรบ สินไชจึงรีบกลับไปถ้ำเพื่อพาอาหณีต่อไประหว่างทางพระวิษณุกรรมได้เนรมิตปราสาทให้สินไช สังข์ทอง และนางสุนันทาได้หยุดพักนอน กองทัพท้าวกุมพณติดตามมาถึงปราสาทต่อสู้กับสินไชและสังข์ทองจนไพร่พลยักษ์ล้มตายเป็นอันมาก สินไชใช้ศรศิลป์แผลงไปเรียกสีโหมมาช่วยรบ สามพี่น้องต่อสู้กับท้าวกุมพณจนไพร่พลยักษ์ล้มตายจนหมดสิ้น ท้าวกุมพณถูกสินไชฆ่าตาย หลังจากจัดงานศพท้าวกุมพณแล้วสินไชได้แต่งตั้งท้าวพะวันสีซึ่งเป็นพี่ชายท้าวกุมพณครองเมืองสีอะนุราชแทน แล้วเดินทางไปเมืองบาดาลเพื่อทำพินันเลนสะกาซึ่งนางสีสุพันกลับมาจากท้าวนาโคได้สำเร็จ สินไชพานางสุนันทาและนางสีสุพันกลับมาถึงฝั่งมหาสมุทรที่โอรสทั้งหกรออยู่ โอรสทั้งหกวางแผนฆ่าสินไชโดยผลัดตกเหวจากนั้นจึงพานางสุนันทาและนางสีสุพันกลับเมืองเปงจัญ ระหว่างเดินทางกลับเมืองนางสุนันทาเสี่ยงทายผ้าทิพย์ว่าหากสินไชยังมีชีวิตอยู่ขอให้นางได้ผ้าทิพย์กลับคืนแล้วปล่อยผ้าทิพย์ลอยไปในทะเล นายสำเภาผู้หนึ่งเก็บผ้าทิพย์ได้ เมื่อเดินเรือไปค้าขายที่เมืองเปงจัญเรือสำเภาไม่ยอมออกจากท่า นายสำเภาสงสัยว่าคงเป็นเพราะอาณภาพของผ้าทิพย์จึงนำไปถวายเจ้าเมืองซึ่งท้าวภูตราชให้เสนาบดีนำไปเก็บไว้ในพระคลังหลวง เมื่อโอรสทั้งหกพานางสุนันทาและนางสีสุพันกลับมา ก็กราบทูลว่าตนเป็นคนไปแย่งชิงอาและน้องกลับมาและฆ่าท้าวกุมพณตาย ทำให้นางสุนันทาและนางสีสุพันไม่พอใจ นางทั้งสองเสียใจจนล้มป่วยลงไม่มีผู้ใดรักษานางให้หายได้จนร่างกายผ่ายผอม ท้าวภูตราชลอบถามนางจึงได้รู้ความจริง เมื่อทราบว่านางเสี่ยงทายผ้าทิพย์จึงให้เสนาบดีนำผ้าที่นายสำเภาถวายมาให้ดู เมื่อทราบว่าสินไชยังไม่ตายทำให้นางสุนันทาและนางสีสุพันหายป่วยและชวนท้าวภูตราชออกติดตามหาสินไช นางปัทมมา และนางนาฏจันทาต่อไป

ฝ่ายสินไชซึ่งถูกโอรสทั้งหกผลัดตกเหวก็ได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์ทำให้รอดตายสีโหและสังข์ทองติดตามหาน้องไม่พบจึงกลับเมืองอินทวิสัย นางปัทมมาได้เสี่ยงทายว่าหากสินไชยังไม่ตายขอให้หาน้ำนมไหลออกมาปรากฏว่ามีน้ำนมไหลออกมาและพระอินทร์นำสินไชกลับมาส่งทุกคนต่างดีใจและอาศัยอยู่ที่ปราสาทเมืองอินทวิสัยอย่างมีความสุข

ท้าวภูตราชและนางสุนันทาออกตามหาสินไชในป่าแต่ทวดาบังตาทำให้หลงทางอยู่ในเขาวงกต นางสุนันทาให้ทำพิธีบวงสรวงบูชาทวดาเมื่อเสร็จพิธีปรากฏว่าเหล่าอำมาตย์พบทางเข้าเมืองอินทวิสัย เมื่อเข้าเฝ้าเจ้าเมืองและเห็นว่ากษัตริย์ผู้ครองเมืองคือสินไช เหล่าอำมาตย์จึงรีบกลับไปกราบทูลท้าวภูตราช ท้าวภูตราชให้อำมาตย์แต่งเครื่องบรรณาการไปอัญเชิญสินไชกลับ

เมืองเปงจาญแต่สินไซไม่รับเครื่องบรรณาการนั้น ท้าวภูตราชจึงเดินทางเข้าเมืองอินทวิสัยด้วยตนเอง พระอินทร์ให้พระยาครุฑและพระยานาคเณรมิตดกแต่งบ้านเมืองให้สวยงามสมพระเกียรติของสินไซเพื่อแสดงถึงบุญบารมีของสินไซ สินไซขอร้องไห้ทางปัทมมาและนางนาฏจันทายกโทษให้พอและกลับเมืองเปงจาญ เมื่อกลับถึงเมืองท้าวภูตราชได้จัดงานต้อนรับมเหสีและโอรสอย่างสมเกียรติ พร้อมทั้งลงโทษมเหสีและโอรสทั้งหกโดยขับไล่ออกจากเมือง แล้วจัดพิธีอุปภิเษกสินไซครองเมืองเปงจาญสืบต่อจากพระองค์ ในงานพิธีอุปภิเษกพระอินทร์ได้ประทานนางกิงรีเกียงคำและนางอมรโคยานีนางแก้วจากอุตรกुरुเป็นมเหสีของสินไซ

ฝ่ายท้าวเวสสุวรรณเจ้าเมืองจาตุมผู้เป็นราชาแห่งยักษ์ ๓ ปีผานมาไม่เห็นท้าวกุมพนไปเฝ้าฯ ดังเช่นทุกปีจึงเดินทางมาเยี่ยมและได้พบท้าวพะวันสีครองเมืองแทน เมื่อทราบวาท้าวกุมพนตายด้วยฝีมือมนุษย์จึงเสด็จไปยังเจดีย์ที่บรรจุอัฐิท้าวกุมพน นำน้ำทิพย์ประพรมลงไปท้าวกุมพนก็ฟื้นคืนชีพมาดังเดิม ท้าวเวสสุวรรณห้ามมิให้ท้าวกุมพนติดตามนางสุมนทากลับมาเพราะท้าวสินไซมีบุญบารมีมาก เป็นพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดไม่มีใครเอาชนะได้ แต่ท้าวกุมพนไม่เชื่อและได้ขับไล่ท้าวพะวันสีออกไปจากเมือง ส่วนตนเองแปลงร่างเป็นมนุษย์ติดตามสินไซไปจนถึงเมืองภูตราช เมื่อสบโอกาสก็ใช้ดาบาสะกดชาวเมืองให้หลับไหล แล้วลักพาตัวนางสุมนทาและสินไซไปยังเมืองสีอะนุราช นำสินไซใส่กรงเหล็กไว้จะต้มให้ตายในวันรุ่งขึ้น สีโหพื้นตัวจากมณฑลสะกดรีบออกติดตามหาน้องไปจนถึงเมืองสีอะนุราช สีโหแปลงกายเป็นยักษ์แกล้งไปขอคูตัวมนุษย์ที่พระราชเจ้าจับมาต้ม เพราะเกิดมาไม่เคยเห็นมนุษย์มาก่อนเลย ยักษ์ผู้คุมหลงเชื่อปล่อยให้สีโหเข้าไปดูสินไซในกรง สีโหเอาศรศิลป์และพระขรรค์ให้น้อง สินไซแผลงศรฆ่าพลยักษ์ล้มตายเป็นอันมาก ท้าวกุมพนสู้บารมีของสินไซไม่ได้จึงขอยอมแพ้ย่อมเป็นเมืองประเทศราช สินไซพาอาสาสุมนทากลับเมืองเปงจาญ พระอินทร์ส่งสารท้าวกุมพนเพราะเห็นว่าเป็นเนื้อคู่กัน จึงแนะนำให้ท้าวกุมพนส่งเครื่องราชบรรณาการแด่ราชทูตไปสู่นางสุมนทา สินไซเห็นว่าท้าวกุมพนยอมอ่อนน้อมและปฏิบัติตามประเพณีที่ดีงาม จึงจัดพิธีอภิเษกท้าวกุมพนกับนางสุมนทาอย่างสมเกียรติ พร้อมให้โอรสใน การครองตนให้ท้าวกุมพนปฏิบัติธรรมโดยยึดมั่นในศีล ๕ โดยเฉพาะการห้ามฆ่าสัตว์ ท้าวกุมพนถือปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด หลายปีผ่านไปเชียวยักษ์ก็หลุดทำให้กลายเป็นมนุษย์ และปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข ฝ่ายท้าวนาโคซึ่งพลัดพรากจากนางสีสุพันทราบวาท้าวกุมพนกลับมาปกครองบ้านเมืองดังเดิม จึงแต่งราชทูตพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปขอนางสีสุพันไปเป็นมเหสีดังเดิม สินไซเห็นว่าท้าวนาโคยอมอ่อนน้อมและเป็นเนื้อคู่ของนางสีสุพัน จึงจัดพิธีอภิเษกให้ อย่างสมเกียรติ หลายปีต่อมานางเกียงคำและนางอมรนาโคทรงครรภ์ สร้างความยินดีแก่สินไซเป็นอันมาก นางอมรนาโคให้ประสูติโอรสนามว่าสังยะราช สวณนางเกียงคำให้ประสูติธิดานามว่านางบัวทอง เมื่อเติบโตขึ้นทั้งโอรสและธิดาต่างมีรูปโฉมงดงามจนลือลือไปทั่วแดน บรรดา กษัตริย์เมืองต่าง ๆ ส่งสาสน์มาสู่นางบัวทอง แต่ท้าวสินไซไม่ยอมยกให้ใครเพราะเห็นว่าไม่มีใครมีบุญบารมีเทียบเท่า ดังนั้น เพื่อป้องกันความวุ่นวายท้าวสินไซจึงจัดพิธีอุปภิเษกสังยะราชและนางบัวทองครองเมืองเปงจาญสืบต่อจากตน เมื่อสินไซสวรรคตได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรบนสรวง

สวรรค์ นางกนิรีเกียงคำและนางอมรนาโคได้ออกบวชอุทิศสวนกุศลแก่สินไซ เมื่อตายไปนางได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาปรณนิบัติสินไซเทวบุตรบนสรวงสวรรค์

สวนโอรสทั้งหกของท้าวสุทราหยาเมื่อถูกขับไล่ออกจากเมือง ได้เดินทางไปถึงเมืองอินทระสะเกษซึ่งเจ้าเมืองมีธิดา ๖ องค์ โอรสทั้งหกเพ็ดทูลวาทนถูกพระบิดาขับไล่ออกจากเมือง เพราะไม่มีวิชาอาคมไปต่อสู้กับยักษ์และพระบิดารักน้องมากกว่า เจ้าเมืองอินทระสะเกษสงสารและหลงเชื่อจึงรับอุปการะไว้และให้อภิเษกกับธิดาของตนพร้อมทั้งให้ครองเมืองสืบต่อไป โอรสทั้งหกยังอาฆาตแค้นสินไซแม้เวลาจะผ่านไปนานหลายปีจนมีโอรส ๖ องค์ก็ปลุกฝังความแค้นนั้นให้ ๖ กุมารแก้แค้นแทนตนให้ได้ เมื่อ ๖ กุมารเติบโตใหญ่ก็ซ่องสุมผู้คนฝึกฝนอาวุธจนมีกองทัพที่เข้มแข็ง ท้าวมืดเมืองอินทระสะเกษตีเมืองต่าง ๆ เป็นเมืองขึ้นได้มากมายจนยกพลมาถึงเมืองเปงจัญและส่งสาส์นท้ารบท้าสังหารราชรวบรวมไพร่พลและเมืองประเทศราชมาช่วยรบ แต่สู้กำลังของเมืองอินทระสะเกษไม่ได้ทำให้เสียไพร่พลเป็นจำนวนมาก ท้าวมืดราชจึงอธิษฐานขออาวุธวิเศษของพระบิดาเพื่อปราบศัตรู ท้าวมืดราชแผลงศรไปทำลายล้างข้าศึกได้สำเร็จ ๖ กุมารเสียชีวิตในสนามรบ นับแต่นั้นมาเมืองเปงจัญก็สงบสุข เมื่อสิ้นบุญท้าวมืดราช อาวุธวิเศษก็กลับขึ้นไปสรวงสวรรค์ดังเดิม

จบเรื่องเป็นการประชุมชาดก สินไซ คือ เจ้าชายสิทธิดะ ซึ่งต่อมาได้บำเพ็ญทุกขกิริยาจนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นางกนิรีเกียงคำและนางอมรนาโคคือพระนางพิมพายโสธรา สังขะราชคือพระราहुล ท้าวสุทราหยาคือพระเจ้าสุทโธทนะ นางปัทมมาคือพระนางสิริมหามายา นางสมณฑาคือนางวิสาขา สีโหคือพระอานนท์ สังข์ทองคือพระสารีบุตร ท้าวกุมพันธ์คือพระโมคคัลลานะ ท้าวนาโคคือพระมหากัสสปะ นางทั้ง ๖ ธิดาเศรษฐีเมืองจำปาคือนางจิมานะวิกาธิดาพญามาร กุมารทั้ง ๖ คือทเวะทัต

๒ เรื่องย่อท้าวแบ้

ประวัติ เดิมเป็นเอกสารใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อย จำนวน ๘๑ ใบลาน
ต้นฉบับเป็นของวัดม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอสริมโหด
จังหวัดปราจีนบุรี

วันเดือนปีที่จาร ไม่ปรากฏปีที่จาร จารเสร็จเมื่อวันพุธ ปีกุน เดือน ๘ ปีมะแม
แรม ๑๒ ค่ำ

ผู้จารคือ ท่ามะทัตพวง

ผู้ปริวรรตคือ อุไรวรรณ สุพรรณ สมบัติ เสริมศิลป์ และอุไร เสริมศิลป์
เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๖

ลักษณะคำประพันธ์ แต่งด้วยโคลงสาร

เนื้อเรื่องโดยย่อ

ท้าวมืดและนางนาฏเทวีเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองทุมมาด้วยทศพิชราชธรรม ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข แต่ไม่มีโอรสธิดา นางนาฏเทวีจึงทำพิธีบูชาพระอินทร์และพระพรหม

เพื่อขอโอรส ดกกลางคินนางผีนวพระโพธิสัตว์มีปีกบินไปรอบจักรวาลทั้ง ๔ แล้วบินเข้าสู่เมือง
 ทูมาเข้าไปในท้องของนาง พระโพธิสัตว์นั้นมี ๔ เท้า รูปร่างคล้ายแบ้ (แพะ) ท้าวทูมาทำนาย
 ผีนให้นางจะได้โอรสที่มีบุญญาธิการ เมื่อถึงกำหนดคลอดนางนาฏเทวีประสูติโอรสเป็นแบ้ มีกาย
 สีขาว ขนสีขาวอ่อนนุ่มราวปุยขน ไทรหลวงรัชยาพระโพธิสัตว์จึงบิดเบือนคำทำนายว่าท้าวแบ้เป็น
 กาลกิณีให้ลอยแพไปเสียจากเมือง ท้าวทูมาเกรงบ้านเมืองจะเกิดทุกข์เชิงุจำเป็นต้องลอยแพท้าวแบ้
 ตามคำไทรหลวง แพล่งไปถึงท้ายเมืองก็หยุดลง ยาไอยะโกมองเห็นท้าวแบ้ในแพก็นึกรักจึงขึ้น
 แพไปพร้อมกับท้าวแบ้ แพล่งไหลไปตามน้ำโดยมีพระยาครุฑ พระยานาค คุ่มครองไปจนถึงดอน
 โขงใหญ่ พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมเนรมิตศาลาพร้อมสวนผลไม้ให้ ยาไอยะโกอาศัยอยู่กับท้าว
 แบ้จนท้าวแบ้เติบโตใหญ่ ท้าวแบ้ให้ยาไอยะโกผูกธงขาวไว้บนยอดไม้เพื่อขอความช่วยเหลือ วันหนึ่ง
 พ่อค้าเรือสำเภามาจากเมืองจำปาเดินทางไปค้าขายที่เมืองจันทน์มาถึงดอนโขงใหญ่เห็นธงสีขาวบน
 ยอดไม้ก็คิดว่าต้องมีผู้คนอาศัยอยู่ จึงจอดพักสำเภาเพื่อจะได้ติดต่อค้าขาย ยาไอยะโกเก็บผลไม้ใน
 สวนไปกราบไหว้นายสำเภาเพื่อขอโดยสารไปด้วย นายสำเภาทั้ง ๕๐๐ ลำไม่มีใครยอมรับท้าวแบ้
 ขึ้นเรือยกเว้นสำเภาลำสุดท้ายที่เก่าและเร็ว นายสำเภาลำสุดท้ายช่วยเหลือรับท้าวแบ้และยาไอยะโก
 ออกจากดอนโขงใหญ่ ด้วยบุญบารมีของท้าวแบ้ทำให้เรือสำเภาที่เก่าและเร็วกลับแล่นได้เร็ว และ
 เดินทางไปถึงเมืองจันทน์ก่อนสำเภาลำอื่นๆ เมื่อนายสำเภาไปติดต่อค้าขายกับเจ้ากรุงจันทน์ก็ได้รับความ
 สะดวกและค้าขายได้หมดอย่างรวดเร็ว

ท้าวแบ้ขอให้นายสำเภาไปสุขอธิดาของเจ้ากรุงจันทน์ให้ตน เจ้ากรุงจันทน์มีธิดา ๗ คนจึงขอ
 ถามความสมัครใจของธิดาก่อน ธิดาทั้ง ๖ ของเจ้ากรุงจันทน์เห็นว่าท้าวแบ้เป็นสัตว์จึงรังเกียจ และ
 ปฏิเสธไม่ยอมแต่งงาน แต่ด้วยบุพเพสันนิวาสทำให้นางธรรมาธิดาคนที่ ๗ ยอมแต่งงานกับท้าว
 แบ้ เจ้ากรุงจันทน์จึงวางเงื่อนไขโดยเรียกสินสอดเป็นทองคำหนึ่งแสนชั่ง ช่างม้าอย่างละเอียดตัว ขำ
 ทาสชายหญิงร้อยคู่ ให้สร้างสะพานเงินสะพานทองจากท่าเรือถึงปราสาทนางธรรมา พร้อมปลูก
 กล้วยเครื่องเงินเครื่องทองสองฟากข้างสะพานนั้นให้สำเร็จภายในหนึ่งวัน จึงจะยินยอมให้แต่งงานได้
 ดกกลางคิน ท้าวแบ้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้พระยาครุฑและพระยานาคช่วยเนรมิตทุกอย่างให้ตามที่
 เจ้ากรุงจันทน์ต้องการ เจ้ากรุงจันทน์จึงจัดงานแต่งงานให้อย่างสมพระเกียรติ หลังงานแต่งงานนาย
 สำเภากลับไปเมืองจำปาพร้อมขบวนยาไอยะโกไปดูแลด้วย ท้าวแบ้ครองรักกับนางธรรมาที่เมือง
 จันทน์อย่างมีความสุข โดยตอนกลางคืนก็จะออกจากร่างแบ้เป็นชายหนุ่มรูปงาม กลางวันก็จะอยู่ใน
 ร่างแบ้ ต่อมานางธรรมาได้ขโมยร่างแบ้ไปเผาไฟทำให้ท้าวแบ้กลับเข้าร่างไม่ได้ พี่สาวทั้งหกของ
 นางธรรมาเห็นน้องสาวอยู่ในปราสาทกับท้าวแบ้อย่างมีความสุขก็นึกสงสัยจึงแอบดู เมื่อทราบวา
 ท้าวแบ้เป็นชายหนุ่มรูปงามก็หลงรักและริษยาน้องสาว จึงลวงนางธรรมาไปฆ่าโดยผลักตกน้ำ แต่
 พระยานาคช่วยชีวิตไว้ได้ ครั้งที่สองนางธรรมาถูกผลักตกเหวแต่พระยาครุฑช่วยชีวิตไว้ได้ นาง
 เอื้อยพี่สาวคนโตไปเข้าเฝ้าเจ้ากรุงจันทน์ขอร้องให้เปลี่ยนตัวให้ตนเป็นมเหสีท้าวแบ้แทนนางธรรมา
 เพราะตนเป็นพี่สาวคนโตควรได้แต่งงานก่อนน้อง แต่ท้าวแบ้ไม่ยอมรับทำให้นางทั้ง ๖ เสียหน้าและ
 โกรธท้าวแบ้ ท้าวแบ้ประพติดดินดีมีความโอบอ้อมอารีต่อทุกคน ทั้งยังทำบุญบริจาคทานเป็นนิจ
 ทำให้ราษฎรจงรักภักดีและชื่อเสียงท้าวแบ้จรจายไปทั่วเมือง ทำให้เจ้ากรุงจันทน์ไม่พอใจและ

หาทางกำจัดท้าวแบ้เสีย วันหนึ่งจึงลวงท้าวแบ้เที่ยวป่า เจ้ากรุงจีนหลอกให้ท้าวแบ้ตีมสุราจนเมาหมดสติและทิ้งท้าวแบ้ไว้กลางป่า ตกดึกมียักษ์ ๔ ตนมารุมล้อมดูท้าวแบ้เพื่อจะกินเป็นอาหาร ระหว่างนั้นยักษ์ทั้ง ๔ ได้นำของวิเศษที่ตนได้มาในวันนี้มาอวดกัน ยักษ์ตนที่อยู่ทิศอุดรอวดว่ามีรองเท้าวิเศษสวมแล้วเหาะเหินเดินอากาศได้ ยักษ์ตนที่อยู่ทิศเหนืออวดว่ามีมงกุฎวิเศษเมื่อสวมแล้วมีพลังกำลังมากสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ ยักษ์ตนที่อยู่ทิศบูรพาอวดว่ามีพระขรรค์วิเศษและน้ำเต้าวิเศษสามารถตรึงคนตายแล้วกลับฟื้นคืนชีพได้ แม้ใครเมาสุราหากได้นำเต้าวิเศษก็สามารถฟื้นคืนสติได้ทันที ยักษ์ตนที่อยู่ทิศปัจฉิมอวดว่ามีดาบวิเศษมีอานุภาพร้ายแรง ดอสู้กับใครก็มีชัยทุกครั้ง ท้าวแบ้ซึ่งแสร้งนอนตายอยู่ได้ยินสรรพคุณของวิเศษต่าง ๆ จึงตื่นตื่นรีบวิ่งไปชนยักษ์ตนที่ถือเต้าวิเศษทำให้น้ำเต้าหกรดท้าวแบ้สร้างเมฆลุกขึ้นมาได้ ยักษ์ทั้ง ๔ ตนตกใจหนีไปโดยทิ้งของวิเศษต่าง ๆ ไว้ ท้าวแบ้ได้ของวิเศษทั้งหมดเหาะกลับเมือง

ต่อมาท้าวแบ้ทดสอบอานุภาพของวิเศษโดยเหาะไปเที่ยวป่าหิมพานต์ได้พบต้นนางกายจึงเก็บผลนางกายมาฝากนางธรรมา นางธรรมาเห็นว่าเป็นผลไม้แปลกไม่มีในดินแดนมนุษย์จึงนำไปถวายเจ้ากรุงจีน เจ้ากรุงจีนรู้ว่าท้าวแบ้ยังไม่ตายทั้งยังได้ของวิเศษด้วยก็ยังมีจิตริษยาจึงขอให้ท้าวแบ้ไปเก็บลูกนางกายมาอีก และวางแผนให้นางเอื่อยขอดติดตามท้าวแบ้ไปเที่ยวป่าหิมพานต์ด้วย ขณะที่ท้าวแบ้นอนหลับนางเอื่อยจึงแอบขโมยของวิเศษเหาะหนีกลับมา ท้าวแบ้ตื่นขึ้นมาพบว่าของวิเศษหายไปถึงตกใจคิดว่าตนต้องตายในป่าหิมพานต์แน่นอน พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นนกกระสาบินมาเกาะที่ต้นนางกายและบอกสรรพคุณของนางกายว่า กิ่งด้านทิศตะวันตกกินแล้วกลายร่างเป็นปลา กิ่งด้านทิศตะวันออกกินแล้วกลายเป็นภูเขา กิ่งด้านทิศเหนือกินแล้วผิวพรรณงดงามไม่แก่ชรา กิ่งด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้กินแล้วกลายเป็นนกกระยาง กิ่งด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือกินแล้วกลายเป็นลิง แล้วนกกระยางก็หายไป ท้าวแบ้จัดจำทุกอย่างได้แล้วจึงเก็บลูกนางกายด้านทิศเหนือติดตัวไปด้วย พร้อมทั้งกินลูกนางกายด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้กลายเป็นนกกระยางบินกลับเมือง เมื่อถึงเมืองจีนท้าวแบ้กินลูกนางกายกลับร่างเป็นชายหนุ่มที่มีรูปโฉมงดงามยิ่งกว่าเดิมจนชาวเมืองโจษจันไปทั่ว เจ้ากรุงจีนและนางเอื่อยทั้งหกเมื่อเห็นรูปโฉมของท้าวแบ้ก็อยากมีรูปร่างงดงามบ้างจึงขอร้องให้ท้าวแบ้ช่วย ท้าวแบ้ขอของวิเศษคืนแล้วสัญญาจะช่วยเปลี่ยนรูปร่างให้ทุกคน เมื่อได้ของวิเศษคืนท้าวแบ้จึงเหาะไปที่ต้นนางกายแล้วเก็บลูกด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาให้ท้าวกรุงจีน ฆิดาทั้งหก และเหล่าเสนาอำมาตย์คนละ ๑ ผล พร้อมทั้งกำชับให้ทุกคนปฏิบัติตามขั้นตอนการกินลูกนางกายพร้อม ๆ กันโดยท้าวแบ้ต้องเป็นสัญญาณครั้งที่ ๑ ให้เอาลูกนางกายใส่ในปาก เคาะครั้งที่ ๒ ให้เคี้ยวลูกนางกายแล้วอมไว้ เคาะครั้งที่ ๓ ให้รีบกลืนกินพร้อม ๆ กัน ผลปรากฏว่าท้าวกรุงจีนและเหล่าเสนาอำมาตย์กลายร่างเป็นลิงกระโดดหนีเข้าป่าไป ส่วนฆิดาทั้งหกกลายร่างเป็นนกกระยางบินหายไป ท้าวแบ้มอบราชสมบัติให้มเหสี เจ้ากรุงจีนดูแลบ้านเมือง ส่วนตนเองและนางธรรมาเดินทางกลับเมืองทุมมา

กล่าวถึงท้าวมิติลาเป็นกษัตริย์ครองเมืองมิติลา มีฆิดาชื่อนางคำหยาด พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม ต่อมาเมื่อยักษ์ตนหนึ่งเข้าไปจับผู้คนในเมืองมิติลาทุกวัน ไม่มีใครสามารถปราบยักษ์รายตนนี้ได้ ท้าวมิติลาเกรงว่าฆิดาจะเป็นอันตรายจึงเจาะต้นเสาดันใหญ่กลาง

ปราสาทซ่อนนางคำหยาดแล้วเขียนสาส์นบอกไว้ หากมีผู้ใดผานมาจะได้ช่วยเหลือนางต่อไป ยักษ์กัณดารจับชาวเมืองมิดิลาตลอดจนท้าวมิดิลาจนหมดสิ้นแต่หานางคำหยาดไม่พบ เทวดาดลใจให้ท้าวแบ้เดินทางผ่านเมืองมิดิลา ท้าวแบ้เห็นบ้านเมืองร้างผู้คนก็สงสัยว่าเกิดเหตุร้ายอะไรจึงแวะดูเมื่อเข้าไปในปราสาทท้าวแบ้สังเกตเห็นเสาต้นใหญ่กลางปราสาทมีสาส์นเขียนไว้จึงใช้พระขรรค์เจาะเสาขยนางคำหยาดออกมา นางคำหยาดเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ท้าวแบ้ฟังและบอกให้ท้าวแบ้รีบหนีไปก่อนที่จะถูกยักษ์กัณดารจับกินเป็นอาหาร ท้าวแบ้อสาปราชยักษ์ร้าย ดอมายักษ์เข้ามาในเมืองเพื่อค้นหาผู้คนกินเป็นอาหารเมื่อพบท้าวแบ้ได้ต่อสู้กัน ท้าวแบ้ได้ชัยชนะ ยักษ์กัณดารร้องขอชีวิตท้าวแบ้จึงอภัยให้ และสอนให้ยักษ์กัณดารกลับตัวเป็นคนดีให้ถือศีลปฏิบัติธรรม ยักษ์กัณดารน้อมนำคำสอนของท้าวแบ้ไปปฏิบัติ เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรบนสวรรค์

ท้าวแบ้ใช้น้ำเต้าวิเศษรดกระดูกชาวเมืองมิดิลาให้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่ง ท้าวมิดิลาจึงอภิเษกท้าวแบ้ นางธรรมา และนางคำหยาดครองเมืองมิดิลา นางธรรมาและนางคำหยาดเคยทำบุญรวมกันมาก่อนชาติก่อนเกิดเป็นธิดาของเศรษฐี ทั้งสองได้ช่วยกันทอผ้าถวายพระในงานกุสิน ฤๅษณ์ ฤๅษณ์จึงส่งให้นางทั้งสองได้เป็นนมเหย้าของท้าวแบ้ ท้าวแบ้ถวายเมืองคืนท้าวมิดิลาและขอให้ท้าวมิดิลาจัดสงราชทูตพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปถวายท้าวทุมมาเพื่อบอกข่าวให้พระบิดาทราบ เมื่อคณะราชทูตเดินทางไปถึงเมือง ท้าวทุมมาดีใจมากให้จัดเตรียมเรือสำเภา ๕๐๐ ลำพร้อมเครื่องราชบรรณาการเดินทางไปรับท้าวแบ้ที่เมืองมิดิลา ท้าวแบ้ได้พบกับพระบิดาพระมารดาพร้อมกับเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฟัง ท้าวทุมมาขอนางคำหยาดติดตามท้าวแบ้กลับเมืองทุมมาด้วย จากนั้นจัดพิธีอุปภิเษกท้าวแบ้ นางธรรมา และนางคำหยาดครองเมืองทุมมาสืบต่อไป สวณโหรหลวงผู้ทำนายบิตเบียนต่อท้าวแบ้นั้นบาปกรรมตามสนองทำให้ดาบอดทั้งสองข้าง ท้าวแบ้สงสารจึงใช้น้ำเต้าวิเศษทาตาให้กลับตาดำเดิมพร้อมทั้งยกโทษให้ หลังจากครองเมืองได้ไม่นานท้าวแบ้ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายเจ้าเมืองจำปา เพื่อขอตัวนายสำเภาและยาไอยะโกมาอุปการะเพราะทั้งสองคนมีบุญคุณต่อท้าวแบ้มาก เจ้าเมืองจำปาอนุญาตตามที่ท้าวแบ้ขอและแต่งเครื่องบรรณาการมาถวายท้าวแบ้ตอบแทนเพื่อขอเป็นไมตรีด้วย ท้าวแบ้ใช้น้ำเต้าวิเศษรดนายสำเภาและยาไอยะโกให้กลับเป็นหนุ่มสาวอีกครั้งและจัดงานแต่งงานให้ สร้างปราสาทหลังใหม่ให้ทั้งคู่ครองรักกันอย่างมีความสุข เนื่องจากชาติก่อนนายสำเภาและยาไอยะโกเคยนำแกนขนุนย้อมผ้าจีวรถวายพระพุทธเจ้าชาตินี้จึงได้ติดตามมาอุปถัมภ์คำชูกันอีก ท้าวแบ้ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ตอนท้ายประชุมชาดก ท้าวทุมมาและนางนาฏเทวี คือพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา เจ้ากรุงจันคือพระเทวะทัต พี่สาวทั้งหกของนางธรรมาคือนางจิมานะวิภาติดาพญามาร ยักษ์กัณดารคือพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า นางธรรมาและนางคำหยาดคือพระนางพิมพายโสธรา ท้าวแบ้คือเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งภายหลังได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

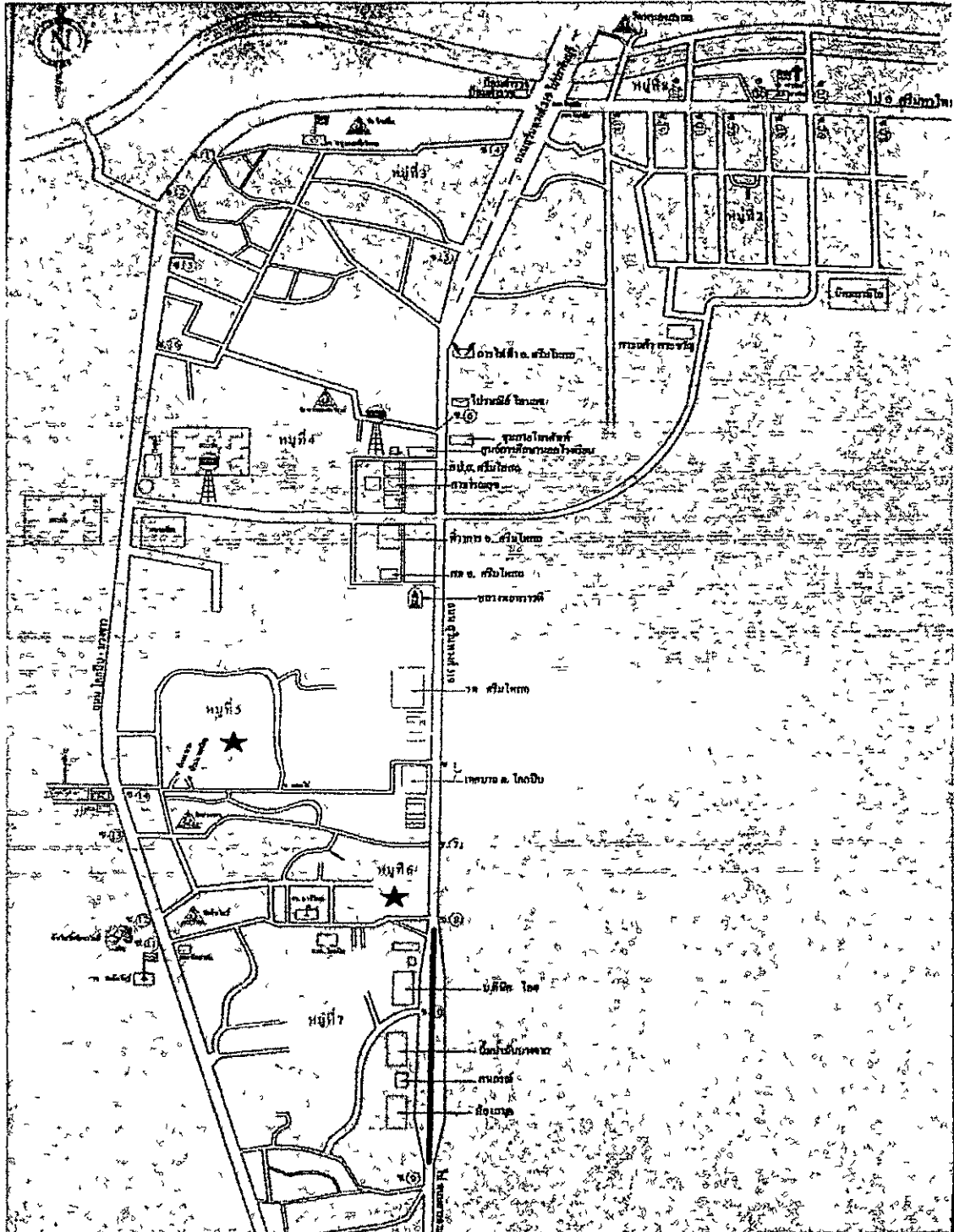
ภาคผนวก

ข

แผนที่โดยสังเขปเทศบาลตำบลโคกปึก อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
 ที่มา สำนักงานเทศบาลตำบลโคกปึก มาตราส่วน ไม่กำหนดมาตราส่วน

พื้นที่ศึกษา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางวลาวัลย์ อุดมศิลป์
วันเดือนปีเกิด	๒ พฤษภาคม ๒๕๐๖
สถานที่เกิด	อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ปัจจุบันคือ อำเภอมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ๕๘/๓๑๑ ซอย ๖/๑ หมู่บ้านชื้อตรง (คลอง ๑๓) ตำบลบึงนั้รักษ์ อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ตำแหน่ง ครู ค.ศ.๒ (อาจารย์ ๒ ระดับ ๗)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัดสุนทรพิชิตาราม อำเภอองครักษ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก (๒๖๑๒๐)
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๒๓	ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมุกดาหาร อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม
พ.ศ. ๒๕๒๕	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา วิทยาลัยครูสกลนคร
พ.ศ. ๒๕๒๖	ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยม กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. ๒๕๒๙	ครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย วิทยาลัยครูสกลนคร
พ.ศ. ๒๕๔๘	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ